
3 1761 08820495 3

P. STANISLAV ŠKRABEC

JEZIKOSLOVNI SPISI

I. ZVEZEK

P. STANISLAV ŠKRABEC

JEZIKOSLOVNI SPISI

I. ZVEZEK

(1.–4. SNOPIČ)

S 4. SNOPIČEM PRIČEL OBJAVLJATI

DR. A. BREZNIK

IZDALA IN ZALOŽILA »LEONOVA DRUŽBA« V LJUBLJANI

LJUBLJANA 1916–1919

JUGOSLOVANSKA KNJIGARNA

Škrabčeva razločevalna znamenja.

Škrabec		Pleteršnik
e‘	=	é
e’	=	ê
é‘	=	ẹ́
ê‘	=	ẹ́
é’	=	ȩ̂
ê’	=	ệ
ê	=	ẹ

Škrabec		srbsko (štokavsko)
e˙	=	ȅ
e.	=	è
lj’, nj’	=	љ, њ

Dalje pomeni ḷ = ł, ṿ = w; ` na samoglasniku je znamenje kratkega oslabelega glasu; ˮ je znamenje onemelega (izpadlega) glasu; ə je znamenje pravega starega polglasnika.

Tiskala Jugoslovanska tiskarna.

Kazalo I. zvezka.

O glasu in naglasu

našega knjižnega jezika v izreki in pisavi.

(Iz novomeškega gimnazijskega izvestja leta 1870.)

Davno je že, kar je pričujoči spis izešel, vender upam, da ne bo brez koristi, ako se z nekoliko popravki in spremembami zopet natisne. Spremembe se tičejo zlasti diakritičnih znamenj, ki so se rabila v spisu, ko se je pervič natisnil. Želel sem sicer, da bi se ohranila tudi v tem ponatisku, ker se mi še vedno zde naši slovenščini in tudi hervaščini prav primerna. Ali tiskarne jih nimajo in sedanji časi niso taki, da bi si jih bilo lehko omišljati. Vender sem pustil popis znamenj, ki so se pervotno rabila; znamenja sama pa sem nadomestil s takimi, ki so na razpolago več ali menj v vseh tiskarnah, kakeršna sem tudi sam v poznejših spisih večkrat rabil. Glede drugih prenaredeb imam opomniti, da sem izpustil, kar je bilo odveč, in dostavil, kjer je bilo kaj potreba. Pravopisa sem se deržal leta 1870 zlasti glede tako imenovanega samoglasnega r bolj modernega, pozneje sem se vernil k staremu zgodovinskemu. Da ne bo zmešnjave, sem vravnal tu vse po staro. Neketere stvarne zmote sem v tekstu nalašč pustil in pod čerto popravil. Taki popravki in dostavki so natisnjeni kurzivno, da more bravec na pervi pogled ločiti novo od starega.

Vvod.

Bral sem šicer, da so »enaki pokusi za naše narečje gurača in potrata zlatega časa, koristi pa ne donašajo,« bral tudi zasmehovanje nekedanjih pomenkov o tako imenovanem parlamentarnem jeziku v »Novicah«, in vender hočem pisati »o glasu in naglasu«. V obrambo svoje prederznosti moram vprašati, ali se ne govori in ne zavija v vsaki vasi drugači? Gotovo! Ali pa nam morebiti pisava natanko določuje izreko? Nikaker! Saj je znano, da je naša abeceda nepopolna, in ravno taka torej naša pisava. Ali bi pa ne bilo zdravi pameti nasprotno zavoljo pomanjkljive abecede in pisave tudi izreko pačiti? Ali bi ne bilo to, kar se navadno imenuje »narobe svet«? — Pravljica pripoveduje o mačehi, ki je vzela teslo v roke, da bi svoji hčerki nožice obtesala, ko je videla, da so jej premajhini sirotini zlati čreveljci. Sicer ne gre primerjati našega pravopisa sè zlatimi čreveljci, vender se mi prilika ne zdi preslaba; kedor bi hotel jezik kvariti zavoljo pomanjkljivega pravopisa, mora zelo take pameti biti kaker tista mačeha.

Pa mi bo odgovoril kedo: »Tega ne bomo! Le govorimo, kakor govorimo!« Saj res! O, kako prijetno bo poslušati izobražene može iz raznih krajev naše domovine, ako bo vsaki zavijal, kaker v njegovem kraju zavijajo! Gotovo, pomanjkanje določenega zbornega jezika sili mnoge sicer za svoj jezik vnete Slovence raji nemški, ali kaker si bodi govoriti, kaker da bi slovenščino neprijetno robili ali z nenavadno izreko drugim v smeh služili.

Ako pa niti v pisavi niti v priprosti sadanji izreki keterega posameznega kota naše domovine ne najdemo prave izreke našega jezika v omikanem govoru, ampak jo moramo iz priproste navadne izreke še le posneti in iztrebiti, ter z jezikoslovnimi in zgodovinskimi dokazi zaterditi, menim, da ne bo prazne slame mlatil, kedor se loti takega dela; saj vsak dan čutimo veliko potrebo, da se ta reč določi in vstanovi, in tako ščasoma zmešnjavi konec stori.

Druga potreba, ki mi je bila pred očmi, se tiče našega novega slovenskega slovarja. Enaka dela se pri nas ne morejo vsacih deset let nova delati; treba je torej skerbeti, da bo zdaj, kedar bo, koliker mogoče popolnoma. Nikaker pa se ne more imenovati popolnoma slovar, ki nima le navadnim vsakdanjim potrebam vstrezati, temuč tudi vsem zahtevam jezikoslovne vednosti na današnji visoki stopnji, ako se v njem glas in naglas, to je izreka vsaketere besede, ne najde natanko zaznamovana.

Ne bo si treba sicer kake nove abecede v ta namen izmišljati, ali treba bo vender prevdariti, kako bi se dala tudi brez čudnih novih čerk prava izreka v besednjaku natanko določiti, tako, da se bo podoba besede kar naj menj mogoče razlikovala od nje podobe v dozdanjem navadnem pismu. (1)

Da je potem naglas v učenem besednjaku našega jezika neizogibno potreben, pač ni sila na dolgo in široko dokazovati. Ako so soglasniki besede kosti, in samoglasniki meso, je naglas nekako življenje tega telesa. Kako bi zdaj brali gerščino, da niso stari Gerki

(1) *Zadovoljno moram priznati, da je tej moji nameri prof. Pleteršnik v svojem slovarju zadosti dobro vstregel, če tudi se ni deržal znamenj, ki sem jih tu, niti onih, ki sem jih pozneje drugje nasvetoval.*

naglasa tako natančno zaznamenjali? In vender je v primeri z našim gerški berž lažji ko težji. V latinščini je naglas lehko vedeti, da le kolikost predzadnjega zloga vemo; ali kolikost tega kaker drugih vedeti ni tako lehko, zato je v vseh dobrih besednjakih natanko začertana. Enako ali podobno se ravna v vseh jezikih, keterih vsakdanja pisava ni zadosti določna. Tako je kolikost in naglas skerbno zabeležil Vuk v svojem serbskem rečniku, tako tega tudi starejši hervaški slovnikarji niso v nemar pustili. Zakaj bi se pri nas smelo?

Glas in naglas pa se spreminja po raznih sklanjah in pregibanjih, kar gre slovnici učiti. Mariskaj bi bilo v naših prihodnjih slovnicah tudi v tem oziru želeti, v čemer nam je hervaška Mažuranićeva lep zgled.

Tako mislim, da sem, koliker je bilo naprej treba, pokazal, da moje delo ni tako prazno, kaker bi menil kedo, ki ni še dosti premišljal o teh rečeh; sicer pa je želja po določenju naše zborne izreke že več ko enkrat bila razodeta, in kar jih je do zdaj z nekoliko vednostjo o našem naglaševanju pisalo, skoraj vsi so spodbujali, da naj bi za njimi še drugi to znanstveno in dejanjsko tolikanj važno reč dalje preiskavali.

Ker pa se glas samoglasnikov ravna po naglasu, treba je naj prej govoriti o splošnih pravilih našega naglaševanja, potem posebej o posameznih glasovih prave izreke, in ko bo določen glas in glasu primerna pisava, na zadnje o naglasu poedinih besed raznih besednih plemen, kaker so in kaker se spreminjajo po sklanjah in spregah.(2)

---

(2) *Zadnji del bi se bil pisal in natisnil naslednje leto; ali razmere so se spremenile, da ni bilo več mogoče. Pozneje pa je vso to reč mnogo obširniše, kaker bi bil jaz mogel, obdelal, kaker je znano, Valjavec.*

I. Naglasi naše slovenščine.

Stari jeziki indo-evropskega plemena, sanskert, gerščina, latinščina, litavščina, imajo zraven kratkih po stopnjevanju in podaljševanju skoraj enako število dolgih samoglasnikov, in tako kratki, kaker dolgi morejo v besedi naglas dobiti, pa morejo tudi brez njega ostati; kolikost je tedaj v teh jezikih neodvisna od naglasa. Mej slovenskimi jeziki imata še zdaj to lastnost češčina in hervaščina; drugi, kaker ruski, poljski, gorenje- in dolenje-lužiški so dolžino zgubili; v naši slovenščini pa se je ohranila le v naglašenih zlogih.

V naglasu se vjema sanskert posebno z gerščino, pa tudi z litavščino, in kedor bi imel potrebne pripomočke in veselje za to, bi mogel, kaker se mi dozdeva, dokazati to tudi o pervotnem slovenskem naglasu, ki se posebno očitno vjema z litavskim, naj pozneje od slovenščine ločenega jezika. Keteri je pervotni slovenski naglas, pa se da ravno iz te podobnosti naj lažje povzeti in dokazati. Ne češki, kaker je mislil Dobrovsky,* ampak gotovo tisti, keteri se z litavskim, gerškim in starim indovskim najbolje vjema, in to je, menim, sedanji čakavsko-hervaški.

Po naglasu namreč se delijo sedanji slovenski jeziki na dve versté. Ena versta, severno-zapadni, naglaša po kaj lahkem pravilu, ali predzadnji zlog večzložnih besed, kaker poljščina, ali pa pervi, kaker češčina in obe lužiški narečji. Druga versta pa, južni in severno-vshodni, povdarjajo vsako posamezno besedo

---

* Glej »Mitth. des histor. Ver. f. Krain, März 1861« str. 18.

po nje lastnem prirojenem naglasu, tako, da je tu nemogoče, kako kratko in občno pravilo dobiti, ki bi za vse primere veljalo. Jasno je torej, da so ta narečja, ki so si mej sabo sicer bolj sorodna, kaker z onimi, tudi v naglasu si podobniša, in da se je torej pervotna slovenščina razcepila naj prej na dve narečji, ki ste imeli zraven drugih razločkov tudi različno naglaševanje. Ko so bili Poljaki, Čehi in Lužičani že odločeni, so imeli stari Slovenci, Rusi, Hervatje in Serbi še blizu enak jezik in isto naglaševanje. (3)

To pervotno naglaševanje se je naj bolje ohranilo v hervaščini, v čakavskem narečju, in se skoraj popolnoma vjema z ruskim, kaker je to Mažuranić jasno dokazal v progr. gimn. Zagrebške za leto 1860, le da je ruščina, kaker je bilo gori rečeno, dolžino zgubila. In ravno to vjemanje je terden dokaz, da je ta naglas iz časa, ko ni bilo vmes narodov drugačnega naglasa ali drugega jezika, ko so bili Rusi s čakavci, to je sedanjimi Istrani, hervaškimi primorci itd., v nepretergani zvezi, en narod, enega jezika. Ker pa je sedanji tako zvani štokavski naglas, ki se ga derže Serbi, Bošnjaki in Hercegovci, dasiravno od čakavskega jako različen, vender ž njim v stanovitnemu zakonu podverženem razmerju, ni težko razumeti, da je štokavski naglas iz čakavskega nastal, kar se more iz one razmere same za gotovo

(3) *To ni tako gotovo, kaker se je nekedaj mislilo. Stara izmerla polabščina in zdaj izmirajoča pomorjanska »slovinščina« v stolpskem okrožju ste sicer po vsi pravici prištevati severno-zapadni gruči, vender ste ohranili staro naglaševanje; to se v polabščini čudovito vjema z našim prav v tistem primeru, kjer se naše od hervaškega in ruskega popolnoma loči, namreč v naprẹdno-preskočnem naglasu, o čemer pozneje.*

spoznati. Naš slovenski pa je, kaker je povedal Podgorski v »Novicah« leta 1863, nekako v sredini mej čakavskim in štokavskim.

Čakavski naglas pa je trojen: na kratkih zlogih more le eden stati, in to je ostri ali potisnjeni; dolgi zlogi pa povdarjajo ali pervo polovico, to je dolgi potisnjeni naglas, ali pa drugo polovico, in to je dolgi potegnjeni naglas, ki se sicer imenuje mehki. Imeni »potisnjeni« in »potegnjeni« se mi zde pomenu primerniši ko »ostri« in »mehki«, in imate zraven tudi same tisti naglas v svojem naglašenem zlogu, ki ga imate zaznamenjati; zato se bom deržal nadalje le teh imen.

V štokavščini in pervotno tudi pri nas pa imamo tudi na kratkih zlogih lehko potegnjen naglas, ki stoji proti potegnjenemu na dolzih v ravno tem razmerju, kaker potisnjeni na kratkih proti potisnjenemu na dolzih, pada namreč na poslednjo polovico samoglasnika, in je nastal iz keterega si bodi onih treh, kedar je odskočil za zlog nazaj, namreč proti začetku besede, na kratek samoglasnik.

Znamenja naglasa so nam zapustili stari Gerki tri, ki se več ali menj tudi v sadanjih jezikih rabijo. Akut (´) je bilo znamenje naglašenega zloga sploh, bodi si dolg ali kratek; gravis (`) je bilo prav za prav znamenje nenaglašenega zloga; ker pa so breznaglasni zlogi naj bolje tudi brez znamenja, se je rabil gravis namesti akuta v zadnjem zlogu v sredi stavka. Cirkumfleks (˜ ali ˆ) pa je prav za prav znamenje zloženo iz akuta in gravisa ter se je rabilo na dolgih zlogih, ki so iz dveh pervotnih nastali, ako je pervotno pervi bil naglašen, drugi pa ne; če pa je dolg zlog nastal iz dveh kratkih, keterih zadnji je imel prej naglas, je dobil tak dolg zlog akut, ali, kar je eno, na koncu besede v sredi stavka gravis. Iz tega bi se dalo posneti, da je

imel gerški jezik, enako sedanjemu čakavskemu narečju, tri različne naglase: enega na kratkih zlogih, na dolgih pa dvojnega, potisnjenega, ako je padal na pervo polovico samoglasnika (cirkumfleks), potegnjenega, ako na drugo polovico (akut). Cirkumfleks more stati, kaker je jasno iz vsega tega, le na dolgih samoglasnikih, akut pa lehko na dolgih in na kratkih. In tukaj je pač gerško zaznamenjevanje pomanjkljivo; ker kaker je iz akuta in gravisa nastal cirkumfleks, tako bi bilo moralo nastati nasproti iz gravisa in akuta na dolgih zlogih posebno znamenje, onemu nasprotne podobe, in akut bi bil ostal le na kratkih samoglasnikih. Vsled tega pomanjkanja se dolgi **ά, ί, ύ** ne ločijo od kratkih **ά, ί, ύ**.

Gerška naglasna znamenja pa se rabijo v novejših jezikih koliker in kaker je ravno kje treba, sem ter tje tudi v vse drugem pomenu. Mej slovenskimi jeziki jih je vvedel Vuk Štefanović v serbščino, in sicer tako: Cirkumfleks, v podobi mesca z doli obernjenimi roglji, v pervotnem pomenu za potisnjeni naglas na dolgem zlogu, pa zraven tudi za znamenje dolžine sploh; akut v pomenu, ki ga ima v gerščini na dolgih zlogih, za znamenje dolgega potegnjenega naglasa; gravis, ki je v gerščini le v nepretergani zvezi besed na koncu besede oslabljen akut v obeh pomenih, za znamenje potegnjenega naglasa na kratkih zlogih, in podvojen gravis za znamenje potisnjenega naglasa na kratkih zlogih. Mažuranić je v svoji slovnici za kratke zloge obe Vukovi znamenji nespremenjeni obderžal, znamenji za dolge zloge pa je zamenil eno z druzim, *akut je vzel za potisnjeni, cirkumfleks (v voglati obliki) za potegnjeni naglas,* breznaglasno dolžino pa je zaznamenjal sè sicer za to navadnim znamenjem, ležečo čertico nad samoglasnikom. Mažuranićevo rabo je vpeljal Svetec

(Podgorski) v slovenščino in za njim Janežič v svojo slovnico. Ali Hervatje je niso sprejeli, ker se jim je menda bolj prava zdela Vukova, in to je zato Žepič v Novicah 1867, str. 353, tudi za našo slovenščino priporočil. Tako pa je nastala zmešnjava tu in tam, pri nas še zlasti, ker imajo neketera teh znamenj tudi že od prej svoj od serbsko-hervaškega različen pomen.

Nastala je, ker se ni gledalo na to, da bi se naglas sè znamenjem njegovi lastnosti primernim začertal, in se ni kolikost ločila od naglasa. Ako namreč dolžino povsod, kjer je, bodi si zlog naglašen ali ne, z enacim lastnim znamenjem zabeležimo, ležečo čerto nad samoglasnikom, nam je treba prav za prav le dveh različnih naglasnih znamenj.

Povdarek more pasti ali na pervo polovico dolzega ali kratkega samoglasnika, in to se tako na dolgem, kaker na kratkem samoglasniku pomenljivo zaznamenja z nazaj, to je na pervo polovico, nagnjeno čertico (gravis), ali pa pade na drugo polovico, in to se tako na kratkem kaker na dolgem samoglasniku naj boljše zaznamenja z naprej, to je na drugo polovico, nagnjeno čertico (akut). S takimi samimi na sebi pomenljivimi znamenji bi se mogel, mislim, naj lažje konec storiti zmešnjavi; priporočati bi bilo torej to tudi našim južnim bratom, keterih izreki bi se posebno prilegalo.

Nam pa bodi zdaj, da prihranimo tiskarni stroške, akut na samoglasniku znamenje dolžine, pika gori zraven njega znamenje kratkega potisnjenega, apostrof znamenje dolgega potisnjenega, prevernjena vejica znamenje dolgega potegnjenega, pika spod zraven samoglasnika znamenje kratkega potegnjenega naglasa: b o˙b , d u’h , k r i‘ ž , ž e.n a (štokavski), gravis na samoglasniku znamenje kratkega oslabelega glasu, prevernjen ə znamenje pravega starega polglasnika: b ì r ì˙ č , s v è˙t , p ə˙s.

Ker pa je, kaker rečeno, v hervaščini dvoverstno naglaševanje v navadi, čakavsko in štokavsko, in ker je naše slovensko nekako v sredi mej tema dvema, nastane vprašanje, v keteri razmeri stoji čakavsko proti štokavskemu in nasproti, in v keteri naše proti obema, kedaj se ravna po enem, kedaj po druzem, in kedaj se razlikuje od obeh?

Razmera mej čakavskim in štokavskim je po Mažuraniću tale:

a) Vsaki čakavski naglas v sredini in na koncu besede odskoči v štokavščini za zlog od konca, kaker dolgo potegnjeni, ako je zlog, na keteri pade, v čakavščini dolg, kaker kratko potegnjeni, ako je kratek, n. pr. čak.: *glávaˑ, vodaˑ, dobroˑta, neznaʼm, nedaʻm*; štok.: *glaʻva, vo.da, do.brota, ne.znám, ne.dám.*

b) Vsaki čakavski naglas na početku besede ostane tudi v štokavščini na istem mestu nespremenjen, le dolgi potegnjeni se spremeni v potisnjeni, n. pr. čak.: *oˑko, meʼso, píʻšém;* štok.: *oˑko, meʼso, piʼšém.*

Naš naglas se vjema š čakavskim, keder stoji čakavski na dolgem zlogu, n. pr. čak.: *straʻža, píʻšém, skaʻčém, veʻžém, gospodaʻr, kovaʻč;* štok.: *straʼža, piʼšém, skaʼčém, veʼžém, gospo.dár, ko.váč;* po naše: *straʻža, píʻšem, skaʻčem, vе̏ʻžem, gospodaʻr, kovaʻč.*

Keder ima čakavščina naglas na poslednjem kratkem zlogu, pa se naš vjema navadno sè štokavskim, n. pr. čak.: *kováčaˑ, brádaˑ, dúšaˑ, vínoˑ, čeloˑ, jezíˑk, rebroˑ, rešetoˑ, sedloˑ, zelenaˑ, goraˑ, rosaˑ;* štok.: *kovaʻča, braʻda, duʻša, víʻno, če.lo, je.zik,*

re.bro, reše.to, se.dlo, zele.na, go.ra, ro.sa; po naše: *kova‘ča, bra‘da, du‘ša, vi‘nò*, in vsaj pervotno: *če.lo, je.zik* itd. kaker v štokavščini.

Keder se pa štokavski naglas š čakavskim vjema, tedaj se vjema ž njima navadno tudi naš, n. pr. čak.: *bru’s, gla’d, bla·to, bu·ra;* štok.: ravno tako; po naše: *bru’s, gla’d,* in vsaji pervotno, in nekod še zdaj tudi: *bla·to, bu·rja.*

Po večini našega slovenskega naroda pa ni več slišati na besedah, kaker: *čelo, jezik, rebro, gora, rosa, blato, burja* itd. kratkih naglasov, kaker v hervaščini, in celo, kjer se je kratkost ohranila, tako v nekih štajerskih in v prekmurskem narečju, terdi Raič v Letopisu Slov. Matice za l. 1869, da »ne more zaslediti razločka oziroma na naglas v izgovoru besed: *bràt, bòb* in pa *òča, òven,* ne glasuje torej za dvoji čversti,« to je za dva različna naglasa na kratkih zlogih.

Bodi si to tam tako. Drugod vidimo kaker naravni nasledek zgube breznaglasnih dolgih zlogov, da so se kratki naglašeni samoglasniki povsod, razen v zadnjih zlogih, raztegnili v dolge, (4) in so torej praviloma vsi naglašeni samoglasniki v nezadnjih zlogih tudi dolgi samoglasniki. Tako res tudi tukaj nimamo dvojnega

---

(4) *Zdaj se sliši kratki povdarek na neposlednjem zlogu v neketerih novih besedah, izvedenih iz besed, ki imajo po pravici na poslednjem zlogu kratek povdarek. Tako iz »prece·j«: »prece·jšən« (za »prece·j ve‘lìk«), iz »ve·č«: »ve·čìh, ve·čìm, ve·čìmì«. Tako povdarjanje in sploh tako sklanjanje je napaka; besedica ve·č se ravno tako ne sklanja, kaker se ne mə·nj, ne kôlìkò, ne tôlìkò: »od več gospodov se je izvedelo, o več gospodih se je slišalo, z več gospodi smo govorili.« »Od večih, večim, z večimi gospodi« je brati »vé’čih«*

kratkega naglasa, ampak le enega, in to je potisnjeni; pa tudi ta se je ohranil z redkimi izjemami le na poslednjih zlogih. Ker ne stoji potegnjeni naglas nigdar na kratkem poslednjem zlogu, ker je nastal po preskoku potisnjenega na kratek zlog proti začetku, nam ni težko razumeti, kako je to, da se je zgubil. Ali ni se zgubil brez sledu, in zatorej se ne more reči, da ga naša slovenščina nikoli ni poznala. Ako primerjamo besede pervotno kratkega naglasa, kaker: *se.lo, o.kno*, v množini: *se˙la, o˙kna*, z našo sadanjo izreko, vidimo, da se zdaj pervotno kratki, potegnjeno naglašeni *e.* izgovarja na dolgo s potegnjenim naglasom kaker srednji glas mej *e* in *a*, nekod popolnoma kaker *ea*, to je široki *e‘*; pervotno kratki pa potisnjeno naglašeni *e˙* v nezadnjem zlogu pa se izgovarja ravno tako na dolgo in s potegnjenim naglasom, pa kaker srednji glas mej *i* in *e*, in nekod popolnoma kaker *ie*, to je ozki *é‘*; pervotno kratki, potegnjeno naglašeni *o.* se izgovarja na dolgo s potegnjenim naglasom kaker srednji glas mej *o* in *a*, nekod prav kaker *oa*, to je široki *o‘*, pervotno kratki pa potisnjeno naglašeni *o˙* v nezadnjem zlogu pa ravno tako na dolgo, in zopet s potegnjenim naglasom, vender kaker srednji glas mej *u* in *o*, in po neketerih krajih

itd., in pomeni le »größeren Herren«. V tem pomenu pisati »večjih, večjim, večjimi« ni opravičeno, ker je naše »véči« (größer) iz većši (prim. lêpši) in je torej komparativna končnica š sprijeta s ć v č, torej j odveč. Da bi bil kedo skušal sklanjati »mənj«, vsaj meni ni znano, ali »več« nima nikakeršne veče pravice. Tako mora ostati »kôlìkò« in »tôlìkò« (wie viel, so viel) tudi ne sklanjano, »vôz s tôlìkò kolésì« je »ein Wagen mit so vielen Rädern«, »vôz s tôlìkìmì kolésì«: »ein Wagen mit so großen Rädern«.

popolnoma kaker *ou*, ali *u*, ozki *ó‘*: *se.lo* = *sealo*, *o.kno* = *oakno*, *se·la* = *siela*, *o·kna* = *oukna*.(5)

Oba kratka naglasa se torej spremenita v dolgi potegnjeni, ali pervotni razloček v naglasu se nadomesti z razločkom v glasu samem, ker se potegnjeno naglašena kratka *e* in *o* bližata po raztegnjenju srednjemu glasu *a*, pervotno potisnjeno naglašena kratka *e* in *o* pa se bližata po raztegnjenju skrajnima glasovoma *i* in *u*. Seveda se je ta razloček samo pri teh dveh samoglasnikih mogel narediti; pervotno kratki *a* se spremeni v nezadnjih zlogih v dolg potegnjeno ali potisnjeno naglašen *a*, ravno tako *i*, *u* in tudi *ê* = ѣ.

e‘ in *é‘* sta torej po naši sedanji kranjski izreki v naglasu in dolžini popolnoma enaka, in ravno tako *o‘* in *ó‘*; ker pa je v glasu samem velik razloček, se bosta pisala v naslednjem široka *e* in *o* brez znamenja dolžine, ako ravno sta dolga samoglasnika, ki sta imela v knjigah Prešernove dobe strešico: *ê*, *ô*. Sicer pa se bo pisal tudi iz *e·* ali *o·* nastali dolgi *e* ali *o* z akutom ko znamenjem dolžine in zraven z naglaskom, ki ga ima, ker se nikaker ne razločita od pervotno dolgih.

Pervotno kratek potisnjeno naglašen zlog se namreč ne spreminja vedno v dolgi potegnjeni, kaker je bilo gori rečeno, n. pr.: *kmé‘ta, zé‘ta, ó‘lje, gó‘sle, kó‘ža, lí‘pa, ží‘la, gomí‘la, má‘čeha, kopí‘tò, jelé‘na, ré‘bra, mí‘lovatì, kraljí‘ca, ročí‘ca, gó‘njen,* iz pervotnega: *kme·ta, ze·ta, o·lje, go·sle, ko·ža, li·pa* itd.; dostikrat se spremeni v dolg potisnjen zlog; to skoraj sploh v izvedenih besedah pred

(5) *Ali mi imamo dva ozka* **o**, *ki ju je treba bolje razločiti, kaker se je tu zgodilo; ravno tako dva ozka* **e**. *Nadalje pišem ó za dolenjski* **uo**, *ô za* **ou** *(dol.* **u**), *kaker é za* **ie**, *ê za* **ei**.

končnicami, n. pr.: *sta'rəc*(6), *zna'nəc, pó'pək, molí'təv, brí'təv, bu'kəv, smó'kəv* iz pervotnega: *sta·rəc, zna·nəc* itd.; *sí'tce, ží'tce* iz pervotnega: *sí·tce, ží·tce; hru'ška, ma'čka, pu'ška, su'knja* iz perv.: *hru·ška, ma·čka* itd.; *dragí'nja, svetí'nja, škofí'ja* itd. iz perv.: *dragí·nja, svetí·nja, škofí·ja; dra'žjì, mla'jì, ní'žjì, té'žjì* iz perv.: *dra·žjí, mla·jí, ní·žjí* itd.; *ma'slar, ptí'čar, rí'bar, kó'žar, ma'čjì, mí'šjì, la'škì, dru'gì* iz perv.: *ma·slár, ptí·čár, ko·žár, ma·čjí, mí·šjí, la·škí, dru·gí.* Tako po nekih krajih tudi na zadnjem zlogu pred enklitikami: *zgodí' se* iz perv.: *zgodí· se,* po preskoku: *zgo'dì se; nesí' me, recí' mù, vpraša'j ga* itd. iz perv.: *nesí· me, recí· mu, vpraša·j ga*, po preskoku: *ne'sì me, re'cì mù, vpra'šaj ga.*

Ali tudi na pervotno dolgem zlogu se pred enacimi končnicami potegnjeni naglas v potisnjeni spreminja, n. pr.: *doda'tək, vží'tək, začé'tək, ví'nce, lí'čce, hrí'bar, mó'kar, ru'dar* iz pervotnega: *doda'tək, uží'tək, hrí'bár, mó'kár, ru'dár.*

Nasproti pa se potisnjeni na pervotno dolgih zlogih v enakem primeru spreminja v potegnjeni, n. pr.: *pe'tì, še'stì, lí'stje, pró'tje, pé'rje* iz perv.: *pe'tí, še'stí, lí'stjé, pro'tjé, pe'rjé.*

Gori smo videli, da se potisnjeni naglas, odskočivši za zlog nazaj, spreminja v potegnjeni. Nasproti pa imamo po našem navadnem kranjskem naglaševanju mnogo primerov, da preskoči potisnjeni naglas za zlog proti koncu, posebno s predzadnjega na zadnji zlog, bodi si oni dolg ali kratek, in sicer tako, da ostane naglas potisnjen, kratki zadnji zlog pa se raztegne; to

---

(6) *Kakor že spred, pišem v primerih za tako imenovani stari polglasnik: ə. Žal, da stoji malo previsoko!*

je nekaj, česar niti hervaščina, niti ruščina ne pozna, n. pr.: *kolô', klopkô', kopnô', slovô', prosô', okô', uhô', poljé', imé', sərcé'* iz perv.: *ko'lo, klo'pko, ko'pno* itd.; *boga', bogu', gnoja', plota', nosa', noči', soli', uši'* iz perv.: *bo'ga, bo'gu, gno'ja* itd.; *koščé'n, -é'na, -é'no, lané'n, ledé'n, maslé'n* itd. namestu: *ko'ščen, la'nen* itd.; tožilnik: *goró', igló', kosó'* itd. nam.: *go'ro, i'glo, ko'so*; v množ.: *vodé', goré', iglé'* itd. nam.: *vo'de, go're, i'gle; kosti'* nam.: *ko'sti; kokô'šì* nam.: *ko'koši; viha'r, blagô', črèvô', mesô', morjé', sènô', telô', testô'* iz perv.: *vi'hər, bla'go, črê'vo* itd.; *lèsa', moža', tata'* nam.: *lê'sa, mó'ža, ta'ta*; tož.: *bradó', dušó', glavó', rokó'* itd., herv.: *bra'du, du'šu, gla'vu, ru'ku*; množ.: *bradé', dušé', glavé'*, herv.: *bra'de, du'še, gla've; stvari'*, herv.: *stva'ri; dragô', mladô'* itd., herv.: *dra'go, mla'do* ali *dra'go, mla'do*, zadnje tudi pri nas.(7)

(7) *Tukaj imamo torej spred v opazki* (3) *omenjeni napredno-preskočni naglas. Pervotno je n. pr.: ko'lo, me'so, ne'bo, slo'vo, do'ma, go'ląbъ, no'gъtъ, no'gъti, ve'čerъ, go'rą (acc.), blъ'hy, ve'žę, o'vьcę itd. Herv. in rusko tudi tako; po naše pa: kolô', mesô', nebô', slovô', doma', goló'b, noha't (zraven nô'ht), pl. nohtjé', večé'r, goró', bołhé', vežé', ovcé' itd.; polabsko: k'ülü', mąsü', nebü', slüvü', dümó', g'üłą'b, nücht'ai', vičé'r, görą', blachvai', vizé', vücé' itd. Tudi v bolgarščini imamo dosti primerov takega preskoka. Herv.: bla'go, zla'to, mo're ali mo're, po'lje, slo'vo, sr'ce, o'ko, o'či, no'ći, o'vce, vo'de, že'ne, (nom. acc. pl.), gra'da, me'da itd. Isti je povdarek v ruščini; pri nas pa: blagô', zlatô', morjé',*

Za spred stoječimi predlogi ostane naglas v tem primeru na svojem mestu (8), le da se naglašeni zlog, ako je pervotno kratek, raztegne: *n a p ȍ' l j e, v ȍ' k ò, n a u' h ò, z a s r ȅ' b r ò, v ȉ' m e n ù, n a s ə r' c e, p o v ȍ' d o, p o d g ȍ' r o, v ȉ' g l o, v m ȅ' s ò, v s ȇ' n ò, n a b r a' d o, p o d g l a' v o* itd. To velja seveda le tedaj, keder se

---

p o l j é', s l o v ô', s ə r c é', o k ô', o č i', n o č i', o v c é', v o d é', ž e n é' (pl.), g r a d u', m e d u' itd.; tako tudi v bolgarščini: b l a g o˙, z l a t o˙, m o r e˙, p o l e˙, s l o v o˙, s ə r c e˙, o k o˙, o č i˙, n o š t i˙, o f c i˙ in o f c e˙, v o d i˙, ž e n i˙, g r a d ə˙t, m e d ə˙t [ime s členom t] itd., ali morda: b l a g o', z l a t o', m o r e', p o l e', s ə r c e' itd. Naša slovenščina se vjema torej v tej reči z najvshodnišim slovenskim jezikom na jugu in najzapadnišim na severu in se derži v njej nekako v sredi mej njima; za mnogo primerov naprednega preskoka v naši slovenščini ima bolgarščina stari herv.-ruski naglas: d e˙ v e r, g o˙ s p o d, g o˙ l ə b, g r e˙ b e n, l a˙ k ə t, o˙ b l a k, p e˙ p e l, v e˙ č e r, v e˙ s e l, v ə˙ z e l za naše: d è v ȇ' r, g o s p ô' d, g o l ȍ' b, g r e b ȅ' n, l ə k a' t, o b l a' k, p e p ȅ' ł, v e č ȅ' r, v e s ȅ' ł, v o z a' ł; v polabščini pa se je razširil ta preskok celo dalje ko v naši slovenščini, prim.: m o t a i', m o t a i' ć a, m o t e' r i n, m o t e r a i' n a, v a i d l a i', v a i d l o' m, z a i t ü', z a r n ü' itd. za naše: m a' t ì, m a' t ì c a, m a' t e r ì n, m a' t e r ì n a, v ȉ' l e, v ȉ' l a m, ž ȉ' t ò, z ə r' n ò, herv. m a˙ t i, m a˙ t i c a, m a˙ t e r i n, -a, -o, v i˙ l e, ž i˙ t o, z r˙ n o.

(8) *Tu ni prav rečeno, da ostane naglas na svojem mestu, ker je bil v takih primerih pervotno na predlogu, kaker je v ruščini in hervaščini še zdaj: n a˙- p o l j e, p o˙- v o d u, p o˙ d - g o r u itd. Naglas je torej v teh zvezah pri nas ravno tako preskočil za zlog proti koncu, kaker v primerih p o˙ l j e, v o˙ d o, g o˙ r o itd.*

rabi tako ime z dotičnim predlogom v najnavadnišem pomenu, posebno na vprašanje: kam? Sicer pa, zlasti na vprašanje: po kaj? na kaj? v kaj? itd., rabimo navadni naglas: »Kam je šel?« *Na pô'lje.* »Na kaj se toliko zanaša?« *Na poljé'.* »Kam so šli mati?« *Po vô'do.* »Po kaj so šli?« *Po vodó'.* »Kam gledaš?« *V vô'do.* »V kaj gledaš?« *V vodó'.* »Kam gremo?« *Pod gô'ro.* »Pod kaj se je skril tisti zmaj?« *Pod goró'.* »Kam naj položim roko?« *Na sər'ce* (na lastno). »Na kaj?« *Na sərcé'* (če tudi naslikano ali kako drugači ponarejeno) itd.

Iz vsega dozdaj povedanega je lehko spoznati, v čem se sedanje novejše naglaševanje od starišega in hervaško-serbskega razločuje, in zraven tudi lehko videti, kako si je znal jezik zgubo dolgih nenaglašenih zlogov s podolženjem naglašenih kratkih obilo nadomestiti. In že zavoljo tega nadomeščenja moramo temu naglaševanju prednost priznavati pred pervotnim, ako se rabi po zgubi nenaglašenih dolgih zlogov. Glavni vzrok, ki govori za to naglaševanje, pa je ta, da je, menim, splošniše, po večini našega slovenskega naroda v navadi, in, kar je še več, da je to naglaševanje našega knjižnega jezika, zapadne slovenščine, ketero so tudi štajerski vshodni Slovenci, ki imajo v svojem narečju različno naglaševanje, »za stalno kot pismeni jezik sprejeli«. (Slov. Narod 1870, št. 31.) — Naposled je to naglaševanje umetnega slovenskega pesništva od Vodnika do najnovejših. In res je tudi blagoglasno in pesništvu morebiti naj bolj ugodno mej vsemi raznih slovenskih jezikov. Iz vsega tega je očitno, da ima to naglaševanje edino pravico v slovar in slovnico, kaker v izreko omikanega govorjenja, saj so ga tudi res učili vsi imenitniši naši slovničarji vse do Janežiča, ki je sicer v začetku svoje slovnice obravnal naglas po Pod-

gorskem, pa se ga na dalje vender ni deržal. Tudi Žepič na gori navedenem mestu v Novicah sploh le raztegnjeno naglaševanje opisuje, in pervotno kratkega niti ne omeni.

Še nekoliko splošnih opazek!

O naglasu velja, da mora imeti vsaka beseda svojega, pa vsaka le enega. (9) Ali kaker vidimo v gerščini izjeme v obojem oziru, tako jih imamo tudi mi, le še v večem številu. Breznaglasne besede imenujemo enklitike, ako se na spred stoječo, in proklitike, ako se na naslednjo besedo naslanjajo. Naše enklitike so sploh znane, pisalo se je o njih že zadosti, tako da jih tukaj niti naštevati ni treba. Proklitike pa so vsi predlogi, tudi tisti, ki so pervotno samostavniki, kaker: *mêstò, konəc, kraj* itd. Ti dobijo naglas le, keder jih hočemo pred drugimi besedami v stavku posebno povdariti. Ravno tako so proklitike mnogi vezniki, ako nimajo stavčnega povdarka, posebno navadniši, kaker: *in, pa, alì, da, tudì* (sicer: *tu'dì*) itd.

Nasproti tem breznaglasnicam pa imamo tudi besede z dvema naglasoma, le da ima pri nas tak dvojen naglas drugi vzrok, kaker pa v gerščini. Imamo ga namreč na besedah, ki so se sprijele iz dveh ali več, ki so prej prosto ena za drugo stale; take so posebno: *a·mpa·k, mê·nda·, vê·nda·, vè·ndə·r, vse·le·j, nobe·də·n;* rod.: *nobe·nȅga·,* (10) *ka·kə·r, nìka·-*

(9) *Zdaj se pogostoma sliši beseda milostiva z dvema naglasoma: mí'losti'va, kar je napaka. Prav je mí'lostìva, predposlednji zlog je kratek in se je v 18. stoletju že tudi izgubljal: milostva. Tako je napak tudi učí'teljí'ca za učí'teljìca.*

(10) *Gravis na samoglasniku kaže, da se izrekuje*

kə·r, in tako vse nanašavne in nikavne besede na *r* (iz stare partikule *že*), ako imajo več zlogov: *čìga·və·r, čìga·vəršə·n.* Pervotna dolžina v pervi besedi se v tem primeru skrajša, vender tako, da obderži navadno glas dolžine: *kô'lìkò: kô·lìčka·j, nìkô·lì·* (iz *nikoliježe*), vender: *bo·me·* (iz »*bô·g me*« s čistim *o*). Naglas perve besede gre, če je treba, za zlog nazaj: *kəda'j — kə·də·r, bo·gə·r* (iz »*blagô že*«, *o* za *a*, kaker v »*kokô*«, »*tokô*« za »*kako*«, »*takô*«).

V pravem pomenu zložene besede pa imajo navadno samo en naglas in sicer naj večkrat na pervem zlogu drugega dela sestave. Pervi del se naglaša le redko, takrat namreč, kedar se hoče posebno povdariti, in v tem primeru ima vedno le kratek naglas, dasiravno je morebiti na zlogu, ki je razen sestave dolg: *pravové'rnost, lêpopi'sje, pra·vové'rnost, lê·popi'sje.* Nasproti pa imajo podvojen povdarek neketere nezložene besede, namreč velevnik, posebno v edinstvu, keder hočemo kaj vkazati, kar se ima nemudoma storiti, n. pr.: *ne·sì·, ne·sȉva·, ne·sȉta·, ne·sȉmo·, ne·sȉte·, re·cì·, dəržì·, zapo·dì·, po·jdì·* itd., sicer: *nesì·* ali *ne'sì, nesi'va* ali *ne'sȉva, nesi'mo* ali *ne'sȉmo, recì·* ali *re'cì, dəržì·* ali *də'r'žì, zapodì·* ali *zapo'dì; po·jdì·* je edini velevnik, ki se vedno le tako naglaša.(11)

---

tisti samoglasnik nedoločno, polglasno, podvojen gravis, da je samoglasnik popolnoma vtihnil.

(11) *Prav tako se povdarja sedanjik v velevnem pomenu v primerih vi·dì·š, vi·dȉta·, vi·dȉte·, vê·sta·, vê·ste·. Korenski samoglasnik hrani pri tem, dasiravno skrajšan, vender le glas dolgega, to se pravi, da je v vi·dì·š pervi i čist, v vê·sta· pa ê po kakovosti glasu tak kaker v vê'sta. Tudi lastna in druga imena se v*

Od besednega naglasa ločiti je stavčni povdarek, to je krepkejši izgovor ene ali več glavniših in imenitniših besed v stavku, na ketere moramo posebno pazljivost oberniti. Omeni se tukaj zato, ker je važen za slovnico in slovnik posebno v zvezi pridevnega imena se samostavnim; tako n. pr. je *No'vò-mê'stò* s povdarkom na pridevniku Neustadtl (Rudolfsw.), *no'vò mê'stò*, s povdarkom na samostavniku, eine neue Stadt; ravno tako: *Bê'la-cé'rkəv*, Weißkirchen, in *bê'la ce'rkəv*, eine weiße Kirche, *Čər'na-go'ra*, Montenegro, *čər'na go'ra*, ein schwarzes Gebirge, *veli'ka-nô'č*, Ostern, *veli'ka nô'č*, eine große Nacht, itd. V imenih *sta·ra-ma'tì* in *sta·rì-o'če* je pridev ohranil pervotni kratki naglas. Iz teh zgledov se vidi, da se dajo take zveze s povdarjenim pridevom rabiti za imena novih pojmov, ki jih ne označuje noben del posebej, primeri lat. respublica. Pravim pa le »dajo«, ker *no'vo mê'sto* s povdarkom na pridevu se more imenovati tudi vsako drugo mesto, keterega koli imena, ako le staro ni; *bê'la cê'rkəv* se more reči o vsaki cerkvi, če se hoče ta nje lastnost posebno povdariti, in drugim nasproti postaviti itd. Ko imena rabljene take sestave ravno tako vsako besedo posebe sklanjajo, kaker se dotični pridevnik in samostavnik, keder sta le po na-

---

nagovoru semtertja tako povdarjajo: Fra·nce·, Ja·ne·z, Ne·ža·, Mi·ca·, o·ča·, ma·tì·, te·ta·. Tudi tu se dolgi samoglasniki pervih zlogov skrajšujejo, ne da bi zgubljali glas dolgih, kratki v zadnjem zlogu pa se lehko nekoliko zatezajo, ne da bi dobivali glas dolgih; zatezanje pa je ali bolj odločno, klicavno, ali bolj rahlo, vprašavno. Znamenje v pervem primeru bi bil prevernjen klicaj (¡), v drugem prevernjen vprašaj (¿) za besedo: Ma·tì¡ da·jte· kru'ha! Mə·rtì·n¿, a·lì sì slí'šał?

meri skupaj, vsaki v svojem pomenu: *No‘vò-mê‘sto, No‘vèga-mê‘sta* (ne: *Novomêsta*), *velí‘ka-nô’č, velí‘ke-no‘či* (ne: *velikanoči* ali *velikonoči*) itd. Ker pa so take sestave, dasiravno dve besedi, vender le eno ime, bi jih bilo, dvojini besed primerno, sicer nadvoje pisati, pa s potezico mej besedama naznačiti edinost imena, n. pr.: *V vè’liki-pé‘tək so bìlí’ sta˙rì-o‘če sə sta˙ro-ma’terjo v Bê‘lì-cé‘rkvì, v No‘-vèm-mê‘stù pa o velí‘kì-no‘čì nê‘so bìlí’ še˙ nìkô˙lì˙.*

Od tako zloženih imen izvedene besede pa so prave sestavljenice z veznico *o* ali *e*, in perva polovica zgubi tako besedni kaker stavčni naglas: *Novomê’škì, Novomê’ščan, Čərnogô’rəc, velikono‘čnì* itd.

Omeniti je naposled še neka različnost v izgovoru ravno tistega potegnjenega, ali pa kratko potisnjenega naglasa, ki se opazi posebno na besedah, ki imajo v stavku povdarek. Izgovarja se namreč potegnjeni naglas, pa tudi kratki potisnjeni, z nekim priglaskom, ki ga imenuje Podgorski ritmični priglasek ali ritem. Ta priglasek pada nekod na naglašeni zlog sam — trohajski ritem, drugod pa na sledeči zlog — jambski ritem, tako, da se izgovori, n. pr.: *ví‘nò, vo‘da, ma‘tì, ja‘goda, ču‘tara* po jamskem ritmu, kaker bi bilo: *ví‘nò˙, vo‘da˙, ma‘tì˙, ja‘go˙da, ču‘ta˙ra*, ali skoraj kaker: *vínò˙, voadà˙, mátì˙, jágo˙da, čúta˙ra*, vender tako, da se ne more reči, da so pervi zlogi le dolgi, sledeči pa naglašeni. *Očitno je, da se po trohajskem ritmu razloček mej potegnjenim in potisnjenim zlogom malo čuti, ali popolnoma zgublja. Žal, da se na ta način naši slovenščini znatna škoda dela.*

II. Glasovi naše slovenščine.

Toliko o splošnih lastnostih našega naglaševanja, ki jih je treba vedeti, da se more naša daljna preiskava prav umeti; govorimo zdaj o izreki neketerih glasov našega jezika in njih pisavi.

1. Polglasnik.

Znano je, da stara-slovenščina sicer ni mati vsem sadanjim slovenskim jezikom, vender pa je tej materi-slovenščini zelo blizu. Večina namreč razlik mej sadanjimi jeziki se da iz nje razlagati, ker nam ona kaže glasove, iz keterih so se ravno tako lehko tukaj ti, kaker drugod drugi razvili po različnih okoliščinah kraja in ljudstva.

Očitno je na dalje, ako primerjamo staro-slovenščino se sorodnimi starimi jeziki, da sta imela staroslovenska polglasnika ъ in ь zamolkel glas, ъ nekako mej *o* in *u*, ь pa mej *e* in *i*. Da sta bila pa ta dva staroslovenska glasova tudi v predzgodovinski materi-slovenščini sploh navadna, vidimo iz tega, ker sta se na koncu besed in tudi povsod drugod, kjer se v izreki lehko pogrešata, po vseh sadanjih slovenskih jezikih pogubila, kar bi se čisto donečemu samoglasniku ne bilo zgodilo, kaker se jim drugod ni. Tudi se drugači ne da razlagati različni glas, ki sta ga dobila v raznih slovenskih jezikih tam, kjer se brez sledu nista mogla zgubiti. Pameten človek ne bo terdil, da bi se bile besede kaker: mъṅъ, dьnь, lьgъkъ, tьnъkъ itd. že v pervotni slovenščini na toliko raznih načinov izgovarjale,

kaker dandanašnji, sicer bi to *že* več ne bila pervotna slovenščina. Le eden za ъ in le eden za ь more torej biti glas v pervotni slovenščini, če ravno se je ъ po oslabljenju tu iz *u*, tam iz *o* (ali *a*), in ь tu iz *i*, tam iz *e* (ali tudi *a*) naredil, ko se je slovenščina izcimila iz indoevropskega pervotnega jezika. Kak pa je bil pervotni glas teh dveh stsl. čerk? Gotovo tak, ki se je mogel po raznih narečjih, ki so iz pervotne slovenščine nastala, v različne glasove spremeniti. To pa more biti le nekak polglasnik; le polglasnik se more spremeniti po ojačenju v raznih narečjih v tako različne glasove; da sta bila pa dva različna polglasnika, priča ruščina, v keteri se je stsl. ъ v *o*, ь pa v *e* pojačil.

Da hervaško-serbski *a* namestu stsl. polglasnikov ni pervoten, kaker je nekedo terdil*, kaže ne le primera z drugimi indoevropskimi jeziki, ki so gotovo stariši od hervaščine ali serbščine, ampak tudi ta sama, ker je v černogorskem narečju ohranila polglasnik, kaker ga imamo pri nas. Da bi bila hervaščina se svojim *a* tolikanj pervotna, kako bi bila nastala iz tega *a* v starislovenščini dva različna polglasnika, in zakaj ne tudi iz vseh drugih, vsaj kratkih *a*, po keterem pravilu na ravno tistih mestih v češčini *e*, v ruščini *o* in *e*? Kar je tukaj rečeno o herv.-serbskem *a*, velja ravno tako tudi o češkem *e*. Pa tudi ruska *o* in *e* na mestu polglasnikov nista pervotna; ker ke bi se bila iz pervotne slovenščine v ruščini ohranila, ni razumeti, zakaj bi se ne bila povsod, kamer bi šla po stari-slovenščini.

Bila sta torej stsl. polglasnika ъ in ь pervotno vsem Slovenom občna; ščasoma pa jih je jezik težeč

---

* Mahnić: Razměrje jugoslavenskih jezikah prama staroslavenštini i medju sobom.

po blagoglasju in kratkosti na koncu besed in sploh, kjer jih izreka ni potrebovala, odvergel, sicer pa ali pojačil ъ v *o* in ь v *e*, kaker v ruščini, ali pa oba zenačil v en sam polglasnik, ki se je potem pojačil v češčini v *e*, v hervaščini v *a*, pri nas pa je ostal polglasnik, ki se pojačuje praviloma le, keder naglas dolg zlog zahteva.

To pojačevanje pa je pri nas po raznih krajih razno, na Koroškem in Štajerskem v *e*, na Kranjskem v *a*, in prevdariti nam je tukaj, kaj je našemu knjižnemu jeziku in zbornemu izgovoru primerniše in tudi iz drugih vzrokov bolj priporočati; naravnost napačno se namreč ni eno ni drugo ne more imenovati, ker je oboje tudi v drugih slovenskih jezikih navadno. Za *a* govori pervič somerje, simetrija. Prirodna, v jezikoslovju popolnoma dokazana versta samoglasnikom namreč je: *i, e, a, o, u*. V staroslovenskem pride razen drugih na pervi konec še ь kot oslabljen *i*, na zadnji konec pa ъ kot oslabljen *u*. Ta dva staroslovenska polglasnika sta se v novi slovenščini sprijela v enega, ki je po pravici ravno toliko različen od ь kaker od ъ in gre torej v sredo one verste:

ь *i e a o u* ъ

ə

Naj pravilniše ojačenje je po tem takem v srednji samoglasnik *a*, ki se ga moramo torej deržati že zavoljo somerja, ki se je, kaker bomo še na dalje videli, mej vsemi slovenskimi jeziki v našem naj lepše in naj pravilniše vstanovilo. Drugi in še tehtniši razlog je pa enako, samo da splošno pojačenje v hervaščini, ki nam je v vsakem obziru naj bliže, in nimamo vzroka, ko se jej sicer tako radi bolj in bolj približujemo, v tem se oddaljevati od nje, dasi tega korenoslovje ne tirja,

in se izreka, vsaj kranjska, *ž* njo lepo zlaga. Poslednjič pa je ta pisava v našem slovstvu dozdaj veliko navadniša, kar je tretji, ne naj šibkejši razlog.

Naj bi se torej tudi Štajerci in Korošci poprijeli našega *a*, ter pisali: *dan, maša, služabnik, pasji* itd. namestu svojega: *den, meša, služebnik, pesji.*(12) Zakaj Čehom se hoteti bližati pišoč *e*, to bi bila, ke bi jo kedo imel, nespametna misel. Pravilniše pa je le na videz, zato ker pišemo za polglasnik navadno *e*, dasi je to ravno tako od pravega *e* kaker od *a* ali keterega drugega samoglasnika različen glas, in bi ga smeli *z* enako pravico povsod pisati *z a*, kaker sta ga Krelj in Dalmatin v mnogih primerih v resnici pisala in ga v posameznih besedah še zdaj pišemo.

Če bistvo našega polglasnika natanko premislimo, najdemo zanj znamenje, ki je jako pripravno, to bistvo tudi v podobi predočevati, in se je v slovniških spisih v tem pomenu tudi že večkrat rabilo; mislim opuščaj — apostrof. Polglasnik je nekako pomanjkanje pravega odločnega samoglasnika, kar se navadno s tako vejico zaznamenjuje. Ker pa vender ni popolno pomanjkanje, ampak resničen glas različen od drugih samoglasnikov*, bi se morala vejica v tem pomenu pisati malo niže v versto z drugimi čerkami, kjer bi tudi naglas lehko sprejemala na se, nad čerto bi pa svoj sadanji navadni pomen ohranila. Ker sę more v naši slovenščini na-

(12) *To je mej tem že sploh sprejeto. Leta 1878 pa še ni bilo; zato sem v »Soči« tistega leta še enkrat skušal dopovedati, kaj bi bilo storiti. Zdaj je to odveč.*

* Kedor misli, da je Metelko posebno čerko za polglasnik iznašel, da bi bral vsakedo na mestu, kjer ga je pisal, keteri samoglasnik bi ravno hotel, ne kaže, da bi poznal naš polglasnik, posebno ke bi zraven terdil, da govorimo za starosl. polglasnik novi Slovenci *e*.

vadno le *i* ali *u* izpehniti, potem ko se je prej v polglasnik spremenil, vidimo, da je tudi opuščaj v svojem navadnem pomenu znamenje polglasnika, in ker nad versto znamenje izpahnjenega polglasnika, torej v versti naj boljše znamenje ohranjenega. To znamenje za polglasnik mislim da bi se brez nevihte in sitnosti berž lehko sploh vpeljalo. V pisanju bi se delalo zavoljo ličnosti in urnosti kaker zadnja poteza čerke *m* ali *n*, kaker je tudi Metelko svoj polglasnik pisal.

Ke bi ta nasvet obveljal, pa bi bilo treba menj izurjenim pač paziti, da bi tako znamenje le tam pisali, kjer je polglasnik pervoten, kjer ga ima že stara slovenščina, in kjer stoji na njegovem mestu v hervaščini *a*, nikakor pa ne, kjer ga ima prosto-narodna izreka namestu kratkih *ì*, *ù* ali *è*, kaker je rabil Metelko dotično svojo čerko. *Nadalje pa naj se tukaj tiskarni na ljubo rabi za stari polglasnik ə (prevernjen e), torej: pə·s,* pa ne *spə·s* namestu: *spì·s; mədə·ł,* pa ne: *mədə·t* ali *mədí‘tə* nam.: *mùdí‘tì; o‘səł,* pa ne *no‘səł* nam.: *no‘sìł* itd.

Le nepraviloma imamo za pervotni polglasnik *e*, *o* ali kratki *a* v besedah: *me·č, ste‘gnò, daní‘ca, vasí’, dana‘šnjì, tada‘njì, sada‘njì, takra·t, do‘nəs, lo‘hka*, in nemnogo druzih. *Və* se rado spremeni v *u*: *u’š* iz *və·š, zu‘naj* iz *zvə·naj, du‘rì* iz *dvə·ri.* Pri glagolih je v 1. osebi mn. v poljščini in južni slovenščini nadomeščenje nepričakovano, tam v *y* tu pa v *o*, kar pa tudi kaže na pervotni stsl. polglasnik; kako bi sicer imeli Čehi *-me*, Poljaki *-my*, včasi *-m*, in Rusi praviloma *-m*? (13)

---

(13) *Naši »frizinški spominiki« pričajo, da je bila tudi pri nas nekedaj ta končnica le -m; od kod sadanji -mo, je težko vprašanje.*

Še je tukaj opomniti o naglasu dvozložnih besed s polglasnikom v predzadnjem in kratkim zadnjim zlogom, da stoji prav le na zadnjem zlogu. Ke bi bil na predzadnjem, bi raztegnil zlog in iz kratkega polglasnika bi se moral narediti dolgi *a*: *gənı̍'tì, ga'nem*, napačna je torej raba neketerih pesnikov, ki povdarjajo v besedah: *bəzəg, čəbər, dəska, kəsən, məgla* itd. pervi zlog, kaker se v novejšem času po Gorenjskem ali drugod kje sliši; pravo in navadno staro naglaševanje pa je: *bəzə·g. čəbə·r, dəska·, kəsə·n, məgla·* itd.

Toliko o polglasniku, ki se nam je ohranil. Treba je pa spregovoriti tudi o polglasniku, ki je izpadel in odpadel, ali bolje rečeno, o nasledkih tega izpada ali odpada. V stari-slovenščini se ni noben zlog končaval na soglasnik; v predlogih bez, iz, raz, vъz, ki so edine besedice, ki so mogle biti brez samoglasnika na koncu, se je končni soglasnik, keder so se rabili brez polglasnika za njim, jemal k naslednjemu zlogu, keterega začetnemu soglasniku se je, koliker je bilo treba, prienačil, ali je pa izpadel. Ko je v novejših slovenskih jezikih polglasnik odpadel, pa se je potegnilo mnogo soglasnikov k sprednjim zlogom, nastali so zlogi na soglasnik, zaperti zlogi. Pri tej spremembi so se soglasniki sami nekoliko sprevergli. Mehki *b, d, g, z, ž* so se spremenili na koncu v terde *p, t, k, s, š*, (nekod, posebno na Gorenjskem, *b, d, g* celo v terde z aspiracijo *ph, th, kh*, to je po sadanji izreki *f, s, h*, n. pr.: Bô'k o'če, Bô'k si'n, Gospô't nebé'škì, gospôt Antó'n, bo·p — bo'ba, la·s — la'za, mó'š — moža', kó'ža — kó'š, gre'da — gré't, sla'p — sla'ba, na'k — na'ga (gorenjski: Bô'kh, gospô'th, bo·ph, to je: Bô'h, gospô's, bo·f). V enakem primeru se *v* in *l* izgovarjata kaker kratek nesamoglasen

u (ali angleški *w*), o čemer pozneje obširneje. Za vse te spremembe pa se naš pravopis ne zmeni, in nekoliko vsaji po pravici ne.

Ravno nasprotna sprememba se je zgodila pri predlogih. Ti so namreč mehke soglasnike na koncu ohranili in celo terde v mehke spremenili: *od*, *z*, stsl.: отъ, съ, kar je tudi pravopis sprejel in skoraj moral sprejeti. Oboja ta sprememba je stanovitna in neodvisna.

Je pa še druga splošna sprememba, ki obstoji v tem, da se pred mehkim samoglasnikom vsak terdi kaker njegov mehki, pred terdim vsak mehki kaker njegov terdi sorodnik, in pred topljenim navadno vsak sičnik kaker njegov šumeči sorodnik izgovarja, n. pr.: *Gospô'**d** **B**ô'k nam da'j e'n lê'**b** **d**a'n; pó'**d** dê'lam, mô'z**d** **g**orí', vra'**d** **b**ê'ł, tra'**g** zele'n, pó'**š**ljem, i**š**ča'katì, ra(ž)**ž**a'lìtì, **ž** **nj**í'm, op**t**ər'gan, op**š**í't, po**tp**ô'ra, i**sk**opa'tì, ras**t**ər'gatì, ras**p**ê't, **zg**odí'tì, **sk**otí'tì, mlê'**st**ì, vbô'žəc — vbô'**š**ca, hərbə't — hər**pt**a', ní'zək — ní'**s**ka, slada'k — sla**tk**a', teža'k — te'**š**ka, só'dəc — só'**t**ca* itd.

V primerih kaker: *lê'**b** **d**a'n, pó'**d** **d**ê'lam, mô'z**d** **g**orí', po**tp**ô'ra* itd. se sprememba ne čuti toliko, da bi se morala ali mogla v pravopis sprejeti; natanko pa se razloči v tistih primerih, ko se oba soglasnika skupaj k enemu zlogu jemljeta, kar se zgodi, keder prideta v eni besedi (predlog velja tu se svojim samostavnikom za eno besedo) soglasnika skupaj, ki moreta besedo začeti, kaker: *o-ptər'-gan, o-pší't*, (primeri: *ptí'ca, pše'nó*), *i-sko-pa'tì (skó'p), ra-stər'-ga-tì (stər'gatì), mlê'-stì (ste), ra-spê't (spê't), te'-ška (ška'f)* itd. Kjer po tem pravilu dva enaka soglasnika skupaj prideta, se sliši le eden: *raža'lìtì, preskər'bì, o boží'čù, o pu'stù.*

Ker se tedaj v teh primerih sprememba popolnoma razločno sliši, zato so se dostikrat te in enake besede po izreki tudi pisale; ali ker vender lehko tak soglasnik tudi k sprednjemu zlogu jemljemo, kamer po pomenu gre, zato je zdaj navadno tudi tukaj pisati pervotni soglasnik: *ob-tər'gan, ob-ší't, iz-kopa'tì, raz-tər'gatì, raz-ža'lìtì, brez-skər'bì, ob božičù, ob pustù, mlê'z-tì* itd. Kjer se pa taki soglasniki ne morejo jemati k različnim zlogom, se morajo spriličiti, torej ne: *mlê'zt,* ampak le *mlê'st.* Po tej izjemi se ravna posebno predlog *z*, ki se pred terdimi soglasniki spreminja v *s*, pred topljenim *nj* v *ž*, pred *č* pa bi dosledno morali pisati *š*, n. pr.: *s klô'pì, ž nji'm, š ča'som.* Pred *s, z, š, ž* in *vs* ali *vz* se je ohranila pervotna oblika *sə*, n. pr.: *sə sinô'vom, sə ženô', sə vsê'mì* itd. (14)

Še neketere posebne spremembe so te:

Bv ne more skupaj stati, navadno izpade *v*: *obê'sìtì, obê'zatì, oba'rùj,* pa: *o velí'kì-no'čì.* Tudi mej soglasnikom in *o* ali soglasnikom in tako zvanim samoglasnikom *r* naša slovenščina glasu *v* ne terpi rada, tako govorimo in pišemo: *go'zd* nam.: *gvo'zd, zagô'jzda,* nam.: *zagvô'zda, stori'tì* nam.: *stvori'ti, tər'dìtì* namestu: *tvər'dìtì, četər't* namestu: *četvər't,* ravno tako se sploh govori: *tô'j, to'ja, sô'j, so'ja* nam.: *tvô'j, tvo'ja, svô'j, svo'ja; zgô'n* nam.: *zvô'n* itd.

---

(14) *V novejšem času se piše predlog vz- tako tudi pred terdimi soglasniki: vzhìt, vzhod, vzkliti, vzpet, vzpričo za vshod itd. Dosleden etimolog bi moral po tem takem pisati tudi sbrati, sbiti, s Bôgom itd. Prava monstra so: vzšel, vzšla, vzšlo za vzəšəł, vzəšla, -ò.*

G in *k* stojita v besedi le pred samoglasniki in pred *r, l, m, n, j* in *v*, sicer se spreminjata v *h*: *ləhkô'*, iz *ləgkô'*, *mehkô'* iz *mekkô'*, *nô'ht* iz *nô'gət*, *nehte'rì* iz *nekəte'rì*. Po tem se ravna tudi predlog *k*, in dobro bi bilo, ke bi se tudi v pisanju na to pazilo: *h bołni'kù, h cê'stì, h črê'dì, h potő'kù; k oče'tù, k ma'terì, k va·m, k ja'mì* itd.

Tudi *d* in *t* spreminjamo v *h* pred *č*: *hči'* iz *dći'*, *nìhče·* iz *nitče* = *nitko* = *nikəto* = *nikədo* (primeri: *ina'če* = *ina'ko*, *da'leč(e)* = *daleko*),(15) narod pa sem ter tja tudi v *š*: *šči', nìšče·, slašči'ca*, kar je oziroma na staro spremembo teh dveh soglasnikov pred *t*, *(č = tš)* pravilniše, n. pr.: *sla'st, ple'stì* iz *sladt, pletti*; torej tudi iz *sladtši'ca* = *slastši'ca* = *slasči'ca* = *slašči'ca*, iz *dtši'* = *stši'* = *sči'* = *šči'*, iz *nìttše·* = *nìstše·* = *nìsče·* = *nìšče·*. Ker pa vender tudi Hervatje pišejo *kći*, se smemo že tudi mi deržati svojega *h*: *hči', nìhče·, slahči'ca*.

Pred obrazili *skì* in *stvò* *d* in *t* rada izpadata: *gospo'skì, boga'stvò, ljùstvò·, ljùskì·*; *d* se spremeni v tem primeru včasi v *j*: *ro'jstvò, grajskì·*. Sicer pa se enozložnim na *d, t, s, z* radi pritikati te dve obrazili na njih svojivni pridevnik: *bra·t* — *bra'tov* — *bra'tovskì, Ru's* — *Ru'sov* — *Ru'sovskì*. Šumiči pred tema končnicama spremene *s* v *š*, in potem izpadejo: *možəskì, možškì, moššk*ì, *mo'škì; sìromašəskì, sìromašški, sìroma'ški; člové'čəskì, člověčškì, člověšški, člověški, člově'škì* itd. Nepravilnosti so: *nebe'ški* iz *nebesəskì, sołda'škì* iz *sołdatskì, hərva'ški* iz

(15) *To je zmota. Pravo razlago besedice* nihče *povemo o drugi priliki.*

hərvatski nam.: *hərva'ski*, kar je v mojem rojstnem kraju še sploh navadno, ker je tam *hərva'škì* pridevnik imena vasi *Hərva'ča*.

2. *a*.

O izreki ali pisavi tega samoglasnika ni kaj posebnega opomniti, k večemu to, da se za topljenimi soglasniki, keder je kratek, rad spremeni v *e*. Tako je nastalo *tje* iz pervotnega *tja*, kar bi se torej v sestavi, kjer je *a* dolg, praviloma *tjakaj* imelo pisati, kaker beremo v starih knjigah, in se govori vsaji po Dolenjskem še dan-današnji, le da se je *t* pred *j* spremenil v *k*, kaker se pred *č* v *h*: *kja'kaj*. Iz ravno tistega vzroka govorimo in pišemo *češče·n* nam.: *čašče·n* iz *časti+en*. Napačno je *časten* nam.: *češčen*, in ravno tako napačno *čest* nam.: *čast*, dokler sploh pišemo *dan, lan, mah, maša* itd., ne *den, len, meh, meša*. V hervaščini navadna beseda čest se piše v starislovenščini z nosnim *e*, in pomeni »pars« ali »fortuna«.

Spomina vredna je tu le še izreka priimkov na končnico *šek*, narejenih iz prilogov na *skì* z obrazilom *ak* ali *jak*: *Dolí'nski+jak, Dolí'nščak, Dolí'nšček, Dolí'nšek* itd. Na *šček* se izgovarjajo, vsaji po Dolenjskem, kot domača imena; kot pisni priimki pa navadno na *šek*, ali prav za prav na *šək*; končnica *ek* se je zenačila s končnico *ək*. Pisati bi torej bilo po izgovoru ali *šček* ali *šək*, ako pa *šek*, moralo bi se tudi izgovarjati tako, s pravim *e*.

3. *i. u*.

Kaker naš stari polglasnik iz stsl. ъ in ь, je nastal v poznejšem času tudi iz kratkega *i* in *u* nov polglasnik, zdaj onemu po glasu popolnoma enak.

Kratka *i* in *u* se slišita dan-današnji čisto in natanko v treh primerih namreč 1. v začetku besed, 2. v ločivnicah sestavljenek in 3. keder stoji v naslednem zlogu samoglasnik *a*: *in, igra˙, velikono‘čnì, tihota’pəc, rudoko˙p, zida‘r, zidari‘ca, pisa’nje, prista’va, kriča’la, pušča’va, luča’nje* itd. Povsod drugod se izrekujeta kaker polglasnik *ə*, n. pr.: *ma’lə, ma‘lən, mə, tə, tə˙č, də˙m, kə˙p, pəsti‘tə* ali *pəstə˙t, obu‘tə* ali *obə˙t* itd. nam.: *ma’lì, ma‘lìn, mì, tì* (ali *mù, tù*), *tì˙č* itd. in kot v izjemah primerov polnega samoglasnika v besedah: *šəba’k, šəpka˙, žəva’ł, dəha’, Ljəblja‘na*, in drugih nemnogih, v katerih *a* ni pervoten *(šìba’k* nam.: *šìbə˙k, žìva’ł* iz *žìvə˙ł, Ljùblja‘na* nam.: *Ljùblje‘na,* kaker se menda še govori nekod po Dolenjskem; priprosti Hervatje pa pravijo *Lju˙bljena),*(16)

---

(16) *Ta etimologija ne bo prava. Pravo je zadel skorej gotovo Pintar, ki izvaja to ime iz korena ləb, stsl.* lъb, *Schädel. Prebivavci ljubljanskega griča* (lъba) *bi se bili imenovali »ləbjane« (sing. »ləbjanin«, loc. pl. »ləbjah« [iz »ləbjanhъ«], od koder je nemško »Laibach«) v nasprotju s prebivavci bližnjega polja, ki so jih imenovali »poljane«. Ime prebivavcev se je preneslo potem na njih kraj, zato se rabi Poljane še zdaj v množini, iz ljubljane pa je nastalo Ljublja‘na, po zgledih kaker Bilja’na, Koza’na, Meda’na, Seža’na, ohranivši svoj stari potegnjeni naglas. Nekoliko težave dela sadanji ù v pervem zlogu in topljeni l pred njim. Ali polglasnik je za ł izpadel, ł se v tem podaljšal v samoglasnik in ta prevergel v u, pa ohranil l pred seboj, prim. la’ž, g. luží’ (iz lłží’). Začetni l se je potem popolnoma omečil ali po vplivu topljenega l v drugem zlogu, ali pa vsled ljudske etimologije, ker se je mi-*

ali pa je nestanovitna končnica *šìpka', dùha'* od *šìba'k, du'h. (Pljuvati* je le po sadanjiku posneta pisava nam.: *pljəva'tì.)* Pervotna kratka, naglašena *i* in *u* v predzadnjih zlogih pa sta se raztegnila, preden se je to slabljenje začelo, in tako sta ko dolga svoj polni glas ohranila: *lípa,* ne *lə'pa,* iz starega: *li'pa* itd. Že iz tega se vidi, da sadanji polglasnik namestu kratkega *i* in *u* ne more star biti. In v resnici, ne le da so drugi slovenski jeziki kratka *i* in *u* polnoglasna

---

slilo na koren ljub. Zdaj govori ljudstvo navadno »Lbljana« ali »Ibljana«, kar je eno ko drugo lehko nastalo iz »Ljubljana«. Samoglasnik ***u*** *v tem imenu po vsem tem ni pervoten in se torej zaradi* ***a*** *v naslednjem zlogu ni imel ohraniti v svojem polnem glasu. Isto velja o i v besedah prijatel in prijazen, nastal je iz* ь *zaradi naslednjega j; besedi ste izpeljani iz starega indoevr. prijâ (ljubezen), kar je dalo v pervotni slovenščini* prьja. *Iz tega je očitno, da stara pisava »perjatel« ni bila tako napačna, prim. č. »přátel«.*

(Dostavek.) — Bistroumni mladi slovenski jezikoslovec dr. Fr. Ramovš si razlaga (Archiv für slav. Phil. 36, 451) ***a*** *v imenu »Ljubljana« iz polniše oblike korena lъb, pervotno lub. To je bila diftonška oblika leub, kar da v slovenščini ljub, prim. Leute in ljudjé. V tej obliki imamo koren lъb v imenih Ljubno (Leoben) in Ljubelj (Loibl), torej pač tudi v Ljubljana, (kar bi dalo v nemščini prav za prav Leubach). Priznati moram, da se mi zdi ta razlaga verjetniša od moje spred stoječe. Lub iz lłb se namreč ne da lehko misliti, preden se je sploh vsaki ł začel spreminjati v* ***w*** *(v). Zakaj se ni* ***u*** *čist ohranil, dasi stoji pred zlogom z dolgim* ***á****, po tej razlagi seveda ne vemo povedati; ali po prej navedeni bi tudi ne bil smel oslabeti v* ***ù****.*

ohranili, dá se celo dokazati, da sta se še za Trubarja in njegovih verstnikov tudi pri nas blizu tako govorila. Trubar je pisal kar je mogel tako, kaker je slišal govoriti, in kaker je bil sam vajen izrekovati. Ako tedaj v njegovih knjigah beremo, n. pr.: »birizh, shiuina, prauimo, strik, nashiga, touarishtuu, ribizha, Raſtzhiza«, sklepamo po pravici, da se je moralo tedaj res govoriti: *birič, živi'na, pra'vimo, štrik, na'šiga, tova'rištvu, ri'biča, Ra'ščica,* ker bi bil po sadanji navadni izreki moral pisati: »berzh, shuina, praumo, ſterk, nashga, touarshtuu, ribzha, Raſhza«.

Da glede izreke ni gledal na Hervate, česer ga Kopitar nekoliko dolži, je na pervi pogled v njegove knjige očitno; saj piše dosledno po dolenjski izreki, *u* za naglašeni dolgi *o*, *ei* za stsl. ѣ, *u* kot končnico srednjega spola itd. Da se je hotel na hervaško izreko ozirati, ne bi bil mogel tako pisati, sploh pa bi se ne bil mogel ogniti stoterih nedoslednosti. Trubar tudi sam pravi: »er ſey ſchlecht bey der bäuriſcher Windiſcher Sprach und wie mans auf der Raſtſchiz redet, da er geboren ſey, blieben, und ungewöhnliche und Chrobatiſche Wörter darein nicht mengen, auch neue nicht mögen erdichten.« Ako tedaj še posameznih besed hervaških ni hotel sprejeti, koliko menj je sploh v keterem koli oziru po hervaški izreki pisal!

Bohorič ravno tako še nič ne ve o polglasniški izreki kratkega *i* ali *u*, in tako sta se izgovarjala gotovo še v sedemnajstem stoletju. Leta 1682 piše Matija Kastelec v svojih »Bratovskih bukvicah s. rožen-kranca« n. pr.: »sturiu, obeisiu, obudiu, vidiu, zakleniu«, kjer vidimo sicer *l* že spremenjen v *u*, *i* pa še ohranjen; piše tudi: »verujem, katoliški, koreninica, tri mladeniče, tovarištvam, golufal, omèdlevicah, variham«, kjer sta *i* in *u* natanko postavljena, kamer keteri gre, mej tem

ko piše za stari polglasnik *è* ali *a*, ali ga izpusti, kaker: »mogèl, lubesan, lebn«.

Vender že leta 1691 beremo v pridigah p. Janeza od Sv. Križa: »neč, videm, menem, preselca, grešince, tovarštvom, poslušavici, mravlinici« itd., *e* namestu *i*, *i* kamer ne gre, in izpuščen, kjer bi ga bilo treba, vse očitna znamenja polglasniške izreke kratkega *i* in torej gotovo tudi kratkega *u*.

Morda se bo komu devet let premalo zdelo za tako spremembo, ali pomisliti je, da se gotovo ni zgodila po vseh krajih našega jezika na enkrat, ampak po enih lehko da veliko prej kaker po druzih, kaker tudi p. Janezova pisava kaže, da je bil že dolgo časa, skorej da od mladega, take izreke vajen. Počasu sta namreč ta dva kratka samoglasnika vedno bolj oslabevala, tako da je nazadnje ostal polglasnik, in tudi ta je zdaj že po mnozih krajih, posebno na Gorenjskem, skorej popolnoma izginil.

Res, da se že pri Dalmatinu in Bohoriču nahaja pisava: »pravizhin, sazhetig, kojnizhik, pejviz«, ker polglasnik sam na sebi ni nič menj podoben glasu *i*, kaker glasu *e*, in dasiravno ga po navadi pišeta *z e*, bi ga vender z enako pravico lehko *z i* ali s keterim koli drugim samoglasnikom. Nasproti res da tudi beremo: »nikomer, nizhemer« nam.: *nikomur, ničemur*, ali tudi to nas ne bo motilo, ako beremo zraven: »koker« nam.: *kakor*. Naša slovenščina namreč sploh ne terpi rada v zlogu s končnim *r, n* ali *m* druzega kratkega samoglasnika, kaker polglasnik, n. pr.: *gərje˙, gərja‘ča, vné’mər, vərjé‘ti, mərti’nčək, mərjé’tica, zanı̈’kərna* (tudi *zani’kərən*), *šənt Je‘rnèj, žənda’r, koməndi’rati* nam.: *gorje˙, vné’mar, martı̈’nčək* itd., kar bi stari slovenščini nikaker ne bilo po godu, pa tudi novi ni.

Ali že naši protestantje pišejo: »pèr, perjasen, dopernesti« nam.: *pri, prija'zən, doprine'sti,* kar bi se tadanji izreki ne imelo vpirati, ako se je kratki *i* čisto izrekal. Semtertje tudi mešajo *i* in *u*: »mumu« nam.: *mimo,* »drigazhi« nam.: *druga'či.* Pa tudi ta vgovor bi bilo lehko zaverniti s primerom sadanje izreke besede »proti«: *pərtə* in enakimi prikaznimi v druzih jezikih, ki nimajo polglasnika. Ali saj izjema ne podira, temuč podpira pravilo; zatorej mislim, da je pri vsem tem dokazano, da sta se kratka *i* in *u* večinoma še v sedemnajstem stoletju polnoglasno izrekovala.

Popolno oslabljenje se je sicer zgodilo prav po svojstvu našega jezika, ali menda ne na korist lepoglasju in razumljivosti, in na škodo obče slovenski vzajemnosti, ako bi se sprejelo v postavno izreko našega knjižnega jezika. Kaker smo tedaj po pravici ohranili kratka *i* in *u* v pisavi iz časov, ko se je naša nova slovenščina pisati začela, tako skerbimo zdaj v izobraženem govoru, da boste te dve čerki znamenji živih glasov. Ne požirajmo ju torej, in ne izrekujmo ju polglasno ampak čisto, povsod, kjer ju pišemo, ne sicer tako cvileče, kaker smo to vajeni v nemščini in latinščini, ampak nekoliko bolj zamolklo, vender zadosti razločno. Tako bomo koristili obče slovenski razumljivosti in vstavili daljnje sušenje našega jezika, ter mu ohranili blagoglasje. Da bomo pa vender razločili nekoliko zamolkla *i* in *u* v primerih kaker *dim, kup* od popolnoma čistih v primerih kaker *zidár, puščáva,* pišimo v pervem primeru *ì, ù: dìm, kùp* (Haufen).

4. *j, v.*

J in *v* sta v soglasnika okrajšana samoglasnika *i* in *u*, ki pričata, da mej soglasniki in samoglasniki nikaker ni tacega zidu, da bi se ne moglo črez. Saj se

izgovarjajo n. pr. besede: *ubê'žał, utər'gał* in enake dvozložno, tako da se *u* sliši le kaker angleški *w* in ne dela zloga.

Ravno tako se glasi *v* pred soglasniki in na koncu besed, tako da v izreki ni razločka mej besedama *vtê'kati* in *utê'kati* in podobnimi. Le pred *r* se *v*, keder gre h korenu besede, sliši kaker pred samoglasniki: *vrê'dən.* Ko predlog v sestavi pa se glasi tudi pred *r* kaker *w*. V tem primeru bi bilo treba z opuščajem nad čerto izpadli polglasnik zaznamovati, da bi se vedelo, kako je *v* brati: *v'rê'zati,* kaker bi bilo pisano z angleškim *w*: *wrê'zati.* Tako: *v'ra'sti, v'ravna'ti, v'robi'ti,* tudi: *v'a'nj* (dasiravno je tukaj polglasnik v *a* spremenjen in bi bilo torej pričakovati: *va'nj*). Celo v neketerih nesestavljenih besedah, kjer gre *v* h deblu, se izgovarja navadno kaker angleški *w*, tako post.: *wri'skati, wrő'č* (ko pridevnik, ko deležnik pravilno *vrő'č*); tudi tukaj bi se lehko zaznamenjala izreka z vejico. *Najboljše pa bi bilo v fonetičnem pravopisu v vseh primerih, kjer se v tako govori, zaznamenjati ga spod s prevernjenim opuščajem: ̦vrê'zatì, ̦v rẽ'dù, pra'̦v* itd. *In tako bom pisal nadalje.* V neslovenskih korenikah post.: *La'vrič, ma'vra, ša'vra, smərdoka'vra, Evro'pa* itd., se jemlje *v* k pervemu zlogu ter govori: *La̦vrič, ma̦vra, ša̦vra, smərdoka̦vra, E̦vropa* itd. Nasproti se v besedi *Lo'vre v* potegne h drugemu zlogu in čisto govori: *Lo'-vre,* kaker: *zə-vre', so-vra'žnìk.*

Da je *j* starodaven in pravi slovenski glas, to je tako očitno, da bi bilo smešno, dokazovati, in vsak otrok ve, kje ga ima rabiti: *ja'goda, ja'blan, jő'kati, ju'tro, jesẽ'n;* kedo more te besede drugači in bolj prav pisati? Staroslovenska cirilica piše *j* seveda z gerškim znamenjem. Ker pa gerščina glasu *j*

nima in je gerški iota samoglasnik, se veže z malo potezico z naslednjim *a, e, u, ę* ali *ą*, da se tako pokaže prava izreka; ю zadostuje za *ju* brez druge polovice staroslovenskega *u*, ker zloga *jo* stsl. glasoslovje ne terpi. Pred *i* pa se *j* navadno ne sliši in torej ne piše, kaker *v* ne pred *u*; й je bil v stsl. pervotno najberž kratek *i* iz *jъ* ali *jь*. Stsl. cirilica ima tedaj za *j* posebno čerko, ki se pa veže z naslednjim samoglasnikom, v znamenje, da se ne izgovarja kaker v gerščini, samoglasno. Rusi so sè svojo cirilico v tej reči nekoliko zašli, pišejo po eno samo čerko za cele zloge: *ja, je, jo, ju;* pametno pa je storil Vuk, ko je vpeljal v serbščino latinski *j*, enako za vse primere, kjer se glas *j* v resnici sliši.

Pa čerka *j* ima pri nas še drugi posel; je namreč tudi pomožna čerka, ki služi v zaznamenjevanje topljenega *l* in *n*. Da je tukaj naša abeceda nepopolna, se je čutilo že davno, vender ne rečem, da bi bilo napak, ker se niso, kaker za šumiče, tako tudi za ta dva glasova češke rogovilice sprejele. Primerniše južni slovenščini bi bilo, da bi se, po zgledu stare slovenščine v gori omenjenem primeru, *l* in *n* z drobno potezico v sredi vezala se svojim *j*, ter se tako pokazalo, da se imate obe zvezani čerki k istemu zlogu jemati, in ko en glas izgovarjati; sicer se *n* ali *l* vzame h sprednjemu, *j* pa k naslednjemu. *Tukaj pa stoj namestu j ko znamenje topljenja j': vо̋lj'a, nj'ȉ'va, žȉ̦vlj'e'nj'e, nasproti: Loča'nje, česmȉlje, žȉva'ljo. Beseda pa'nj' ima v množnem imenovavniku: panj'jé'.* (17)

Hervatje bi morali enako tudi topljeni *d* zvezati

---

(17) *Ta oblika se morda komu čudna zdi; ali resnična je in opravičena kaker n. pr.: možjé', vołcjé' itd.*

z j, ker se *d* in *j* pogosto snideta in vsak za se izrekujeta: *odjahati, podjarmiti;* vender dosledniše bi bilo in natančneje bi izreko določevalo, ke bi pisali *dz* s tako potezico na *z*, kaker jo imajo na *ć,* torej *dź* (za stsl. *žd,* r. *ž,* p. *dz,* č. *z*): *rodźen, medźa* itd.[18]

5. *e, o.*

Kaker polglasni *e* v naši pisavi ni pravi *e*, ravno tako ne *e,* ki nam namešča stsl. ѣ; ali o tem pozneje. Pravi *e* pa je nastal iz staroslovenskega čistega in staroslovenskega nosnega *e*, ravno tako kaker pravi *o* iz staroslovenskega čistega in nosnega *o*.

Dolgi *e*, naj si ima potegnjen ali potisnjen naglas, in naj si bo ta pervoten, ali pa iz kratko potisnjenega raztegnjen, izrekujemo kaker srednji glas mej *i* in *e*, blizu kaker *ie* — visoki *e*, zaperti *e, pišimo ga é;* dolg

[18] *V novejšem času so Hervatje za ta glas vpeljali prečertan đ, kar je v vsakem oziru slabo zadeto. Bolje je bilo, kaker so pisali prej in še zdaj mnogi pišejo: gj. Etimologiji primerniše bi bilo seveda dj, ali ker stojita d in j večkrat skupaj vsak za svoj glas, se je Hervatom potrebno zdelo te primere ločiti od onih. Gotovo tudi ne bi pisali lj in nj za topljena l in n, ke bi imeli v štokavščini kaj primerov netopljenega l in n sè samostojnim j za njim. Ali takih primerov tam ni in torej tudi ne nevarnosti, da bi kedo volja, moljeno izgovarjal, kaker se zdaj pri nas sliši: vol-ja, mol-jeno. O te naše ljube šole, ki uče izgovarjati »kakti na pismo«! Kje so časi, ko je stal v abecedi za l tudi lj, za n tudi nj! Moderni abecedniki imajo sicer dosti lepih podobic, ali podobic topljenega l in topljenega n nimajo in nihče ne pove otrokom, da se dalje in kralje ne izgovarja kaker dal je in kral je.*

ó ravno tako, naj si ima potegnjen ali potisnjen naglas, in naj si bo ta pervoten ali pa iz kratko potisnjenega raztegnjen, po knjižni in zborni izreki kaker nekak srednji glas mej *u* in *o*, blizu kaker *uo* — visoki *o*, zaperti *o*; *pišimo ga ó, ali keder je ou ali u: ô.* (19)

Pervotno kratki, nenaglašeni, zdaj potegnjeno naglašeni *e* izgovarjamo dandanašnji na dolgo kaker srednji glas mej *e* in *a* — globoki *e*, odperti *e*, in ravno tako pervotno kratki, nenaglašeni, zdaj potegnjeno naglašeni *o* na dolgo kaker srednji glas mej *o* in *a* — globoki *o*, odperti *o*.

Ta izreka je zdaj *že* blizu sploh navadna. Samo na to bi bilo treba bolj paziti, da bi se ne mešalo *e'* z *é'*, in *o'* z *ó'*. Tako je napačno govoriti *že'n* nam.: *žé'n, go'r, vo'd* namestu: *gô'r, vô'd,* (ali, kar je navadniše: *gorá', vodá'*), ker *e'* in *o'* ne more nikedar stati v zadnjem zlogu; zato je tudi napak pisati: *les, gor, dol, o pol petih* namestu: *lesem, gori, doli, o polu petih.*

Še veča napaka je potisnjeni zaperti *o* izgovarjati kaker odpert *o* s potisnjenim naglasom: *gospo'd* nam.: *gospô'd, Bo'g* nam.: *Bô'g, po'l* nam.: *polâ'* (mn. r. od *po'la*), kaker se po Dolenjskem zavoljo različne pokrajne izreke v branju in višjem govoru pogostoma sliši. Ravno tako napak je govoriti *te't* nam.: *té't, nehte'ri* nam.: *nehté'ri* ali *nêkəté'ri, uče'ncè̜v* nam.: *uče'ncè̜v.* Odpertega *e* ali *o* s potisnjenim naglasom naš jezik v domačih besedah ne pozna, razen v otročjem govorjenju. Otroci in z otroci pa pač govore tak *o* ali *e* s potisnjenim naglasom, n. pr.: *lo'nčək, ro'kca, no'gca, vo'lj'ək, cínga-me'sa (se pravi vzdigovaje otroku ročico, prijemši ga za kožo),*

---

(19) *Primeri opazko 5, str. 13.*

bo'nga (zvoni) nam.: *lo'nčək, ro'kica, no'gica* (za pravo: *ročí'ca, noží'ca), volj'ə·k* (za *volí'čək*). *Vo'lj'ək* se sliši vender semtertje tudi v navadnem govorjenju, posebno v sestavi *bo'žji-vo'lj'ək*.

V tujih besedah pa govorimo *e'* in *o'* pogostokrat, naj si bodo že bolj ali menj vdomačene, n. pr.: *ve'rz, ke'rəlj'c, me'r, kondukte'r, profe'sor, kontrolo'r, profo's, protoko'lj'* itd.

O glasu našega *e* in *o* pa je še to opomniti. Po gori opisani izreki v naši novi slovenščini ni razločka, ali sta ta samoglasnika iz staroslovenskega čistega ali nosnega *e* in *o*. Tako je *é* v besedi *že'na* popolnoma tak, kaker v besedi *pe'ta*, zadnji *e* v besedi *pepe'ł* ali *več'ér* popolnoma tak, kaker v besedah *pé't* (quinque), *své't* (sanctus); *ó'* v besedi *vbó'g* tak kaker v *mó'ž, o'* v besedi *ro'ka* tak, kaker v *ro'sa*.

Vender se je v narečjih res vsaj nekoliko ohranil razloček mej pervotno čistim in nosnim *e* in *o*. Za nosni *e* se sliši po nekih krajih na Goriškem in Koroškem, kaker v češčini, *a*: *pátək*. V prekmurski slovenščini se je nosni *o*, vsaj naglašeni, spremenil v *ou* in se tako sevštričil z *ei*, ki tam zastopa stsl. ѣ. Po Dolenjskem pa se spreminja pervotni nosni *o*, keder je dolg, ali iz pervotno kratkega potisnjenega raztegnjen v *uo*, nasproti pervotno čisti *o* v *u*: *Bug — božji, muož — moški, roka — ruok, noga — nug*. Da pa ostane razloček mej pervotnim *u* in tem novejšim, ki je iz *o* nastal, se je spremenil pervotni *u* v začetku korena v *uí*, drugod pa v *ü*, povsod, kjer ni oslabel v polglasnik: *uí'sta, neuí'mən, bü'ča, bü'kve, dü'h, Dü'naj, Lü'tər* itd. za *u'sta, neu'mən, bu'ča, bu'kve, du'h, Du'naj, Lu'tər*. Le malo besed je ohranilo čisti *u*; take so z izvedenimi: *bu'ro̧vž, ču'k, ču'tara, hu'd, ku'čma, ku'kavìca, ku'rba,*

ku'zla, u'd, u'k, u'ra, peru't, plavu't, damu', dəhu'r, katerih poslednji dve pa bi se v knjižni slovenščini gotovo imeli pisati *dehor* (ne *dihur,* prim. č. *tchoř*), *domov* (ne *domú*), kaker se na Štajerskem in Ogerskem tudi govori, in morebiti tudi: *perot, plavot.*

V končnici množnega rodivnika *ov,* kaker tudi srednjega spola *o,* se je po Dolenjskem in Notranjskem ne le dolgi, temuč tudi kratki *o* v *u* spremenil, ker je pervotno sploh dolg bil, v srednjega spola končnici vsaj v pridevnikih določne oblike, keterim so se potem nedoločni in tudi samostavniki prienačili; pravi vzrok pa je morda to, ker je čutil jezik potrebo razločevati množni rodivnik od svojivnih prilogov na *o̜v*: *golő'bu̜v — golő'bo̜v, sovra'žniku̜v — sovra'žniko̜v, -ova* itd. in prideve srednjega spola od ženskih v toživniku. Ker se namreč nosni *o* v kranjski slovenščini vedno in dosledno v *o* spreminja, ne v *u,* kaker v goriški slovenščini in druzih slovenskih jezikih, se zgodi lehko, da nastanejo po preknjižni izreki in pisavi mnoge dvoumnosti in nedoločnosti, n. pr.: »*Sta'ro səm vi'dèł, mla'do səm pa' sli'šał*«. Tukaj se ne ve, ali je *sta'ro* die Alte ali das Alte, in ali je *mla'do* die Junge ali pa das Junge, kar priprosti izgovor natanko loči: *sta'ro — sta'ru, mla'do — mla'du.* »*Težko səm nosìł bu'taro.*« Tukaj je *težko* lehko prislov ali pa pridev v ženskem toživniku. Po dolenjski izreki pa se natanko razloči: *težkő'* (tož.), *težkű'* (prisl.). Ker pa so taki primeri dvoumljivosti vender le redki in se jih včasi tudi lehko ognemo po primernem besedosledju *(Težkő' bu'taro səm no'sìł)*, se ni do zdaj zavoljo tega nerazločka nihče pritožil, morebiti nam tudi v prihodnje ne bo preveč neprilik delal; in če v pisanju ne, tolikanj menj v go-

vorjenju. Izgovarjajmo torej v zborni izreki *o* v končnici srednjega spola, in v končnici ženskega toživnika popolnoma enako, in ravno teko *ov* v mn. rod. kaker v svojivnih prilogih. (20)

Iz vzroka ravno nasprotnega vzroku dozdaj omenjene spremembe sta se spremenila v končnicah *om, oma, em, ema* kratka *o* in *e* v *a*, samo de je ta sprememba novejša ter je Trubar in njegovi verstniki še malo poznajo. Tako piše Trubar: »Lubi Slouenci, Vi imate vletim lyſtei, kateri ie S. Paul tim Kerszhenikom Aydom inu Judom, kir ſo tedai Vrymi bili, piſſal, ner te nuznishe, potrebnishe inu viſſokeshe rizhi —, kateri leta lyſt htim Rimlanom zheſtu prebere —, kir ie ſteim debelim Piſmom —, ſteim nega vunanem dershanem, ſueſſeliem, ſercem« in tudi celo: »nogom, oblubom inu beſſedom, nom, vom« itd. Bohorič pa uči: »tim Ozhetom« pa »tim piſmam, tima Ozhetama«, »pred Ozhetma« ante patrem utrumq. (debebat eſſe ozhetoma fit conciſio). Na to Kopitar: »Bohoritſch und ſeine Zeitgenoſſen ſchreiben s' ozhétom, mit dem Vater, ozhetom, den Vätern, mit o, wo wir nun ozhétam, mit a ſagen. Die ſüdſlaviſchen Dialecte, mit denen der unſrige am nächſten übereinkommt, haben auch om, und deswegen, glaub' ich, nämlich der Annäherung halber, nicht weil

---

(20) *Ta nauk se je pozneje preklical, ker bi se po njem škoda delala naši slovenščini. Za dolenjski* **u** *iz* **o** *je v knjižni izreki govoriti srednji glas mej* **o** *in* **u**, *ali prehajajoč iz* **o** *v* **u**, *v skrajšanih zlogih nedoločen glas prehajajoč iz* **o** *v* **u**, *kaker se sliši semtertja po Notranjskem in Primorskem. Pisati je ta glas ô, skrajšano ò. Tako se loči kô's Amsel in kó's Stück, pô't Schweiß in pó't Weg, lèpô' pulchrum in lèpó' pulchram, lê'pò das Schöne, lê'po die Schöne (acc.).*

der damalige Krainer so geredet, hat Bohoritsch auch dieß om gebraucht.«

To ne velja; kaj takega bi se dalo verjeti o Krelju, o Dalmatinu ali o Bohoriču težko, na noben način pa ne o Trubarju. Da so se hoteli Hervatom približevati, kako bi bili mogli pisati *-um*, namestu *-om* v besedah, kjer je dobila ta končnica dolg naglas? In vender je dosti tacih primerov v njih knjigah. Še zdaj pa se sliši po Dolenjskem: *strahu'ma*, to je: *strahô'ma*. Ni torej dvojiti, da je bilo tedaj *om* in *em* sploh v navadi. Ali jezik ni čutil potrebe, s tema končnicama razloček ohraniti mej dotičnimi padeži moških in srednjih po eni in ženskih imen po drugi strani. Zato so se vže za Trubarja končnice začele mešati in premagal je nazadnje *a* kaker naj močnejši samoglasnik, ki je v sredi mej *o* in *e* in vsemi drugimi. Ker sta se pa v naših časih stara *o* in *e* zopet v knjige spravila, naj seveda tudi v govoru zopet oživita.

6. ѣ.

Po Schleicherju je imel stsl. ѣ pervotno glas *ai*, v starislovenščini pa po prestopu *ia* ali *ea*. V poznejšem času je bil v neketerih krajih po Miklošiču visoki *e*, na kar kažejo tudi frizinški spiski, kjer stoji za stsl. ѣ sploh *e*.

Novoslovenska izreka je v tem primeru po raznih krajih različna. Bohorič uči: »ѣ, Syllaba est, et est alias omnium vocalium capax, ſæpe *ει* græcam vel ei diphthongum notat antiquum.«

Ločiti je najprej dolgi ѣ od kratkega. Dolgi se izrekuje zdaj pri nas na četvero ali celo na osmero načinov, namreč kaker *áj*, kaker *ai*, kaker *ei*, kaker visoki *e* z nerazločnim zaglasnim *i*, potem kaker *ia* ali *ea*, kaker *ie*, kaker visoki *e* z nerazločnim predglasnim

i in naposled po loško kaker *i*. Naj stariša izreka je menda *ai*, ki gospoduje dandanašnji posebno v znanem ribniškem narečju, dasiravno je težko določiti, je li ta *ai* res pervotni *ai*, ali pa je pozneje zopet nastal po prestavi iz *ia*; le za *j* ali kakim drugim topljenim soglasnikom se govori v Ribnici *ei* namesto *ai*: *jeid, jeiz, jeiž, gneizdo* (torej pisati z *nj*), *keidən* (torej pisati s *tj*), *kei* (pisati s *kj*), *drəgei* (pisati torej z *gj*). Izgovarjata pa se v dvoglasniku *ai* in ravno teko v *ei* oba samoglasnika na kratko, vender pa oba samoglasniško, tako da skupej dasta dolg zlog, torej navadno ne kaker *aj* in *ej*.(21) Tako se izgovarja *ei* povsod, kjer je v navadi za dolgi ѣ, ne le po Kranjskem, temuč tudi po Štajerskem in Ogerskem, le da se zaglasni *i* ne sliši povsod ostro in natanko, ampak bolj kaker v sredi mej *i* in *e*. Izreka na *ia* ali *ea* se čuje še semtertje po Dolenjskem, *ie* na Koroškem in Goriškem in *e* z menj čutljivim predglasnim *i* na Gorenjskem. Vprašanje je zdaj, ketera izreka naj bi se v knjižnem jeziku obče rabila? *Ai* ali *ia (ea)*, ako ravno pervotniše, gotovo nihče ne bo vpeljaval, ker se sliši le še v neketerih posameznih krajih in se tudi po blagoglasju ne priporoča. Tudi gorenjske izreke ni lehko zagovarjati, ker menda popolnoma enači dolgi ѣ z navadnim dolzim *e*, ko vender velika večina naroda ѣ od *e* natanko loči, kaker to glasoslovje zahteva. Pravi *ie* bi bil z ozirom na herv. ijekavščino bolj opravičen, ali je sploh našemu jeziku menj primeren, premalo navaden in dolgemu *e* še zmirom preveč podoben.

---

(21) *Vender sem slišal v novejšem času zlasti pri mladem zarodu tudi pravi áj, tako da menda v tem primeru zdaj ni razločka mej dête in dájte (Kind in gebet).*

Ostane torej še *ei,* in v bolj uglajeni izreki po spripodobljenju *e͡jə* ali *e͡ⁱə,* to je *e* z menj razločnim zaglasnim *i.* Leta zadnja izreka je v omikanem govoru blizu že navadna in se naši slovenščini, kaker njena posebnost, tudi naj bolje poda. *Ei* ali *ej* se je pisalo od Trubarja notri do Kopitarja, vender ne v pomenu popolnoma ostrega dvoglasnika, ker se je *i* vender dostikrat tudi izpustil. Pa tudi sadanja pisava nam, če natanko pomislimo, dovoljuje samo leto izreko; saj se sploh piše v dajavniku in mestniku »gospej«, dasiravno Kopitar po svojem gorenjskem izgovoru ne loči dajavnika in mestnika od rodivnika pišoč »*gospé*« v vseh treh padežih popolnoma enako. Tako se tudi pogostoma bere *drugej* nam. *drugje.* Ker pa pišemo vender v vseh drugih primerih le sam *e,* ki izključuje natančen dvoglasnik, ostane nam ko prava izreka gori opisani visoki *e* se zaglasnim *i. Primerno znamenje za ta glas bi bil e s piko gori. Ali da ne bomo vsiljevali nove čerke, vzemimo Miklošičev ê.*

Tudi za nenaglašen ѣ se sliši enaka izreka, vender samo v neketerih primerih, in sicer v korenikah takih besed, ki se tako rekoč sproti narejajo iz drugih, ki imajo dolg naglas na ѣ: *pê̒sək — pêščé'n, mê̒stò — mêščaˑn, bê̒žatì — bêžì̒m, mê̒sìtì — mê̒sìm — mêsì̒la, drê̒mati — drê̒mljem — drêmaˑ̒lò, bê̒lìtì — bê̒lìm — bêlì̒lì* itd. Sicer pa se je izgovarjal kratki ѣ za Trubarja kaker kratek *i,* in tako ga on in njegovi nasledniki do Matija Kastelca sploh tudi pišejo: »rizhi, cilu, diuiza, lipu, sapuuid, pritysh« itd. Ta kratki *i* pa se je pozneje spremenil v polglasnik, ravno tako kaker pravi pervotni kratki *i,* in sicer tudi pred *a* v naslednjem zlogu, kjer je pravi *i* še dozdaj svoj pervotni glas ohranil. Po sadanji priprosti kranjski izreki bi bil pisal Trubar brez dvojbe: »erzhi, zlu,

duiza, elpu, sapoud, pertysh«. Kaj bo torej prava knjižna izreka tega kratkega ѣ? Očitno nekak nedoločen srednji glas mej kratkima *e* in *i*, od nedoločnega *ì* komaj različen. Primerno znamenje bi mu bilo *è*: *svèt* (gen.: *svê'ta*) consilium.

Kje se ima pisati *ê*, se naučimo večinoma lehko iz navadne izreke vsak svojega kraja, sicer pa iz stareslovenščine in drugih slovenskih jezikov; ni mi torej treba posameznih besed naštevati. Samo to je opomniti, da se v neketerih besedah, ki so se pisale v starislovenščini z ѣ, zdaj govori navadni *e*; tako posebno pred *r: mé'ra, vé'ra, zvé'r, sé'r, (sé'rəc, sere'),* pa tudi: *telô', testô', vre'me, bre'me, pete'lìn, čré'z, čez, pre, pred, prek* (v zadnjih treh le keder so brez naglasa). Nasproti pa se dolgi *e* pred *j* rad izgovarja kaker *ê (ei): rê'ja, žê'ja, mê'ja* (pa tudi: *me'ja*), *glê'j, Andrê'j* itd.

Namestu *è* se piše *i* v končnicah, keder nemajo dolzega naglasa; zato pa se v tem primeru pervotni *y* (ꙑ) ne spreminja v *i*, kaker sicer, ampak kaker pervotni nosni *ę* v *e*, tako da se sklanjajo zdaj vsa ženska imena na *a* po enem primeru. Ako pa dobe take končnice dolg naglas, se pokaže pervotni *ê*: *na drogê'h, kolê'h* itd. Tako se na Dolenjskem sliši tudi: *obê' rokê', nogê', stènê', dəskê', z lèpê'mì dné'vì*, kaker tudi Trubar piše: »ostreimi, hudeimi, sueteimi«.

Na poslednjih zgledih se vidi, da se ravna pridevnik *(v nedoločnem pomenu)* v dotičnih padežih po zaimenski sklanji, ne po sestavljeni; sploh pa ste se obe razen zaimena tretje osebe popolnoma zenačili, tako, da so se v končnicah, ki imajo soglasnik v sebi, pred njim stoječi samoglasniki spremenili v ѣ, ki se sliši, ako nima naglasa na sebi, na Kranjskem kaker kratki *ì*, zdaj polglasno, drugod, po Štajerskem in Her-

vaškem, pa kaker *e.* V druživniku edinstvenega, v dajavniku in druživniku dvojnega, v rodivniku, dajavniku, mestniku in druživniku množnega števila so se vzele kar naravnost končnice zaimenske sklanje, kaker: *tèm, tê'ma, tèh, tê'mì,* tako: *velľcèm, velľcèma, velľcèh, velľcèmi,* kaker se najde posamezno že v stari slovenščini (glej: Miklošič, Formenlehre § 89, proti koncu). Hervaški Slovenci so, dokler so se deržali svojega narečja, te končnice sploh *z e* pisali. Tem pa so se potem prienačili še rodivnik, dajavnik in mestnik v edinstvu. Mestnik se že po sestavljeni sklanji v stsl. na ѣѣмь končuje, tudi v končnici rodivnika *-ajego* (stsl. ааго) se je *aje* brez težave v *è* spremenil. Namesto končnega *o* je nastopil *a,* da se je izglas zenačil z imenskim: *-èga.* Dajavnik sam se ni mogel upirati, nastopila je torej za *-ujemu* (stsl. оуоумоу) končnica *-èmu: velľcèga, velľcèmu, v velľcèm.*(22) Tudi po Slovaškem se govori: *-ieho, -iemu,* in *-iho, -imu,* le proti Moravski meji: *-ého, -ému.* Kaker pa se v prejšnjih padežih pridevnik ravna po zaimenu, tako se v teh zaime po pridevniku: *tèga', tèmù', v tè'm.* Prav tako po ženskem dajavniku in mestniku sestavljene sklanje: *do'brèj,* tudi zaimena: *tèj.* V vseh teh primerih, kaker povsod drugod se je izgovarjal za Trubarja kratki *è* kaker kratek *ì,* in tako ga tudi piše. S tem je izginil razloček mej pridevniki ali zaimeni na netopljene in na topljene soglasnike se končujočimi, katerih poslednji imajo v druživniku edinstva in gori imenovanih padežih dvojine in množine že pervotno po stari-slovenščini *i,* namestu ѣ, kaker tudi ženski

(22) *Verjetniše je, da so pri nas bile pervotne končnice sestavljene sklanje -ojego, -ojemu, -ojemь kaker se bo pozneje pokazalo.*

dajavnik in mestnik v edinstvu. Vender ni neverjetno, da se je bil ta pervotni *i* prej v ѣ spremenil, kaker se še zdaj sliši: *z mojê'mì, s sojê'mì*(23) in se tudi v kajkavsko-hervaških knjigah bere n. pr.: »k bližnjem susedom« itd.

Trubarjeva pisava se je ohranila do novejših časov, ko se je začelo v rodivniku, dajavniku in mestniku v edinstvenem številu pisati *e* namestu prejšnjega *i*. Vprašanje pa je zdaj, ali ima veljati ta *e* za pravi *e*, ali pa le za *è*. Ako je *è*, pač ni bilo vzroka, ko ga v ostalih padežih nadomeščamo *z i*, celo v tacih, kjer se, ko dobi povdarek, očitno pokaže *ê*: *gər̍dìmì — gərdê'mì*, da bi ga ravno v teh treh tako strastno zahtevali; saj govore tudi *em, ema, eh, emi*, nam.: *im, ima, ih, imi*, kjer govore *ega, emu, em, ej*. Ali če pa res kje, kar mi ni znano, tako natanko razločujejo: *ega, emu, em, ej* in *im, ima, ih, imi*, da bi se moralo reči, novoslov. pridevniki se ravnajo v sklanji po stsl. zaimenih na ь ali й, potem je seveda napak pisati: »velicega, drazega«, ker le pred *i* in *è* se more po glasoslovju *k* v *c*, *g* v *z* in *h* v *s* spremeniti, pred pravim *e* pa bi se moral *k* v *č*, *g* v *ž* in *h* v *š*. Na tak način je torej po glasoslovju prav pisano: *veliciga, draziga*, napak pa: *velicega, drazega*. Ali če je tukajšnji *e* res pravi *e*, od kod bi imeli Kranjci in drugi Slovenci v teh padežih *i: iga* itd.? Nastal bi bil pač po sprilikovanju. Ako se *že* toliko končnic *z i* začenja, zakaj bi se ravno te tri *z e?* Nepotrebne razločke v sklanji in spregi si jezik prizadeva, kar se da, odpraviti in tako slovnico po mogočnosti olajšati. Ako ste se zenačili zaimenska in sestavljena sklanja, ako so

(23) *To je treba, kaker bomo videli, drugači razlagati.*

se zenačile končnice za topljenimi in ne topljenimi, kako da bi se ravno *e* vpiral v teh treh ali prav za prav štirih padežih, ko imajo drugi *i*, in jezik tega razločka ne potrebuje? In če tudi tako vzamemo to reč, nikaker ni bilo napak pisati: *-iga, -imu, -im, -i,* temuč težnji jezika po zlajšanju primerniše, in torej tudi brez ozira na to pisavo od početka našega slovstva, smemo reči, boljše. Kedor pa piše *-ega, -emu, -em,* kaker po zaimenski sklanji za topljenci, moral bi dosledno tudi v ženskem dajavniku in mestniku pisati *-ej,* ne *-i,* in v vseh teh padežih *e* polnoglasno kaker navaden kratek *e* izgovarjati. (24)

Čudno je, da jezik pravi prejšnji glas teh končnic kaker nalašč, rekel bi, skriva, ker, ko sicer naglas na sosedni zlog odskakuje, tega nekako terdovratno vedno preskakuje: *enìga·* — *e‘nìga, dobrìga·* — *do‘-brìga, tənciga·* — *ta‘ncìga.* Brez dvojbe se godi tudi to soglasju in lehki pravilnosti na ljubo.

7. *ł.*

Kako je izgovarjati čerka *l* na koncu zlogov, to je skorej edino, kar se je vgibalo, ko se je pisalo v Novicah o slovenski zborni izreki. Da sprevidimo, kaj je pravo, pa se bo treba nekoliko nazaj ozreti, in okoli sebe. Koder mi dandanašnji *l* pišemo, pisal ga je tudi Trubar se svojimi verstniki, in nobeden od njih se ni motil, da bi bil pisal *v* ali *u* namestu *l;* veli pa Trubar »ta L zhaſi debelu po Beſiashku iſrezhi; das L zu Zeiten grob auf Ungariſch oder Biſyakiſch.« In Bohorič piše:

»Ludi. L l Laban, Levi, Lia.

Sed interdum craſſè efferenda, quaſi ſit gemina, praeſertim in fine, vt: débel, Craſſus etc.«

---

(24) *O vsem tem pozneje kaj več.*

Iz teh popisov je očitno, da se je *l* na dotičnih mestih izrekal kaker poljski *ł*. In ta izreka se je ohranila na Kranjskem blizu do Schoenlebna in Kastelca, ki ga pa *že* nekolikokrat zamenjuje *z u*, in namesta celo do Kopitarja, ki n. pr. Hipolitovo opazko: »Ornatius pronuntiatur ſim biv pro ſim bil, ſim vidiv pro vidil, ſim pleſsav pro ſim pleſsal . . ., licet etiam bene exprimatur per L, juxta morem inferioris Carniolæ« vprašuje: »Spricht wirklich ein Krainer oder Winde per l? Versteht sich reines l, kein Polnisches oder Russisches grobes, was man wohl bei Zirkniz herum zu hören bekommt.«

M. Majar pa piše v svoji »uzajemni slovnici«: »*ł* glasi kako něčto srědnjega med *l* i *u*; Poljaki i Rusi ga izgovarjaju scěla pravilno: *słoma, dał* = rusko солома, далъ« ;

in malo spred:

»*l* se izgovarja v češčině i serbščině neslavjanskim zvukom kako latinsko *l: slama, dělo.*«

V češčini torej se izrekuje *l* sploh čisto kaker v nemščini ali latinščini. Da je pa taka izreka le nemškemu vplivu pripisovati, to se da zgodovinsko dokazati. »Kvarjenje se je začelo po mestih, kjer se je zraven češčine tudi nemščina govorila, posebno v Pragi, in že Hus je tožil, da Pražanje ne le brez potrebe nemške besede v češčino mešajo, ampak tudi *tobolka* namestu *tobołka, liko* namestu *łyko* govore.«* Prav tako se je tudi v Istri, Dalmaciji in Hervaški *ł* najberž po italijanskem vplivu v *l* spremenil. V maloruščini, ki je sicer ohranila pervotni glas te čerke, se izgovarja *ł* na koncu besed in pred soglasniki kaker kratek *u*, ravno tako kaker pri nas in po Slovaškem, in kaker se v hervaščini kot *o*. To je dosti jasen dokaz, da se ta spre-

* Miklošič: Vergl. Lautlehre, str. 433.

memba ni zgodila po kakem tujem vplivu, kaker ona v *l*, ampak po lastnem nagonu našega jezika, in torej se vso pravico velika večina našega naroda govori kratek *u* (angleški *w*) namestu *ł* povsod, kjer je imel pervotno (netopiven) polglasnik za sabo. Gorenjci in Korošci so to reč še dalje raztegnili ter govore *u (w)* tudi pred *a, o* in *u,* kar seveda za naše uho jezik pači, dasiravno tudi Lužiški Serbi, mnogi Poljaki in v nekih krajih na Slovaškem ravno tako govore.

Kako se ima torej izrekati v našem zbornem govoru? Pervotni glas *ł* nam je večinoma izmerl, da ga celo ne poznamo več; gorenjska in koroška izreka se nam zdi smešna in nelepoglasna; izreka š čistim nemškim *l* tudi na koncu pa je plod tujega vpliva, našemu jeziku zoperna, in mej prostimi Slovenci v sadanjem ožjem pomenu besede malo kje ali skoraj nikjer navadna. Čisti *l* torej izgovarjati tudi pred nekedanjim polglasnikom je prisiljenost in napaka, ketere je kriva naša poveršna zgodovinska pisava. Naj gerja napaka pa je nedoslednost, ki se tolikrat sliši pri takem izgovoru. Kako se more govoriti post. *popolnoma, stolp* s čistim *l* (namestu: *popounoma, stoup*) in takoj na to: *vou'k, vi'du* itd.? Tudi hervaški *o* ni priporočati, dasiravno je prekmurskim Slovencem navaden; tak izgovor bi pri nas delal dvoumnosti, in naša knjižna slovenščina ima že brez tega dosti *o.* V hervaščini je to narobe: hervaščina ima *u* v veliki množini, in zato mislim, spreminja *ł* v *o,* ko se drugod povsod, kjer ne ostane *ł,* le *z u (w)* nadomešča. Naj primerniša naši knjižni slovenščini je torej navadna izreka: *da'ł, va'ł, vi'ł, mi'slìł, mi'səł, sto·ł, stołə·c, kołə·c, połə·g, pa'łəc, ri'łəc,* kaker (z angleškim *w*): *da'w, va'w, vi'w, mi'slìw, mi'səw, sto·w, stowə·c, kowə·c, powə·g, pa'wəc, ri'wəc.*

i je treba pred *w* razločno izgovarjati, kaker je bila za Matija Kastelca menda še sploh navada, *mi'slìw* ne *mi'sləw* ali *mi'slu;* ravno tako *è, vi'dèw* ne *vi'dəw* ali *vi'du.* Pač pa je *w* s polglasnikom spred ali zad, torej *əw* ali *wə* skorej popolnoma kratek samoglasnik *u*: *mi'səw*, skoraj kaker *mi'su, stowə·c* kaker *stou'c, kowə·c = kou'c, powə·g = pou'g, pa'wəc = pa'-uc, ri'wəc = ri'-uc.* V poslednjih dveh primerih se v dobri izreki čutita dva zloga, katerih pervi je dolg naglašen, drugi pa nenaglašen kratek. V predzadnjih treh pa je pervi zlog pervotno kratek, in zadnji, ravno tako kratki, ima naglas; v teh primerih naj se še tako razločno vsaki samoglasnik posebe izgovori, samo da se ne preneha za pervim, slišal se bo vedno le eden in sicer dolg zlog s potegnjenim naglasom; tukaj se tedaj *o* in *wə* (ali *u*) sprimeta v dvoglasnik *ou* (ali troglasnik *owə*) s potegnjenim naglasom, ker je naglašena druga polovica. *Naglasno znamenje stavimo za ou, ker velja za oba v dvoglasnik sprijeta samoglasnika, ', za owə, ker velja samo končnemu ə, pa le ·.*

Ako primerimo nadalje besede: *stołə·c, kołə·c, połə·g* z besedami, ki jih navadno pišemo: »volna, žolna, molzem, molčati«, čutimo, da se v njih pervi zlog s popolnoma enakim in ravno tako naglašenim dvoglasnikom izgovarja: *vou'na, žou'na, mou'zem, mou'čatì.* Tudi v teh besedah je v dolgem dvoglasniku *ou* pervi samoglasnik kratek in drugi ravno tako kratek pa naglašen. Kaker pa je *kou'c = kowə·c,* pervotno *kołə·c,* tako tudi: *vou'na = vowə·na,* pervotno: *vołə·na.* Ravno tako: *žou'na = žowə·na = žołə·na, mou'zem = mowə·zem = mołə·zem, mou'čatì = mowə·čatì = mołə·čatì.* Enako besede s potisnjenim naglasom (s povdarkom na pervi polovici, na pervem samoglasniku): *vou'k, mou'k,*

stou'p, pou'n, = *vo·wək, mo·wək, sto·wəp, po·wən* = *vo·łək, mo·łək, sto·łəp*(25), *po·łən.*

Razloček mej temi zgledi in gorenjimi *stołə·c, kołə·c, połə·g* je le ta, da je v enih *o* pervoten *(sto·l, ko·l, po),* v drugih pa je nastal iz polglasnika: *vołə·na, vo·łək, po·łən* = *vəłə·na, və·łək, pə·łən,* kar je po staroslovensko: влъна, влъкъ, плънъ. Po Štajerskem in Prekmurskem se je kaker v hervaščini in serbščini polglasnik ohranil, in se torej izgovarja *əłə* kaker *əwə* = *ú.* Zavoljo razločka spreminjajo potem Štajerci in Prekmurci pervotni *u* v *ü.*

Naša slovenščina je jako skerbna za to, da se pervotno različnim glasovom tudi še po spremembi, ki jo sadanji jezik zahteva, razlika ohrani, in ravno tako skerbno varuje somerje svojega samoglasništva. To sta nam dva imenitna vzroka, da ne moremo sprejeti za *olə* štajerske in prekmurske izreke, ker štajerskega in prekmurskega *ü* za *u* gotovo ne bomo sprejeli, niti prekmurskega *ou* za stsl. nosni *o*; in naš *ê* (= *ei)* vsled somerja zahteva glas *ou,* kaker blizu v vseh jezikih, ki imajo glas *ei* nahajamo tudi *ou,* vsaj pervotno, tako v gerščini, v stari nemščini, v angleščini i. dr. Ta *ou* pa je pri nas *ołə.* Kaker pa *ê* ni ostro izrečen *ei,* ampak *e* se zaglasnim *i,* ki gre vže proti *e*: *ejə, e^iə,* ravno tako *ou* ni preostro izgovarjati, ampak kaker *o* se zaglasnim *u,* ki se nagiblje vže proti *o*: *owə, o^uə.*

Izreka bi bila torej določena; zdaj pa še nekaj o pisavi. Naša sadanja navadna pisava je zgodovinska, in celo Metelko se svojo novo abecedo si ni upal staremu l-u kaj žalega storiti. Tudi mi sploh ne moremo biti zoper zgodovinsko pisavo, ali pač pa zoper zgo-

---

(25) *Stołp ima po Pleteršniku potegnjen naglas: stoł'p (stou'p).*

dovinsko poveršnost in nepopolnost. Da pa je bila pisava z *l* vže nekedaj nepopolna, pričajo Trubarjeve in Bohoričeve opazke, kako se ima *l* včasi, posebno na koncu, izgovarjati; da je bila pisava natančna, ne bi bilo tacih opazek treba. Iz Bohoričevih besed: »interdum, præsertim in fine«, pa lažje sklepamo, da se je *l* le na tistih mestih terdo izgovarjal, kjer ga zdaj po dolenjski izreki za *w* beremo, ne pa povsod, kjer ga Gorenjci izgovarjajo za *w*; in kaker se v južni slovenščini sploh *l* ne izgovarja pred vsacim *e* in *i* topljeno, kaker v severni, tako se tudi ne pred vsemi drugimi samoglasniki terdo, kaker v severni slovenščini, ampak samo pred pervotnim nepredjotovanim polglasnikom. Južna slovenščina je imela torej pervotno trojen *l*, pomehčani ali topljeni, navadni, kaker drugi jeziki, in zadnjič terdi, in Bohorič in Trubar bi bila natanko morala pisati *ł* povsod, kjer zdaj za naš *l* izgovarjamo *w*.

Tedaj mi, ki se radi deržimo zgodovinskega pravopisa, kaj nam brani prav pisati, kaker bi bili vže nekedaj imeli. Potezica čez *l* bi vsakoga opomnila na pravo izreko, in vsem dotičnim pravilom, izjemam, razvadam in sitnostim konec storila. Ali seveda mi nismo vajeni v navadnem vsakdanjem pisanju tako natančnega fonetičnega pravopisa kaker Poljaki in Hervatje. Pišimo torej vsaj v znanstvenem pod *l*, keder se izgovori ko *u* ali *w*, spod znamenje ̧: *da'l̨, dê'l̨, dol̨'g* itd.

8. *r*.

Za naš ne-vemo-če-samoglasnik *r* piše staraslovenščina *r* s polglasnikom za njim, ravno tako, kaker *l* s polglasnikom za njim za naš *ol*.

Če imamo tedaj v naši novislovenščini za stsl. лъ dvo- ali troglasnik *ołə*, pervotno *əłə*, si moramo že

naprej misliti tudi za ṛ podobno sestavo, namreč *əṛə*. To misel poterjuje beseda *bìrìč*, kjer sta oba *i* kratka in se torej po današnji priprosti izreki kaker polglasnika izgovarjata: *bərə̀č*. Ako to besedo tako izgovorjeno primerimo z besedo *bṛv*, ne dobimo razločka, razen v zadnjem soglasniku in naglasu; ako jo primerimo z besedo *krč*, ne dobimo razločka, razen v naglasu in sprednjem soglasniku; če sta tedaj v besedi *bərəč* očitno dva polglasnika, eden pred *r*, in drugi za njim, nastala oba iz pervotnih *i*, in se vender v besedi le en zlog sliši, morata biti pri enakem izgovoru v besedah *brk, krt* itd. ravno tako dva polglasnika, torej: *bərək, kərət*. Da je polglasnik pred *r*, to mi bo še kedo priterdil, saj se dosti razločno čuti.(26) Ali da bi bil tudi zad za *r*?! Kogar ni prepričal *birič*, morda ga dve drugi priči. Da je beseda *smrt* ravno tako dolg zlog kaker postavim: beseda *smet, krč* kaker *kač, trt* kaker *tat, srd* kaker *sad* ali *sod* itd., to menda vsagdo čuti. Ali polglasnik ni nigdar dolg; keder bi imel dolg biti, se spremeni v *á* ali *é*. Torej, mislim, tudi v teh besedah ne more nihče terditi, da bi bil pred *r*-om stoječi polglasnik dolg; ke bi imel dolg biti, bi se glasile te besede: *sma'rt, ta'rt, ka'rč, sa'rd*, ali po štajersko: *sme'rt, te'rt, ke'rč, se'rd*. Ker pa so zlogi v teh besedah vender le dolgi, moramo priznati polglasnik tudi zad za *r*. Zgubi se le takrat, keder zlog naglas in dolžino zgubi. Še drugi dokaz je to, da take besede semtertje pesnikom za dva zloga odležejo, ravno kaker se v hervaških na-

---

(26) *Priprosti ljudje, ki so se v šoli skorej gotovo učili pisati samoglasni r, pišejo vender zanj kaj radi* **er** *ali* **ar**; *tako n. pr. neki gorenjski vojak 28. dec. 1915: potart, iz sarca, prisarčni.*

rodnih pesmih ѣ dostikrat razkroji na *i-je*. Tako sem našel nekje te stare verze:

»O mož, odpusti, prosim te,
Nezvesti tvoji ženi!
Sej čeru te vesti me žge,
Gorje, gorje je meni!«

Beseda »čeru« tu ni nič druzega ko *čə·rə̜v;* za poslednji polglasnik in končni *̜v* piše stari pevec kratek *u*, kaker se res izgovarja. Ali celo Valjavec, ki je, menim, pervi začel v naši slovenščini polglasni *e* pred *r* izpuščati, piše: »O čeren, čeren je zares«, to je: »*O čərən, čərən je zarês*«, kjer je *čərən* dvozložno izreči, skorej kaker bi bilo *čərrən (čər-rən)*.

Da se polglasnik zad za *r* ne čuti tako razločno, kaker pred njim stoječi, tega je le močni glas *r*-a kriv. Tako se tudi v besedah: *sta'rəc, ja'rək, ja'rəm, ma'rən* in podobnih polglasnik za *r*-om komaj čuti, dasiravno se v dobri izreki izgovarjajo dvozložno, skorej kaker: *sta'-rc, ja'-rk, ja'-rm, ma'-rn*, vender pa komaj tako, da bi se moralo reči, da je v tem primeru *r* samoglasnik. Kedor bi to terdil, bi moral priznati tudi *ł*-u, *l*-u, *lj'*-u, *n*-u, *nj'*-u in *m*-u, ker se tudi ti močni soglasniki v končnicah pred polglasnikom krepkeje glase kaker polglasnik: *šô'ləc, žga'nəc, nê'məc*, skorej kaker: *šô'-lc, žga'-nc, nê'-mc*. Ke bi kedo mislil, da je v teh besedah polglasnik preskočil pred *r, l, n* ali *m*, naj poskusi izgovarjati *sta'-ərc, šô'-əlc, žga'-ənc, nê'-əmc*, pa se bo prepričal, da se tako ne govori. Ke bi se pa res sploh in povsod te in podobne besede dvozložno, pa brez polglasnika v zadnjem zlogu izgovarjale, bil bi tak podolžen *r, ł, l, lj,' n, nj'* ali *m* vender le po za njim pervotno stoječem polglasniku nekako samoglasniško dolžino dobil, in bi se torej tudi v tem primeru ne mogel bolje pisati, kaker

s polglasnikom za sabo, ki bi kazal pervotno, kaker poznejšo izreko. Torej ke bi se v besedi *pərt* res za *r* nikakeršen polglasnik ne čutil, in bi dolgi zlog delal le spred stoječi polglasnik z nekakovim samoglasniško podolženim *r* za sabo, bi bilo vender le pisati polglasnik tudi zad za *r*, ako bi hoteli tako izreko v pisavi zaznamenjati; tolikanj bolj bi ga menda smeli pisati, ker se v resnici koliker toliko čuti. Le keder tak zlog naglas in dolžino zgubi, bi se drugi polglasnik ne imel pisati: *Tərsta˙, mərlı̀č, povəršı́na* itd.

Kaj pa je misliti o naši zdaj navadni pisavi z *r* brez kacega polglasnika? V hervaščini, ki piše *u* za *əłə* in sicer polglasnika ne pozna, moremo priterditi, da je taka pisava dobra in primerna kratica; ravno tako v češčini. Mi pa polglasnik neobhodno potrebujemo tudi v mnogih drugih primerih, in ko ga bomo imeli, ga tudi tukaj ne bo treba izpuščati, v navadni breznaglasni pisavi vsaj pred *r* ne; zad za *r* bi se v taki pisavi zavoljo urnosti in stare navade smel izpuščati, posebno tudi, ker v hitrosti ni vedno mogoče na naglas paziti. (27)

Vse pa, kar je bilo rečeno o pisavi zadnjega polglasnika v sestavi *ərə*, velja ravno tako, to se ve da, tudi o sestavi *olə,* saj se ta dva troglasnika tudi danda-

---

(27) *Ako se hoče tudi v natančni slovniški in slovarski pisavi rajši ko ołə ali olə in ərə pisati samo oł ali oḷ in ər, bi bila naglasna znamenja ’ in ‘ staviti za ł ali ḷ in r, torej koł’k, voł’k, voł‘na ali koḷ’k, voḷ’k, voḷ‘na in kər’č, vər’č, čər‘na, sər‘na itd. Natančniše bi bilo, ako bi se samoglasniško podolženje soglasnikov zaznamenjalo s pristavljeno potezico, torej: koḷ-’k, voḷ-’k, kər-’č, vər-’č, pa’ḷ-c, sta’r-c, žga‘n-c, Nê‘m-c itd.*

našnji še v druzih lastnostih popolnoma vjemata. Tako *ərə* kaker *ołə* more stati v besedi le mej soglasniki, na koncu in v začetku besede pa le z enim polglasnikom, s predglasnim na koncu, se zaglasnim v začetku. Vender se sliši tudi v začetku besede včasi s predglasnim polglasnikom; tako se govori: *ərde·č* namestu: *rəde·č*, *ərja˛v* namestu: *rəja˛v*, *ə·rž* namestu: *rə·ž* itd. Pred *n* ali *m* se polglasnik v *a* spremeni: *ampak*, *antì*. Namestu *ł* ali *l̨* pa stoji v začetku besede tudi pred polglasnikom *l*: *ləga'k*, *ləga'ti*, *ləba'nja*, vender se polglasnik v tem primeru rad spreminja v čisti *u*: *luga'k*, *luga'ti*, *luba'nja*.

S tem, menim, da je določena naša zborna izreka, kaker jo zahteva naš knjižni jezik, in izreki in etimologiji primerna pisava, ki Metelkovo v natančnosti, priličnosti, doslednosti in znanstveni veljavi precej presega, ter se od navadne le toliko loči, koliker očitna potreba zahteva.

Pravopisne opazke.

(Iz »Soče« 1878, 8. nov.—24. dec.)

Jezik, ki ga priprosti narod govori, se deli povsod v več ali menj različnih narečji; književni jezik pa mora biti povzdignjen nad narečja, enak in edinstven po celem obsega enega naroda. Da je edinost v književnem jeziku nekaj lepega, koristnega in potrebnega, needinost pa škodljiva, ako ne celo zoperna, tega, menim, ne bode nihče tajil. Ako pa je needinost mej pisatelji enega naroda škodljiva, ali celo zoperna, ne more biti ljuba in koristna needinost, t. j. nedoslednost v pisavi ravno tistega človeka, tudi tedaj ne, ako bi taka nedosledna pisava občno bila sprejeta.

Kedor naš slovenski književni jezik nekoliko bolje pozna, temu ne more biti neznano, koliko reči pri nas še zmirom čaka določenja in poprave v tem ali onem oziru. Res je sicer tako določevanje in popravljanje sitno delo, in rado naleti na upor, za to ker se mnogi stari, če prav slabi navadi ne odpovedo lehko; vender se ga je treba lotiti, ako nočemo, da bi se napake in nedoslednosti če dalje bolj vkoreninjale. Slovenski pisatelji, ki svoj narod in jezik v resnici ljubijo, upamo, da bodo z veseljem pozdravljali vsak napredek in po svoji moči radi pripomogli, da se povzdigne naš književni jezik v vsakem oziru do tiste doveršenosti, ki mu jo je doseči mogoče. Ne bojmo se, da bi to slovstvo zaderževalo; razne stroje in drugo orodje vedno po-

pravljajo, prenarejajo in zboljšujejo, pa to obertnosti ne zaderžuje, to jo ravno povzdiguje više in više, in zmirom hitreje žene v mogočnem razvitku. Književni jezik je orodje literaturi, pisava orodje književnega jezika; koliker bolje bo orodje, tolikanj bolje bo delo, ki se bo delalo ž njim.

Piše se pri raznih narodih sicer zelo različno; vender pa ima dan današnji večina izobraženega sveta tako imenovano glasovno pisavo, dasi je podoba čerk, ki služijo za posamezne glasove, v raznih jezikih ali popolnoma ali nekoliko drugačna. Čerke, ki so posameznim glasovom odmenjene, pa se ne rabijo povsod po enem načinu. Neketeri narodi ne gledajo pri pisanji na nič druzega, kaker da pravo izreko vsake besede popolnoma natanko zaznamenjajo; drugi pazijo bolj na korene, ter si prizadevajo v svoji pisavi pokazati, od kod ketera beseda izvira; naj več pa jih piše dan današnji blizu tako, kaker so pisali stari, ki so pervi začeli dotični jezik v knjigah rabiti, in so podlago položili njegovemu slovstvu.

Govori se po tem takem o fonetičnih, etimologičnih in zgodovinskih pravopisih.

Čisto etimologičnega pravopisa vender ne poznamo v nobenem jeziku, in za današnje se nam zdi tak pravopis tudi nekaj nemogočega.

Popolnoma fonetičen pravopis pa bi bilo pač mogoče imeti. Imela ga je v resnici vže pred več tisoč leti stara indovščina, sanskert. Ali da tak pravopis ni posebno lehak in dejansko raben, to ve vsaki, ki je kedaj pregledal kako staroindovsko slovnico. Po načelu, ki velja v sanskertu, bi morali mi pisati n. pr. sicer: »Bog daj«, ne pa: »Bog oče, Bog sin«, temuč: »Bok oče, Bok sin«; »pot vem«, pa ne: »pot delam«, temuč: »pod delam«; »zvest je«, pa »zvezd bodi« namestu:

»zvest bodi«; »češ šezdesed zvest« namestu: čez šestdeset zvezd«, itd.

Na tako razločevanje paziti, bi bilo v nagli pisavi našega časniškega veka več ko sitno; brez tega razločevanja pa bi se pisava vže ne mogla popolnoma fonetična imenovati. Kaker na etimologično, tako torej tudi na zgolj fonetično pisavo pri nas ne smemo misliti; v kakem drugem jeziku mogoče da bi poslednja tudi dan današnji dobro služila.

Vender pa je samo ob sebi jasno, da se pravopis jezika, ki se šele pisati začenja, vselej mnogo bolj bliža fonetičnemu, kaker pa etimologičnemu.

Tak blizu popolnoma fonetičen pravopis pa to svojo lastnost le tako dolgo ohrani, dokler se ne spremeni izreka, na ketero se opira, kar se zgodi v neketerih jezikih prej, v neketerih pozneje. Keder se po tem izreka v mnogih primerih s pisavo več ne vjema, pravimo, da ima jezik zgodovinski pravopis. Taki so pravopisi najviše izobraženih evropskih narodov, in tak je tudi naš slovenski.

Tudi tak pravopis ima svoje težave, tu veče, tam manje; zlasti se rad kvari in pači, zato ker ima podlago v zgodovini dotičnega jezika, ki jo navadno malo kedo natanko pozna. Nepopolni pa so taki pravopisi vže po svojem viru in začetku, ako pervi pisatelji, ki so je vpeljali, niso imeli abecednih znamenj za vse razne glasove svojega jezika, ali pa tudi, ako so zavoljo ročnosti le toliko pisali, koliker je bilo treba, da je znal brati, kedor je bil jezika vajen, in je vže sam znal zadeti pravo izreko. V poslednjem oziru je n. pr. celo Vukov serbski pravopis, ako se piše brez naglasnih znamenj, nezadosten; serbsko in hervaško vsakdanjo pisavo more le tisti prav brati, ki zna govoriti ta jezik. Celo poveršni in nepopolni pa so semitski pravopisi,

ki v vsakdanji rabi ne opuščajo le naglasnih znamenj, temuč, kaker je obče znano, tudi skorej vse samoglasnike. Ali za znanstveno in učno potrebo imajo ti pravopisi znamenja, s keterimi se prava izreka vsaki besedi natanko določuje.

Naš slovenski pravopis je, kaker rečeno, zgodovinski pravopis, in se opira po večem na kranjsko izreko šestnajstega stoletja. S pomanjkljivo latinsko abecedo pa seveda vže od začetka ni bilo mogoče našega jezika natanko po izreki pisati; pisali so naši pervi pisatelji ravno tisto čerko za dva, tri ali še več različnih glasov, in to se je v več primerih vse do današnjega dne ohranilo. Pa do današnjega dne se je izreka tudi precej spremenila, in je po tem takem še dalje odstopila od pisave. Prizadevajo si res neketeri, »kaker se pišejo«, izgovarjati besede; vender upamo, da bo zdravo jezikoslovje takim poskušnjam konec storilo, in se ne bodo dali zapeljati pametni možje, da bi zavoljo pomanjkljive pisave pačili in tujčili izreko. Le keder bomo imeli popolnoma natančno fonetično pisavo, bomo smeli reči: »Govori, kaker ti pisava kaže.« Tako pisavo pa bomo po tem, kar je bilo gori o njej rečeno, težko kedaj imeli v vsakdanji rabi; tudi ne bi bilo lehko niti varno našega zgodovinskega pravopisa zamenjavati se sadanji izreki primernim fonetičnim. Ker pa nam je na vsaki način treba nekakega mostu od pravopisa do prave izreke, ni drugače, kaker da se vpeljejo nekakova posebna, ne le naglasna, temuč tudi neketera glasna znamenja, da se bo, kaker n. pr. v hebrejščini in arabščini, vsaj v učnih knjigah prava izreka, kar se bo dalo, natanko mogla zaznamenjevati.

Taka znamenja bi se nadevala v slovnicah, slovarjih in podobnih knjigah na besede, ki bi bile razen tega po navadni pisavi pisane; od navadnega pravo-

pisa se namreč učne knjige seveda nikaker ne morejo ločiti, ker ga morajo ravno tako učiti, kaker pravo izreko.

Ali navadna pisava se mora prej vender le v mariščem popraviti. Naši stari namreč niso le za različne glasove dostikrat ravno tisto čerko pisali, temuč tudi nasproti za ravno tisti glas različne čerke, zdaj to, zdaj ono. Mariskaj takega se je do današnjega dne obderžalo, mariskaj nedoslednega pa se je tudi pozneje po nezrelem etimologičnem modrovanju vrinilo v pisavo. Na tako nedosledno ali spačeno pisanih besedah pa bi se znamenja prave izreke nič posebno dobro ne podajala. Najprej je treba tedaj, da se navadni vsakdanji pravopis v red spravi, kaker tirja doslednost in zgodovina našega jezika in naše pisave.

Toliko iz vvoda. Iz razprave, ki se ni doveršila, le neketere zajemljiviše odstavke!

Zanimati in zanimivo.

Zanimati je ruska oblika za serbsko zaimati in našo zajemati. V ruščini stoji v sestavah večkrat *n* za predlogom, kjer ga naš in drugi slovenski jeziki ne pripuščajo. Pri nas se je namreč *n* ohranil le za tistimi predlogi, ki so se pervotno res na *n* končavali. Predlogi, ki so nekedaj imeli *n* na koncu, so *s, v, k*. Poslednji pa se v sestavah ne rabi, torej ostaneta le *s* in *v:* sn-éti, vn-éti, sn-êsti, sn-iti, sən-jəm. Zaimku *i, ja, je* pa se v stari slovenščini za vsemi predlogi spred pristavlja *n,* ki je nadalje v naši slovenščini in hervaščini temu zaimku celo popolnoma prirastel, kaker tudi besedama nótər in nêdrije. Poslednja se še zdaj skorej le s predlogom *v* rabi, v

nêdrije, v nêdriju, perva pa se v hervaščini stanovitno glasi unutar ali unutra. — Kaker se *n* v stari slovenščini zaimku *i, ja, je* po krivi analogiji predpostavlja za vsemi predlogi, dasi je pravzaprav le za prej omenjenimi tremi etimologično opravičen, tako se je vrinil v ruščini tudi v sestave perenimat', prinimat', ponimat', perenjat', prinjat', ponjat' za naše prejématì, prìjématì, pojématì, prejétì, prìjétì.* Res se najde tudi v stari hervaški knjigi »Bernardini Spalatensis Evangelia et epistolæ, Venetiis 1495.« na str. 73 a: odnemi in str. 74 a: odnimlješ za naše odvzemi, odjemlješ, tudi Krelj piše: iznamem, iznami, iznameš (Kopitar, slovn. str. 30), za kar ima Trubar: izmem, izmi, inf. izeti (Kopitar, slovn. str. 408), Dalmatin (Luk. 6, D): izmi, izmeš; ali dandanašnji se nič podobnega niti v hervaščini niti v naši slovenščini ne sliši v narodu navadnem jeziku. Potemtakem moramo za rusko zanimat' pisati zajemati, in ako si ne upamo te domače besede rabiti tudi v pomen *interessieren,* pomagajmo si z drugimi domačimi besedami in obrati, ali pa recimo in pišimo po obče evropsko interesirati. Namestu zanimiv bi morali reči po naše zajemljiv. Ako nam to ni po volji, pomagajmo si z drugimi domačimi besedami, ali pa recimo, kaker Rusi, interesən, interesantən. (28) — Iz korena jəm imamo tudi

* O tej reči natanko piše J. Baudouin de Courtenay v knjižici »Glottologičeskija zametki«. Vypusk I. Voronež 1877, str. 17—53.

(28) *Interesirati, interesantən je sicer tujega vira, vender se zakonom naše slovenščine nič ne vpira; zanimati, zanimiv pa je pač domačega, ali potujčenega, našemu ljudstvu ne več jasnega debla; zanimív se zato tudi napačno povdarja. Prav po-*

še neke samostavnike s polglasnikom v deblu: po'jəm, po'jma *Begriff*, sənj'ə·m, sənj'ma· ali səmə·nj', səmnj'a· *(concilium), Jahrmarkt, Kirchweih*, vu'zəm, vu'zma ali u'zəm, u'zma *Ostern*, herv. vàzam.* Stara oblika sənjəm, sənjma je pri Dalmatinu še navadna, primeri Ezekiel 27. Zdaj se govori nekod səjə·m, səjma·, kaker v hervaščini sájam, sájma. Navadna oblika pa je səmə·nj', səmnj'a· z glasno prestavo, in od tod potem pridevnik səmá'nj'ì, -a, -e. Na krivo etimologijo se opira pisava somenj, somnja ali celo z rodilnikom somenja, kaker da je beseda izpeljana od so in mê'nj'atì, kaker só'sèd od so in sèdê'tì.

Kə in kò.

V pomenih *cum* in *si* rabimo dandanašnji namestu kədər okeršeno obliko kə, ki se piše napačno ko, kar je druga od kə različna besedica. Vse do konca 17. stoletja pa beremo vedno le kadar, keder za današnji kə in kakòr ali koker za današnji pravi kò. Današnji pravi ko *ut, quam* je tedaj iz kakor ali kokər, kə pa iz kədar, kədər; kò se iz kədər po naših glasoslovnih zakonih ni moglo narediti in se tudi v resnici ni naredilo, kaker nam to našega jezika zgodovina jasno priča.

V pomenu *cum* beremo besedo kədər naj prej v očitni izpovedi iz 15. stoletja: »Ya ze dalsan dam, kyr sam to prelomil, kar sam oblubil, kadar sam karst priell«. Dandanašnji bi rekli: »Jaz se dolžan dam,

---

vdarjeno in jasno tudi priprostemu Slovencu bi bilo zajë'mljì̦v ali zajë'mavən.

* Vuzávna spôvèd (iz vuzámna sp.) v Primorju.

ki səm tô prelomil, kar səm obljubil, k ə səm kərst prejel.« — V 16. stoletju piše n. pr. Dalmatin I. Moz. 19. B: »Inu Sonze je bilu gori isefhlu na Semlo, k a d a r je Lot bil v' Zoar prifhàl.« Zdaj bi rekli: »In sônce je bilô posijalò na zemljo, k ə je Lot bil v Coar prìšəl«. — I. Pet. 2, C piše Dalmatin: »on nej pretil, kadar je tèrpil.« V Schönlebnovem izdanju evangelijev in listov leta 1672. se bero te besede tudi tako: »on néj pèrtil, k a d à r je tèrpil.« Zdaj bi rekli: »on nê prètil, k ə je tərpèl«. Na str. 233. ima Schönleben: »V unim iftim zhafu, kadàr je u Jerusalem fhal, je on hodil po frédi fkusi Samario inu Galileo.« Zdaj bi rekli: »Tisti čas, kə je v Jeruzalem šəl, je hodil Jezus itd.« — Konec 17. stoletja piše p. Janez od sv. Križa v svojih pridigah I. str. 16: »Loth te popotnike je pofili v' fvojo hifho pelal, satoraj tudi Bug je bil poflal angele, de bi ga pofili s' hifhe na hrib spelali, k a d a r je imel Sodomo poshgati«. Zdaj bi rekli: »Lot je popótnike posilì v svojo hišo peljal; zato je tudi Bôg, kə je imel Sodomo požgatì, angele poslal, da bì ga po silì iz hiše na hrib izpeljalì«.

V pomenu *si* beremo k ə d ə r pred b i n. pr.: Dalm. Jan. 19, A: »Ti bi neimel obene oblafti zhes mene, k a d a r bi taifta tebi ne bila dana od osgoraj doli«. Zdaj: »k ə bì tì ne bila dana itd.« Pri Schönlebnu se glasi to mesto: »Ti bi neimèl obene oblafti zhes mene, k a d a r bi tebi ne bilu danu od sgoraj doli«. — Matija Kastelec piše leta 1684. v knjižici »Nebeški cilj« n. pr. str. 261: »Kadar vbulhtvu inu bolésni inu druge rizhi, katere ti hude imenujefh, bi mogle fe ftabo s' befedami pogovarjati, bi na tebe dreshnjale inu bi djale«. Zdaj bi rekli: »Kə bì se mogle vbôštvò in bolêznì in druge rèči, kətére ti hude imenuješ, z besedamì pogovarjatì s tabo, bì godərnjale na-te in bì djale«. —

Tako: »kadar bi« pišeta tudi še p. Janez od sv. Križa in p. Rogerij iz Ljubljane.

Ali besedica kədar, kədər se je uže v 17. in morebiti celo že v 16. stoletju semtertja začela kerčiti v kər. Tako piše Kastelec v »Bratovskih bukvicah sv. roženkranca« str. 311: »gorjé inu vé bi bilu nam, kadar bi nas hotil pravizhnu ſoditi po naſhim djanju, inu ker bi nam okratil nîegove neizgruntane milosti.« Tukaj stoji gotovo kèr bi namestu kadar bi za sadanje »kə bi«. Mogoče, da je uže pri Dalmatinu besedica ker v neketerih redkih primerih tako razlagati, postavim V. Moz. 4, B: »na ta dan, ker je Goſpud is ognja na tej gori Horeb s' vami govuril«. Japelj ima na tem mestu: »na ta dan, kadar« —, nova prestava pa: »ta dan, ko«.

Popolnoma okeršeno, kaker je dandanašnji v navadi, pa nahajamo besedico kədər še le v začetku 18. stoletja pri p. Hipolitu, in sicer le pred bi v pogojnih stavkih. P. Hipolit namreč piše, kar je meni znano, pervi leta 1719. v prestavi Tomaža Kempčana n. pr. str. 56: »Mi bi mogli veliku vezh mirú imeti, ke bi ſe mi s' drugih ludi beſéjd inu djanja nekumráli«; str. 193: »Jesus bi rad hotel pèr tebi ſtanuvati, kebi ſe ti mogel od vſih ſtvari odlozhiti«. — V knjižici »Kratki zapopadek kristianskiga navuka od Roberta Bellarmina«, tiskani v Ljubljani ob času papeža Ben. XIII., tedaj mej leti 1724 in 1730, beremo ke (= kə) ravno tako le pred bi, n. pr. str. 78: »Ke be eden ne vedal gviſhnu ſhtivenje ſvojih grehov, koku ſe ima od taiſtih obtoshit?« — Tako se rabi v Tomažu Kempčanu »dveh mašnikov petrinarjev in fajmoštrov z gorenske Kranjske strani« tiskanem v Ljubljani 1745. in na dalje tudi v postnih pridigah leta 1757., v Mekinah pridiganih, ke le pred bi; sicer pa stoji v tem rokopisu, ki je *bil* za-

jemljiv(29) tudi zarad nekega posebnega, kar vem, v nobeni tiskani knjigi ne rabljenega pravopisa, prav pogosto kir, t. j. kər, namestu kədar, kədər, n. pr. II. prid. str. 2: »ta preusetni meni, de je kej ſam od ſebe, kir vender nizh ni«, str. 3: »al kir ſim ſi nar mejn domiſhluvou, mi je ta ſmert na enkrat vſe odusela«. — Proti koncu 18. stoletja, zlasti o p. Markovem času, pa se tudi *že* v pomenu *quum* navadno piše k' ali ke za staro kədar, — in ne le to, temuč tudi kir *quod, qui, quae, quod* je zgubil svoj r in se piše k' ali ke. Perva knjižica, ki nam kaže to zdaj navadno izreko, je, ako letno število 1740 ni zlegano, koroška »Duhouna branua«. Tu beremo na str. 24: »K' so tu sturli, ni obeden vezh na kugi umerou« — tu stoji k' za kədar — »ſhkofi inu drugi kuoſhterſhzhi ta viſhi, k' so rat dershali« — tu stoji k' za kir. Tako piše sploh tudi p. Marka, n. pr. v Čupikovih pridigah str. 217: »Jesus je te hlebe uſel, inu, ke je bil ſahvalo dal, njeh je tem okrogsedezhem delil« — tu stoji ke za kədər *quum* — str. 74: »Tok se tedej tudi nezh vezh zhuditi nesmemo, ke tudi Buh teiste, katire otshe na visoke shtable v nebesah pouſdigneti, ſdej is kriſhami, revami inu nadlugami aruvati inu vojskuvati pusti« — tu stoji ke za kir *quod*. Ravno tako, dasi v ostalem nikaker ne po Markovo, je pisano tudi v molitveni knjižici »Hitra inu glatka pot pruti nebesam, Mahrburg 1770«. Natisnjena pa je bila ta knjižica že prej nekolikokrat v Ljubljani. Še v 19. stoletju je tako pisal p. Paškalj v svojih pridigah leta 1814. izdanih. Drugi pa so se te pisave ogibali, zlasti že Japelj in njegovi

---

(29) *»Bil« moram zdaj dostaviti, ker mu laške granate najberž niso prizanesle; ostal je namreč z mnozim druzim na naši nesrečni Kostanjevici.*

pomočniki pri prestavljanju svetega pisma. Oni pišejo za *quum* menda le kadar, pred bi pa le aku. Tako se je besedice kə, mislim, nalašč ogibal tudi Gorjup v knjigi »Cirkounu leitu, Labaci 1770.« On piše vedno »aku bi«, le *že* skoraj na koncu str. 423. mu je ušlo enkrat »ke bi«. Tudi Kopitar ima v slovnici mej vezniki na str. 382. pod naslovom »Bedingende, Conditionales« le: ako bi, zhe bi, ne pa ko bi ali ke bi, dasiravno navaja na str. 120. iz Basarjevih pridig stavek: »kè bè se dva pravdala«. Kopitarja se derži Vodnik v »Pismenosti«, in tudi drugod ne piše menda nikjer k' bi ali ke bi, tudi ne ko bi. Sicer pa piše k' ali ki za kədər, n. pr. *(naj rabim v nadaljnih primerih »gajico«)*:

»Že močen na morju
Ilirjan je bil,
K' se ladie tesat
Je Rimic učil«.
(Il. oživl.)

»Un dan lih opolnòči,
Na neb' ki Burovž kermi
Ob voje malga Voza,
Ki vse glaseče stvari
So trudne pozaspale,
Ljubézen butat pride
Zapahe mojih duri.«
(Anakr. III.)

M. Ravnikar je pervi, kar je meni znano, ki je začel pisati napačno »ko bi« namestu kə bi (ke bi); n. pr.: »Kako bi bilo žalostno, ko bi bil clo sam kdo na svetu!« (Zgodbe sv. pisma, I. str. 9.) — »Kaj ko bi vsi ljudje take vse božje, lepe inu dobrotne navúke prav spoštvali! Kaj ko bi jih deržali!« (II. str. 145.) —

»Ko ga zamòlklo butiti slišijo, je vse po zberalšu stréla preletéla«. (IV. str. 244.) — Metelko ima v slovnici str. 163. id. zraven »ko bə« še tudi »kə bə«; v basnih na koncu slovnice pa piše le »ko bə«. Te pisave se derže tudi njegovi nasledovavci, in na dalje vsi slovenski pisatelji do današnjega dne. Celo Podgorski v spisu »O členkih« v Novicah leta 1862. str. 415. besedice kə ni jasno in natančno ločil od kò in kì. Od poslednje se po sadanji navadni izreki res ne loči več, še zmirom pa od perve; v pisanju se je nasproti razloček mej kì in kə ohranil, zgubil pa, kaker smo videli, mej kə in kò.

Besedica kò je skerčena iz kakor, ali pravzaprav kokòr ali kokər, in se izgovarja ali z razločnim *o*, ali pa (po Dolenjskem) z *u*: ku. Trubar piše sam le koker, Dalmatin navadno kakòr (t. j. kakər); ko ali ku pa je ob njijunem času še popolnoma neznana besedica. Pervič se bere ku v Kastelčevih »Bratovskih bukvicah sv. roženkranca« v pesmi »Jezus sladak je tvoj spomin«. Kitica 21. te pesmi (str. 404.) se namreč glasi:

»Jest od lubèzni ne nehám,
Ku lih do smèrti se upèham,
V leti lubèzni ku umèrjem,
Sai jest u' Jezusa verujem«.

In 27. kitica (str. 405.):

»Kar sam Jezus mi govory,
S' tèm mi sèrcè močnu gory,
Vinèr ne postanem pepél,
Ku več gorym vèč sim vesél«.

Ali ku stoji tukaj vse tri krat namestu aku, kaker nu namestu inu v 14. kitici (str. 403.):

»Tu njega martra govory,
Nu ta sveta rumena kry,
Katero je za nas prelyl,
Ta vèčni lebn nam dobyl«.

Kastelec, kaker je videti, nigdar ne rabi če namestu aku; ali poslednja besedica mu je bila v gori navedenih versticah za zlog predolga, zato jej je odkeršil spredaj *a*. Kastelčevo ku torej ni naše sadanje ko. To nahajamo pervič še le v p. Hipolitovi prestavi Tomaža Kempčana; tukaj namreč beremo dvakrat, na str. 154. in zopet na str. 444. besede: »bèrš ku bèrš«. P. Rogerij v »Palmarium empyreum, Clagenfurti 1731.« piše ko namestu kakor (kokər) že večkrat, pa menda le v verzih; n. pr.:

»Kó iz tèrnja roža pride,
Takú brumnim čast izjide
Iz lebna *ž*alostniga.«
(I. stran 363.)

»Petrus, Paulus svejtu dana
Od Buga, inu poslana,
Ko dve svejtli luči sta.«
(I. stran 643.)

Frančišek Gorjup, Štajerec, piše leta 1770. v knjigi »Cirkounu leitu« str. 23.: »bèrš ku mormo«, str. 43 in 44.: »Od tiga posledniga je ta Izveličar zadosti očitnu govoriu, ku je reku: Kader bodeš star gratau, boš pelan, kamer nočeš!« — Tudi v poslednjem stavku je ku iz kokər; še dan današnji bi se v tem primeru lahko reklo: »tədaj, kakər je rékəl.« — P. Marko, pa se mi zdi, da nigdar ne piše ko ali ku, temuč le ked, t. j. kət, iz kòt = kakti. Pač pa Kopitar (slovn. str. 380. in 383.) in Vodnik (pismenost str. 112. id.) poznata besedico ko namestu kokər: »Triglav je viši ko

Grintovic«; »ko bi ga naj raji vidil, to ne pride.« V poslednjem stavku bi še zdaj, kaker v pervem, lahko rabili kakər: »tədaj, kakər bì ga naj raji vidèl, pa ne pride.« V pesmih Vodnik večkrat rabi ko (ali tudi ku) očitno namestu kakər; pa tudi v verstah:

»Bob, kaša, vse mine,
Ko pridem od dela.«
(Zadovoljni Kranjec.)

»Ko nazaj pridemo
Poroka bo.«
(Brambovska dobra volja.)

je ko iz kokər *sobald als, wie.* — Tudi M. Ravnikar piše precej pogostoma ko za kakor, n. pr. Zgodbe sv. pisma I. str. 143.: »Ko bi mignil, je Samuel na nogah.« II. str. 121.: »Ko bi trenil, ga je minjila«. III. str. 128.: »Pa še tako ko je vučéncam terdíla, de Jezus živí, ino de ga je z' svojimi očmí vidila, vučénci ji lé vender ne verjámejo.« — Ali, kaker je bilo gori rečeno, Ravnikar že več ne loči mej kə in kò, in od njega na dalje nobeden slovenski pisatelj več.

To pa se po pravici ne bi smelo terpeti, ako nočemo škode delati svojemu jeziku. Treba je tedaj določiti, kedaj je potemtakem pisati »kə« (t. j. ke ali kè, ako se piše za polglasnik, kaker je po večem zdaj navada, *e* ali *è*), kedaj pa »ko«?

»Kə« (iz kədər) je pisati 1. pred bì za latinsko *si.* Tudi ostali slovenski jeziki imajo v tem primeru besedice, ki so etimologično eno z našo kədər, n. pr. češčina kdy: »kdyby mne nebyvalo, na věky věků bys byl se neprobudil« (Erben, Sto prostonárodních pohádek a pověstí, v Praze 1865, str. 19.) t. j. »kə bi mene ne bilo, bi se ne bil prebudil na veke«; slovaščina ke: »kebi muoj muž doma bou, veru bisi sa

aj jemu zalúbilo« (ravno tam str. 60.), t. j. »kə bi moj móž doma bil, bì se gotóvò tudì njemù prìlj'ùbilò«; mala ruščina ko iz kogda (torej ta ko nikaker ni to, kar naš pravi kò, ki se glasi v mali ruščini: jak): »ko-b ja bul znal, to-b ja bul dosi davno prines« (ravno tam str. 140.) t. j. »kə bì bil vêdèl, bì bil davnò sèm prìnésəl«; serbščina kad: »čemu bi rpa žita, kad se ne bi jela?« (Mikl. Vrgl. Gramm. IV. str. 811.) t. j. »čemu bì bìla kopica žita, kə se ne bì jêla?«

»Kə« (iz kədər) stoji 2. za latinsko *quum,* in sicer za *quum causale, concessivum, historicum, temporale, explicativum* in *inversum;* le *quum iterativum* zastopa pri nas kədər neokeršen in tako navadno tudi *quum temporale,* keder stoji s futurom, v drugih primerih, zlasti *quum causale,* samo, keder je treba krepkejega povdarka. Tukaj nekoliko primerov po Schmidtovi latinski slovnici: *Hannibali dolo erat pugnandum, quum par non esset armis.* »Hanibal se je moral sə zvijačo bojevatì, kə ni bil kôs z oróžjem.« *Phocion fuit perpetuo pauper, quum divitissimus esse posset.* »Focijon je bil vedno vbóg, kə bì bil ləhkô jakò bogat.« — *Agesilaus, quum ex Aegypto reverteretur venissetque in portum, qui Menelai vocatur, in morbum implicitus decessit.* »Kə se je vračal iz Egipta in je bil prìšəl v prìstanišče, kì se imenuje Menelajevo, je Agezilaj zbolèl in vmərl.« — *Quum Caesar in Galliam venit, alterius factionis principes erant Haedui, alterius Sequani.* »Kə je Cezar v Galijo prìšəl, so bìli pərvakì ene stranke Hedujì, druge pa Sekvanì.« — *Improbus fuisti, quum accepisti, quod non licebat.* »Nesì bil pošten, kə sì sprejel, kar ni bìlô smêtì.« — *Commodum discesseras heri, quum Trebatius venit.* »Ravnò sì bil odəšəl včeraj, kə je prìšəl Trebacij.« — Tudi v ostalih slovenskih jezikih stoje v teh primerih besede, ki so po svoji

etimologiji to kar naše kədər, v ruščini kogda, v poljščini gdy ali gdyž, v češčini když, v slovaščini ked', v hervaščini kad, v bolgarščini koga iz kogda itd. Hervaška kajkavščina rabi zraven hervaškega kad tudi še gda, kaker prekmurščina; na Štajerskem pa se poslednja besedica tudi okeršeno izgovarja: da. Tako piše n. pr. Danjko v slovnici str. 324.: »En sosed od drügega opítan, zakaj püsti na svoji hramni strehi travo rasti, je odgovoril: Krave mo gonil gor pást, da travnika nemam.« — Mi bi rekli: »Krave bom gonìl gorì past, kə travnìka nêmam.«

V vseh teh primerih tedaj ne gre pisati ko, temuč, ako pišemo za polglasnik *e* ali *è*: ke, kè.

»Kò« pa je iz kokər in se torej vjema z ruskim kak, češkim in poljskim jak ali jako, slovaškim ak ali ako, bolgarskim kato (iz kakto) in hervaškim kako. Hervaška in ogersko-štajerska slovenščina ima za ko besedico kak in, razen v časovnem pomenu, tudi kakti.

»Ko« je pisati 1. za kazalnimi zaimki in prirečji, keder se povdarja istost osebe ali reči, kraja in časa, namestu kì *(qui, quae, quod),* kjer in kədər ali kə; n. pr. »tistì, kò« (ali »kakər) je včeraj prì nas bil«. Primeri štajersko: »Tistemi človeki, kak nas kaj dobrega vüči, bodmo hvalni«. (Danjko, slovn. str. 166.) — Tudi latinščina ima v tem primeru včasi *ut* namestu *qui, quae, quod;* n. pr. Cic. Tusc. 2, 3, 9: *eisdem fere verbis, ut actum disputatumque est,* po naše: »skoraj z ravnò tistìmì besêdamì, kò« (ali »kakər«) »se je govôrìlò in obravnavalò«. Namestu kjer se kò precej redko rabi, n. pr.: »tam kò (kakər) se črêda pase«; govori se tako namreč, ako se kraj ob enem tudi pokaže, ali pa, ako je nagovorjenemu po povedani lastnosti že prej znan; ako pa ima nagovorjeni po naznanjenem znamenju

kraj sam iskati, ali, ako je celo govorečemu neznano natanko, kje je, v tem primeru se rabi kjer. Podoben razloček je tudi mej kò in kə v časovnih stavkih, n. pr.: »tədaj kò smo lan tərlì«, ako je čas natanko znan govorečemu in nagovorjenemu, »tədaj, kə smo lan tərlì«, ako čas nagovorjenemu ni *že* prej znan in se ga morebiti tudi govornik ne spominja prav natanko.

»Kò« se rabi 2. jako pogostoma v časovnem pomenu brez kazalnega zaimka ali prirečja v glavnem stavku in kaže, ostro povdarjeno, istost nastopnega trenotka dveh dogodkov, kaker v latinščini *ut,* v nemščini *sobald,* n. pr.: »kò· se nôč stori, imaš domôv pritì.« V tem ukazu je čas vse bolj ostro in natanko določen, kaker, keder bi rekli: »kə se nôč stori, imaš domôv pritì.« — Z nedoveršnimi glagoli pa se rabi kò brez povdarka in pomeni, da se je skoz cel v odvisnem stavku naznanjeni čas tudi dejanje glavnega stavka godilo, n. pr.: »kò se je noč dêlala, səm bil še na pótù.« Temu nasproti se govori in bi se moralo pisati: »domôv səm prìšəl, kə se je nôč dêlala.« Potemtakem je razločevati: kò· bì se nôč storila, bì šəl spat, kə ne bì imèl dêla« in »kə bì se noč storila, bì šəl spat, kò ne bì imèl dêla«. Pervo pomeni: »*sobald es Nacht würde, möchte ich schlafen gehen, wenn ich keine Arbeit hätte,*« drugo pa: »*wenn es Nacht würde, möchte ich schlafen gehen, als ob ich keine Arbeit hätte.*« O »kò bì« v poslednjem primeru bomo kmalu govorili, sem spada le »kò bì« v pervem primeru, kjer ima časovni pomen »sobald — würde«. Tukaj se povdarja nastop za pogoj postavljenega časa in ima torej kò glavni naglas v stavku; ali naglas more biti tudi na kaki drugi besedi, in v tem primeru je stavek s »kò bì« že komaj ločiti po pomenu od navadnega pogojnega stavka s »kə bì«, n. pr.: »kò bì tô rês bìlô, potlej

bì se jaz ne obotavljal dolgò« t. j. *sobald dies wahr wäre, dann möchte ich nicht lange zaudern;* »kə bì tô rês bílô, bì se jaz ne obotavljal dolgò,« t. j. *wenn dies wahr wäre, möchte ich nicht lange zaudern.* Ali kaker nemško *sobald* ni to kar *wenn,* tako tudi naše »kò« ni to kar »kə«; kaker se *wenn* ne more vedno se *sobald* nameščati, tako tudi »kə« ne s »ko«.

»Kò« naznanja 3. enakost in — v čemer se naša slovenščina loči od ostalih slovenskih jezikov — tudi neenakost lastnosti in načina, n. pr.: »tak kò ti«; »bêl kò snêg«; »móž, kò se spodóbì«; »on je ravnò kò poglavar mej nj'imì« = *er ist gleich wie ein Häuptling unter ihnen* — in skerčeno: »on je ra·nkò· poglavar mej nj'imì« = *er ist gleichsam ein Häuptling unter ihnen —;* »dərži se, kò bì ne znal pét štêtì« = *er hält sich, als ob er nicht fünf zählen könnte.* V poslednjem zgledu imamo primer okrajšanega govorjenja; »kò bì ne znal« stoji namreč namestu »kò (ali »kakər«) bì se dəržal, kə bì ne znal«. Tako okrajševanje je navadno tudi v drugih slovenskih jezikih, n. pr. v češčini: »byla bledá a smutná, jako by byla vstala z hrobu« (Erben, Sto pr. poh. str. 10.) t. j. »blêda je bìla in žalostna, kò bì bìla vstala iz groba«. Tako rabi tudi latinščina namestu *ut - si* včasi le *quasi* ali *sicut.* — Za komparativi stavimo mi navadno kò namestu staroslov. in ruskega neželi, herv.-serbskega nego, n. pr.: »bəlj bêl kò snêg«. Misliti bi bilo, da so podali prehod — zakaj nekedaj se pač gotovo tudi pri nas v tem primeru ni rabilo ko ali kakor (jakože) — negirani komparativi, ki imajo tudi v ruščini »kak« ne pa »neželi« sa sabo; ali čudno je to, da naši stari pisatelji ravno za negiranimi stavki navadno stavijo ampak namestu sadanjega ko ali kakor, n. pr.: »Nobeden žiher na govory, ampak kateri rad molčy«. (Tom. Kemp. Labaci 1745. I, 20, 2.)

V tem primeru bi, kaker uči p. Ladislav Hrovat v Glasniku l. 1866. str. 185., naj prej smeli pisati nego namestu kakor; nego je namreč to, kar naše ampak.

»Kò« vpeljuje 4. lastnost, v keteri oseba ali reč dela ali terpi, ali na ketero glede se o njej govori, n. pr.: »lj'ubimo Boga kò našèga stvarnika in odrèšenika; vse, kar imamo, imamo od njega kò dar njegove neskončne dobrôte«.

Poslednjič vpeljuje »ko« primere, n. pr.: »živalì, kì v vodì žive, kò rìbe, raki itd«.

Razen neketerih stanovitnih izrek, kaker: »ra·nkò·«, »bə·rž kò bə·rž« itd., se sme v vseh teh primerljejih rabiti tudi še kakər. Tudi kòt se ne rabi le v poslednjih dveh, temuč, razen časovnih stavkov, pač v vseh ostalih primerljejih. Mej kò in kòt, vsaj pervotno, ravno tako ni razločka v pomenu, kaker ga ni mej nì in nìtì, ali v hervaščini mej ili in iliti.

Kako da ste se besedici kə in kò pomešali, kar v našem književnem jeziku gorenjščina gospoduje, to si je lehko razlagati. Gorenjci v resnici govore kə namestu kò, kaker n. pr. mlék namestu mlêkò; ker pa vender le pišejo mléko ne mlék, pišejo tudi ko ne kə, pa seveda ne le za svoj posebni kə, ki je iz kò, temuč tudi za pravi stari kə; primeri: »zdej naš gospodje nočjo druje *k* nemšče špraše«. (Monolog anga k' noče Cimber bite. Novice 1862. str. 124.)

Kədô in nìhče.

Kədô' *quis,* nêkədô' *quidam,* kədô·r *qui;* stariše oblike so gdô', nêgdô', gdô·r, ki so nastale iz kto, někto, ktože, zato, ker slovenščina kt ne terpi vkup, pač pa lažje gd, kar ima že stara slovenščina v besedah kaker togda, kogda, jegda.

V resnici piše Dalmatin vedno gdu, negdu, gdur, Trubar tudi okeršeno du, nedu, dur, kaker se po Dolenjskem še pogostoma sliši. V sedaj navadnih oblikah je kə- restituirano iz kətéri, kədaj itd. — Namestu nigdor govorimo in pišemo nihče; hervaško-slovenska oblika nigdo (nikdo) je v našem književnem jeziku ravno tako napačna, kaker bi bilo napačno nigdaj namestu nigdar, ali nikjé namestu nikjer. Napak pa je tudi nihčer namestu nihče; končnica *r* je namreč pervotno »že«, »že« pa je žé v besedi nihče, zakaj nihče je iz nihtže, to pa iz nihtože, niktože, nikətože, kaker nikógre, nikómre (kar se oboje po Dolenjskem še govori, p. Hipolit pa piše »k' ničemra« namestu »k ničemre« *zu nichte,* Tom. Kemp. str. 288. in 428.) iz nikogore, nikomure, ničemure = nikogože, nikomuže, ničemuže, ali kaker blj'e˙ (»ble« piše p. Janez od sv. Križa) iz bolj'e, dlj'e˙ iz dalj'e. — Samoglasniki v predposlednjem zlogu pred prislonko *že* = re = r so potemtakem že v prestarem času izpadali (iz nihtože je izpadel *o*, preden se je bil *ž* v *r* spremenil) in nikaker ni napak,* ako piše Trubar nikomer t. j. nìkómr = nìkómər namestu nikomur za staroslov. nikomuže. Ravno tako prav je tudi ničemer t. j. nìčémr = nìčémər namestu ničemur za stsl. ničemuže. Tudi Dalmatin piše n. pr. kogàr, nikoger, komèr, nikomer, česer, ničeser, ničemèr, kakòr, kamer, kuliker, ništer, viner, tèr itd., t. j. kogr, níkogr, komr, nìkomr, česr, nìčesr, nìčemr, kakr, kamr, kolìkr, ništr, vèndr, tr za staro kogože, ni-

---

* Primeri »Die Sprache in Trubers ‚Matthäus' von Prof. Levec« v letniku ljubljanske realke 1878., str. 16., 17.

kogože, komuže, nikomuže, česože, ničesože, ničemuže, jakože, jamože, jelikože, ničtože, vĕmdaže, teže. V vseh teh in podobnih besedah moramo torej tudi mi, ki pišemo nihče t. j. nihtže za nihtože ali niktože, ako hočemo dosledni biti, tisto čerko pisati pred končnim *r*, katero pišemo pred njim n. pr. v besedi vêtər za staroslov. vĕtrъ, in ako bi to besedo pisali po češkem načinu: vêtr, morali bi pisati tudi: kogr, nikogr, komr, nikomr itd. — Etimologično umovanje, ki ne pozna zgodovine dotičnega jezika, pelje pravopis le v nedoslednosti, t. j. v napake. Naš pravopis se opira na glasove kranjsko-slovenskega jezika v 16. stoletju kaker nam je kažejo dela naših pervih pisateljev. Neko njihovo dolenjsko posebnost — *u* namestu *o* — smo po pravici zamenjali z gorenjsko, ki se bolje vjema z drugimi slovenskimi jeziki; na Gorenjskem je namreč gotovo *že* v 16. stoletju to tako bilo; čez 16. stoletje nazaj segati pa nam ni dovoljeno, ako nočemo pokončati edinstvenega značaja našega jezika in davno izmerlih ali celo le izmišljenih oblik staviti na mesto živih in resničnih. Tudi naš jezik ima svojo zgodovino; stara slovenščina pa je luč, ki nam jo razsvetljuje. Ali kedor le v luč gleda, ne pa tudi na tla, kjer stoji, tega bi vtegnila luč zapeljati čez domače meje, kamer nema pravice hoditi.

Prešeren.

(»Kres« I. 9. str. 520—5.)

Nemški filologi so se pravdali pred leti, ali se ima pisati Virgilius ali Vergilius. Odločili so se proti navadniši pervi za poslednjo pisavo, zato ker se bere tako v najstariših in najboljših virih.

Tudi mi imamo podobno pravdo, namreč ali gre pisati Prešeren ali Preširen, samo da je pri nas do zdaj nasprotna stranka zmagovita, tista namreč, ki ne vpraša, kako se bere v starih virih, temveč le, od kod je to ime izpeljano; in ker se jej zdi popolnoma jasno, da mora biti iz korena *šir* (širiti, širok), zato je prepričana, da se ima pisati Preširen.

Ali so se Nemci po pravici odločili za Ve*r*gilija, mi ne vtegnemo preiskovati; glejmo torej na ravnost, kako je s Preš*i*rnom!

Najprej velijo naši jezikoslovci, da naj se pišejo lastna imena po ravno tistih pravilih, kaker vse druge besede. Mi temu zahtevanju priterjujemo, dasiravno vidimo, da se dejanstveno mnogi imenitni naši pisatelji, zlasti jezikoslovci, ne ravnajo po njem. Naša misel je torej, da se lastno ime Prešeren prav piše tako, kaker se prav piše pridevnik prešeren. Ako ni dobro pisano prešeren, temuč preširen, tudi Prešeren ni dobro, temuč Preširen; in če je ta beseda res iz korena *šir* (kar pa ni samo po sebi jasno, niti kje dokazano), potem je etimologično opravičena pisava preširen.

Toda vprašanje je zdaj, ali je pa vedno v resnici prav pisano, kar je etimologično opravičeno? In na to

vprašanje moramo na ravnost odgovoriti, da ne. Namesto h č i bi bilo etimologično opravičeno d ć i, d ь ć i, d u k t i, d u k t ĕ, d u k t e r itd., vender ne bi bila prava v naši slovenščini nobena teh oblik. Etimologija sama na sebi nam torej nikaker ne določuje prave pisave, tudi tam ne, kjer je popolnoma jasna in gotova. Ali ne manjka nam besed, kjer je temna ali čisto neznana. Kako daleč pa etimologično vgibanje pisavo zapeljati more, to nam mej drugim kaže beseda s i n a h a, kaker pri nas še zdaj neketeri pišejo namesto s n a h a. Res je morebiti s i n in s n a h a pervotno istega korena, ali bolje rečeno, poslednja beseda je izpeljana iz perve, ketere pervotna oblika je s ū n u [s]; vender slove s n a h a že v sanskertu s n u š ā, ne s u n u š ā in celó v skupnem jeziku indoevropskem ta beseda ni imela glasnika mej *s* in *n*, kar priča gr. *νυός* (iz **σνυσός*), lat. n u r u s (iz *s n u s u s), n. s c h n u r, stn. s n u r â, s n ô r â, stsl. с н ъ х а (iz *s n u s a). Naši pisatelji tlačijo po tem takem pisaje s i n a h a mej *s* in *n* glasnik, ki ga je beseda najmanj pred štiri tisoč leti izgubila, ako ga je sploh kdaj imela (sevéda *i* to ni bil, temuč *u*).

Etimologično vgibanje torej ne more biti prava podlaga pravopisu. Pravopis ima le ta namen, da nam kaže resnično izreko določenega časa in kraja. Le tam se po pravici oziramo na etimologijo, kjer je po njej vravnana pisava umevniša, pa prave izreke nič ne moti. Tako se n. pr. prav piše B o g, dasiravno se izgovarja B o k; tako se prav piše r a z ž a l i t i, dasiravno se prav izrekuje r a ž ž a l i t i ali r a ž a l i t i.

Pri tej priliki bi znal gdo vprašati, kaj mislimo o pisavi b i l, b e l itd., pisavi, ki v resnici moti in nasprotuje pravi izreki, ketera more biti dandanašnji le b i u, b e u; in vender je v takih primerih *l* že od začetka našega slovstva v navadi. Na to odgovarjamo:

Očitno je torej, da kaže ta *l*, da si nepopolnoma, izreko tistega časa, ko se je naša slovenščina pisati začela, in tistega kraja, keterega narečje se je pisalo, t. j., kranjsko izreko 16. stoletja; izgovarjalo se je namreč tedaj brez dvojbe: b i ł, b e ł itd.

In kranjska izreka 16. stoletja je še zdaj v tej kaker v drugih rečeh podlaga našemu pravopisu. Zato moramo pri vsaki dvojbi, ako hočemo pisavo edinstveno in na prirojenem stališči ohraniti, najprej to premisliti in preiskati, kako se je izgovarjalo v 16. stoletji v domovini naše književne slovenščine, in brez posebnega, veljavnega vzroka ne smemo popuščati pisave, ki tadanjo izreko najboljše kaže. Napačno je torej po etimologičnem vgibanji pisati, kaker se v 16. stoletji že več ni govorilo, n. pr. d e j a n i j e nam. d j a n j e, č t e t i nam. š t e t i, č e t v e r t i nam. č e t e r t i, s o l n c e nam. s o n c e itd. Pa ravno tako ne gre pisati, kaker se v 16. stoletji še ni govorilo, temuč še le pozneje, n. pr. v e r j e m, v i d l a, ž v i n a, ž v i n c a itd.

Ako hočemo torej vedeti, ali je pisati p r e š i r e n ali p r e š e r e n, ni nam treba misliti, od kod je to izpeljano; pač pa moramo pozvedeti in poiskati, kako se je izgovarjalo in pisalo v 16. stoletji, z *i* ali z *e* pred *r*. — Beseda se ne rabi pogostoma; ali za naš namen bo gotovo popolnoma zadosti osem primerov, ki smo jih našli. Ti so: v Dalmatinovi bibliji I. Kor. 13 *A*: p r e š e r n a, Efez. 5 *A*: p r e š e r n o s t; v Trubarjevi prestavi Lutrove postile v I. delu str. 4: p r e š e r n i š i, str. 136: p r e š e r n o s t i, str. 277: p r e š e r n i š i, v III. str. 60: p r e š e r n u, str. 139: p r e š e r n, str. 182: p r e š e r n i. Torej vedno z *er*, nigdar z *ir*!

Ali znalo bi se reči: »Trubarjeva in Dalmatinova pisava ne dokazuje ničeser; *i* se pred *r* ne more čisto izgovarjati, temuč le ko *ie*, in zato se skoro ne raz-

6*

loči od visokega *e*. Iz tega je očitno, da se je Virgilius tako izrekovalo kaker Vergilius (z visokim *e*) in ravno vsled take izreke piše p. Marko kaker: umiram, mir, pastir, tako tudi: katira, vira, mira, zamirkate itd., nasproti, ogerski (prekmurski) Slovenci kaker: štern, vera, večér, tako tudi: mér, pastér, požérajôči, razšérjüvajôči itd.«

Ta ugovor nikaker ni prazen; ali pri Dalmatinu in Trubarju stoji ta reč vender le nekoliko drugači, kaker pri Küzmiču ali p. Marku. Ona dva pišeta namreč dosledno in stanovitno v nekih besedah *e*, v nekih *i* (ali *y* = ī) pred *r*, po čemer smemo in moramo sklepati, da je bil tedaj tudi v govorjenji razloček še dobro ohranjen. In da ta razloček ni bil neopravičen, tega se lehko prepričamo iz stare slovenščine in drugih slovenskih ali, kjer gre za izposojene besede, iz dotičnih tujih jezikov. Trubar in Dalmatin pišeta *e*, kjer nahajamo v teh jezikih *e* ali ѣ, nasproti pa *i* (ali *y*), kjer imajo omenjeni jeziki *i*, ъı ali *ü*; n. pr.: kateri (č. který), četveri (четвери), večer (вечеръ), diver (дѣверь), vera (вѣра), mera (мѣра), zmerjati (съмѣрятн), terjati (тѣряти), merkati (merken), gmerati ([ge]mehren), pegerovati (begehren), erbati (erben), erperge (herberge) itd.; pa: štiri (четъıри), pastyr (пастъıрь), nadopyr (нетопъıрь), pirjevica (пъıро), vpyrati (въпиратн), vmirati (оумиратн), mir (мнръ), zmirom (in ruhe), zvyrek, izvirek, izvirati (извирати), rezdirati (раздирати), dirjati, disputirati (disputieren), regirati (regieren), fyrbic (fürwitz), fyrang (fürhang, vorhang) itd.

To je, upam, zadosti dokaza, da se je mej *i* in *e* pred *r* v 16. stoletji še dobro razločevalo; neketere izjeme tega ne morejo izpodnesti. Trubar piše namreč *y* nam. *e* v besedi zvyr (звѣрь), najberž ker mu je bila

pred očmi bolj navadna beseda zvirina, ketero Dalmatin edino rabi; v njej je *i* za ѣ opravičen, ker je zlog kratek, prim. leip, lipu. Tudi nigdir piše Trubar (za Dalmatinovo nigder), morebiti ker je imel na misli gdir in gdi, kjer je *i* opravičen kaker v zvirina. Razen teh dveh besedic, ne vém, da bi bil Trubar še kje *i* pisal pred *r* namesti *e*. Nasproti rabita *e*, kjer kaže, da bi bil *i* opravičen, Dalmatin in Trubar v besedah cerkev (kirche, kirke, ahd. chirihha) in veroh, verih (mhd. wîrouh). Uzrok je iskati menda *že* v nemški izreki; zlasti se je poslednje morebiti *že* nekako wejrouh izgovarjalo, ko se je sprejelo v našo slovenščino. — Da se nahaja berič poleg birič, serov poleg sirov, kaže le, da se je kratki *i že* tedaj nekoliko oslabljeno izgovarjal proti nedoločnemu glasniku (polglasniku) se nagibaje. — Naposled se pogosto mešate besedici ker in kir, kar ni čudo; perva je iz [j]eže, druga iz iže, ali iz kjer (gdir).

Te posameznosti so torej po svoje opravičene in ravno zato ne morejo podreti dokaza, da Trubar in Dalmatin *i* in *e* pred *r* prav ločita. Ako torej oba vedno pišeta: širok, širši, reširati, rešireinje, razširavec itd., nasproti pa besedo prešeren, in kar je iz nje izpeljano, vedno *z er*, ali moremo reči, da se to godi po naključji? Gotovo ne, temuč, ker se je tako govorilo, tam *i*, tu (visoki) *e*. Ali pa smemo misliti, da je bilo tako govorjenje napačno, dasiravno je sicer jezik tako natanko in prav razločeval med *ir* in *er*? Jaz ne vem, od kod bi imeli vzrok za to. — Odgovorilo se bo: »Vzrok je, ker je preširen iz korena *šir*; primeri: obširen!« Ali jaz pravim nasproti: Pisava prešeren kaže, da ni iz korena *šir*. Ta pisava je po tem, kar je bilo razloženo, mogočen dokaz zoper tako izpeljevanje; *z* besedo obširen ga ne moremo

opravičevati, ker ta pri nas ni domača, temuč posredno ali neposredno izposojena iz ruščine, kjer menda tudi ni prostonarodna. Ali je po tem takem, ker je v slovenščini koren *šer* neznan, beseda prešeren neslovenska? O kaj še! Naj si bo koren od koder koli, beseda prešeren je gotovo slovenska; saj je gotovo slovenska tudi beseda črešnja, dasiravno ima koren tam iz Kerasunta v Pontu. (Prim. Hehn, Culturpflanzen und Haustiere. 3. izdaja, stran 351.)

Prešeren je torej slovenska beseda; ne pa preširen, ker te v resnici nima noben slovenski (ali, da se umemo, slovanski) jezik.

Ali od kod pa je vender prešeren, ako ne iz *šir*? Da po pravici povem, jaz ne vem. Naj bi se vender že nehalo misliti, kaker bi se vsaki besedi mogla vedeti etimologija, ker je le tedaj gotova, keder nam je znana zgodovina besede, kako se je namreč spreminjala po glasu in po pomenu. V pervem oziru nam je jasen zgled beseda hči, ki je éna z gerško *θυγάτηρ* in nemško tochter, da si jej je glas tako spremenjen. V drugem oziru pa opominjamo na zgoraj omenjeni besedi zmirom in veruh. Perva pomeni pri Trubarji »in ruhe«, kaker še dandanašnji v izreku »zmirom pustiti koga«; za zdaj navadni pomen te besedice pa rabi Trubar nemško imer, kar se govori še po Goriškem v obliki nimer, v Reziji limar. Beseda veruh pa, ki ima pri Trubarji in Dalmatinu, kaker po Goriškem še zmirom svoj pervotni pomen weihrauch, je znana na Dolenjskem le v pomenu haselwurz; to zelišče se devlje namreč na cvetno nedeljo mej les, ki se nese blagoslovit, in služi potem o božiči, novem letu in treh kraljih za kadilo.

Takih zgledov bi se dalo še mnogo našteti; ali mislim, da sta zadosti ta dva, da se ne bo prečudno

zdelo, ako postavimo prešeren k češkemu přešerný, příšerný, gespenstig, gespensterisch, od příšera, přešera, gespenst, ungetüm. Kedor bi druge nalašč, vender brez hudega namena strašil kot kaka »přešera«, o takem bi se pač po pravici reklo, da je mutwillig: prešeren. Vender s tem nikaker nočemo za gotovo terditi, da je prešeren etimologično éno s češkim přešerný ali příšerný, ker nam ni znano, kedaj in od kod je ta beseda k nam prišla in kje so Čehi dobili svojo přešero in v keterem pervotnem pomenu.

Bodi si to, kaker hoče, prav, t. j., našemu pravopisnemu sestavu primerno se piše prešeren in torej tudi kot lastno ime Prešeren. Preširen bi bilo pravo le v p. Markovem pravopisu, kjer velja mira, vira itd.

Ali naš slavljeni pesnik se ni pisal Prešeren, temuč le Prešern ali Prešerin. Kaj je misliti o tem? — Gledé na resnično izreko bi bilo najbolj prav pisano prešern, Prešern, ker med *r* in *n* ni nikakeršnega vokala, temuč *n* je sam »sonant« in dela zlog: pre-še-rn.

Sonanti morejo biti v naši slovenščini, kaker v nemščini in mnogih drugih jezikih, *r, l (lj), m, n (nj)*. (Prim. Sievers, Grundzüge der Lautphysiologie, str. 28.) Že v frizinških spominikih beremo II. 66: gezm t. j. jesm (za stsl. ѥсмъ) poleg slzna (сльзна), mrzna (мрьзна) itd. Dalmatin piše n. pr. svojovoln, vmetaln, nevern, Trubar: prešern, Matija Kastelec pogostoma n. pr. dobr, mogl, sedm, vrédn, lubézn itd. Take pisave se je v svojem pravopisu stanovitno deržal znameniti jezikoslovec O. Caf, in tudi Miklošič, ko je hotel natanko po izreki pisati, ni pisal kazъn, temuč kazn (lex. pal. p. b. казнь).

Prešern je torej samo na sebi najbolj prav; ali po našem sedanjem pravopisu pa sevéda ni. Mi po nemškem načinu s predpostavljenim *e* razločujemo sonante *r, l, m, n* od konsonantov *r, l, m, n*. Ker pišemo dober, mogel, sedem, veren, terja doslednost tudi prešeren, Prešeren. Le kedor bi pisal dobir, mogil itd., smel in moral bi pisati tudi prešerin in Prešerin.

V Gorici, 1880 (30).

---

(30) *Levstek, ki je bil vpeljal pisavo Preširen, se je dal prepričati tu ponatisnjenemu dokazovanju in pisava Prešeren je zmagala. Če bo imela naša slovenščina kedaj svojemu bogatemu glasovnemu sestavu zadoščujoč pravopis, tedaj se bo pa seveda prav pisalo prešé'rən ali prešé'ràn, prešé'rna, prešé'rnò in tako tudi Prešé'rən ali Prešé'ràn, Prešé'rna. Torej gen. Prešé'rna itd., ne Prešérəna ali Prešéràna! — Pa zdaj pri nas neketeri mislijo, da imajo priimki ostati, kaker v nemščini in kaj vem kje, kakeršni so v imenovavniku, in nič se ne bi bilo čuditi, ke bi nam kaka napredna »tfrtka« izdala »Poezije dr. Frana Prešeren«, ali morda »Zbrane spise Davorina Trstenjak«. In vender bi morala biti ta moderna sintaksa slovenskemu ušesu prav tako gnjusna, kaker latinskemu n. pr. »Horatii Flaccus Carmina« ali »Marci Tullius Cicero Opera omnia«.*

Zali.

(»Kres« III. 8. str. 428—30.)

»Ta zali hudič, tiga zaliga hudiča, tiga zaliga prekletiga hudiča, timu zalimu hudiču v peklu ozdolaj« — tako piše Trubar na raznih mestih svojega prevoda Lutrove postile, I. 45, 61, II. 74, 273, III. 4. Razen hudiča so mu zali tudi neki »hudokunštni ygerci«, I. 282. — Ketere Lutrove besede je mož tako slovenil, ne vém, ker nimam pri rokah originala; ali to je očitno, da mu »zali« ni schön, temuč böse.

Drugi je to besedico rabil Hren (31). V Šenlebnovem izdanji njegove evangelijske knjige beremo na str. 131: »eniga zaàliga jetnika«, v Hipolitovem na str. 118: »éniga zâliga jetnyka«. Vulgata ima »vinctum insignem« (Matth. 27, 16), kar tolmačijo tako Japelj kaker Voljec in tovariši s »slovečiga jetnika«, Dalmatin pa pravi: »kir je bil imenit mimu druzih«. — Dalje imamo (32) v Šenlebnovem izdanji na str. 276: »teh zaálih globoščin« in »zaále globoščine«, ravno tako v Hipolitovem na str. 248. Mesto je Proverb. 8, 24. 27. V vulgati stoji: abyssi, abyssos, Japelj in Voljec imata: breznov, brezne, Dalmatin: globoščin, globo-

---

(31) *»Evangelia inu lyſtuvi« str. 64 b: »eniga saáliga jetnika«. — Trubar: »eniga reſglaſſeniga Jetnika«.*

(32) *Hren, »Evang. inu lyſt.« II. str. 27 b: »téh saálih globoſzhin«, str. 28 a: »saále globoſzhine«.*

kust. Poslednje (globoščina ali globočina) se je Hrenu menda premalo zdelo za abyssus, pristavil je zali, kaker je videti, v pomenu »silni«, »neizmerni«.

Tretja knjiga, kjer sem našel to besedico v pomenu zdaj ne več navadnem, je p. Rogerija »Palmarium empyreum, Clagenfurti, 1731«. V I. delu na str. 644. stoji namreč ko prevod latinskega »praeclari martyres«: »zali martyrniki«. — Od »praeclarus« ni daleč do »pulcher«, »bellus«. Gutsmann ima res: »zal sauber«, in v tem ali podobnem pomenu (hübsch, nett, schön) se piše nadalje do današnjega dne, n. pr. Ravnikar v »Zgodbah sv. pisma« II. 23: »zal fant je bil«, 25: »zalo oblečen«, I. 150: »zalo in veselo« itd. — Ljudstvo govori tako po večem menda le na Gorenjskem; goriški Kraševci pa rabijo adverb »zálo« v pomenu »jako, zəlô˙, sehr«.

Kaj imamo misliti o vsem tem?

»Zálo« je očitno to, kar zlo, staroslov. зъло; torej je tudi »záli« to, kar staroslov. зълъıй. Zъł, zla, zlo ni moglo imeti druge oblike za določni pomen kaker ravno záli, zála, zálo, in Trubar rabi besedo v resnici le v tem pomenu. Še dandanašnji se izgovarja zal s čistim *l*, ki ne more biti staroslov. лъ; zal je torej le priprosta gorenjska izreka Trubarjevega zali.

V rod. je imelo zali: zlê'ga z dolgim potisnjeno povdarjenim ê, zъł pa zlèga˙ (t. j. zl[èg]a˙ iz zla˙) s kratkim v *i* spremenjenim ali polglasnim ê in povdarkom na končnem kratkem *a*. Za'lèga je prišlo v rabo morda še le, ko je bila pozabljena etimologija in se je po rod. zlega začel delati im. zleg, ki ga pozna že Trubar.

Ali kako se je mogel besedi zali pomen tako čudno spremeniti? Najberž je temu dalo povod to, ker se

je govorilo »ti zali fant!« ali kaj podobnega pogostoma v prijaznem pomenu, kaker se zdaj govori n. pr. »ti gerdi otrok!« Primeri tudi »kẹ'rlj'əc« in »Kerl«.

Po vsem tem je očitno, da v književni slovenščini ni prav zal, temuč le zali, kaker ni prav mal, temuč mali in v nedoločnem pomenu majhin ali majhen, prim. herv. mali in malen ali malahan.(33)

---

(33) *Pleteršnik piše:* »(zâł), zâli, zála« . . . »(nedoločna oblika se navadno ne rabi)«. — *Jaz bi dejal na to, da oblika* zâł *(t. j. z a'y̨) pač nigdar ni egzistirala. Rabila se je pa določna oblika z a'l i tudi v nedoločnem pomenu; tako v Pleteršnikovih primerih:* »zal' voz sena; ima zalo živino; krava ima zalo vime; zal' fant; zdaj si pa že zal.« *Kaker v pervem in predzadnjem teh primerov, tako bi bil imel Pl. tudi v zadnjem z ' zaznamenjati, da je* ***i*** *odpadel po sedanji navadi gorenjske izreke. V 2. in 3. primeru pa je z a'l o, z a'l ò morda naravnost nedoločno z ъ l ą˙, z ъ l o˙, ravno tako Hrenovo z a'l i g a iz z ъ l a˙, vsaj kraški adv. z a'l o za z ъ l o˙ kaže na to; prim. nedoločno: m a'l ò (ein wenig) in določno: m a'l ì, m a'l a, m a'l ò. Moški nedoločni imenovavnik bi bil ne m a'l, temuč: m a˙ l̨ (primeri glede naglasa: k l a˙ l̨, t k a˙ l̨, y̨ s t a˙ l̨ itd.) Moglo pa bi se rabiti določno m a'l ì v nedoločnem pomenu, kaker se rabi res po vshodnih krajih; ravno tako m i'l ì nam. m ì˙ l̨, č i'l ì nam. č ì˙ l̨ (prim. s k r ì˙ l̨, y̨ b ì˙ l̨, y̨ p ì' l̨). Pisati z a l, m a l, m i l, č i l, pa brati z dolgim glasnikom in nemškim* ***l*** *je plod nevednosti, rušenje glasoslovnih zakonov naše slovenščine.*

Pojasnila

neketerih posebnosti v pervih tečajih »Cvetja z vertov sv. Frančiška«.

O naslovu našega lista.

(Cv. I. 2 b.)

Od visokega spoštovanja vredne strani se nam je pisalo, da je to nekako predolgo ime: »Cvetje z vertov sv. Frančiška«, boljše da bi bilo n. pr. to: »Rožni vertec sv. Frančiška«. Enako blagovoljni opomini in nasveti glede naslova našega lista so se nam poslali tudi še od drugih krajev. Tako bi se n. pr. neketerim bolj prav zdelo »z verta« namesti »z vertov«, drugi pa bi raji videli »iz vertov«. — Skusimo na kratko opravičiti naslov, kaker smo ga izvolili. — »Rožni vertec sv. Frančiška« je po našem jeziku čisto malo kraje od »Cvetja z vertov sv. Frančiška«. Sicer pa se lehko imenuje naš list prav na kratko »C v e t j e«; ostale besede so pristavljene zastran natančneje določbe in ker smo listu hoteli že v naslovu nekoliko naznaniti namen, ki je, kaker smo rekli v povabilu, ta, da bi c v e t j a, to je zgledov lepe čednosti, z v e r t o v, to je, iz redov, sv. F r a n č i š k a vernim Slovencem podajal, naj si z dišavo tega cvetja okrepčavajo duše in vnemajo serca k posnemanju. — Iz tega bo pač tudi jasno, zakaj se nam zdi primerneje »z vertov« ko »z verta«. Sv. Fran-

čišek je vstanovil namreč, kaker je znano, tri različne redove, ki so se ščasoma razrastli v še veče število samostojnih redovnih skupščin. Vsako moremo primerjati posebnemu vertu sè svojim lastnim lepim in dišečim cvetjem. — Teh vertov pa si ne smemo misliti vseh z enako visokim zidom obzidanih ali plotom ograjenih. Tretji red si moramo misliti celo ko vert brez ograje, keterega grede se raztezajo v sredi mej njivami in travniki svete katoliške cerkve. Da bi bilo k temu, kar se imenuje vert, obzidja ali ograje treba, tega si Slovenec nikaker ne misli; saj so tudi v resnici mnogi verti neobzidani in neograjeni. Ravno zato pa se navadno ne govori »v vertu«, temuč »na vertu«, in dosledno »z verta« ne »iz verta«. Kjer se rabi na vprašanje k j e? mestnik s predlogom *v*, tam gre na vprašanje od kod? rodilnik s predlogom *iz*; kjer pa se rabi na vprašanje k j e? mestnik s predlogom *na*, tam gre na vprašanje od kod? rodilnik s predlogom *z* (v posebnih primerih *s* ali *sè*). Iz tega mora biti očitno, da smo prav pisali »z vertov«.

Zakaj »sonce«, ne »solnce«?

(Cv. I. 2bc.)

»Zakaj ste mi podčertali sonce brez *l*, saj Hervatje tudi pišejo sunce?« tako je vgovarjal, kaker smo nekje brali, neki učenec profesorju Meteljkotu. »Hervatje pišejo tudi dug pa vuk« — je odgovoril kratko in krepko Meteljko, in učenec je vmolknil. Mi pišemo dolg, volk, torej moramo tudi solnce, ne sonce. To je na pervi pogled popolnoma opravičeno — ali vender ne velja. Da bi bilo po etimologiji prav solnce, to vemo; ali po etimologiji bi bilo še mariskaj prav, kar pač ne bo zagovarjal nihče: nemčski

namesti nemški, jedennadeset namesti enajst itd. Pravilo pravopisu ni etimologija, temuč izreka — izreka nekega določenega časa in kraja. Mi pišemo dolg, volk (za doug, vouk), ker so pervi naši pisatelji po tadanji izreki (z debelim poljskim in ruskim *ł*) tako pisali. Ali solnce ni tedaj menda nihče govoril in zato tudi nihče pisal, temuč le sonce; *l* je tu zavoljo sledečega *nc* izpadel še pred začetkom našega slovstva, v predzgodovinskem času naše nove slovenščine. Kedor piše solnce, potemtakem prestopa mejo, ketero je postavila naši pisavi zgodovina našega jezika. V 16. stoletju se je govorilo dolg, zdaj se govori doug, pa piše po zgodovini dolg; ravno tedaj pa se je govorilo le sonce, in še zdaj se govori na Gorenjskem sonce, na Dolenjskem sunce (kaker nus za nos itd.) ([34])

Kako je pa s tistim »mej« namesto »med«?

(Cv. I. 2 c.)

Na to vprašanje je izverstno odgovoril že leta 1867 Levstek v 10. tečaju Slov. Glasnika str. 44 in 60. Komur se pisava našega lista, ki daje prednost stari organski obliki »mej«, v tem oziru prenova ali prestara zdi, naj blagovoli omenjeni spis prebrati in premisliti. Mi pristavljamo le to: Kedor hoče »med«, zato ker večina tako govori, moral bi dosledno tirjati n. pr. tudi: srota, ribca, vidla, vérjem, ker govori tudi tako večina našega naroda. In oblike: sirota, ribica, videla, vérujem so še prej in bolj splošno zastarele, ko »mej«, ki se na Dolenjskem — vsaj nekod — skoraj

---

([34]) *O tej besedi pozneje še kaj več.*

edino govori; »med« se tam rabi le, keder ima naglas, pred enklitikami: méd-nas, méd-nje, to po nekim zenačenju s predlogi pred in nad. Kaker pa sirota in ribica nikoger ne moti, tako, mislimo, da se naši bravci tudi nad »mej« ne bodo spotikali.

O naglaševanju velevnika v naši slovenščini.

(Cv. I. 3, 4.)

V prestavi cerkvene himne o Brezmadežni na pervi strani pervega letnika »Cvetja« smo rabili dva velevnika — »braní nas« in »razpodì«(35) — z naglasom, ki se je morebiti mnogim zdel »licentia poetica«. Poetičnim licencijam pa so naši novejši kritiki nekako jako sovražni, in to po vsej pravici, ako gre za samovoljnosti in silovitosti, ki si jih dovoljuje pesnik proti sestavi in zakonom svojega jezika. So pa tudi opravičene poetične licencije, keterih se ni treba ogibati niti naj boljšemu pesniku. Saj se gotovo v vseh jezikih poetična govorica od prozajične koliker toliko razloči; so besede in obrati, ki se navadno rabijo v prozi, ki se pa resni poeziji nič prav ne podajo; nasproti pa

---

(35) *Dotični kitici ste v izvirniku:*

Turris draconi impervia,
Amica stella naufragis,
Tuere nos a fraudibus,
Tuaque luce dirige.

Erroris umbras discute,
Syrtes dolosas amove,
Fluctus tot inter, deviis
Tutam rèclude semitam.

V našem prevodu:

Nevstopni stolp pošasti zli,
Prijazni brodolomnim žar,
Braní nas pred zvijačami,
Ne skrij se nam nikar, nikar!

Ti zmote sence razpodì,
Ti prode spravi skrite v kraj,
Mej tolikimi sténami
Stezó nam zašlim varno daj.

ima poezija v obeh ozirih mnogo slobode, ki se prozi nikaker ne dovoljuje. Tudi glede oblik, glasja in naglasja se za poezijo neka sloboda po pravici tirja; in vsaj v mnogih primerih ni ravno težko razločiti, kaj je dovoljeno, kaj pa ne več. Tako se v naši slovenščini nikoli nikjer ni govorilo n. pr. deláti, misliti, pokórim, trépečem, in bi pesnik s takim naglaševanjem jezik v resnici gerdo kvaril; nasproti pa se sme poleg da'jemo, pi'jete, po'jejo, po pravici rabiti daje'mo, pije'te, poje'jo, kaker je po več krajih še v navadi in je stariše in boljše. Tako je n. pr. tudi eden naj boljših novejših pesnikov slovenskih po pravici rabil in branil staro solza˙ namesti zdaj navadnišega sol'za. Ravno to pa velja tudi o velevnikih »brani' nas« (tako bi bil sè vso natančnostjo imel pisati, gdor je prevajal gori omenjeno himno) in »razpodì˙«. Naj to stvar tukaj nekoliko obširniše razložimo.

Miklošič pìše v eni svojih učenih razprav *(Über die langen Vocale in den slavischen Sprachen. Wien 1879. str. 10.):* »*In* rib. (beri *Ribnica*) *wird im impt.* leží *gesprochen; die Quantität von* í *ist jedoch zweifelhaft; ebenso in* nesí, tepí, žení.« Dvojenje našega slavnega jezikoslovca izvira pač od tod, ker mu je znan ribniški govor le iz nekih starih zapiskov, ki so jako pomanjkljivi in tudi ne po vsem zanesljivi. Mi moremo o tej stvari govoriti brez dvojenja s popolno gotovostjo. Besede leži, nesi, tepi, ženi se izrekajo v Ribnici in sosednjih krajih na Dolenjskem s kratkim naglasom na *i*:ležì, nesì, tepì, ženì (po Vukovo bi se to pisalo z dvojnim znamenjem ̏), *i* pa je nedoločni glasnik *(unbestimmter Vocal, Halbvocal). (Mi ohranimo* ̀ *za znamenje nedoločnosti ali oslabelosti samoglasnika in vzamemo* ˙ *za znamenje kratkega potisnjenega povdarka: ležì˙, nesì˙, tepì˙, ženì˙.)* Vender

velja to le, keder ti velevniki nimajo enklitik za sabo. Pred enklitikami pa hrani *i* svoj pravi glas in se razteza ravno kaker pred osebnimi končnicami. Tudi naglas je enako v obeh primerih potisnjeni, to je tisti, ki ga pišejo Hervatje z okroženim cirkumfleksom: l e ž î m i, n e s î m e, t e p î g a, ž e n î s e, kaker: l e ž î v a, n e s î t a, t e p î m o, ž e n î t e *(po naše: l e ž i' m ì, n e s i' m e, t e p i' g a, ž e n i' s e, l e ž i' v a, n e s i' t a, t e p i' m o, ž e n i' t e).* Potisnjeni naglas loči velevnik od sadanjika, ki se naglaša potegnjeno, l e ž î m i *(to je l e ž i' m ì), liege mir,* l e ž í m i *(to je l e ž i' m ì), liegt mir.* Ravno tako: l e ž î m o *(to je l e ž i' m o), laßt uns liegen,* in l e ž í m o *(to je l e ž i' m o), wir liegen,* itd.(36)

---

(36) *Prof. dr. Breznik daje v svojem sicer izverstnem spisu »Die Betonungstypen des slavischen Verbums« v Jagičevem »Archiv für slav. Philologie« Band 32, pg. 399 in dalje tem velevnikom zategnjeni naglas: l e ž i' m o, l e ž i' t e. Ali s takim naglaševanjem bi naredili naši slovenščini škodo. Primerimo ta dva stavka: »Če govorimo, govorimo, kar je res; če molčimo, molčimo, ker nam veli vest«. Kaj pomenita, ne vemo, dokler ne slišimo naglasa. Če povdarimo g o v o r i' m o in m o l č i' m o, kaker pervič tako drugič, zategnjeno, pomeni to: »Si loquimur, loquimur quae vera sunt; si tacemus, iusta de causa tacemus«. Če pa drugi g o v o r i' m o in m o l č i' m o potisnemo, je pomen: »Si loquimur, loquamur, quae vera sint; si tacemus, iusta de causa taceamus!« In tak razloček mej sadanjikom in velevnikom dela v naši knjižni slovenščini velika množica glagolov III. in IV. verste, vsi, ki imajo v 1. os. sadanjika naglas na -i'm. — Seveda pa je za mnoge naše ljudi to razločevanje prefino. Gorenjec pravi za g o v o r i' m o: g o v o r m o' (ali g o-*

Ali to niso edini glagoli, ki se tako naglašajo; brez števila jih je še. Naglas velevnega naklona se sploh ravna po pervotnem naglasu nedoločnega. Ako ima nedoločnik od nekedaj na korenu naglas, ostane na korenu tudi v velevniku, in to brez spremembe, to je, ravno tisti, ki stoji v nedoločniku: sé'stì, sé'dì, vsé'dì se, sé'dìva itd.; mí'slìti, mí'slì, mí'slì sì, mí'slìva, sadanjik: mi'slì, mi'slì sì, mi'slìva[37].

---

vore'mo), nasproti Štajerec za govori'mo: govórmo. Nekoliko čudno je, da je Meteljko, dasi Dolenjec, v tej reči potegnil z Gorenjci; morda je to storil, ker sè svojimi čerkami razločka mej -i'mo in -i'mo ni mogel zapisati. —

PS. V svojem novejšem delu »Slovenski slovnici« ima dr. Breznik poleg velevnika »motíva, motíta«, v oklepu tudi »(îva), (îta)«, poleg »podíva, podíta« tudi »(îva), (îta)«. Naj bi v 2. izdanju le kar naravnost omejil podi'va, podi'ta na sadanjik ter za velevnik sprejel edino podi'va, podi'ta in tako v vseh takih primerih. Tudi sadanjiškim prislovnim deležnikom naj ne bi dajal potegnjenega povdarka: leže', molče', kleče', stoje', sèdé', to je 3. mn. os. sadanjika; prislovni deležnik ima potisnjeni povdarek: leže', kleče', molče', sèdé', stoje'. Razloček mej 3. os. mn. leže' (stsl. ležętъ) in deležnikom leže' (stsl. ležę) ima pač nekako tak vzrok kaker razloček mej gore' (herv. go.ré) in gore' (herv. go·re), mej goró' (stsl. goroją) in goró' (stsl. gorą).

[37] *To razločevanje priznava tudi dr. Breznik v spred pohvaljenem spisu. Tudi to imamo v mnozih primerih, namreč pri vseh glagolih III. in IV. verste, ki povdarjajo deblo. Isto razločevanje v naglasu sadanjika in velevnika je večinoma v navadi tudi pri glagolih 1.,*

itd.; va'rovati, va'rùj, va'rùj se, va'rùjva (izgovarja se, kaker bi bilo: va'rì, va'rì se, va'riva) itd. To pravilo velja tudi v ruščini in v hervaški čakavščini, ravno kaker tudi drugo, o keterem imamo tu na dalje govoriti. Kjer je imel namreč nedoločnik nekedaj na končnici naglas, bodi si na poslednjem zlogu *-tì,* ali pa na glasniku pred njim, tam ga pervotno in v Ribnici še dandanašnji, ako je korenski glasnik kratek

---

2. in 5. verste, keteri povdarjajo deblo: lé'žete pa lé'zìte, gi'nete pa gi'nìte, kli'čete pa kli'čìte, di'hate pa di'hajte itd. Neketeri taki glagoli imajo tudi v sadanjiku potegnjen naglas: pa'sete kaker pa'sìte, pré'dete kaker pré'dìte. Pri neketerih se mi zdi, da sem slišal od posameznih izobraženih povdarek na končnici: pasi'te, padi'te, kliči'te, kar pač ne velja. Že skoraj splošna napaka pa je bodi'va, bodi'ta, bodi'mo, bodi'te ko velevnik k sadanjiku bó'dem, skerčeno bó'm (v zvezi z naj: bó'm, bó' mag sein) itd. Da je edino prav kaker bó'dì, tako tudi bó'dìva, bó'dìta, bó'dìmo, bó'dìte, pričajo vsi drugi slovenski jeziki in je jasno tudi iz domačih primerov kaker kra'dem: kra'dì, kra'dìva, pa'dem ali pa'dem: pa'dì, pa'dìva, pré'dem: pré'dì, pré'dìva, ne: kradi'va, padi'va, predi'va. Le bo'dem, bo'stì ima velevnik: bo'dì, bodi'va, bodi'ta, bodi'mo, bodi'te. In tudi tega potrebujemo!

Le' bodi'te lèpodi'šne ró'že,
Ne ščedi'te premehku'žne kó'že;
Bó'dìte mì v na'uk in spomi'n,
Da' vese'lj'a ni' brez boleči'n. —

PS. V »Slov. slovnici« je zaznamenjal dr. Breznik prav: bó'dì, bó'dìte. (Str. 122.)

(kar nam kaže češčina), tudi velevnik dobiva na končnico, in sicer po gori razloženem načinu: ple'stì (rus. plestí, češ. plesti), pletì', pleti' mi, pleti'va itd.; hodi'tì (r. hodít', č. choditi), hodì', hodi' mì, hodi'va itd.; dèli'tì (r. dělít', č. děliti, herv. dijèliti)*, dèlì', deli' mi, deli'va itd.; sadi'tì (r. sadít, č. saditi, h. sáditi), sadì', sadi' ga, sadi'va itd.; igra'tì (r. igrát', č. hráti, s. ìgrati), igra'j, igra'j mì, igra'jva itd. — Posebnega spomina vreden je stari velevnik mozi od moči, v navadi še nekod v napitnici: »Mozi' tì Bô'g!« —

Naglaševanje edinstvenega velevnika na poslednjem zlogu pa ni na Slovenskem edino v Ribnici v navadi; tudi beneški Rezijanci govore: bižì (beži), ricì (reci), wzamì (vzemi), nisì (nesi), prusì (prosi), žmučì (zmoči), pujdì (pojdi). (J. Baudouin de Courtenay, Opyt fonetiki rez'janskih govorov. Varšava, Peterburg 1875. § 187.) In ne samo Rezijanci, temuč celo vsi beneški Slovenci menda tako naglašajo; na to vsaj kaže pisava »pomirí jih« v Klodičevem spisu »O narěčii venecijanskih Slovencev. Sanktpeterburg 1878.« str. 25.

Drugod pa se je to starinsko naglaševanje vmeknilo novejšemu. Zlasti splošno je prestopil naglas s končnega *ì* nazaj, ako je bil v korenskem zlogu pervotno kratek *e* ali *o*; iz nesì', hodì' se je naredilo ne'sì, ho'dì (sè širokim, to je, proti *a* nagnjenim, potegnjeno naglašenim, pervotno kratkim, zdaj na Kranjskem sploh dolgim *e* ali *o*), kaker iz žena': že'na,

* Le-ta in še mnogi drugi glagoli, ki se pri nas naglašajo kaker uči'tì, uči'm, imajo v hervaščini dolg korenski glasnik in gredo po zgledu hvaliti. Naša slovenščina se pri vseh takih derži češčine, ki ima v onih kratek in le v teh, ki gredo tudi pri nas po zgledu hva'lìm, dolg glasnik v korenu.

iz kosa': ko'sa. To naglaševanje je naj primerniše splošnemu razvitku našega naglasja in zato sme po pravici občno veljavo imeti v navadni olikani izreki, samo da se poeziji ne brani tudi staro: nesì', hodì' itd.

Po mnogih krajih, zlasti na Koroškem in Štajerskem, pa tudi sem ter tja na Goriškem in, kaker terdi Meteljko, celo nekod na Kranjskem pa se je to spremenjeno naglaševanje iz edinstva tudi v dvojstvo in mnoštvo preneslo, tako da se govori tudi ne'sìva, ho'dìmo itd. (z enakim *e* ali *o* kaker v edinstvu) namesti nesi'va, hodi'mo. Tako naglaševanje pa se sè splošnim razvitkom našega naglasja ne vjema, ker se pri nas naglas le s poslednjega kratkega zloga seli na *o* in *e* prednjega zloga; mi pravimo: že'na, ko'sa (namesti: žena', kosa'), pa ne: ve'lika, go'mila (namesti: veli'ka, gomi'la). Za občno olikano izreko slovensko torej naglaševanja kaker: ne'sìva, ho'dìmo ne moremo priporočati; v poeziji pa bi se vender le smelo rabiti poleg: nesi'va, hodi'mo, kaker se sme v sadanjiku poleg starega nese'va novo ne'seva, kar je tudi le po analogiji edinstvenih oseb naglašeno.

Ko izjemo imamo tukaj navesti glagol le'čì (*sich legen,* malorus. lečí, h. leći), ki ima v velevniku po vsem Slovenskem: lé'zi, lé'zìva itd.

Ako kratki korenski glasnik ni *e* ali *o*, temuč kak drugi, v tem primeru naglas velevnega načina po Kranjskem skorej sploh ostaja na svojem pervotnem mestu na končnici; sadi'tì (r. sadít', č. saditi, h. sáditi), sadì', sadi'va; gradi'tì (r. gorodít', č. hraditi, h. gráditi), gradì', gradi'va; uči'tì (r. učit', č. učiti, h. ùčiti), učì', uči'va; ˛vtəkni'tì (r. votknút, č. vetknouti), ˛vtəknì', ˛vtəkni'va; cèdi'tì (r. cědit', č. cediti, h. cijèditi), cèdì', cèdi'va; drê'tì (pervotno *dertì, h. drijèti), derì', deri'va, itd.

Le v neketerih posameznih primerih prestopa naglas v edinstvu sploh (tudi v rib. govoru) na korenski zlog: pùsti'tì (r. pustíť, č. pustiti, h. pùstiti), pu'stì, pùsti'va; bêža'tì (r. běžáť, č. běžeti, s. bjèžati), bê'žì, bêži'va, bêži'ta itd.; v pomenu *macht euch fort* celo: bê'žȉta, bê'žȉte (bê·žta·, bê·žte·).

Kjer se rusko naglaševanje sè starim hervaškim (čakavskim) ne vjema, se derži naša slovenščina poslednjega: pa'dì, pa'dìte (r. upadí, upadíte, h. pȁdi, pȁdite, *po naše pisano: pa·di, pa·dite*) itd. Glagol kleti (pervotno *klentì, h. kléti) pa ima poleg kol'nì menda tudi kol̨'nìva itd., dasiravno je tako v ruščini kljení, kljeníte, kaker v štokavščini kùni, kùnite, *po naše pisano: ku.ni, ku.nite,* kar je iz starega čakavskega kunȉ, kunȉte, *po naše pisano: kuni·, kuni·te.* (38)

Toliko o glagolih s kratkim korenskim glasnikom.

Tisti glagoli pa, ki imajo v korenu pervotno dolg glasnik, potezajo v edinstvu naglas (razen pred enklitikami) skoraj v vseh primerih na koren nazaj: hvaliti (r. hvalíť, č. chváliti, h. hváliti), hva'li, hvali'va; kupiti (r. kupíť, č. koupiti, h. kúpiti), ku'pi, kùpi'va, itd. Le pri malo keterem glagolu je v edinstvu (vsaj v Ribnici) obojno naglaševanje enako v navadi: plača·j in pla'čaj, hìtì· in hi'tì, itd. (39)

Da se ravna po mnogih krajih tudi v tem primeru dvojstvo in množtvo po analogiji edinstvenega

---

(38) *V Ribnici bi se vtegnilo slišati tudi: »Ne kol̨nȉ·, ne kol̨ni'va« itd.*

(39) *Prèti'tì ima dandanašnji najberž le prètì·, ali nekedaj se je govorilo prê'tì, kaker priča Trubarjeva pisava: preiti (2. Tim. 4 a: »Suari, preiti, opominai«).*

števila, to se zna: hva'liva, ku'pita,(40) pla'čajmo, hi'tite, itd. Za občno olikano izreko tega naglaševanja ravno tako ne kaže priporočati, kaker ga nismo mogli pri glagolih s korenskim *e* ali *o*; v poeziji ga pa smemo za silo dopuščati.

Ali kaj bomo pa rekli o naglaševanju pred enklitikami? Gre li izgovarjati v občnem olikanem jeziku: nesi' me, zmoči' se, kupi' mì, ali pa: ne'sì me, zmo'čì se, ku'pì mì? — Enklitike imajo glede naglasa pervotno veljavo sufiksov, kaker proklitike veljavo prefiksov. Kaker je torej naglašeno nesi'-mo, tako gre naglašati nesi'-me. Kako daleč je to staro naglaševanje dan današnji še v navadi, mi ni znano natanko. V občni olikani izreki pa bi zaslužilo ravno tako prednost pred naglaševanjem ne'sì me, kaker nesi'mo pred ne'sìmo. Vender ker menda velika večina prostega ljudstva govori le ne'si me, bo pač težko nesi' me premagalo. Na vsak način pa naj bi se ohranilo v poeziji staro naglaševanje poleg novejšega ko enako opravičeno, in kjer ljudstvo izgovarja zgodi' se, naj bi tega nihče ne oviral — kaker se je v mojem rojstnem kraju okoli srede 19. stoletja v resnici godilo. Tam so si namreč duhovniki dosti prizadeli, da bi navadili ljudi moliti: »zgo'dì se tvoja volja«, kaker da se ne bi reklo tudi »zgodi' se tvoja volja«: *fiat voluntas tua!* Ljudstvo ima dober sluh in natanko ve, kaj pomeni zgodi' se *(fiat)* in kaj zgodi' se *(fit)*.

Glejmo zdaj neketere izjeme od razloženih splošnih zakonov.

So neki glagoli, ki imajo po vsem Slovenskem enako tudi v dvojstvu in mnoštvu velevnega načina

---

(40) *Kedor tako naglaša, zgubi razloček mej velevnikom in sadanjikom, ki se le tako povdarja.*

na korenskem glasniku naglas, dasiravno ga imajo v nedoločniku pervotno in v ruščini še zdaj na končnici in dasiravno v ruščini tudi velevnik celo po splošnem zakonu povdarjajo. To so 1. glagoli perve verste z osnovo na soglasnik, keteri imajo v hervaščini v velevniku ' na korenu: tré'sti, tré'sì, tré'sìva; stri'čì, strí'zì, stri'zìva, itd.; 2. glagoli pete verste z dolgim korenskim glasnikom, keteri h korenu v velevniku (kaker v sadanjiku) *j* privzemljejo (ki se po znanih zakonih s končnim korenskim soglasnikom staplja): ka'zatì (r. kazát', č. kázati, h. kázati), ka'žì, ka'žìva; li'zatì (r. lizát', č. lízati, h. lízati), li'žì, li'žìva; kó'patì (r. kupát', č. koupati, h. kúpati), kó'pljì, kó'pljìva, itd. Keteri imajo korenski glasnik pervotno kratek, pa se naglašajo po občnem pravilu: kopa'tì (r. kopát', č. kopati, h. kòpati), kopljì ali ko'pljì, koplji'va, itd. Keder nima *j* deblu pristavljenega, se ravna velevnik po občnem pravilu tudi poleg dolgega korenskega glasnika: pi'hatì (r. pyhát', č. pýchati), pi'haj, piha'jva, zraven pa: pi'šì, pi'šìva. Izjemo delajo naposled 3. glagoli na -ávati, ki hranijo v velevniku kaker sploh povsod na *a* pred *va* svoj naglas: okopa'vatì (h. okopávati), okopa'vaj, okopa'vajva, itd. Slišal sem pa tudi: okopa'vati, okopa'vaj itd.

Glagoli, ki se končavajo v sadanjiku na -ijem, -ojem, -ujem z naglasom na predzadnjem zlogu, imajo v edinstvenem velevniku brez enklitike dolgi potegnjeni, sicer pa po občnem pravilu potisnjeni naglas: bi'j, bi'j me, bi'jva; pô'j, zapô'j mi, pô'jva; səzu'j, səzu'j me, səzu'jva itd. (41) Keteri pa imajo

---

(41) *Dr. Breznik je zaznamenjal v sing. kaker v pluralu enak naglas: vi'j, vi'jte (obu'j, obu'jte).*

a ali ĕ pred *j*, imajo v edinstvu brez enklitike po splošnem pravilu kratek, sicer pa dolg potisnjen naglas: da'j, dâ'j mì, da'jva, (da'j, da'j mù, da'jva pa se rabi v pomenu *magst geben* itd.); jè'j (izgovori kaker

---

Jaz sem slišal v svojem kraju, koliker se spominjam, vedno razliko: bi'j, bi'jte, li'j, li'jte, kri'j, kri'jte, ri'j, ri'jte, ȩmi'j, ȩmi'jte, ȩpi'j, ȩpi'jte, ȩži'j, ȩži'jte, zaši'j, zaši'jte, pô'j, pô'jte, zasu'j, zasu'jte, obu'j, obu'jte, podku'j, podku'jte, praznu'j, praznu'jte, oznanj'u'j, oznanj'u'jte itd. Seveda pa ne: varu'j, varu'jte, veru'j, veru'jte, škodu'j, škodu'jte, vsmilu'j, vsmilu'jte, ker ti in drugi taki iz samostavnikov izvedeni glagoli hranijo naglas na deblu: va'rovatì, va'rùjem, va'rùj, va'rùjte (izg. va'rì, va'rìte), vé'rovatì, vé'rùjem, vé'rùj, vé'rujte (izg. vé'rì, vé'rìte) itd. Napačno naglašanje verova'tì, veru'jem, varovátì, varu'jem, ki se zadnja leta zlasti pač iz šole širi mej ljudi, se opira najberž na latinsko akcentno pravilo, ki pravi, da se more le predzadnji, ali predpredzadnji zlog večzložnih besed povdarjati. Ali to pravilo že za italijanščino ne velja, toliko menj za našo slovenščino. — Gori navedenim primerom dodam tu velevnik h gloda'ti, glô'jem: glô'j, glô'jte, ker je tu posebno jasno, da je po pravici v edinstvu naglas potegnjen, v dvojstvu in mnoštvu potisnjen. V tem primeru je namreč j iz dj' in torej pervotni naglas tisti kaker v kopa'tì, kô'pljem (grabe): koplj'ì', koplj'i'te, torej: glodj'ì, glodj'i'te, kar je dalo glojì', gloji'te, iz česer je nastalo glô'j, glô'jte. Prav to poterjuje tudi bô'j, bô'jte, stô'j, stô'jte iz bojì', boji'te, stojì', stoji'te, kar je isti naglas kaker moḷčì', moḷči'te, tərpì', tərpi'te; primeri tudi

bi bilo j i'), n a j ê'j s e, j ê'j v a; š t è'j (izg. š t ì'), š t ê'j g a, š t ê'j v a, itd. (42)

Nepravilnosti so: p r ì j é'tì, p r i'm ì, p r i'm ì v a; n a'j t ì, n a'j d ì, n a'j d ì v a; s n i'tì s e, s n i'd ì v a s e; p r i'tì, p r i'd ì, p r i'd ì v a; i t ì' (p o'j t i); p o j d ì', p o j d ì v a', itd., dan današnji: p o j d ì', p o j v à', ali po navadniši izreki: p e'j d ì', p e'j v a', itd.

Naj odgovorimo pri tej priložnosti na vprašanje, ali bi se smela rabiti v književni slovenščini skerčena oblika p o j v a itd.? Naj stariša knjiga, kjer sem našel p o j t e (za p o j d i t e) so evangeliji »svete cirkve zagrebečke slovensko-horvacke« tiskani »vu češke Ternave« 1694 v hervaški slovenščini, kar *že* samo na sebi tej obliki nekako veljavo daje, zlasti pa, ker nam priča o njeni razširjenosti, o njeni rabi tudi na skrajnem vshodu. Rabi se pa tudi na skrajnem zapadu našega jezičnega obsega, v rezijanščini, torej pač po vsem Slovenskem. Da se nahaja v hervaški slovenščini in v rezijanščini skerčena oblika, povdarjamo zlasti zato, ker se v teh dveh narečjih *i* po oslabljenju ne izgublja. V rezijanščini se govori n. pr.: j á h u d i c a, k ö ž i c a, n ü n i c a, ne: j á g o d c a, k ó ž c a, n ú n c a; vender pravijo Rezijanci: p o j t a' za p o j d i t a, p ö m ö to je p o m o' za p o'j d ì m o', p ö j t e' to je p o'j t e' za

---

p o'j e m, p ô'j, p ô'j t e in b o'd e m, b o d ì', b o d ì't e (pungite).

PS. V »Slov. slovnici« omenja dr. Breznik tudi velevnik »b í j, b î j t e (b î j m e), b î j t a, s e z ú j, s e z û j v a,« *itd. Namestu* »k u p û j« *bi stalo seveda po pravici tudi* »k u p ú j«.

(42) *Kaker j è'j, š t è'j, g r è'j tako se povdarja tudi: c v r ì', c v r ì't e, m r ì', m r ì't e, s p ì', s p ì't e, v r ì', v r ì't e, z r ì', z r ì't e, ž r ì', ž r ì't e, ž g ì', ž g ì't e.*

po·jdi̇̀te·; ravno tako: howà za hodiva, hömö· za hodimo; tasta· za te·cìta·. V poslednjem primeru je izpadel sam *i*, v pervih dveh pa cel zlog *di*, ali celo *jdi*, kaker n. pr. v besedi bom zlog *de*. Kaker pa pišemo bom zraven bodem, tako menim da bi smeli tudi pojva, pojta itd. zraven pojdiva, pojdita, ne da bi se pregrešili proti doslednosti, ker pišemo le jagodica, kožica, ne pa jagodca, kožca itd.

O pesmih sv. Frančiška Asiškega.

(Cv. I. 5bc.)

Mej spisi svetega Frančiška, pisanimi v latinskem jeziku, se nahajajo tudi tri pesmi v stari italijanščini, ki se prištevajo enoglasno naj veličastnišemu, kar premore katoliška cerkvena poezija. Pervi je naslov: »Cantico de le creature comunemente detto de lo frate sole«, v starih izdanjih tudi le »Canticum fratris solis«; druga nima naslova, začenja se z besedami: »In foco amor mi mise«; tretja, mnogo veča, pa ravno tako brez naslova, se začenja z besedami: »Amor, de caritate«. V posebnem izdanju so vse tri na svitlo prišle v izvirnem tekstu, latinskem in dvojnem nemškem prevodu pod naslovom: »Die Lieder des heiligen Franciscus von Assisi. Mit beigefügtem revidirtem Urtexte in's Deutsche übertragen von J. F. H. Schlosser. Zweite Ausgabe. Mainz, 1854.«

»Cantico de lo frate sole« — sončna pesem — je, kaker je obče priznano, tako po obsegu kaker po obliki v resnici Frančiškova. Sedem pervih odstavkov je zložil in zapisati dal po nekem zamaknjenju; hotel pa je, naj jih potem v boljšo mero spravi imenitni pesnik brat Pacifik, ki ga je bil cesar Friderik II.

ovenčal za pesnika še preden se je Frančiškovemu redu pridružil. Vender kaker nam je ta pesem ohranjena, moramo pač misliti, da je še v pervotni obliki, kaker jo je zložil sveti Frančišek in njegov tovariš zapisal. Nima namreč tiste vmetelne sestave, ki jo nahajamo v spisih tako slovečih trubadurjev, kaker je bil gotovo brat Pacifik. Kitice ali odstavki so različne velikosti in verzi ne merjeni niti po številu zlogov, z asonancami namestu rim na koncu. Tudi besede in izreke so vse priproste, nekako otročje ljubeznive. (43)

---

(43) *Priprost prevod te Frančiškove pesmi je bil priobčen v 1. zvezku 1. letnika »Cvetja«. Naj stoji tudi tukaj, pa razdeljen v nekake priproste verze:*

1. Najvišji, vsemogočni, dobrotljivi Gospod!
Tvoje so hvale in čast in slava in vsi blagoslovi.
Tebi se samemu spodobijo, Najvišji!
In noben človek ni te imenovati vreden.

2. Češčen bodi Bog moj Gospod se vsemi svojimi stvarmi,
Posebno s plemenitim bratom soncem,
Ki dela dneve in nam sveti ž njimi,
In je lepo in ima bliščeče žarke.
Tvoje, Najvišji, znamenje na sebi nosi.

3. Češčen bodi, moj Gospod,
Zavoljo sestre lune in zvezdic,
Ki si jih vstvaril na nebesih
Jasne in lepe in dragocene.

4. Češčen bodi, moj Gospod, zaradi brata vetra in zraka
In oblakov in vedrega in vsacega vremena,
Ki po njih daješ vsem stvarem življenje.

5. Češčen bodi moj Gospod, zaradi sestré vodé,
Ki je koristna jako in ponižna,
In dragocena in čista.

Vse drugačinji ste ostali dve pesmi, ki se pač tudi ne morete v tem pomenu kaker perva imenovati Frančiškovi. Priprosta sestava sončne pesmi se namreč nikaker ne zlaga z vmetelnimi, lepo rimanimi kiticami in izbranim pesniškim zlogom drugih dveh. Te je mogel zložiti le spreten pesnik, keteri je po dolgih vajah poetično obliko popolnoma imel v svoji oblasti,

---

6. Češčen bodi, moj Gospod, zaradi brata ognja,
Ki nam ž njim razsvetljuješ noč.
In on je lep, vesel, močan in siloviten.

7. Češčen bodi, moj Gospod, zaradi naše matere zemljé,
Ki nas živi in nosi,
In razen sad rodi in pisane cvetlice in rastline.

8. Češčen bodi, moj Gospod,
Zavoljo teh, ki odpuščajo zarad tvoje ljubezni
In terpe težave in britkosti.
Blager se njim, ki bodo preterpeli v miru,
Ker jih boš kronal ti, Najvišji!

9. Češčen bodi, moj Gospod,
Zaradi sestre naše telesne smerti,
Ki ji človek, ki živi, noben ne ujde.

10. Gorje bo tem, ki bodo vmerli v smertnem grehu.
Blager se tistim, ki počivajo v Tvoji presveti volji,
Ker jim druga smert ne bode mogla žalega storiti.

11. Častite in blagoslavljajte mojga Gospoda,
In za vse hvalite,
In s ponižnostjo veliko mu služite!

Kedor bi želel natančniše pojasnilo k tej pesmi, naj si ga poišče pod naslovom »O „sončni pesmi“ sv. očeta Frančiška« v 1. letniku »Cvetja« str. 153 in dalje.

PS. Primeri tudi dr. Ušeničnika »Knjigo o življenju« str. 142.

kar si o svetem Frančišku ne moremo misliti. Detečja prostota njegova, ki ji je zoperno vse unanje veliko-lepje, stoji v popolnem nasprotju z obliko teh dveh pesmi. Ali ne tako tudi z obsegom. Sv. Frančišek je bil ves serafski v gorečnosti (»fu tutto serafico in ardore«, Dante, Parad. XI, 37.); plamen ljubezni božje je žgal njegovo serce in po njem ljubezen netil v tisoč in tisoč merzlih človeških sercih. Kar pa je čutil svetnik v mogočnih bojih božje ljubezni, kolikrat je pravil pač in morda tudi pel svojim tovarišem v priprostih besedah, kaker jih imamo v sončni pesmi, in kako lehko si je misliti nasproti o teh, da so si prizadevali v pesniško obliko spraviti, kar je bilo že v svoji prostoti najvzvišeniše pesništvo! Tako sta se rodila krasna speva »In foco amor mi mise« in »Amor, de caritate«. Duh sv. Frančiška je, ki v njiju veje, kaker se po pravici terdi v predgovoru gori omenjenega izdanja. Kar se pa oblike tiče, je dokazoval že v 18. stoletju učen italijanski minorit P. Irenej Affò, da sta delo slovečega pesnika frančiškanskega, Jakopona da Todi, in to prepričanje je menda na Laškem splošno, zlasti ker se v starih rokopisih Jakoponovih pesmi res tudi te dve nahajate. (44)

Kedor hoče o vsem tem kaj več izvedeti, naj bere razen že gori imenovanega Schlosserjevega dela sloveči spis: »Der heilige Franciscus von Assisi ein Troubadour. Von Joseph von Görres. Neue vermehrte

(44) *Po tem, koliker zdaj poznam pristne Jakoponove pesmi, moram reči, da ste te dve tudi zanj preumetni. Morda bi smeli berž misliti na brata Pacifika; ali seveda nimamo od njega ničeser, kar bi nam moglo biti v terden dokaz. Dobro posloveniti te dve pesmi, pač ni mogoče.*

Ausgabe. Regensburg 1879.« V predgovoru tega izdanja, po keterem smo tudi mi posneli nekoliko besed te opazke, je popravljeno, kar Görres ni bil še popolnoma zadel; tudi je pristavljena druga Schlosserjeva prestava druge in tretje pesmi v izvirni obliki, ki je Görres še ni imel pred sabo.

O besedah z dvema povdarjenima zlogoma. (45)

(Cv. I. 5cd, 6b.)

Ako se vkazuje, kar se ima hipoma zgoditi, in sicer vkazuje sè samim velevnikom, ali tako, da je velevnik perva beseda, povdarjata se v njem pervi zlog in poslednji, oba enako na kratko: n e˙s ì˙, t e˙c ì˙, p o˙j d ì˙, p o˙j v a˙, h a˙j d ì˙, h a˙jd ì v a˙, b ê˙ž ì˙, b ê˙ž ì t e˙ itd. Ravno tako se povdarja sadanjik v velevnem pomenu v primerih: v i˙d ì˙š, v i˙d ì t à˙, v i˙d ì t e˙, v ê˙s t a˙, v ê˙s t e˙. Korenski glasnik hrani pri tem, dasiravno skrajšan, vender le glas dolgega, to se pravi, v »v i˙d ì˙š« itd. je pervi *i* čist, ne polglasnik, v »v ê˙s t a˙« je *e* po kakovosti glasu tak kaker v »v ê‘s t a«.

Tudi klicavnik, ki se sicer ne razloči od imenovavnika, dobiva v dolenjščini, ako se rabi sam zase, ali pa tako, da je perva beseda v zvezi, dva povdarka (vsaj v Ribnici): t e˙t a˙! m a˙t ì˙ l j u’b a! J a˙n e˙z! Začetni zlog more ostati dolg z nekoliko oslabelim naglasom: s t r í n a˙! J ó ž e˙! Ako pa se ne kliče sè silo in nepoterpežljivostjo, izgine pervi povdarek popolnoma in dotični zlog se skrajša: t e t a˙, m a t ì˙ l j u’b a, J a n e˙z,

(45) *Z naslednjim naj se primeri, kar je povedano o takih besedah spred na str. 18 in dalje.*

strina˙, Jóže˙ itd. Tako okrajšani glasnik vender hrani svoj glas, to je, *i* v »strina˙« ostane čist, *o* v »Jóže˙« pa teman, kaker je, ko je dolg. — Nasproti se v vprašavnem nagovoru končni zlog zatezuje in zavija, vender ne, da bi dobil samoglasnik, ki je sam na sebi kratek, glas dolgega; v »matì!?« je *i*, dasiravno zategnjen, venderle polglasnik, kaker v »ma‘tì«. — Po vsem tem je v klicavniku naše dolenjsko povdarjanje popolnoma nasprotno gorenjskemu, ketero edino pozna gospod Valjavec v »Prinosu k novoslov. naglasu«. Organsko naglaševanje tega padeža pa ni niti po gosp. Valjavcu opisano gorenjsko, niti le-tu razloženo dolenjsko, temuč ravno tisto, kaker ga ima dotična beseda v imenovavniku; saj je naš klicavnik le imenovavnik, pravega klicavnika nimamo več.

Tretji prav interesanten primer dvojnega povdarka imamo pri nekih besedicah, ki so stisnjene iz dveh ali več besed, ki so pervotno ločene stale ena poleg druge: bo˙me˙ (iz bog me, nav. v Ribn.), mê˙nda˙ (*vermutlich,* iz ménim da), vê˙nda˙ (*wahrscheinlich,* iz vêm da, Rib.), mo˙rda˙ (iz móre [biti] da), do˙ka˙j (iz gdô [ve] káj), ko˙li˙ (iz koli je, stslov. koli žde), nì-kô˙lì˙ (iz nikoli je [že], prim. mon. fris. II, 4: nikoligese t. j. nikoliježe), ra˙nkô˙ (*gleichsam,* iz rávnò kô, Rib.), bla˙gə˙r, blo˙gə˙r, bo˙gə˙r (iz blagô že), do˙kle˙r (iz dokle že, vender menda le: odkle˙r, ne: o˙dkle˙r), ka˙mə˙r (iz kám že), kə˙də˙r (iz kədá že), kó˙də˙r (iz kód že), ko˙gə˙r (iz kogá že), ko˙mə˙r (iz komu že, kom že), če˙sə˙r (iz čés že; Dolenjci govore čé‘s, ne čésa), če˙mə˙r (iz čém že), čì˙mə˙r (iz čím že; Dalmatin dela še razloček: »v čemer«, pa »s čimer«), ka˙kə˙r, ko˙kə˙r (iz k-ako že), nika˙kə˙r, niko˙kə˙r (mon. fris. II. 70: nikakosé t. j. nikakože), kako˙və˙r (iz k-akóv, -a, -o že, za-

starela bes.), ka·kə·ršən, -šna, -šnò (iz »k-ák že, k-áka že, k-áko že« je nastalo ka·kə·r, enako za vse tri spole, primeri kako·və·r, pozneje se je pristavila zavoljo razločka mej spoli končnica -šən, -šna, -šnò, ali pervotno menda -šnji, -šnja, -šnje; prim. Dalm. 1. Kor. 15 D: kakòršni je ta pozemelski . . . 1. Hron. 23 B: vsakèršne delu), vsa·kə·ršən, -šna, -šnò (po napačni analogiji, kaker kakəršən od kak, tako vsakəršən od vsak), ko·lìkə·r (iz ko-liko že), kô·lìkə·ršən, -šna, -šnò (prim. kakəršən), čì·gə·r (Rib., iz čigá že), čìga·və·r (Rib., iz čigáv, -a, -o že), čìga·və·ršən, -šna, -šnò (prim. kakəršən), vè·ndə·r (iz vêm da že), nobe·də·n, po staro: obe·də·n, -e·na·, -e·nò· itd.

Obe·də·n in vè·ndə·r.

(Cv. I. 6bcd.)

Obe·də·n ali nobe·də·n je ena tistih besedic, ki imajo po dva kratka povdarka in so stisnjene iz dvejuh ali več pervotno samostojnih besed.

V primeru obe·də·n meni sestava ni jasna. Gotovo je, da je druga polovica číslo edən, začetni *n* pa nikavnica *n[i]*. Vender se beseda iz needən, iz česer bi bilo neve·də·n in dalje nebe·də·n, ne more razlagati, dasiravno se nebe·də·n nekod res govori. To že zato ne, ker bi nikavnica, da bi bila od starine v besedi, ne bila ne, temuč ni; primeri staroslov. nijedinъ, herv. nijedan, rus. ni odin, dalje naše nigdar, nihče, nič itd. Sadanje nebedən je mlada oblika, ki prihaja v navado za nobedən, da se nikavnost jasniše izraža. Iz podobnega vzroka, da se

namreč nikavnost besede tudi po glasu naznanja, se je naredilo tudi n o b e d ə n iz starega o b e d ə n. V resnici se je začel pristavljati tej besedici *n* še le proti koncu 18. stoletja; v stariših knjigah nahajamo le o b e d e n, kaker se govori še zdaj ne le po Dolenjskem, temuč gotovo tudi drugod; primeri Valjavčeve Pesmi str. 153: »Da o b e n a tica ne tako.« Po staro je torej le o b besede pervi del, ali perva besedica sestave. Ali pa je to navadni predlog o b? Ni lehko mogoče. Ako primerimo n. pr. b o·m e·, b o·g ə·r, m ê·n d a·, r a·n k ô·, kaže, da je najberž tudi o b ostanek neke daljše besede, ki se je v sestavi skerčila in okeršila. Ketera je bila ta beseda, tega iz zgodovine našega jezika ne moremo vedeti, niti iz primerjavnega slovenskega jezikoslovja, ker nam naša slovenščina ni ohranila v nobenem spominiku stariše oblike, drugi slovenski jeziki pa nimajo podobne sestave. — Ali morebiti pa bi se dalo vsaj kako pojasnilo najti v keterem drugem jeziku? Iskati moramo najprej v nemščini, s ketero je naša slovenščina v najtesnejši dotiki že toliko sto let. Nemška beseda *kein* je okeršena; po staro se je reklo *dehhein, dehein* ali *dekein,* kar je pomenilo *irgena ein,* v nikavnih stavkih pa *nullus.* Etimologije te besedice nisem našel v knjigah, ki so mi pri rokah; vender mislim, da se ne motim, ko menim, da je iz *dehhi,* kar pomeni v stari nemščini l j u b, in *ein* eden. Potemtakem bi se *dehhein* po naše reklo l j u b o e d ə n, kar bi pomenilo pervotno *irgend ein,* v nikavnih stavkih pa *nullus.* Da more l j u b o = l i b o pomen *irgend* imeti, priča rusko k t o l í b o, kakój líbo, *beliebig ein, irgend einer, irgend jemand.* Tudi češko ž á d n y *keiner* poterjuje našo razlago, ker je pomenilo v stari češčini tudi *begierig, erwünscht, lieb,* od ž á d a t i, *begehren.* Poljsko ž a d e n bi moralo sicer po tej razlagi *ą* imeti

namestu *a,* ali da se je v taki pogostoma in v nepervotnem pomenu rabljeni besedici glasnik znebil nosnega priglaska, to pač ni čudo; da je potem ta glasnik *a,* ne *o* ali *u,* tudi to nas ne bo zbegalo, ker vemo, da se še dandanašnji v poljskih narečjih nosni *a* sliši namestu nosnega *o.* Mogoče pa tudi, da je poljsko ž a d e n naravnost izposojeno iz češčine; na vsak način mislimo, da pomeni pervotno tudi to: l j u b. — Ali kako pa se je moglo narediti o b e·d ə·n iz l j u b o e d ə n? Odbrusil se je najprej pervi zlog l j u, kaker v nemškem *dekein* zlog *de.* Iz b o e d ə n pa se je naredilo, da se odstrani hijat, po metatezi: o b e·d ə·n. — Da je ta razlaga vsaj nekoliko verjetna, mislim, da se ne bo moglo odbijati; da je gotovo resnična, tega sam nečem terditi, še menj pa kake pravopisne določbe izvajati iž nje.

Pravopis, ki leta za raznimi etimologijami, ni na pravem potu; saj se tolikrat celo najboljši jezikoslovci ne strinjajo v razlagi najnavadniših besed. Vzemimo le še eden zgled iz mej gori navedenih. Vprašanje je, kako se je rodila besedica v e·n d ə·r? Miklošič jo razlaga iz v ě m d a ž e. Ali naši stari, Dalmatin in drugi, pišejo v i n e r, v i n è r, v i n à r, kar je brati vse enako: v ì·n ə·r, Kastelec: v e n e r, beri: v ə·n ə·r; nekedaj torej ni bilo glasu *d* v tej besedici; vrinil se je pozneje, da se polajša izreka, prav kaker v starosl. p o n d r ě t i namestu p o n r ě t i, gr. *ἀνδρός* nam. *ἀνρός.* — Misli se torej, da v ə·n d ə·r — to je današnja navadna izreka — ni iz v ě m d a ž e, temuč iz v e n ž e, in v e n da je poseben obraz čisla e n, j e n, *einer.* — Ali to razlago, v keteri že *v* pred *e* težavo dela, mora podreti hervaško slovensko (kajkavsko) v e n d a r, kjer je *a* in torej tudi *d* gotovo od nekedaj v besedi — v hervaški kajkavščini se ne govori d o b a r,

temuč dober, *a* v vendar torej ne more stati za stari nedoločni glasnik ali polglasnik — in hervaško vimdar (prim. n. pr. Rad j. a. XX. str. 104.), kjer je celo *m* pred *d* ohranjen. Te dve obliki se daste menda le iz věm da že razlagati, gotovo nikaker ne iz en že ali ven že. Iz věm da že bomo morali torej tudi naše və·ndə·r (staro vinər) skušati, da razložimo. In to pač ne bo tolikanj težavno. Iz věmdaže je nastalo věmdže, kaker iz niktože = nihtože: nihtže = nihče; *m* pred *d* se spreminja v *n*, *d* pred *ž* izpada,([46]) tako dobimo věnže in iz tega nadalje věnre, věnr (vinər), věndr (vindər, vəndər). Stara glasoslovna postava je namreč v naši slovenščini, da se glasnik pred končnim zlogom adverbijalnih besed, ki se na *e* končajo, izgublja, ali še pred končnim *e*, ali ob enem, ali tudi pozneje. Prim. poleg že navedenih zgledov: ništər (iz ničtože, v rabi od 15. do 17. veka), nìkógre, nìkómre (Rib., iz -gare, -mure), ničesre, ničemre (Kast. Neb. c. 93: »od nyčesra«, Hipol. Kemp. 288, 428: »k ničemra«), dlj'e, də·lj' (iz dalje), bòlj', blj'e·, bə·lj' (iz bolje), za·ʋlj'e· (iz zavoljo) itd. — Relat. ka·kə·ršən ima končnico -šən le vsled te postave; po relat. je posnet interrog. ka'kəšən in po tem demonst. ta'kəšən. Dalm. ima s to končnico le relativ; v Rib. je navadno ka·kə·ršən in ka'kšən, ne pa ta'kšən; Kastelec (Navuk christ.) pa ima že vse troje; piše navadno: kakešen, takešen, po enkrat: takišen, tašniga.

([46]) *Vsaki slovenski ž je iz starišega dž, kar se iz stare cerkvene slovenščine lehko dokaže. Z vênže iz vêndže, vêmdaže prim. pr̆žnìca iz pr̆džnica, pr̆dlžnìca.*

Od kod »Cvetjiče sv. Frančiška« (Fioretti di S. Francesco)?

(Cv. I. 7bc.)

»Povesti iz življenja sv. Frančiška in njegovih svetih tovarišev« mikajo tudi učene ljudi po vesoljnem, ne le katoliškem svetu. Tudi naši bravci mislimo, da bodo radi izvedeli kaj natančnišega o izviru tega pod imenom »*Fioretti*« (Cvetjiče) znanega dela naj stariše italijanske literature.(47) Poslovenili

(47) *V slovenskem prevodu stoji pervi del v I. letniku »Cvetja«. Za primer stoj tu poslednje (56.) poglavje:*

Brat Leon vidi v sanjah strašno prikazen.

Enkrat je videl brat Leon v prikazni božjo sodbo pripravljajoče. Videl je, kako so angelji s trobentami in drugim piskalnim orodjem nezmerno veliko množico ljudi vkup sklicali na neki travnik. In na eni strani travnika je bila lestvica, vsa erdeča, ki je segala od zemlje do neba; in na drugi strani travnika je bila druga lestvica, vsa bela, ki je segala od neba do zemlje. Na verhu te erdeče lestvice se je prikazal Kristus kaker ražaljen in grozno razserjen gospod. Sv. Frančišek je bil nekoliko klinov nižje pri Kristusu in je šel po lestvici še bolj dolu, in je z močnim, ognjenim glasom klical: »Balite, bratje moji, balite zaupljivo, ne bojte se, balite, približajte se Gospodu, zakaj on vas kliče!« Na glas in povelje sv. Frančiška so bratje prišli in šli z velikim zaupanjem po tej erdeči lestvici gori. Vsi so šli gori, ali eden je pal s tretjega, drugi s četertega klina, spet drugi s petega, in ščasoma so vsi popadali, tako da ni obeden več na lestvici ostal.

Sv. Frančišku se je ko vsmiljenemu očetu milo storilo nad toliko pogubo njegovih bratov. Prosil je torej sodnika za svoje sinove, naj jih vsmiljeno sprejme. Kristus pa je pokazal svoje rane, ki so bile vse s kervjo oblite, pa je rekel sv. Frančišku: »To so mi tvoji bratje storili!« Po kratkem prestanku

smo torej, kar piše o njem »*Zeitschrift für katholische Theologie*«, *Innsbruck, Felician Rauch, 1880. IV. Jahrg. II. Heft,* pag. 389:

»Kedo bi bil Cvetjiča prijetne povesti o sv. Frančišku in njegovih pervih učencih z razumenjem bral, pa bi ga ne bil pokrepčal in povzdignil njih čisti, nebeški zrak, z globokomiselnostjo združena detečja priproščina oseb, ki v njih delajo, in njih kaker v šali doverševano premagovanje vsega pozemeljskega?

»Renesansi in njenemu okusu seveda ni vgajala visoka priproščina in prirodnost tega mojsterskega dela srednjega veka literature. Cvetjiče se je skoraj zgubilo v pozabljenju. Dasiravno je bilo nekedaj tako popularno, da je prišlo po pervem tisku (1472 v Milanu) še petnajstkrat na svitlo samo v ostalih desetletjih ravno tistega stoletja, — v 16. stol. se je izdajalo primeroma jako poredkoma, in sloveča akademija »*della Crusca*« v svojem

---

gre Frančišek v molitvi nekoliko klinov niže in pokliče brate, ki so bili pali s te erdeče lestvice. »Pridite,« pravi, »sinovi in bratje moji, pojdite vnovič gori, zaupajte in ne zgubite serca, hitite h tej beli lestvici!« Na verhu te bele lestvice se je prikazala častitljiva Devica Marija, mati Jezusa Kristusa, polna krotkosti in vsmiljenja. Sprejela je te brate in brez truda so šli noter v večno kraljestvo.

K časti Kristusovi.
Amen!

II. del »Cvetjiča« ima naslov »Premišljevanja o častitljivih ranah svetega Frančiška« in je najti v slovenskem prevodu v II. letniku »Cvetja«.

Ker se »Fioretti« dandanašnji neporedkoma omenjajo, naposled pri nas v dr. Ušeničnikovi »Knjigi o življenju« (str. 121), se mi je zdelo, da ta opazka tudi tukaj ne bo brez koristi.

besednjaku leta 1612 te zlate knjižice niti ne imenuje ne. Ali v novejšem času pa si je zopet pridobila splošno razširjenje, zlasti kar je oskerbel oratorijanec *A. Cesari* (1822) svoje z veliko marljivostjo in ljubeznijo izdelano izdanje, ki je imelo tolik vspeh, da je mož pozneje navadno rekel, s to svojo knjigo pod zglavjem rad vmerje. Tudi v nemškem jeziku je postala dostopna od tistega časa.

»Od kod je Cvetjiče, v tem so italijanski literarni historiki jako različnih misli. V novejšem času je skušal neki *E. Alvisi* v *Archivio storico italiano (tomo IV. disp. VI. 1879, p. 488 ss.)* vterditi mnenje, ki bi moglo zderžati kritiko, in njegov izsledek bi vtegnil važen biti ne le za pravo cenitev historičnega obsežka tega spisa, temuč tudi zato, kako se ima popraviti tekst, kar se kaže, da bi bilo semtertje jako potrebno. Po *Alvisi*-ju se najprej ne da več deržati misel, ki so jo zagovarjali neketeri stariši pisatelji, da je namreč knjiga laški izvirnik, in sicer kompilacija iz treh poglavitnih latinskih legend najstariše frančiškanske dobé, pisana v 13. ali 14. stoletju. Nahajajo se notri sicer res nevtajne dotike tako s Frančiškovo legendo Tomaža Čelanskega, kaker z »legendo treh tovarišev« svetnikovih, Leona, Rufina in Angela, in tudi sè življenjem, ki ga je spisàl sv. Bonaventura; ali že posebnost v obliki nikaker ne da misliti na pravi izvirek iz teh spisov. Enako neopravičena je misel novejših frančiškanskih pisateljev, ki jemaje ravno tako, da je laški izvirnik, v osebi nekega florentinskega frančiškana iščejo Cvetjiču pisavca, Janeza *de Marignolli,* ki je bil od l. 1354 škof bizinjanski *(Bisignano).*

»Derže se nekih opazek *Cavalieri*-jevih je temu nasproti izpričal *Alvisi* ne le, da je iz latinskega iz-

virnika poglavitni kos Cvetjiča (brez dostavkov *Delle stimate* itd.), dokazal je tudi, da je ta izvirnik, ki je prestavljen v mnogih mestih celo preveč od besede do besede, nenatisnjeni »Cvetnik« *(Floretum)* frančiškana Hugolina *da Monte Giorgio.* Ta Hugolin je vmerl po 1322 in njegov Cvetnik, najberž njegovo pervo delo, je frančiškanski letopisec *Wadding* mnogo rabil, ko nezaničljiv zgodovinski vir.

»Vže obširni naslov Cvetjiču, . . . *Fioretti, miracoli ed esempli divoti del glorioso poverello di Cristo messer santo Francesco e d' alquanti suoi santi compagni* itd. se nepričakovano zlaga z dolgim naslovom Cvetnika. Na dalje se vjema iz mej 53 poglavji v Cvetjiču s Cvetnikom nič manj ko 40, ki so očitno iz tega. Za drugih 9 pa se da izpričati izvirek iz drugih spisov ravno tistega Hugolina. Sestavljavec, ki je pisal po teh Hugolinovih delih laški, vtegne sicer po *Alvisi*-ju lehko biti zgoraj imenovani florentinec Janez *de Marignolli;* čisti in doveršeni značaj jezika daje vsaj na vsak način sklepati na »toskanska usta« *(bocca toscana).* Proti njemu ko samostojnemu delavcu pa govori razen zgoraj povedanega zlasti tudi to, ker bi se težko bil omejil florentinec, kaker se je zgodilo v Cvetjiču, na umbrijska tla in tamkajšnje svete redovnike z opuščenjem toskanske redovne zgodovine. Sicer pa se imenuje v knjižici sami pravi pisavec Hugolin na nekem mestu, ki se je v izdanjih do zdaj vseskozi napak bralo. V 45. poglavju mora namreč stati: »*Et queste cose recitò a me frate Ugolino il detto frate Giovanni*« itd., ne pa: »*Et tutte queste cose recitò a me frate Ugolino. Il detto frate Giovanni*« itd. Latinski tekst v Cvetniku ima tudi: »*Et omnia predicta retulit michi fratri Hugolino ipse frater Johannes*« itd.«

Nekoliko o hijatu v naši poeziji.

(Cv. I. 7cd, 8bcd.)

Na prijateljsko opombo glede nekih verzov v 3. zvezku 1. tečaja »Cvetja«, v keterih je treba po dva glasnika v en zlog jemati, da se dobi zahtevana mera, bodi nam dovoljeno, tukaj očitno odgovoriti.(48) Vemo, da taki verzi niso navadni v naši slovenščini; vender smo jih prav nalašč pustili, kaker so, zato ker se nam zdi, da se »hiatus« tudi pri nas ne vjema z lepo-

---

(48) *Morda ne bo napak, ako postavimo sem cel prevod znanega himna k sv. Jožefu (Te, Joseph, celebrent):*

Jožef! trume naj nebeške te častijo
In vse množice kerščanske ti pojó,
Ki z devico zaročen si bil Marijo,
V čisti zvezi z našo ljubljeno gospo.

Ko si nósečo jo videl sveto klico,
Se lotí te strah in dvojba radi nje,
Angelj božjí pa opraviči ti devico:
»Od Boga je njeno sveto spočetjé.«

Ti vesel sprejel rojeno si detétce,
Ti ga spremiš tja v Egipet, ko beží;
V svetem mestu se zgubi ti in najde spet se,
In jokanje se v veselje spremení.

Dobra smert še lé vse druge posvečuje,
Zmagovanje jih sveté v nebó pelja;
Tebe, glej! pa Bog že tukaj povzdiguje,
Vže v življenju užival svojga si Boga.

Vedno mila bodi sveta nam Trojica,
Po zaslugah sprejmi Jožefovih nas
Gori v srečno mesto našega poklica,
Kjer ti hvalo bomo peli večni čas.

glasjem; sicer bi bili lehko pisali: »Angelj božji opraviči ti devico« namestu: »Angelj božji pa opraviči . . .« in: »V svetem mestu izgubi in najde spet se« namestu: »V svetem mestu se zgubi ti in najde spet se.« Ako bi se tako v resnici komu lepše zdelo, naj si le popravi brez skerbi, kaker si lehko tudi — kar naj mimogrede omenimo — naglas na participiju v 1. verzu 2. kitice na srednji zlog prestavi, saj ni treba zato nič, kaker da se dene tisti participij mej besedici ko in si, ki stojite v našem tekstu pred njim. Mi pa smo rabili besedo z naglasom na pervem zlogu zato, ker je tako prav in je bilo nekedaj gotovo sploh in je še zdaj na Kranjskem in drugod na daleč in široko v navadi. Primeri Murkov besednjak pod dotično besedo in »Evangelia inu lyſtuvi, Labaci 1730«, str. 15 in drugod.

Ali vernimo se k hijatu in skusimo svoj okus v tej zadevi nekoliko opravičiti; zakaj prepričati koga, kjer se govori »de gustibus«, vem, da je težko mogoče.

Znano je, kako so se ogibali hijata Gerki, vmetelni ljudje, ki so vedeli, kaj je lepo; šli so naposled tako daleč, da ga neketeri, kaker sloveči retor Isokrat, niti v prozi niso terpeli. Znano je nadalje, kako zoperen je bil hijat Rimljanom; oni so jemali tudi v navadnem govorjenju končni glasnik sè začetnim naslednje besede vkup v en zlog. »Quod quidem Latina lingua sic observat, nemo ut tam rusticus sit, qui vocales nolit conjungere« — poroča Ciceron (Orator 150). Znano je naposled, kako se tudi dandanašnji v italijanski poeziji v en zlog jemljejo celo po trije glasniki, ki stoje vkupaj. In gotovo ne moremo reči, da bi Lahi ne umeli, kaj je lepoglasje.

Ali je pa morebiti opravičena posebnost naše slovenščine, da ljubi hijat mej besedami? Mnogi bi znali

tako terditi; nam se pa ne zdi res. Zoper govori že to, ker ga ne terpimo radi v sredi besed, kjer je v gerščini in latinščini še prav navaden. In po tem zakonu si vravnavamo tudi ptujke; prim.: Ja'nez, Mìhè·l̨ gen. Mihê'la, Lê'nart, Napolj'ó'n za Joannes, Michaël, Leonard, Napoleon.(49) Celo v sestavah, ako le razumljivost dopušča, se sosedna glasnika ali sprijemljeta v en zlog ali pa se izpehuje eden od njiju; prim.: pri'mək, pri'dem, prê'jdem, na'jdem, na'pak, preblê'čì, prebərni'tì itd. za: priimək, priidem, naidem, naopak, preoblêči, preobərniti. In kaker sè sestavami, ravno tako delamo v tem oziru tudi sè samostojnimi besedami, ki stoje v stanovitnih zvezah ena poleg druge; prim.: na Bló'kah (iz na Obló'kah), na 'nkra·t, ka'j z' e'dən, sta·r' o'če, le'-ndù (leondù), vsa'ki di'ni, vsa'ka di'na(50) (edina), v̨ bô'ga jmé' ali v bô'ga͡imé' (v treh zlogih) itd.

Vtegnilo bi se pa reči: »V ostalih slavenskih jezikih se nihče ne boji hijata, niti v vmetelni, niti v priprosti ljudski poeziji; torej se ga ni treba strašiti niti nam.« — To je, ne tajimo, krepak argument zoper

---

(49) *Neke zajemljive primere hijata nam je ohranil Trubar, Rim. 15a: »Tih Fershmaane, kir ſo tebe Fershmaali, ie na me palu.« 1. Kor. 1e: »te rizhi, kir ſo ſashmaane«. 1. Tim. 4b: »inu ſmo ſashmaani«; 6a: »te iſte oni ne imaio ſashmaati«. Gal. 2a: »ishpeiati to nasho frayngo«. — Dalm. piše pa že: »Téh sashmaganje, kateri tebe sashmagujo«; »inu ſmo sashmagani«; »de bi ogledali (in marg. »oſhpegali«) naſho ſlabodnoſt«.*

(50) *Trubar piše za edini vedno le: dini, n. pr. »ta ie bil en dini Syn ſuie Matere« (Luk. 7B); »on ie imel eno dino ſzher« (Luk. 8G).*

našo namero, in kar se tiče vmetelnega pesništva drugih slovenskih jezikov v resnici ne vem skoraj, kaj bi rekel; mogoče, da v njih hijat ni tako neprijeten, kaker se mi zdi v našem. Ali glede ljudskih pesmi moram pa odločno povdarjati, da nikaker niso sploh neobčutljive v tem oziru. Glejmo, kaj piše o hijatu Miklošič v Vrgl. Gr. I. 2. Ausg. — V delu, kjer govori o naši slovenščini, pravi na str. 330: »*Der hiatus wird auch zwischen worten durch* j *aufgehoben:* spuhnul vetrek, jodnesel (i odnesel) ga (venček); ne moremo ti jodpreti *kroat. volksl.*« in str. 334: »*kroat. wird vocalen nach vocalen* j *vorgesetzt;* od groznice, jod boli velike *volksl.*« Glede prave hervaščine piše str. 403: »*chorv. wird auch zwischen worten der hiatus aufgehoben:* i jukazati, i jobvesiti.« Ravno tako o bolgarščini str. 373: »*Auch der hiatus zwischen worten wird gemieden:* kato jugarok *(für* ogar-), ta juze *et sumpsit;*« o maloruščini str. 439: »*Der hiatus wird oft auch zwischen worten gemieden:* nebo j zemľa, ta jdy, za jvana, išła jona *ibat illa,* ja tu jorał *volksl.*«; o ruskem jeziku str. 473: »*Die sprache weicht manchmal auch dem hiatus zwischen worten aus.*« —

To je, mislim, zadosti dokazov, ki pričajo, da Slovenu v obče hijat mej besedami nikaker ni priljubljen. Res da se v priprostih ljudskih pesmih neporedkoma venderle terpi, zlasti v serbskih — ako so natanko zapisane v tem oziru. Ali to ne dokazuje, da se po pravici pripušča tudi v vmetelnem pesništvu, zlasti ne, da se ima terpeti v našem kranjsko-slovenskem.

V naši slovenščini je namreč, vsaj meni se tako zdi, hijat v neketerih primerih posebno slaboglasen; zlasti najprej, keder stoji glasnik pred tistim kratkim *u,* ki ga naš narod od nekedaj — gotovo vsaj že čez 300 let — za *v* (na zapadu kaker angleški *w*) izgovarja,

ki ga pa naši pesniki po zdaj navadni Meteljkovi pisavi za zlog štejejo. Prim. Jenko, Pesmi, str. 45, kit. 2: »Tam se nad gorami — Našim' bo ustavil —«. Po dobri ljudski izreki bi se to lepo reklo brez zevanja: »Tam se nad gorami — Našimi bo vstavil —«.

Jako neprijeten je nadalje hijat mej dvema kratkima nepovdarjenima glasnikoma, keder stoji eden od njiju namesti dolgega povdarjenega. Dva taka hijata imata ostala dva verza ravno omenjene kitice: »V zlato se obleko — Zarjino opravil«. Neblagoglasen je posebno poslednji, ker se začenja druga beseda s tistim, s keterim se prejšnja končava.

Naposled se mi zdi zlasti neprijeten tudi hijat za nedoločnim ali polglasnim ì in ù; prim. Jenko, str. 89, posl. kit.: »V tebi odseva — Vsacega dneva — Svit se mi ali tema —«; str. 117, posl. kit.: »Legla je pa ni več vstala, — V Bogu osmi dan zaspala.«

Ako je potemtakem hijat neprijeten v vsakem jeziku, v našem pa še posebno, kako naj bi si pomagali naši pesniki?

Pervi gotovo najbolj priprost pomoček je ta: za besedo, ki se z glasnikom zveršuje, naj se postavi taka, ki se sè soglasnikom začenja; pred tisto, ki ima glasnik v začetku, naj se dene pa taka, ki ima soglasnik na koncu. To ni tolikanj težavno, kaker bi se vtegnilo komu zdeti, ker imamo besed, ki imajo glasnik odspred, primeroma le malo, besed sè soglasnikom na koncu pa zadosti. Z nekoliko pazljivostjo se bo torej pesnik brez drugih pomočkov lahko ognil mnogih hijatov. ([51])

([51]) *Mnogo primerov hijata se je naša slovenščina znebila s tem, da je začetni kratki* **u** *nadalje skrajšala v* **ү̧**, *ali da je potem ta* **ү̧** *celo popolnoma vtihnil: u ž ė',*

Imamo pa tudi drugi pomoček. Videli smo že gori, da moremo izgovarjati dva sosedna glasnika ali tako, da se nekako vtopi ali pervi v drugem, kar se imenuje elizija (elisio), ali drugi v pervem, kar se imenuje afêresa (ἀφαίρεσις), ali pa tako, da se slišita sicer enako oba, vender stisnjena v en sam zlog; to je sinidzêsa (συνίζησις, tudi συνεκφώνησις imenovana). Pri eliziji in aferesi se ali popolnoma izgubi en glasnik, kaker smo videli gori v zgledih iz našega priprostega govorjenja, ali pa se le skerči, toliko, da nima več glasniške kolikosti; zgledi iz ljudskih pesmi v Mikl. slov.: jodnesel, ta jdy, za jvana. V poslednjem primeru se elizija in aferesa ne razločite znatno od sinidzêse. V ljudski pesmi o kralju Matjažu in Alenčici stoji v Macunovem »Cvetju slovenskega pesničtva«: »Kaj ptuje vpravke v čisli maš« nam. »Kaj ptuje opravke —« sè stisnjenima *e* in *o*. Naj bolje bo torej v tem primeru le o sinidzêsi govoriti, imeni eli-

---

ỵžé', žé'. Tako se je zgodilo tudi s pervotnim kratkim ***i****, zlasti v predlogu iz. Za končnim samoglasnikom bo torej pesnik s polno pravico stavil besede s pervotnim začetnim* ***u*** *ali* ***i****, le v novejših oblikah z* ***ỵ****, oziroma odpadlim samoglasnikom. Zlasti naj bi se predlog iz v sestavah z* ***i*** *pisal le, keder je njegov pervotni pomen (ex, aus) še živ in se nanj misli, kaker n. pr.: »izključiti koga iz društva, izpisati kaj iz knjig, izdihniti dušo, izostati iz šole, poizostajati so začeli« itd. V vseh drugih primerih naj bi se pisal le* ***s*** *ali* ***z****: zbêgati, zbrisati, zdihniti, zgubiti, skupiti, skusiti, poskusiti (sedaj moderno poizkusiti naše ljudstvo menda pač nikjer ne govori), spodbuditi, spodleteti, sprehoditi, spremeniti, sprevod, sprevodnik itd. Prim. Breznik, Sl. slovnica, § 323, 324.*

zija in aferesa pa omejiti na popolno izgubo enega glasnika.

Sinidzêsa torej v tem širjem pomenu naj bi bila našemu pesniku sploh ne le dovoljena, temuč tudi zakon, vselej, keder mu prideta dva kratka glasnika v dotiko. Besede, kaker: zaosta'tì, preobu'tì, poiska'tì, doora'tì, priigra'tì, needi'nost itd. naj štejejo le za tri zloge, ravno tako n. pr. je obu'la, po ota'vì, ne igra'jte, za apri'la itd. Da tako izgovarjanje našemu pesništvu ni neprimerno, nam zadosti pričajo verzi, kaker Cegnarjeva, Pesmi str. 45: »Moja noga ožuljena globoko — Je oterpnela v britkih bolečinah.«

Mogoča je sinidzêsa tudi, ako je drugi glasnik dolg, zlasti ako je sicer pervemu enak; zaô'raḷ, za a'pno, vse· e'no, po o'gɐnj' se more izgovarjati stisnjeno v dveh zlogih; tako tudi, ko stoji dolgi glasnik spred: zna' učeni'k, gré' obiska·t, ni' odəšə·ł v treh zlogih. Vender v teh primerih hijat ni tolikanj neprijeten, zlasti ne mej dolgim *i* in kratkim *o*, kjer je tudi spajanje najtežje. Sinidzêsa, vedno tirjana, bi bila tukaj tudi nekako nevgodna za našo metriko, ker bi po njej dostikrat po dva naglašena zloga prišla v sosedstvo.

Mej kratkim in dolgim in zlasti mej dolgim in kratkim glasnikom moramo torej, keder se ga drugači ni lehko ogniti, pripuščati hijat; tako tudi mej dolgim in drugim dolgim, kjer pa stoji seveda ali pervi ali drugi namesti kratkega: bó' a'ngelj', njé' u'sta, ni' o'na itd.

Ljudska poezija odpravlja hijat, kaker smo videli, tudi s tem, da stavi *j* mej glasnika. Tega načina vmetelnemu pesništvu seveda ne kaže priporočati.

Jambi in troheji v naši poeziji.

(Cv. II. 1 bcd, 2 bc.)

Kaker v nemščini, ruščini in drugih jezikih dela ritem tudi v našem enakomerno razrejevanje naglašenih in nenaglašenih zlogov brez ozira na njihovo kolikost. Naglašeni nameščajo dolge, nenaglašeni kratke zloge stare klasiške metrike. Ker pa ima v naši slovenščini vsaka beseda le en sam naglašen zlog(52), nenaglašenih pa mnoge po več, in ker imamo tudi pogostoma rabljene besedice, ki so celo brez naglasa, zato je jasno, da ne moremo za vsaki dolgi zlog starih metrov staviti naglašenega in da je torej tista mera najprimerniša naši slovenščini, ketera dopušča več nenaglašenih kaker naglašenih zlogov, to je, daktiljska, anapestska in amfibrahiška. Korijambska, ijonska in podobne pa so skoraj celo nerabne. Z največo silo bi se sestavil kak verz seveda tudi po teh merah, ali dosti prida bi gotovo ne bil.

Pomanjkanje spondejev se je čutilo zlasti v naših heksametrih in pentametrih, kjer se morajo nadomeščati s troheji. Da so le troheji s cezuro (»ponarejeni spondeji«) dobri namestniki, to je srečno odkritje, ki menda ne bo zgubilo svoje veljave v naši poeziji.

---

(52) *Zdaj se sliši pogostoma: m í l o s t l j í v a, m á t e r í n a, u č í t e l j í c a. To je seveda napačna šoljska izreka za pravo m i‘l o s t ì v a, m á’t e r ì n a, u č i’t e l j’ì c a, ali celo m i‘l o s t ̏i v a, m a’t e r ̏i n a, u č i’t e l j’ ̏i c a (t. j. m i‘l o s t v a, m a’t e r n a, u č i’t e l j’c a). Da imamo vender nekaj besedic z dvema povdarjenima zlogoma, s tem nočemo tajiti; ali oba taka zloga sta kratka in moreta le nadomeščati dolge na primernih mestih, kaker nepovdarjeni.*

Tudi iz samih trohejev ali jambov ni mogoče le količkaj veče pesmi zložiti. Pa saj tudi stari Gerki in zlasti Latinci, ki so imeli več dolgih kaker kratkih zlogov, navadno niso iz zgolj jambov ali trohejev delali verzov; nadomeščali so troheje v sodih ali ravnih, jambe v lihih ali neravnih mestih sè spondeji. Mi moramo ravnati seveda narobe, nameščati jih moramo s pirihiji. Do zdaj se je to godilo vse vprek na vsakem mestu, prav kaker so stari latinski komiki in drugi nenatančni poetje spondej razen na koncu povsod si dovoljevali namestu jamba ali troheja; ali zanaprej mislim da bo treba to slobodo tudi pri nas nekoliko omejiti, ako bomo hoteli imeti gladke ritmične verze.

Ker je naše nadomeščanje gerško-latinskemu nasprotno, mislim, da se bo po pravici tudi le na nasprotnih mestih dopuščalo, torej v jambskih verzih na drugem, četertem, šestem itd., v trohejskih pa na pervem, tretjem, petem itd. Ako zaznamenjamo mesto nenaglašenega zloga s čerko: o, mesto tistega naglašenega zloga, ki se sme nadomestiti z nenaglašenim, z: ò, mesto naglašenega zloga, ki se ne sme nadomeščati z nenaglašenim, pa z: **ó**, dobimo potemtakem za jambski trimeter ta obrazec:

o **ó** o ò, o **ó** o ò, o **ó** o ò,

za trohejski trimeter pa:

ò o **ó** o, ò o **ó** o, ò o **ó** o.

Ali ne le da imajo na mestih z: **ó** zaznamenjanih vedno naglašeni zlogi stati, tudi na to bo treba gledati, ako hočemo, da se bo ritem čutil brez vmetelne pomoči, to je, brez nenavadnega povdarjanja, da pridejo na ta mesta zlogi, ki imajo v stavku najkrepkejši naglas, logični povdarek, na mesta z: ò zaznamenjana pa le slabeje povdarjeni. In taki primeroma slabeje povdarjeni

zlogi smejo za silo stati tudi na mestih z: o zaznamenjanih. Mi namreč, ki ne merimo po kolikosti zlogov, imamo pravzaprav le na »*ictus*« gledati; kjer ima verz pri starih »*ictus*«, tam naj stoje naj krepkeje povdarjeni zlogi, vsa ostala mesta morajo biti ali brez naglasa ali vsaj lažje naglašena. Potemtakem bi mogli naš jambski trimeter tudi le tako zaznamenjati:

o **ó** o o, o **ó** o o, o **ó** o o.

Samo po sebi pride namreč, da dobe navadno tista mesta, ki so spred z: ò zaznamenjana, lažje naglašene, in kar je mej temi in krepko naglašenimi, breznaglasne zloge. Tedaj tudi ako le na »*ictus*« gledamo, dobimo za jambske verze v naši slovenščini ta zakon, ki smo ga našli zgoraj po drugem potu. Westphal (Griechische Metrik I. pg. 560 sqq. II. pg. 481.) dokazuje sicer, da so stari v jambskem trimetru drugo, četerto in šesto dolžino povdarjali, kar bi dalo po naši ritmiki:

o o o **ó**, o o o **ó**, o o o **ó**, ali: o ò o **ó**, o ò o **ó**, o ò o **ó**,

ali drugi mislijo, da je tako povdarjanje še le ob času cesarja Nerona prišlo v navado. (Freund, Triennium philol. V. pg. 194.) Bodi si, kaker si bodi, primerniši je naši slovenščini pervi način, ki ga hočemo zaznamenjati z *A*, dasiravno bi se dale kratke pesemce zlagati tudi po drugem, ki ga imenujmo *B*.

Po načinu *A* bi se reklo na priliko:

»O b l **á** k m i k r i j e s **ó** n c e l j u b o *ž* **á** l o s t ə n «

po načinu *B:*

»I n l j u b o s **ó** n c e k r i j e *ž* **á** l o s t ə n o b l **á** k.«

V eni in tisti pesmi brez reda mešati pa bi se ta dva načina pač ne smela, ker je razloček mej njima veči, kaker mej jambi in troheji enega načina.

Tudi troheji se morejo namreč povdarjati po *A* ali po *B*, to je na pervi ali na drugi dolžini dipodije.

Po stari metriki pada v trohejski meri »*ictus*« na pervo dolžino, kar bi dalo za nas:

ó o o o, **ó** o o o, **ó** o o o, ali: **ó** o ò o, **ó** o ò o, **ó** o ò o.

Ta ritem doni resno in veličastno, v dimetrih milo in otožno, ali naši slovenščini ni posebno vgoden, ker nimamo zadosti besed z naglašenim pervim zlogom, kaker jih imajo n. pr. Čehi in Hervatje. Reklo bi se po tem načinu *(A)* n. pr.:

»Ž**á**lostən obl**á**k mĭ krije s**ó**nce ljubo.«

Mnogo primerniše našemu jeziku bomo stavili v trohejih naglas na tretje mesto vsake dipodije, kar da lahkoten in vesel ritem *(B)*:

o o **ó** o, o o **ó** o, o o **ó** o ali: ò o **ó** o, ò o **ó** o, ò o **ó** o.

Kako različno od zgoranjega doni verz po tem načinu, prepričali se bodo bravci primerjaje s prejšnjim ta primer:

»En obl**á**čək mi zakr**í**va ljubo s**ó**nce.«

Da se potemtakem tudi tukaj načina *A* in *B* ne smeta mešati, to je po moji misli jasno in očitno.

Ali kaj bodo rekli naši pesniki na vse to? Mnogim se bo zdelo cepidlačenje pustega pedanta. Ali jaz ne verjamem, da bi pedantje zlagali ljudske pesmi kateremu koli narodu. Ako tedaj v ljudskih pesmih veljajo ti zakoni, morali bomo priznati, naj si bo tudi nekoliko prestopkov vmes, da so natorni in opravičeni. In veljajo! Prof. dr. Luber piše v gimnaz. programu goriškem l. 1880 o jambskem »*hendekasyllabu*« v novogerških ljudskih pesmih na Kreti: »*Die Analyse sämtlicher elfsilbigen Iamben ergibt als Gesetz: Die dritte und fünfte Hebung müssen mit Silben zusammenfallen, welche — sei es von Natur oder wegen einer folgenden Enclitica*

— *den Accent besitzen.«* Krečani se ravnajo tedaj po tem obrazcu:

o o o o, o **ó** o o, o **ó** o.

Da za vmetelno pesništvo *že* tudi v pervi dipodiji zahtevamo, česer se krečanska ljudska pesem le v drugi in tretji derži, to se menda ne bo zdelo preveč; saj se ima vmetelno pesništvo ravno po veči natančnosti in zakonitosti razločevati od priprostega ljudskega.

Ali kaj pa so nam mari Krečani! Dokaži, kar imaš dokazati za našo poezijo, iz naših narodnih pesmi, potlej ti bomo verjeli. Prav! Glejmo torej, kako je v tej zadevi v boljših naših slovenskih ljudskih pesmih. Pesem o kralju Matjažu in Alenčici ima, kaker stoji v Janežičevem Cvetniku, 172 jambskih dimetrov. Mej temi jih gre **112** po obrazcu *A:* o **ó** o ò, o **ó** o ò, po *B:* o ò o **ó**, o ò o **ó** pa le **16**, ostalih gre večina, kakih 36, v pervi dipodiji po *A,* v drugi po *B.* Pevec pa je najberž tudi teh 36 in celo onih 16 skozi po *A* recitiral »ictus« devaje na nenaglašen ali le nalahko naglašen zlog, n. pr. »Takó ji právi, góvorí«, »Zažvər'golí, za-góstolí« itd.

Da so jambski dimetri naših ljudskih pesmi recitirati po ritmu o **ó** o ò, o **ó** o ò tudi v primerih, ko se navadno naglaševanje s tem ritmom ne vjemlje, dokazuje nam mej drugim to, ker se izgovarjajo neke besede v takih verzih celo s popolnoma spremenjenim, v navadnem govorjenju pri nas nikjer ne rabljenim naglasom: »Po zlat ərdeče rúmeni«, »Čez réko plava široko« itd. Sicer pa število 112 mej 172 zadosti priča, kako se imajo pri nas prav zlagati jambski verzi, namreč po obrazcu *A;* dasiravno s tem drugega načina ne zamečemo tako, kaker se ne bi smel v posebnih primerih tudi ta rabiti, ali sam, ali pa tudi oba

v eni pesmi, samo da se to po določenem, stanovitnem pravilu godi.

Glejmo na dalje troheje! — Pesem o Ravbarju ima po Janežičevem Cvetniku 170 trohejskih dimetrov. Mej temi jih gre **125** po obrazcu *B:* ò o **ó** o, ò o **ó** o, po obrazcu *A:* **ó** o ò o, **ó** o ò o le kakih **25**, iz mej ostalih jih gre 10 v pervi dipodiji po *A,* v drugi po *B,* 7 pa nasproti v pervi po *B,* v drugi po *A.* Tu zopet število 125 jasno kaže, česa se imajo deržati naši pesniki v trohejski meri. Vender je zraven število 25 priča, da bi ne bilo nemogoče kratke pesemce zlagati tudi po *A.* To nam še bolj poterja pesem o Pegamu in Lambergarju, ki ima mej svojimi 121 verzi 64 jih po obrazcu *B:* ò o **ó** o, ò o **ó**, in zraven 41 po obrazcu *A:* **ó** o ò o, **ó** o ò, 14 pa jih gre v pervi dipodiji po *B,* v drugi po *A.*

Iz vsega tega mislim da smemo sklepati po pravici: V vmetelni poeziji naj se navadno rabijo tisti načini, ki so tudi v ljudskem pesništvu navadniši in torej primerniši naši slovenščini, jambi po obrazcu *A,* troheji po obrazcu *B;* v posebnih primerih pa bodo služili dobro tudi jambi po *B* in troheji po *A,* samo da se naj ne mešajo z onimi brez reda in pravila.

Po teh natornih in naši poeziji potrebnih zakonih smo skušali vravnati do zdaj v »Cvetju« priobčene jambske in trohejske pesmi. Koliko je to koristilo točnosti in lepoglasju, naj presodijo častiti bravci sami. Vse seveda niso brez hibe niti v tem oziru. Zlasti slabo zveni 1. verstica 4. kitice v 7. zvezku p. l.: »Zanesi, mati, mi; na dnu serca.« Naj bi se popravila n. pr. tako: »Zanesi, mati! Glej, na dnu serca.« ([53])

([53]) *Morda bo komu vstreženo, ako postavimo sem celo stvarco:*

V pesenci o sv. Elizabeti v 11. zvezku se je skušalo pokazati, kako bi se dal rabiti v naši poeziji znani verz serbskih junaških pesmi. Zložena je po načinu *B*: òoóo | òoóo,òo, ki bi se pa v tem primeru natančneje

---

Za god Marijinega obiskovanja.

Zakaj pač nisem bil takrat pastir
V gorah zelenih, v sredi svoje črede,
Ko pot peljala Davidovo hčer
Je h teti v vas vsled angeljske besede?

Pogledal bi v njen mili bil obraz,
Oko bilo bi njeno me zadelo,
Minil bi v sercu led mi bil in mraz,
Ko sonce bi me njeno bilo ogrelo.

Piščalko, sladko pevko, bi bil vzel,
Na ves glas svojo srečo razodeval,
Vse zbudil bi stvari bil spev vesel,
In gozd in gaj bi z mano bil prepeval.

Zanesi, mati! Glej, na dnu serca
Se misel mi je, želja ta rodila,
Na srečnih gorah svetega neba
Mi boš li jo vresničila, spolnila?

Višave rajske, blažene stezé,
Kjer ti se z najsvetejšimi sprehajaš,
Kjer brez ločitve ljubi te serce,
Ki z večnimi sladkostmi ga napajaš!

O h tebi gori jaz želim od tod;
Kervava pot! pogledi moje rane!
Nevarna pot! gdo šteje mreže zmot?
O mati ljuba, naj te stok moj gane!

Ti prosi zame svojega Sinu
Naj milostno me vodi, da ne zajdem,
Da pridem prav v kraj večnega miru,
In njega tam in tebe, mati, najdem!

moral pisati tako: òoóo | òoóo,óo, ker na predzadnjem mestu seveda ne more stati nepovdarjen zlog. Ali za veče epične pesmi bi po tem obrazcu ta verz nikaker ne bil sposoben, že zato ne, ker bi se v njem, ako

---

Pobožni pesnik, mladi kapucin p. Herkulan Šavor, eden mojih dobrih novomeških učencev, je pač davno že dosegel, kar je v teh kiticah tako lepo prosil. Njegovi jambi sicer menda niso bili popolnoma po naši teoriji vbrani, ali dali so se vbrati brez posebnih težav.

Ko primer trohejskega ritma po obrazcu ***B*** *stoj tukaj naslednja stvarca iz 1. zvezka II. letnika »Cvetja«:*

JEZUS.

Eno pesem znam zapeti,
Ki je slajše ni na sveti;
Veselé se je nebesa,
Pekla vrata ona stresa
Pred njo greh se v nič gubí,
Čednost rast od nje dobí.

Njo apostolji so peli.
Ž njo so merzli svet ogreli,
Smertno senco ž njo pregnali,
Cerkev svitlo sezidali;
In ta pesem v nji doní
Od tedaj vsa leta, dni.

Ž njo bridkost so si sladili,
Ko so kelih grenki pili,
Vsa stoletja kristijani,
Z meči klani, z ognjem žgani,
In z germad so šli v nebo
Prepevaje pesem to.

Tudi mi to pesem pojmo!
S tem orožjem se ne bojmo
Ne svetá, mesá, ne vraga,
Vse s to pesmijo se zmaga;
In edina pesem ta
Nas v nebesa popeljá.

Ko nas Jagnje zbere v svate,
Vence, krone da nam zlate,
Ko na trone bomo seli,
Še to pesem bomo peli;
Gdor te pesemce ne ve,
Tja ne more, tja ne sme.

Le-ta pesemca medica,
Pesem pesmi vseh kraljica,
Le-ta rajska harmonija,
Ta nebeška melodija
Sveto JEZUS je jimé,
Ki mu večna slava gre.

Tej podobna je pesem o imenu Marije v 9. zvezku II. letnika »Cvetja«, obe, koliker se spominjam, istega

ne popustimo diereze za pervo dipodijo, ne mogla rabiti nobena daktilska beseda. Pravi ritem epičnega verza serbskega bi bil pač po načinu *A*: óoòo óoòo,óo, kar je serbščini tudi popolnoma primerno in vgodno; naša slovenščina pa ima premalo besed na pervem zlogu povdarjenih, da bi mogli v dolgi pesmi v vsakem verzu po dve stati, v začetku namreč in za dierezo. V resnici gre v znani po R. Ledinskem zapisani in »popravljeni« ljudski pesmi o »mladi Bredi« mej 231 le kakih 30 verzov po obrazcu *A*, velika večina, čez

---

prej imenovanega pesnika. Čigav je poslednji verz: »Sebi v hasen, v čast Bogu«, ne vem; brati bi bilo: »Sebi v hrano, v čast Bogu«. — Pesem o božični noči v 12. zvezku II. letnika je imela biti zgled trohejskega metra po vzorcu ***A****, to je z glavnim povdarkom na pervem zlogu vsake dipodije. Iz tega je očitno, da se je mogoče v kratkih pesemcah stanovitno deržati keterega se hoče načina, ali tega, ali onega. V daljših spevih to seveda ne bi bilo tako lehko. V takih bi vgajali naši slovenščini le bolj jambski verzi z glavnimi povdarki na drugem zlogu vsake dipodije. In res je skušal nekedo pred zdaj 35 leti sedmo stoletnico rojstva svetega Frančiška Asiškega praznovati z daljšim tako delanim »stihotvorjenjem« (to — namreč verzifikacija — je seveda, če tudi ni prava poezija). Kedor bi hotel sam soditi, ali bi tako merjeni jambski enajsterci v večih množicah vgajali, ali ne, naj blagovoli pregledati, prebrati ali prav za prav preslišati dotično poskušnjo (nekako tejhoskopijo ali katalog svetnikov Frančiškovih vstanov) v treh poslednjih zvezkih III. letnika »Cvetja«.*

(Na str. 331 bi se imela 9. verstica od spod namestu »In Bog ga je se čistit poslal v vice« brati: »In Bog poslal ga čistit se je v vice«.)

130, pa se jih derži v pervi dipodiji načina *B* in le nadalje, za dierezo, načina *A*: òoóo | óoòo,óo. Ne bomo rekli, da bi tudi taki iz različno povdarjenih dipodij sestavljeni verzi ne mogli dobri biti, samo da bi se jih pesnik, ki bi si jih izvolil, stanovitno deržal; ali za veče epične pesmi ne kaže da bi bili primerni.

Sicer pa uči večina starih naših ljudskih pesmi, da so jambi našemu jeziku primerniši od trohejev, zlasti v epičnih spevih. Seveda je dimeter za ta namen malo prekratek in presuh, in je torej pravo zadel Prešeren, ko je izvolil katalektični trimeter, ki posebno v »ottavi«, kraljici mej strofami, tako veličastno doni. Res sicer Prešeren teh verzov ni delal po našem pravilu; ali vender jih je mej njimi mnogo, in to najlepših, ki gredo popolnoma po obrazcu *A*, n. pr. v Vvodu h Kerstu pri Savici mej 79 okoli 52, torej dve tretjini. Kolik je razloček mej verzom s pravilno razstavljenimi povdarki in takim, ki nima te lastnosti, mislim, da bo častiti bravec dobro čutil, ako primeri sledeči verstici iz »Slovo od mladosti«:

Sem zvedel, da vest čisto, dobro djanje
Svet zaničvati se je zagovoril.

Pervo smemo lepšim verzom Prešernovim prištevati, le v »vest čisto« delajo soglasniki s t č preterdo; druga gre po moji sodbi mej najslabotniše. Popraviti bi se dala n. pr. tako (sicer s povdarkom na četertem zlogu perve dipodije):

Zaničevati svet se je zgovoril.

Seveda s tem ne mislim reči, da naj se v resnici tako prenaredi ta ali keteri koli drugi Prešernov verz.

Grajanski.

(Cv. II. 2 d.)

To besedo smo rabili na 2. strani II. letnika »Cvetja« za latinsko »*civilis*«. Namestu grajanski bi bil znabiti kedo rajši pisal: gradjanski; mi pa smo se deržali bolj našemu jeziku primerne izreke. Kaker namreč pravimo temu, ki se je rodilo, da je rojeno (ne rodjeno), tako bi se po naše to, kar je iz grada in kar je tistim primerno, ki so v gradu, prav imenovalo grajanskò. Seveda ne vem, ali se kje po naših krajih ta beseda v resnici tako govori; meni je le to znano, da pravijo na dolenjem Kranjskem (kraj je bil večkrat po imenu povedan): grenskə˙, grenska˙, grensku˙, grenskəga˙, grenskəmù˙ itd., in jaz mislim, da se je to tako naredilo, de je nastalo iz grajanskì˙ najprej grajenskì˙, kaker se pravi n. pr. je˙st in tje˙ namestu ja˙z in tja˙; grajenskì˙ pa se je nato skerčilo tako, da se govori dandanašnji grenskə˙. Pisati pa zato vender ne kaže drugači kaker **grajanski** in v vglajenem jeziku seveda tudi govoriti tako, povdarjati pa po domače na koncu: grajanskì˙, -a˙, ò˙-, -èga˙ itd.[54] Primeri bol-

---

[54] *Pleteršnik je zaznamenjal potisnjeni naglas na srednjem zlogu: graja'nskì in v resnici se ta zdaj le knjižna beseda sploh tako povdarja. Vender je bil pervotni povdarek na končnici, prim. cvètnì˙, pùstnì˙ od cvê't, pu'st. Naravnost od gra'd bi bilo torej tudi grajskì˙ in morda bo kedo sodil, da je grenskì˙ ravno le nekako spačeno grajskì˙, ker je pomena istega. Ali v dotičnem narečju se* **a** *pred* **j**, *tudi ko je kratek in breznaglasen, ne spreminja v* **e** *in*

garsko: g r a ž d a n c k i, *bürgerlich*, od g r a ž d a n i n *Bürger*. Poslednje bi se reklo po naše g r a j a·n, beseda, ki je bila nekedaj gotovo tudi pri nas domača, saj je iž nje izpeljano g r a j a n s k i (grenskə), in bi

---

j ne v **n** *(za p o m i‘j e se sicer govori p o m i‘n e, ali tu je prišel* **n** *v besedo le iz p o m i’j n j’a k a in torej ni nastal iz* **j***). Temu nasproti je nastalo g r e n s k ì· iz g r a j a n s k ì· čisto po glasoslovnih zakonih; končnice - j a n, - č a n, - ž a n se spreminjajo, keder nimajo povdarka, v - j e n, - č e n, - ž e n: G o r i‘č e̥ v l j’e n (iz G o r i‘č e v a s i’), B l ó‘č e n (z B l ó’k), S o d ə r’ž e n (iz S o d ə r’ž ì c e). Ako imajo te končnice povdarek, ohranijo* **a***: s e l j’a·n, v a š č a·n, t ə r ž a·n, - a‘n a. Iz g r a j a n s k ì· je moralo torej nastati: g r a j e n s k ì·. Ali to se ni moglo dolgo deržati. Po našem glasoslovnem zakonu namreč* **j** *mej dvema samoglasnikoma nima obstanka, prim. p a’s iz p o j a’s, g o s p a‘ iz g o s p o‘j a, g o s p é‘ iz g o s p o j é‘, g o s p ê‘ iz g o s p o‘j i itd.; iz g r a j e n s k ì· mora torej nastati g r e n s k ì·. Seveda se je moralo skerčiti tudi g r a j a·n, ali ker je bil tu* **a** *za* **j** *povdarjen in se torej ni spremenil v* **e***, se je vtegnilo g r a j a·n skerčiti v g r a‘n. To pa je bila za prebivavce v gradu, premalo jasna beseda, ki se torej ni sprejela ali ni vzderžala. Beseda g r e n s k i se po tem takem ni imela na kaj naslanjati, da bi bila mogla ohraniti svoj pervotni pomen. Identificirala se je torej z g r a j s k ì· in ta oblika se je zgubila, kjer se je ona ohranila in nasproti. Besedi g r a j a n, g r a j a n s k i se po vsem tem prav za prav po našem glasoslovju ne daste opravičiti, kaker ne g o s p o j a za g o s p a, b o j a t i za b a t i, s t o j a t i za s t a t i, o b s t o j a t i, o b s t o j a m za o b s t a t i, o b s t o j i m, p o s t o j a n k a za kaj vem kaj. Poslednje besede še ni v*

nam bila potrebna tudi še dandanašnji; zakaj če pravimo m e š č a'n, to ni *Bürger,* temuč *Städter,* če pravimo d ɐ r ž a v l j a'n, je pa že *Staatsbürger.*

»Obedən« in nekaj o »frizinških spominikih«.

(Cv. II. 3 b c d, 4 b c d.)

Neketeri naši bravci bodo morebiti radi izvedeli, da je prof. M. Valjavec, s pohvalo omenivši »Cvetje«, dve opazki iz I. letnika »Cvetja« na nemško prestavljeni priobčil v znanem Jagićevem časopisu »Archiv

---

Pleteršnikovem slovarju; ali zdaj vsak dan kar mergoli postojank po naših časnikih. Naj torej mimogrede tu povem svojo misel o tej besedi. Po našem glasoslovju bi se morala p o s t o j a n k a skerčiti v p o s t a'n k o; ali tudi p o s t a'n k a za nas ne more biti prava beseda za pozicijo, Stellung; saj pomeni p o s t a'ti (iz p o s t o j a t i) p o s t o j i'm »ein wenig stehen bleiben« ne pa: »stellen, aufstellen«. Za poslednji pomen imamo mi besede s t a v i t i, n a s t a v i t i, p o s t a v i t i; torej bi bila beseda za »Stellung« ali s t a'v a, ali n a s t a'v a, ali p o s t a'v a. Pleteršnik pripisuje vsem trem mej drugim tudi pomen: »Stellung«, »Aufstellung«. Morda bi se dalo kako zagovarjati tudi s t a v k a, n a s t a v k a, p o s t a v k a. S t a v k a rabiti za vstavljanje ali ustavljanje dela, Einstellung der Arbeit, pač ni opravičeno, to bi bila u s t a v a ali v s t a v a, morda tudi v s t a v k a. U s t a v a za konstitucijo je prav tako nepremišljena skovanka ali izposojenka. Konstitucija je pač s e s t a v a to je verhovna oblast sestavljena iz raznih delov, ki nimajo vladati eden brez druzega.

für slavische Philologie«. (V. zv. str. 157 id.) Ponemčil je omenjeni opazki tako, da je izpustil, kar ni v tesni zvezi sè stvarjo, o keteri je ravno govorjenje, in na ta način spisku nekako bolj znanstveno obliko dal. Pisavcu je s tem popolnoma vstreženo; obžaluje pa, da so se vrinile v prestavo neketere pomote, ki obtežujejo in celo ovirajo pravo razumenje.(55) Vender noče za to ničeser očitati gospodu profesorju, ki se mu je s tem vnovič tako prijaznega izkazal.

Enako želim, da tudi naslednjega, kar hočem tu povedati, nihče ne bi krivo sodil, ne tega, kar je gdo opomnil proti mojemu mnenju, pa tudi ne, kar hočem jaz omeniti proti mislim koga drugega; saj more

---

(55) *Jaz sem pisal: »Tako okrajšani samoglasnik vender hrani svoj glas.« V. je ponemčil: »Der also gekürzte Vocal behält jedoch seinen langen Laut.« Besedica »langen« tu ni na svojem mestu, okrajšan samoglasnik ni več dolg. — Jaz sem pisal glede besede »obeden«: »Po staro je torej le ob besede pervi del, ali perva besedica sestave. Ali pa je to navadni predlog ob? Ni lahko mogoče.« V. je ponemčil: »Nach der alten Form ist demnach nur ob des Wortes erster Theil, oder das erste Wörtchen der Zusammensetzung. Oder ist es die gewöhnliche Praeposition ob? Nicht leicht möglich.« Besedica »oder« v vprašavnem stavku ni prava. Prevesti bi se bilo imelo: »Ist dies vielleicht die gewöhnliche Praeposition ob?« — Jaz sem pisal: »Drugi slavenski jeziki pa nimajo podobne sestave«. V. je ponemčil: »andere slavische Sprachen aber keine ähnlichen Zusammenziehungen kennen.« Prav bi bilo: »keine ähnliche Zusammensetzung«. Misliti je na sestavo, ki bi bila podobna našemu obedən, ki je pa drugi slavenski jeziki nimajo.*

znanstvo le tako napredovati, ako si preiskovavci odkritoserčno povedo, kar keteri v keterega spisih za zmoto spozna; to ni kreg in prepir, temuč vzajemno podučevanje, ki pazljivim bravcem, ki se za dotično vprašanje interesirajo, posebno koristi, ker imajo priložnost od raznih strani dobro premisliti in pretehtati, za kar gre.

Prof. Jagić je tistemu odstavku moje opazke v Cv. I. 6, kjer sem skušal zaslediti etimologijo besedice »obedən«, pod čerto pristavil to opombo:

»Das čechische žádný, wofür in den ältern Sprachdenkmälern gewöhnlich ižádný, nižádný begegnet (man kann Beispiele bei Kott nachschlagen), wird zwar auch von Prusík auf desideratus, also altsloven. žędĭnŭ, žędĭnyj zurückgeführt, vergl. Prusík, Přispěvky k nauce o tvoření kmenův 30; dennoch muss ich an der üblichen Auffassung und Deutung ižádný, nižádný = *i-že-jediny, *ni-že-jediny = *ižejdný = *ižêdný = ižádný festhalten. Für mich ist das oberlausitz-serbische žadyn-žana-žane (kein) zum Unterschiede von žadny-žadna-žadne (begierig), ferner das niederlausitz-serbische žeden - žedna (žena) - žedno (ženo), namentlich aber das polnische žaden beweisend, welches eben nur aus »žejeden«, d. h. *»i-że-jeden« abgeleitet werden kann und natürlich mit żądny nichts gemein hat. Es stellt sich also heraus, dass alle nordwestlichen Sprachen in derselben Weise »kein« und »Niemand« durch »i« oder »ne« mit »že« und »jedyn« oder »jedyny« ausdrücken; nichts vom »Verlangen« oder »Begehren« kann in diesem Worte gesucht werden.

Während somit die gewünschte Parallele schwindet, wird wohl auch im sloven. Ausdruck »oben« (kein) nur das Pronomen »jen« (statt »jeden«) mit irgend einer Zusammensetzung gesucht werden können, und zwar

bezweifele ich nicht, dass in »oben« entweder »da bi jen« oder ein ähnlicher zusammengesetzter Ausdruck steckt.«

Tako torej prof. Jagić. Meni, ko sem pisal dotično opazko, stari obliki i ž á d n ý, n i ž á d n ý, da po pravici povem, niste bili znani, niti njiju razlaga iz *i - ž e - j e d i n ŭ - i in *n i - ž e - j e d i n ŭ - i; sicer pač ne bi bil lahko mislil na ž ę d ĭ n ŭ, ž ę d ĭ n y j.(56) Tudi glede nemškega d e h h e i n, d e k e i n se mi po blagovoljni opombi prof. Kreka več ne zdi verjetno, da bi bilo iz d e h h i (ljub) in e i n. Beseda ima namreč soobliki d i h e i n in d o h e i n in je menda sestavljena iz d e h = d i h = d o h (kar je sadanje d o c h) in e i n. Ravno tako se spreminjajo glasniki tudi v sestavi n i h e i n = n e h e i n = n o h e i n, ki pomeni tudi k e i n. N i h e i n je n i ž á d n ý, herv. n i j e d a n; d i h e i n pa menda i ž á d n ý, herv. i j e d a n.(57) I j e d a n = ižádný bi bilo torej

(56) *Jagićevi razlogi so bili tedaj tudi zame prepričavni. Ali čez nekaj malega let se je pokazalo, da je bila moja prejšnja slutnja venderle opravičena. Poljsko ž a d e n je bilo v resnici nekedaj ž ą d n y. Prim. Miklosich, Etym. Wörterbuch der slav. Sprachen, Wien 1886, pag. 409 pod ž e n d -: »p. żądać, żądliwy g i e r i g, żądza d e s i d e r i u m, żądny d e s i d e r a b i l i s, a l t niżądny, żądny k e i n e r, j e t z t żaden a u s d e m č. žádný.« V »Archivu« se je to tudi vže prej bralo. (Cv. VII. 7.)*

(57) *Pristaviti imam, da govore i j e d a n tudi beneški Slovenci. Prim. Klodič, O narečii venecijanskih Slovencev, str. 12: »Namesto nobeden pravijo Benečani o b e d a n, namesto n i j e d a n — j i e d a n. Da je j i e d a n pisna ali tisna pomota za i j e d a n, je očitno. Ker pa ti Slovenci poleg i j e d a n govore o b e d a n,*

pervotno irgend ein ali prav za prav menda auch ein, v nikalnih stavkih pa kein; nijedan = nižádný pa more seveda že iz početka le poslednji pomen imeti. Da bi se bilo naredilo nijedan, nižádný še le iz ijedan, ižádný, kaker sem terdil, da se je nobedən iz obedən, nimam vzroka misliti; še menj pa nasproti, da bi se bil pervotnemu nijedan, nižádný *n* spred odkeršil in bi bilo tako ostalo ijedan, ižádný: oboje se je iz perva ob enem rabilo in potem oboje ižádný in nižádný okeršilo kaker nemško dehein in nehein. Vprašanje je pa zdaj, ali ste tudi besedi obedən in nobedən ravno tako dve samostojni sestavi? Koliker poznam zgodovino naše slovenščine, moram reči, da ne. Oblika nobedən se prikazuje še le v prejšnjem stoletju, n. pr. pri patru Marku; vsa naša stariša literatura pozna le obedən in ljudstvo večinoma tudi še zdaj tako govori, vsaj menda skoraj povsod po Kranjskem, Goriškem in Koroškem. (Za koroško narečje mi to priča »Duhouna branua . . . iz nemškiga u to suovensko spraho spraber-

---

*smemo sklepati, da obedən ne more biti n. pr. le spačeno nijedən. Staro obe·də·n je menda še dandanašnji mej ljudstvom najbolj razširjeno. Govori se tudi na Štajerskem n. pr. na Doberni. Pri Ljutomeru pa se sliši neobeden in nebeden, neben. V mojem rojstnem kraju govore v neki hiši otroci dobe·də·n, ali tudi stari, nisem izvedel. Sliši pa se tudi v Ljubljani. Da bi dobe·də·n podpiralo razlago iz »da bi edən«, pa ne kaže; mislim, da je dobe·də·n iz nobe·də·n, kaker ravno tam navadno žé‘dən, žé‘dna iz žé‘nìn, žé‘nìna, oplé‘nca iz apné‘nìca in še kaj podobnega. Posebno važen je splošno slovenski primer devętь za *nevętъ.*

njana inu drukana u' Köln u' tam lete 1740.«) Iz starega obedən je torej še le nobedən, in iz tega nebedən, ki se govori, koliker je meni znano, nekod po Štajerskem. Obe te dve obliki, mislim potemtakem, da ste prav razloženi v Cv. I. 6. Ali kaj pa obedən? Tu stvar seveda ni tako lehka, ker moramo seči v predzgodovinsko dobo naše slovenščine in more le posebna sreča biti, ako prav zadenemo. Jaz sem mislil, da bi vtegnilo biti iz ljubo edən, ker se mi je zdelo, da je nemško kein iz dehhi (ljub) in ein, in češko *žádný* iz *žędĭnyj*.(58) Ali to je bila zmota — po sodbi prof. Jagića.

Oglejmo pa zdaj nekoliko od bliže drugi odstavek Jagićeve opombe, kjer pripoveduje, kako bi bila po njegovih mislih znala nastati besedica »obedən«. On pravi, »dass in »oben« entweder da bi jen oder ein ähnlicher zusammengesetzter Ausdruck steckt«, in »jen« (statt »jeden«) imenuje »Pronomen«. Naj se mi ne zameri, da se spominjam tu neke podobne pomote, ki se nahaja v Arch. I. 451. Tam imenuje Jagić oblike frizinških spominikov natrovuechu, naboiachu, obuiachu itd. aoriste. Znamenja prevelike naglosti, ki bi vtegnila biti včasi tudi preiskavam samim škodljiva! V resnici govori Jagić malo pred ravno omenjenim mestom (Arch. I. 450.), kaker bi bile besedi co-

---

(58) *Kaker imamo torej v cerkv. slovenščini kakъ ljubo, v latinščini quilibet, tako v naši slovenščini menda ne bi bilo nemogoče ljubo edən v pomenu »ein beliebiger«, v negativnih stavkih torej »ein beliebiger nicht« t. j. »keiner«, kar bi se lepo vjemalo tudi sè staropoljskim iżądny, niżądny in staročeškim ižádný, nižádný. Vender nočem reči, da je s tem moja etimolologija zagotovo dokazana.*

musdo (= komuždo) in chisto (= kyždo) v friz. spom. dokaz mešanega jezika, ker imajo ti spominiki sicer *g* (= j) *za* staroslov. *žd:* tage (= taje) stsl. tažde, nikoligese (= nikoliježe) stsl. nikoliždeže. Da bi bil to slavni učenjak s premiselkom pisal, nikaker ne morem verjeti, ker mu je bilo gotovo znano, da je stsl. ždo prav za prav žĭdo in torej kaj drugega kaker žde, kaker je to že davno spoznal Šafařik (Serbische Lesekörner str. 117) nasproti Vostokovemu, ki je imel chisto in comusdo res tudi za »Kirchenslavismen«.

Le v naglici mnogega pisanja je mogel Jagić prezreti, da žĭd v korotanščini po nobeni pravici ne more biti *j* in bi dokazovalo ravno chiio (kijo) in comuio (komujo), da je naše spominike kak jezikoslovec iz cerkvenoslovenskih izvirnikov prepisal. — Mešanosti jezika v friz. spom. pa tudi vsi drugi dokazi Jagićevi ne morejo dokazati.(59) Ker imamo ravno priliko, preglejmo še te!

»Wenn derselbe Text neben iega, uzega, inoga, mega, mnogoga, nepravednega, tacoga auch folgende Genitive anwendet: iego, togo, uzego, diniznego; wenn er neben vzoues, zadenes, prides auch noch postedisi schreibt, so würden schon diese Abweichungen genügen, um die Sprache des betreffenden Denkmals als eine gemischte zu charakterisiren«. — J. Baudouin de Courtenay v svoji kritiki Jagićeve »Pomladjene vokalizacije« str. 14 id. razlaga naše in herv. -ga, po moji misli prav, ko poznejšo obliko narejeno iz stare -g'o po analogiji imenskega rodivnika na -a. On meni, da

(59) *V novejšem času se je za čistost naše slovenščine v fr. sp. odločno potegnil vseuč. prof. dr. Nachtigall v »Časopisu za zgodovino in narodopisje« 12. letn., str. 77 id.*

se je -g a najprej govorilo, kjer je imel dotični zaimek ali pridevnik im. rod. na -a pri sebi, tam pa, kjer je stal sam zase ali z im. rod. na -e, da se je rabilo še -g o. V resnici za pervi začetek spremembe to ni neverjetno, dasiravno se iz friz. sp. ne da dokazati, kaker hoče B. d. C.; zakaj II., ki je očitno najstariši, pozna le -g o, I. le -g a (enkrat brez im. rod. na -a: iega potreba 20.) in samo III. ima -g o in -g a, in sicer -g o 2 kr. z rod. na -e, 2 kr. samostojno, -g a 2 kr. z rod. na -a, 2 kr. samostojno: iega zin 6, iega milozti 11—12. Ko je bil III. sp. pisan, se torej ni le z im. rodivnikom na -a govorilo -g a. Da se je pa v resnici oboje govorilo, to ni nič neverjetnega; neverjetno bi bilo, ako bi gdo terdil, da se je v trenotku -g o popustilo in -g a sprejelo. Še dandanašnji se sliši na Goriškem n. pr.: »z mojim tastô'm, z enim možô'm« poleg tudi za moški spol sicer navadne končnice -a m. Tu je resda naglas vderžal *o*, ali nekedaj se je govorilo tudi v nenaglašenih primerih -o m in -a m, kaker nam kažejo n. pr. Mat. Kastelca in p. Janeza Svetokriškega spisi. Najprej se je v -a m spremenil (po analogiji imenovavnika na -a) -o m v mn. daj. sred. spola; tu imajo -a m tudi štaj., ogerski in herv. Slovenci, ki so sicer -o m ohranili, in imajo ga *že* tudi naši pervaki Trubar, Dalmatin itd. Vender nahajamo pri Dalm. poleg navadnega v r a t a m tudi še v r a t o m (1. hron. 27 a), poleg j a g n e t a m tudi j a g n e t o m (ecek. 46), in eph. 3 b beremo: v i u d s t v o m, g o s p o s t v u m, to je, v è-v ô'd s t v o m (iz vo*je*vodstvom), g o s p o s t v ô'm. Ali je zato Dalmatinov jezik zmes iz stare in nove slovenščine in celo tudi češčine (-ů m)? — Glede -š i poleg -š nočemo povdarjati, da se sliši v ljudskih pesnih okoli Tolmina, kaker terdi Zakrajšek (Glasn. IX., 341.) še dandanašnji: p r i d e š i, s m e š i; povdar-

jamo le to, da je n. pr. v Trubarjevih spisih mnogo nedoločnikov na -t poleg navadnih na -ti, in -ti se zraven -t na Goriškem tudi še vedno govori. Ali smemo zato Trubarju in Goričanu očitati zmes v jeziku? — Spomina vredno je poleg postedisi (poščedíši) tudi vúez (I, 20.) to je vês za sadanje vê̆š. Da je to prepisano stsl. vě̆si, kje bi bil ostal *i*? —

Glejmo dalje! »Skerčene oblike svojivnih zaimkov so domače, neskerčene starosl.« — Ali skerčene oblike so nastale nekedaj iz neskerčenih in zopet si ne moremo misliti, da bi bile one izpodrinile te v enem dnevi, torej so bile ob svojem času oboje skupaj v rabi. Opomnim pa, da ima več skerčenih oblik le I. sp., III., menda stariši, le dve, II., najstariši, eno samo.

Ravno tako ima novosl. *e* za stsl. *y* le III. sp. (greche, gresnike, zlodeine, uuede, neuuede), *y* (pisan z *i*) za novi *e* pa le II. (vueki, vuęki, obeti, crovvi, grechi, szlauui), kjer stoji edino te za ty. Sp. II. je torej v tem oziru še popolnoma na stsl. stališču (tę za ty ima tudi gl. cloz. I, 77.); III. sp. pa je ravno tako popolnoma na našem novoslovenskem. Ob času II. sp. se je izrekovalo *y* (jery) gotovo še različno od navadnega *i*; saj je nekolikrat tudi pisano različno, 4 kr. z *ui*, 1 kr. z *u*; (imugi bi moglo biti sicer imuji = imui = imy, vender lehko tudi = imoki: imąči; -vui, -uui, -vvi pa ne gre sem, ker je *vu* = *uu* = *uv* = *vv* po pisavi fr. sp. = *w* = *v*.) Ob času III. in gotovo tudi I. sp., pa se *y* več ni ločil od *i*; ky, gy, hy se je izgovarjalo kaker ki, gi, hi, kar znani stsl. glasoslovni zakon več ni mogel spremeniti v či, ži, ši, ker je bil mejtem že izgubil veljavo.* Če je pa potem-

* Da jo je izgubil po nemškem vplivu, kaker terdi prof. Šuman (Lj. Zvon I, 44.), ni verjetno, ker je ni izgubil le pri nas, temuč tudi v serbščini in vseh ostalih slovenskih jezikih.

takem za *k, g, h* mogel stati *i,* mogel je s tisto pravico tudi *e*; razločevanje: duše pa roki, konj'e pa grěhi je bilo nepotrebno in se torej ni moglo ohraniti. Povsod na enkrat se ta sprememba seveda ni zgodila; lehko bi si mislili tudi, da sta II. in III. sp. pisana sicer ob enem času, pa v raznih krajih; mešanega jezika zato še nista. —

Nadalje! »Volksthümlich ist der gen. pl. grechov, altsl. greh.« — Ali grěhovŭ je tudi »altsl.«; kolikrat stoji n. pr. v supras. rok. ali v asem. ev., ni treba, da bi mi pravili g. Jagiću; povdarjamo pa, da še dandanašnji rabimo mn. rod. brez -ov vsaj pri neketerih besedah: kô'nj, la's, lô'nəc, mó'ž, otrô'k, vô'z, zó'b, pa's (= psov, na Gor. in pri Dalm.), čəba'r (Dalm. in Pohlin Gr. 26.).

»Auch die vielen ese (altsl. ježe) sind schwerlich volksthümlich, sondern kirchenslavisch, während karanthanisch tere lautet, was altsl. teže wäre.« — Moji rojaki govore vre in ỵže (= uže) še dandanašnji; sicer pa imamo *že* skrito tudi v nìhče· (= nikt[o]že) in nìč (= ničž[e] ali ničt[o]ž[e]; prim. friz. II, 26: nizce = ničže?).

»Mir sind auch die Ausdrücke ponese, elicose, selbst ise verdächtig als nicht volksthümlich, sondern kirchenslavisch.« — Tu moramo opozoriti na posebnost naših spom. glede odpadanja začetnega *j.* V glagolici se piše za *je* vedno le *e,* v teh spiskih pa manjka *j* pred *e* v tistih primerih, kjer stoji zad *že*: ese, egose, emuse, elicose in v este in edin (prim. ogr.-slov. ešče in navadno edən); razen tega pred *a* v acose (= akože = k-ak[o]r[e]); sicer je pisan stanovitno ali *z i* ali *z g*: iega, gemu, gest itd. Izgublja se torej *j* v fr. sp. ne kaker v cerkveni slov. pred vsakim (ali nobenim) *e,* temuč le tam, kjer je pri

nas še dandanašnji izgubljen in deloma s *k* (od vprašavnih zaimkov vzetim) nadomeščen. Potemtakem mora elikože pač korotansko biti, ker nam kaže posebnost tega narečja. —

Kar se tiče naposled aoristov in imperfektov, vemo, da jih je imela naša slovenščina v herv. narečju še v 17. stoletju in »rezijanski katehizis« je ohranil ostanke celo iz prejšnjega. Da v 15. stol. niti Kranjci niso bili brez njih, pa nam kaže v »Kresu« objavljen celovški rokopis. —

Vernimo se k etimologiji besede obedən. Torej iz da bi jen naj bi bilo oben ali obedən! Verjemi, gdor hoče in more; meni se zdi nasproti ravno tako pomen (daß möchte ein = kein!) kaker glasoslovje (ob iz da bi!). — Jaz sem si negdaj razlagal obedən iz oběju edən. Morebiti sem bil tedaj bolje zadel. Glasoslovje bi ne delalo težav; pomen pa bi se bil razvil kaker pri kəté‘rì, ki pomeni pervotno *welcher von beiden*, zdaj pa sploh *welcher*. Ob[ěju]edən bi bilo pomenilo pervotno seveda *einer von beiden*, potem pa sploh *ein*, v nikavnih stavkih *kein*, naposled sploh *kein*.

Gdô‘, kədô‘, kəté‘rì.

(Cv. II. 5bcd.)

Staroslov. kŭto je iz *ka[s]ta[d] in pomeni torej pervotno *wer das;* stsl. kotorŭi ali koterŭi, ki bi bilo pa v stari poljščini kŭtory, v češki in korotanski stari slovenščini kŭtery, pa je iz *katara[s]-ja[s].(60) Obe besedi ste potemtakem nekedaj

(60) *Stari indogermanisti, kaker Schleicher, so pripisovali pervotnemu indogermanskemu ali indoevropskemu*

glasnik imeli za *k*. Ta glasnik je bil pervotno *a*. Zlog *ka* je koren vprašalnega zaimka. Pervotni in sansk. *a* pa se je v stari slovenščini različno nadomeščal, zdaj z ŭ, zdaj z *o* (k ŭ t o), zdaj z *e*, zdaj z ĭ (k ŭ t e r ŭ i t. j. k ŭ t e r ŭ j ĭ, prim. v ŭ n'ĭ to je v ŭ n j ĭ iz a n j a [m]); kedaj je morda ostal *a* (j - a z ŭ ssk. a h a m). Zakaj ima stara slovenščina zanj v raznih primerih različne glasnike, ni lehko povedati; ravno tako ne, zakaj ima ruščina k o t o r y j, poljščina * k ъ t o r y, češčina in naša slovenščina * k ъ t e r y.

Kaker pa je imela stara slovenščina k o t e r ŭ i poleg k o t o r ŭ i, tako nekedaj tudi naša k o t e r i po-

---

jeziku le tiste tri kratke samoglasnike, ki jih ima tudi sanskert, namreč: i, a, u; sadanji ji pripisujejo vse, ki jih je imela stara germanščina, torej tudi e in o. Po tem nauku je oblika κότερος *ali* πότερος *stariša od sanskertske k a t a r a [s]. Pomen je seveda v sanskertu pervotniši: »keteri iz mej dvejuh«; za »keteri izmej več ko dvejuh« ima sanskert superlativno obliko k a t a m a [s]. V gerščini in ravno tako v slovenščini pa je komparativna oblika prevzela oba pomena. Očitno je, da je k ə t é'r ì pervotno le vprašavni ali nedoločni zaimek; zdaj je sè spremenjenim, dvojnim kratkim naglasom k ə t é·r ì·, tudi nanašavni, ki se pa rabi skoraj le, ko mislimo na eno ali več iz mej dvejuh ali mnogih oseb ali reči, n. pr. »k ə t é·r ì· ste s tem zadovoljni, vzdignite roke«.*

PS. Dr. Breznik (slov. § 199) uči: »Oziralnika ***kateri*** *(redkeje* ***koji, -a, -e****) in* ***ki*** *se rabita lahko brez razlike«. — To velja ali je blizu sploh veljalo menda le v pisani slovenščini po nemškem vplivu ob času, ko se je v nemščini tudi sploh rabilo w e l c h e r ko rela-*

leg k ə t e r i. V starih herv.-slov. knjigah beremo vedno k o t e r i; v sestavi n e k o t e r i pa nahajamo *o* tudi še pri Trubarju in njegovih verstnikih. Ali kako, da se je ravno v tej sestavi ohranil, ker sicer pišejo omenjeni k **a** t e r i? Vzrok je menda naglas. Ruščina ima k o-t o·r y j pa n ě·k o t o r y j; pervo se naglaša na tistem zlogu tudi pri nas: k ə t é'r ì; drugo ne tako, temuč, kaker je r. m j a·s o, k o·l o, r u·k u, n o·g u itd. po naše: m e s ô', k o l ô', r o k ó', n o g ó', r. n a·- r u k u, n a·- s e r d c e, n a·- m o r e, n a·- z e m l j u itd. po naše: n a r ó'k o, n a s ə r'c e, n a m ô'r j e, n a z é'm l j o, tako daje r. n ě·k o t o r y j po naše pervotno: n ê k o·t e r i.

---

tivum. V novejšem času pa so se nemški jezikoslovci tej rabi začeli vpirati, ker je neki v tem pomenu prav d e r, d i e, d a s. Morda je to neketere naše pisatelje opomnilo, da tudi pri nas ne gre rabiti vprašavnika k ə t e r i v pomenu, ki ga v stari slovenščini ni imel. Saj ga tudi naše ljudstvo rabi v takem pomenu blizu le v primerih, kaker je gori navedeni, ali v Pleteršnikovem slovarju: »katerega bom poklical, tisti naj se oglasi«, ali v evangeliju: »keterega bom poljubil, tisti je, primite ga« (Mat. 26, 48). Mej primeri, ki jih je navel dr. Breznik, se mi zdi opravičen poslednji: »Ezav se je povrnil po oni poti, po kateri je prišel« in pervi: »Vsaka pšenica, katero kupim, je snetjava«. V obeh teh primerih se misli na nekako izbiranje. Ezav bi se bil mogel verniti po drugi poti; kupec je kupil raznih verst pšenico z upanjem, da ne bo vsaka snetjava. Keder se govori o stvari sami za se ne glede na kako izbiranje, pa je menda le pravi relativum k i opravičen: »tista pšenica, ki jo zdaj kupuješ, je snetjava«. Tako tudi: »da popravi krivico, ki mi jo je storil«; »T. je bil častit mož, ki je vse življenje posvetil domovini«.

Ali *o* tu ni bil tak kaker n. pr. v mesô', kolô', sicer bi bil pisal Trubar nekuteri; menda je bil široki o: nĕko'teri*, prim. današnje nehte'rì.

Vender bi bilo mogoče, da je nêkoteri iz nêkəteri. Kaker je n. pr. do'nəs, po'pər, šo'tor iz də.nəs, pə.pər, ša.tor (in to iz dənə's, pəpə'r, šato'r), kaker je de'leč iz da.leč (in to iz dale'č), tako bi se bilo naredilo iz nêkə'teri: nêko'teri, seveda izjemno kaker nehte'rì za nehté'rì.

Po navadi se namreč široka *e* in *o* naredita iz kratkih *e* in *o* le, keder sè sledečega zloga dobita naglas, ki je na njih potegnjen, ne pa, keder ga dobita sè sprednjega, ki je na njih potisnjen: ro'ka, že'na iz roka', žena', nasproti pa iz ko'lo: kolô', iz žrĕ'be: žrèbé'.

Morebiti poreče kedo: Mogoče pa, da je kateri naših pervih pisateljev iz koteri kaker n. pr. mati'ka iz moti'ka. — Malo čudno je res, da pišejo Trubar, Dalmatin itd. skoraj vedno le **k a** teri; k**e**teri pri Trubarju nisem našel, pri Dalmatinu stoji sicer, pa menda le dvakrat v celi bibliji, 5. Moz. 4a in Salom. prip. 12b. — Dovolj pa je tudi to v dokaz, da je Dalmatinovo in Trubarjevo kateri = kəteri. Poleg tega nam č. který in p. który ne da misliti, da bi bilo sadanje kətérì iz kateri = koteri. Trubar in verstniki tudi sicer zadosti pogosto pišejo *a* za glas ə: pakal, danas, karst itd. P. Janez Svetokriški pa ima že večkrat k**e**teri poleg navadnega k**a**teri. Brez skerbi torej sklepamo, da se je ta be-

---

* Ali ker piše Trubar poleg nek**o**teri tudi nek**a**teri in Dalmatin poleg vsak**o**teri tudi vsak**a**teri, kaže kaker bi se bil povdarjal že takrat predposlednji zlog: nêkoté'ri.

seda tudi v 16. in 17. stoletju izgovarjala kaker zdaj: kətéri, ne katérì niti ktéri.

Pisave kteri, kar vem, ni najti pred 18. stoletjem; najstariša knjižica, kjer stoji k'tere, ali, če se ne motim, le enkrat, je, koliker je meni znano, »Kratki zapopadek christianskiga navuka od Roberta Bellarmina« tiskana v Ljubljani okoli leta 1728. Prestavljavec je bil, kaker jezik kaže, menda Gorenjec*. Še le v 18. stoletju je tedaj začela ta beseda izgubljati svoj ə. Nasledke te izgube bomo ogledali pozneje.

Drugači je z besedico kŭto. Ta je ŭ že zgodaj izpehnila. Ostalo je kto. Ali *k* pred *t* slovenskemu glasoslovju ne vgaja. Kako ga je odpravljala stara slovenščina, ni treba tu dopovedovati. Zdaj se navadno spreminja v *h*, prim. noht, lahti itd. Rusi svoj kto izgovarjajo hto; ravno tako Lužičani in v narečju Poljaki. Tudi koroški Slovenci govore htu; prim. Duh. branva 162: htu, 96: htur, 25: htuor, 153: htuer, in Gutsmann, Wörterb. pod *wer*. Prekmurci so nadalje *h* spremenili v *š* ter govore: što. Serbi in Hervatje pa so naredili iz kto: tko, kar Hervatje še pišejo; Serbi so *t* spred odvergli ter govore in pišejo: ko. Poleg tko ima stara hervaščina pa tudi gdo, kaker sploh govore Čehi. Naredilo se je po omečenju glasov *kt* v *gd*; *gd* namreč ni kaker *kt* zoperno našemu glasoslovju; prim. stsl. kogda, togda itd.

V gdo je torej *g* ravno tako opravičen kaker *d*; oba glasova sta se naredila ob enem iz dotičnih terdih. Da so Čehi menda že davno vender le kdo pisali in še pišejo, temu se ni čuditi. Oni glasu *g* v domačih

---

* V tej knjižici sem našel tudi najprej obliko nebeden za obedən; nobeden pa v p. Hipolita prestavi Tom. Kemp.

besedah sicer nimajo. Tudi za gdo govore pogosto ħdo (z mehkim *h*, ki je iz *g*; prim. Mikl. Vrgl. Gr. I. 517.).

Pri nas tega vzroka za kdo ali kdu ni, in v resnici so pisali do 18. stoletja vsi naši pisavci le gdu ali (od konca Trubar) du. Najstariša knjiga, kjer sem našel kdu, je Paglovčeva in njegovega tovariša prestava Tomaža Kempčana, tiskana v Ljubljani 1745. Gospoda sta slišala kədu' s kratkim ə za *k*; *k* sta sprejela, glasnika za njim pa ne, ker sta videla v vseh dotadanjih knjigah besedo enozložno: gdu. Kədô' se prikazuje torej še le v 18. stoletju. Gdô' ali dô' se je zdelo premalo jasno; zato so po analogiji besed kəteri in kədaj namestu *g* začeli govoriti kə, tako se je iz gdô' naredilo kədô'. Prav je delal potemtakem Pohlin, ko je pisal ali gdu ali kedu, ne pa kdu; prav je tudi Gutsmann v besednjaku kedu postavil pred kdu, gdu pa pred nenavadno gedu (kjer je le, da se izreka še bolj polajša, ə mej *g* in *d*). Japelj in tovariši so pa izvolili kdu, in od tedaj se je ohranila ta pisava, nekoliko berž ko ne po češkem vplivu, vse do današnjega dne, da si bi morali vender *že* vedeti, da se *kd* brez glasnika, bodisi tudi le nekakega šeptaje in celo kratko izgovorjenega hebrejskega »šəva« vmes, niti izreči ne da. Prava pisava je torej le gdo ali kədo, t. j. *e* za ə: kedo. Prednost pa gre staremu gdo.

Ali če nameščamo ə v kədo z *e*, ni vzroka v kəteri ga nameščati z *a*. Zato sem že v razpravici »O glasu in nagl.« pisal: keteri, kaker se nahaja pri Dalmatinu, Mat. Kastelcu, Jan. Svetokriškem, Hipolitu itd. V 18. stoletju je začela ta beseda izgubljati svoj stari »polglasnik«. Kteri se da sicer izreči, ali slovenščini ravno tako ni vgodno, kaker ji nekedaj kto ni bilo. Zato se prestavlja v tké'rì, kaker v herv.

k t o v t k o; *t* spred tudi odpada ter ostaja k é'r ì, (61) kaker v s. k o od t k o. Drugod se je k t e'r ì spremenilo v h t é r ì, v prekmurščini dalje v š t e r i. Zraven pa se je ohranila ali ponovila stara oblika k ə t e r ì. Pisave k t e r i, ki je bila prišla še le v 19. stoletju v splošno rabo, potemtakem ne moremo hvaliti; deržal jo je zlasti češki vpliv.

Ali tudi češčina je že skušala odpraviti ta *kt*; v dokaz prim. Mikl. Slav. Bibl. II. »Denník hraběte Heřmana Černína o druhé cestě poselské do Constantinopole l. 1844—1645«, kjer stoji vedno k d e r ý (beri: g d e r ý, kaker k d o: g d o).

Inviolata. (62)

(Cv. II. 6 b.)

O tej pesemci ali antifoni piše P. H u g u e t v knjigi »Die Andacht zur seligsten Jungfrau in Beispielen. I. Theil. Regensburg, 1859. Manz.« str. 46:

»Unter den Antiphonen zur Ehre Maria's ist keine lieblicher als die *Inviolata*. Sie schliesst alle Schönheiten in sich: Wohllaut der Sprache, Einfachheit des Ausdruckes, demüthige,

---

(61) *Ko relativum k é·r ì·, kar se pa ne sme zamenjavati z našim starim relativom k i r, sedanjim k i, nastalim iz i ž e, ohranjenim do današnjega dne v molitvi: Oče· na·š, k i r sì ᴠ nebé'sìh.*

(62) *Na 142. strani II. letnika »Cvetja« je natisnjena v latinskem izvirniku in slovenskem prevodu priserčna antifona k Materi Božji, ki stoj tukaj, v slovenščini nekoliko prosteje in bolj po domače vravnana:*

bescheidene Bitte, kindliches Vertrauen, Frische der Bilder, alles entzückt in diesem rührenden Gebet, das man stets mit neuem Wohlgefallen vernimmt. Ohne Zweifel, sagt ein frommer Schriftsteller, war derjenige vom Himmel inspirirt, der in Ergiessung seiner Frömmigkeit die zarten Gesätze der *Inviolata* seinen Lippen entströmen liess, diesen Hymnus, den wir einen englischen zu nennen versucht sind, so rein sind die Gedanken, so voller Harmonie die Sprache! Niemals wird eine Uebersetzung den lieblichen Wohlgeruch, den sie aushaucht, noch auch jene Frische zu erhalten im Stande sein, welche die häufige Wiederkehr des Buchstabens *a* ihr verleiht, die jedoch mit dieser anmuthigen Assonanz verschwindet. Dadurch, dass man sie so oftmals hört, verstehen sie alle Christen und wir sind überzeugt, dass es wenige giebt, die nicht einen geheimen Reiz empfinden sie zu wiederholen. Sie ist gleichsam ein Zwiegespräch zweier Herzen, die einander die Lobpreisungen der Mutter Gottes zusenden. Die Liebe diktirte diese kurzen, hin-

---

Inviolata, intacta	Neoskru'njena, nedota'knjena
Et casta es, Maria,	In kra'sna si, Marí'ja,
Quae es effecta	Ki si napra'vljena
Fulgida coeli porta.	Bliščе'ča ra'jska vra'ta.
O mater alma	O ma'ti bla'ga
Christi, carissima,	Kri'stova, lju'bljena,
Suscipe pia	Spre'jmì pobó'žna
Laudis praeconia,	Hva'le progla'šanj'a,
Nostra ut pura pectora	Na'ša da sna'žna pàr'sa
Sint et corpora.	Bódo in telé'sa.
Te nunc flagitant devota	Te'be zda'j pró'sìjo vda'na
Corda et ora,	Sàr'ca in u'sta,
Tua per precata	S tvo'jimi moli'tvamì
Dulcisona	Sladkogla'snimi
Nobis concedas veniam	Nam nakla'njaj odpušče'nje
Per saecula.	Na vê'koma.
O benigna,	O dobrô'tljiva,
Quae sola	Kì si sa'ma
Inviolata permansisti!	Neoskru'njena osta'la!

reissenden, wohlklingenden Strophen, deren jede Marien eine Huldigung, ein Gebet, einen Seufzer zuträgt.«

Mi smo vzeli latinski tekst iz sloveče zbirke »Lateinische Hymnen des Mittelalters, aus Handschriften herausgegeben und erklärt von F. J. Mone. II. Band. Marienlieder. Freiburg i. B. 1854. Herder.« Deržali smo se popolnoma tamkaj (str. 435.) omenjenega rokopisa in pisali torej v 15. v. *concedas*; zakaj *concedat*, kar je sprejel Mone iz tiskanih egzemplarov laških cerkvi, pesnik menda ne bi bil rabil brez subjekta, akoravno je zadosti jasno, kateri bi se imel misliti; *concedas* Mariji rečeno v zvezi s *tua per precata* pa naj lepše izraža ob enem velikost njene moči in da vender nič ne more sama iz sebe, temuč le po prošnji z močjo in oblastjo svojega Sinu, svojega Boga.

Naša prestava se derži izvirnika, koliker se je ravno dalo; več verstic se v ritmu ne vjema z dotičnimi latinskimi, tako da bi prestava in izvirnik ne šla po enem napevu. 10. verz naj bi se bral po prestavljavčevi misli ko »adonij«, 12. pa ko trohejska dipodija; vender, ker je mera prosta, naj stôri vsaki, kaker se mu lepše zdi. ([63])

([63]) *Pa čemu smo postavili sem to priprosto pesemco? Poglavitni vzrok je asonanca v latinskem tekstu, ki jo Huguet tolikanj hvali, pa v prevodu misli, da ne bi bila mogoča. V naši slovenščini je očitno prav lehko mogoča in tudi blagoglasna ne menj ko v latinščini. Sploh je videti, da bi taka prosta asonanca naši liriki vgajala, bolj ko španska na konce verzov navezana. Prav to bi se smelo reči o prosti aliteraciji po zgledu starih latinskih pesnikov.*

Kakər.

(Cv. II. 6cd, 7bcd.)

Zakaj ne pišemo k a k o r, poprašujejo neketeri naši bravci. Zato, ker se tako mej ljudstvom po vsem Slovenskem nikjer ne sliši, ne le dandanašnji, temuč gotovo že čez 300 let, kar se sploh naše slovenske knjige tiskajo, in pa zato, ker ne vemo, zakaj ne bi moglo prav biti tako, kaker se govori v resnici. Mi skušamo namreč jezik pisati, kakeršen je, ne pa, kakeršen bi po vkrepanju učenih jezikoslovcev imel biti, ali kakeršen je mogoče da res bil nekedaj v svoji predliteraturni dobi.

Dandanašnji se govori po Kranjskem in Goriškem k o k ə r, po Koroškem pa (ne vem, ali edino, ali poleg k o k ə r) k a k ə r. V teh opazkah že omenjena »Duhovna branva«, za slovenskega dialektologa interesantna knjižica, pozna le k a k e r to je k a k ə r. Gutsmann ima v slovensko-nemškem delu svojega besednjaka za k a k e r sicer tudi k o k e r, v nemško-slovenskem pa le k a k e r, oblike k a k o r ne pozna. S tem je dokazano, da je k**a**k ə r resnična in živa oblika bila vsaj še leta 1789, ko je Gutsmannov besednjak na svitlo prišel. Da bi bila v našem času čisto izmerla, ne morem verjeti; da se ni še le v 18. stoletju začela, to pa nam zgodovina jezika našega za terdno priča.

Naš pervak, Primož Trubar z Ráščice,* piše v svojih pervih delih le k o k e r, to je, k o k ə r; v poslednjem, postili, pa se kaže ravno pri tej besedici vpliv Kreljev.

---

* Zdaj se govori R á š c a, kaker r ó ž i c a: r ó š c a; č pred *c* izpada, prim. l o š č ə c, gen. l o š c a, = k l o š č, *Zecke.*

Boštijan Krelj je izdal, kaker je znano, leta 1567 v Rēznu ali Ratizboni na Bavarskem »Postillo slovensko, to ie, karšanske evangeliske predige vèrhu vsaki nedelski evangelion skuzi létu, za hišne gospodarie, šole, mlade inu priproste lûdi, pervi zimski del«. Iz te knjige nam je znano dozdaj sicer le to, kar je l. 1808 Kopitar priobčil v svoji gramatiki; do današnjega dne se namreč ni vredno zdelo našim učenjakom kaj več na svitlo dati iz tega važnega spominika, ki ima njega menda edini ohranjeni odtisek cesarska dvorna knjižnica na Dunaju. Vender je Kreljeva zasluga očitna tudi že po tem, kar po Kopitarju poznamo. Krelj je namreč določil in vravnal latinsko abecedo za našo slovenščino po staroslovenski ter vpeljal različna znamenja za *s* in *z*, *š* in *ž*, *u* in *v**; edino razločevanje mej *i* in *j* je pozneje dodal Bohorič. Tako je po stari slovenščini tudi mej glasniki ločil od navadnega *e* »iat«, ki ga je pisal z *é* (vém, lüdéh, očéh, čistéši, zvésto, nésmo) in »ier«, ki ga je pisal z *è*: vèrhu, mèrdal, tèr, kolikèr, dèrži, hèrvatsko itd.

Bistveno je bilo Krelju v poslednjem primeru znamenje, ne pa *e* pod njim; on piše v ravno tistem pomenu pogostoma tudi *à*: kadàr, čàrkom, tàmuč, kàr (= kə[r], *weil*). Z enako pravico, vsaj kar se izreke tiče, bi bil lehko pisal pod ` seveda tudi vsaki drugi glasnik, saj so po svojem navadnem pomenu vsi blizu enako različni od nedoločnika ə.

Ako torej besedico, o keteri imamo govoriti, v resnici piše k a k ò r, mislim, da ne more biti dvojbe

---

* Trubar je rabil namreč po tadanji nemški in latinski navadi *u* in *v* brez razločka v pomenu, *v* v začetku, *u* v sredini in na koncu besed. Ako piše torej n. pr. o k u s a v k u, ne smemo brati: o k ú z a v k ú, temuč: okú za úku; prim. u h ó in z a ú h o, r o k ó in z a r ó k o itd.

o tem, kako je hotel, da naj se bere. Kar na *e* in *a*, to je ` tudi na *o*. Z *o* je hotel vstreči etimologiji, ketera že od nekedaj terja svoje žertve; se znamenjem ` pa je naznanil izreko. Kreljevo kakòr je potemtakem to, kar bi bilo kakèr ali kakàr, namreč kakər.

Po omenjeni postili je Kreljeva pisava te pogosto rabljene besedice nekako v splošno navado prišla. Tako se je zgodilo, da sta jo sprejela Bohorič in Dalmatin v sveto pismo, dasiravno se ne vjema z njiju pisavo, ker ne rabita srednjega spola in prislovov po gorenjski izreki na *o* (ali *ò*) kaker Krelj, temuč stanovitno na *u*. Dosledno bi bila torej kakòr morala nadomestiti s kakùr.

Iz Dalmatinove biblije je šla Kreljeva pisava kakòr v Hrenovo izdanje evangelijev in listov (1612) ter se potem ohranila tudi v nadaljnjih izdanjih te knjige, Šenlebnovem (1672) in Hipolitovem (1730). V teh »evangelijih in listóvih« se je Kreljevo znamenje ` že na vseh raznih glasnikih rabilo, ker se je pogosto naznanjal ž njim tudi novi nedoločni glasnik, ki se je naredil v 17. stoletju iz kratkega *i*, *u* in *ě*. Tako beremo n. pr. v Šenlebnovem izdanju: bodìte, vidìl, imenì, nàcoj, pèrtil, rùmeno, oblògali itd. Ako pomeni taka pisava, da naj se bere: bodəte, vidəł, imenə, nəcoj, pərtił (= prətił), rəmeno, obləgalə, ali ni očitno, da so ti izdajatelji tudi kakòr brali kakər?

Pisavo stare evangelijske knjige so sprejeli naposled Japelj in tovariši zlasti glede rabe znamenja ` v svojo novo prestavo sv. pisma. Tudi tu je torej kakòr: kakər, in dokazano je potemtakem, da terja naša književnost od Krelja do začetka 19. stoletja izreko kakər, to je po naši navadni pomanjkljivi pisavi: kaker.

Do začetka 19. stoletja je pomenilo, kaker smo videli, znamenje ` na keterem si bodi glasniku glas ə; še le Kopitar je to rabo odpravil iz našega pravopisa — dasi ne popolnoma; še vedno se namreč sem ter tje piše: k à, s è, s v è t itd. — ter določil, da naj se rabi ` ko znamenje kratkega povdarka ne glede na kakovost glasu: b r à t, m ò l j, k r ù h, d ì m, m è č itd. Ali je s tem več koristil ali več škodil naši pisavi, ne vem. Da je skerbel za potrebna naglasna znamenja, to je prav, ali da Kreljevega ` z ničemer ni nadomestil, to ni prav, kaker mu je po pravici očital Dobrovský.* Od Kopitarja nadalje se piše torej tudi namestu k a k ò r sploh le kakor in bere napak, kaker bi *o* ne bil *ò* t. j. ə.

Res je sicer, da piše Krelj sam poleg k a k ò r tudi k a k o r *že* v postili l. 1567; ali našemu dokazovanju to nič ne škoduje, ker piše tudi: z h e t e r t i, z h e r k e, k a r s c h e n i k, k r u l i e v a c, s l ü b e s a n i o. V postili l. 1578, po Kreljevi smerti, v Ljubljani izdani pa stoji menda celo vedno le k a k o r; ali tu pač le zato, ker je znamenje ` sploh opuščeno. Tako ima tudi Trubarjeva postila ali k o k e r po stari Trubarjevi pisavi, ali pa k a k o r brez `; to znamenje se namreč tudi v njej opušča.

Seveda pa s tem ni rečeno, da bi se nekedaj pred začetkom našega slovstva ne bilo govorilo k a k *o* r. V rokopisu ljubljanske knjižnice iz 15. stoletja (confessio generalis) stoji vedno, t. j. 6krat k a k u r, kar je dolenjska oblika za k a k o r; v celovškem rokopisu pa, ki se stavi tudi v 15. stoletje, nahajamo, ako se je prav bralo, v resnici po gorenjskem narečju k a k o r. Na-

* »Die e muet sollten Sie doch bezeichnen. Und mir gefiel das B o h o r. è, allein dies wollen Sie nicht.« Jagić, Arch. V. 313.

sproti pa ima rokopis kranjskega mesta, ki je po sodbi prof. Pajka ali iz druge polovice 15. ali iz perve 16. stoletja, le obliko kokər, pisano khockher, khokhir, khokher.

Nekedaj pred začetkom našega slovstva — zakaj omenjeni kratki rokopisi se ne morejo imenovati slovstvo — se je govorilo torej v resnici kakor ali kakur. Potem pa se je spremenila besedica po glasoslovnem zakonu: »Glasnik pred končnim zlogom iz več skerčenih besed, ki se na *e* končavajo, se izgublja, ali že pred končnim *e*, ali ob enem, ali pa pozneje.« Ta zakon je obveljal v nekih primerih že v 15. stoletju, ali še prej, v drugih pa tudi še le v 18. ali celo v 19. Najprej je menda beseda niktože, nihtože izgubila svoj *o*, namreč že, ko se ji *ž* še ni bil spremenil v *r*: nihtže = nihče. Pozneje se je to zgodilo v ničtože, ništože, ništore, kjer je ob enem odpadel tudi končni *e* ter ostalo ništr, t. j. po naši pisavi ništər. V ljubljanskem rokopisu je pisano to: nister. Razen te ima ta znameniti spominik pa vsaj še eno tako obliko, namreč kemer, kar je iz stsl. imiže sè spred postavljenim od vprašavnikov vzetim *k*, ali morebiti iz kŭimiže; pričakovali bi bili seveda kimer (= kimər). Sicer ima ta rokopis še besedi kadar in kygar (iz [j]egože s *k* spred in *e* po analogiji v *i* spremenjenim, ali pa morebiti iz kojegože = kěgaže), ki pa ni gotovo, ali se imate brati kədar, kigar, ali pa kədər, kigər.

Celovški rokopis nima primerov podobne oblike; v rokopisu kranjskega mesta pa je zakon, ki govorimo o njem, že v tisti veljavi kaker pri Trubarju. Razen khokher itd. nahajamo tu 2 kr. nickhoger, 1 kr. nickhomer, 2 kr. nicomer, t. j. nikogər za niko-

g a r e, n i k o g o ž e in n i k o m ə r za n i k o m u r e, n i k o m u ž e.

Da stoji pri Dalmatinu res ene dvakrat (v občnem predgovoru n i k a k **u** r in nekolikokrat k o l i k **u** r, to ne more spodnesti našega dokazovanja. Ali vgovarjati bi se vtegnilo: »Pišimo: k a k o r, ker je naš narod vsaj pred 400 leti še sploh govoril tako, in ker to terja etimologija.« Na to je odgovoriti: Etimologija terja kaker *o* pred *r*, tako *e* za njim. Če nam je dovoljeno etimologiji za ljubo za 400 let nazaj seči, kaj nam brani še kakih sto privzeti, pa imamo polno obliko: k a k o r e.* — Ali etimologija terja tudi *ž* namestu *r*; sezimo torej še nekoliko globočje, da dobimo: k a k o ž e. — Ali etimologija kaže nadalje, da nanašavnikom prav za prav ne gre *k* v začetku; v resnici so nam ohranili frizinški spominiki, najstariši rokopis naše slovenščine, obliko a k o ž e; kaj nam brani tako pisati namestu k a k ə r? — Naposled terja etimologija pri nanašavnikih *j* v začetku, ki ga je stara cerkvena slovenščina tudi res imela. Ali ne bi bilo najbolje tako pisati? — V stari slovenščini ne le najbolje, temuč edino pravo. Ali ker mi ne pišemo stare slovenščine, zato se mi zdi, da imamo pisati tako, kaker se beseda izgovarja v novi slovenščini, in sicer v nje zgodovinski dobi. Trubar nam je mejnik, ki čezenj ne sezimo nazaj, ker se za njim ne vemo kje vstavljati. Ker se za Trubarja več ni govorilo k a k o r, temuč k a k ə r ali k o k ə r, zato je k a k o r za našo knjižno slovenščino mertva oblika; ravno tako druge podobne: k o g **a** r, k o m **u** r, č e s **a** r, č e m **u** r, k ə d **a** r, v ě n d **a** r itd.

* Hervatje so govorili n i k a k o r e celo še ob koncu 15. stol.; prim. evang. in liste Bernardina Spletskega, tiskane v Benedkah 1495, list 74, str. 2.

Ali te in take oblike so se v resnici slišale vsaj nekedaj; nigdar in nikjer pa ni govorilo naše ljudstvo kakoršen in kolikoršen, kaker prav učita Levec in Levstik. Vender sadanja pisava ni nova; že v Dalmatinu nahajamo 1. Kor. 16D: kakòršni, že tedaj se je mislilo potemtakem, da je izpeljana ta beseda iz kako-r. Ni čudo! saj se s končnico [š]nji (ali [j]ši, primeri prekmursko kakši, takši, č. včerejší itd.) drugači res le iz adverbijev ali adverbijalno rabljenih padežev napravljajo pridevniki. Sicer bi po dokazanem glasoslovnem zakonu tudi iz kako-r[e]-šnji moralo priti kakəršnji; vender ne verjamem, da bi se bilo to res tako naredilo. Brani mi pervič *a*, ki je v kakəršən menda vedno in povsod čist ohranjen, kaker je v kak, -a, -o, v adv. kakər pa je po večem v *o* spremenjen, kaker v adv. kakô' in takô': ko·kə·r, kokô', tokô'. Drugič mi to branite besedi kako·və·r (ne kakovér, -a, -o, kaker je v Janežičevi slovnici) in čiga·və·r, ki se rabite ko »adject. indecl.« za vse spole in padeže in nikaker ne morete biti pervotno »adverbia« (dasiravno je menda Janežič mislil tako, ker je pisal čegavor). Ali kaj pa je torej ta kako·və·r in čiga·və·r? Pač ne le moški imenovavnik! Kaker stsl. j-akovŭ-že, ravno tako mora dati po znanem zakonu tudi j-akova-že, j-akovo-že, j-akovą-že, j-akovi-že, j-akovy-že: kakovr = kako·və·r. Iz j-akovǫję-že, j-akovojĭ-že, j-akovoju-že se je naredilo najprej: j-akovę-že, j-akově-že, j-akovu-že in iz tega nadalje zopet kakovr = kako·və·r. Ni čudo, če je potemtakem kako·və·r obveljalo tudi za ostale padeže, ki bi po pravici imeli različne končnice.

Kaker kakovər, ki je Dalmatinu navadna beseda (kakòršni ima namestu nje le dvakrat na že

omenjenem mestu), tako se je govorilo negdaj tudi kakər (za k-akə-re, k-aka-re, k-ako-re iz j-akŭ-že, j-aka-že itd.) v vseh padežih brez spremembe. Pozneje se je začelo pristavljati -š[e]n, -a, -o (perv. -šnji, -a, -e), da se je beseda po spolih in padežih zopet mogla razločevati. Nekaj časa se je govorilo ka·kə·r in ka·kə·ršnji eno poleg drugega, kaker še dan današnji čiga·və·r in čiga·və·ršən; ali pervo se je, menda zastran adv. ka·kə·r (kokər), kmalu opustilo.

Nekoliko o svojivnih zaimkih.

(Cv. II. 8—12.)

V neketerih v »Cvetju« natisnjenih pesenskih poskušnjah so se rabile oblike: mojga, tvojga, svojga, kjer bi vtegnil gdo misliti, da smo se bali namestu izpuščenega *e* postaviti apostrof, ker so mu pesniki tako odločno slovo dali. Ali apostrof je le znamenje; preganja se prav za prav menda le to, kar to znamenje pomeni. V resnici bi malo pomagalo, samo glasnik sicer izpustiti, pa ne naznaniti izpuščenja. To tedaj ni vzrok zgoraj navedene pisave, temuč drugi, ki ga hočemo tukaj razložiti. Govorili pa bomo potem še o neketerih drugih svojivnih zaimkih in njih posebnostih, ter skušali opravičiti mej drugim tudi pisavo najun, vajun, njijun, ki smo jo nekolikrat rabili.

Zaimki moj, tvoj, svoj imajo v rodivniku moškega in srednjega spola v stari slovenščini: mojego·, tvojego·, svojego·, v dajavniku: mojemu·, tvojemu·, svojemu·. Da je bil naglas na končnici, kažejo koliker toliko rokopisi staroslovenski in poterja ruščina, ki je v tem kaker v drugih podobnih primerih

do današnjega dne ohranila staro naglaševanje. Ali kaker daje rusko (in staroslovensko) mokrota·, široko·, rešeto·, studene·c v naši današnji slovenščini: mokro'ta, širo'ko, reše'to, stude'nəc, tako bi zgoraj omenjene besede po pravici morale dajati: moje'ga, tvoje'ga, svoje'ga, moje'mù, tvoje'mù, svoje'mù (primeri tudi rus. in stslov. jego·, jemu· in naše njè'ga, njè'mù). Ako bi naše ljudstvo v resnici kje tako govorilo (kar meni ni znano). to bi bilo znamenje, da so se te besede tam ohranile iz stare slovenščine brez druge spremembe. Navadno pa se tako seveda ne govori, temuč ali mô'jga, mô'jmù, ali môjga·, môjmu· (po dolenjsko: mujga·, mujmə·, ali mùjga·, mùjmə·, t. j. məjga·, məjmə· = miga·, mimə·). Kako si bomo razlagali te oblike in s koliko pravico se govori tako?

Na to nam odgovarja zgodovina naše slovenščine. V frizinških spominikih imamo te tri zaimke v teh padežih:

Masc.	sing.	gen.	*mega* (skerčeno iz mojega, 2kr., I, 17 in 33.)
„	„	dat.	*memu* (skerčeno iz mojemu, I, 19.)
„	„	acc.	moi (I, 3, 31; III, 65.)
„	„	instr.	zuoim (II, 78.)
„	plur.	gen.	moih (5kr., I, 7, 10, 11; III, 21, 47.)
„	„	acc.	zuoge (= svoję, II, 51); moie (= moję, III, 26.)
Neutr.	sing.	acc.	*me* (iz moje, 2kr.: I, 29, 30); moie (3kr.: III, 63, 64, 65); suoge (= svoje, II, 63.)
„	„	loc.	*zuem* (iz svojem, III, 59.)
„	dual.	instr.	*tuima* (iz tvojima, III, 55.)
„	plur.	acc.	moia (3kr.: I, 30, III, 61, 62.)
„	„	instr.	tvóimi (I, 32, 33); zuoimi (II, 77.)

Fem. sing. nom. *tuá* (iz t v o j a, 1, 26.)
„ „ acc. m o i v (= moją, I, 11); *mó* (iz m o j ą, 2 kr.: I, 30); *mo* (I, 31); *tuó* (iz t v o j ą, I. 32); t u u o i u (II, 51.)

Iz tega pregleda vidimo, da ima največ skerčenih oblik I. spominik, III. le dve, II. pa nobene. (V opazki o friz. spom. str. 148 (Cv. II. 4 c) smo rekli, da ima tudi II. eno; šteli smo namreč instr. *nasu* (t. j. n a š ą za n a š e j ą), kar pa sem ne spada.)

V I. spom. je *-oje-* vedno skerčeno: m e g a, m e m u, m e, enkrat tudi v III.: s v e m. To se je pač tako naredilo, da je najprej *j* vtihnil in potem *o* se zenačil *z e*, kar daje dolg *e* in to je pri nas (kaker v stari slovenščini) ě. V češčini pa se je ohranil dolgi *é*: m é h o, m é m u, m é m, m é; (primeri češko v é v o d a in staro dolenjsko v i u d a to je v è v ô'd a = v ě v ô'd a iz v o j e v o d a). Nasprotno zenačenje imamo v hervaščini; tu se je iz *oje* naredilo *o*: m ô g a, m ô m u, m ô m, kar je stariše kaker m o·j ê g a, m o·j ê m u, m o·j ê m.

Da so oblike friz. spominikov: m e g a, m e m u itd. res prav za prav (etimologično natančno) pisati: m ě g a, m ě m u itd., to nam poterjuje drugi star spominik naše slovenščine, ljubljanska »confessio generalis«, ki ima za m o j e g a 9 kr.: m e y g a t. j. m ê g a; prim. d e y l a m, g r e y c h w, n e y s s a m, w e s s e y d o itd. za: d ê l o m, g r ê h o v, n ê s ə m, b e s ê d o.

Potemtakem je naše ljudstvo od 10. pa do 15. stoletja sploh govorilo: m ê g a, t v ê g a, s v ê g a; m ê m u, t v ê m u, s v ê m u; m ê m, t v ê m, s v ê m. Stare neskerčene oblike so se mej tem popolnoma opustile; ni ljubljanski ni frizinški spominiki jih ne poznajo več.

Kaj pa namestu moje, tvoje, svoje v imenovavniku in toživniku srednjega spola, ali se je tudi tako sploh govorilo: mê, tvê, svê? Pač ne! ljubljanski rokopis ima tu le polno obliko moye; friz. spominiki pa imajo poleg dvakratnega me v I. trikrat moie v III. in enkrat suoge v II. spisku. Meni se celo ne zdi prav verjetno, da bi se bilo tudi v tem primeru *oje* kerčilo v *ê*. Res je sicer ime Debrê‘ polje, dasiravno se rabi dandanašnji ko plurale tantum gen. femin., pervotno Dobrê polje, t. j. Dobroje polje, das gute Feld, Gutenfeld, ali tu se je *oje* le zato moglo skerčiti v *ê*, ker ste besedi v eno se sprijeli ter tedaj perva ni potrebovala navadne končnice. Moje, tvoje, svoje pa se je moglo le tako kerčiti, da je bil na koncu ali *e* po zgledu: vse˙, ali *ô* po zgledu: tô˙. Pervo obliko imamo v I. friz. spominiku, poslednjo pa rabi rezijanščina: mo sarze; rezj. katehizis str. 5., versta 21. V ostalih gori omenjenih primerih poterjuje tudi rezijanščina *ê*;. ima namreč m′îha, m′îmu, m′în (t. j. mjìha, mjìmu, mjìn), tvîha itd. za: mêga, mêmu, mêm, tvêga, kaker: dîla, v′îjo (= vjìjo), lîtos itd. za: dêla, vêjo, lêtos.

Poleg *-oje-* imamo še več glasnih zvez, ki se pri teh zaimkih navadno kerčijo. Iz *-oji-* = *-oi-* se nareja, ako se *o* zenači z *i*, dolg *i*. Primer imamo v friz. spom. III, 55: tuima t. j. tvíma za tvojima. (Mogoče da je tudi tvóimi (I, 32, 33) prav za prav tvúimi t. j. twimi; naglasa si namreč na *o* tisti čas še ne moremo misliti, ker je pervotno na *i*: tvoji′ma, kar bi še dandanašnji po pravici ne dalo tvo‘jima, kaker kobi′la ne ko‘bila; *vú* za *w* = *v* pa stoji v tem spominiku večkrat, kaker tudi *vu* z ´ na *v*.) V češčini je to kerčenje v instr. sing. masc. in neutr. in v množini razen nom. moji sploh v navadi: mých, mým,

mými. V naši slovenščini pa se je *-oji-* = *-oi-*, ako ne še ob času friz. spominikov, gotovo pa v 15. stoletju navadno kerčilo v *ê*; primeri: gospê' iz gospoji', pê'ti iz poiti (poj-em). Ljubljanski rokopis ima te primere: meymi, meymy, meych, meych, t. j. mêmi, mêh. Rez. kateh. str. 5, v. 26. pa: memi. Ali kjer so govorili mêh za mojih, mêmi za mojimi, tam so gotovo tudi mêm za mojim (rezj. zas tvîn = s tvojim), mêma za mojima; tudi v dualu v nom. in acc. fem. in neutr. je bilo mogoče mê za moji. V nom. pl. masc. pa se je hranilo moji, ali se je kerčilo v mi, da se ohrani primerna končnica. V acc. pl. masc. ima rez. kateh. sve za svoje.

Za ženske padeže imamo le v I. friz. spom. primere skerčenih oblik, in sicer v edinstvenem imenovalniku tva za tvoja in v tožilniku mo za mojo, tvo za tvojo. Vender ni neverjetno, da so se ob svojem času tudi v drugih padežih rabile skerčene oblike, v sing. gen. in plur. nom. in acc. me, v dat. in loc. sing. mêj, v instr. mo. V dat. in loc. bi se morebiti bolj prav pisalo mê, ako namreč ni podlaga mojej, temuč moji, ki se nahaja, pisano moi, že v stari slovenščini. Mikl., Vgl. Gr. III. 51. Sicer pa se mê in mêj po navadni izreki nič ne razloči, ker se *j* za *i* in *ê* ne sliši: zlô'dèj = zlô'dè = zlô'dì, lê'pèj = lê'pè = lê'pì, ni'tìj = ni'tì.

Po tem, kar smo povedali, so se besede moj, tvoj, svoj negdaj sklanjale po tem obrazcu:

Masc. sing. n. môj, g. mêga, d. mêmu, a. môj, l. mêm, i. mêm;

Masc. dual. n. [ma], g. —, d. mêma, a. [ma], l. —, i. mêma;

Masc. pl. n. [mi], g. mêh, d. mêm, a. me, l. mêh, i. mêmi.

Neutr. sing. n. [me], g. mêga, d. mêmu, a. [me], l. mêm, i. mêm;
Neutr. dual. n. [mê], g. —, d. mêma, a. [mê], l. —, i. mêma;
Neutr. pl. n. [ma], g. mêh, d. mêm, a. [mê], l. mêh, i. mêmi.
Fem. sing. n. ma, g. [me], d. [mê], a. mo, l. [mê], i. [mo];
Fem. dual. n. [mê], g. —, d. mêma, a. [mê], l. —, i. mêma;
Fem. pl. n. [me], g. mêh, d. mêm, a. [me], l. mêh, i. mêmi.

V oklepe sem postavil tiste primere, ki se v virih, koliker je meni znanih, ne nahajajo. Padeži, ki so v raznih spolih enaki, pa stoje v vseh brez oklepov, ako so tudi le v enem najti v naših virih.

Povdarjale so se vse te skerčene oblike po zgledu zaimka ta, ta, tô. Kaker ima ta v gen. masc. in neut. tèga˙ [(in tê'ga)], v dat. tèmù˙ [(in tê'mù)], v loc. in instr. sing. in dat. pl. tè˙m [in tê'm], v dat. in instr. dual. tèma˙ in tê'ma, v gen. in loc. pl. tè˙h [in tê'h], v instr. pl. tèmì˙ in tê'mì, tako je imelo v dotičnih padežih tudi mô'j: mêga˙ in mê'ga(?), mêmù˙ in mê'mù(?), mê˙m in mê'm, mêma˙ in mê'ma, mê˙h in mê'h, mêmi˙ in mê'mi. — Kaj sem hotel z oklepi tukaj zaznamenjati, se bo pokazalo pozneje. Glede oblik tê'ga, tê'mu, tê'm, tê'h pa omenim že tu, da ne vem, ali se ne izrekujejo prav za prav zategnjeno: tê'ga, tê'mù, tê'm, tê'h; v mojem rojstnem kraju se sliši namreč dolgi *ê* le v tê'ma in tê'mì.(64)

(64) *Dr. Breznik (slov. § 190) ima: tê'ga, tê'mu, tê'm, tê'h. Ali da bi se bilo po tem zgledu povdarjalo mê'ga, mê'mu, to je napačna misel; saj je*

Te skerčene oblike so se torej ob svojem času, morebiti od 9. do 15. stoletja, sploh rabile v naši slovenščini. Ali kako pa, da se dandanašnji več ne? Vzrok je, mislim, očiten: premalo jasne so bile in preoddaljene od nominativa mô'j. Kaj je bilo torej storiti, da se popravi škoda, ki jo je naredilo kerčenje? Starih polnih oblik ni bilo več v jeziku; že davno pozabljene

---

*gotovo mêga, mêmu stariše in têga, têmu šele po onem ponarejeno iz pervotnega togo˙, tomu˙. Le tê'ma, tê'mì je pervotno in dolgi potisnjeni naglas nasproti tè˙m, tè˙h opravičen kaker v na'ma, na'mì, nasproti na˙m, na˙s ali va'ma, va'mì nasproti va˙m, va˙s, nj'i'ma, nj'i'mì nasproti nj'ì˙m, nj'ì˙h, ž nj'i'm. Poslednja oblika je iz pervotne *jei'mь; tè˙m je iz perv. *toimь, kar je imelo gotovo nekedaj tisti naglas kaker jei'mь, namreč toi'mъ, in to je dalo tê'm, kar se je skrajšalo v tè˙m. Kaker tè˙m iz tê'm, tako je moglo tudi tè˙h nastati iz tê'h. Kaker je nadalje iz jego˙, jemù˙ nastalo je.go, je.mù in iz tega nj'e'ga, nj'e'mù, tako je moralo iz togo˙, tomu˙ nastati to.go, to.mù, in ko je pervotni **o** spodrinil **ê**, je bil to tisti **ê** kaker v têm in têh, torej **ê**', ne **ê**'; poslednji je namreč le v dvoj. daj. in orod. in v množ. daj. opravičen, kaker v navedenih primerih **a**' nasproti **a**˙ in **i**' nasproti **ì**˙. V ženskem edninskem daj. té'j (prav bi bilo tê'j) je torej dr. Br. po moji misli pravi naglas zabeležil, ki bi bil na svojem mestu tudi v vseh drugih primerih, keteri imajo poleg sebe v oklepih oblike s pervotnim kratkim naglasom na poslednjem zlogu. Morda bi bilo tudi bolje, ke bi bil te oblike ko navadniše postavil na pervo mesto in perve zraven v oklepih. Od žen. tož. tó' pa bi bil moral razločevati orod. tô', prim. glavó' in glavô', pa kra'vo in kra'vo.*

se niso mogle zopet vpeljevati. Popraviti se je moralo to, kar je bilo pri hiši. Pa kako? Namestu nepomenljivega *ê* se je postavil pomenljivi v nominativu ohranjeni *ôj* tudi v ostale sklone, — tako je nastalo m-ôj-ga' za m[ê]ga', m-ôj-mu' za m[ê]mu' itd.; — ali pa se je *-ôj* le kar vmes postavil, — to zlasti v enozložnicah z vokalom na koncu, m-ôj-a' za ma' itd.

Kaker v pervem tako je tudi v drugem primeru *j* ostal z *o* sklenjen, torej v pervem zlogu; zato pa je bilo treba še enega *j*, da se je zamašil zev: môjja'. Mislim, da ne bo odveč, ako opomnim tu na neko podobno prikazen v novejši gerški izreki. Kaker nam priča staroslovenska pisava, so izgovarjali Gerki 9. stoletja in za njimi stari Slovenci *Λευΐ* ko Lev-jí ali pravzaprav Le'v-gj'í, *παρασκευή* ko paraskev-jí ali paraskev-gj'í, *Εὔα* ko Ev-ga itd.; *u* v diftongih *ευ, ηυ, αυ* se je spreminjal namreč v soglasnik *v* (ali, pred šeptavci, *f*) in ta *v* je ostal v svojem pervotnem zlogu; brati bi bili imeli Lev-í, paraskev-í, Ev-a, kar je bilo pa jeziku prezoperno. Kaker sam od sebe se je porodil iz tako nevgodnega hijata dotični soglasnik. — Blizu tako se je naredilo torej tudi naše môj-ja' iz môj-a'.

Nominativni *-ôj* je ohranil svoj *o* nespremenjen v koroškem in gorenjskem govoru in skoraj gotovo tudi v nekih krajih na Dolenjskem: sicer pa se je po Dolenjskem spremenil kaker vsaki pervotni dolgi *o*; zato govori Dolenjec za mêga', mêmù', mêma': mujga', mujmù', mujma', za mêm, mêh, ma', mi', mé', mé', mó', mó', mê: muj'je'm, muj'je'h, muj'ja', muj'ji' (= mu-í'), muj'jé' (nom. acc. pl. fem. in sing. neutr.), muj'jé' (gen. sing. f.), muj'jó' (acc.), muj'jó' (instr.), muj'jè' = muj'jì' (dat., loc. f.). V inst. plur. sta

oba načina sploh v navadi, da se namreč *ê* z *-ôj* (-uj) namešča, ali se pa *-ôj* (-uj) le vmes postavlja mej soglasnik in *ê*: mujmì in muj'jê'mì. Vse te oblike se ne dajo razlagati drugači kaker iz navedenih skerčenih; dokaz so nam torej, da so tudi tiste skerčenke nekedaj živele v jeziku, ki jih iz naših virov nismo mogli dokazati ter smo jih zato v pregledu mej oklepe postavili: mi, me, mě itd.

Ali od kedaj se skerčenke tako raztezajo in popravljajo? V ljubljanski »confessio generalis« stoji v enem prepisu enkrat, v drugem dvakrat moyga, t. j. mojga za sicer navadno meyga (= mêga). Razen tega ima rokopis obliki moyo in moye, ki pa ni gotovo, ali ste pervotni ali pa iz mo, me razrinjeni. V 15. stoletju, ko je bil pisan ta spominik, so se torej skerčenke še le začenjale popravljati; v 16. pa so bile že sploh in edino v rabi popravljenke.* In sicer piše Trubar v pervih spisih stanovitno: mui, tui, sui, muiga, tuiga, suiga, muimu, muia, muie, muio itd. Bohorič pa in Dalmatin sta vpeljala *-oj* za *-uj*: moj, tvoj, svoj, mojga, tvojga, svojga, mojmu itd., česer se je naposled (v postili) poprijel tudi Trubar. Ljubljansko izdanje Spangenbergove postile, ki se navadno omenja pod Kreljevim imenom, pa ima, koliker morem sklepati po odlomkih v Kopitarjevi slovnici, poleg moiga, moimu pogostoma moiega, moiemu, kar ne vem ali je pervotna polna oblika, ali je pa le m*oj*ê'ga, m*oj*ê'mù, narejeno kaker m*oj*ê'mì. Dalmatin ima v celi bibliji le eno tako

---

* Razen rezijanščine je le v posameznih primerih kaka skerčenka še kje v navadi. Tako govore okoli Ljutomera, kaker se mi piše, ma' za moja v vokativu pred draga: »ma draga!, oh ma draga!« Sploh pa je znano priduševanje: »pri mê' du'ši!«

obliko, 1. Sam. 20, A: tvojemu očetu; sicer sem jo našel v meni dostopnih virih le še enkrat, namreč v pesenski knjižici »Ta celi katehismus« (v Tibingi 1595) na str. 442: Nam poslal Synu svojega. V ravno tej knjižici na str. 13. v verzu »inu tvojga blishniga« stoji nad *j* nota, da je torej menda peti tvo-i-ga; sicer velja mojga, tvojga, svojga, mojmu, tvojmu, svojmu vedno le za dva zloga. Ali se je govorilo v 16. stoletju na Kranjskem poleg navadnega m*oj*ga, m*oj*mu tudi m*oj*ȇ'ga, m*oj*e'mu, potemtakem ni gotovo; še menj se da misliti, da bi se bilo govorilo m*oj*èga˙, m*oj*èmu˙ (= mojiga, mojimu), dasiravno stoji na gori omenjenem mestu nota nad *j*, in dasiravno sem našel že v Trubarjevi postili (II, 124): ksvojimu hlapzu nam. navadnega svojmu; ono se je naredilo po potrebi napeva, to je menda le tisna ali pisna pomota.

Kaker je môjȇ'mì navadno poleg môjmì˙ (ali mo'jmì), tako piše Dalmatin tudi mojema (= mojȇ'ma) namesti mojma, Job 4A, Izaija 65C. Na Dolenjskem se sliši oboje pač tudi še dandanašnji. Sicer gre omeniti, da piše Dalmatin in tudi Trubar v postili namesti mojim, mojih t. j. m*oj*è˙m, m*oj*è˙h, navadno le moim, moih, ali celo mojm, mojh, tako, da menda tudi tu *oj* namešča *ȇ* ter bi se bilo mĕm in mĕh na oba načina popravljalo, kaker mĕma in mĕmi. Posebnost Trubarjeva v imenovani knjigi pa so oblike mojem (loc. in instr. m. n. sing., dat. pl.), mojej (dat., loc. fem. sing.), mojeh (gen., loc. plur.), ki so brati menda: mojȇ'm, mojȇ', mojȇ'h. Tu se kaže analogija z dotičnimi padeži kazalnega zaimka, ki so pri Trubarju in Dalmatinu tem, tej, teh t. j. menda tȇ'm, tȇ', tȇ'h. Zdaj se na Dolenjskem (vsaj v Ribn.) ne govori tako, temuč tè˙m, tè˙, tè˙h; pač pa

se govori tê'ma in tê'mĭ, zato tudi muj'jê'ma, muj'jê'mì. Oblik tega, temu (= tê'ga, tê'mù) namesti tiga, timu pa Trubar ne pozna, kaker so nam na Dolenjskem še zdaj neznane; dosledno ne rabimo oblik môjê'ga, môjê'mu in pri Trubarju jih tudi nisem našel, kaker sploh niso gotove.(65) To sem hotel zaznamenjati s tistimi oklepi gori, ko je bilo govorjenje o naglaševanju.

Ali pa bi se staro mojga, mojmu ne dalo razlagati tako, kaker n. pr. današnje: na'žga, lj'u'bga, lj'u'bmə, lj'u'bljenmə itd.? Saj ni pač nič nenavadnega v naši slovenščini, da glasniki odpadajo in izpadajo. Res, dobro vemo, dandanašnji je to nekaj prav navadnega; kratki glasniki *ì, ù* in *è* so nam oslabeli do nerazločnosti, vsi trije se izgovarjajo enako za ə, in s tem novim nedoločnim glasnikom se je zgodilo blizu to, kar že davno prej sè starim, ki je iz staroslovenskih ĭ (ь) in ŭ (ъ), oslabelih do nerazločnosti. Kaker je iz starega tĭmĭnica najprej se naredilo təmənica in potem təmnica, iz starega sŭbĭrati najprej səbərati, potem səbrati in naposled zbrati, ravno tako je iz starega lipica, v naši slovenščini li'pìca, ob svojem času se naredilo li'pəca in nato li'pca, iz varują: va'rùjem, va'rəjem, va'rjem, iz děvica: dêvi'ca, dəvi'ca, dvi'ca. Nedoločni glasnik, stari kaker novi, izpada, kjer ga jezik k lehkemu izgovoru ne potrebuje. Po tem zakonu je dandanašnji opravičeno lj'u'bga namestu lj'u'bəga iz lj'u'bĕga, lj'u'bĕga, ravno tako lj'u'bmə namestu lj'u'bəmə iz lj'u'bèmù, lj'u'bĕmu.

Ali kaker pervotne staroslovenske oblike niso təmnica in səbrati ali celo zbrati, temuč tĭmĭ-

(65) *Primeri spred opazko 64.*

nica, sŭbĭrati, tako tudi pervotne novoslovenske niso lipca, varjem, dvica, lj'ubga, lj'ubmə, temuč li'pìca, va'rùjem, dèvi'ca, lj'u'bèga, lj'u'bèmù. In te oblike v 16. stoletju še niso bile omajane, samo da se je *è* navadno pisalo *z i*: divica, l[j]ubiga, l[j]ubimu. Da je bil tedaj izgovor ta kaker dandanašnji, gotovo bi nahajali pri Trubarju kaker pri Dalmatinu sto in sto krat *-ga* in *-mu* namestu *-iga*, *-imu*, ne le pri zaimkih moj, tvoj, svoj, temuč tudi pri vseh drugih; ravno tako pri pridevnikih. Ali povsod drugod se bere prav tako stanovitno *-ìga*, *-ìmu* (tudi za *j*: ptujiga, ptujimu), kaker pri moj, tvoj, svoj le *-ga* in *-mu*. Po pravici torej terdimo, da v mojga, mojmu ni izpadel glasnik kaker v današnjem lj'u'bga, lj'u'bmə, in da bi potemtakem pisava z apostrofom: moj'ga, moj'mu ne bila opravičena.

To poterjujejo tudi drugi slovenski jeziki, ki še dandanašnji ne izpehujejo glasnikov kaker naša slovenščina, pa vender poznajo in rabijo mojho, mojmu. Neporedkoma se sliši tako v južnih Rusih; sploh navadno pa je Slovakom na Ogerskem. Ti govore po analogiji le *-ho* seveda tudi v nášho, vášho* in celo pri svojilnih pridevnikih n. pr. otcovho, kjer je pa menda nekoliko tudi pervotna imenska sklanja vzrok tej obliki; iz otcova je namreč lažje bilo narediti otcovho, kaker otcového ali otcovjeho.

Ker je potemtakem mojga, mojmu prav in do 18. stoletja tudi v knjigah sploh v rabi, kako da se piše v pervi polovici 19. stoletja ravno tako sploh

* Dalmatin ima 2kr. menda po pisni ali tisni pomoti našmi za našimi: »z'našimi synmy inu z'našmi hčerami, z'našmi ovcami inu z'našimi govedami.« 2. Moz. 10B.

m o j i g a, m o j i m u, in kaj je misliti o naši današnji navadni pisavi?

Ravno smo omenili, kako Slovaki tudi druge svojivne zaimke ali celo svojivne pridevnike delajo po analogiji m o j h o, m o j m u. Analogija je v jezikih velika moč, ki se ne meni vedno za pravico. Vlada pa kaker v priprostem ljudskem tako tudi v vmetelnem književnem jeziku, samo da ne vselej in v vsakem oziru v tem in onem z enako močjo. Ako torej češkoslovensko ljudstvo na Ogerskem govori n á š h o namestu n a š e h o ravnaje se po m o j h o, naši literati ob koncu 18. in v začetku 19. stoletja ravno nasproti m o j i g a pišejo namestu m o j g a ravnaje se po zgledu velike večine pridevniških besed, ki imajo v rodivniku *-iga* (-èga). Temu se ne bomo čudili, zlasti, ako pomislimo, da se je ob tistem času že izgovarjalo n. pr. n a ž g a, l j'u b g a itd.; ako so to vender le pisali: n a š i g a, l j u b i g a, zakaj ne bi bili smeli in morali tudi m o j i g a namestu m o j g a? Tako je menda pervi argumentiral p. Marko, samo da piše *-ega, -emu,* namestu *-iga, -imu:* m o j e g a, d o b r e g a itd., za kar ga pa ni prehitro hvaliti; on piše tudi n. pr. b u k v e z e, v e z h i r n e z e, p e r v e d e j l, d r u g e d e j l itd. Njegovo m o j e m u torej ni staroslovensko niti naše današnje m o j e m u; duo si faciunt idem, non est idem. *Z e muet* Pohlin ni imel sreče; obveljal pa mu je glasnik v našem primeru. Japelj, Kumerdej in Traven pišejo sicer še po staro m o j g a, m o j m u, m o j m i, ostali slovenci svetega pisma, Rihar, Škrinjar, Šraj, pa imajo že navadno in Wolff celo dosledno m o j i g a, m o j i m u, m o j i m i.

V 2. polovici 19. stoletja je obveljalo *-ega, -emu:* l e p e g a, l e p e m u; m o j e g a, m o j e m u. In v resnici, gdor piše: č l o v e k, d e v i c a, lepota za: člo'vèk,

dèvi'ca, lèpo'ta (ali staro člově'k, děvi'ca, lěpotá', piše po pravici tudi za lě'pèga, lě'pèmù (ali po staro lě'pěga, lě'pěmu): lepega, lepemu. Ravno tako po pravici pa so pisali naši pervi pisatelji lépiga, lépimu (ali lejpiga, lejpimu), ker so pisali tudi človik, divica, lipota. Ali v tem primeru, v deblih namreč, je Pohlinov *e muet* zlahka izpodrinil stari *i*, ker se je pokazal nekak *e*, berž ko je dotični zlog dobil dolg naglas: človêka, lêpa itd. V končnicah pa to ni bilo tako lehko; zato se tudi do današnjega dne še ni zgodilo, kaker bi doslednost terjala. Beneški Slovenci, ki izgovarjajo *è* (to je kratki ě) kaker navadni pravi *e*, govore kaker buozeha, buozemu, lievšeha, lievšemu, tako tudi: na noze, na roce, na muoste, v trebuse, par kralje, na lice, po liete, po miesteh, par otruoceh itd.

Da je v lokalu za vsemi soglasniki, tudi za *č, ž, š, j* pri nas prava končnica *è* (ě), poterjujejo tudi stare oblike duhê' (Dalm. Galat. 4 C), blagê', mesê', morjê', sərcê'; hrastjê', klasjê', klasovjê', orožjê', pitjê', prevzetjê', tərstjê', pisane pri Dalmatinu vse seveda z *ej* na koncu.*

Razen lokala ed. štev. m. ž. in sr. spola ima *è* (ě) na koncu tudi ženski ed. dajavnik (zato so pisali negdaj herv. Slovenci n. pr. ribe v dat. kaker v gen.) in imen. in tož. dv. štev. v ž. in sr. spolu. Dvê' glavê' (dvej

---

* *i* v lokalu v naši slovenščini vedno le *è* nadomešča, tudi za *č, š, ž, j*. Razločevanje: *i* za topljenci, sicer pa *u*, je čisto neopravičena samohotnost. *u* imajo v lokalu pervotno samo debla, ki se zveršujejo na *u* kaker sin, vol, vərh; ali že v stari slov. se je začel širiti na debla na *o*, v novi pa se je razširil tako, da je povsod ravno tako opravičen kaker *è* (ali njegov namestnik *i*).

glavej) piše Dalm. (Ezek. 41 B) in tako se še vedno govori vsaj po Dolenjskem. Očitno je, da stoji d v ê' g l a v ê' proti d v ê' r i'b è, kaker z l ê'g a proti h u'd è g a; gdor piše r i b i, ta bi moral pisati tudi h u d i g a, gdor piše h u d e g a, ta bi moral tudi r i b e. Zmaga mnogo hvaljenega *-ega* potemtakem ni ravno poseben napredek v naši knjižni slovenščini, ker ni zmaga zakona, temuč samohoti in polovičarstva. Ako pa je h u d e g a samo na sebi vender le opravičeno, kaker d e v i c a nam. d i v i c a, glede m o j e g a vsaj sè stališča zapadne slovenščine tega ne moremo reči, ker tu pervotno ni tistega *i*, da bi ga zamenjali *z e*. Iz h u d *i* g a naj bo po pravici h u d *e* g a; m o j g a ostane le m o j g a.

Ali imamo po vsem tem sedaj navadno m o j e g a, m o j e m u, m o j i m i itd. popolnoma zavreči, ter zopet sploh pisati m o j g a, m o j m u, m o j m i ali m o j e m i itd.? Sè stališča naše zapadne slovenščine bi smeli to zahtevati in hote popolnoma ohraniti edinstvenost našega knjižnega jezika bi to tudi morali. Vender prestrogi v tej reči nočemo biti. Brez škode pripuščamo, da se nam knjižna slovenščina v posameznih rečeh opira na druga naša narečja, kaker štajersko ali prekmursko, samo da s tem ne pride v nasprotje s keterim občnim zakonom kranjskega narečja, ki ji je prava splošna podlaga. Ker se torej v vshodni slovenščini v resnici govori m o j e g a, m o j e m u, m o j i m i itd. ter to ne nasprotuje nobenemu občnemu zakonu zapadnega narečja, nočemo teh zdaj sploh navadnih oblik preganjati iz pisave, da se le tudi onim vsaj v poeziji popolna ravnopravnost prizna.

Kaker kaže naglas na pervem zlogu, je nastalo menda tudi vshodno m o j e g a itd. po analogiji drugih primerov zaimske in zložene sklanje iz m ô'j g a =

m o j g a· = m ě g a·, ter ni staro neskerčeno m o j e g a. Instr. m o j i m bi bil iz m i m (prim. češko m ý m in t v í m a v friz. sp.), loc. m o j e m pa iz m ě m; instr. pl. m o j i m i iz m i m i (č. m ý m i). Le po naključju bi se torej sedanje oblike našega vshodnega narečja razen naglasa zopet vjemale sè staroslovenskimi neskerčenimi, in v gen. in dat. sg. bi bil potemtakem na vshodu tudi narod analogijo do tja tiral, dokler so jo na zapadu le pisatelji, ki so pisali m o j i g a, m o j i m u za m o j g a, m o j m u.

To bodi zadosti glede zaimkov m ô j, t v ô j, s v ô j, ki so poleg n a š in v a š edini stari svojivni zaimki, občni vsem slovenskim jezikom. Zdaj pa hočemo nekoliko spregovoriti o novejših le južnoslovenskih, narejenih iz rodivnikov drugih zaimkov s prilepki -v[ŭ] in -ĭn[ŭ] ali -in[ŭ]. Najstariši mej njimi je n j'e g o·v, n j'e g ó'v a, n j'e g ó'v ò, ker se nahaja *že* pri naših pervih pisateljih in v obliki j e g o v ŭ, -a, -o tudi v stari slovenščini, seveda ne v panonskih, temuč le v novejših bolgarskih in zlasti serbskih virih. Na pervi pogled je jasno, da je to gen. j e g o sè svojivnim prilepkom -v ŭ, -v a, -v o. Da je tudi v naši slovenščini *že* davno v rabi, priča zlasti *o,* ki se je ohranil v genitivnem sufiksu g o edino v tem primeru. Ali dasiravno je n j e g o·ẹv tako stara beseda, vender se nekedaj ni tako sploh rabila kaker zdaj; pri naših starih pisateljih jo namešča še prav pogosto gen. n j'e g a. (66) V beneški slovenščini, kaker nam jo Klodič opisuje, pa se rabi še zdaj vedno n j e h a· namestu n j e g o v, -a, -o, in neketeri stariši koroški in štajerski pisatelji celo pišejo

---

(66) *Trubar ima, kaker je videti, le* n e g a: *»vta nega Pokoi« (Hebr. 4); »vtih dneh tiga nega Meſſa« (Hebr. 5); »ty nega« (Jo. 16. sum. »die Seinigen«).*

ne sicer nj'ega temuč nja, kar se pa v knjižni slovenščini tako malo more opravičiti, kaker n. pr. naša za našega, ljuba za ljubega. Taki v koroškem narečju navadni genitivi so namreč skerčeni po glasoslovnem zakonu, ki ga knjižna slovenščina ne pozna in ne priznava; nj'a je iz nj'e^{c}a, nj'eha za nj'ega, naša iz naše^{c}a, našeha za našega itd.

Svojivnik nj'ego·v je torej, kaker pravim, *že* star; pišejo ga Trubar (?) in njega verstniki, dasiravno rabijo zanj navadniše rodivnik nj'ega. Drugih svojivnih zaimkov na *v* ali *u* pa naši pervi pisatelji še ne poznajo; oni pišejo le čiga, njih, nje, naju, vaju, nyu ali njiu to je nj'iju namestu čigav, -a, -ò, njihov, -a, -ò itd. Beneški Slovenci pa govore še dandanašnji kaker nj'eha· tako tudi le čeha·, nj'ih, nje, naju, vaju.

Čìga' je skerčeno iz čijega, kar je rodivnik od čij. Čij, čija, čije sicer *že* samo na sebi pomeni čìga'v, -a, -ò, ali besedica menda glede glasov ni prav vgajala; zato so ji nekod na vshodu prikerpali končnico -ən, -na, -no in *j* spremenili v *d,* da je nastalo čiden, drugod pa je prišel v rabo v pomenu *cujus* genitiv čijego skerčen v čigo ali čego. Iz čigo so naredili potem Hervatje či'gov, -a, -o, kaker iz [n]jego: nj'e.gov, -a, -o; pri njih je ta svojivnik star, kaker kaže *o,* ki se je ohranil v sufiksu -go; da se je rabil v 15. stoletju, pričajo evang. in epist. Bernardina Spletskega. Pri nas pa pravimo navadno čìga'v, -a, -ò, kar se je moglo narediti še le, ko je bila končnica -go *že* spremenjena v -ga.

Ali namestu čigav piše neki naš vpliven jezikoslovec čegóv, čegòva. Mislim, da ne po pravici. Pervič nasprotuje zgodovinskemu razvitku naše slovenščine, ki je čigo spremenila v čiga' davno preden

je začela svojivnik na -vŭ, -va, -vo delati iz tega rodivnika. Drugič bi *o*, da nam je ohranjen, ne bil *o*‘, kakeršen je n. pr. v besedah o‘sa, ko‘sa itd., temuč kaker se pravi nj’ego˙v, -ó‘va, -ó‘vò, tako bi se reklo tudi čìgo˙v, -ó‘va, -ó‘vò v moškem imenovavniku s kratkim, v ostalih padežih s potegnjenim ozkim *o*; prim. štok. nj’e.gov in či.gov, kar je čak. nj’ego˙v, čigo˙v. Naposled bi pri nas v pervem zlogu menda bolj kazalo *i* pisati kaker pa *e*. Res ima serbska stara slovenščina č*e*govŭ; tudi pri Vuku nahajamo č*e*gović je on, *cujus est filius?* in beneški Slovenci govore po Klodičevem sporočilu č*e*ha˙; ali današnja serbska oblika je čigov in naši Štajerci, ki »golčíjo« sicer -ega, ne -iga, pravijo čiga, ne čega: čiga sin si? čiga delo je to? Dajnko 166.

Kaker čìga‘v od čìga‘, tako je od onèga‘ napravljeno onèga‘v; od tod potem glagol onèga˙vìti. Kaker čìga‘v tako je tudi onèga‘v pozna, pri nas doma delana, ne iz serbsko-staroslovenskega onogovŭ prestrojena beseda.

»Nj’i‘hov, -a, -ò je potemtakem stariše, ker ima -ov ne -av na koncu?« — kaj bomo na to rekli? — Da je -ov v nj’i‘hov drugači razlagati, kaker -ov v nj’ego˙v; to je deliti nj’ego-v, ono pa nj’ih-ov; nj’egov se je porodilo, ko se je še nj’ego˙ slišalo za sedanje nj’e‘ga, ter je bila še v svesti svojivna končnica -vŭ; nj’ihov pa je narejeno po analogiji, ko je *že* -ov veljalo za dotični prilepek. — Poleg njihov ima serbščina tudi nj’i˙han, nj’i˙hna, nj’i˙hno, kar bi bilo po naše nj’i‘hən, nj’i‘hna, nj’i‘hnò; ali se kje rabi, ne vem.* S prilepkom, ki ga imamo v tej

* Kaker poroča Cigale v Novicah, se rabi v Černem verhu na Notranjskem, ali izrekuje se po natančnišem poročilu

besedi, je narejeno tudi blg. téhen, tĕhna, tĕhno (= tèh) in nejen, nejna, nejno (= nj'en). Poslednje je iz nej, kar je menda okeršen gen. [n]j'eję. Poleg nejen se rabi tudi nejdzin ali nejzin, kar je serbsko njezin, -a, -o; *i* v tej besedi gre k čestki *zi*, ki se zlasti zaimkom pogostoma pristavlja, prim. srb. nj'ojzi, blg. tozi *hic*. V nejdzin je torej prilepek tisti kaker v nejen: -ən, -na, -no; in kaker blg. nejdzin ali nejzin, tako je narejeno srb. njezin. Ako pa je v poslednjem prilepek -[ə]n (ne -in), mora biti ravno ta pač tudi v nj'é'n tako v serbščini, kaker v naši slovenščini. Naposled si smemo misliti ravno ta prilepek tudi v na'jùn, -a, -ò, va'jùn, -a, -ò, nj'i'jùn, -a, -ò = nj'ìju'n, -a, -ò.

Vender je mogoče tudi in celo verjetno, da se je rabil pervotno pri femininu nj'e prilepek -in[ŭ], -ina, -ino, kar poterjuje zlasti serbsko-staroslovenska oblika jeinŭ. V novejši serbščini in v naši slovenščini bi se bil v tem primeru *i* popolnoma potopil v *e*. — Da bi se bilo pa tudi najuinŭ, vajuinŭ, jejuinŭ ali nj'ijuinŭ kedaj kje govorilo, to se, mislim, ne da dokazati. Svojivniki na'jùn itd. so namreč brez dvojbe le v naši slovenščini in to najberž še le v 18. stoletju prišli v rabo; v tem času pa oblike kaker na'juin niso bile mogoče.

---

prav za prav nj'ə·hən, nj'ə·hna, nj'ə·hno. Ta izreka je nov dokaz za to, kar sem *že* prej po drugih okóličnostih sodil glede tega in podobnih svojivnikov, da so se namreč primeroma še le pozno začeli rabiti. Nj'ə·hən je moglo nastati še le, ko se je govorilo nj'ə·h za nj'i·h; zakaj nj'i·hən bi se bilo raztegnilo v nj'i'hən, kaker n. pr. li·pa v li'pa. V olikanem govoru bi veljalo tudi le nj'i'hən ne nj'ə·hən.

Stariše in bolj razširjano od nj'i'hən je nj'i'hov; *že* Matija Kastelec piše namreč (Neb. cilj, str. 532): »Škof Lublanski Thomas Hrén se je bil s' vsò močjó zupar postavil ty nyhovi Kecarij.« — (Cv. III. 2b.)

Najstariša knjiga, kjer sem našel svojilnik n a'j u n,* je p. Rogerija »Palmarium empyreum, pars I. Clagenfurti 1731«. Tu stoje na strani 590 besede: »Próssem, na bode kreh u' mei nama, inu u' mei n a j i n i m i Pastyrji« — poleg n j e g o v, kar se navadno rabi, menda edini primer novega svojivnega zaimka v tej knjigi. »N a j i n i m i« je bral Rogerij brez dvojbé: »n a'j ə n ə-m ə«, kjer sta poslednja dva ə seveda iz *i*, pervi pa je iz *u*. Genitivu n a'j u se je pristavila namreč brez kakih drugih vmetelnosti končnica - n, - n a, - n o. Ta je bila znana iz n j e'n, - n a, - n o, kar se je morebiti iz južnih krajev razširilo k nam ter je gotovo stariše od n a'j u n, v a'j u n, dasiravno se v našem slovstvu menda ne nahaja pred p. Markom: Rogerij piše le n j e.

* Dalmatinovo »v a j m u o č e t u« (I. Moz. 31 A) je morda pisna pomota za: v a j u o č e t u, ali je mogoče da v resnici dajavnik nekako »ex abrupto« po m o j m u narejen kaker od v a j, v a j a, v a j e, česer pa seveda ne pozna ni Dalmatin niti gdo drugi. Podobno razlaga Kopitar (Archiv f. sl. Ph. IV. 679) n a i h: »naih ist der gen. pl. adjectivi pronominalis naji, -a, -e unser beider, z. B. vse krave so domu prišle, samo *naih* ni (Die von uns beiden nicht).« — Hipolit ima n a i h ali n a j h ko pronomen personale v gen., acc. in abl. dual. in (gotovo po krivem) v gen. plur., v a i h ali v a j h v gen. in abl. dual. in (po krivem) v gen. plur., v acc. dual. ima (menda po nedoslednosti v prenarejanju Bohoričevega n a j u v a j u) še v a j u. N a i h, v a i h = n a j ə h, v a j ə h = n a j u h, v a j u h je namreč iz n a j u, v a j u, kaker d v ě h, o b ě h = d v ě j ə h, o b ě j ə h = d v ě j u h, o b ě j u h iz d v ě j u, o b ě j u. Dalmatin ima kaker n a j u, v a j u, tako tudi še d v e j u, Trubar v postili pa navadno d v e j u h, o b e j u h. Da je poslednja pisava opravičena, kaže tudi štajersko d o ü h. Primeri »Kres« I. str. 360. — Ali se Kopitarjevo n a j i, n a j a, n a j e res kje govori, ne vem; da bi bilo nemogoče, ne pravim; tudi Hervatje imajo neki celo podobno n j i h, n j i h a, n j i h o: »njiho misto in den quellen des XVI. jahrhund.« Mikl. Vgl. Gr. IV. 72. Seveda se take oblike, vsaj dokler niso obče v rabi, v izobraženi književni jezik ne morejo sprejemati. (Cv. III. 2 bc.)

V Gutsmanovem slovarju izdanem leta 1789 nahajamo: naje, naju, vaju in nain, vain, pervo in zadnje dvoje za na'jə, na'jən, va'jən; naju, vaju pa ima, kaker pozneje Meteljko, najberž le iz knjig. Vender se sliši na'ju in va'ju z razločnim *u* še dandanašnji mej beneškimi Slovenci, kjer dotični svojivniki zopet niso znani. Nju (skerčeno iz njiju) pozna še le Vodnikova pismenost (l. 1811); vender dotičnega svojivnika še ne. Njun piše menda pervi M. Ravnikar v »Zgodbah sv. pisma« l. 1815. n. pr. I. del, str. 9: njuna hrana, njuna pijača.

Dajnko ima v slovnici (l. 1824) kaker nj'éni, -a, -o, tako tudi najni, -a, -o, vajni, -a, -o, njüni, -a, -o. Da so na vshodu nominativu *i* prilepili na koncu, ni nič posebnega, ker govore n. pr. tudi: »Kak lepi sem ja, kak gerdi si ti!« Naša zapadna in *ž* njo knjižna slovenščina tega *i* ne pripušča. Na'jun[i], vajun[i] bi dalo sicer v vshodnem narečju prav za prav: na'jini, va'jini, primeri: nj'em*i* za nj'em*u*, ali *i* za *j* se je izgubil, kaker že v gen. naj, vaj, kar pišeta Dajnko in Küzmič za naju, vaju.

Meteljko pravi na str. 201 svoje slovnice (l. 1825): »Es scheint, dass nur naju, vaju, nj'u, ju der Genitiv, naji, vaji, nj'i, ji aber der Accusativ des Duals ist.« — Dandanašnji vemo, da je naji, vaji ali prav za prav na'jə, va'jə novejša izreka starega na'ju, va'ju. Po svojem pravopisu bi Meteljko ne bil smel pisati naju, temuč le: najə, ali ker ə za *j* navadno namešča *z i:* naji. Pa kar je *i* v naji, to je tudi v najin, namestnik v ə oslabelega *u*.

Poleg naju, vaju v 1. in 2. imajo naši pervi pisatelji v 3. osebi nyu ali njiu, to je nj'iju. Ta besedica je znana tudi Hervatom (prim. Mikl. Vgl. Gr. III. 220), in kaker poroča Levec (Die Sprache in Trubers

»Matthäus« 16.) živi na Dolenjskem še zdaj. Dobro bi bilo, ke bi natanko vedeli, kje prav živi in kako se povdarja. Analogija z n a'j u, v a'j u bi dala n j'i'j u, po današnji izreki n j'i'j ə = n j'i'i, in svojivnik bi moral biti n j'i'j u n = n j'i'j ù n = n j'i'j ə n = n j'i'i n. Res navaja Meteljko slov. str. 101: n j'i n, n j'i-n a, n j'i n o, kar se ne da razlagati, kaker le iz n j'i'i n = n j'i j ə n itd. S tem bi bilo torej n j'i'j ù zagotovljeno. Ali n j'u n, kar ima tudi Meteljko poleg n j'i n, se iz n j'i'j ù ni moglo narediti, in vender je menda resnična, v ljudstvu živeča oblika. Meteljko izvaja n j'u n (kaker, kar ni mogoče, n j'i n) iz n j'u. Ali naši pervi pisatelji ne poznajo te oblike. Le na enem mestu stoji v Trubarjevi postili: »ž n j u m a t e r j o«, pa mislim, da je tudi tu brati n j'i j u, ker ni nič nenavadnega pri Trubarju sam *j* za *ji*. Sodim torej, da se tisti čas še ni govorilo n j'u, pač pa je n j'i j u moglo akcent imeti na *u:* n j'i j u'. Potemtakem bi se bilo tudi n j'i j u n na oba načina povdarjalo: n j'i'j ù n ali n j'i j u'n. V poslednjem primeru je po splošnem zakonu oslabeli *i* naposled izginil in tako je ostalo n j'j u'n = n j'u'n.

V knjižni slovenščini bi bila torej edina opravičena oblika n j'i j u n, n j'i j u n a, n j'i j u n ò s povdarkom ali na *i* ali pa na *u*.

Drugih misli je R. B. v Zori I. 228, kjer priporoča, ko edino pravo, štajersko n a j n i, v a j n i, j u j n i. Obliki n a j n i, v a j n i ste obsojeni že po tem, kar je bilo gori povedano. Pa tudi j u j n i ne more imeti knjižne veljave.

R. B. piše na omenjenem mestu: »Haloški slovničar Šmigoc 1812. l. javlja v vzoru: n j u j (n j i h, j i h) ter omenja v opazki: »Dvojnikov rodilnik se čteje v knjigah: n j i h, vendar se vsema razložno govori Slovenec med Mariborom, Ptujem, Ormožem, Ljutomerom

in Radgonoj: njuj, in zdi se, ka ti z Bohoričem vred pisočim njiu imajo celo pravo, ker tako se golči in razločka je treba med tem sklonom in množnikovim. Tudi na Dolejnskem je njuj v navadi.« — Na Dolenjskem bo pač težko tako; najberž je le na Štajerskem. Tam namreč pervotni *u* (to je pervotni slovenski *u*, ki je seveda iz predslovenskih diftongov *eu, au, ou)* spreminjajo ali v *ü*, od tod Dajnkovo nj'ü' za n'ju' = nj'ju = nj'ìju', ali pa v *uj*, prim. hujdo za hudo, vujžgati za vužgati, užga·tĭ; nj'uj je torej to kar nj'ü, to je, dialektna oblika za nj'u' = nj'ìju'. In kaker je iz nj'ü Dajnkovo nj'ü'ni, tako iz Šmigočevega nj'uj: nj'ujni. Ker se pa po tistih krajih nj' rado izgovarja kaker sam *j*, prim.: ṿ jo' = ṿ nj'o', otərpjen = otərpnj'en, lehko da se govori za nj'ujni tudi: jujni.

Oblika jujni ima torej potem, kar smo povedali, nič menj ko tri ali štiri dialektne posebnosti, ki jo za knjižno rabo nesposobno delajo: *i* na koncu, *uj* za *u*, *j* za *nj* in, v čemer se zlaga sicer z navadno sedanjo knjižno obliko, ki je pa v tem tudi dialektno pohabljena, glasnik pervega zloga ji je izpahnjen.

R. B. res dokazuje, da je poleg jeju opravičen tudi krajši rodilnik ju. Bodisi! Ali naša slovenščina v starih svojih spominikih ne rabi niti jeju niti ju, temuč le nj'iju, kar je staroslov. [j]iju, za predlogi n[j']iju. Mikl. Vgl. Gr. III. 51. Opravičen je *n* prav za prav le za predlogi vŭ, sŭ, kŭ, keterih stara oblika je [v]ŭn, sŭn, kŭn; vŭ nj'iju je vŭn jiju, sŭ nj'imi: sŭn jimi, kŭ nj'emu: kŭn jemu. Ali od teh predlogov enkrat odkeršen, se je rabil *n* že v stari slovenščini, dasi po krivici, tudi za ostalimi, dokler je v naši slovenščini, hervaščini in bolgarščini temu zaimku popolnoma prirastel, prav kaker besedama nó'tər

in nê'dərje, starosl. ątrĭ in *ědrije ali *jadrije, ki ste se rabili največ krat s predlogom vŭ: vŭ-n-ątrĭ, vŭ-n-ědrije. Štajersko jega potemtakem v knjižni slovenščini ravno tako nima pravice, kaker je nima dolenjsko na'd-i t. j. na'də-j = na'də-nj.

Ravno to velja o jujni, ker ne more biti od neznanega starega ju niti od sadanjega premladega enklitičnega ju (= jə), temuč le od nj'ìju', kar se je spremenilo v tamkajšnjem narečju v nj'uj ali juj. Ali R. B. sodi, da je poslednji *j* sufiks, tisti namreč, ki je tudi v moj, tvoj, svoj, naš, vaš (iz nas-jŭ, vas-jŭ), ter obliki jujni za ljubo vriva ta sufiks tudi v najni in vajni, kaker da je to iz naju-jŭ-ĭny, vaju-jŭ-ĭny. Ke bi bil le tudi dokazal, da se je kje kedaj govorilo na'juj, na'juja, na'juje, ker naj prej bi bìl en sam sufiks zadosti kaker v moj, tvoj, svoj; ali ke bi bil vsaj povedal, kje in kedaj se je govorilo na'jujni, -a, -o! Drugači na sufiks jŭ v najni ne moremo verovati. Pri jujni pa je prezerl R. B., da bi morala za staro ju-jŭ-ĭny štajersko-prekmurska oblika biti jüjni ali jujjni; v jujni se sufiks jŭ ne da dokazati. (67)

Jerdrut.

(Cv. III. 1 b c.)

V II. letniku »Cvetja« smo pisali Jerdrut za navadno pratikarsko Jedrt ali Jedert; v naši knjižni slovenščini to namreč ne more pravo biti. Najprej ni prav -drt, temuč -drut, kaker ni prav: držina,

(67) *Ni tega davno, kar se je bralo v »Slovencu«: »Njunin korak, njunine ponudbe, na njunini zemlji«. Komer je tako prav, bi moral pisati dosledno tudi: »njenin, njihnin, našin, vašin« itd.*

drgači, rmen, strpen, temuč družina, drugači, rumen, strupen. Ljudstvo po večem seveda gotovo že čez 200 let govori: držina itd., ali v pisavi nam velja fonetika 16. veka, in takrat se je kratki *u* še razločno izgovarjal. Po zakonu, po keterem je pozneje izginil v besedi družina in mnogih drugih, je izginil tudi v imenu Jerdrut; dokler se piše tam, se mora dosledno tudi tu.

»Ali zakaj pa ne Jedrut? H čemu tisti terdi *r* v pervem zlogu?« — Knjižna slovenščina terja tudi to. V priprosti izreki novejšega časa res da ptuje besede, ki imajo dva *r* v sebi, navadno enega ali čisto gube, ali pa v *n, m, ł, l, lj'* ali *j* spreminjajo; ali v 16. stoletju se to še ni godilo, vsaj jaz ne vem nobenega primera iz tistega časa.

Izgublja se *r* dandanašnji v teh besedah: Brna'd, ga'tər(68), Je'drt, je'šprajn, kopro'l, maši'rat, Mrje'ta, oma'ra (Gutsmanov in drugi slovarji imajo tudi še ormar, -rja), kumpi'r (navadno krumpi'r ali krompi'r), ma'tra (navadno še ma'rtra). V *n* ali *m* se spreminja *r* v: Gé'ndra (kar je navadno po Goriškem za Gerdrut, začetni *g* je mehki *h*), ma'ntra (za ma'rtra), reznti'rat (iz dezerti'ratì), é'mprge (iz é'rprge). V *ł, l* ali *lj'* se spreminja *r* v: ga'łtroža ali po metatezi ga'trołža (t. j. ga'ṿtroža ali ga'troṿža), ló'r, go'ltnar, polbi'rat (z

(68) *Pleteršnik pozna le gátər in tudi nemški slovarji imajo le Gatter in Gitter; ali Dalmatin ima vedno, to je vsaj na štirih mestih Garter ali gartèr. Prim. 4, Reg. 1, Prov. 7, Cant. 2, regišter. Pervotno je po vsi priliki gartər in to pač le variacija debla karkər in kankər; eno kaker drugo pomeni raka, zlasti račje noge in kar jim je podobno.*

vokalnim *l*, iz barbi'ratì), slci'rat (iz eksercì'ratì), trcja'l (iz tercija'r). Po nekedanji navadi bi se pisale poslednje štiri besede z *lj*: goljtnar, poljbirat, sljcirat, trcjalj. Naposled v *j* se spreminja *r* v besedi fa'jmoštər, kar je morda skozi fa'lj'moštər iz fa'rmoštər.(69) Gutsman ima še farmašter, kaker Trubar: »od Judouskih Farmoštrou.« — V vseh teh besedah, vsaj koliker jih moremo rabiti v knjižnem jeziku, gre pisati *r*, ker so ga pisali ali bi ga bili brez dvojbe pisali začetniki našega knjižnega jezika in ker se vsaj v neketerih semtertje tudi še zdaj sliši mej ljudstvom, torej: Bernard, dezertirati, erperge, farmošter, garter, gartroža, gortnar, Jerdrut, jeršprajn, korprol, krompir, Margareta, margaretica, marširati, martra, ormara, ror.

Sicer nahajamo podobne spremembe tudi po drugih jezikih, prim. nem. Pilgrim, Pilger, franc. pélerin, ital. pellegrino iz peregrinus, poljsko cyrulik (iz kirurg), lubryka (iz rubrika), Małgorzata (iz Margareta), češko: Kedruta (iz Gerdrut), Marketa (iz Margreta), lužiško: klamař (za kramař), jermank (iz Jahrmarkt), rusko: fevralj' (iz fevrarj'), jarmonka (iz jarmarka) itd. Taki in podobni primeri pa so iz ust priprostega ljudstva; izobraženi svet izgovarja ptuje besede sè zavednostjo njih etimologije ter jih torej navadno ne pokvari tolikanj.

Res je sicer nekak glasoslovni zakon, da se dva *r* ne terpita v eni besedi; ali ta zakon je v naši

---

(69) *Verjetniše bi vtegnilo biti fa'jmoštər iz fa'mojštər, fa'rmojštər, prim. šu'majštər za šulmoštər v ribn. narečju. Vender piše Trubar »shulmoshtri«.*

slovenščini še mlad ter si do zdaj ni pridobil splošne veljave niti v ptujih besedah, prim. Gre'gor, kra'mar, re'grat (v Ribnici na Dolenjskem vé'rgrat, po Pleteršniku iz Röhrleinkraut[70]; glede *a* iz *au* naj se primeri koroško foblaž, Vogelhaus, pri Gutsmanu); na domače besede pa se pri tem še mislilo ni, primeri: bra'tranəc, bra'mor = mra'mor, pra'prot, re'brò, ré'bər, srebrô' itd. Ni res potemtakem, da bi slovenska fonetika ne terpela dvejuh *r* v eni besedi, kaker terdi Grot (Filologičeskija razyskanija, tom vtoroj, St. Peterburg 1876, str. 326).

Nadalje bi vtegnil reči gdo, da bi pač še bolje od Jerdruti bilo: Gerdrut; saj se po več krajih v tej in podobnih besedah res govori *g* (ali mehki *h*): Gendra, Gera, Margeta; drugod pa se je najberž po duhovščini iz gorenjščine razširil *j:* Gorenjci namreč *g* pred *e* in *i* sploh izgovarjajo ko *j:* no'ga, nojé'. Ali hočemo tedaj pisati: Gerdrut, geršprajn ali gerštprajn, Margereta, margeretica, Tilgen?

---

[70] *V resnici je ré'grat iz »Wegwart«. Iz te nemške besede se dajo čisto gladko razlagati vse razne oblike naše izposojenke: navadno rě'grat iz u̯rě'grat (prim. »résje« iz »vrésje«), »u̯régrat« iz »vérgrat«; ribniško vé'rgrat je iz vélgrat, to iz véu̯grat (prim. Trubarjevo »altman« iz »au̯tman, hau̯tman, hauptman«), véu̯grat iz végvrat, to iz végvart; štajersko regvat ali regvant je ohranilo v drugem zlogu* **v** *in v Slov. goricah* **r** *pred* **t** *nadomestilo z* **n**. *V nemščini sicer »Wegwart« ni to, kar mi navadno imenujemo »régrat« (Löwenzahn), temuč to, kar se po naše, kaker priča Wolfov slovar, imenuje »plavi régrat« (die Cichorie, cichorium intybus), ali regrat je regrat, naj si cvete plavo ali rumeno.*

— V resnici, Gerdrut, Margereta, Margareta, Margreta, margeretica itd. mislim da ne bi bilo napak. Geršprajna ali gerštprajna pa nam kaker ješprajna ni treba pisati, temuč, kaker pravijo Kraševci, ječmenovo kašo; in Tiljna, to je [šn]t Ilj'na (St. Ilgen) kličimo s pravim, nepopačenim imenom Egidija. Tako bi bilo menda tudi najbolje, ker smo prišli vže do Gerdruti,(71) ako bi se deržali popolnoma izvirne oblike Gertrud, Jedrt pa s Tilj'nom in Mrjeto prepustili priprostemu narečju.

---

(71) *Spomina vredno je tukaj, da imenuje Trubar v svojem Koledarju sv. Gertrud: Gera. S tem ni rečeno, kaker bi tudi dandanašnji smeli po njegovem zgledu rabiti Gera ali Jera za Gerdrut, Anica za Ana, Špela za Elizabeta. V poslednjem primeru je Trubar menda sam čutil, da ne gre imenovati Špela ne kneginje Elizabete, ne matere sv. Janeza kerstnika. Vender mu je res enkrat ušlo Špela: »Gabriel Zahariu osnanuie, de nega shpela bode S.Jansha rodyla«. (Luk. vsebina 1. pogl.)*

O raznih pravopisnih vprašanjih.

Še enkrat »sonce« in še kaj.

(Cv. III. 2cd, 3, 4bc.)

Občna raba v govorjenem jeziku in pa doslednost, to oboje vkupaj je, na kar se imamo opirati, kjer gre za to, kaj in kako naj se piše, kaj in kako naj se ne. Glede občne rabe si pa seveda ne smemo staviti preozke meje, n. pr. le sadanjega stoletja; za našo knjižno slovenščino je začetek našega slovstva in torej jezik 16. stoletja po pravici velike važnosti. Ali kar je bilo že tedaj ostarelo in iz navade, pogrevati zavoljo doslednosti oziroma na staro slovenščino, to ne more biti pravo načelo, ker podira natorno mejo naše nove slovenščine ter odpira učenjaški pretiranosti vernile in verzeli. Pravila, ki nam jih vnašajo jezikoslovci iz stare slovenščine ali iz drugih slavenskih jezikov, pa v naši slovenščini davno več nimajo veljave; taka pravila le zmešnjavo delajo in škodo. Levstek po pravici svari pred instrumentalom brez predloga. Stari naši pred tisoč leti so ga seveda govorili, ali iz sadanje naše slovenščine ni mogoče vedeti v keterih primerih. Da bi pa pri vsaki versti, ki jo napišemo, iskali po Miklošičevi sintaksi, kako imajo drugi Sloveni, kam bi prišli? Stara slovenščina in ostali slovenski jeziki imajo svoj prav, naša nova slovenščina

pa svoj. Instrumental brez predloga se ni opustil kar tako brez nobenega vzroka. Keteri je ta vzrok, seveda ne vemo za gotovo; vtegnila bi biti prevelika podobnost tega padeža s toživnikom pri ženskih deblih na *a*, ali pa kaj drugega.

Naše pravopisno načelo bodi torej to, da se deržimo tako rekoč natorne meje, začetka našega slovstva. Kar v jeziku takrat več ni bilo navadno, tistega ne pripuščamo, pa reci etimologija in stara slovenščina, kar jima ljubo in drago. Glede stvari, ki so se pozneje izcimile, pa terjamo, da naj bodo v soglasju z jezikom 16. stoletja, t. j. take, da bi tudi tedaj ne bile nemogoče. Ravno to velja o rečeh, ki se iz drugih narečji sprejemajo; sprejeti morajo obliko, kaker bi jo imele, da so se porodile v tem, ki je splošna podlaga naše književne slovenščine, t. j. v kranjskem narečju 16. stoletja.

Po omenjenem načelu smo morali pisati mej drugim tudi s o n c e za sedaj priljubljeno s o l n c e, kar je Meteljko vpeljal sicer primerno etimologiji ali prestopivši zgodovinske meje.

Ali s o n c e! To je groza, to nas potisne za celo stoletje nazaj! V resnici je zbudila ta pisava v nekih jezikoslovnih krogih veliko nevoljo, dasiravno se ni vredno zdelo nikomer sè znanstvenimi dokazi nasproti ji stopiti. H čemu neki? saj ni bilo nevarnosti, da bi se je sicer gdo poprijel. Glejmo torej sami, kaj bi se ji moglo nasproti staviti.

Miklošič Vgl. Gr. I. 337 poroča: »*Zu anfang dieses jahrhunderts ward nach einem glaubwürdigem zeugnisse zu Niederdorf bei Reifnitz von ältern leuten noch ł gesprochen:* b'l, d'l g, s'l n c e, *d. i. wohl* b ъ ł, d ъ ł g, s ъ ł n c e;« in ljubljanska postila od leta 1578 ima menda v resnici: s o l n c e; Jagić, Archiv f. sl. Ph. IV. 685.

Že sem enkrat omenil, da se meni zapiski o ribniškem govoru, ki jih je rabil *M*iklošič, ne zde čisto zanesljivi. Tako n. pr. nigdar nisem slišal v r l i n a (cf. lex. pod v r ě s t i), temuč le v r n í l a (= lesa, ki zapira verzel), d e k l a nigdar v pomenu *tochter des hauses*, temuč le v navadnem: *magd*, nigdar p r i t k a, temuč le p r i l k a (ali p r é l k a) = p r í l i k a itd. Da so pred petdeset leti stari ljudje v Dolenji vasi v primerih kaker d ə ł g še (terdi) *l* govorili, je samo na sebi malo težko verjeti; še neverjetniše pa je po drugih dvejuh zgledih. Pred tri sto leti so pač po vsem Kranjskem še govorili d o ł g s (terdim) *l*, ali s o ł n c e (s ə ł n c e) *že* tedaj sploh ne več, temuč s o n c e. B'l (b ə ł) pa ne vemo kaj je. Polglasnik tu gotovo ni etimologično tisti, kaker v pervih dvejuh primerih; b'l bi moglo biti ali stsl. b ĭ l ŭ *geschlagen*, ali pa b y l ĭ *herba*. Na vsak način je čudno, kako da je pisavec tako dvoumno besedo postavil za zgled, zlasti ker se tudi ne sliši pogosto ni v tem ni v onem pomenu; kako, da ni zapisal raji b í l (stsl. b y l ŭ), ki se sliši vsak hip, ter se mu je moralo najprej čudno zdeti, ako se je res izgovarjalo s (terdim) *l*. Naj se ne reče, da se je ta izreka morebiti le v menj navadnih besedah ohranila; d o l g in s o n c e ste gotovo besedi, ki se rabite vsak dan.

Ali Krelj nam priča, da se je vender le negdaj govorilo s o l n c e. — Kajpak da se je! tega nisem nikoli tajil. Verjel bi celo, da se je semtertje govorilo tako še ob Kreljevem času, ke bi bil Krelj slovenščino tako priprosto pisal, kaker sta jo Trubar in Dalmatin. Ali Krelj piše n. pr. tudi n e k a za n a j, G a l i l e i s k o m za G a l i l e j s k e m in še več takega, kar so naši Slovenci težko tedaj govorili. Krelj je bil že nekoliko jezikoslovec ter je mogel le po konjekturi pisati s o l n c e, kaker je storil čez dve sto in več let Meteljko.

Da bi se arhaizem sołnce do 16. stoletja celo nikjer ne bil ohranil, s tem nočem reči, saj se je arhaizem šče ali ešče nekod celo do današnjega dne; ako vender le prav pišemo po splošni izreki še, kako da ne bi prav pisali po splošni izreki sonce? In splošna izreka je to gotovo od začetka naše književnosti pa do tega trenotka. Da bi jaz vedel, se mej našim prostim narodom nikjer ne sliši solnce t. j. sołnce ali sounce. Rezijanci semtertje govore: volna, dolga, jabalko (po laškem vplivu namestu: vołna, dołga, jabəłko ali vouna, douga, jabuko) vender sploh le sunce (ki je ali iz słnce, kaker vuk iz vłk, ali iz sonce, kaker bus iz bos). Ostali beneški Slovenci govore duh za dołg, pun za połn, ali le sonce za sołnce; tu je očitno ł izpadel, preden se je mogel spremeniti v *u*, sicer bi bilo sołnce = sounce dalo sunce, kaker dołg = doug: duh; połn = poun: pun. Ravno sonce namreč priča, da duh, pun ni naravnost iz dłg, płn ali dəłg, pəłn. Sonce je le iz sołnce; ali ł = əł se ni spremenilo v oł le v tej besedi, temuč ob enem gotovo tudi v vseh drugih primerih; tedaj ko iz słnce, səłnce: sołnce, se je naredilo tudi iz dłg, dəlg: dołg. Dolenjsko sunce pa je iz sonce, kaker bus iz bos, nus iz nos itd.

Ali kako je pa to, ker Trubar in Dalmatin, dasiravno Dolenjca, vender le ne pišeta sunce, temuč sonce? Ker se takrat *o*, ki je bil tu pervotno gotovo kratek, še ni bil raztegnil do tiste dolgosti, ki ga na Dolenjskem v *u* spreminja. Dvoglasnik *ou* v doug, poun je še zdaj tak, da sta *o* in *u* enako kratka ter le oba vkupaj delata dolžino. Ravno taka je bila negdaj z oł; ł je bil sonant (ne konsonant) ter tako dolg kaker *o* pred njim. Ko je torej v besedi sołnce ł izpadel,

ali, kar bi se menda bolj prav rekło, ko se je asimiliral sledečemu glasovi *n*, tedaj je *n* ko sonant prevzel dolgost, ketero je imel prej ł; pozneje pa se je pomeknila nazaj na *o*, in potem se je *o* spremenil v *u*.(72)

Ali na to bi vtegnil gdo reči: »Tudi Serbi in Hervatje in ž njimi naši štajersko-prekmurski in hervaški Slovenci govore s u n c e in tu *u* ni iz *o*, temuč kaker v d u g, p u n itd. očitno iz ł; torej imamo tudi pri nas narečja, ki so ł v besedi, ki o nji govorimo, virtuelno ohranila do današnjega dne: prekmur.-štaj. s u n c e je namreč etimologično s ł n c e.« — Res je tako! In ako bi stala naša knjižna slovenščina na podlagi Dajnkove slovnice, ali prekmursko-štajerskega narečja, bi pisavi d l g, p l n, s l n c e rad priznaval pravico. Ali ne pisavi d o l g, p o l n, s o l n c e, ker to narečje, kaker hervaščina in serbščina, glasu *o* pred *l* v takih primerih pač nigdar ni imelo; *l* (to je *ł*), ki se je spremenil v *u*, je bil tu brez dvojbe samoglasnik kaker *r* v t r g, t r n, s r c e. Gdor piše in govori d l g, p l n, s l n c e, ali d u g, p u n, s u n c e, po pravici govori in piše tudi t r g, t r n, s r c e. V zapadnem našem narečju pa se je najprej nedoločni glasnik (polglasnik) vcepil pred *ł* in *r*, ki sta ostala pri tem venderle sonanta, t ə r g, t ə r n, s ə r c e, d ə ł g, p ə ł n, s ə ł n c e, nato se je v drugem primeru, zavoljo temne barve glasu *ł* povečem menda ob koncu 15. stoletja (conf. gen. ima še d a l s a n t. j.

(72) *Sołnce je torej dalo najprej sonnce in tako nekako se je moralo sploh govoriti v 16. stoletju, potem se je dolžina pomeknila nazaj na* **o**: *sônce in to je dalo današnje dolenjsko sunce (ali koder se govori za Bôg: Boug, za gôd: goud, tam dosledno: sounce.)*

dəlžan, kaker karst: kərst) ə spremenil v *o*: dołg, połn, sołnce; potem je v poslednji besedi *l* izpadel.

Da se je res tako godilo, to je glede ł = oł samo ob sebi jasno. Težavniša je stvar seveda glede r = ər, dasiravno mislim, da je zadosti jasen razloček mej našim ər in čistim sonantnim *r*. To mi je terdil celo ptujec, ki sicer ne zna dosti niti našega niti hervaškega ali serbskega jezika, pa je opaževal oba ravno v tem oziru.

Nadalje dokazuje, kar pravim, tudi to, ker se po več krajih ə, kaker pred *l* v *o*, tako pred *r* v *a* spreminja in sicer ne le samo v beneški slovenščini, ki ə povsod *z a* namešča, temuč tudi n. pr. v Dobrepoljah, kjer se sicer ə hrani.

Pa še nekaj drugega je, kar mislim da ne smemo prezreti pri tem vprašanju. Miklošič povdarja, da razločuje kaker serbščina tako tudi naša slovenščina dolg in kratek samoglasni *r*, ter navaja za zgled dolgega črn, za zgled kratkega grd. (Vgl. Gr. II. str. VII.) Verjamem, da je tako na vshodu; pri nas, v zapadnem narečju, ni tako. Pri nas ste besedi obe dolgozložni, samo naglas jima je različen, pervi zategnjen, drugi potisnjen, čər'n, gər'd. Sploh so enozložne besede, ki imajo v serbščini kratek *r* ali *u* (= *l*) za samoglasnik, pri nas dolge, mej tem ko vse druge kratke enozložnice tudi pri nas kratke ostajajo. Serb. b o·b je tudi pri nas b o·b, serb. k r·s t pa je po naše k ə r's t, srb. p u·h po naše p o ł'h. Vzrok tega raztegovanja je očiten, ə (ali *o*) pred sonantoma *r* in *l*. Potemtakem Trubar vender ni le po nemščini in latinščini zapeljan pisal t e r g, t e r n, ker je to, ako smemo *e* rabiti za ə, poleg d o l g, p o l n ravno tako opravičeno kaker t r g, t r n poleg d u g, p u n (t. j. d ł g, p ł n).

Ali vernimo se k soncu. Sołnce je izgubilo *ł* zavoljo sledečega *nc,* preden se je začela naša književnost, ter se dandanašnji menda ne le pri nas, temuč nikjer več ne govori z *oł.* Slovaki so ohranili staro slnce. Čehom je bilo to preterdo, naredili so si slunce. Podobno pravijo Serbi v Lužicah słunco, słynco, słonco, in Poljaki in Beli Rusi słonce; poslednji vender v deminutivu sóunyčko t. j. sołnyčko, ker je tu *ł* pred samim *n.* Bolgarji govore slənce, ali pa (namestu səlnce z izpuščenim *l*) sənce. In naposled sonce (nam. solnce) govore Mali in Veliki Rusi, to je, čez 70 milijonov Slovenov!

Pišejo Veliki Rusi po vplivu stare slovenščine res da solnce; ali zato morajo imeti v slovnicah opombo: »Das *ł* ist stumm in solnce, die Sonne.«

Torej — tako tudi mi!? — Ali pa ne bi bilo to ópičje? — Mali Rusi so tudi nekaki Rusi, do 30 milijonov jih je, pa pišejo, kaker govorijo: sonce.

»Da bi po rusko pisali solnce in potem v slovnicah učili, da se *l* v tej besedi ne izgovarja, to nikaker ne kaže. Ali pri nas se poknjižna izreka tudi sicer ne more deržati navadne priproste, ako hočemo imeti v izbrani družbi in očitnih govorih olikano slovenščino. Saj je brez števila besed, v keterih ljudstvo izpušča celo po dva ali tri glasove, ki jih vsi pišemo, in nihče se ne jezi zato; omikani Slovenci pa si prizadevajo tudi izgovarjati jih. Ako je dovoljeno govoriti: Ráščica, živínica, družínica, puščíca, kaker pišemo, dasiravno govori ljudstvo: Rášca, žvínca, držínca, pšíca, zakaj ne bi bilo dovoljeno govoriti solnce, kaker tudi in etimologično gotovo prav pišemo?« — Zato, ker mora tudi izreka svoje meje imeti, ker jih ne sme prestopati na nobeno stran, ako noče zajti na polje samovoljnosti in zmešnjave. Ráščica, živínica itd., kaker

se je pisalo in govorilo v 16. stoletju, to se ne more staviti v eno versto z obliko solnce, ki se tedaj sploh več ni govorila niti pisala.

Sicer pa ni treba misliti, da me ravno ta posamezna beseda tolikanj skerbi; le principu, ki je po mojem prepričanju edino pravi, bi rad pridobil priznanje. Vsak pravopis, ako hoče res pravopis biti, mora biti namreč na fonetični podlagi osnovan, kazati mora resnično izreko določenega kraja in časa. Določijo pa kraj in čas, katerima gre ta prednost, zgodovinske okólíčnosti. Te so pri nas merodajno veljavo dale kranjskemu narečju 16. stoletja. Da sta se rodila Trubar in Dalmatin še le v 17. stoletju, naša knjižna slovenščina sedaj menda ne bi bila taka, kakeršna je; da sta se rodila tam kje v Reziji ali v Radgoni, tudi v tem primeru naša knjižna slovenščina skorajda ne bi bila taka, kakeršna je. S tem ni rečeno, da ne bi smeli puščati raznim dialektom zunaj kranjskega in raznim starišim in mlajšim stoletjem nobenega vpliva na knjižno slovenščino, samo da ne bo sračje gnjezdo, kar se tako znese. Nova zaplata se ne poda stari obleki, še menj stara novi; obleki naših misli, jeziku, pa take edinstvenosti ne bi bilo treba? Etimologiji se s tem ne krati pravica, koliker je ji gre. Da bi fonetični princip tako daleč tirali, kaker n. pr. stari Indi v svojem sanskertu, na to pri nas še nihče ni mislil, vsaj na glas ne. Po pravici pišemo Bog hotel, vsak dan, luč gori, ne: Bok hotel, vsag dan, ludž gori, kar bi bilo natanko po izreki. Etimologije se je deržati, kjer pisavo olajšuje ter je iz jezika samega očitna brez učenega globanja. Z globanjem pa naj kedo tudi pravo korenino najde, korenina bodi pod zemljo, deblo in veje, perje in cvet in sad naj kaže rastlina. Sicer pa je zadosti znano, kako lehko učeno globanje

zapelje tudi pametne može ter vsega spoštovanja vredne, in to se skoraj navadno zgodi, ako hočejo taki možje razlagati besedo, ki ji ne poznajo zgodovine. Da ima jezik in vsaka beseda v jeziku svojo zgodovino, na to namreč dostikrat ne mislijo naši učenjaki. S fonetičnimi zakoni operirajo, ne vprašaje, kedaj in kje so ti zakoni veljavo imeli. Ali tako se lahko vse dokaže, ne le, da so Gerki in Latinci bili prav za prav Sloveni, temuč, ako hočete, da so Sloveni tudi Hotentoti. Pravi filolog pa ne bi imel vprašati najprej, kaj je koren ali etimologija besede, temuč, ketera je njena zgodovina, kako se je pisala in izgovarjala pred sto, dve sto, tri sto leti itd. in v keterem pomenu se je rabila. Tako znabiti najde naposled tudi etimologijo, — ali pa ne, kaj za to! Pisavo bo besedi prav določil na ta način, ali ji ve etimologijo ali je ne ve.

Préšuštvo.

(Cv. III., 4 cd, 5 b.)

Nekedaj smo se učili: Šesta božja zapoved pravi: »Ne préšəštvaj!« Vprašanje je, s ketero čerko bi se bil imel pisati samoglasnik v srednjem zlogu, ker je današnji ə lehko ali stari ə, ali pa iz *u, i* ali ě. Miklošič hoče *e* v pomenu starega nedoločnega glasnika ə: prešestvo, prešestnik, prešestvovati itd.; po njegovem bi bil koren šьd, to je ta, kaker v participijih šьdъ, šьdъši, šьlъ, -a, -o, pervotni pomen torej *transgressio.* Z glasoslovnega stališča je težko kaj posebnega povedati zoper to razlago, zlasti, ako imamo le navedene Miklošičeve oblike pred očmi. In vender ne more biti prava. Ravno tako napačna, pa po verhu tudi smešna je etimologija te besede, kaker je veljala v prejšnjem stoletju. Kopitar piše v nekem pismu na

Dobrovskega: »Woher auch wohl unser prešustvati ehebrechen? die neuern Bibelübersetzer haben es von šesti (sextus) abgeleitet und schreiben prešestvati: aber das wäre ein kurioses 6tes Geboth auf dem Berge Sinai: 6tens du sollst nicht übersechsten! Truber schreibt preš*ust*vati, preš*uš*nik, preš*ust*nik.« (Jagić, Arch. V. 281.) — Ali ne le Trubar, tudi še Gutsman piše: »prešušiti, prešuštim, prešuštuvati, prešuštujem, prešuštnik, prešuštuvauc, prešuštnica, prešušten, prešuštliu, prešušnia, prešušenje.« — Mej temi raznimi oblikami in besedami ste za nas zlasti važni perva in poslednja: »prešušiti, prešušenje, ki se ne daste izviti iz korena šьd, niti ako bi smeli misliti, da je *u* le neprilična pisava za ə, kar pa ne smemo. Nobenega primera nimamo namreč, kjer bi bil Gutsman *u* pisal za glas ə. Toliko menj pa gre misliti kaj takega za 16. stoletje, ko se je kratki *u* še razločno izgovarjal ter je poznal jezik le stari pervotni ə (ki je stsl. ъ in ь). Za ta glas (ə) pišejo Trubar in verstniki njegovi nestanovitno zdaj *à* ali *a*, zdaj *è* ali *e*, včasih tudi *i* (nigdar pa *u*) in sicer v ravno tisti besedi zdaj to, zdaj to čerko. V besedi »prešuštvo« in vseh nje korenih pa imajo vedno le *u*, kar bi bilo nemogoče, da se je govorilo »prešəstvo«. Po pravici sklepamo torej, da se je govorilo »préš*u*štvo« (»préš*u*štvu«) s takim *u* kaker »s*u*šíti«, »š*u*měti« itd. in da gre tudi dandanašnji pisati kaker »sušiti«, »šumeti«, tako tudi »prešuštvo«.

Ali pa morebiti vender le »prešustvo« z *s* za *u*? Miklošič namreč nima v leksiku (pod šьd) nobene oblike sè *š*, temuč le: »prešestvo, prešustvo, prešustnica trub prešuski rod trub.« Tudi v gram. I. 304 ima poleg: »prešeštvo, prešešnik *skal.*«: »prešustvati *trub.*«, II. 178: »prešestvo, prešustvo, *auch* šustvo *adulterium*«, 248: »prešušnik *lex.* prešistnik *rês.*«, 296: »prešestnica

(prešustnica, prešušnica *trub.)*«, 482: »preštšva *lex.* prêšestvova *moechari, adulterari:* »prêšestvo *transgressio.*« Kje je Miklošič vse navedene primere *z s* našel, ne vem. Meni je znano le to, da v celi Dalm. bibliji niti enega ni, dasiravno je besed tega korena zadosti v njej. V Trubarjevi postili pa sem našel poleg 20 ali več primerov sè *š* le tri *z s,* namreč I. 46: »prešustvuj«, 254: »prešustniki, prešustnikih.« Od kod ima Miklošič »šustvo«, tudi ne vem; meni je znana le beseda »žuštvo« (*wucher* od sr. nem. *gesouch* obrest), ki stoji menda zastran rime vkup s »prešuštvo« v Trubarjevi metrični »teh desset zapuvid izlagi«: »Prešuštva, žuštva) varuj se.« (Ta celi kateh. v Tibingi 1595, stran 10.) ([73] Trubarjev *s* nam. *š* v »prešustvuj, prešustnik« pa je po moji misli ali le pisna ali tisna pomanjkljivost, kaker I. 100: »hisnik« za »hišnik«, »proc« za »proč« itd., ali je pa morebiti pred končnico -stvo izpadel *š,* kaker *ž* v »sovrastvu«, *č* v »človestvu« (v »tem celem kateh.«

([73]) *Namestu »žuštva« je vender le brati »šuštva«, kaker je L. Pintar v Jagičevem Arch. XXVII., str. 314 id. za terdno dokazal. Pomeni »šuštvo« Unzucht, »prešuštvo« je višja stopnja šuštva, torej Ehebruch. To poterjuje tudi register Dalmatinovega pantateuha (v Ljubljani 1578), kjer stoji: »Shushtuu, lubodeiſtuo, prasnost« — pa: »Preshushtuu, Prelubadeiſtuo, Prasnost.« Obe besedi izpeljuje P. iz istega korena* šut*, kar je bilo znano v stari slovenščini in je ohranjeno v ruščini v pomenu »norec«. To etimologijo vterjuje P. z na pervi pogled dobrimi dokazi, vender se ne da vzderžati. Dr. R. Nachtigall, vseuč. profesor v Gradcu, priporoča drugo iz celo navadnega korena* suh *in njegovi razlogi so tehtni. Prim. »Časopis za zgodovino in narodopisje. Maribor 1915.« 12. letnik, 1. snopič: »Freisingensia«.*

stoji str. 141 še »človeičstvu«, ki je brati, da se verz napolni: »člověčəstvu«); primeri tudi »gerski« (iz gərčski) poleg »garčki«, »človeski« poleg Dalmatinovega »človečki« itd.

Po vsem tem je pač jasno, da je prava pisava »prešuštvo«, ne »prešustvo«. Ali bi se imelo pisati po Trubarjevo »prešuštnik«, ali po Dalmatinovo »prešušnik«, pustimo za zdaj nerazloženo.

Moglo bi se pa reči, da se tu in tam izgovarja »p r e š é š t v o« z razločnim in celo naglašenim *e*, ki gotovo ne more biti iz *u*; in ta izreka ni od denes ali včeraj, že p. Rogerij ob začetku 18. stoletja piše: prešéštvu, prešéšnica, prešéšniki (Palm. I. 526, 180, 139). — Na ta vgovor bi bilo tako odgovoriti: Res je, da imajo pridige p. Rogerija mariskaj za jezikoslovca spomina vrednega; vender je ob njegovem času naša slovenščina že blizu na današnji stopnji glasoslovnega razvitka, ne več na stopnji 16. stoletja. Poleg tega je skušal p. Rogerij semtertje nekako po etimologiji pisati ter je zabredel s tem tudi v očitne napake. Tako piše n. pr. d u š e č nam. d i š e č, kaker da je od d u h, r u d e č nam. e r d e č (rdeč), ker ima latinščina r *u* b e r, slovenščina r *u* m e n, kar se je gotovo že ob njegovem času izgovarjalo r m e n, torej v pervem zlogu kaker r d e č. Kar se tiče oblike »prešéštvu«, je mogoče sicer, da se je že res kje tako izgovarjalo nam. »p r é š ə š t v o«, dasiravno Rogerijevim akcentom ni dosti verjeti, prim.: »po njégovih l é s t n i h bessedah« (I. 24) nam. »l a s t n ì h«, po priprosti izreki »l ə s t n ə h«; mogoče je pa tudi, da si je sam tako prenaredil besedo, misleč na š e s t o zapoved, kaker poroča Kopitar o poznejših. Koren š ə d mu gotovo ni bil na misli; ta koren bi dal v kranjščini tudi le »p r e š á s t v o«, prim. »p o š a s t«.

Na vsak način je očitno potemtakem, da »prešéstvo« in »préšùštvo« ne gre vkup, da mora biti pervo le nova etimologična ali kakeršna koli spaka, po knjigah in pridigah semterje tudi mej ljudstvo zasejana. Proti pisateljem 16. stoletja se sploh ne smemo izgovarjati s pisatelji prejšnjega, pervič, ker so oni gotovo stariše in pervotniše oblike vedeli, in drugič, ker so priprosto po tadanji natančniši izreki pisali.

Izreka in pravopis.

(Cv. III. 5 bc, 6 bcd.)

Šestnajsto stoletje, tako imenitno za naš pravopis ni li enako imenitno tudi za pravo izreko? Kako torej, da se je v teh opazkah zagovarjala izreka znanega *l* za *w*? kako se to zlaga sè zahtevano edinstvenostjo naše literaturne slovenščine, ki v 16. stoletju te izreke sploh ni poznala? — Res je, popolne edinstvenosti v tem smislu, da bi pisali in govorili čisto tako, kaker je prosti narod v določenem času in kraju v resnici govoril, pri nas ne moremo doseči; mogoče je to n. pr. v hervaščini. Da pa zahtevam za omenjeni *l* izreko (angleškega) *w*, to je zato, ker se mi zdi, da stare izreke 16. stoletja v tem primeru ne moremo več vpeljati, ker nam je pervotni glas poljskega *ł* tako iz navade prišel, da ga večina tako izobraženih kaker priprostih naših Slovencev ne zna izgovoriti; čisti *l*, kaker se dandanašnji po nemškem vplivu izgovarja v češčini, po laškem vplivu mej hervaškimi in rezijanskimi Slovenci, pa je v tem primeru neslovenski, kar mislim, da je na dotičnem mesti dovolj terdno dokazano. Da so nekedaj nekje gospodje ljudski učitelji vender le sklenili z 2/3 večino, da ima v njih šolah taka neslovenska izreka gospodovati, to v parlamentarnem času,

ko se resnica in pravica določuje sè številom glasov te ali one stranke, pač ni bilo kaj čudnega. Prepričani o moči in imenitnosti števila tudi niso tolikanj mislili, kaj je samo na sebi res in prav, temuč zlasti, koliko gramatik morejo našteti za svoj nauk; vsaj časopisi so tako nekako poročali o njih razpravah. Kopitar je, so rekli, *že* pred 80 leti hotel, da se naj *l* za *l* izgovarja »rekši: govori kakor pišeš!« (Glej »Edinost« 25. maja 1881, dopis iz sežanskega okraja.) Gdo bi si bil mislil! Celo Kopitar! Le škoda, ker nismo izvedeli, kje bi bil tako trezev gramatik, ki tako odločno terdi, da ima slovnica le popisovati jezik, ne prenarejati ga, svojim principom tako nasprotno misel izrekel ali zapisal. V slovnici str. 179 uči pač ravno narobe, da smemo namreč po pravici v dotičnih mestih pisati *l*, dasiravno govorimo *v*, »dass es rathsamer sei . . . diese kleine Abweichung von dem übrigens freilich auch herrlichen Grundsatze: Schreib wie du sprichst, beizubehalten.«

NB. Schreib wie du sprichst!

Tudi Vodnika so mej drugimi na pomoč klicali naši gosp. učitelji, ker piše v predgovoru svoje »pismenosti«: »Mi učeniki pa jim berimo v šoli in velevajmo brati tako, kakor ima glas vsaka čerka sama na sebi, de jih bodo vedili pisati, in de se pravpismosti navadio« Seveda lepa voda na malin dotičnih gospodov. Samo to bi rad vprašal, ali smemo posnemati iz gori postavljenih besed, da je Vodnik učil izgovarjati »čerka«, kaker bi Nemec ali Lah izgovoril to besedo *(cerca)*, to je, pred *r z* glasom, ki ga ima čerka *e* »sama na sebi«? Le gdor more na to vprašanje odgovoriti, da, sme kaj podobnega misliti tudi glede *l*, naj si piše Vodnik v ravno tistem predgovoru: »*Vupal, vpil*, pišemo *z l*, zato ki dalje pravimo *vupali*,

vpili smo . . . Pomota pa bi bila pisati *vpov*, temuč bolše bi bilo: *vupav, vpiv.*«

Radi priznamo, da se tudi v jezikoslovju kaker v drugih znanstvih po pravici vpraša, kaj pravijo veljavni učenjaki. Ali gdor zna misliti, ne bo štel njih glav, temuč tehtal bo njih razloge. Večina pa seveda ne zna misliti znanstveno — in tej večini prištevamo celo neketere, ki se delajo, kaker bi bili tudi oni jezikoslovci — zato ni drugači mogoče, kaker da se poprime tistega, ki je sploh znan ko veljaven in v svoji reči dobro izveden. In ravno zato vemo, da vse naše dokazovanje zoper tisti blaženi *l* ne bo imelo vspeha, dokler se ne oglasi kedo, ki ima veljavo tudi pri gospodi, ki na *l* govori. Naši bravci pa mislim da sploh ne govore tako, ker se nočejo spakovati niti ponemčevati izreke. Vender bi znal biti mej njimi kedo, ki ni zadosti dosleden v tej reči. Zato se mi zdi, da ne bo brez koristi, ako tu o neketerih primerih posebej kaj več povem.

Sliši se n. pr. stolp, polk, polkovnik, popolnoma s čistim *l* poleg poun, vouk, vídəv̨ itd. In vender je gotovo, da gdor govori poun, mora govoriti dosledno tudi »popounoma«. Celo v gen. pl. se končni *l* ko *v̨* izgovarja, kjer je ta padež navadno v rabi, dêʻlo ima dê’v̨, seʻlo: séʻv̨, kôʻla: kôʻv̨, tla˙: taʻv̨, igla˙: iga’v̨, meʻtla: meta’v̨, [d]žbé’la: [d]žbéʻv̨, dežeʻla: dežéʻv̨. Da se sliši vender tudi dê’l, kobi’l, dari’l itd. s čistim *l*, to prihaja od tod, ker se ta padež tako rekoč sproti napravlja. Ako bi bil navaden, gotovo bi bil: kobi’v̨, dari’v̨, in tako naj bi se v boljšem govorjenju tudi vedno reklo. Ravno to velja o izpeljavah: iz dežeʻla, siʻla, kresiʻlò, obi’lò, motoviʻlò imamo dežéʻv̨skì, siʻv̨ən, kresi’v̨nì, obi’v̨ən, motovi’v̨əc; iz skaʻla:

škaʼ̨vba, skaʼ̨vnì, Skaʼ̨vnica (Sveta gora); iz hvaʻla: hvaʻ̨yni (»samohuauni besednik, samohuauniga pridigarja« sem bral v novomašni pridigi nekega gospoda Šuca s Krasa pisani najberž proti koncu 18. stoletja; zdaj menda slišijo ljudje v cerkvi: zahvaʻlna pêʼsəm, zahvaʻlna nedêʻlja s čistim *l*, pa ker jim to ne gre iz ust, govore zahvaʻljʼena.) Potemtakem bi bilo treba tudi »šolski, šolni, šolnina, stalen, stalnost, pravilen, pravilna, pravilnost« izgovarjati: šóʼ̨vskì, šóʼ̨vnì, šóʼ̨vnina, staʼ̨vən, staʼ̨vnost, praʻvį̀vən (= praʻvu-n sè sonantnim *n*), praʻvį̀vna (= praʻvuna), praʻvį̀vnost; (iz ruščine in serbščine je očitno, da je naglaševanje: pravílo, pravílen, pravílnost napačno; ravno tako menda ne velja šolnína.)

V vseh domačih besedah naj bi se potemtakem deržali tega »praʻvìla«, da se *l*, kjer je imel v stari slovenščini ъ ali ь (tisti ь, ki ni iz jь ali jъ) za sabo, izgovarja ko *u* ali *y̨*, bodi si, da je v naši slovenščini nedoločni glasnik ostal ali pa odpadel; le kjer se nam je spremenil v kakov drugi glasnik, stoji pred njim navadni *l*, torej: laʼn, lanuʼ. Ako se ketera beseda temu právilu vpira, ni drugači, kaker da je pokvarjena in pisni slovenščini neprimerna. Tako n. pr. ni prav mal, ker imamo mi kaker Serbi za nedoločni pomen besede mali posebno obliko: majhin. Napak je tudi zal; naša slovenščina pripušča v nedoločnem pomenu le zel (= zə̀y̨), zla, zlò, kar ima določno obliko zaʼlì, zaʼla, zaʼlò, pervotno *der, die, das böse*. Omeniti pa moram, da zə̀y̨ nisem slišal v resnici, ker je beseda le v fem. in neutru navadna. To velja tudi o mil, kar bi se prav izgovarjalo mì̇y̨ (prim. y̨mì̇y̨, y̨miʻla, y̨miʻlò); ali sploh navadno je le miʻla, miʻlò. *(Natančneje o tem glej spred, str. 89 in dalje.)*

Želva pa bi se menda ne izgovarjalo: žé'ẹ̯va, temuč žé'va z izpuščenim *l*. Ali pervotna staroslov. oblika te besede ni želъva, temuč žьly ali žьlъva. Dosledno bi se torej na Kranjskem ne reklo ni žéẹ̯va ni žéva, temuč ža'va, kaker se zъlъva pravi za'va, dĭnĭ: da'n itd. Seveda bi ža'va bilo prepodobno žabi, zato se je menda nadomestilo z nemško besedo, ki je pa v omikani slovenščini seveda ne moremo rabiti. Ne kaže torej drugači kaker da vzamemo iz hervaščine kornja'ča, ali pa iz ruščine črèpa'ha.

Tudi s ptujimi besedami dela naše ljudstvo kaker z domačimi: malta, malha, žalba, galge, polšter, kolter, kelder, kelžuh *(Kehlsucht)*, cvibel, špegel, olšpetelj *(bavar. halspfeit)*, Ožbalt, Gol se izgovarja: ma'ẹ̯ta, ma'ẹ̯ha, ža'ẹ̯ba, ga'ẹ̯ge, pou'štər, kou'tər, ké'ẹ̯dər, ké'ẹ̯žùh, cvi'bəẹ̯, špê'gəẹ̯, ou'špetəlj, Ó'žbåẹ̯t, Go'ẹ̯. Ako pa hočemo v tem in podobnih primerih ptujemu izgovoru zvestejši ostati, ne vem zakaj ne bi smeli pisati kaker Rusi: paljma, Eljzas, Maljta, feljdšer, valjdšnep (pa poslednjih dvejuh besed za našo slovenščino s tem nočemo priporočati), saj je gotovo, da velja pred soglasniki in na koncu pri nas kaker v ruščini le *ł* (= ẹ̯) ali *lj'*, ne pa *l*.

Glede besed, ki se izposojujejo iz slovenskih jezikov, pa je moja misel ta, da morajo na vsak način sprejemati obliko, ki bi jo imele, ako bi se bile od nekedaj ohranile v naši slovenščini. Rusko stòłp, stołpà, kar je herv. stu'p, stu'pa, se torej po naše prav izgovarja stou'p, stou'pa (s takim naglasom kaker hra'st, hra'sta ali kra'lj', kra'lj'a). Rusko pòłk, połkà pa se s herv. pu'k, pu'ka ne vjema v naglasu. Ako se deržimo hervaščine, moramo izgovarjati po naše pou'k, pou'ka ali poẹ̯ka'. Rusko

połkòvnik bi bilo po naše izgovorjeno poṷkó'ṷnik. In to právilo velja za vsako tako besedo, ki jo vzamemo iz ruščine, zlasti tudi za lastna imena. Vòłga, Połtàva, Orëł, Tołstòj se ima izgovarjati v naši slovenščini: Vou'ga, Poṷta'va, O'rəṷ, Toṷsto'j (ali Tou'stì), pisati pa seveda Volga, Poltava, Orel, Tolstoj (ali Tolsti, gen. je na vsak način Tolstega). Nasproti pa bomo po ruščini prav pisali: Víljna, Révelj, Krémelj (genitiv Kremlja), Tobóljsk, Arhángeljsk, Oljga, Hiljferding itd. seveda tudi Skóbeljev, Mogiljév itd.

Kar za ruska, mora enako veljati za lastna imena drugih slovenskih jezikov. Češko Plzeň, Plzně gre pisati po naše Polzenj, Polznji, ter govoriti Pou'zənj', Pou'znj'i, č. Vltava je po naše Voltava t. j. Vou'tava. Nasproti Litomišl mora biti po naše Litomišelj t. j. Lìtomi'šəlj. Bolgarsko Bə'lgarin, bə'lgarski je po naše Bolgar, bolgarski t. j. Bou'gar, bou'garskì; bosansko Du'mno ali Du'vno po naše Dolmno t. j. Dou'mno (iz *Δελμίνιον*; Dalmacija pa izgovarja naše ljudstvo Doloma'cìja ali Dərma'cìja).

Ali v lastnih imenih bi se še dala spregledati kaka nedoslednost, zlasti v osebnih, kjer se žele hraniti glasovi in čerke dotičnega jezika, tudi ne glede na našega; v drugih besedah pa, ki se vpeljujejo, da se ž njimi množi naš domači besedni zaklad, je treba natanko gledati, ketere glasove dotične besede moramo ohraniti, ketere pa in kako zamenjati.

Ko zgled napačnega presajanja omenim tu besedo tulenj, tulnja, zlasti, ker bi se po našem právilu, kaker je videti, morala izgovarjati: tu'ṷənj', tu'ṷnj'a, kar pa bi bilo seveda napačno, kaker je kriva tudi

pisava t u l e n j, t u l n j a. Ta beseda je prišla v naše prirodoslovne knjige beržkone po Cigaletovem slovarju, kjer stoji pod *Seehund* tudi: t j u l e n j *(russ.)* Ali Cigale menda ni mislil, da bo pri nas res kedaj kedo rabil to čudno besedo; zato ni pristavil genitiva niti naznanil naglasa, ki ga ima v ruščini. Mislilo se je torej, da je končnica -e n j tista, kaker v besedah s k e d e n j, v i g e n j, o g e n j, kjer je *e* nedoločni glasnik, ki se v ostalih padežih izpušča. In ker *tj* v začetku pri nas ni priljubljeno (prim. t e d e n za t j e d e n in štaj. t a za t j a), se je izpustil *j* in tako se je seštulila beseda t u l e ṅ j, t u l n j a.

Vernimo se še za trenotek k terdemu *l*-u! Kopitar je torej hotel le, da naj se piše *l*, kamer po etimologiji gre, ne pa, da se naj govori *l*, kjer ga ljudstvo zdaj sploh ne govori več. Ali kam po etimologiji gre, tega naša gospoda semtertja še zdaj ne ve. Po časopisih beremo n. pr. p l e s a l k a, dasi ima stara slovenščina p l ę s a v i c a, *začelo se je tiskati tudi* d e l a l e c, dasi pozna stara slovenščina le d ě l a v ь c ь; temu nasproti se piše n. pr. B o v e c, U r h, P o v š e itd., kjer bi se imelo pisati Bolc, Ulrih, Polše. Staroslov. *Blьcь (prim. F l i t s c h in A m p l e t i u m) daje B o ł c, kaker v l ъ k ъ: v o ł k. U ł r i h ne potrebuje dokazov. (74) P o ł š e je pa očitno iz p o ł h. T a'ł č a r bi bilo od t a'ł ə c (srb. t a l a c), kaker T a'ł n i č a r (»Thalnitscher«) od t a ł n i k, stsl. t a l ь n i k ъ, *obses.* (75)

---

(74) *Vender je U l r i h že za Trubarja dalo U r i h, ne pa, kaker se zdaj piše: U r h.*

(75) *Ali ker se je že v 16. stoletju neki ljubljanski škof pisal Tautscher (ne Taltscher), je verjetno, da je to ime iz Deutscher, in se prav piše Tavčar. — Krajno ime »A v č e pa so pisali birokrati od l. 1428 do 1710:*

Tjulenj in morž, jablan in jabelko.

(Cv. III. 7 b c d.)

Rusi pišejo тюлень, gen. тюленя in povdarjajo v vseh padežih končnico; izreka je torej tj'ulj'e·nj', tj'ulj'enj'a· itd. (76) Gdor to ve ter ob enem zakone našega naglaševanja nekoliko pozna, bo sprevidel brez težave, kakov glas in naglas mora ta beseda pri nas imeti. V imenovavniku ostane povdarek (kratek) na končnici, (prim. r. gubà, naše gùba·) torej tj'ùle·nj'. V rodivniku in toživniku prestopi na *e*, ter ga spremeni v široki *e*; torej tj'ule'nj'a, primeri r. mečà, naše me'ča. Dolenjec v ožjem pomenu bi izgovarjal klej, kle'ja. prim. kei'dən, ke· za tj'ê'dən, tj'a·) Nadaljnji padeži morajo biti po zgledu besed kaker meč, kle·k, glo·g, otro·k; torej sg. d. tj'ùle'nj'ù, l. tj'ùle'nj'ù, i. tj'ùle'nj'em, pl. n. tj'ùle'nj'ì, g. tjùlé'nj' (prim. otrô'k) ali tj'ùlenj'ê'v (prim. životô'v), d. tj'ùle'nj'em, a. tj'ùle'nj'e, l. tj'ùlé'nj'ìh,

---

Als, Alls, Alsa« (»Slovenec« 3. VI. 1916). Zdaj bi se torej prav pisalo Alče, kar seveda ne more biti pervotno »Ovčje«, kaker meni Slovenčev dopisnik. Tudi Davče so pisali neki »Alss«, tako, da bi se imelo zdaj pisati Dalče. Pisava z l: »Als, Alsa« spominja, da bi vtegnila beseda a'y̨ša tudi pervotno biti kerstno ime: Alša, prim. kajkavsko-herv. Javža t. j. Elizabeta. Sedanji zaničljivi pomen je dobila a'y̨ša pač zaradi neprijetnega glasu, kaker se podobno rabi tudi »Jurij« in »Jóra« (velika, okorna dekle).

(76) *Čerko j pišemo s pristavljenim ', keder je le znamenje mehčanja pred njo stoječega soglasnika.*

i. tj'ùlé'nj'ì, ali tj'ùlé'nj'ì, dual. n. a. tj'ùle'nj'a, d. i. tj'ùle'nj'ema. V edinstvu ima enako vokalizacijo Lj'ùbe'lj' g. Lj'ùbe'lj'a. Pridevnik bi bil tj'ùlé'nj'ji, ali morebiti bolj prav tj'ùlé'nj'skì, prim. kó'nj'skì.

Tako naj bi se torej ta spaka prav izgovarjala v naši slovenščini in natančno pisala — ako bi je bilo v resnici treba. Ali jaz mislim, da bi izhajali tudi brez nje — z morskim psom, ki je vsem razumljiva beseda, mej tem ko je tj'ùle'nj' čudna prikazen, težko domače (rusko-)slovenske korenine, kaker terdi Grot.

Ker bo morebiti koga mikalo, povemo, kar piše ta znameniti ruski jezikoslovec o tej besedi v že omenjenem delu, Filol. razysk. I. 476, pod besedo »Utj'elj'ga (tj'ulj'enj'ja samka)«: »Ta beseda me poterjuje v dozdevanju, da v imenu tj'ulj'enj' *ju* ni pervotno, temuč da stoji nam. *je* (prim. plj'usna in plj'esna). Tj'ulj'enj' mora biti v rodu s tj'elj'a', tj'elj'o'nok, kar se ne bo čudno zdelo, ako se spomnimo, da pomeni lat. *vitulus* tele in tjulenj (znanstveni izraz je *phoca vitulina*) ter tudi v mnogih današnjih jezikih tjulenja imenujejo morsko tele, n. pr. v poljskem cielę morskie, v fr. veau marin, v nem. Meerkalb. V poljščini se cielę tudi brez pristavka morskie rabi v pomenu tjulenj. Ravno ta koren se nahaja v poslednjem pomenu tudi v skandinavskih jezikih (isl. selr, šv. själ), v angleščini (seal) in anglosaščini (syle). Po vsem povedanem je težko priterditi Pavskemu, da bi bila beseda tj'ulj'enj' nařejena iz angleške seal (Fil. Nabl. II, A. str. 146). Tako tudi utj'elj'ga ni misliti, da je ptujega izhajanja«.

Tako Grot. Da ni iz angl. seal ni tjul'enj' ni utelj'ga (naglas je po Dalju: uteljgà in ùteljga),

v tem mu radi priterdimo, ali od domačega teleta pač vender le tudi ni. Berž bi se dalo misliti, da je tj'ulenj' izpačeno iz lat. [phoca v]itulin[a], utelj'ga pa iz *v[i]tellica. Poslednja oblika ni ohranjena v latinski literaturi, ali to še ne bi dokazovalo, da v priprosti ljudski latinščini ni egzistirala.

Dokazati se ta etimologija seveda ne da tako lehko; podpreti bi jo vender vtegnila druga podobna, ki jo podajem tu tistim za ljubo, ki jih veseli vgibanje, — morda vganejo oni kaj bolj resnici podobnega.

Meni se zdi namreč, kaker bi ne bilo celo nemogoče, da bi bila naša ja'blan, stsl. [j]ablanĭ, iz lat. »malus Abellana«, in ja'błkò, stsl. [j]ablĭko, iz »malum *Abellicum«. Virg. Aen. 7, 740 piše: »Et quos maliferae despectant moenia Abellae.« Vem, da navadno nasproti sodijo, da ima Abella po jabelkih ime (prim. Oberdieck, Etymologie von Obstnamen, Breslau 1866, str. 13); ali če je brê'skəv (sr. n. pfersich) iz »malus persica«, marê'lìca (n. Amarelle, Marille) iz »prunus armeniaca«, ku'tina (srb. gu'nja ali du'nja) iz *κυδωνία* po mestu *Κύδων* na Kreti, če se lešnik imenuje ravno po Abelli »nux Abellana«, mogla so tudi jabelka v severni Evropi ime dobiti po mestu, kjer so gotovo izverstna rastla, od koder so se morebiti tudi cepiči raznih žlahtnih plemen dobivali. Iz Abellana in *Abellicum (prim. Trojanus in Troicus) bi se bilo naredilo v stari slovenščini najprej abĭlanĭ in abĭlĭko, iz teh oblik potem današnje v raznih slov. jezikih navadne. Seveda bi v severnih pervotno ab[ĭ]lanĭ ne imelo biti jabłonj, ali tudi iz *abolnĭ se v češčini in ruščini ne pričakuje ta oblika. R. jabłoko pa more biti iz ab[ĭ]lĭko, kaker głotatj' iz pervotnega

glĭtati (gołtatĭ); p. jabłko se svojim brezsamoglasnim ł kaže, da je bil nekedaj polglasnik zad za *l*; ł pa more stati namestu *l* kaker v [s]łza, prim. r. slezà. (77)

Te reči so mi prišle na misel, ko sem bral: Joh. Schmidt, Indogerm. Voc. II. 37, 49, 54, 146; Mikl. Vrgl. Gramm. II. 125, 264; Mikl. Ueber den Ursprung der Worte von der Form altsl. trŭt, 10; = altsl. trêt u. trat, 37; Fick, Die ehemalige Spracheinheit der Indogerm. Europas, 256.

Ker smo že v prirodoslovju in zlasti ker od tjulenja ni daleč do morža, naj povem mimogrede tudi, kar o tej besedi mislim. G. Cigale ima v slovarju pod Wallross: »nach dem *Russ.* morž (*böhm. Šum.* hingegen mrož), morski konj.« Mrož stoji v oklepih, in po vsi pravici; ali naši prirodoslovci se jih niso vstrašili. Na videz se seveda ta oblika bolj prilega naši slovenščini, ali po glasoslovnih zakonih ne moremo ne mi ne Čehi v mrož prenarejati ruskega morž. Ako bi bilo r. morž iz pervotnega mŭržĭ (stsl. mrŭžĭ), bi seveda smeli in morali Čehi in mi prenarediti besedo; kaker je r. torg, stsl. trŭgŭ, č. trh, tako bi moralo biti r. morž, stsl. mrŭžĭ, č. mrž. V resnici daje Rank v svojem slovarju tej

---

(77) *Berneker (Slav. etym. Wb. pod ablъko) sodi, da se ta »alte Auffassung, daß der Name des Apfels von dem der kampanischen Stadt stamme« ne da vzderžati; »wahrscheinlich liegt Urverwandschaft des Ortsnamens Abella mit dem nordeuropäischen Namen des Apfels vor.« — Zame je to vsaj »weniger wahrscheinlich«. In gori omenjene male glasoslovne težave s tem nikaker niso zmagane ali odpravljene.*

obliki prednost. Ali ako bi bilo r. morž iz mŭržĭ, bi morala poljščina imeti marž, kaker ima targ za torg; ker pa ima mors, je očitno, da je tudi v ruščini *o* pervoten. Beseda je prišla v začetnih glasovih nespremenjena v poljščino kaker v ruščino iz angleščine ali francoščine, kjer se piše *morse*. Potemtakem mora tudi pri nas ostati morž, in ker v nadaljnjih padežih Rusi povdarjajo končnice: moržà itd., imamo sklanjati mi mo˙rž, mo'ržа itd., kaker ko˙nj', ko'nj'a ali ko˙ḷ, ko'la. Pridevnik bi bil po ruskem »moržëvyj«: morže˙ų, moržé'va, moržé'vò; vender ne bi bilo napak tudi mo'ržjì ali mo'rškì. —

Beseda angel se piše, stoj še to tukaj, sploh z *j* na koncu, (78) dasiravno obeden drugi slovenski jezik ne poterjuje te pisave ter se tudi mej našim ljudstvom vsaj v deminutivu ų sliši: a'ngeųəc, a'ngeųčək. Angel se izgovarja s čistim *l* le, ker je v cerkvi tako navada; prav bi pa bilo pisati angel in izgovarjati: a'ngeų, g. a'ngela. Tudi v nekih lastnih imenih, ki bi jih hotel morebiti gdo z *lj* pisati, se na Goriškem *l* za *ų* izgovarja: sve'ti Pa'ų se sliši na Krasu namestu Pa'vəų (=Pa'vu), Pa'vəł; Da'nijeų, Gabrìje˙ų se sliši v krajnih imenih Šta'njeų, Škabrəje˙ų t. j. Šànt-Da'nijeł, Šànt-Gabrìje˙ł in v priimku Gabrijé'łčìč; tako se tudi neketera druga

(78) *Zdaj to že ni več tako; zdaj se piše skoraj sploh angel, izgovarja pa seveda a'ngelj', ali celo ángəlj', prav kaker Nemci izgovarjajo svoj Angel. Polglasnik namestu čistega e tu pač ni upravičen, sam l na koncu bi bil, ako bi govorili ángeų. Če nam je pa ta izreka neljuba, smemo in moramo pisati ángelj, ángelj'a (s čistim e; ángəlj', ángəlj'na je gerda napaka).*

imena: Faganel, Kofol, Kanal itd. navadno prav izgovarjajo: Fagane·y̧, Kofo·y̧, Kana'y̧. ([79])

O dvojnem ozkem *o* v naši slovenščini.

(Cv. III. 8—12.)

Videli smo, da je Kopitar ne misleč na kako nenavadno izreko le staro pisavo hotel ohraniti, tistim nasproti, ki so bili v 18. stoletju po izreki začeli pisati *u* in *v* namestu ł. Preiščimo in prevdarimo zdaj neko drugo reč, kjer je Kopitar res sè zavednostjo tako glede izreke kaker glede pisave premeknil našo knjižno slovenščino z Bohoričevih tal. To je gorenjski *o*, ki ga je vpeljal namestu dolenjskega *u*.

Sicer je že Krelj pisal: »Gosp*o*d, B*o*g, gd*o*, pism*o*, slovensk*o*« itd., ali od Bohoriča noter do Japlja je v knjigah veljalo sploh le »Gosp*u*d, B*u*g, gd*u*,

---

([79]) *Kanal naj se piše tako in izgovarja Kana'y̧, kaker je na Goriškem sploh v navadi. To velja tudi o drugih krajnih imenih: Šmihel, Štanijel, Škabrijel, izg. Šmìhè·y̧, Šta'nìjey̧, Škabrìjèy̧. Svoje lastno ime pa ima menda vsaki pravico pisati in izgovarjati, kaker sam hoče. Gospodje, ki nočejo, da bi jih kedo imenoval Fagane·y̧, Poy̧ša'k se pišejo Faganelj, Poljšak, drugi, ki ne žele, da bi jih kedo klical Voljk ali Voljek ali Voljga, se pišejo Vovk ali Vuk in Vuga; samo na sebi bi bilo prav pisano: Faganel, Polšak, Volk, Volga; in prav izgovorjeno z y̧ ali* **u** *za* **l**. *To velja tudi o imenu reke Volge; žensko ime Ol'ga ima pa v ruščini mehki l' in je torej tudi pri nas edino prav z* **lj** *pisano, ne Olga, kaker se po nemškem zgledu sploh piše.*

pism*u*, slovensk*u*.« Še le Kopitar je konec storil poslednji pisavi — mislim, da ni zato nihče hud nanj. Pa vender nam sme po pravici žal biti za jasno določnost, ki jo je s tem naša knjižna slovenščina zgubila za mnoge primere; zenačil se je namreč adverbij in adjektiv v nom. in acc. sing. z acc. ženskega spola, in še mariskaj takega. »Težko nesem butaro« je ali: »*Schwer trag' ich die Bürde*«, ali: »*Ich trage eine schwere Bürde.*« »Koliko je vojakov meč pomoril« je ali: »*Wie viele Soldaten hat das Schwert gemordet*«, ali pa: »*Wie viel hat des Soldaten Schwert gemordet.*« »Dosti pota bo še treba, preden bo kos naš« je: »*Viel Schweiß* (ali *Weg*) *wird noch nötig sein, bevor das Stück* (ali *die Amsel*) *unser sein wird.*«

Nekedaj sem terdil, da je v takih primerih ne le za pisavo temuč tudi za izreko, kaker je olikanemu govorniku primerna, razloček izgubljen, ker se mi ni zdelo mogoče, da bi imeli dva različna kratka *o* in dva različna dolga temna *o*, enega za dolenjski *uo*, drugega za dolenjski *u*. Ali zdaj mislim, da bi se moral vender le rešiti tako važen razloček. Tudi Levstek piše v Ljublj. Zvonu I. 444: »Odkrito bodi izrečeno, da kolikeršen koli je Preširen, vender baš njega stike niso, kakor bi trébalo, niso čiste ali »ribniške«, — tako bi dejál Stritar. Gorenjščina mu je kriva, da v stikah pogosto veže take besede, kakeršne so na pr. te: oživ*é*lo — ves*é*lo; — *zvé* — obled*é*; mog*ó*če — hôče; ok*ó* — poj*ó*.« — Čisto po ribniško bi se brale te besede tako: ožəvai'lu, vesie'lu; zvai', obladie'; moguo'če, huo'če; oku', pojuo'. Rima (in to čista) bi bilo le: moguo'če — huo'če. Seveda se v R. navadno ne govori: huo'če, temuč le: če', ali, ako bi se rabila polna oblika, bi se gotovo tako izgovarjala, ne z odpertim, širokim *o*, ki je mogoč

samo pred pervotno naglašenim zlogom: vo'da iz voda', ro'ka iz ręka'. Kaker kaže ruščina in serbščina ima namreč »hotěti« v 1. edinstveni osebi sadanjega časa sicer pervotno na končnici naglas: hoču', v 2. in 3. pa ga ima na deblu: ho'češ, ho'če, in v takem primeru ima dolenjščina *uo*: huo'če, gorenjščina zaperti, ozki *o*: hóče*), prim. herv. ho'dîm, vo'dîm in naše dolenjsko huo'dəm, vuo'dəm; nasproti herv. ho'diti t. j. čak. hodi't[i], vodi't[i] in dolenjsko ho'dət, vo'dət, (gorenjsko in zlasti koroško hodi'tə, vodi'tə).

Potemtakem je hóče — mogóče v kranjski slovenščini čista rima: okó — pojó mislim da je v gorenjščini, namreč v navadni gorenjščini, tudi čista (različen naglas: okó' — pojó' ne kazi čistosti), v dolenjščini pa celo rima ni. Vprašanje je pa zdaj, ali v resnici naše ljudstvo kje tako izgovarja te dve besedi, da delate sicer rimo, vender ne popolnoma čiste, to se pravi, da se v obejuh sicer sliši teman *o*, vender ne čisto enako teman, temuč na pr. v eni s predglasnim, v drugi sè zaglasnim *u*; ali se kje razločuje kô's *Amsel* od kó's *Stück* podobno kaker se na Dolenjskem in drugod svê't t. j. svei't *Welt* in své't t. j. svie't *heilig?*

Kopitar je pisal v nekem pismu: »so wie der Oberkrainer auch *nouzh* statt nózh, Nacht sagt; das o chiuso geht durch ou (was auch Küzmics' s N. Test. hat) in das Unterkrainische *núzh* über.« (Jagić, Archiv V, 301.) Ali v keterem kraju na Gorenjskem se govori nouč, ali noč z *o* različnim od *o*, kakeršen je na

---

*) Dandanašnji se pa analogiji 2. in 3. izgovarja tudi 1. oseba; glej Kopitar, gram. str. 355. Trubarjevo hočo mogoče da je imelo še odperti *o*.

pr. v besedi mož? Ali se tam torej zares razločuje neutrum to', təm̥no' (dol. tu', təmnu') od acc. fem. to', təmno' (dol. tuo', təmnuo')? Prekmurci pravijo: Boug, nouč, ali pravijo tudi: mouž, loug, in ne delajo razločka mej pervotnim *o* in pervotnim ą. Miklošič pravi v 2. izdanju primerjavnega slovenskega glasoslovja v popravah str. 582: »Die Behauptung hinsichtlich des dem aslov. ą entsprechenden nsl. *ô* ist dahin zu berichtigen, dass *ô* nur langes *o* ist, daher *moudri* und *boug* hung., aslov. mądryj und bogŭ.« Tudi Šuman priznava v popravkih, da je o nosnem *o* na str. 5. (in 20.) svoje »Slovenske slovnice po Miklošičevi primerjalni« premalo premišljeno pisal.

Vender je nekaj resnice v besedah Jagićevih: »dass die slovenische Sprache in der Schrift *o* (altslov. ą) von *o* (altslov. *o*) nicht unterscheidet, trotzdem in der Aussprache ein Unterschied obwaltet.« (Arch. III, 315.) Resnično je to, da se na Dolenjskem le tisti *o*, ki je iz stsl. *o* v nekih primerih izgovarja za *u*, ne pa tisti, ki je iz stsl. ą: no‘ga: nu‘g, na nu'go, znu'žje, pa: ro‘ka: ruo‘k, na ruo'ko, naruo'čje.

Motil bi se pa, gdor bi mislil, da je dolenjski *uo* le iz stsl. ą; pervotno kratki naglašeni *o* je tudi *uo*. Muo‘ləm, pruo‘səm, uo‘səm, uo‘pčəna (nigdar občina z odpertim *o*), škuo‘da, kuo‘ža, vuo'lj'a, [və]nuo‘grad, duo‘bər (pa: do̩‘bra, do‘bru), kuo‘nj'skə, muo'čnə itd. je pervotno in čakavsko: mo·lîm, pro·sîm, o·sam, o·pćina, ško·da, ko·ža, vo·lj'a, vino·grâd, do·bar (pa: dobra·, dobro·), ko·njskî, mo·ćnî. Sploh se torej *o* za *u* izgovarja le, kjer je pravi stsl. *o* pri nas dolg ali vsled starega zategnjenega naglasa, ali pa vsled tistega potisnjenega, ki je nastal po »prevzdigu« (to je prestopu naglasa za zlog proti koncu; »vydvižka« imenuje to Roman Brandt,

Načertanije slavj'anskoj akcentologiji, str. 92.): nu'g, ku'nj', Bu'g, kolu', kolu'vrat, poku'ra, po vu'do, v u'čə, pomu'č, na pu'moč, na pu'sodo (nom. pa je le posuo'da, ne po'soda, kar je gosp. Valjavec posnel po acc. s predlogom; prim. Prinos k nagl. I. str. 19.) itd. herv.: no'g[â], ko'nj'[â], Bo'g, ko·lo, ko·lovrât, po·kora, po·vodu, u· oči, po·môč, na· pomôč, na· posudu (nom. po·suda.) itd.

Tudi predlogi, ki ne delajo zloga, vlečejo dolgi potisnjeni naglas k sebi in tudi v tem primeru spreminja Dolenjec *o* na *u*: du'm, g. domü', pa z du'mə; oku', acc. oku', pa ẹy u'ku; poruo'ka, dat. poruo'kə pa: h pu'rakə; obla'k, dat. obla'kə, pa: k u'blakə (k u'blakə zgoni' se pravi o zvonjenju ob hudi uri); korie'n*), inst. korie'nam (n. pr. z vie'lkəm korie'nam), pa: s ku'renam (zlasti: s ku'renam spü'lət); Bu'k, inst. Bogu'm (z' moim Bogum navadno pri Dalm. in Trub.), pa: z Bu'gom.**)

Glede na poslednji primer omenjam, da so imele v 16. stoletju besede, ki imajo v edinstvenem rodivniku dolg potisnjen naglas na končnici *a* (ali *u*), ravno ta naglas tudi v množnem dajavniku in edinstvenem instrumentalu in torej -u'm namestu -om; nazaj je potegnil predlog naglas, kaker v drugih primerih, le keder je stal neposredno pred dotičnim samostavnikom in ta tudi za sabo ni imel drugih določivnih besed***); prim.

*) »Kres« piše nekje: kóren, — zakaj pač? Kóren bi terjalo tudi: kórak, óblak, gólob itd.

**) Prim. tudi: z' sluvessom govorit (mit Respect zu melden) v Trub. post. I. 185.

***) V II. letniku »Cv.« str. 290 bi bilo v 20. in 21. versti potemtakem brati: »V vérnih iménu vesóljne zemljé« nam. »V ímenu vernih vesoljne zemlje.« »ẹV ímenə« je v Ribnici navadno, pa le v izreki » ẹy ímenə imət kaj ali koga« t. j. govoriti o čem ali kom.

Dalm. II Moz. 28 C in drugod: pred Gospudom Bogum, 18 A in drugod: pred Bugom; 25 A in drugod: z'čistim zlatum, pa: z'zlatom; Vis. pes. 5 A: z'moim medum, Ps. 81 B: z'medom; Trub. post. III. 59: z'svojem vukum, 52: z'vukom. Besede srednjega spola, kaker: rojstvum, gospostvum pa so imele zategnjeno naglašeno končnico, kaker se še zdaj govori: zelejnie'm, zgonejnie'm itd. Da se semtertja -um nahaja, kjer bi se pričakovalo -om, in nasproti, včasi tudi eno poleg drugega, temu se ni čuditi; prim. Dalm. Mat. 16 A: »pred quass*u*m teh farizeerjeu« in berž dalje »pred quass*o*m teh farizeerjeu«.

Neporedkoma ima Dolenjec *u* namestu *o* pa tudi, kjer bi se glede na naglas dotičnih besed v ruščini in hervaščini celo ne pričakovalo. Tako v premnogih primerih drugega aktivnega participija moškega in srednjega spola edinstvenega in vseh trijeh spolov dvojstvenega in množtvenega števila. Nesestavljenim glagolom namreč, ki imajo na glasniku pred končnicami -ł, -lo; -la, -le, -le; -li, -le, -la dolg potisnjen naglas, potegne, ko se sestavijo, predlog naglas k sebi in *o,* ako je v zlogu, ki stoji za predlogom, se spremeni na *u:* topi'ụ (topi'la), topi'lu; topi'la, topi'lə, topi'lə; topi'lə, topi'le, topi'la, pa: potu'pəụ, (potopi'la), potu'plu; potu'pla, potu'plə, potu'plə; potu'plə, potu'ple, potu'pla; oblasti'ụ, (oblasti'la), oblasti'lu, itd., pa: pou'blastəụ, (pooblasti'la), pou'blastlu itd.; ora'ụ, (ora'la), ora'lu itd., pa: preú'roụ, (preora'la), preú'ralu itd. Po takih sestavljenih se ravna tudi kak nesestavljen deležnik, n. pr. goụu'rəụ, (govori'la), goụu'rlu itd., kar hrani dandanašnji tudi v sestavi ravno to glasje in naglasje, v 16. stoletju pa

se je govorilo še: odgu'vorił, (odgovori'la), odgu'vorìlu itd.

Posebnost goriškega narečja je, da se taki sestavljeni in po njih vravnani deležniki naglašajo kaker nesestavljeni: potopi'y (potopi'la), potopi'lo; govori'y (govori'la), govori'lo itd. V splošni olikani izreki in torej zlasti tudi v poeziji pa mislim, da naj bi to ne veljalo, temuč le po občem zakonu potô'pił, (potopi'la), potô'pilò, govô'rił (govori'la), govô'rilò.

Glede na rusko pətapi'ł, -pi'ła, -pi'ło; gəvari'ł, -ri'la, -ri'lo itd. in štokavsko poto.pio, poto.pila, poto.pilo, govo.rio, govo.rila, govo.rilo itd. bi se v naši slovenščini seveda pričakovalo: poto'pìł, potopi'la, potopi'lo, govo'rił, govori'la, govori'lò itd., kaker bi tudi nesestavljeno rusko tapi'ł, tapi'ła, tapi'ło, štokavsko to.pio, to.pila, to.pilo po naše imelo biti: to'pił, topi'la, topi'lò, ne: topi'ł (topi'la), topi'lò. Ali pri nas se vsi taki glagoli (namreč glagoli 4. verste, ki imajo v 1. osebi edinstvenega sadanjega časa končnico -i'm, in večina glagolov 5. verste 3. in 4. razreda) v tem oziru ravnajo po tistih ruskih in serbskih, ki se naglašajo kaker r. do'był, dabyła', do'było, do'byli, do'dał, dodała', do'-dało, do'dałi, štok. do'bio, dobi'la, do'bilo, do'bili, do'bile, do'bila, do'dao, doda'la, do'-dalo, do'dali, do'dale, do'dala, po naše: dobi'ł, dobi'la, dobi'lò itd., doda'ł, doda'la, doda'lò itd. (Prim. Mažuranić, Slovn. hèrv. § 183, in Kayssler, Die Lehre vom russischen Accent, Berlin 1866, pg. 79.) Štok. pri'dobio, pridobi'la, pri'dobilo daje pri nas po pravici: prìdô'bìł, prìdobi'la, prìdô'bilo, t. j. dolenjsko: prədu'bəy, prədobi'la, prədu'blu itd.

Po takih v ruščini in serbščini nemnogih primerih se ravna torej pri nas cela množica drugih deležnikov preteklega časa, keterih ima ne malo *o* v korenu, ki se potemtakem na Dolenjskem po pravici na *u* spreminja.

Ako pa je ta *o* iz stsl. ą, se spreminja seveda na *uo*; podi'm, podi'y̨, podi'la, podi'lu ima v sestavi: popodi'm, popuo'dəy̨, popodi'la, popuo'dlu. (Mimogrede bodi opomnjeno tudi, da ima smèja'ł, smèja'la, smèja'lò v sestavi zasmê'jał, zasmèja'la, zasmê'jalò, torej pri nas ne gre pisati: smijal, kaker so začeli neketeri, ki našo slovenščino po vsi sili na staroslovenska kopita nategujejo. Ravno tako gredoč omenjam deležnik prèti'ł, prèti'la, prèti'lò, ki ima v sestavi po Dalm. in Trubarju prav poprê'tił, poprèti'la, poprê'tilò, dandanašnji pa se govori na Dolenjskem napačno: popər'təy̨, popərti'la, popər'tlu po vplivu večine oblik, kjer se je è (iz ê) za *r* popolnoma izgubil.)

Še nekoliko primerov dolenjskega *u* za književni *o*, kjer bi ga ne pričakovali.

Beseda ku's hrani tudi v ostalih padežih *u'* v deblu: ku'sa, ku'sə itd. Pričakovalo bi se kosa', kosu'və itd., kar se je skoraj da že kedaj govorilo, ali ker se ni razločevalo od dotičnih padežev besede kuo's, se je sprejelo pozneje naglaševanje imenovavnega tudi za ostale padeže.

Loc. in instr. pl. ku'jnəh, ku'jnə sta dobila svoj *u'* najberž iz gen. ku'jn; ravno tako bi se dalo razlagati y̨u'ləh, y̨u'lə iz y̨u'ł, kar se je pa nadomestilo z jasnišim y̨u'lə (t. j. menda gen. dual. vô'lù, le o paru se namreč tako govori, sicer volu'y̨). — Pri tej priliki opozarjam, da imate besedi ko'jn, ko'jna in vo'ł, vo'la v edinst. mestn. na

Dolenjskem: kuo'jnə, ̦vuo'lə (kaker gro·b, gro'ba: gruo'bə; sno·p, sno'pa: snuo'pə, klek, kle'ka: klie'kə; me·č, me'ča: mie'čə), tako da se v teh dvejuh besedah po raznih padežih *o* na vse različne Dolenjcu navadne načine izgovarja.

V zvezi ̦v-bu'ga-imie' je videti kaker bi imela beseda bu'ga naglas na pervotnem mestu; bo·ga je dalo bu'ga, nam. boga', kaker v pl. ko·la: ku'la nam. *kola'; o·kna: u'kna nam. *okna'. Predlog namreč v tem primeru ni potegnil naglasa k sebi (kaker n. pr. v primeru: od bu'ga), ker gre k acc. imie'. Ako bi zastran predloga imelo deblo naglas, bi se tudi ne reklo ̦v-bu'ga temuč ̦v-bu'ga. — Oblika bu'ga v tej stari zvezi je, da mimogrede omenim, dokaz, da je v resnici herv. (in rus.) bo·ga, bo·gu, o·ko, i·me itd., stariše od našega sadanjega: boga', bogu', okô', imé' itd., dasiravno ima stara hervaščina, ki je v tem polabski slovenščini podobna, še celo več kaker naša slovenščina tako, prevzdignjeno, naglašenih besed, in dasiravno se naša slovenščina v tem prevzdigovanju vjema v mnogih (dasi ne v vseh) primerih z bolgarščino. — V izreki: za bo·ga [svie'-təga] se je menda le na videz stari gen. bo·ga popolnoma nespremenjen ohranil; pervotno se je reklo namreč gotovo za·-bo·ga. Pa tudi zdaj se prav za prav ne pravi za-bo·ga, temuč za-bo·ga·, kaker se govori tudi bo·me· (nam. bo·gme·). Meni se zdi, da je morda oboje iz hervaščine prišlo mej naše Dolenjce; sicer bi težko bili ohranili čisti *o*; v drugih primerih je namreč, dasiravno okrajšan, vender le *u*: Buk-o'ča, buk-luo'naj itd.

S[ə]ru'ta se govori nam. səro'ta (prim. r. sirata·, štok. siro.ta) po analogiji acc. sing. ali nom. in acc. plur., kjer je glede na štok. si·rotu, si·rote

prav: s[ə]ru'to, s[ə]ru·te. Ravno tako je razlagati dobru'ta nam. dobro'ta (štok. dobro.ta), ụdu'va nam. ụdo.va (rus. vdava·) itd. Tako tudi žbie'la nam. [d]žbe'la; gen. pl. žbie'ụ ima vender še pervotni naglas, mej tem ko se, kar vem, ne sliši več səru't, ụdu'ụ, temuč s[ə]ru't, ụdu'ụ s tistim naglasom kaker v ostalih zlogih. — Tukaj bodi omenjeno, da piše Dalmatin sirota vedno z *o*, tudi v padežih, kjer bi bil *u* opravičen, (pa v pervem zlogu stoji navadno tudi *o* nam. *i*: sorota; od kod to, jaz ne vem) — nasproti ima vduva povsod *u*, le ne v gen. pl., ki je vdou. Namestu sadanjega dolenjskega uụ (*ụ* se za *u* ne sliši) pišeta namreč Dalmatin in Trubar vedno *ou:* bogou, sinou, domou za: bogu'ụ, sənu'ụ, damu'ụ (*nach hause;* v knjižni slovenščini je torej domu v tem pomenu napaka nam. domov). Nasproti se govori dandanašnji zapou'd nam. zapu'ụd iz starega zapuvid t. j. zapô'vèd.

Tudi v nenaglašenih in torej kratkih zlogih stoji v gen. pl. *u* za *o*: bra'tuụ itd., menda ker je bil ta *o* pervotno vselej dolg, kaker še pričate hervaščina in češčina. Ravno tako je bil *o* v določni obliki pridevnikov srednjega spola dolg, torej: ma'lə, ma'la, ma'lu, iz ma'lī, ma'lā, ma'lō. Ti primeri in pa primeri nedoločnih oblik in samostavnikov z naglašeno končnico so potegnili naposled za sabo vse ostale pridevnike in samostavnike srednjega spola, kaker tudi adverbije; od tod: do'bru, pi'smu, ja'ku za: do'bro, pi'smo, ja'ko itd.

V sredi ima kratek *u* za pervotni *o* beseda zgu·lj', kar je okeršeno zgo·lja, kaker slove ta besedica v serbščini (zgolja črna vuna, zgolja bijela, Vuk). V naši knjižni slovenščini je torej prav pisati zgolj, ne zgol ali zgoli, kaker se začenja semtertja. Stara slovenščina

ima res da sŭ gola, ali ohranjen *l* v naši obliki očitno kaže na serbsko zgolj'a; od kod ima ta svoj lj', seveda ne vem, ali zadosti je, ker ga ima. Na kaj bi se opirala pisava zgoli, meni ni znano; na Trubarja in Dalmatina se ne, ker pišeta: zgul. — Kratek *u* za *o* ima tudi besedica ku'lə· za koli.

V besedi pru'tə je, keder se rabi za predlog, *u,* skrajšan, v ə se spremenil in izginil: prətə, prtə. Na Gorenjskem je v primerih kaker do'br[ə] vi'n[ə] ə pač tudi berž iz *u* kaker iz čistega *o*; prim. svestu, mallu, chudu itd. v rokopisu kranjskega mesta. Prav za prav pa kaže mallu poleg velickho, prutj poleg proti, kaker deschellskhimo poleg naschemu na nedoločen glas v sredi mej *o* in *u*.

Naposled še neketere izposojene besede, ki imajo v dolenjščini *u* za pervotni *o*. Po'lj'tnu *(Balken)* se ravna po o'knu, ter ima v plur. pu'lj'tna. *Hobel* je u'bəų, u'bla; *Modell:* mu'dəų, mu'dla. Mu'stoųš, -ža, ki se izgovarja tudi mu'soųš, -ža (prim. Št. Kociančič, Soavetove pov. str. 28., 55. itd.), mu'šoųš, -ža (Hipolit. Thom. a Kemp. str. 628), (Janežič ima tudi možóvš), je srednje nemško *muoshûs,* coenaculum, refectorium, triclinium. V 18. stoletju se tudi pri nas edino v tem pomenu rabi ta beseda; prim. gori omenjeno mesto pri Hipolitu: »Pèrprávi meni en velik častlívi mušouš inu myzo za mojo večerjo.« Tako večkrat tudi pri Pohlinu. Mostovž torej ni »mostovišče«, kaker se dokazuje v Besedniku VIII. str. 15. Vse besede na -ovž so iz nemščine ter bi se imele prav za prav pisati na -avž, kaker Trubar v resnici piše rotauž: »Dobru bode timu možu, kir ne sedy na rotaužu« (ps. 1).

Le ena taka beseda je temnega vira: borovž (kaker piše Cigale v slovarju pod *Bär*), po dolenjsko:

bu'roẹvš, -ža. Gosp. F. Kočevar v Zori I. str. 52 ni »o tujstvu b*u*rovža za celo prepričan«; menda si ga misli izpeljanega od burje. Jaz pa bi djal, ako bi mi več bilo za dim ko za resnico, po načinu nekih učenih mož, da je to pra-stara slovenska beseda, ki je morala biti v stari panonščini *borovŭžĭ, v sanskertu *bharavahi in v pervotnem indoevropskem jeziku *bhara-vaghi t. j. *Frachtwagen.* Še dandanašnji imenujemo borovž t. j. medveda na nebu, tudi voz! Le škoda, ker pravi Dolenjec bu'roẹvž velikemu kravjemu zvoncu, za tisto živinče, ki gre rado *voraus,* (80) — ali kali? — Gutsman ima poleg burovž tudi hervor za *Polarstern.* Ali ne pomeni tudi to kje kakega *hervortönend* kravjega zvonca?

Naposled naj omenim, da pravi Dolenjec, ali vsaj R—n, kü'lək, tü'lək, za kolik, tolik, kaker govore tudi hervaški kajkavci kulik, tulik.

Vprašanje je zdaj, kako se izgovarja v ostalih narečjih naše slovenščine tisti *o,* ki je v dolenjščini v *u* spremenjen. Glede gorenjščine smo videli, da se je vsaj, keder je kratek, na koncu, v začetku 16. stoletja, ko je bil pisan rokopis kranjskega mesta, razločil od navadnega kratkega *o,* ki je ali čist, ali proti *a* nagnjen, in razloči se tudi dandanašnji, ker je celo v ə spremenjen. Iz tega smemo po pravici sklepati, da se je nekdaj razločil tudi, keder je dolg, da se torej kos *(Stück)* in kos *(Amsel)* ni izgovarjalo enako. Ali se je tisti razloček še do zdaj kje ohranil, o tem nimam nobenega poročila, kaker tudi ne vem, ali Gorenjci še kje razločujejo svet *(heilig)* in svet *(Welt).* Obojno razločevanje se je menda nekako ob enem izgubilo, in kjer bi bilo ohranjeno to, bi bilo ohranjeno, mislim, tudi ono.

(80) *Kaker poroča Pleteršnik, je tudi Levstek sodil, da je burovž iz nemškega voraus.*

Kaker na Gorenjskem, tako je razloček izgubljen tudi na Goriškem, dasi ne povsod. Menda sploh je tu kratki končni ą spremenjen na *u*, keteri nekod čist ostaja, nekod pa se izrekuje ko polglasnik, ki se more tudi čisto izgubiti. V sredi besede (kaker tudi na koncu) v dolgih naglašenih zlogih pa se govori, kaker na Dolenjskem: guoba, guodem, guost, zuob, kluop itd. Ravno tako tudi za pervotno naglašen kratki *o*: muoli *(orat)*, pruosi *(rogat)*, huodi *(ambulat)*, pokuoja *(quietis)* itd. Za dolenjski *u* (iz *o*) se sicer nekod tudi po Goriškem govori *u*: koku, pulje, napruti, sunce itd.; drugod pa se sliši tudi v tem primeru *uo*: okuoli = okuole, suonce*) itd. Prim. Zakrajšekov spis v Glasniku, IX. tečaj, str. 433 itd.

Tudi beneški Slovenci govore *uo* za dolenjski *u*: bruod, hnuoj, otruoceh, panjuovi, ruoh, stuo, dvuojan, kaduó, zluodi, bluo, suoi, takuo, stuoru, muoi, Buoh, dobruoto, hroznuo *(adv.)*, nuoć itd.

Le keder je ta *o* v sredi besede kratek, se izgovarja za *u* kaker na Dolenjskem: nikul, ku, kukar, kralju[v], jelenu[v] itd.; tako tudi buj za bolj. V neutru pa ostaja nenaglašena končnica *o*. — Glede stsl. ą pravi sicer Klodič, po čiger spisu »O narečji ben. Slovencev« je vse to povedano: »Veliko besedi ima *u* namesto staroslovenskega nosnika ą: tuča = tąča« — vender je očitno iz zgledov, ki jih navaja na drugih mestih, da se govori za stsl. ą navadno čist *o*, najberž nekoliko proti *a* nagnjen (kaker za ę globok, raztegnjen *e* t. j. menda *ä*, svętŭ: svet): sósed, cvetočo (dol. cvətuoče), mož, hlavó, narobe, hredó, horó, vodó

*) Goriško suonce poleg: pun, tust, mučati itd. dokazuje, kaker beneško sonce poleg: pun, tust, muzem, dubsti itd., da je glede na vso našo zapadno slovenščino v resnici le sonce pisati, ne solnce.

itd. Pa tudi tisti dol. *uo,* ki ni stsl. ą, je v beneščini ravno tako čist (ali nekoliko proti *a* nagnjen) *o*: pokoran, dobar, nosim, nos'š, nos', nos'ma, nos'me, nos'mo, noste, nosjo (in n ó s e), dohodak itd. Za š u o j a, u b u o z i h, m u o r a m bi se pričakovalo: šoja, ubozih, moram, ker pravi Dolenjec: š u o j a, ẏ b u o z ə h, m u o r a m, ne: šuja itd.; razen teh treh besed pa se beneščina z dolenjščino lepo vjema: vsaki beneški *uo* je v dolenjščini *u,* vsaki dolenjski *uo* je v beneščini *o,* in sicer, kaker je videti, široki *o* t. j. *oa* ali å. Ta glas (å) ima dolenjski *uo* sploh menda po vsem severnem robu našega jezičnega obsega, namreč tudi na Koroškem in na Štajerskem v Slovenskih goricah, kako daleč proti jugu, ne vem.

Kaj je pervotniše ali stariše, *uo* ali *oa,* ni lahko povedati; kaker se je iz *uo* moglo narediti uå, ůå, ůa, oa, ˙o (= å), ravno tako se je lahko narobe iz ˙o (= å) naredilo oa, ůa, ůå, uå, uo. Pa tudi iz čistega, ne proti *a,* ne proti *u* nagnjenega *o* se je lahko naredilo tukaj *uo,* tamkaj nasproti *oa.* Prednost pa moramo vender le pripoznati južnemu (dolenjskemu) izgovoru, ker se po njem razločuje nepervotno naglašen *o,* ki je tudi na jugu širok ˙*o* (= å), od pervotno naglašenega: r o a'k a, pa: n a r u o'ko; m o a'l ə *(ora),* p r o a's ə *(roga),* pa: m u o'l ə *(orat),* p r u o's ə *(rogat).* (Enaka razmera je mej ˙*e* (= ä) in dolenjskim *ie:* p e a't a, pa: z a p i e't o, s e a'l ə s e, ž e a'n ə s e, pa: s i e'l ə s e, ž i e'n ə s e itd.)

Sicer poroča Šajnik (»Kres« I. 619), da imamo tudi v koroščini »pri samoglasniku *o* čvetero glasov razločevati«, namreč 1. »navadni *o*«, 2. »glas, ki je med *a* in *o*«, 3. »zategnjen glas, ki se po celovškej okolici in v spodnjem Roži izgovarja ko *ue,* dočim zvrhnji Rožanje čist *u* govorijo«, 4. *o,* ki se nareja

pred *v* iz *a*; — vender jaz ne morem verjeti, da bi se tam v resnici razločeval *o* v besedah: otróc', ôvs, ki jih navaja pod 1., od *o* v: l'pota, nôha, ki jih ima pod 2., ker je po etimologiji, kaker po naglasu ravno tisti tu in tam; tudi to se mi ne zdi verjetno, da bi bil *o* v: nós'm, ôs'm, pós t'm drugačinj ko v: môr'm (= morem). Kako je tudi to, da piše gosp. Šajnik otróc' pa ôvs, lpóta pa nôha, nós'm pa ôs'm? H čemu zdaj *ó*, zdaj *ô*? Jaz bi sodil nadalje, da se govori na Koroškem in severnem slovenskem Štajerskem dobr, môkr, kar ima Šajnik pod 1., s takim *o*, kaker môdr, môka, kar ima pod 2.; sploh, da se tam za dolenjski *uo* skozi in skozi govori uå = ůa = oa = å. Za dol. *u* (iz *o*) pa ima koroščina ali *u*, ali, po drugih krajih, tudi *ue*. Poslednje je morebiti po nemškem vplivu iz beneško-slovenskega in negdaj menda tudi na Koroškem v tem primeru navadnega *uo*.

Iz vsega povedanega je očitno, da ima naša slovenščina (razen ogerskega narečja) kaker trojni dolg *e* (1. žena, peta, 2. led, leča, 3. lep), tako tudi trojni dolg *o* (1. noga, roka, 2. nosim, notri, 3. nos), samo da se na severu 1. in 2. na Gorenjskem in Goriškem 2. in 3. enako izgovarjata, na Dolenjskem in Notranjskem pa imajo vsak svoj glas. Vsaj v znanstveni pisavi bi bilo treba te razlike zaznamenjati. Pa kako? Po mnogem premišljevanju se mi zdi, da bi bilo najbolje, ako pustimo 1. *e* in *o* brez posebnega znamenja, 2. *e* in *o* pa bi pisali z *é* in *ó* in 3. z *ê* in *ô*. Okrajšana *ê* in *ô*, ki prehajata v *i* in *u* in dalje v polglasnik, pa naj bi se pisala *è* in *ò*. (81)

---

(81) *Vsa ta znamenja so se rabila že v pervih polah tega izdanja, kar pa ni ostalo brez graje. Želelo bi se bilo namreč, da bi bil izbral »sploh le splošno*

Za stari polglasnik bi bilo primerno znamenje ɐ (v kurzivnem tekstu raji ə), ali pa *à*, za novi iz *i* in *u* pa *ì* in *ù*. Saj je pri nas že od začetka gravis ` nad

---

priznana internacionalna znamenja (kakor jih ima n. pr. Breznik v svoji slovnici).« Jaz moram reči na to, da splošno priznanih internacionalnih znamenj za vse te reči ni in jih mi pač tudi ne bomo včakali. Dr. Breznik se je po pravici, koliker mu je bilo mogoče, deržal Pleteršnika, saj se ima iz njegove šoli namenjene slovnice mladina učiti rabiti Pleteršnikov slovar, ki bi ostal sicer le zanemarjen zaklad. Vender se tudi Breznik ne vjema popolnoma s Pleteršnikom, kaker se Pl. ne popolnoma s hervaško-serbskimi naglasnimi znamenji. Tudi v občno slavistiko se Pleteršnikova glasna znamenja niso sprejela nespremenjena, morda ker se mala kljuka in pika pod **e** *in* **o** *premalo razlikujete (primeri Bernekerjev način v njegovem etimologičnem slovarju) in tudi Breznik je bil prisiljen glede polglasnika po svoje si pomagati. Najbolj splošno priznano in najinternacionaljniše znamenje za ta glas je prav tisto, ki sem ga rabil jaz, namreč ə; rabi se ne le v slavistiki, temuč tudi v primerjajoči indogermanistiki sploh. Prav zaradi te internacionaljnosti sem se odločil za to znamenje, prej sem namreč namestu njega rajši rabil* ɐ, *po čemer je dal tudi Plet. ponarediti svoje znamenje; v pokončnem tisku je* ɐ *tudi lepši od ə, v nagnjenem seveda ne, ker se oblika* **ɐ** *preveč bliža* **n** *in oddaljuje od* ɐ. *Za navadno knjižno slovenščino bi bilo najprimerniše znamenje tega glasu à, od nekedaj pri nas v tem pomenu rabljeno. Sicer sem izbral jaz taka znamenja, ki so na razpolago v vsaki tiskarni in mi dajejo možnost vse kar je po naši najnatančniši izreki treba, zaznamenjati sè vso jasnostjo na najpriprostejši način.*

samoglasnikom pomenil polglasnik in nespametno je terditi, da to ne velja. Ako sme Francoz rabiti akut´ brez ozira na povdarek za določenje glasu, zakaj bi mi ne smeli tako rabiti gravis? Le to je treba potem, da imamo za naglas druga znamenja, ako namreč naglasna porabimo za določila glasu. Ako si hočemo tudi tukaj pomagati z najpriprostejšimi pripomočki, pišimo za potisnjeni (padni) naglas na dolgih zlogih ’, za potegnjeni (kipeči) ‘, za potisnjeni naglas na kratkih zlogih ˙, (za štokavski potegnjeni na kratkih zlogih pa .), n. pr. *gla’s, hra‘st, bra˙t, se.stra (štok., po naše: se‘stra)* — in to zmirom zad za vokalom, da ne bo treba drugih določeb v besedah kaker: na‘uk, preô’ral itd. —

Poskušnja pisave z naglasnimi in drugimi diakritičnimi znamenji.

(Cv. IV. 1.)

Za no‘vò lê‘tò 1883.

No‘vò lê‘tò, sta’rì Bô’g!
O˙n nas va˙rùj ˛vsè˙h nadlô’g,
Tu’kaj do‘bro sré‘čo da˙j,
Ta’mkaj zgo‘raj své‘ti ra˙j! —
Své‘tì ra˙j, vesé’lì kra˙j,
Ja‘sàn in svìta’˛l!
Bô’g ga nam bó da’˛l,
Le˙ mi’ nj’e‘ga pra˙˛v časti’mo,
Le˙ mi’ nj’e‘mù pra˙˛v služi’mo,
Z dê‘lom in z moli’tvìjo,
˛Vda‘nèh sàr’c dari’tvìjo. —
Sàr’ca hó‘če Bô’g,
Svê’t če pri‘dnìh ró‘k.
Pri‘dna ro‘ka, po‘šten pô’t,
Tru’d živi‘ člové‘škì rô’d.

Da· pa bó’de ¸vspê’h imê‘lò,
Z Bô’gom začnì· ¸vsa’kò dê‘lò,
Z Bô’gom začnì·, mo‘lì prê’j,
Mo‘lì ¸vmê’s in še· poslê’j! —
    Bó‘dì zvê’st,
Či’sto hra‘nì ¸ve‘dnò vê’st!
Ču‘j tàr trê‘zà¸v bó‘dì:
Vra’g po svê’tù hó‘dì,
Vra’g je hu‘da, zvi’ta zvé’r,
Zmi’rom kj’ê‘ preži‘ na ži’r;
Na·j te ne ¸ydobi‘ nìkjé’r!
Na·j po¸ysó’d, po¸l’n dobrô’t,
A‘ngelj’ va’rìh t¸vo‘jo pó‘t
¸Vla‘da ¸v mi‘lèm ma‘jù
Go‘rì pròtì ra’jù,
Go‘rì pròtì ja‘snèmù,
    Prekra‘snèmù
Dô’mù Očé‘ta vê’čnèga! —
Ta·m ga nê‘ nesré‘čnèga,
Ta·m ga nê‘ ¸vpìtja‘, tožbé‘,
Bô’g je obri‘sa¸l ¸vsè·m so¸lzé’,
Ta·m ne bó’de smàr’tì ve·č,
Pàr’vò je odàšlò· na·mre·č. —
Své’tì, svi’tlì ra·j!
Jé’zùs nam ga da·j!
Jé’zùs in Mari’ja ma‘tì,
Va’ma se ¸v lj’ùbé’znì ¸vda‘tì,
Va’ma čmo· žìvê‘tì, ¸vmrê‘tì
¸V no‘vèm ka·kà·r ¸vsa’kèm lê‘tì. —
No‘vò lê‘tò, sta’rì Bô’g!
Ra‘stì ra‘dost, mi‘nì jó’k!

S temi otročjimi verzi je mislil menda nekedo Levsteka posnemati in pri tem z »ribniškimi« rimami se pobahati, kar se mu pa ni posebno posrečilo. Bô’g in jó’k, Bô’g in ró‘k, dobrô‘t in pó‘t niso ribniške rime, vé’čnèga in nesré‘čnèga je sicer rima tudi v Ribnici, vender ne prav ribniška. Zdaj se namreč govori kaker drugod tako tudi v Ribnici véčni s tistim é kaker sréčni, ali to pač le po vplivu izreke, ki jo

slišijo v cerkvi od gospodov, ki so bili v stariših časih po večem z Gorenjskega. Prav po ribniško bi se moralo izgovarjati v ê č n ì, *kar na* s r é č n ì *vsaj čista rima ni. Podobno je pripisovati izreki gorenjskih duhovnikov* k ə r š a'n s k ì, *kaker se govori zdaj tudi po tistih krajih, kjer se je ohranil šč v vseh ali blizu vseh drugih primerih, kamer po pravici gre. Po pravopisu velja zdaj zopet staro* k e r š č a n s k i *ali* k r š č a n s k i, *kaker se skuša že tudi izgovarjati. Prav tako pa bi bilo treba popraviti izreko besed* v é č n ì, v é č n o s t, *da bi se v pervem zlogu namestu é govoril ê, kaker se še v resnici govori v besedah* v ê k *in* v ê k o m a j. *Seveda bi potem* v ê'č n è g a *in* n e s r é'č n e g a *ne bila čista rima,* k a k e r B ô g *in* r ó k *ni, ali za silo bi bile že tudi take dobre, saj si za silo tudi Nemci, dasi jim dobrih rim ne manjka, vender dovoljujejo n. pr. wir — Gebühr, Reiz — Kreuz itd.*

Sicer pa priobčena novoletnica ne stoji tukaj zaradi rim ali kakih drugih pesniških dragocenosti, temuč edino le ko nekoliko daljša poskušnja pisave s potrebnimi znamenji ali posebnimi čerkami za posebne glasove naše slovenščine. V »Cvetju« ste se privzeli v ta namen res tudi dve posebni pri nas nenavadni čerki, namreč **w** *za soglasni* **u** *in* **y** *za soglasni* **i**, *ob enem* **y** *za znamenje palatalizacije,* **w** *za znamenje labializacije soglasnikov. V tem ponatisku pa ni kazalo vzderžavati teh nam tako tujih čerk; nadomeščen je torej* **w** *z* **y̨**, **y** *ko znamenje palatalizacije z* **j'**, *labializirani* **l** *pa je zaznamenjan naravnost s sprevernjenim apostrofom spod* **ˌl**. *Dosledno bi bilo, če pišemo palatalizirani* **l** *z* **lj'**, *da bi pisali labializirani* **l** *z* **l y̨**, *ali pa, če hočemo za* **l y̨** *rajši sam* **ˌl**, *da bi za* **lj'** *pisali sam* **l'**, *za* **nj'** *sam* **n̦'** *itd., kaker delajo ruski fonetiki. Ali želja in potreba, da se naše navadne pisave deržimo,*

koliker mogoče, tudi v natančniši, mislim, da opravičuje to nekoliko nedoslednost.

Pa še nekaj je v naši poskušnji v »Cvetju« drugači ko v tem ponatisku. V diftongih àr in o̦l (tam olw) stoji v »Cvetju« naglasno znamenje' ali' za à in o, dasiravno sta à in o sama za se kratka, diftonga pa sta vsled samoglasne kolikosti druge polovice dolga; naglasni znamenji morate torej po pravici stati za r in ̦l, kaker tukaj: s à r'c, s m à r't i, p o̦l'n. — Te razločke mej pričujočim ponatiskom in pervim tiskom v »Cvetju« je bilo treba tu posebej omeniti — zakaj? To se bo pozneje videlo.

Nekaj pa stoji že v »Cvetju« tako kaker se je ponatisnilo, dasiravno sem prej za tisti pomen drugačna znamenja priporočal in sam rabil. To je à za naš stari polglasnik namestu ɐ ali ə. In ravno to je, kar je najprej zbudilo nekak odpor.

O primernem znamenju našega starega polglasnika.

(Cv. IV. 2.)

Za novo leto 1883 sem prejel od meni osebno neznanega gospoda to-le pisemce:

»Ne zamérite, prosim, prosim. Prašam: Kaj je to: kàrst, smàrt, pàrvi et sine fine dicentes? Resnično! ako bi tako »n e u m n o« pisali, ali bi na vse zadnje ne začeli marsikateri iz nevednosti tako izgovarjati, kakor bi pisali: kârst, smart itd.? Za Boga! ako bi uže hoteli polsamoglasnik pred »r«-om pisati in tiskati, k a r b i s i c e r t u d i m o r a l i, prašam: ali ga nimamo uže? ali nimamo uže naš sveti in starodavni in karakteristiški: ъ: jer ali jor za slovanski jezik?

»Oziroma na to, dovolj!
»Sine ira spoštovaje se podpiše....
».....31. dec. 1882.«

Poskusimo na to pisemce nekoliko odgovoriti in sicer za poskušnjo s potrebnimi znamenji za razločevanje glasov, pa brez znamenj raznih naglasov.

Jaz sàm sam v̨žé tù in tam mladênìče učil̨ našo nóvo slovênščino pisatì s cirilico tàr rabitì »ъ« za takô imenovanì pôl̨glasnik, kàdàr stoji na mêstù stsl. jera (ъ) ali jerka (ь). Da bì ga sploh sprejélì v̨ našo navadno pisavo, pa nêmam upanj'a, kér je v óbče skoraj nemogóče kako nelatinsko čàrko spravìtì v̨ latinìco, zlastì pa, akò je takô neródna klj'uka, kakàr ta lj'ubì jer. In da po pravicì povêm, sà znanstvenèga stališča té klj'uke tudì ne mórèmo rav̨nò prìporóčati. Naš pôl̨glasnìk prav̨ za prav̨ nê tistì glas, kì so ga v starì slovênščìnì pisalì z jerom. Stara slovênščìna je imêla namrèč dva zamol̨kla glasôva: ъ in ь; ъ je bil̨, kakàr je znanò, nêkakô v̨ srêdì mej *o* in *u*, ь pa v̨ srêdì mej *e* in *i*. Naša slovênščìna pa ima, odkar jo poznamo, en sam star zamol̨kàl̨ glas, kì zastópa oba staroslovênska in leži, kér je nastal̨ po zbliževanjù onìh dvêjùh, v̨ srêdì mej nj'ima tàr je torej kratàk zamol̨kàl̨ *a* (na Goriškèm, malò da ne razlóčàn *a*), kì se spreminj'a v̨ dol̨gìh in v̨časì tudì v̨ kratkìh zlógìh v̨ pravì čistì *a:* d a'n , d a n i'c a , m a'h , m a h u', t a's č a , t a'n j'š ì (torej: t à n à'k, alì bôlj'e: t à n a'k), k a'š n j'e (torej: k à s n ô', k à s a'n j'e) itd. Pôl̨glasnìk se prì nas (razàn sêvernìh narêčji, o kàtérìh poznêje) v̨ mnógìh prìmérìh, kakàr v̨ sàrbščìni v̨selej, kàdàr ne odpade, v̨ *a* spreminj'a; tô je dokaz, da je bil̨ od nêkàdaj tèmù samoglasnìkù najpodóbnìšì, da se torej tudì najprìmérnìše piše s čàrko, ki je čàrkì *a* najpodóbnìša, tô je (po načélù, kì je sv̨ojina rav̨nò naše

čéškò-slovênske pisave, pa zdaj kò najbôlj'še sploh sprejétò ɣ lingvistiko) z *a* tàr loči͵lnìm znamènj'em gori, torej: à.

Akò pa je ɣ primérìh kakàr: k à s à n, t à n à k, d à n à s potèmtakèm znamènj'e *à* samô na sebì in gledè na južnò-slovênsko ɣzajémnost najbôlj'še: alì ga ne bì smêlì rabitì tudì pred sonantom *r*, kj'er ga naša slovênščìna v rèsnici ima, kakàr nam poslanó pismò samô prìznava?

Alì se rês k à r s t, s m à r t, p à r v i, po pravicì imenuje »n e u m n o« pisanò? Sà znanstvenèga stališča po tèm, kar smo povêdalì, gotóvò nìkakàr ne! S praktičnèga torej? — Pismò se sklicuje na nevêdnost »marsikaterih«, kì bì začélì na ɣse zadnj'e izgovarjatì: k á r s t, s m á r t. Mìmògredé bódì opômnj'enò, da blizu takô ɣžé ɣ rèsnicì govoré ne le benéški Slovêncì, tèmùč tudì n. pr. ɣ D o b r ê p o l j a h, ɣ P i š é c a h, in morebitì še kjê; opazìl sàm, da so mì tudì drùgód rojenì mladênìči bralì: k a r s t, s m a r t (s pravim, če tudi kratkim *a*), dasìraɣno so vidèlì tiskanò: k r s t, s m r t. Sìcer pa bì bìlò trêba sevêda, kà bì se kàdaj naš načàrt spreje͵l, »n e v ê d n e p o d u č i t ì«, da namreč kaže, kakàr rogovilica na *š*, da ni bratì *s*, takô gravis na *à*, da ni bratì *a*.

Kà bì se bìli izgovôrìlì pred 40 (zdaj čez 70) lêti: »Ne pišimo: s u š a, kér bi začélì marìskàtérì iz nevêdnostì bratì: z u z a«, kjê bì bìli mi dandanašnj'ì? Sklicevanj'e na nevêdneže torej ne móre velj'atì in nìkakàr ne dokazuje, da bì smelì pisavo k à r s t, s m à r t itd. po pravici imenovati »n e u m n o«.

Alì so bìli »neumnì« G u n d u l i č, P a l m o t i č in ostalì pêsnìkì dobró ɣškì? Alì so bìli »neumnì« ɣsì mnógì drugì hàrvaskì pisatelj'ì od Bernardina Splêtskèga, ki je lêta 1495 pàrvo hàrvasko knj'igo da͵l

natiskatì, nótàr do Vêkoslava Babukiča, kì je menda poslêdnj'ì v svojì ilirskì slovnicì zahtêval *à* pred *r*? Alì so bìli »neumnì« katôlìškì Bolgarjì, kì so pisaje z latinìco *a* rabìli za pôlglasnìk? — Miklošič pravì: »Die Vingaer« (prìm. »Cvêtje« III. 160.) »schreiben tart und trat und sprechen tъrt und trъt.« (Vrgl. Gr. I. 363.) Tô potàrjujejo tudì »Knigice od molitvi kojeto na svetlost dadi prisvetli gospodin Karlo Pooten biskup od Maronia i apostolski namestnik od Antivari Rim 1866.« Tù beremo na prilìko: sarze, martvi, dalgi, kras (= kràst = kàrst), Issukras (= Isukràst), kraf (= kràv = kri) itd. — Iz bolgarskèga slovarja z gàrškìmì čàrkamì pisanèga navaja Miklošič na gorì omênj'enèm mêstè: *τζάρκβα* (carkva), *τζάρνω* (čàrno), *πάρστη* (pàrsti), *βάλνα* (vàlna), *βάρμπα* (vàrba) itd. — V »Denkschriften der k. Akad.« VII. str. 141. pa navaja iz katehizma, ki ga je pisal v jezikù ógàrskìh Bolgarje v »Imre Berecz« tàr je bil tiskan v Temešvarù 1851, besêde: Isukras, krasta, krav, smrach, tarpi, uskarsnal (za Isukràst, kràstà, kràv, smràt, tàrpi, uskàrsnàl), kjer je torej tudì povsód z *a* pisan pôlglasnìk.

Po vsèm tèm smêmo pogumnò sklêpatì, da je ravnò à v latinìcì za vse jugoslovênske jezike, posébnò pa za našo slovênščìno najprimérnìše znamènje starèga polglasnìka.

H zgodovini nedoločnih samoglasnikov v naši slovenščini.

1. Stari nedoločni samoglasnik v friz. spominikih.

(Cv. IV. 7 cd.)

Kaker je dokazal Leskien v razpravi: »Die Vocale ъ und ь in den sogenannten altslovenischen Denkmälern des Kirchenslavischen, Leipzig 1875«, sta že v stari »panonski« slovenščini ob času, ko so bili pisani rokopisi, ki so nam do današnjega dne ohranjeni, polglasnika ь in ъ na koncu besed in pred zlogi s polnim samoglasnikom, sploh v odpertih zlogih odpadala; v zapertih zlogih pa, kjer sta se ohranila, je bil začel ь prehajati v *e*, ъ pa v *o*. Tako je nastalo iz tьma: tma, iz tьmьnica: temnica, iz čьstь: čest, iz krěpъkъ: krěpok, iz tъkъmo: tokmo, iz lъžь: lož itd.

Kar se tiče izpada, se zlaga v tem s »panonsko« tudi »korotanska« ali »noriška« stara slovenščina, mati naše nove slovenščine; ne vjema pa se ž njo v spremembi polglasnikov v *e* in *o*.

Da je bil tudi v korotanski stari slovenščini, kaker nam je ohranjena v frizinških spominikih, končni polglasnik sploh vže tudi popolnoma onemel, nam priča pisava besed »j e s m ь«, »j e s m ъ« in »p o k a z n ь«; ko je odpadel ь ali ъ, se je moral vcepiti nov samoglasnik mej *s* in *m*, *z* in *n:* pocazen I. 25, iezem I. 12, 18, 23, gezim II. 32, 88, gezm II. 67, iesem III. 30, 38. Pisava

»gezim« in »gezm« nam je pri tem dokaz, da je brati v vseh primerih »jesəm« (s polglasnikom pred *m*), ne »jesem« (s pravim *e*).

Da je bil polglasnik pa tudi v sredi besed pred zlogi s polnimi samoglasniki navadno onemel, to pričati zlasti besedi »vúensih« (I. 23, to je »vęčih« iz »vęćših«, panon.-sloven. »vęštьšiihъ«) in »zlovuezki« (II. 11, to je »člověčki« iz »člověčski«, panon.-sloven. »člověčьskyj«.) Tu vidimo namreč, da so se celo soglasniki, ki so vkup prišli po izpadu, vže bili sprijeli.

Vender je v frizinških spominikih še nekoliko primerov z ohranjenim polglasnikom, kjer ga dandanašnji več ne govorimo ter ga tudi vsi drugi Sloveni izpuščajo, in sicer na koncu samostojne besede v III. 20: na pomoki (ako se ima brati »na pomoćь« in ne »na pomoći«); na koncu predlogov kъ in sъ v III. 21: Ki bogu (zdaj le »h bô'gù«), I. 27: zenebeze (z né'besa), II. 14: zemirt (smàr't), 40: zepasgenige (herv. spá'sénj'e), III. 49: zimizla (hrv. smí'sao, -sla). [Pred *s, š, z, ž, ẏs, ẏz, ẏš, ẏž,* včasi tudi pred *gr, gn* itd. se je ohranilo tudi do zdaj pri nas sà, v hervaščini sa, II. 1: zegresil (herv. sagrie'šio), 51: zigreahu (sàgrê'lì so), 73: ze zopirnicom (sà só'pàrnìkom), 74: zezlodgem (sà zlô'dèjem)]. V deblu se je ohranil polglasnik, kjer ga dandanašnji nimamo, mej *d* in *n* v II. 83: dini (dní', dné'vì), 92: bozzledine (poslê'dnj'e), III. 39, 41: dine (dné'), 55: zudinem dine (só'dnj'èm dné'vì), mej *z* in *n* II. 36: mirzene (pan.-slov. mrъzьnêje?) in mej *v* in *s* v I. 4: uuizem (ẏsê'm). — Ali v vseh teh primerih se je polglasnik vže tudi lehko ispuščal; prim. I. 6, 7: praudnim, 9: zodni, II. 91: zpasitel, 83: ctomu (k tèmù'). Na videz je odpadel celo zaimku tъ, ko stoji za predlogom, I. 12: »pot den«, vender se je to težko drugači izgovarjalo kaker »po tà' dà'n« (po ta' da'n).

2. Zguba določnih samoglasnikov v friz. spominikih.

(Cv. IV. 7 d, 8 b.)

Kar se tiče polnih samoglasnikov, so se zgubili neketeri v jeziku frizinških spominikov po kontrakciji, končni *i* v 2. osebi edinstvenega števila sedanjega časa pa je, razen dvejuh primerov v 3. spom., odpadel; sicer so ohranjeni. Pač stoji v II. 74: zezlodgem (nam. »zezlodegem«, pan.-sl. съ злодѣjемь) in v III. 37: lichodiani (lichodeianii«, pan.-sl. lihodêjanii), kar je menil Kopitar, da se je vže ob času, ko so bili ti spominiki pisani, govorilo kaker dandanašnji: zlô'djem, djanj'i, ali mi mu ne moremo priterditi; »zlodgem« in »lichodiani« moramo namreč v eno versto postaviti sè »zlouuez« (III. 62, nam. zlouueza t. j. slovesa) — mej pomote pisavčeve. Pervo besedo imamo v teh spominikih res v vseh ostalih primerih prav pisano *z e za d,* I. 28: zlodeiu, zlodeiem, III. 2: zlodeiu. In še v 16. stoletju ji è (= i) ni bil izpadel, dasiravno bi se moglo po tadanji pisavi komu zdeti, da je bil. Mi imamo namreč nasprotni dokaz v cerkvenih pesnih tistega časa, ki sicer ne merijo zlogov, pa jih vender sploh natanko štejejo, kaker je bila navada tedaj tudi v nemškem pesništvu. V knjižici »Ta celi Catechismus . . . v' Tibingi 1595« beremo na str. 142 v neki božični pesni:

»Če ti tu deiš bo Kristus tvoj,
Pred zludiem se ti nebuj,
Knjemu samimu derži se,
On je tu večnu veselje.«

In na str. 406 v pesni A[dama] B[ohoriča]:

»Ker si nas to nuč ohranil,
Vsem zludjem si nas vbranil.
Skuz veliko gnado tvojo,
Pred škodo, pred gfarlikostjo.«

V obejuh primerih moramo brati, da dobita verza zadostno število zlogov: zlúdijem; ravno tako na str. 3. v verzu: »De bi človik zludjem red«, in na str. 242. v verzu: »Pojdite vy zludiem red«. Tudi verz: »Tu je zludiu žal bilu« na str. 240. mora imeti 8 zlogov. V 16. stoletju se potemtakem samoglasnik, ki je bil pervotno v tej besedi mej *d* in *j*, še ni bil zgubil; govoril se je seveda spremenjen v kratek *i*, kaker vsaki kratki ě. Nikaker torej ni mogoče misliti, da bi se bila v 10. stoletju ta beseda izgovarjala, kaker se navadno dandanašnji.

V besedi »djanje« je ě izmej *d* in *j* sicer izginil pred 16. stoletjem; ali za 10. stoletje to ničeser ne dokazuje. V II. friz. spom. 23 beremo »ugongenige«, »szepasgenige« (= ugojenije, sàpasenije) z *i* mej *n* in *j*. Ali je verjetno, da bi se bil v takih primerih *i* ohranil, ě mej *d* in *j* pa zgubil? Nikaker ne! In zato sklepamo po pravici, da je »lichodiani« le hiba pisavčeva in da bi bil imel po svojem načinu prav pisati: »lichodeianii«.

3. O zgubi starega i v končnici 2. os. edn. št. sed. časa.
(Cv. IV. 8 bc.)

Ob času frizinških spiskov se je potemtakem — ako ne štejemo kontrakcij, kaker »m ó« za »mojo«, »t v a« za »tvoja«, »m e« za »moje«, »v ú e c s n e« za »večnoje«, ker spadajo v druga kategorijo — poln samoglasnik le v enem primeru že bil začel keršiti, namreč *i* v končnici 2. os. edinstvenega števila sedanjega časa. Tako beremo I, 20: v ú e z t. j. »vês« (ne »vêš«, ker se v teh spominikih sploh piše *z* za *s* in *z*, *s* pa za *š* in *ž*), panonsko-slov. »vêsi«; 26: z a d e n e s t. j. »zadęneš«, pan.-slov. »zadêješi« ali »zadeždeši«; 32: v z o v u e š (z akutom na pervem *v*) t. j. »vzoveš«, pan.-sl. »vъzoveši«; III, 57: p r i d e s t. j. »prideš«, pan.-slov.

»prideši«. Poleg tega stoji III, 50: postedisi t. j. »pošćediši«, pan.-slov. »poštędiši«; 68: iezi t. j. »jesi«. V poslednjem primeru (»jesi«) se ohranjenemu *i* nihče ne čudi; saj živi (ko *ì*: sì) celo do današnjega dne. V vseh ostalih pa se je do 16. stoletja popolnoma zgubil, in to ne le v naši slovenščini, temuč v vseh novih slavenskih jezikih. Težnja po simetriji je po razlagi Jagičevi vzrok te zgube: 2. oseba se je hotela v številu zlogov zenačiti s 1. in 3. (Archiv f. slav. Philologie, VII. 66.) —

Naj mi dovoli poterpežljivi bravec tu majhino vprašanje. Ali bi se imel odpad končnega *i* v tem primeru zaznamenjati z apostrofom, da bi se pisalo: spíš' *dormis,* kaker piše morda kak pesnik spíš' za spiši *conscribe* — ? In v natančni pisavi ali ne bi bilo prav spí'šì za to in ono? V resnici, v stari slovenščini je sъpiši *dormis* in *conscribe.* In stara slovenščina *locuta, causa finita!* Ako nam je stsl. sъpiši, *conscribe:* spiši t. j. »spí'šì«, mora veljati spiši t. j. »spí'šì« dosledno tudi za stsl. sъpiši, *dormis.* Ali morebiti ne? —

»Komer je stara slovenščina edinozveličavna, ta bi po pravici rekel, da. Kedor pa sodi, da ima nova tudi svoje pravice, pravi, da ne«.

Zakaj ne?

»Zato, ker je prišla ta naša nova slovenščina iz materinega telesa brez tistega *i* za *š,* in mi ne bi o njem celo nič vedeli, ako ne bi poznali matere, ali prav za prav, ako ne bi poznali teté »panonske«.([82]) Naša slovenščina ga torej ni zgubila, ker ga nigdar imela ni; zato bi bilo ravno tako napačno zgubo zaznamenjavati, bodisi z ' ali z ì, kaker čerko samo ji hoteti vsiliti«. —

([82]) *Zdaj bi prav rekli »bolgarske«.*

4. O zgubi končnega i v nedoločniku.

Pozneje kaker v tem primeru se je začel keršiti končni *i* nedoločniku. V ruščini se nahaja sicer -tь to je -t' poleg -ti že v 11. stoletju. Naša slovenščina pa je vsaj v 16. stol. vže imela obe obliki, *z i* in brež njega; to pričajo Trubarjevi in drugi spisi tistega časa. Krajša oblika je bila tedaj sicer še menj navadna od daljše, vender se iz naše slovenščine same na sebi ni moglo vediti, ali je krajša iz daljše po odpadu, ali daljša iz krajše po dostavku končnega *i*, kaker je n. pr. gen. plur. »bukvi« (pri Dalm. »buqvi«) iz *bukv (= »bú'kḁ̀v«, pri Dalm. »bukou«) po dostavku, ne »bú'kḁ̀v« iz »bú'kvì« po odpadu. Iz tega je očitno, da se je tedaj krajša oblika po pravici pisala brez apostrofa ko enakopravna z daljšo. Dandanašnji seveda dobro vemo, da je n. pr. misliti pervotno, mislit poznejše, ter da je to nastalo po odpadu. Ali pa moramo zato pisati mislit' z apostrofom (ali mí'slìtì)? Ne! sicer bi potem morali pisati tudi misliš' (ali mí'slíšì), ker ravno tako dobro vemo, da je »misliš« iz pervotnega »myslìši«.

Pa še nekaj drugega imamo, kar nam priča, da ste v naši slovenščini obe obliki, krajša in daljša, enako opravičeni. To je naglaševanje, ki kaže v krajši, kaker se navadno govori, popolno, neokeršeno besedo, kaker v daljši. Primeri: gorê'tì, govorí'tì, pùstí'tì, pisá'tì, psová'tì, in: go'rèt, govo'rìt, pùstì't, pí'sat, psova't ali pso'vat. Oboje je iz starega: gorê'ti, govori'ti, pusti'ti, pisa'ti, psova'ti; pervo se je moglo iz tega narediti le, ker se je *i* (*ì*) na koncu ohranil, naglašeni zlog se je ko neposlednji raztegnil, drugo le, ker se je *i* na koncu zgubil, naglašeni zlog je ko poslednji kratek ostal. — Kè bi pa

pesnik v navedenih primerih potreboval dolgih končnih zlogov -ê t, -í t, -á t, bi moral pač pisati apostrof (ali ì): gorêt', govorít' itd.; to bi namreč ne bili stari krajši nedoločniki, temuč daljši za silo tako rekoč ex abrupto okeršeni. Seveda, ali je dovoljeno dobremu pesniku tako keršiti in klestiti besede, tega za zdaj ne preiskujemo; le to bi radi dopovedali, da starega krajšega nedoločnika: go'rèt, govo'rìt itd. ne smemo prištevati mej okeršene besede, kaker tega nihče ne dela z 2. os. goriš, govoriš, in da sme kaker to tako tudi ono brez obotavljanja in boječnosti rabiti tudi najnatančniši pesnik. Vsaj v poeziji namreč dajmo krajšemu nedoločniku pravico, ki jo je imel vže ob Trubarjevem času. V vže omenjeni pesenski knjigi »Ta celi Catehismus« beremo poleg vmrejti ali vmreti, imeti, terpeti, živeti, t. j. ẹmrê'tì, imê'tì, tàrpê'tì, žìvê'tì, tudi: vmrit, imit, terpit, živit, t. j. ẹmrè't, imè't, tàrpè't, ží'vèt, itd. — Oblik požrejt, zatrejt, ki tudi stoje v knjižici, bi seveda ne pričakovali v tistem času; vender si jih moremo razlagati ko nekako kombinacijo opravičenih dvejuh požrê'tì, zatrê'tì in požrè't, zatrè't, napravljeno morebiti tudi po vplivu supina žrê't, trê't.(83)

---

(83) *Dr. Ramovš (Archiv 37, str. 164 id.) še krepkejše povdarja dvojno obliko nedoločnika, keterih krajša bi bila imela v pervotni slovenščini končnico -tъ. Sodi torej, da je moja razlaga (-t iz -ti) »unrichtig«. Jaz se pa vender ne morem prepričati, da bi bila njegova prava. Res je sicer, da po sedanjih glasoslovnih zakonih ne more nastati iz tərpê'ti ali tərpê'tì: tərpè't, temuč le tərpê't; ali nič menj res je, da more nastati iz tərpê'ti ravno tako tərpè't, kaker tərpê'tì (ali tərpê't). In da je bil naglas nekedaj v takih primerih*

5. *Krajši nedoločnik in namenivnik.*
(Cv. IV. 9, 106.)

Nedoločnik trè't, namenivnik trê't! Razloček mej tem in onim torej nikaker ni zapravljen, ako tudi krajši obliki pervega priznamo pravico življenja, ki jo ima dandanašnji v vseh ostalih slovenskih jezikih. Dobro primérivši te dve obliki eno z drugo, to je krajši nedoločnik z namenivnikom, pa bomo poslednjemu natančniše omejiti mogli pravice ter prenarediti in popraviti, kar je v naših slovnícah*), novih in starih, v tem oziru napačnega ali nepopolnega.

Pripustimo za nekaj trenotkov, da imajo namenivnik vsi glagoli, ter glejmo, pri katerih je različen od krajšega nedoločnika. Pervič pri nedoveršnikih 1. verste: ví'jem, grê'jem, pe'čem, itd. inf.: vì't, grè't, pe'č, sup.: ví't, grê't, pé'č. Drugič pri glagolih 4. in 5. verste, ki imajo v deležniku preteklega časa na -ł pred to končnico dolg potisnjen naglas:

kratek, nam priča hervaščina: trpjeti. Pa zakaj bi se bilo naredilo iz tərpê'ti: tərpè't, iz lj'ubi'ti: lj'u'bìt itd.? — Vprašajmo nasproti: Zakaj se je v 3. os. odpehnil -t in je nastalo iz lj'ubit: lj'u'bì? Namen je bil pač lajšanje in krajšanje konjugacije. Ako je bilo zadosti lj'ubit, hčemu bi se bilo dalje govorilo lj'ubiti? Seveda se je to krajšanje v nekem kraju začelo in od tam ščasoma širilo. Na Raščici se je ob Trubarjevem času še precej sploh govorilo po staro na -ti; jaz si vsaj ne morem lehko misliti, kako bi bil mož svojemu jeziku tako silo delal, kaker sodi dr. R. (»daß auch Truber der Sprache eine gewisse Zwangsjacke angelegt hat«.)

*) Mesô': mesní'ca, torej slovô': slovní'ca; da je povdarjati slovô' tudi v pomenu čerka, poterja bolgarščina.

kosí'ł, orá'ł, itd., inf.: kosì't ali ko'sìt, ora't ali o'rat, sup.: kosí't, orá't. S predlogom sestavljenim pa se tem in takim glagolom, kaker sploh vsem ostalim namenivnik od krajšega nedoločnika več ne razlikuje: zvì't, sàgrè't, spe'č, pokosì't ali poko'sìt, preora't ali preo'rat itd.

Vprašanje je zdaj, ali so to, kaker se rabijo, zdaj krajši nedoločniki, zdaj pravi namenivniki, ali pa so v vsakem primeru edino le nedoločniki. Odgovor ni težak. Pravi namenivniki bi se sestavljeni od nesestavljenih le toliko razločevali, koliker predstavljeni predlog zahteva. Kaker stoji zví'ļ poleg ví'ļ, tako bi moralo v namenivniku stati poleg ví't: zví't; kaker poleg kosí'ļ: pokô'sìļ, tako poleg kosí't: pokô'sìt (izgovori po dolenjsko: pokú'sìt). Zvì't in pokosì't ali poko'sìt torej niso namenivniki, temuč le krajši nedoločniki.

Tudi nesestavljeni doveršniki perve verste ali brezvezniške sprege nimajo nigdar od krajšega nedoločnika različnega namenivnika, da si bi ga po svoji glasni sestavi brez ovire mogli imeti. Spí'm ima spa't in spá't; dá'm le da't. Pá'sem ima pa's t in pá's t; pá'dem le pa's t. Da't je torej kaker spa't, pa's t od pá'dem kaker pa's t od pá'sem le nedoločnik.

Doveršniki, kaker na vshodu, tako po tem takem tudi na zapadu nimajo namenivnika. Doveršnika lé'žem in sé'dem, ki ga imata, sta nedoveršnika ravno v tem primeru: lé'č, sê'st.

Poglejmo zdaj od bliže, kar navaja Miklošič (Synt. 874 id.) in Šuman za njim (slov. 367.) ko namenivnike doveršnih glagolov: »gospodična mu gre dar dat. volksl. 4. 45, wofür man im osten: mu gre dara davat sagen würde. grede si devojko zbrat. 2. 48. grem počit na post'ljico. 2. 94. cêrkev šel si ti odprêt. 1. 98.«

— V pervem primeru je narodna pesem pervotno najberž v resnici imela tudi na zapadu dá'r d a j á't ali celo d a r ú' d a j á't; kaker je namreč ta verz, najberž po narekovanju, zapisan, ima tudi za preprosto narodno pesem premalo ritma. Enako je tri verze spred izperva najberž stalo: »Pojd' beraču dar dajat« (ne »dat«), dasiravno je res, da se v navadnem govorjenju, keder se ima v misli le doveršenje djanja, dandanašnji sploh pravi: d a˙t, z b r a˙t, p o č ì˙t, o d p r è˙t. Po tem, kar se je dokazovalo, so to seveda le krajši nedoločniki, ne namenivniki. Glede poslednjega primera pa nočemo tajiti, da je pisan v zbirki o d p r é t, kar je Miklošič po svoje prav prepisal o d p r ê t; ali ker se beseda rima na s v è t, kaže, da je bilo pervotno venderle o d p r è t: »Gdô' je te'bì da'ļ ta' svè˙t, De cé'rkàų šà˙ļ sì tí' odprè˙t?« Ako se v gorenjščini sliši »pe˙jd odprê˙t«, beseda tudi v tem primeru ni namenivnik, temuč le daljši nedoločnik s pogoltnjenim *l*. Namestu krajšega nedoločnika se namreč gotovo sme in v spisih, kjer se sploh le daljši rabi, tudi mora staviti daljši: »Cé'r-kàų je šà˙ļ odprê'tì; krú'ha mù po˙jdì da'tì; tô' mì je prìšà˙ļ re'čì« itd. Tako piše tudi Dalmatin, Zaharija 1, C: »teiste so lety prišli o d s t r a š i t i«; Luk. 12, E: »mejnite li, de sim jest semkaj prišàl myr p è r n e s t i na zemlo?« —

Mimo grede bodi omenjeno, kar nadalje navaja Miklošič in Šuman za njim: »srajco sem dal prát (nicht pràt), predivo smo dali prést (nicht prèst), sina sem dal učít (nicht učìt) neben travnike sem dal pokositi. Glasnik 1860. 48«.

Vže res tako; ali zakaj »nicht pràt, prèst, učìt«? Šuman (sl. 50) pravi: »Namenivnik ima b r á t, z n á t, p r é s t, s p á t, u č í t itd., toda nedoločnik b r a˙t i, z n a˙t i, s p a˙t i, p r e˙s t i, u č i˙t i itd.« in Miklošič v spisu »Über

die langen Vocale in den slavischen Sprachen«, 50: »Die nsl. Supina dehnen den dem tъ vorhergehenden Vocal: b r á t, g n á t, s p á t usw.« Iz tega more pač sklepati bistroumen bravec, da p r à t, p r è s t, u č ì t (t. j. po naše p r a˙t, p r e˙s t, u č ì˙t) niso namenivniki ter se ravno zato ne morejo rabiti v navedenih primerih, ali zakaj se to ni naravnost povedalo? In glede poslednjega zgleda bi bilo pač tudi koristno, ako bi se v tako imenitnih knjigah razločno bralo, zakaj se pravi: »travnike sem dal pokositi« in ako bi se ne prikrivalo, da se govori tudi: »travnike sem dal pokosit« (t. j. p o k o s ì˙t ali p o k o‘s ì t), samo da to ni supin, temuč inf. kaker p r a˙t, p r e˙s t, u č ì˙t. Supina glagol »pokositi« nima. Ali ima ga »kositi«, in vender bi se ne moglo reči: »trá‘ųnìke sàm dá’ļ kosí’t«, kaker se pravi: »predí’vo sàm dá’ļ pré’st«. Zakaj ne, to je ko potrebno právilo sprejel v slovnico (3. natis 1864) vže Janežič § 401, b: — (84)

Samo nedoveršniki morejo, kaker smo videli, imeti namenivnik. Tudi Šajnik, ki v Kresu II, 478 namenivnike rožanskega (torej zapadnega) narečja našteva, nima vmes ni enega doveršnika. Ali tudi mnogi nedoveršniki ga že po pomenu ne morejo imeti, kaker: b i t i *(esse)*, m o č i, t e č i, i t i, c v e s t i, z n a t i (dasiravno Šuman slov. 50 navaja: z n á t), t l e t i, g o r e t i, h i t e t i, s e r b e t i itd.

Vprašanje pa je, ali ga nedoveršniki, ki bi ga

---

(84) *Pri glagolu d a t i ... kaker bi bil v rodu besedi »poslati«, n. pr. S i n a j e d a l u č i t. — P r e d i v o s m o d a l i p r é s t. Levst. — Prim. Breznik, Slov. slov. § 280 (na koncu): »Glagol d a t i se veže z namenilnikom, če pomeni to, kar p o s l a t i, n. pr. S i n a j e d a l u č i t. P r e d i v o s m o d a l i p r e s t.*

po pomenu mogli imeti, vsi tudi res imajo, ali so torej d̋ê'lat, pí'sat, se'lìt, mo'lìt itd. pravi namenivniki, ali pa so le krajši nedoločniki, ki bi se tudi za glagoli gibanja po pravici smeli nadomeščati z daljšimi: dê'latì, pisá'tì, selí'tï, molí'tì?

Pravi odgovor na to vprašanje moremo posneti iz tistih starih pisateljev in tistih današnjih narečji, ki krajšega nedoločnika še nimajo v rabi, pač pa po zakonu stavijo namenivnike. Taka pisatelja sta zlasti Dalmatin in za vshodno slovenščino Kuzmič.

Poglejmo najprej nekoliko primerov iz Dalmatinove biblije Samuel 16, A: Jest sim prišàl Gospodu offrovati. Job. 7, A: moje oči neprido zupet tu dobru gledati. Obadia 1, C: Inu bodo ohranjeniki sem gori prišli na Cionske gorre, soditi Ezavove gorre. Luk. 1, D: de so prišli tu ditece obrézovati. Luk. 18, A: Dva človeka sta gori šla v' tempel moliti. — Nasproti Job. 2, A: de bi prišli njega žalovat inu troštat. Jeremija 7, A: kateri skuzi leta vrata hodite Gospuda molit. Ozeja 5, A: Tedaj bodo ony prišli z' svojmi oucami inu govedi Gospuda yskat. Zaharija 14, C: Inu vsi ty drugi bodo vsaku lejtu sem gori pèrhajali tiga krajla molit. — kateri sem gori neprideo dèržat téh zelenih ut praznik. (85)

Ker Dalmatin v celi bibliji oblik kaker molit, iskat, deržat itd. nigdar ne rabi razen za glagoli gibanja, smemo po pravici sklepati, da so to pravi namenivniki, ne pa krajši nedoločniki. Da rabi pa tudi za glagoli gibanja pogosto nedoločnike moliti, soditi, gledati itd., prihaja pač od tod, ker so ti glagoli v namenivniku in nedoločniku enak naglas imeli

(85) *Trub.: »na offmi dan prideio obrefovat tu deite«* pa: *»Dva zhloueika grefta gori vta Tempel moliti.«*

ter ni bilo tolikega razločka mej gle·dat in gle·dati (pozneje glé'dat in glé'datì), mej iska·t in iska·ti (pozneje iska'tì), kaker mej spa't in spa·ti (pozneje spá'tì). Res nahajamo pri Trubarju in Krelju (Luk. 8.) tudi sejati ali siati namestu supina sèjá't, pri Dalmatinu (Luk. 17, C): jemati namestu jemá't, ali vsaj pri Dalmatinu je to redek, ako ne edini primer.

Kuzmič pa, ki ne pozna krajšega nedoločnika, stavi namenivnik vedno, kamer gre, tako: *žet*, lovit, sejat itd., kaker gledat, iskat, molit, predgat, küpüvat, *z*držávat, obrizávat, skvarjüvat, *z*aímat itd.

Iz tega sklepamo po pravici, da so oblike dê'-lat, pí'sat, se'lìt, mo'lìt ne le krajši nedoločniki, temuč tudi pravi namenivniki. In to poterjuje naposled, kar poroča Šajnik o rožanskem narečju, kjer se govori v inf. nosí'tì ali nosì't, v sup. pa le nosì·t. Seveda Šajnik krajšega nedoločnika ne pozna; terdi namreč le, da se namenivnik nosì·t (po njegovi pisavi nos''t) rabi namestu nedoločnika (pa seveda nigdar nasproti nedoločnik nosí'tì, po njegovi pisavi nosít', namestu namenivnika); zato iz njegovega poročila ni razvidno, ali ima v rožanskem narečju vsaki glagol poleg daljšega tudi krajši nedoločnik, ali pa ne, in v keterih primerih je krajši nedoločnik različen od namenivnika.

6. Izpad kratkega i pred j.

(Cv. IV. 10.)

Odpad končnega *i* v 2. os. ed. št. in v nedoločniku je, kaker smo videli, prikazen občna vsem novim slovenskim jezikom, dasiravno v drugem primeru v naši slovenščini in hervaščini ne splošna. Enako občno vsem novim slovenskim jezikom in le v knjižni ruščini ne splošno je izpadanje kratkega nenaglašenega *i* v sredi

besed pred končnicami, ki se začenjajo z j: cvê'tje, cvàrtjé', pé'rje, barjé', í'vje, satòvjé', svá'tje, lj'ùdjé', ní'tjo, nočjó', žìva'ljo, stranjó', bo'žja, dìvja· itd., stslov.: cvêtije, perije, inije, sъtovije itd. V hervaščini se v tem primeru *j* sè soglasnikom pred sabo vedno sprijemlje po starem právilu: cvêtj'e (= cvieće), groždj'e, groblj'e, uzglavlj'e, bilj'e, trnj'e itd. Pri nas velja to le za *n* in *l* pri imenih srednjega spola: tàr'nj'e, zelenj'é', zna'nj'e, zvonj'enj'é', zé'lj'e, vese'lj'e (vender na Dolenjskem: vese'lje; to je vzrok, da piše Kastelec Matija: dianîe, pa veselje, ne veselîe, kaker bi bil hotel Kopitar, Gramm. str. 63).

Ako stoji pred *ij: r, l, n, v* in spred še en soglasnik, *i* vender le izpade, mej soglasnika pred njim pa se postavi polglasnik; tako nastanejo oblike: nê'dàrje, vó'gàlj'e ali vó'gàlje, u'sànj'e, lé'dàvje, ré'bàrjo, mi'sàljo, moli'tàvjo, bolê'zànjo itd. za stslov.: ąglije, usnije, lędvije, mysliją, bolězniją itd.

Zdaj pišemo: rebrijo, mislijo, molitvijo, boleznijo, nedrije, oglije, nekoliko po analogiji drugih padežev, rodivnika, dajavnika, mestnika: ré'brì, k ré'brì, v re'brì, nekoliko po vplivu stare slovenščine. Analogija kaže svojo moč tudi v izreki; v resnici se namreč govori, če prav ne sploh: ré'brìjo, mi'slìjo, moli'tvìjo, bolê'znìjo; in ta moč se razteza celo na dat., loc., instr., plur.: mí'slìm, mí'slìh, mí'slìmì, bolê'znìm, bolê'znìmì. Naši stari so te padeže delali po drugi analogiji, namreč ženskih imen na *a:* mislam, mislah, mislami, boleznami, skerbami itd. (ako ni *a* v tem primeru morebiti stari polglasnik, ki bi bil tu seveda na svojem mestu). Vender nahajamo večkrat tudi oblike: missalmi, bolezanmi, t. j. mí'sàlmì, bolê'zànmì itd. V naslovu vže večkrat

omenjene »für das dritte mal« od Felicijana Trubarja leta 1595 izdane knjige »Ta celi Catehismus« *) stoji poleg nom. plur. pejsni instr. pejsmi, ki je nastal brez dvojbe iz pêsmmi = pêsnmi = pêsànmi. V postili I. 41 ima Trubar poleg peisanjo vender tudi spesnejo t. j. s pêsnìjo (za *ì* ima v tej knjigi pogostoma *e*: veyeza = vê'jìca, ruteza = rú'tìca). — Mimogrede omenim, da nahajamo tu poleg navadnega peissan, peisen, peisni vže tudi peissem, peismi, pessamjo. —

Glede imen srednjega spola, ki se zdaj pišejo na *-ije*, mislim, da bi bil k obliki ó'glìje lehko pripeljal nom. plur. ó'glì, vender je menda le ozir na staro slovenščino, ki je pripomogel k taki pisavi. V naših starih knjigah se, kar vem, nigdar ne piše tako, temuč vogele ali vogile t. j. vógàlj'e; Kuzmič pa ima vôgelje (= vougelje), s čimer se zlaga današnje dolenjsko ẹvó'gàlje. Tudi pišejo naši stari le nedèrje (ne nedrije), ussene ali ussine (Dalm. Mat. A: ússenat pas; Trub. post. 1, 30: vssinat polshter) t. j. ú'sànj'e (ne usnije); ledovje (ne ledvije). V poslednji besedi stoji *o* pred *v* t. j. ẹ*v* za polglasnik, kaker v 16. stoletju skoraj sploh, prim.: cerkou, molitou, bukou, zo vsemi, rezovmeti (Dalm. 5. Moz. 27, A. rezovmej: 28 D: nerezoumeješ iz pervotnega *razъ-uměti = razàẹymêtì, prim.: *razъ-bь-

*) Hrani se v knjižnici goriškega centralnega seminarja, kamer je prišla iz zapuščine prof. Hrovata (Chrobath). V Šafařikovi slovst. zgodovini to izdanje ni omenjeno, temuč ko poslednje Dalmatinovo od leta 1584. Naslov je tudi v Dalmatinovem ta kaker v Felicijanovem, le da je Felicijan za Krcljevim še Dalmatinovo ime vcepil vvanj, *pesmi pa ima Felicijan tudi neketere, ki jih v Dalmatinovem izdanju ni, tako Kumprehtovo »Maria dezhla shegnana«*, ki jo je ponatisnil Matija Kastelec v Brat. buq.

rati = razàbrátì; kaker oỵ iz àỵ, tako je nastalo tudi oḷ iz àḷ: voḷ'k itd.).

Ogerska slovenščina te spremembe ne pozna; zato piše Kuzmič Mark. 1, 6: okoli led*e*vjá. Ker pišemo zdaj tudi mi cerk*e*v, molit*e*v itd., morali bi seveda tudi: led*e*vje. Vender ima vže Japelj Mark. 1, 6: »okóli svojih ledji«. Mat. 3, 4: »okuli svojih ledji«. Gen. plur. je pri Kuzmiču Mat. 3, 4: ledevjôv, pri Dalm. Mat. 3 A: ledovjy t. j. ledoỵjí' = ledàỵjí'.(86) Kuzmič ga dela po deblih na ъ, Dalmatin in Japelj po deblih na ь. In poslednje je zdaj pri nas edini način tega padeža pri podobnih imenih; zmota je, ako je mislil Janežič, da pred *j* v tem primeru *i* oživi in da je prava pisava »narečij (iz starega narečije)«. Ako bi bilo res tako, bi moralo imeti ledàỵje: ledvij, kar bi bil pisal Dalm. ledvy ne pa ledovjy ali ledovji. Tudi vže izreka »poglá'ỵ-i« kaže, da je pisati poglavji, zakaj poglavij bi se izrekovalo »poglá'vì« z *v* ne *ỵ* in končni *j* bi se ne slišal, prim.: Ju'rì[j], Je'rnè[j] itd.

(86) *Trub. ib.: okuli ſuoih ledauieu; Hebr. 7 A: vtih ledauieh; Luk. 12 C: bodite vaſhe ledauie opaſſane (Dalm. bodite vaſhe ledovje opaſſane). Poslednji primer kaže, da je pluralj feminini, naglas je bil pač na pervem zlogu: lé'dəỵje. Ali po obliki bi mogla biti beseda tudi sing. genet. neutrius in tako jo je rabil Kuzmič v rodivniku: ledevjá. Ker je mnogo srednjega spola samostavnikov na -je naglas imelo na končnici: ỵpìtjé', snètjé', cvàrtjé', zelenj'é', veseljé', korenj'é', se je prestavil na končnico tudi v ledəỵjé'. Množtveni rodivnik bi imel biti prav za prav ledəvj, kar je pa neizgovorljivo, pristavila se je torej končnica, po Trubarju -eỵ, po Dalmatinu primerniše -i.*

7. O dostavljenem ì zlasti v moškem imenovavniku pridevnikov.

(Cv. IV. 11, 12 b.)

Kaker namestu neizrekljivega ledàvj, narêčj, poglávj, poslôpj itd. pravimo: lé'dàvjì, narê'čjì, poglá'vjì, posló'pjì, tako govorimo tudi: dìvjì', kra'vjì, ku'rjì, bo'žjì, vrá'žjì, lá'žjì, ní'žjì, ví'šjì, té'žjì, mé'čjì itd. namestu: dìvj, krávj, kúrj itd. za stslov. divij, kravij, kurij, božij, vražij, lьžij, nižij, vyšij, tężij, męčij. Nedoločna oblika se v teh primerih vedno nadomešča z določno. Komparativi privzemljejo *i* tudi, ako imajo *š* v končnici: lê'pšì, lj'ú'bšì, ví'kšì ali ví'hšì (iz viššì), vé'kšì ali vé'čí (iz većši), ma'nj'šì (= ma'nj'ì), mla'j'šì (= mla'jì), stá'rèjšì (= stá'rìšì, po sadanji izreki stá'rìšì = stá'rèjì) itd., stslov. acc. sing. masc. lěpьšь, ljubьšь, vyšьšь, vęštьšь, mьnьšь, mlaždьšь, starějšь. Primeri tudi participije kaker skrí'všì, stùrí'všì itd., stslov. acc. sing. masc. sъkryvъšь, sъtvorivъšь. Čudno, da naši staroslovenci, ki pišejo ne le: divij, temuč tudi: tist, ón, bratsk, katolišk (zakaj ne: katoličsk?) itd., niso še poskusili n. pr. tudi: »lepš vrt; višš stolp; večš zvon; prišedš vlak!« itd. Gotovo je namreč, da one oblike v naši slovenščini niso nič bolj opravičene kaker te. Naj le ima stara slovenščina: istъ, onъ, bratьskъ, katoličьskъ itd.; hervaščina pozna le i'stî, o'nî (ali o'nâj), bra'tskî, ka'toličkî, in naši stari Trubar, Dalmatin in njiju verstniki pišejo le: ta isti, uni, bratouski, katolički, nigdar: ist, un, bratovsk, katolišk itd. Pri navedenih dvejuh zaimkih se je z *i* menda hotela zaznamenjati določnost (od tod tudi ta pred isti), za

končnico *sk* pa je pristavljen *i*, da se polajša izreka; bratsk, katoličk, nemčk je našemu jeziku tako neizrekljivo kaker divj, kravj itd. Še dandanašnji se po krajih, kjer se končni *ì* ne požira, nigdar ne sliši bratoṿsk, katólìšk, nêmšk, temuč edino bra‘toṿskì, kató’lìškì, nê‘mškì. Vodnik v svoji slovnici popolnoma prav piše (str. 38): »mali, zdajni, ino vsi perlogi z' koncam ji, ški ino ski ohranio vselej *i* na koncu, kakor božji, človeški, pastirski.« — Obliko brez *i* je rabil v poslednjem primeru mej našimi pisatelji pervi Matevž Ravnikar, »desete šole cesarsek kraljev vučenik.« V »Zgodbah svetiga pisma za mlade ljudi«, na keterih naslovnem listu stoje ravno navedene besede, piše n. pr. tudi I. 161: Izraelski odrešník naj bo tudi kralj Izraelsek; I. 215: Salomon ... je zdaj mališek tempel s-zidal: I. 252: Menite, ... de je ta veža ... berlog televajsek? I. 306: bo naj kdor hoče mòšek ali ženska; I. 314: Na enkrat pride Perzánsek kralj na dan; II. 161: V' Kafarnavmu je bil rimsek stotník. — »Dass die Bildung eine unrichtige sei, ist leicht zu ersehen«, pravi o teh oblikah dr. Krek v razpravi: »Über die nominale Flexion des Adjectivs im Alt- und Neuslovenischen« str. 48. V resnici se nam taka pisava dandanašnji skoraj smešna zdi. Prava pa le zato ni, ker naša slovenščina pri teh pridevnikih ne pripušča imenske oblike; ako bi jo bila namreč ohranila, bi brez dvojbe ne bila cesarsk, rimsk, tolovajsk, mališk ali maličk, temuč taka kaker jo je koval Ravnikar: cesá‘rsàk, rí‘msàk, tolova’jsàk, malí’čàk. To nam dokazujejo n. pr. množni rodivniki besed trèska', dàska', ki niso trèsk, dàsk, temuč trèsà'k, dàsà'k ali bolje trèsá'k, dàsá'k. Tudi hervaščina ima za stsl. trěskъ fragor: tri'jesak (ne tri'jesk), za

piskъ: pî'sak, (ne pî'sk), za mьzgъ: mâ'zak (ne mâ'sk), kaker je tudi po naše: trê'sàk, pí'sàk, màzà·g. Bodisi torej v ruščini ali poljščini prav: Lipsk, Gdansk, Płock, Łuck, Irkutsk, v naši slovenščini bi bil moral, ko se je zgubil stslov. končni ъ, berž nastopiti polglasnik mej *s* in *k*. Na to je bil Meteljko pozabil, ko je pisal v slovn. str. 79: »svìnsk hlêv *Schweinstall,* volóvsk vóz *ein Ochsenwagen«* poleg »volóvskì voz *der Ochsenwagen«*. (Poslednje razločevanje bi ne veljalo niti, ako bi bila krajša oblika sicer res v rabi, kaker bomo kmalu videli.) S tem nočemo v nič devati Meteljkovih velikih zaslug, ali od časa njegove slovnice je slovensko jezikoslovje venderle nekoliko napredovalo, in pri tem se je pokazalo, da je pravo, kar je glede pridevnikov na *-sk* terdil Vodnik. To po pravici zopet uči Janežič, slovn. § 363, 1: »Določna pridevnikova oblika nam služi: . . . c) pri tistih pridevnikih, ki brez določne oblike niso navadni, n. pr. jesenski dan, srednji vek itd.« — Ako se torej dandanašnji vnovič prikazuje pisava na *-sk* brez *i,* kaže to nepoznanje glasoslovnega značaja in zgodovinskega razvitka našega jezika — in ako se kedo pri tem sklicuje na sadanjo izreko neketerih krajev, naj piše po tisti izreki tudi vȩlk za véliki, mat za mati, otroc za otroci, nek za neki . . .

»Ali! nek da ni prav? Nek *(ein, ein gewisser)* naznanja nedoločenost; ne more torej druge oblike imeti, kaker nedoločno.«

Gdo bi bil mislil! Ali kako pa vender, da ima v ljubi stari slovenščini le določno: nĕkyj (nĕkъjь), nĕkaja, nĕkoje? kako, da ima v hervaščini le določno: ne·kî, ne·kâ, ne·kô? Kjer ne goltajo končnega *ì,* tudi naši Slovenci govore le nê'kì, in le neki so pisali naši stariši pisavci.

17*

Kaker je tudi vže v Janežičevi slovnici povedano, imajo na dalje tisti pridevniki v moškem imenovavniku vedno *i* na koncu, ki se rabijo v zvezi sè samostavnikom ko »juxtapositum«, ki nam nadomešča nemški »compositum«: Čàr'nì vàr'h, vé'likì pé'tàk, má'lì trá'vàn, lá'hkì ká'màn; cerkvé'nì klj'ú'č; gno'jnì kù·p, gla'ųnì dê'ļ, má'šnì plá'šč; pùstnì· to'ràk, ró'žnì cvê't, sa'dnì vàr't, sô'nčnì prá'h, tàr'žnì dá'n, povo'dnì mó'ž, pono'čnì metu'lj', čá'stnì ú'd, dàržá'ųnì zbo·r itd. V vseh takih primerih ostaja določna oblika tudi v nedoločnem pomenu, *ein Nachtschmetterling:* en pono'čnì metu'lj', *ein gewisses Kirchengeld:* nê'kì cerkvé'nì dèná'r. »Žalosten kinč«, kar se mi zdi, da sem nekje bral za »Trauerschmuck«, pomeni v resníci »trauriger Schmuck«; »Trauerschmuck« bi bilo morda »žalova'nj'skò lèpoti'čje«. Tako bi bil tudi Meteljkov »svìnsk hlêv«, ako bi se ta oblika rabila, le »schweinerischer«, t. j. »schmutziger Stall«, kar pa more pomeniti tudi svìnskì· hlê'ųv, zlasti ker imamo za »Schweinstall« svìnj'a'k. Tako more biti tudi »ein Ochsenwagen« le »en volóųskì vô'z« — (en, jedinъ se rabi v tem pomenu tudi v stari slovenščini in v vseh ostalih slovenskih jezikih, prim. Mikl. syntax. 53.) Podobno se govori brez samostavnika: en duhoų'nì (ein Geistlicher), en su'žnj'ì (ein Leibeigener), en ptú'jì (ein Fremder), en popó'tnì (ein Reisender), en mó'drì (ein Weiser); prim. Mikl. syntax 133: »Zusammengesetzte formen haben oft die bedeutung von substantiven: *klruss.* prokl'atyj diabolus«. Sedaj semtertja navadno »duhoven, -vna« je nastalo po požiranju končnega *i* ter bi se zato v knjižni slovenščini ne smelo terpeti. Gdor hoče imeti samostavnik, naj piše: duhovnik, kaker pišemo in govorimo popotnik za popotni. Da bi bila »du-

hoven, -vna« nedoločna oblika po imenski sklanji, ali da bi se samostavnik na to obliko opiral, ni misliti, ker nedoločne oblike pridevnika duhoẹvnì ne pozna niti naša slovenščina niti hervaščina.

Naposled bodi omenjeno, da so še neketeri drugi pridevniki ali pridevniški zaimki, ki imajo pri nas le določno obliko: kàté'rì, ma'lì, mnó'gì, ó'pčì, pra'vì (»en pra'vì potepu'h!«), za'lì, (»ta' za'lì hudi'č«, Trub.), vsa'kì (le v zvezi »ẹvsa'k da'n« in v sestavi »ẹvsagdá'nj'ì« je ohranjena nedoločna oblika).

Nasproti, beseda cel (t. j. cê'ḷ) navadno nima določne. Zato se pravi: cê'ḷ dá'n den ganzen Tag (einen ganzen Tag: en cê'ḷ da'n), cèló' zìmó' den ganzen Winter, cèlô' lê'tò das ganze Jahr, cê'ḷ hlè'b prìne'sì bring den ganzen Laib, t. j. ne reži ga prej; edino, ako se hoče reči »prinesi tisti hleb, ki je še cel, ne tistega, ki je že načet«, v tem primeru se rabi cê'lì in sicer s členom: ta cê'lì hlè'b prìne'sì! —

8. O izreki kratkih ì, è, ù v 16. stoletju in njih ginjenju v nadaljnih.

(Cv. IV. 12.)

Videli smo, v keterih primerih je naša slovenščina do 16. stoletja kratki *i* zgubila in v keterih primerih, ki ga v stari slovenščini niso imeli, se je do tedaj pristavil. Vprašanje je zdaj, kako se je v 16. stoletju izgovarjal kratki *i,* ter ob enem, kako kratki ĕ in kratki *u.* Najprej se nam zdi očitno, da mej kratkim i in ĕ ni bilo razločka; tadanji pisatelji pišejo večinoma i namestu kratkega in neraztegnjenega ĕ ne le na koncu besed, kjer je še zdaj v navadi, temuč vse vprek v vseh primerih tudi v sredi besed: lipota pa lep, človik pa človeka itd. V tem se s kranjščino 16. stoletja popolnoma vjema tudi prekmurščina.

Ali pa je bil ta *i* (bodisi pervotni kratki *i*, ali pa pervotni kratki ě) čist in poln glas? Odgovoriti moramo, da ne. Nekak nedoločen glas je bil, mej *i* in *e* v sredi, po naši sodbi tisti, ki ga je pervotna stara slovenščina pisala s čerko imenovano »jerь« ali »jerьkъ«. To nam dokazujejo v Trubarjevi postili ne redki primeri, kjer stoji *e* nam. ì; omenili smo že besede spesn*e*jo, vej*e*ca, rut*e*ca; naj stoje tu še neketere take: vsvejst*e*, doseč*e*, vdar*e*, št*e*mati, duhuv*e*, (nom.; da bil tu stari *e* ohranjen, ni verjetno), kaj se teb*e* zdy, po naši iskažen*e* naturi, po človeisk*e* natur*e* itd. Na *u* se spreminja oslabeli *i*, ako ima naslednji zlog ta glasnik: m*u*mu se bere pogosto poleg m*i*mu, prid*u*guje poleg prid*i*guje, klad*u*vu poleg klad*i*vu, (v*u*nner poleg v*i*nner, v*i*ner, v*e*ner, t. j. vèndà'r je nastalo najberž po vplivu besedice vun). Tudi sorota je iz sirota po nekaki »vokalni harmoniji«.

Glejmo nadalje, kako se je izgovarjal v 16. stoletju pervotni kratki *u*? Tudi ne polno in čisto, temuč, koliker moremo soditi, kaker v pervotni stari slovenščini tako imenovani »jerъ« ali »jer«, nekako mej *u* in *o*. Da kratki *u* ni bil poln in določen glas, poterjuje to, ker piše Trubar namestu njega včasi *i:* dr*i*gači poleg dr*u*gači, ver*i*h poleg ver*o*h (namestu víruh; — h Bugi, k serci gre menda pripisovati vplivu mestnika); ali da ni bil enak s kratkim *i*, je očitno iz tega, ker se vender le navadno prav piše, kamer gre, in iz tega, ker se še dandanašnji govori n. pr. v Reziji: č*u*'t in č*o*'t (slišati), kr*u*'h in kr*o*'h, ub*u*'t in ub*o*'t itd. (B. d. Courtenay, Opyt 57.); na Goriškem: Jéz*o*š (ali Jéžš), zap*o*šč'en, dr*o*žba' (ali držba'), kr*o*'h pa krú'ha, krú'šc itd. (Glasnik IX. 400.)

V 16. stoletju imamo potemtakem, poleg starega

iz staroslovenskega »jera« in »jerka« nastalega polglasnika, nagibajočega se proti srednjemu glasniku *a* in v dolgih zlogih vvanj se spreminjajočega, dva nova polglasnika, različna od onega, novi jerek *ì* (hebr. »khateph-segol«) in novi jer *ù* (hebr. »khateph-qamets«), in kar se je sè starim jerom in jerkom zgodilo pred 900 ali tisoč leti, to se je z našima novima zlasti v 17. stoletju. Razloček mej njima se je zgubil, zenačila sta se sè starim *à* (hebr. »khateph-patakh«) v »šva mobile« in ta glas je potem mej drugimi zlogi popolnoma vtihnil (»šva quiescens«): vé'rùjem = vé'rəjem = vé'rjem, pê'stùna = pê'stəna = pê'stna, na'dèjem = ná'dəjem = na'djem, zlô'dèj = zlô'də, pa: zlô'dèja = zlô'dəja = zlô'dja, mladê'nìč = mladê'nəč, pa: mladê'nìča = mladê'nəča = mladê'nča, rí'bìč = rí'bəč, pa: rí'bìča = rí'bəča = rí'bča, rí'bìca = rí'bəca = rí'bca, Rí'bnìca = Rí'bnəca = Rí'bnca = Rí'bənca, La'vrica = La'vrəca = La'vrca = La'vərca, Škó'flj'ìca = Škó'flj'əca = Škó'flj'ca = Škó'fəlj'ca. Glede poslednjih primerov, s polglasnikom pred *n, r, lj,* spominjamo na: səm, ó'səm, o'gənj' itd. za stslov. jesmь, osmь, ognь.

V mnogih primerih je vtihnil novi polglasnik tudi v začetnem zlogu: bìla' = bəla' = bla', dèvi'ca = dəvi'ca = dvi'ca, sùró'v = səró'v = sró'v, vìnó'grad = vənó'grad = vnó'grad = nó'grad, žìvi'na = žəvi'na = žvi'na. Vender: žìva'l = žəval, žìvo't = žəvo't, kùri'li = kəri'lə, sèni'ca = səni'ca, sìnu' = sənu' itd. Pa po nekih krajih, zlasti po Gorenjskem, izpada polglasnik dandanašnji tudi v teh primerih: žva'v, žvo't, krí'l, sní'ca, snú', in naposled celo na koncu besed: má'tì = má'tə = má't, me'nì = me'nə = me'n, má'lò

= má'lə = má'l, mladê'nič = mladê'nəč = mladê'nč itd.

Ali smemo v omikanem jeziku in torej v vmetelni poeziji dopuščati tako izreko? Mislim, da sploh ne! (87)

Sicer nahajamo vže v 16. stoletju neketere primere zgubljenega *ì*, *è* ali *ù*, zlasti za *r*, ki je močan glas, da ni čudo, ako zaduši slabotni polglasnik, ki ga ima za sabo; tako se piše že tedaj pogostoma: pèr poleg pri, dèrgači poleg drigači ali drugači, žèrbe poleg žribe ali žrybe, verjo ali verjem poleg verujo, verujem (tudi Kuzmič: žrbé, verjem); Dalmatin ima pirhast (I. Moz. 30 B) poleg pirihast (v »registru«), čèrpina namesto »čripina« ali »črepina« (psalm 22. B), svojo culco, so nyh culce (I.

(87) *Vender bi smeli biti glasovi ì, è, ù, ò tako kratki, da pred naslednjim dolgim zlogom ne bi delali zlogov sami za se. V takih primerih bi se zaznamenjavali v natančniši pisavi in zlasti v poeziji s podvojenim znamenjem oslabelosti. Toliki sovražniki »apostrofa« namreč ne smemo biti, da bi dobremu pesniku (pomislimo na dobre latinske in italijanske) v greh šteli, ako tu pa tam kak* ì, *è ali* ù, *ki se navadno več ne izgovarja, v svojih verzih izpusti. To bi se smelo zgoditi zlasti, kjer bi bila novejša izreka lepša in krepkejša od stare, kaker n. pr. v znanem narodnem »snô'čì je pa sla'nca pa'la« za »sìnô'čì je pa sla'nìca pa'la«, ali kjer bi mera na to kazala, kaker v prevodu cerkvene himne na Brezmadežno »Praeclara custos virginum«: »Presla'vna dvi'cam va'rhìnj'a«. Da bi se dotične besede v pismu ne razločevale preveč od prave knjižne oblike, bi se pisale morda s podvojenim znamenjem oslabelosti na takih glasnikih: s̏ìnô'čì, sla'n̏ìca, d̏èvi'cam vaȑìhìnj'a.*

Moz. 42. C) poleg: enu culce (Job 14. A, kjer je culce neutrum in torej prav brez *i*; prim. Jez. 24. B: enu culu; po vplivu neutruma culce je nastal menda tudi fem. culca iz cúlica). Trubar ima v postili tudi petlarca, merdrarca in celo: lukeinca (t. j. lu'kənj'ca) za lu'knj'ìca. (88)

Pri vsem tem je množina primerov, kjer je ohranjen *ù* in *ì*, kamer po etimologiji gre, tolika, da smemo sè vso pravico reči, da sta se ta glasova v 16. stoletju izrekovala kaker jer in jerek v najstariši stari slovenščini. Pri Trubarju in Dalmatinu stoji vedno n. pr. mladenič, mladeniča, tovariš, tovariša itd., nigdar mladenča, tovarša. (»Mladenčič« pri Dalm. (I. Moz. 21. B) more biti iz »mladênàc«.) U vsi Dalmatinovi bibliji ni najti oblike olka (t. j. oljka), temuč le olika t. j. oljika (ó'lj'ika); nasproti, nigdar lulika temuč vedno lulka t. j. ljuljka (lj'ú'lj'ka). Kaj je pravo, kaže hervaščina, ki ima: uljika, pa: ljuljka.(89) Tako se tudi kmečki ne bere v 16. stoletju, temuč kmetički; kmečki je spačeno iz kmé'tiškì = kmé'təškə = kmé'tškə, kaker »pod Po'ncjam Pelja'čem« iz »P. Pilj'a'tùšem = Pəlj'atšem«. —

(88) *In še menj pričakovano piše prav Trubar že Mat. 8. poleg merslizhno : merselza.*

(89) *Da se tako prav piše, kaže tudi etimologija: ó'lj'ìka je iz ó'lj'e in domače končnice rastlinskih imen -ika; lj'u'lj'ka pa je iz nemškega Lolch, k iz ch in to iz i, stisnjenega v j: lolium, loljum, lolj. V Gradcu sem slišal ob svojem času nekega profesorja, ki je besedo ἐπιγραμμάτιον stanovitno izgovarjal »epigramáthon«, torej j za h.*

Jezikoslovne drobtinice

iz ocen raznih knjig in odgovorov na javne vgovore in zasebna pisma.

Fr. Marešič: Lurški majnik in molitvenik.

(Cv. IV. 6 b c d.)

V jezikoslovnem oziru je ta knjiga znamenita, zlasti po tem, ker je gotovo perva, ki piše francoska lastna imena skozi in skozi dosledno tako, kaker hoče svojstvo našega jezika. Dotično teorijo je iz predgovora pretisnjeno prinesel »Ljubljanski Zvon« ko »posebnega spomina vredno«. —

»Ljubljanski Zvon« hvali tudi lepo slovenščino gospoda Marešiča: »če mu tudi časih uide še kaka ukoreninjena hiba, n. pr. na 298. str. ne prešustvovaj (nam. ne prêšestvuj), v obče mu je dikcija prijetna in jezik pravilen«. — O teh besedah moramo nekoliko spregovoriti, ker se nam zdi, da smo (vsaj glede samoglasnika v korenu) mi krivi hibe, ako je hiba, kar se za primer navaja. Pred vsem bodi opomnjeno, da Marešič ne piše: »ne prešustvovaj,« temuč: »Ne prešuštovaj«.

Zdaj pa hočemo najprej dokazati, da to, ako je hiba, vender nikaker ni »ukoreninjena« hiba.

Imperativa tega glagola v naši stari literaturi, noter do konca prejšnjega stoletja, nisem našel in meni se zdi, da ga sploh ni najti,(90) ker se je šesta zapoved

(90) *To je zmota. Vsaj v Trubarjevi postili (I. 46, 3) stoji: preshustvuj.*

izrekovala z besedami: »Ti nemaš prešuštvati.« Korenski samoglasnik je pri Trubarju in Dalmatinu vedno *u* in za njim stoji pri Dalmatinu vedno, pri Trubarju skoraj vedno *š*, čisto malo kedaj *s*. Pri p. Janezu od sv. Križa sem našel poleg -šuš- tudi -šiš-; gdor bi imel čas iskati, bi našel morebiti tudi -šeš-, kaker ima (po Miklošiču) Skalar. P. Rogerij piše celo -šéš- (s čimer je primerjati sadanje gorenjsko mé'm nam. mìmò'). Izmej pervih katoliških tolmačev sv. pisma ima Japelj -šuš-, Škrinjar -šes-. Velevnik nahajamo v katehizmih kaker v bibliji gotovo v 19. stoletju. Zalokar (Kratko Podučenje, Ljubljana 1826) ima: »Ne préšestvaj«, (s pravim *e* v korenu, dasi piše z meteljčico); Kerš. kat. nauk (Ljublj. 1827): »Ne prešestvuj«, v 2. izdaji (Ljublj. 1830): »Ne prešestuj«; Kerš. kat. nauk (Dunaj 1840): »Ne préšeštvaj«, ravno tako Meteljko v Razlaganju ev. sv. Matevža; Kerš. kat. nauk (Dunaj 1862): »Ne prešeštvaj«, Lesarjev in neki drugi katehizmi: »Ne prešestvaj«, Razlaganje kerš. kat. nauka (Celovec 1867): »Ne prešestuj«, Placid Javornik (Moz. buk.): »Ne prešestvaj«, Wolfova izdaja sv. pisma: »Ne prešeštvaj«, Novi Zakon (Dunaj 1870): »Ne prešestvuj«. Le Murko ima v slovarju tudi še -šuš-, vkoreninjeno je v 19. stoletju -šeš- ali -šes-; končnica v imp. pa se ne more imenovati vkoreninjena ni ta ni ona, naj manj -ovaj (ali -vovaj), česer vsaj jaz nisem razen v M—evi knjigi nikjer našel. Vkoreninjene hibe potemtakem v M—evi pisavi dotične besede ni. (91)

Glejmo zdaj, ali je vender le kaka hiba v njej — Po »Lj. Zvonu« bi bile te: *u* nam. *e* (in *š* nam. s)

---

(91) *Prim. kar je o tej besedi povedano spred na str. 202 id. (Cv. III. 4, 5.)*

v korenu in *-ova-* (v inf. prav *-vova-*) nam. *-vu-* v končnici. Ali na platnicah 4. in 5. zvezka 3. letnika »Cvetja« je bilo dokazano, da je pravo -šuš-, ne -šeš- ali -šes-; -šeš- je hiba, -šes- je dvojna!

Tukaj hočemo torej le še o končnici govoriti. Trubar in Dalmatin pišeta v inf. le »prešuštvati«, nigdar »prešuštovati« ali »-tvovati«. Sadanjik je pri Trubarju (vsaj v enem primeru, Postilla II. 45): »prešuštva«, pri Dalm. le »prešuštuje« (kar mora biti pač namestu »-tvuje«). Poslednja oblika hoče seveda inf. »prešuštvovati«, ali *vo* je pred *va* izpadlo, kaker n. pr. *ni* za *ne* v »veneficus«, *lo* pred *la* v »idolatria«, *φι* pred *φο* v »*ἀμφορεύς*« itd. Potemtakem imamo kaker od »prí'dìga«: »prí'dìgatì, prí'dìgam« in »prí'dìgovatì, prí'dìgùjem«, tako od »pré'šùštvò«: »pré'šùštvatì, pré'šùštva« in pré'-šùšt[v]ovatì, pré'šùšt[v]ùje«. Imper. je torej »-tvaj« ali »-t[v]ùj, oba jezikoslovcu enake cene; vender je vsaj dandanašnji pervi navadni. Namestnik drugega pa je »-t[v]ovaj«, ki ima tisto veljavo, kaker »vá'rovaj« poleg »vá'rùj«, »vé'rovaj« poleg »vé'rùj«, »svê'tovaj« poleg »svê'tùj«, itd. Meteljko (Gr. 122.) stavi skupaj ko enakopravne oblike: »obêdvam« in »obêdùjem«, »kmétvam« in »kmétùjem«, »svêtvam«, in »svêtùjem«, »mílvam« in »pomílùjem« itd.; (seveda bi bil imel pisati kaker »obêdùjem« tako tudi »obêdùvam«, kaker »kmétùjem« tako tudi »kmétùvam« itd. in v inf. le »obêdùvatì«, »kmétùvatì« ne tudi »obêdvatì«, »kmétvatì« — ali »obêdȕjem, obêdȕvam, obêdȕvatì, kmétȕjem, kmétȕvam, kmétȕvatì«; premotilo ga je skoraj da to, ker imajo Čehi poleg »obědovati, oběduju« v resnici tudi »obědvati, obědvám.) Naši stari pišejo vender le: »varuj, varujem, varóvati, veruj, verujem, verovati, svétuj, svétujem, svétovati« itd. V 17. stoletju je še le *u* iz sedanjika stopil tudi v inf. nam. *o*: »váruvati, véru-

vati, svéjtuvati«. Kratki *u* je potem oslabel v polglasnik in za polglasnikom je končni *j* zgubil glas: »v á'r ù j« (= vá'rə, ali *že* v 16. stol. se piše semtertja »vari, varite«), »v é'r ù j« (— vé'rə, tako se na Krasu še zdaj sliši); prim. »Jú'rìj = Jù'rə, zlô'dèj = zlô'də« itd. V sredini je končnica -ùj- popolnoma izpala: s v ê'-t ù [j], s v ê't ȕ [j] t e (= svê'tte). Tako pa so bile te oblike premalo jasne; začel se je torej imper. delati iz infinitivnega debla: »s v ê't ȕ v a j, s v ê't ȕ v a j t e« in po tem se je prevergel naposled tudi sadanjik: »s v ê't ȕ v a m«. Namestu ȕ bi se bil mogel ohraniti *o:* »svê'tovaj, svê'tovam«.

Po sadanjem glasoslovnem stanju naše slovenščine se more torej brez hibe pisati: »Ne préšuštvovaj« ali »n e p r é š u š t o v a j!« *v* za *št* se sme izpustiti, prim. »storim« nam. »stvorim«.

Jakob Alešovec: Ne v Ameriko!

(Cv. V., 5 c.)

Povest ima dober namen, ki mu popolnoma priterjujemo, in pisana je tako mikavno, da jo bo težko odložil, preden jo prebere, kedor se je enkrat loti. Glede jezika je sploh hvale vredna. Vender bi želeli neke stvari nekoliko drugači. Pisatelj pogosto rabi predpretekli čas nedoveršnih glagolov; n. pr. str. 3: »Hodil je *bil* namreč v latinske šole«, 123: »gotovo je *bila* žival iskala plena«, 127: »po orožji, kterega sem *bil* imel nekaj za pasom« itd. Na ta način bi se reklo tudi n. pr. »jaz sem *bil* bil v Ljubljani«, in ako pomeni *bil,* kar se je *prej* godilo, pomeni tudi, kar se je *prej* bilo zgodilo, tako da bi smeli reči: »to se je *bilo* godilo, ko se je ono *bilo* bilo zgodilo«. Ali gdo ne ve, da to ni slovensko? Naš »plusquamperfectum«

kaže v preteklosti preteklo, to je, doveršeno djanje, zato ga nedoveršniki ko taki ne morejo imeti. (Meteljko, Lehrg. str. 220.) — Čudili smo se nadalje velevniku tretje osebe v množini: »*bodijo* si kakoršni koli« (str. 67). Po tem zgledu bi se dalo reči n. pr.: *nesijo, iščijo, delajjo, dajjo, kupujjo* itd. Ali kje se kaj takega sliši v keterem koli slavenskem jeziku? — Tudi to ni nič prav po domače: »kar zapazimo izza vogla *prijadrati* več nizkih, a dolgih ladij.« (str. 120.) Ali ne bi bilo bolje: »kar zapazimo več ladij, nizkih pa dolgih, jadrajoč[ih] iz za vogla«? Vender posebni prijatelji participijem nismo. Nam. »iz zemlje *silijoče* razne golazni« (str. 164.) bi rajši brali (in to bi bilo celo krajše): »razne golazni, ki sili iz zemlje«. Provincijalizmi so: mošnjiček (181) nm. mošnjica, nežké (186) nm. nečké, čepeta (219) nm. čepita, kladvov (65) nm. kládiv, razstrešenih (77) nm. raztresenih, cró (125) nm. cvró, not (125) nm. noter itd. Menda večini naših Slovencev težko razumljiv germanizem je »potunkali« (186) nm. »potopili« ali »pomočili«. Prav sitna tujka, ki se povsod vriva, je tudi »podati se kam«. Neprava pisava: polek (73) nm. polk (izgovarjati: »pouk«), izstrele (142) nm. sestrele, Janezev (79) nm. Janezov (le v besedah: knez, vitez, penez, kjer je *z* iz starega *dz*, stoji po pravici *e* nm. *o*: knezem itd.), tulenje žival (217) nm. tuljenje živali itd.

Gospodu A. J. U.: O neketerih malenkostih v pisavi »Cvetja«.

Rad Vam priterjujem, da se je treba v knjigah, za prosto ljudstvo pisanih, čudnih besed in pomenov izogibati; po tem se tudi vedno ravnam, koliker in kjer je mogoče.

Ali neketere izmej teh, ki jih omenjate, se nam ne zde tako čudne, da jih ne bi razumel vsaki naš bravec. Ako pišemo n. pr. kaker, keder, vsakaker, čiger itd. namestu: kakor, kedar, vsakakor, čigar, je to zato, ker pervo po sedanjem načinu pisave bolj spominja na pravo in navadno izreko kaker drugo. Tja pišemo nam. tje, kaker jaz nam. jez ali jest, ker je v obejuh primerih *a* pravo in pervotno; njijun nam. njun, ker je poslednje ravno tako skerčena in skerhana beseda, kaker bi bilo n. pr. blo nam. bilo. Konop ali konopec pišemo nam. štrik, ker se nam zdi to prenemško; vervica, ali bolje vervca, ni to kar štrik, pas pa je splošna beseda, frančiškanski pas je štrik, dominikanski je jermen itd. Grajanski *(civilis)* ni to kar družbinski *(socialis)*; ravno tako za ščit *(Schild)* ne vemo druge slovenske besede; škit, kaker neketeri pišejo, je ravno tista, le popačena. Dolomácija smo pisali nam. Dalmacija zato, ker je oblika Dalmacija našemu jeziku nekako neljuba; ljudje govore ali Dolomacija ali Dermacija. Genua se je izgovarjalo v 3. stoletju in dalje kaker Jenua; zdaj govore Lahi Dženova. Mi smo rabili starišo obliko Jenova, ko primernišo našemu jeziku. *Ancona* so Sloveni, ki so bili negdaj mnogo v dotiki s tem mestom, spremenili v Jakí'n, kaker *Roma* v Ri'm, *Aenona* v Ní'n, *Albona* v Labin, *Flanona* v Plomín, *Salona* v Solin, *Scardona* v Skradin, *Ortona* v Devín (prim. Šumi, Archiv 268; ložje bi se pač razlagalo Devin iz *Divona*, kar je staro ime francoskega *Cahors*, *Ortona* bi dalo po pravici: Ratí'n; vender ne verjamemo lahko, da bi bilo tu misliti na pervotno slovensko Rtovina, kaker hoče Šumi). Kaker ne bi kazalo v slovenščini *Albona* pisati nam. Labin ali *Roma* nam. Rim, ravno

tako ne kaže pisati Ankona za staro podomačeno Jakin. S tem pa ne mislimo, kaker bi smeli sploh v vseh imenih na -ona to končnico spreminjati v -in; ostati menda mora Glemona ali Džemona, Kremona, Savona, Tortona, Verona, Ortona (primorsko mesto kakih 25 milj od Jakina proti jugu). Tudi negdanje Ljubljane nihče ne bo imenoval *M*í'n ali Emí'n namestu *Aemona*.

Gospodu dr. Č. v C.: O neketerih malenkostih v »Cvetju« in drugod; tudi o pravi vzajemnosti mej Sloveni.

(Cv. V. 11 d, 12 b c.)

Jaz sicer nisem odgovoren za pisavo knjige, ki je nisem jaz pisal, kaker je »Odkritje Amerike«; je semtertja kaj notri, kar bi jaz ne bil pisal tako. Ali mej neopravičene posebnosti šteje »Kres« tudi te: »ug*a*nete — ug*e*nili, marisiktera, mej molit*ev*jo nam. med molitvijo, gen. plur. ladji« itd. — O gen. plur. na *ji* sem pisal v »Cv.« IV., 10. zv. Naj »Kres« z dokazi overže, kar je tam povedano, potem naj terdi, da je gen. pl. »ladji, obrežji« itd. neopravičena posebnost (»znamenj*i*« pa je res). Ravno nasproti: pisava »ladij, obrežij« je v naši novi slovenščini neopravičen arhaizem, ki so ga slovničarji iz stare slovenščine vtihotapili. — »Mej molitevjo« je v naši slovenščini tudi bolj opravičeno kaker »med molitvijo«; poslednje je v obeh besedah nova po analogiji skrojena oblika, ki mej narodom nikaker še ni popolnoma izpodrinila one; glejte »Cv.« I. 2. zv., IV. 10. zv. — Pisava »mar*i*siketeri« se nahaja v »Cvetju« večkrat; na platnicah o njej do zdaj nisem govoril in v tem pomenu bodi

»neopravičena posebnost«; sama na sebi pa ta pisava ni tako celo neopravičena. V Dalmatinovi bibliji sicer ni najti niti »marisiketeri« niti »marsikteri«, stoji pa v njej: »marikaj, maričkaj, maričkak, maričkako«. Syrah VII. A: »ne govori marikaj pèr téh starih«; XXIII. B: »nenavadi tvoih ust, de bi za marikaj prisegèl«. Psalm 47. op. a: »nikar maričkaj neklafajo«; 51. op. na str. b: skuzi maričkak človečki krivi vuk«. Predguvor čez Tobiave Buque: »eniga dobriga Judouskiga Poeta, kateri obeno maričkako, zanikèrno, temuč te prave riču rouná.« Trubar sicer opušča *i* za *r*, ali opušča ga tudi za *s*. Postilla I. 196: »marskake skušnjave«; 215: »vse žlaht čudne in merskake božye službe«; II. 22: »ena marskaka baissen iz Ezopa«. — Kar se tiče pisave »ug*e*nili« poleg »ug*á*nete«, moral bi pa »Kres« vedeti brez posebnega opravičevanja, da je ravno tako opravičena, kaker n. pr. »d*e*ž« poleg »d*a*n«. Gdor piše »ug*a*nili« bi moral pisati tudi »d*a*ž«, tudi »d*a*n*a*s«, tudi »delav*a*c« itd., čemer bi se sicer jaz nikaker ne vstavljal.

Da se v Vašem rojstnem kraju na Dolenjskem govori »sounce« ali »savnce«, meni v resnici ni bilo znano. Ako se ne govori tudi »vouz« ali »vavz« za »vô'z«, »moust« ali »mavst« za »mô'st«, potem bi vtegnilo »sounce« ali »savnce« biti znamenitеn arhaizem dotičnega krajnega narečja; pa pri tem vender le ostane resnica, kar sem pisal vže tolikrat o besedi »sołnce«, da je namreč svoj ł izgubila že pred začetkom našega literaturnega jezika, razen morebiti vašega kraja, po vsem zapadno-slovenskem jezičnem obsegu, prav kaker v mali in veliki ruščini. Vsemu, kar sem v tem oziru vže navel, pridenite tudi, kar stoji v »Archiv für slavische Philologie«, VII. Band:

J. Baudouin de Courtenay, Der Dialekt von Cirkno (Kirchheim). § 35. 4) (pag. 398). [92])

Da bi se različni, pa zdaj enako pisani samoglasniki mogli razločevati n. pr. tako: »peita maša« (die gesungene Messe), »peata maša« (die Fünfuhrmesse), »pieta maša« (die fünfte Messe), v tem Vam rad priterdim; ali da bi se taka pisava kedaj sploh sprejela vsaj v slovnico in slovar, tega ne morem verjeti, preveč se oddaljuje od naše sedanje navadne pisave. Nasproti pa so »diakritična« znamenja dandanašnji v jezikoslovju jako navadna in zlasti v slavenskih pisavah tudi sploh vdomačena. Da naj bi se pa sè vsemi znamenji, ki so potrebna za našo slovnico in slovar, tudi drugod pisalo, tega, veste, da nisem nigdar nikjer terdil. Le v »berilih« bi jih bilo semtertja pač tudi treba, ako hočemo, da se nam izreka ne bo čedaljebolj kvarila in poptujčevala. To potrebo so glede naglaševanja zdaj vže tudi Hervatje začeli čutiti. »Hrvatska čitanka za II. razred srednjih učilišta« (3. izdanje. U Zagrebu 1884) ima osem sestavkov ali pesni od konca do kraja po Vukovem načinu akcentuiranih. Za ruščino je v tem oziru še dosti bolje preskerbljeno. Razen hvale vredne Manasevičeve zbirke ima mnogo akcentuiranega berila tudi »Russkaja hrestomatija, sostavlena staršimi učiteljami

---

[92]) *Wir sehen also, daß ū folgenden älteren Lauten entspricht: ...*

4. dem alten »Sonanten« l̥, welcher sich im Slowenischen zu ol entwickelte, in ganz eigenthümlichen Bedingungen der Lautverbindung, d. i. vor zwei anderen Consonanten, sich zu o vereinfachte und bei weiterer Entwickelung als altes langes ō behandelt wurde (sūnce).

K. A. Gallerom i A. A. Sokolovym« (izdanje vtoroje. tom. III. Mitava 1883). Nedavno pa je prišla na svitlo knjiga »Handbuch der russischen Sprache. Grammatische Uebersicht, Text mit phonetischer Transscription, Glossar. Von Sergius von Manstein, Gymnasiallehrer zu Nowotscherkassk. — Leipzig: F. A. Brockhaus 1884.« Ta knjiga ima od perve do 133. strani ruski tekst v cirilici, in, nasproti mu, natančno, akcentuirano transskripcijo z našo latinico. Dobro bi služila, mislim, vsakemu, kedor se hoče privaditi ruščine tako, da jo bo znal koliker toliko prav izgovarjati.

In v tem, glejte, vidim jaz pravo vzajemnost mej Sloveni, da se z veseljem učimo eden drugega jezikov, ter ne mislimo, kako bi keterega zadušili, naj menj pa svojega lastnega. Slavenski jeziki so vsi čedni, pa vsak ima svoje posebne lepote in prednosti, ki jih nigdar ne bomo združili v enem. Za vsakega bi bila velika škoda, ako bi se moral vmekniti drugemu, če ravno bratu. In za preprosto ljudstvo se tudi v najmenj obsežnem lahko napiše zadostno slovstvo; izobraženi ljudje pa naj se uče poleg svojega tudi drugih. Igraje tako rekoč se lehko privadi vsagdo ali vseh ali vsaj poglavitnih mej njimi toliko, da so mu njih slovstva odperta kaker domačinu. Da bi se pa kedaj v enem književnem jeziku združili Čehi, Slovaki in Poljaki, kaker bi Vi želeli, to je zastonj misliti. Celo Bolgarji ne vem, če se bodo kedaj radovoljno odpovedali svojemu, Serbom ali Rusom za ljubo. Kaj bo z nami, pa večni Bog ve! Dokler bo mogoče, bomo pač tudi mi branili to svoje, da nas ne vgonobi in ne požre bodisi brat, bodisi ptujec.

Ali »zmiraj nam drugi narodi zabavljajo, da nimamo Slovani književnega jezika; in res je« — pišete. Jaz mislim, keder boste še slišali tako zabavljanje, da

smete sè vso pravico odgovoriti: »Tudi vi Romani, tudi vi Germani, nimate književnega jezika, enega namreč; imate jih po več prav kaker mi Sloveni. Saj menda ni treba posebno globoko študirati etnografije, da se ve prava paralela pojmu »Sloven« (ali, če Vam je ljubša spačena, češka oblika, — »Slovan«). Keder bodo imeli Nemci in Angleži in Švedi in Danci in Holandci s Flamci vred en sam književni jezik, tedaj naj nam zabavljajo, da ga mi Sloveni nimamo. Ravno tako porecite tudi Romanom, keder se bodo še repenčili nad našimi književnimi jeziki.

Fr. Marešič: Molitvenik za dijake.

(Cv. V. 12 d.)

Neopravičeno popravljanje je, kar se sicer vže skoraj povsod bere, tudi v tej knjižici: »Oče naš, *ki* si v nebesih« namestu: »*kir* si v nebesih«, kaker ljudje še vedno molijo. Besedica »k i r« namreč nikaker ni spakedrana iz »k e t e r i«, kaker morebiti gdo misli, temuč je iz starega »i ž e« kaker »k a k e r« iz starega »j - a k o - ž e«. Naše navadno »k i« pa je okeršen »k i r«. Vsaj v očenašu torej ohranimo tudi v pisavi staro polno obliko, kaker je ohranjena v narodni izreki.

Dr. Jožef Pajek: Leopold Volkmer.

(Cv. VI. 6 d.)

Knjiga obsega po predgovoru Volkmerjev životopis ali prav za prav »dodatke k životopisu Volkmerjevemu« (str. 5—8), dalje »Književno blago Volkmerjevo uvrščeno po onem redu, v kterem je nastalo« (str. 8—12), naposled (večina knjige) »Volkmerjeve basni in pesni« z mnogimi znanstvenimi opomnjami in opazkami gosp. izdatelja (str. 13—66).

Volkmer je pisal nekako v tistem štajerskem narečju, ki ga poznamo iz Dainkove slovnice »Lehrbuch der Windischen Sprache, Grätz 1824.« Znamenite so torej njegove basni in pesni v pervi versti za našo dialektologijo. Mariskaj interesantnega v tem oziru moremo posneti iz njih. Tako n. p., da je tisti *a,* ki stoji na koncu v participijih namestu terdega *l,* po kvantiteti soglasnik, dela namreč z vokalom, ki ga ima pred sebo, en sam zlog; 'm e a, h t e a, k l e a, b i a, p i a so Volkmerju enozložne besede. Ali motil bi se, gdor bi mislil, da nimajo Volkmerjeve basni druge kaker le jezikoslovno ceno. V resnici so tudi po obsegu še vedno branja vredne; saj nimamo v novejšem našem slovstvu, koliker vem, ničeser, kar bi se moglo primerjati ž njimi. Zdrava šaljivost je sploh redka prikazen mej našimi »slavnimi«. — Morebiti pa bo kedo rekel, da bi se bile morale Volkmerjeve basni preobleči v današnjo književno slovenščino, ako so vredne, da se še bero. Mi nismo te misli. Tudi drugi, od nas imenitniši narodi imajo svoje dijalektske pesnike ter jih bero take, kakeršni so; zakaj bi tega mi ne smeli?

Aemona.

(Cv. VI. 7 b c.)

»Slovenski Narod« mi je prinesel v listku 40. št. XVIII. leta (1885) neko »O d p r t o p i s m o«, ki sem mu dolžan odgovor celo do današnjega dne. In vganete, od kod je prišlo? Mislite si! iz O l i m p a, to je, prav iz tistih pregrešnih ajdovskih nebes, ki bi bil djal človek, da so že davno duhovni prah in pepel, ker ni več malikov, da bi jih »gleštali« ali »gljajštali« — škoda, ker nam Miklošič ne ve etimologije te po-

trebne besede! (93) — In kedo bi mi bil pisal od tam, kaj pravite? Sam naš ljubi stari Vodnik! — Ojoj! kaj si pa storil božec, da so Te zaperli v tako podgansko podertijo? Mi smo mislili, da si že davno v pravih svetih nebesih, pa nam pisariš zdaj tam od onkraj božjega! Bog Te previdi! In kaj to pisariš?! Jaz nisem nigdar nikjer terdil, »da bi se ime Aemona . . ., ko bi bilo kranjsko, dan danešnji izgovarjalo: Jemin, ne pa Ljubljana.« Ali si v tisti unanji temi tako hitro pozabil svojo staro kranjščino, da me že več ne moreš umeti? Jeminasta! saj ne pišem po čiribirsko! Vedi torej: Meni je Aemona, ke bi se bila tudi res kedaj v slovenščini klicala Jemin, toliko slovenska, koliker Roma, ki slove vsem Slovenom Rim, ali koliker Ankona, ki so jo stari Hervatje prekerstili v Jakin. Jaz »terdim«: Ako bi bili naši preddedi prišli v te kraje, ko je Aemona, mesto neslovenskih prejšnjih prebivavcev, še stala, ohranilo bi se nam bilo v slovenščini staro ime Aemona, spremenjeno, kajpada! v obliko Jemin, ali še verjetniše Min, primeri Aenona in Nin. Ker se nam pa ni ohranilo, sodim, kaker mislim, po nekolički pravici, da je bila Aemona vže poderta, preden so se naši prednjiki naselili v te kraje. In tega, vidiš, »carissime confrater«, meni Tvoja »Mejta« in »Galun« nista spodnesla, in težko, če mi bosta kedaj; z nekakšno etimologijo, kajpak, s tisto se da dokazati, da so bili Sloveni vsi stari Gerki in Rimljani, in če je treba, so tudi Hotentoti in Sakalavi — ali kedo verjame?! — O ke bi mi bil Ti pač iz nebes pisal, iz pravih, naših nebes, meni bi bila

(93) *Seveda je iz nemškega »geleisten«; glej Berneker Sl. et. Wb. — pod »gléštam«.*

Tvoja sama gola beseda več kaker Mejta in Galun in vse učeno dokazovanje — pa mi greš pisati iz Olimpa in tako! Ali je to mogoče? Jeminasta, jeminasta! Ne, to ni mogoče! to nisi pisal Ti, po krivem Te poeti vidijo v Olimpu.

Govorimo resno! Ako z visokega stališča, kjer so kraji in časi pod Tebo v sončnem svitu, s človeškim zajetjem gledaš v svojo malo zemeljsko domovino, blažena duša! oprosti z dobrovoljnim nasmehljejem Pseudo-Vodniku, ki se je za pustno šalo polastil Tvojega častitljivega imena, oprosti tudi meni, kar sem tukaj »norega med ljudi dal« brez jeze ali nejevolje v sercu, sè spoštovanjem in ljubeznijo do vseh, ki se pošteno trudijo za svoj slovenski rod, ako ravno z različnimi od mojih nazori!

H koncu omenimo še gosp. stavca, ki je »Odprtemu pismu« učene opazke pristavil. Ta gospod ljubi jako plemenito besedo, ki slove »primaruha«, in ve tudi, kako bi »g. P. Stanislav Škrabec p i s a l i« tisti glasoviti glasnik, ki ga je »Galun« v Olimpu »tako izgovoril, kakor slovaški platničarji, ne sliši se pravi *a* ne *e*«. V istini čudovita vednost! Ali mi moremo, na obsežno pooblaščenje operti, naravnost terditi, da bi »g. P. St. Š.« tistega glasu in glasnika ne »pisali« tako: *a*'. Sicer pa radi očitno hvalimo nepričakovano ukovitost gospoda stavca; samo to bi mu svetovali, keder ima kaj opravka s cirilico, naj jo le prav drobno in pisano gleda, drugači bi vtegnil gdo misliti: »Ne zna«, kar bi bila gotova krivica. Po naključju se je našel namreč tudi v naši ubogi knjižnici ljubega Moroškinega »I m e n o s l o v«, kjer je videl gosp. stavec pag. 133 »prav slovensko ime«: »Meta« in »Metica«. V resnici pa stoji tam: »Měša« in »Měšica«. Gorenjska in pa Klopštokova M e t a ste pač

obe Merjeti ali Margareti, in torej, da jo po goriško povemo, »šafti« slovenskega pokolenja. Pravi slovenki pa ste, kajpada, Měša in Měšica, — morebiti celo slovenski pisateljici! Ako ne bi bilo prevelike zamere, bi človek rekel, da je ena pisala »Odprto pismo«, druga pa opazke pod njim.

Franjo Marešič: Molitvenik za dečke.

(Cv. VI. 7 b c.)

Gospodu pisatelju se priznava lepa slovenščina; očita pa se mu nekje, ker piše kerst, versta, terden, umerl, serce itd. »Zapomniti si je treba, da nima slovenski jezik samo pet samoglasnikov (i, u, e, o, a), ampak šest, in ta šesti samoglasnik je **r** v rečenih besedah«. — Da po pravici povemo, v »Slovanu« nismo pričakovali take filologije. Mi od svoje strani le čestitamo g. Marešiču, da se je vernil k stari dosledni pisavi. Pred mnogo leti sem tudi jaz pisal v slov. nalogah prt, vrt, morebiti pervi na ljubljanski gimnaziji, ali pisal sem tudi plt, vlk itd., kar je dosledno in po vshodnem narečju (prekmurščini) tudi prav. Ali gdor piše polt, volk, kjer je polglasnik zavoljo sledečega terdega **l** v **o** spremenjen in torej ko poseben samoglasnik ohranjen, ta piše dosledno pert, vert tudi z ohranjenim in tu nespremenjenim polglasnikom (ki ga zaznačujemo vsled pomanjkanja posebne čerke z **e**) pred sicer sonantnim **r**, ki dela ravno tako drugo polovico dolžine, kaker sonantni terdi **l** v besedah polt, volk. Naša slovenščina v resnici nima samo pet, pa tudi ne samo šest samoglasnikov; koliko jih prav za prav ima, to celo ni tako lehko povedati.

Anton Žlogar: Zbornik cerkvenih govorov.

(Cv. VI. 9 b c.)

Dobra misel je bila, v posebni knjigi zbrano izdati vse, kar se je govorilo o pretekli tisočletnici o svetih bratih Cirilu in Metodu po naših slovenskih cerkvah. Nočemo pa zamolčati, kar nam je glede na slovniško naše prizadevanje še posebno ljubo bilo v dveh teh govorov, to namreč, da se piše sploh po domače »Sloven«, »slovenski«, ne po češko »Slovan«, »slovanski« ali po rusko »Slavjan«, »slavjanski«. Rusi govore: mjaso, vjazat', svjatyj, Čehi: maso, vázati, svatý, po naše je pa to: meso, vezati, sveti. Ako je potemtakem po rusko (ne glede na pervi zlog) prav: slavjanskyj, prav je po češko: slovanský, ali ni po naše! Pri nas bi mogla biti taka le dialektna oblika, kaker so na Goriškem maso in vazati, patek in plas. Res je tu *a* drugega pervotnega vira, ali neposredno je iz *ja* tu kaker tam, in kar se mene tiče, moram priznati, da mi je »Slovan« v naši slovenščini tako zoperno kaker patek ali plas. Serbi pišejo le: Sloven, slovenski, za češko: Slovan, slovanský, in tudi pri nas imate besedi Slovenec, slovenski splošni pomen; to nam priča ne le Vodnik in preprosti narod do današnjega dne, in to ne le na Kranjskem, temuč tudi drugod — primeri ravno v naši knjigi ogersko-slovensko parenezo str. 117 —, pričajo nam tudi Trubar, Krelj in Dalmatin, na ketere se je Blajvajz v znani brošuri o »kranjski šprahi« po krivici skliceval, ker imenovani naši pervaki niso rabili besed »slovenski« ali »windisch« v pomenu, ki bi izključeval Hervate, Serbe, Ruse itd. Mogoče, da je bilo njegovo ravnanje politiški prav dobro, vender ga mi ne moremo hvaliti,

ker se nam grusti vsaka, tudi politiška zvijača. — »Ali kako bomo pa razločevali mej »Slovanom« in »Slovencem«? saj je razločevanje vender le potrebno!« Kako je razločeval narod sam, ki ni najneumniši na svetu, sto in sto let? Ali je bilo treba v blato potiskati kranjsko »*špraho*«? — Pa pravite, »kranjsko« je le, kar je v kranjski vojvodini, to je le deželno ime, ne narodno! Jaz pa pravim: »Ni res!« Preprosti Goričan še zdaj govori »po kranjsko« in slovenski Štajerci so vse do poslednjih časov veljali za Kranjce od Zagreba do Dubrovnika. Res je tudi Kočevar Kranjec po deželi in Goričan ni, ali kaj za to?! Mnogi Nemec je po deželi Čeh (imena »Pemec« Čehi ne poznajo) in Moravec ni; mnogi Nemec je po deželi Rus in ogerski in gališki Rusi niso. In vender, kje je Čeh ali Rus, ki bi se mu bilo sanjalo, da mora njegovo pleme zato drugo ime dobiti, ako ne štejemo namreč tistih modercev, ki sodijo, da naj bi se avstrijsko-ruski unijati imenovali ne več Rusi, temuč Rutheni z grškolatinsko spako. (94)

(94) *V najnovejšem času so se poprijeli zlasti imena »Ukrájinci« po svoji glavni deželi »Ukrájini« na južnem Ruskem. Ti ljudje imajo torej naši kar naravnost nasprotno pamet!*

Zakaj ginemo?

Iz odgovora na dopise dr. Č. v C.

(Cv. V. 2, 3cd, 4, 6bc, 7, 8b.)

I.

Poglavitni predmet mojih slovniških spisov od začetka do zdaj ni bila tolikanj pisava, koliker prava, edinstvena, v resnici slovenska izreka; tega se lehko prepričate zlasti, ako pregledate spisek, ki se je porodil še tam, kjer pravite, da ste poznali mojo siromaško osebo. Pisava, kaker bi jo bilo treba vstanoviti za znanstvene namene, mi je le pomoček, da to izreko tako določim, kaker mi je pred očmi. Da je dialektična izreka na Štajerskem, Koroškem itd. različna od dialektične izreke na Kranjskem, komu ni znano? Ali izobraženim mej nami je potrebna e d i n s t v e n a, imenujmo jo, če dovolite, »književna« izreka; in ta izreka ne sme biti neorganska zmes raznih dialektičnih izrek, tega, upam, ni treba še le dokazovati. Zato pa nikaker ne mislim, da mora v v s e m le kranjščina odločevati, dasiravno je res, da splošno nihče ne more podreti, kar je vedel vže Stanko Vraz: »Krain war von jeher in slovenicis die t o n a n g e b e n d e Provinz.« Le to je resnica, da mora podlaga biti »književni« le e n a dialektična izreka, in, da ta ne more biti rezijanska ali prekmurska. Da mora izreka, ki ima podlaga biti »književni«, popustiti to, kar jo dela »dialektično«, je

bila tudi vedno moja misel. Podlaga »književni« izreki pa je in mora biti dolenjski in notranjski dialekt, ne zato, ker je domači dialekt tega ali tega, temuč pervič zato, ker je ta dialekt temelj naše književne slovenščine, ta izreka ji torej tako rekoč prirojena, drugič zato, ker so v tem dialektu razni slovenski glasovi po spričevanju domačih kaker ptujih jezikoslovcev najrazločniše ohranjeni. Ali nevglajenosti in preproščine dialektične se mora znebiti, in tu stopijo ostali dialekti v svoje pravice; n. pr. dol. *ü* se mora nadomestiti z gorenjskim *u,* dol. *u* (Bug) z gorenjskim in goriškim temnim *ô,* t. j. blizu *ou,* dol. *ai* (maistu) sè štajerskim in ogersko-slovenskim (pa tudi na Dol. in drugod navadnim) ê, t. j. blizu *ei* itd. Razloček mej temnim *ó* v m ó ž (dol. m u o ž) in še temnejšim *ô* v m ô s t (dol. m u s t) se ohrani, dasi ga štajersko-ogersko narečje ne pozna več, ne zavoljo dolenjščine edine, temuč tudi z ozirom na koroško in tolminsko (m o a ž pa m u e s t) ter beneško slovenščino (m o ž pa m u o s t). Da to in take reči poterjuje tudi stara Cirilova slovenščina, ni poglavitna, pa vender važna okoliščina. Naglasni sestav ostani »književni« izreki dolenjski, dasi je precej različen od ogersko-štajerskega, zato, ker je zanj vender le večina ostalih dialektov, ne le gorenjski, temuč, ako odštejemo nepremnoge posebnosti, tudi koroški in goriški. — Glejte torej, da ne hrepenim in ne iščem, kako bi brez ozira na druge le svojo kranjščino posadil na prestol.

Na Kranjskem se mej narodom nikjer ne izgovarja vse prav tako, kaker dopovedujem, da bi se imelo izgovarjati v jeziku učenih stanov; vender tudi nočem, da bi se kaj tako izgovarjalo, kaker se mej vsem našim ljudstvom celo nikjer ne izgovarja in nigdar ni izgovarjalo. Izreka, ki jo želim, je torej

sicer domača slovenska, pri tem pa vender, ako smem tako reči, idealna, od preproste posameznih krajev tako različna, kaker je sploh knjižna slovenščina različna od navadne govorice našega preprostega človeka. Kaker pa se v obče književne slovenščine učimo iz slovnice in slovarja, tako bi bilo treba, da se učimo tudi posebej književne izreke. Ali kako pomanjkljive so v tem oziru naše zlasti novejše slovnice! ([95]) Tu beremo sicer, da je književno prav l e p e g a (ne: l e p i g a), h B o g u (ne: h B o g i), z B o g o m (ne: z B o g a m) itd.; ali imamo, kar se piše s t e k l o, s t e z a, brati: s t ə k l o˙, s t ə z a˙, ali: s t ä' k l o, s t ä' z a, kar se piše m l e k o, ali imamo izgovarjati: m l i e' k o, ali: m l e i' k o, ali: m l ä' k o, to pa se nikjer ne določuje. Do zdaj celo znamenj nimamo obče sprejetih, s katerimi bi se taki razločki zaznamenjati mogli. In vender moramo priznati, gdor bi hotel zavreči in odpraviti razločke, ki so v naši slovenščini vkoreninjeni in po stari slovenščini in ostalih slavenskih jezikih opravičeni, zato ker jih navadna pisava ne naznanja, ta bi očitno škodo delal slovenščini, ta bi nožice tesal, ker so jim čreveljci pretesni. Gdor ima torej količkaj ljubezni do jezika svoje matere, ali se ne bo vstavljal takemu počenjanju, ali ne bo vesel pozdravljal poskušnje vpeljanja dotičnih potrebnih znamenj v slovnico in slovar? Jaz sem to stvar dolgo premišljal. Kaj imam zaznamenjati, v tem so mi ostale misli po večem od začetka do zdaj nespremenjene; kako imam to zaznamenjati, v tem so se spreminjale, bolj kaker mi je samemu ljubo. Za pervi dotični spisek so se mi morale vrezati neketere nove čerke — večinoma ne sicer

([95]) *Tu seveda še ne more biti govorjenje o najnovejši, dr. Breznikovi.*

tako nove, da bi jih ne bili prej nikjer rabili, le navadne tiskarne jih nimajo. Pozneje sem skušal stvar tako vravnati, da bi se izhajalo s tem, kar se po vseh dobi, kjer se sploh v naši slovenščini, hervaščini ali češčini tiska. To nezaničljivo prednost torej vender le imajo znamenja, ki sem jih naposled izvolil. Ako pa gdo kaj boljšega ve, naj pove; z veseljem se mu vklonim. Le dokler nič takega ne poznam, dovolite, da branim svoj predlog. Vi pišete, da je ta predlog tako težak, da dozdaj še niste čuli o nikomer, ki bi ga odobraval, celo neki pervak Vašega znanja mu ne priterjuje. Škoda, ker niste povedali, ali je ta pervak jezikoslovec, ker nimajo drugi pervaki v takih vprašanjih nič veljavniše sodbe, kaker keteri si bodi poslednjak. Celo mej jezikoslovci ne morem naravnost vsakega sprejeti za sodnika; znani so mi namreč zaslužni možje, ki so dosti lepega pisali o skladnji slovenski, ali tudi o raznih oblikah; glasja in naglasja pa niso natančniše preiskovali, ter jim je sploh novejše jezikoslovje premalo znano, da bi mogli take stvari prav umeti in pravično soditi. Vi pravite, da se moja znamenja ljudem zde, kaker note, malo kedo bi jih znal rabiti. Nič ne de! v resnici bi jih bilo tudi malo komu treba rabiti. Saj Vam je gotovo znano, kako imajo tudi Serbi in Hervatje znanstveno pisavo, ki hoče z malimi izjemami na vsako besedo po eno, dve ali tri »note«, ki jih mej Serbi in Hervati malo mož ve prav pisati; vender se rabijo od Vuka nadalje v vseh boljših slovnicah in slovarjih in po njih se v šolah uče prave izreke tam, kjer preprosti narod drugači zavija. Sploh se, kaker veste, književne izreke navadni človeški otroci povsod še le v šoli uče, tako na Nemškem kaker na Laškem, kaker tudi po naših krajih — samo da je šolska izreka, ki se pri nas

vriva, ptuja, neslovenska, kvarjenje ljube slovenščine, keteremu bi bilo treba zavreti kolesa, dokler je še čas.

Kaker iz prevelike ljubezni do kranjščine ostalih narečji naše slovenščine nisem nigdar hotel prezirati in zaničevati, tako sem tudi vedno gledal na druge slavenske (ali kaker jih Vi imenujete »slovanske«) jezike. Pa Vi *želite*, da naj bi Slovenci (v sedaj navadnem ožjem pomenu imena) vzajemnosti za ljubo s Hervati in Serbi e n a k o pisali. Govori'va zdaj le o enakosti naglasnih znamenj. Res rabijo vže nekaj let Hervatje tista kaker Serbi in zato jih v e l j a v n i učenjaki sprejemajo tudi za našo slovenščino. Ali kaj pomaga določevati naglas, kjer še glas sam ni določen. Razloček mej samoglasniki v besedah v e s in v e č, s v e t *(mundus)* in s v e t *(sanctus)* *), n e s e m *(non sum)* in n e s e m *(porto)* je ravno tako opravičen kaker razloček mej naglasom v besedah v s t a l in s t a l, d a n *(dies)* in d a n *(datus)*, d n i *(acc.)* in d n i *(gen. pl.)* **), g o v o r i m o *(praes.)* in g o v o r i m o *(imp.)*. Ali mislite, da bomo Hervatu, ki hoče vedeti, kako se naša slovenščina prav izgovarja, vstregli, ako mu le v drugem primeru zaznamenjamo razločke, v pervem pa ne? Jaz sem prepričan do dobrega, ako v pervem ne potrebujemo ločilnih znamenj, ne potrebujemo jih niti v drugem. Ako pa jih ne potrebujemo mi, kaj jih potre-

---

*) Neketeri posebni jezikoslovci (?) se boje znamenj nad vokali kaker pretelj, ki bi z nebes letele. Oni torej ne morejo razločevati niti mej s v ê t in s v è t ter so poslednjo besedo prepačili na s*o*v e t. Ali jim je Atenina s o v a tako s*o*v e t o v a l a, ne vem; dober s v e t pa to ni bil.

**) Tisti, ki pišejo v gen. pl. d n i j, n o č i j, n i t i j itd., so prezerli, da bi dosledno morali pisati tudi: l j u b i j, l e p š i j, n e m š k i j, s l o v e n s k i j itd. Gdor količkaj ume stare slovenščine, mora vedeti, zakaj.

bujejo Serbi in Hervatje? H čemu so torej v njihovih slovnicah in slovarjih tiste »note«? H čemu so nadalje naglasna znamenja v ruskih slovnicah in slovarjih? Ptujcem bo pač lažje ruščine prav se naučiti brez njih. Ali ne? O ne, ne, prijatel! In verjemite meni, tudi mi bomo več koristili slavenski vzajemnosti, ako drugim Slovenom olajšamo učenje našega jezika, natančno naznanjevaje vsake besede pravo izreko, kaker pa, ako zakrivamo razlike z nedoločnim poveršnim pisanjem. Hervatje skerbijo za to vsaj v slovnicah in slovarjih. Treba bi bilo pa tudi berila skozi in skozi z natančnimi naglasnimi znamenji tiskanega, kaker je v tem oziru za ruščino koliker toliko poskerbljeno.

Ako mi po vsem tem priterdite, da je tudi nam treba znamenj za razlike v naglasu in z enako pravico tudi za razlike glasu samega, potem Vam nadalje ne bo težko sprevideti, da bi bila pri nas s hervaško-serbskimi naglasnimi znamenji poleg novih od njih različnih glasnih velika težava. Brez prave sile bi se v resnici tudi jaz netel ločiti od tega, kar je mej brati na jugu vže v rabi; ali edino Hervatom za ljubo, da si jim je malo mari za to, nategovati, kar ni vmérjeno naši slovenščini, to bi bilo vender celo prehlapčevsko. Hervatje niso nigdar nas vprašali, ako so hoteli kaj prenarejati v svojem jeziku in svoji pisavi, in nigdar niso v tem oziru ničeser vkrenili nam na ljubo. Le mi bi se radi »približali« vsem Slovenom. In vender sami zderžujemo svojo literaturico; celo podpore dobivajo več Hervatje od nas, kaker mi od njih. Zakaj torej tolikanj zaničujemo sami sebe? »Nas je premalo«, pravite, »in mi ginemo od vseh strani.« Ali pa mislite, da nas more hervaščina rešiti? Verzimo svojo literaturico v ogenj, svojo slovenščino pošljimo spat, pa pokličimo hervaščino, da se bo lasala z

nemščino in laščino za naša tla; ne bo morebiti sto let, pa se bo reklo: »Nema više planinskijeh Hrvata!«

II.

Po tem, kar mi vdrugič pišete, ne vem, ali bom tako srečen, da Vas prepričam; vender mi dovolite do konca povedati, kar sem se namenil. Na svetu je bilo vže nekaj prerokov, ki jih nihče ni poslušal; ako sem tudi jaz njih bratovščine, pervi nisem, niti bom poslednji. Naprej pa Vas moram zagotoviti, da nikaker nečem biti nasprotnik slavenski vzajemnosti; celo za tako imenovano približevanje sem, le da si oboje semtertja nekoliko drugači mislim, kaker Vi in z Vami morebiti mnogi drugi naši Slovenci.

Jaz torej ostanem pri tem, da nas v razmerah, v keterih smo, za slavenstvo ne more rešiti niti hervaščina, niti ruščina, ali kaka obćna mêšanščina, temuč edino le naša slovenščina. Da se bodo Serbi v Lužicah ponemčili, mislim tudi jaz; vender sodim, da se ne bodo zato, ker pišejo svojo serbščino, ne kakega mogočnišega slavenskega jezika. Po mojem mnenju jih ne bi rešila niti sama velika ruščina, ravno tako kaker vsa moč njih svetovnega jezika skorajda ne bo rešila nemških kolonij ob Volgi in v južni Rusiji, da se ne bi porusile prej ali potlej, dasiravno štejejo še enkrat toliko duš kaker lužiški Serbi. *)

---

*) O Nemcih v černomorskih gubernijah pravi Friderik Mayer von Waldeck v knjižici »Russland. Einrichtungen, Sitten und Gebräuche«. I. str. 184: »Die älteren Leute verstehen gar kein Russisch, die jüngeren sprechen es beispiellos schlecht.« Njih otroci se bodo navadili bolje; nekaj verst dalje beremo: »Jede Kolonie hat ihre Schule, ihren eigenen Schullehrer und manche ausserdem einen Praeceptor für die russische Sprache.«

Da tudi naša slovenščina ne bo včakala sodnjega dne, to je toliko, kaker gotovo; saj so izmerli kralji mej jeziki, latinščina, stara gerščina, sanskert. Koliker vemo dotične zgodovine, skoraj da ne bo krivo prerokovanje, ako pravimo, da leta 2884 ne bo slišati sedanje naše slovenščine v nobenem »narodnem domu«. Na ljubljanskem vseučilišču jo bo razlagal morebiti kak imeniten slavist. Kako bodo govorili Kranjci 29. stoletja, Bog ve; da bo to kedaj narodu na izbiranje dano, ni kaj verjetno.

Izginila iz verste živih jezikov bo potemtakem naša slovenščina kajpada, saj je »viekovite i bez svàrhe nie pod suncem kriepke stvari«. Glejmo, kako gine! »Pri zadnjem številjenju«, pišete, »smo izmed vseh narodov samo mi se pomanjšali in sicer za 40.000. In če bi bilo samo 10.000, mi gremo nazaj!« — Žalostno, ako je res tako. Meni dotična statistika ni znana; verjeti moram, da si bi rajši ne. — Ali nas pa ni morebiti gospoda prevarila sè svojo »eine Umgangssprache?« Ko tako si je n. pr. prof. Miklošič gotovo z večo pravico pripisal »deutsch« kaker »slovenisch« — kaj je v resnici storil, to se zna da ne vem — in podobnih primerov je vtegnilo biti še več; zato pa ti gospodje vender le niso Nemci, ali kali!? Nemcev je v Evropi blizu 64 milijonov, »Verkehrssprache« pa je nemščina do 80 milijonom*), in mislim, da boste radi priterdili, da nam je v tem oziru hervaščina ali kakov nov obče-slavenski jezik, kaker zdaj svet stoji, ne more nadomestiti. Poslednje štetje potemtakem ne kaže, koliko nas je Slovencev, temuč le, koliko jih je mej nami, ki jim ni bilo mogoče nemščine pisati za »občevalni« jezik. Za koliko se je naše

*) Geogr. Handbuch zu Andree's Handatlas, str. 851.

število zmanjšalo, to štetje torej vsaj za gotovo ne odločuje. Vender s tem nočem reči, da se nikaker ni zmanjšalo. Števila »40.000« se moramo po pravici vstrašiti, ker se le na gori omenjeni način ne da razlagati. Ako je natančno, sod pušča; to je očitno; pa kje in zakaj? — naša dolžnost je najprej, da to vestno preiščemo.

Da bi se Slovencev ne rodilo toliko, koliker jih vmira, na to menda ne moremo misliti; tudi izseljevanje ni moglo zakriviti tolikega primanjkljeja. Primérjaje podatke v »Slovanstvu« str. 153. in v »Ljublj. Zvonu« III. 181. vidim, da so na Kranjskem našteli za blizu 27 tisoč več Slovencev kaker pred desetêmi leti. Torej poptujčevanje ob mejah; od severa nemška, od juga laška sila! In »nas je premalo«! — V resnici, malo! in če se damo, bodo prej gotovi z nami, kaker kè bi nas bilo desetkrat ali dvajsetkrat toliko. Ali, naj bi nas bilo še toliko, ginili bi vender ravno tako, ako bi bili ravno taki, kakeršni smo. Po moji misli torej ne ginemo zato, ker nas je malo. 600 ali 700 let pred Kristusom je bilo Latincev tudi le malo in stiskali so jih od severa Etruski, od vshoda Sabini, od juga Oski, vse množniši in, kaker kaže, omikaniši narodi; vender se niso Latinci poetruščili ali poóščili, temuč nasprotno se je zgodilo, kaker veste. In dandanašnji, ali ni Holandcev le nekaj čez 4 milijone? Vender ni nevarnosti, da bi se poptujčili, da si izobraženiši mej njimi poleg svojega jezika navadno govore tudi francoski in nemški. Ravno tako je danske besede ljudi le 4 milijone (2 milijona Dancev, 2 milijona Norvežanov), in čisto nič se jim ni bati za svoj jezik. Poglejmo tudi sosede Mážarje! Komaj 6 milijonov jih je, in kako se postavljajo! Njih literarna produkcija presega, pravijo, produkcijo vseh 17 milijonov avstrijskih Slovenov. Glejte: Hunfalvy,

Die Ungern oder Magyaren. (Wien und Teschen, Prochaska.) str. 232. Tudi majhin narod torej, da le ni vže celo na koncu in popolnoma v kleščah, more se ohraniti in množiti, če ima kaj pravega življenja v sebi. Tudi mi ne ginemo zato, ker nas je premalo; vzroki morajo biti drugi.

Ker smo »preveč separatistični in egoistični in nesložni, kaker smo vse to najbolj mi Kranjci«, sodite Vi. — Jaz, ako imajo veljati navedena svojstva o jeziku, v tem pomenu, da bi se poptujčevali zato, ker ne pišemo hervaščine ali kake obče »slovanščine«, bi Vam po tem, kar sem povedal, ne mogel priterditi. V kakem drugem oziru bi pač vtegnila taka svojstva resnična biti in v tistem oziru gotovo da morajo le škodo delati narodu.

Pravi vzrok pa, da ginemo, je po mojem prevérjenju to, ker sami sebe in svoj jezik zaničujemo. To je tista naša lastnost, ki nam ne da priti do kake veljave in moči, ki nas bo tudi gotovo pokopala, preden bi bilo treba, ako se je za časa ne rešimo. »Gdor zaničuje se sam, podlaga je ptujčevi peti«. Bog mu daj nebesa, gorečemu buditelju, ki je zaklical našemu narodu te resne besede! Mnogo let je od tedaj, ali do današnjega dne smo se vse premalo poboljšali. In niso mi na misli tolikanj tisti tako imenovani »nemškutarji«, ki nikaker nočejo biti Slovenci, v resnici pa so vender le — mislim zlasti na to, kar samo sebe nima za kaj drugega, kaker je, tudi pred svetom noče za nič drugega veljati. In to smo od ene strani praktiki, hladni možje, ki za silo tolčemo slovenščino, zraven pa si le preradi pomagamo, kjer ne bi bilo treba, z nemško »Umgangs-, Verkehrs-, Amts- und Reichssprache« (na jugu jo nadomešča kaj pa da laški »*linguaggio*«, vsaj semtertja).

Od druge strani imamo goreče idealiste — »panslaviste«, če se ne motim, jih imenujejo neki ljudje, ali ne bojte se jih! Zdihovaje po občem »slovanskem« jeziku zametajo slovenščino, ki nam jo je Bog dal, tistega občega »slovanskega« jezika pa ni in ga ne bo nigdar.

Da bi našteval vse razne primere, v keterih se razodevlje mej nami zaničevanje ali vsaj pomanjkanje pravega, delavnega spoštovanja do našega materinega jezika, to pač ne more biti moj namen; vender naj spregovorim kaj malega o enem ali neketerih primerih, tistih, ki so v tesnejši zvezi z rečjo, za ketero nama prav za prav gre.

Mi sami sebe kaj radi pitamo z »jezikoslovnim« narodom, kaker bi nas morala erdečica oblivati, ako bi bili. — Ali naj se torej sramujemo svojega Kopítarja, ker je v resnici bil jezikoslovec, znan učenemu svetu, keteremu je nas ko »Slovence« pervi predstavil? Ali naj se sramujemo Miklošiča, ker ga čislajo ljudje za največega slavista našega veka ter je ž njegovo slavo se razširila tudi čast slovenskega imena od vshoda do zahoda? V resnici, ako imamo Slovenci kaj veljave mej omikanimi narodi, jezikoslovje nam jo je pridobilo, nobeno drugo znanstvo, niti lepo slovstvo. Ko torej naši leposlovci in drugi »slavni« pisci slovensko jezikoslovje sramoté in mladino od njega odvračajo, ali ne spodkopavajo svojemu narodu resnične časti, ali ne sejejo slabega semena, ki mu bo rodilo zaničevanje od znotraj in od zunaj? In ko ti beletristi slovenske jezikoslovce oblastno odganjajo od slovenščine, kaker bi le oni imeli pravico do nje, jezikoslovci naj pa po kitajščini in sanskertu berbajo, — kaj pravite, ali čislajo ti gospodje slovenščino? Jaz bi djal, da ne! sicer ne bi kvasili takega kvasu ljudem, ki se

trudijo svojega jezika najprej sami se učiti in potem tudi njim in drugim kaj povedati, kar niso opazili v svoji leposlovni navdušenosti. Nekoliko sanskerta je dandanašnji *že* treba res tudi slovenskemu jezikoslovcu, ali da naj bi se v Vede in Paninija zarival, zato ga Bog ni poslal mej Slovence. Lepo in koristno je, ako znamo in poznamo več jezikov, zlasti tistih bogatih in imenitnih; ali napaka in greh mora biti, ako ne poznamo svojega domačega najbolje, ako ga ne preiščemo najtančniše, najnadrobniše. To je namreč naša dolžnost, druge drugim prepustimo brez zakrivljenja.

»Ali saj je že vse preiskano in določeno; ne tuhtajmo brez nehanja, kakó bomo pisali, skerbimo enkrat vže da bomo kaj; skerbimo za jederce, lupino pa pustimo, kakeršna je.« — To niso Vaše misli niti Vaše besede, gospod doktor, ali brale so se take ali podobne poslednja leta zadosti krat, in težko, da bi bile toliko koristile jedercu, koliker so škodile »lupini« — oj »lupini«! Da je mariskaj preiskano in prav določeno, nikaker ne tajim. Ali, ako so te preiskave in določbe celo mnogim pisateljem našim neznane ter se očitne napake pasejo po knjigah in časopisih brez konca in kraja, ni li to zanemarjanje in zaničevanje najdražjega zaklada, ki ga ko narod moremo imeti? — So pa tudi reči, ki so se sicer preiskovale in določevale, pa so se nápak določile. Ali sme, gdor ne zaničuje svoje slovenščine, želeti, da se take napake vkoreninijo ter se bo moralo učiti kedaj, »prav bi bilo tako in tako, ali pisati tako vender ne smeš, ker je napaka sploh sprejeta«? — Da imamo na polju našega slovenskega jezikoslovja pa tudi še popolnoma neobdelane ledine dovolj, tega seveda ne vedo možje, ki jezikoslovje menda le po imenu poznajo. In ta neob-

delana ledina niso samo tesno učenostne preiskave, kakeršne posebnega vpliva na razvitek knjižnega jezika in nadaljnje mikanje naroda našega ne morejo imeti; ledina je n. pr. tudi tako eminentno praktičen kos slovnice, kaker je ortoepija (pravorečje). Sicer so že pred več leti neketeri gospodje pisali o »parlamentarnem« jeziku, ali — to je bila »gurača in potrata zlatega časa«, in kar je pozneje čerkarska vednost in nevednost skušala dopovedati, kaj je bilo vse, če ne bob ob steno? In vender, ali ni ravno zanemarjanje ortoepije eden izmej poglavitnih vzrokov, da »ginemo«? Dokler se bo naša slovenščina tu tako tam tako govorila in v šolah po nepopolni pisavi kvarila, tako dolgo se ne bi smeli čuditi, ako se vmika pred jezikoma, ki se zaganjata vvanjo od severa in od zapada. Saj se kerči, gdo bi si mislil! celo pred vbogo furlanščino, dasi nima niti literature niti ortografije!

Kako se slovensko jezikoslovje pri nas prezira in zaničuje, bi se lahko pokazalo v več posameznih primerih; le enega ali dva naj omenim. Pred leti se je napravljala naša Matica (brez prave volje sicer), da bo izdajala znanstven časopis slovenski. V »Novicah« od 23. maja 1877 je izešlo »vabilo na naročbo in prošnja za dotično gradivo«. »Ta časopis«, pravi program, »bode obsegal vse, kar v znanstvo spada, s posebnim ozirom na slovanski svet«, in nato našteva posebej, kaj spada v znanstvo: »zemljepisje, zgodopisje, prirodopisje, starinstvo, razprave o kulturni zgodovini Slovencev, državoslovne, socijalne in gospodarstvene razmere;« in da ne bi kaj manjkalo, dostavlja za nadpičjem tudi »nabiro ostankov narodnega pesništva, razprave o novih iznajdbah, umetnijah in vedah, naznanila in presojevanja novih slovstvenih stvarí, poročila o delovanji Matičnem« — glejte, gospod doktor,

kaj je vse važniše od znanstva slovenskega jezika, slovenskega jezikoslovja, ki je skrito morebiti pod repkom »itd.«, ako se ni hotelo natihoma celo izključiti. — Kedo se bo čudil, ker tak znanstven časopis ni mogel na dan? Vsak nekoliko više izobražen Slovenec zna nemški, ali rad, ali nerad; nemška literatura mu je tako na stežaj odperta, kaker keteremu si bodi starodavnemu Nemcu iz Lipska ali Berlina. Tu ima znanstvenih knjig in časopisov o »zemljepisju, zgodopisju, prirodopisju, starinstvu in mladinstvu, deržavoslovnih, socijalnih in gospodarstvenih razmerah«, tako tudi »razprav o novih iznajdbah, umetnijah in vedah« izvirnih in iz vseh čihernih jezikov preloženih na slobodno izbiranje. In izverstno vrejeno nemško knjigoterštvo, ki ima pri nas povsod svoje postaje, mu postreže rado z najnovejšimi in, če hoče, tudi sè starišimi in najstarišimi dotičnimi knjigami in časopisi. — Pa znanstveno izobražen Slovenec ume tudi ostale slavenske jezike, tako da more znanstvena dela v keterem koli, vsaj sè slovníkom v roki, popolnoma umeti — slab slovenski učenjak bi bil, ako bi mu to ne bilo mogoče. Torej niti iz teh jezikov znanstvenih spisov, ki se tičejo slavenskih (ali »slovanskih«) zadev, ni treba prelagati v našo slovenščino. — Očitno je tedaj, kaj bi bil edino pravi obseg slovenskega znanstvenega časopisa. Ali ne samo to, kar je treba izobraženemu Slovencu vedeti in znati ko S l o v e n c u, pred vsem drugim torej znanstvo slovenskega jezika? Vender ne terdim s tem, da bi se bil dal časopis s tako omejenim obsegom v resnici na noge spraviti; prevelika je bila, kaker se mi zdi, tedaj razdraženost zoper »neplodno filologiško cepidlačenje«, tako se je namreč blagovolilo imenovati slovensko jezikoslovje. — Neplodno?

kajpada! krompirja in fižola ne rodi. Cepidlačenje? tudi! Ali vsako pravo znanstvo je »cepidlačenje«, ako hočemo tako reči. Qui bene distinguit, bene docet. In kaj še dlaka in podobne grobé reči, ki jih znanstvo cepi in pod mikroskop postavlja! znanstvo cepi tudi zrak, znanstvo cepi tudi sončni žarek, tudi bledo lučco meglene pežice na nebu, ki je ne vidi brez vmetelne pomoči najbistriše človeško oko. Je li tudi to vse brezplodno cepidlačenje? Krompirja in fižola ne rodi, tudi grozdja in ječmena ne. Ali, da bi le jelo in pilo, zato ni vstvaril Bog človeštva. Vera naša nas uči, da ga je vstvaril za večno zveličanje po smerti; naša pamet pa nam pravi zraven, da imamo po božji volji tudi vže na tem svetu neko splošno človeško popolnost dosezati, primerno zmožnostim, ki jih imamo za to iz božje dobrotljive roke.

Ne mislite, dragi gospod doktor, da to Vam dopovedujem, ki vem, da ste o vsem ravno tako prepričani, kaker jaz. Vam slovensko jezikoslovje ni »neplodno cepidlačenje« — ali ti listi bi vtegnili v roke priti tudi komu, ki mu je. To je res, da ne vem, ali ga bom preučil sè vsem tem; so ljudje, ki si mislijo, ako si sploh kaj mislijo: »Dokazuj, kar hočeš in kaker hočeš; nam je bob, mi smo pa stena, terda stena«. Ali naj si bodi, da tudi nikoger ne spreobernem, vender si nisem mogel kaj, da ne bi bil ob tej priliki omenil stermenja, ki me je prešinilo ob svojem času nad sramotnim odrivanjem slovenskega jezikoslovja, znanstva slovenskega jezika, tam, kjer bi ga imeli pestovati in izobraževati sè vso skerbjo, sè vso serčno ljubeznijo; otrok je namreč še. —

S tako ljubeznijo so skerbeli za svoj jezik Francozi in vzgojili so si kralja, ki kraljuje nad kralji in cesarji do današnjega dne in vklanjajo se mu najvišji

verhovi človeškega društva. »Die liebevolle, bis in die kleinsten Details des Wohllauts und der Stilrichtigkeit sich vertiefende Beschäftigung mit der heimischen Sprache« — tako piše Edvard Engel v svoji »Geschichte der französischen Litteratur. Leipzig 1883. Wilhelm Friedrich.« str. 13 in dalje — »das ist eine der bewundernswertesten Erscheinungen in der Geschichte der französischen Litteratur. Die französische Akademie, die viel bespöttelte, zopfige, für überflüssig gehaltene — was war sie ursprünglich anders als ein sichtbarer Beweis für die Liebe zur künstlerischen Ausbildung der Muttersprache? Nicht als Ursache der Stilreinheit und grammatischen Fixirung des Französischen, sondern als eine der Kundgebungen des sprachlichen Kunstsinnes eines ganzen Volkes muss sie aufgefasst werden. — Die prüden Kritiker im Parterre des Théâtre Français, welche Molière die berühmte »tarte à la crême« in »*L' école des femmes*« als stilwidrig vorwarfen, hatten gewiss Unrecht; aber sie glaubten gegen eine zu gewagte Durchbrechung geheiligter stilistischer Kunstregeln Widerspruch einlegen zu sollen. Wer denkt dabei nicht an die ebenso sprachkunstliebenden Athener, welche dem Demosthenes einen, übrigens absichtlich verübten, Sprachfehler mit Hohnlachen ins Gewissen riefen!«

In nekoliko dalje: »Die einseitige Pflege der sprachlichen und künstlerischen Form ist aber nicht nur die hauptsächlichste Veranlassung zur Weltherrschaft der französischen Litteratur während langer Zeit gewesen, — sie enthält auch die Entschuldigung für vieles, was inhaltlich weniger reizvoll, ja geradezu abstossend wirken müsste. — —

Dazu die ihr nicht angeborne, sondern durch eine jahrhundertelange Kunstarbeit aufgezwungene

Klarheit der französischen Sprache, die straffe, wenig Abirrungen von der Regel zulassende Wortstellung und Satzordnung, die Abneigung gegen farblose Abstraktionen, die Vorliebe für das prägnante Wort, für das »mot propre«, die Neigung zur sprachlichen Analyse, dieser Hauptbedingung der schriftstellerischen Klarheit, — das alles, und nicht am wenigsten eine gefällige Aussprache, hat die noch heute die gebildete Welt dominirende Stellung des Französischen bewirkt.« —

Tako torej Francozi ob času, ko je bilo jezikoslovje sploh še v plenicah. Zdaj je pravo znanstvo s terdnimi podlagami in zagotovljenimi načeli, in mi »jezikoslovni narod« naj ga ne le natihoma odrivamo, temuč tudi naravnost odganjamo? Naša slovenščina naj odraste kaker pastarica za kozamì, kaker vboga dekla z motiko v roki ali s pomínjakom na glavi, brez nauka, brez višje, plemenitiše odgoje?

Leta 1878 stoji v »Novicah« str. 98 »Poziv pisateljem slovenskim«. V tem pozivu Matičinega predsednika se bero ko »glas iz naroda« te besede »veljavnega rodoljuba iz Štajerskega«: »Kedaj bomo Slovenci od rešetarjenja jezikoslovja prestopili na spisovanje druzih važnih in slovstvu našemu potrebnih reči? Mar še nismo zadosti »filologische nation«? Človek bi nič ne rekel, ko bi »Matica« škode pri tem ne imela; če pa oporekajo udje, češ, to je za kakega jezikoslovca, ne pa zá me, ki bi rad v svoj poduk kaj čital, potem se bo moralo na javno mnenje veči ozir jemati.« — »Rešetarjenja« slovenskega jezikoslovja (t. j. znanstva našega slovenskega jezika) je v Matičinih knjigah do 1878 pač vbogo malo ali celo nič. Pa jaz mislim, ako bi ga kaj bilo, pa dobrega, bi ga morali udje le veseli biti in »čitati« ga

»v svoj poduk«. Slovensko jezikoslovje namreč nikaker ni le »za kakega jezikoslovca«, temuč za vsakega izobraženega Slovenca, ki hoče svoj slovenski jezik v resnici znati in poznati, kaker gre izobraženemu Slovencu. Slovenski jezikoslovec ne piše le za jezikoslovce, temuč za vse, ki hočejo prav slovenski govoriti in pisati, prav kaker pridigar ne pridiga le pridigarjem, temuč vsem, ki hočejo prav in lepo po keršćansko živeti, ali bi to vsaj morali hoteti.

Pa na kaj pa vender meri tisti »glas iz naroda«? Pač menda na neke spise, ki spadajo v znanstvo imenovano, kaker smo videli v »vabilu na naročbo« Matičinega časopisa, »starinstvo«. Tudi to je, kajpak! znanstvo, pa jezikoslovje ni zanj odgovorno. Če kopljem jaz na svoji njivi krompir, en drugi koplje na svoji prav tako in s podobno motiko ali rovnico »šac«, pa izkoplje črepinje, gdo je kriv? Ali naj jaz zato pustim svoj krompir, da mi segnjije v zemlji? — Sicer pa nočem nič reči zoper onega, ki je izkopal črepinje. Kmet bo rekel seveda, »črepinja je, ni vredno nič«, pa je vredno more več ko sto kron, če se nese kam v »muzeum«. Vender je pa zopet res, da narod ne more živeti od črepinj takih ali takih, od krompirja pa že za silo — za lakoto je še v oblicah dober. »Glas iz naroda« bi bil prav povedal, ke bi bil rekel: »Manj črepinj, pa več krompirja!« Tako je pa vse v enem košu tja vergel. —

In zdaj, kaj naj še povem? Naj začnem vnovič razkladati, kako sem se še bolj do živega prepričal, kako malo se pri nas ceni, kar nas dela narod? Ne! Vender pa premislimo nekoliko, kaj je to, kar nas dela vse vkup narod: slovenski narod. To je, kaj ne, naš jezik, naš knjižni, slovstveni jezik. Če pa mi tega jezika ne znamo in se ga tudi učiti ne maramo, če nam

je vse eno, ali se govori in piše prav ali ne prav, primerno ali ne primerno prirojenim mu zakonom, če nam je vse eno, ali je zdrav in močan in lepo raslega telesa, ali pa garjev in grintav, gerbast in jetičen dečak, ali teka in leta veselo ko ptič, ali z leseno nogo in o berlah hodi, ako nam je to vse eno, potem se nikar ne čudimo, če ginemo, če jih zmirom več od nas odpada k temu ali onemu tujemu, pa lepemu, zdravemu, mogočnemu in bogatemu jeziku, ki je ljubljen in v časti in se ga vse uči doma in drugod!

Ali je pa naša vboga slovenščina zaslužila, da jo tako malo cenimo, da se je celo pisatelji ne marajo učiti korenito, češ da niso jezikoslovci? Zaslužila? O kaj še! Ali ni ravno ona, ravno naša slovenščina mej vsemi slavenskimi jeziki najlepša, najprimerniše vstvarjena v vsakem oziru? Kako živ, kako bogato razvit je naš vokalizem v primeri, recimo naravnost, s hervaškim, ki velja sicer za najblagoglasniši, pa je v resnici v tem oziru, vsaj meni se tako zdi, vbog in, skoraj bi rekel, nekoliko terd in lesen, kaker koli se hvali.

Celo tisti samoglasnik, ki je pri nas najbolj zaničevan, tako da še svoje čerke nima, polglasnik, dela našo slovenščino nekako moško in ob enem lehkotno, mejtem ko ima hervaščina sè svojimi polnimi glasovi nekaj težkega, pa zraven — kako bi rekel, da ne bi žalil? — nekaj ženskega, morda celo otročjega.

Kako bogato razvito je dalje naše naglaševanje v primeri sè vsakim drugim raznih slavenskih jezikov, kako vgodno kaker prozi tako poeziji! Seveda se pa, žalibog, tudi najgrozovitiše zanemarja in razdira.

Zadosti krepak in moški, če se ne govori prenemarno, je tudi naš konsonantizem, ker je prost tistega mehkuženja, ki kaker nekaka baciljska bolezen razjeda

severne slavenske jezike, zlasti poljščino in ruščino, kaker tudi lužiško serbščino. Po pravici se je celo hervaškega ć, dasi nam ni celo tuj, knjižna slovenščina znebila. Ohranili smo topljenca nj in lj, kar je prav in zadosti. Da se je stari terdi ł pri nas najlepše in najdoslednišе nadomestil, je tudi resnica in slabo delajo tisti, ki nam vcepljajo terde nemške terne namesto sočnih domačih sliv.

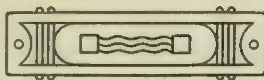
Naša deklinacija je krepka in vgodno spremenljiva, naša konjugacija krasno doveršena. Nima sicer starih aoristov in imperfektov, pa jih tudi ne potrebuje. Ima pa potrebni kondicionalj preteklega časa, ki ga ni imela stara cerkvena slovenščina in ga ruščina še prav do današnjega dne nima.

Da je naša slovenščina lep jezik, priznavajo tudi izvedeni in pravični tujci. Nekedanji ljubljanski profesor Peter Petruzzi je bil rojen Lah in je torej imel nekaj sluha za lepoglasje jezika. Vzroka hvaliti v šoli slovenščino, ke bi se mu ne bila res lepa zdela, pa ni imel. Vender jo je hvalil, da spominja v tem oziru na španščino. Ali je res tako, jaz ne morem soditi. Zdi se mi pa, da je španščina premonotonno slovesna, da bi se ji mogla primerjati naša priprosta pa raznolična slovenščina.

Naša slovenščina je torej, prepričani smemo biti, eden najlepših jezikov na svetu. Mi bi ta jezik morali ljubiti ko dragocen dar, ki nam ga je Bog dal, varovati ga skerbno vsake poškodbe in učiti se ga sè vso pridnostjo in natančnostjo. Brez učenja ni znanja, brez znanja ne blagostanja, ne vspeha, ne napredka. Najboljše orglje ne bodo lepo pele tistemu, ki se ni zadosti orgljati učil. Najpopolniši, najplemenitiši jezik ne bo rešil svojega naroda, ako ga ta ne ceni, ako se

zanj malo meni. Prej ali potlej se bo takemu narodu jezik potujčil, pohabil in poterl, dokler bo naposled popolnoma zamerl in zginil in sè svojim jezikom bo tak nemaren narod sam zginil s tega sveta — podlaga tujčevi peti!

Glejmo, da ne bomo mi tak narod!

Slovniški pomenki.

Nekoliko o naših dveh dolgih naglasih.

Dr. K. Štrekelj je pisal v Ljublj. Zvonu l. 1885 v svoji oceni Šumanove »Slovenske slovnice za srednje šole« mej drugim tudi precej obširno zoper naglasno »teorijo Škrabčevo-Valjavčevo«. Valjavec in Šuman sta sicer že dobro zavernila dotično dokazovanje in mislim, da so njiju razlogi prepričali vsakega, gdor je sploh v takih rečeh prepričanja zmožen in potreben; vender naj tudi jaz povem to ali ono. In pred vsem drugim, kar imenuje dr. Štrekelj »teorijo«, to ni po mojem nikakeršna teorija, »to je faktum, ki ga dvojenje in modrovanje ne overže«, da govorim sè Šumanom (Lj. Zv. V. 572). Kaker verjamete, da je dvojna Amerika, severna in južna, tako smete verjeti, da je v slovenščini dvojni dolg naglas, potisnjeni in potegnjeni, ali kaker koli hočete imenovati tega in onega. Ameriko je našel Krištof Kolumb in potem so jo mnogi videli, ki jim za terdno verjamemo. Dvojni dolgi naglas v naši slovenščini je našel pa Valentin Vodnik in za njim ga je slišal marisketeri in ga lahko sliši vsaki, gdor ima ušesa za to.

Vodnik torej piše na 4. strani svoje »Pismenosti ali Gramatike za Perve Šole« (v' Lublani, 1811):

»§. 6. Dolgi glasniki so, per ktirih izreki se dalje mudimo, ino se bolj na nje oprèmo, ko na druge.

Kratki glasniki so, per ktirih se manj mudimo, ino se na nje manj opremo. Dolgi so dvojni, eni *predtégneni* drugi *zatégneni*. Za njih razločenje imamo dva majhina znamia imenovana Vdarja; eden je *težik vdàr* (`) ktirga stavimo na predtégnene glasnike, ino na širok *è* ino *ò*;

Drugi je *ojster vdar* (´) koga stavimo na zategnene glasnike, ino na tesen *é* ino *ó*: *a* je dolg ino predtegnen v' besedah: *dàn vràt;* dolg ino zatégnen pa je v' besédah: *dán vrát,* kadar rečem: *jutrišni dàn nam kruh še ni dán; ga popade za vràt ino nese do vrát.*«

Faktum je torej pred mnogo leti Vodnik prav spoznal; pravih znamenj zanj najti, pa mu ni bilo dano. Gravis je bil v navadi vse od Krelja za znamenje nedoločnosti glasu (polglasnika). Kopitar je bil zoper to rabo ter ga je odločil za znamenje širokega *e* in *o*. Vodnik se ni hotel zameriti ni živim ni mertvim; sprejel je znamenje v tem in v onem pomenu, pa mu dodal še tretjega: dolg predtegnjen glasnik. Da je morala iz tega vstati le konfuzija, to je očitno. V naslednjih odstavkih jo imamo v resnici v najlepšem cvetju, zlasti:

»*ì* je dolg ino predtégnen; *í* dolg ino zategnen postavim: tma še ni *bìla,* kadar je ura osem *bíla.*«

»Ravno to opomnimo tudi od *ù*, ino *ú* dolgih, postavim: ta *kùp* žita dam bolši *kúp;* opomnimo tudi, de *ì* ino *ù* izrekujemo večidél kakor brezglasna predtégnena glasa.«

V kaki razmišljenosti ali bolje brezmiselnosti je mogel Vodnik za zgled d o l g i h, ino »predtegnenih« *i* in *u* staviti besedi b ì l a (gewesen) in k ù p (Haufen), to je težko vedeti; da je v tisti razmišljenosti prezerl, da ima k ú p (cena) dolg »p r e d t e g n e n« (ne »zatégnen«) *u* ter bi bil moral torej po svoje pisati k ù p, to potem *že* več ni tako čudno.

Pri vsi ti zmešnjavi je torej vender le Vodnik pervi mej nami, ki je dolge zloge ne le govoril z dvojnim različnim naglasom, temuč tudi opazil in vedel, da jih tako govori. Kedo je drugi, ne vem.

Meteljko v tej reči ni prišel do pravega spoznanja; vender poroča tudi on o neki dvojni različni izreki ravno tistega dolgega glasnika. V slovnici str. 208 piše: »Der Unterkrainer liebt bey allen auf *ím* auch im Dual und Plural den gedehnten Ton auf der Biegungssylbe, und unterscheidet nur durch eine nachdrücklichere Dehnung den Imperativ vom Praesens: Praes. u č í v a, u č í m o, Imp. gleichsam u č j í v a, u č j í m o.«

Torej ne »bedeutendere« ali »unbedeutendere Dehnung«, temuč »nachdrücklichere Dehnung«, in to je v resnici pravi izraz za dolgi p o t i s n j e n i naglas v primeri s potegnjenim. Znamenje Meteljkovo za ta naglas (j) pa je seveda še nerodniše od Vodnikovega.

Kar Meteljko za dolenjščino, priča za koroščino Šajnik (ali, kaker se gospod sam zapisuje, Scheinigg). On piše (Kres I. 619): »môr'm = moram in môr'm = morem (glas je v obeh enak, ali ima različno nuanço).«

To se pravi po naše: v »môr'm = moram« je *o* dolg potisnjen, v »môr'm = morem« je dolg potegnjen, kaker se te dve besedi razločujete tudi na Kranjskem: mó'rèm *muss,* mó'rèm *kann.* Da bi bil Šajnik na take »nuanҫe« pazil le tudi pri drugih besedah ter jih skozi in skozi zaznamenjeval!

Miklošič naposled terdi: »*die länge ist entweder einfach:* vrāt *collum oder doppelt:* vrāt *portarum.*« — Želeli bi bili nekoliko več zgledov dvojne dolžine. Ako smemo soditi po tem edinem, bomo pač rekli, da čuti

gospod *doppelte länge,* kjer čutimo mi dolg potegnjen, *einfache länge,* kjer čutimo mi dolg potisnjen naglas. Izreki njegovega kraja morebiti je njegov »terminus« primerniši, kranjski izreki mislimo da je primerniši naš; (96) v bistvu pa je stvar ena in ista tu in tam. Da so potegnjeno naglašeni zlogi za spoznanje daljši od potisnjeno naglašenih, bi vtegnilo biti res. V češčini stoji za naš potisnjeni dolgi skoraj vselej kratek, za naš dolgi potegnjeni pa prav pogostoma dolg glasnik, kar pač ne more biti zgolj naključje. Primeri naše: drê'n, grê'h, krí'ž, kó't, plá'šč, pó't, smê'h,

---

(96) *Dr. A. U. piše v oceni Breznikove slovnice (Čas X. str. 231): »Malo srečni se zde nam navadnim bravcem izrazi za naglas: potisnjen in potegnjen. Pričakovali bi prav narobe. Potisnjen se nam zdi naglas, ki mu pravijo Nemci »steigend«, potegnjen pa »fallend«. Ali ni mogoče najti bolj primernih izrazov?« Na to mi bodi dovoljeno odgovoriti:*

Izraza potisnjen in potegnjen sicer pervotno nista moja, ali dr. Breznik jih je najberž od mene sprejel; naj torej povem, zakaj se meni zdita dobra, morda celo boljša od nemških »fallend« in »steigend«. S potiskom se reč premakne, kaker n. pr. otroški voziček, ki ga pestuna porine in potiska pred seboj (zaznamenjujmo to tako: •—), ali kaker žrebelj, ki ga vdarec s kladivom zabije v les (zaznamenjujmo: ˙|); s potezanjem se premakne, kaker kola, ki jih živinče potegne za seboj (zaznamenjujmo: —•), ali kaker zob, ki se s kleščami izdere iz čeljusti (znamenje: |.). Po teh primerih mislim da se naglas, ki ima svojo moč ali povdarek spred ali v začetku samoglasnika, prav imenuje »potisnjen«, nasproti naglas, keterega moč je zad ali na koncu

s r ê'n, k o l á'č, k o v á'č, n o v á'k, k o m á'r, r e š e t á'r, r o k á'v, k l o b ú'k, p é't à k, z ó'b à c, s ó's è d, á'p n ò, p í's m ò, l í'c e, ú's t a, b r á'n a, s v ê'č a, k l e č í'm o, b r ê'z a, b ú'r j a, k ó'ž a, k r á'v a, s í'l a, š k r í'n j'a, g ó's l e, b l á't ò, d ê'l ò, m á's l ò, s á'l ò, s í't o, ž í't ò, m á't ì, s l ê'm e, t ê'm e, m á'l ò, b l í'ž e, n í'ž e, p r á't ì, s p á't ì itd. s češkim: dřín, hřích, kříž, kout, plášť, pout, smích, sřín, koláč, kováč, novák, komár, rešetář, rukáv, klobouk, pátek, zoubec, soused, vápno, písmo, líce, ousta, brána, svíce, klečíme, bříza, bouře, kůže, kráva, síla, škříně, housle, bláto, dílo, máslo, sádlo, síto, žíto, máti, slémě, témě, málo, blíže, níže, bráti,

---

samoglasnika, »potegnjen«. Nemci imenujejo pervega »fallend«, ker je v začetku v najvišji moči in potem se znižuje, peša ali pada. Drugega imenujejo »steigend«, ker se mu moč proti koncu vzdiguje in na koncu samoglasnika doseže svojo najvišjo stopnjo. To je sicer vse prav, ali nemška izraza bi se mogla umeti tudi o muzikaljnem vzvišavanju in znižavanju glasu samega, naša pa kažeta le na mesto glavnega napora glasu, ne da bi bilo misliti na kako petje v izreki. Beseda p o t i's n j e n ima po verhu sama naglas, ki ga pomeni, ravno tako nasproti beseda p o t é'g n j e n. Po koncu postavljeni znamenji ˥ in ˩ daste skrajšani ' in ' in na kratkih samoglasnikih je po prostoru · proti štokavskemu . v tem razmerju, kaker ' proti '. Jaz si po vsem tem za naše naglase ne morem misliti niti imen niti znamenj pomenljiviših od teh. Znamenja je Breznik seveda nekako moral vzeti hervaška ali serbska že zaradi Pleteršnikovega slovarja. Vender upam, da v prihodnjih izdanjih naših ne bo popolnoma preziral; boljše bi bilo seveda skoz in skozi se jih deržati, da bi se le v začetku povedalo, v kaki razmeri so s Pleteršnikovimi.

spáti; nasproti naše: brú's, glá'd, lê's, mé'd, pô't, rô'g, goló'b, koré'n, oblá'k, pepé'ļ, stàrná'd, kolô', kopnô', Bogá', morjé', pú'ška, sú'knj'a, brá'no (instr.), kó'žo, čelj'ú'st, povê'st, pokô'ra, pondê'lj'àk, mí'sàļ, izpô'vèd, prá't, spá't (supin) itd. s češkim: brus, hlad, les, med, pot, roh, holub, kořen, oblak, popel, strnad, kolo, kopno, Boha, moře, puška, sukně, branou, koží, čelisť, pověsť, pokora, pondělek, mysl, zpověd, prat, spat.

Iz tega je, mislim, koliker toliko jasno, kako globoke korenine ima naše razločevanje mej dolgim potisnjenim in dolgim potegnjenim glasnikom. Ne le s hervaško-serbskim se lepo vjema, tudi češčina mu po svoje priterjuje. Mogoče sicer, da se to razločevanje dan-današnji semtertja res *že* osiplje, kaker jutranja rosica, ko sonce na poldne gre. Ali kedor je po sreči ali nesreči v takem kraju rojen, naj svoje zgube ne pripisuje slovenščini sploh, zlasti pa naj nikar ne dela težav z novimi teorijami na tako zrabljeno naglaševanje opertimi. (97) (Cv. VI. 8.)

---

(97) *Že v spisu o naglaševanju velevnika smo videli, kako škodo bi delal naši slovenščini, kedor bi preziral in preganjal iz nje dvojni dolgi naglas. Pa tudi v sklanji je razloček mej potegnjenim in potisnjenim naglasom prav tako važen, kaker razloček mej padežnimi končnicami. V mn. rodivniku pomeni potegnjeni naglas to, kar končnica -ov ali -j: mó'ž vir, mó'ž virorum, rečí' rei, res (pl.), rèčí' rerum; podobno v ed. rod. glavé' capitis, v mn. im. in tož. glavé' capita. Debla na -a, ki imajo potegnjeni naglas na korenu, ga v ed. orod. nadomeščajo s potisnjenim: hí'šo (acc.), hí'šo (instr.). Tu pomeni torej potisnjeni naglas to, kar v štajerskem narečju končnica -j: hišoj. Kako*

O neketerih ozirnih zaimkih.

V oceni Šumanove slovnice v V. letniku Lj. Zvona str. 374 piše dr. K. Štrekelj: »V ti obliki brez *že* se je *ki* ohranil še dandanes pri vseh Slovencih, torej ni okršen »kir«, kaker trdi Škrabec, ampak — »um-

---

potrebno bi vtegnilo biti v kakem primeru, da bi se dotično znamenje tudi pisalo, bo jasno morda iz naslednjih verstic:

Sta’rčàk, na bé’rlo bera‘ško opàr’t,
Ča’kam tù dê‘klo Gospô’dovo, smàr’t.
Tré‘tja stôlê’tja mì y̨tê’ka četàr’t;
Ka‘j čèm ve·č tu’kaj, poló‘mlj’en, potàr’t?

Tru‘dnò tô’ tru‘plò na màr‘tvìh vàr’t!
Ta’m je zelé’ni zagri‘nj’aj pàr’t,
Dókle·r za du’šo mù y̨ho·d bó odpàr’t,
Ka·mà·r pod ru’šo ne smê’ ž nj’i‘m kàr’t.

Ka·mà·r ne za‘jde trohno‘ba, ne· smàr’t,
Kje·r ga ne na‘jde hudo‘ba, ne· čàr’t,
Z du’šo na·j ta·m prerojé‘nò žìvi‘;
Ž nj’ò‘ se y̨se· vê’ke Bog‘a’ veseli‘!

»Za du’šo« (post animam), ker gre duša berž po smerti, kamer si je zaslužila, telo bo prišlo za njo po vstajenju (carnis resurrectionem). Brati »za du‘šo« (pro anima) bi bilo nesmiselno. — Namestu »pod ru’šo« bi se moglo reči »spod ru‘še«; ali »kert, pod ru’šo s človekovim telesom, ne sme ali ne more ž njim«, bi se tudi prav reklo, in tako bi bilo menda poetično boljše rečeno; »pod ru‘šo« pa bi bilo seveda pravemu pomenu celo nasprotno.

gekehrt ist auch gefahren!« Po analogiji večine relativov, ki nam kažejo pridevek *že (r)*, postalo je iz ki, kiže, kire, kir!«

Ali res? »Umgekehrt ist auch gefahren«? Mogoče na Nemškem; pri nas na Kranjskem sem zmirom videl, da ljudje za oje vprezajo svojo živinico, ne za osoro! Tako se tudi jaz od spred lotim besede, ako jo mislim izpeljavati, ne od zad; torej ne z najnovejšo, temuč, koliker morem z najstarišo njeno obliko začenjam. Oblika »ki« pa je nova. Zastonj jo boste iskali pri Trubarju, Dalmatinu itd., prikazuje se še le v 18. stoletju. Ako bi bil Trubar le ki pisal in mi bi dandanašnji le kir govorili, potem bi jaz rekel z Vami: »ki je stariše, kir je dobilo svoj *r* po analogiji večine relativov«. Ker pa Trubar piše le kir in mi govorimo le ki, zato terdim jaz kar »terdim«. Pa to svojo terditev morem podpreti tudi še z drugimi, popolnoma gotovimi primeri. Današnje pisno ko je v primerih, keder se izgovarja z nedoločenim glasnikom (kə), okeršen kedar (kədər). Dokaz: Besedice ko (to je kə) ni najti pri naših pervih pisateljih; namestu nje stoji kadar (to je kədər) in sicer v obejuh pomenih: *cum* in *si*. Dalmatin piše I. Moz. 19. B: »Inu sonce je bilu gori izešlu na zemlo, kadar je Lot bil v' Coar prišàl.« Zdaj bi pisali: »ko je bil Lot v Coar prišel.« Jan. 19. A: »Ti bi neimel obene oblasti čez mene, kadar bi taista tebi nebila dana od ozgoraj doli.« Zdaj: »ko bi ti ne bila dana« itd. Kar je meni znano, ima kebi namestu kadar bi pervi še le p. Hipolit v svojem prevodu Tomaža Kempčana leta 1719, n. pr. str. 193: »Jezus bi rad hotel pèr tebi stanuvati, kebi se ti mogel od vsih stvari odločiti«. — Naše »kebi« je herv. kad bi, severno-ogersko-slovensko (»slovaško«) ked' bi ali ke bi,

prim.: »Ked' bi ti Janík len troška vetši bou, Verubis mojemu srdečku milši bou.« »Dala bi mu dala, červenuo jablčko, Ke bi mi pobozkau moje bielo ličko.« (Nar. pes.) Namestu »ke bi«, kar je potemtakem tudi za našo slovenščino dosledna pisava, pervi piše napak »ko bi« M. Ravnikar, n. pr.: »Kako bi bilo žalostno, ko bi bil clo sam kdo na svetu!« — Ako je kir iz ki, bo pač tudi kadar iz ko; kaj ne da? Ali kako je pa zopet to, da naši stari »starega« ko ne poznajo, temuč le »mlado« kadar? Ali je bilo morebiti v 15. ali 16. stoletju vmerlo, da je le sin gospodaril, v prejšnjem je pa čudežno od smerti vstalo? Dokler ne dobimo na to vprašanje verjetnega odgovora, menda po pravici ostanemo pri tem, da je ko (to je kə) okeršen kadar (kədər). — Poleg tega ko pa imamo v današnji naši slovenščini še drugi ko, ki se tako prav piše, izgovarja se pa nekod ku, nekod pa, to je zlasti na Gorenjskem, kaker oni: kə, s polglasnikom, ali pa tudi brez njega: »k«: »blj k tí« (bolj ko ti). Tudi ta ko je našim pervim pisateljem čisto neznana besedica. Pervi jo piše, in sicer po dolenjski izreki »ku« zopet p. Hipolit na dvejuh mestih svojega Tomaža Kempčana str. 154 in 444: »bèrš ku berš«. P. Rogerij ima v svojem »Palmarium empyreum, Clagenfurti 1731« ko vže večkrat, pa menda le v verzih, n. pr. »Kó iz tèrnja roža príde, takú brumnim čast izjide Iz lebna žalostniga.« (I. str. 363.) Stariši pisatelji bi bili pisali v tem primeru kakòr ali koker in še zdaj bi se tako lahko govorilo in pisalo. Tudi pred »bi« je »ko« (iz kokər) opravičeno v pomenu *wie, sobald als* (ne pa v pomenu *wenn,* kjer velja le ke t. j. kə); prim. Ravnikar, Zgodbe sv. pisma I. str. 143: »Ko bi trènil, ga je minjila«. Trubar in njegovi verstniki bi bili pisali v takem primeru: »koker bi« ali

»kakòr bi«. In vender, ako je kir iz ki, mora biti kaker iz ko. Kaj pa je vzrok, da naši pervi pisatelji tudi tega ko ne poznajo? Ali je spak spal dvesto let, ali kali? Nam se to ne zdi verjetno; zato ostanemo pri svojem prepričanju, da je namreč ko (kjer je pravi ko, ne kə) okeršeno kokər, kakər, kakore, in to je iz jakože. Pervotni slovenski ozirniki so namreč iz kazalnega zaimskega korena »*jo*« ter imajo na koncu členek »*že*«. Ta členek se je v tem primeru pristavljal nekedaj v vseh slovenskih jezikih; kjer ga zdaj nimajo, so ga zgubili pozneje. Stara hervaščina ga je imela; vsaj pri nikavnicah se je v pervi hervaški tiskani knjigi iz leta 1495 ohranil v mnogih primerih: nikogare, nikomure, nitkore, nigdore, ništare, ničesare itd. Ke bi se nam bíli ohranili tako stari spominiki štajerskega narečja, gdo ve, da ne bi bilo v njih členka že = re = r? Zgodovina priča potemtakem, da se r = re = že v resnici kerši in odpada. S tem pa ni rečeno, da bi se nikjer ne pristavljal, kjer ga ni treba. Res se je zgodilo to n. pr. v besedi nihčer, kaker se nekod govori za sploh navadno nihče. Po analogiji drugih nikavnic je sprejela beseda nihče *r* na konec ob času, ko ljudje niso več pomnili, da je r = re = že, niti vedeli, da je že v besedi nihče (t. j. nihtže) vže obseženo. Podobno se podvajajo predlogi v goriškem »sə žnjim«, »sə zmano« itd. in v dolenjskem »v vanj« (razločno se namreč tako govori, ne samo »vanj«). Šumanu — njemu zlasti velja ta opazka glede na to, kar piše o besedi nihče v Lj. Zvonu 1885 str. 569 — tudi ni jasno, kako bi bil izpal *o* iz niktože. Tudi meni ní jasno, kako je; vem pa, da je, kaker je še v mnogih drugih primerih; ništer je iz ničtože, bəlj ali po staro blje je iz bolje, ravno tako je dəlj iz dlje

in to iz dalje, nikogre ali nikogər iz nikogare itd. Ako ne vemo, kako se je kaj naredilo, ne smemo zato reči, da se ni naredilo. Za mariskaj na svetu ne vemo, kako je, pa je vender. Tako tudi ne vemo, kako je starim slovenskim ozirnikom začetni *j* odpal; ali da se je ob svojem času to res zgodilo, nam za terdno pričajo frizinški spominiki, kjer beremo vedno *ese* (t. j. eže) za ježe, *egose, emuse, elicose* (t. j. egože, emuže, elikože) za jegože itd., *acose* (t. j. akože) za jakože. Da se pri tem ne smemo izgovarjati s pomanjklj̦ivo pisavo, pričajo dotične besede, kjer nimajo členka že; tam je namreč *j* pisan, ali z *i* ali z *g: iega, gego* (t. j. jega, jego). Brez *j* pred *e* v začetku se pišete le še besedi *este* (t. j. ešće) in *edin,* ki ga tudi dandanašnji nimate, in, ako ga je kedaj imela, beseda *ecce* ali *eche* (t. j. *eće*). Stari ozirniki so torej ob svojem času izgubili začetni *j,* to se ne da tajiti; sami pa se zato niso izgubili. Ali pomanjkanje nekakega soglasnika se je čutilo in tu je analogija vprašavnikov in zlasti nikavnic pokazala svojo moč, namestu akože je narod začel govoriti kakože po vprašavnem kako in nikavnem nikakože. V štajerskem keliko imamo najberž še zdaj spomin na staro k-elikože. Da se je sicer spremenilo po vprašavniku v glasoslovno primerniše k*o*likore, ni da bi se čudili. Vender se je *k* sploh že pozno začel predstavljati, ko glede goltnikov stari zakon več ni bil v veljavi; od tod ker (ki je pa zdaj vže tudi izgubilo večinoma svoj *r:* zato kə) iz eže (herv. er, jer), od tod tudi kir iz k-iže; prim. lužiško kiž in kenž. Poslednja oblika (kenž) je zlasti važna, ker se ne da po nobeni ceni razlagati iz kyj+že, temuč le iz (k)-jь-n-že; prim. češko jenž. (Cv. VI. 10.)

»Kir« in »kéri« in pa še kaj.

(Cv. VI. 11.)

Na opazke v Cv. VI. 10. sem prejel dva jako prijazna dopisa. V pervem priterjuje cenjeni pisatelj moji razlagi besedice kə pred bi, spominjaje, da tudi Poljaki pravijo kieby poleg gdyby, kar je po etimologiji eno; ravno tako Čehi ké by, kéž by ali kýž by (iz kə[d]že by) poleg kdyby. Jaz omenim tu še malorusko ko by, ki se vjema z našo pisavo, pa je zato nikaker ne opravičuje; ruski *o* stoji tu za stari nedoločnik »jer« kaker v »og*o*nj« itd. Nâša izreka hrani nedoločnik, naša navadna pisava pa ga namešča z *e*, ne z *o*. — Drugi čislan pisatelj me spominja besede kéri -a -o ter sodi, da »»kir« ni: ki+re = ki+*že*, pač pa k*é*ri = k*i*ri, kjer je v zadnjem zlogi *i* »v grlu zaostal««. V resnici! priterjujem popolnoma, »kir«, ki se sliši na Kranjskem v primerih kaker: »tisti, kir je to rekel, je prav rekel«, ni iz k-i-že, temuč iz kiri = kéri, in ta kir se tudi na Kranjskem, kaker na Štajerskem (kjer je po sporočilu gosp. pisatelja na Murskem polju v obliki kéri navaden) sklanja od konca do kraja: kir, kira, kiro, kirga itd. Ali o tem dijalektiškem kir jaz nisem govoril, temuč o starem »kir«, ki se nam je ohranil, kaker sodim, edino v očenašu: »Oče naš, kir si v nebesih«, sicer pa se dandanašnji govori le v okeršeni obliki »ki« ali »kə«. Oni stari »kir«, ki ga pišejo naši pervi pisatelji namestu sedanjega »ki«, pa se ne da razlagati iz kéri. Zakaj ne? Vzrokov je več. Pervič se v 16. stoletju zlogi tudi na Kranjskem niso tako »goltali«, kaker se dandanašnji, zlasti se je končni *i* izgovarjal, saj se celo versifex tedaj nobeden ni spozabil, da bi bil

pisal katér namestu kateri, to zaušnico je dal slovenskemu jezikoslovju, in celo v rimi, sloveč pesnik še le naše dni. Ni stara slovenščina niti noben drugi slavenski jezik ne pozna nedoločne oblike te besede. — Drugič se stari »kir« ne da razlagati iz kéri, ker v 16. stoletju poslednje oblike še ni bilo. Tadanji naši pisatelji pišejo le kateri ali (jako poredkoma) keteri. Izgovarjalo se je brez obene dvojbe kəté'rì z nedoločnim samoglasnikom (polglasnikom) v pervem zlogu. Ta samoglasnik pa se je sčasoma začel izgubljati ter je ostalo kteri. Ali *k* pred *t* slovenščina ne ljubi; primeri nô'ht za nokt in dialektno nehte'ri za nekteri. Iz kteri so nastale po raznih krajih razne oblike. Prekmurščina ima šteri, kar je iz hteri; primeri stsl. hto iz kto za kъto. V dolenjskem in goriškem narečju in gotovo tudi drugod pa se je naredilo iz kteri po prestavi: tkéri, kaker v hervaščini tko iz kto. Ali tudi tkéri je bilo preterdo; odpadel je torej *t* in ostalo kéri, kaker pišejo Serbi ko za herv. tko. (Podobno je po moji misli odbrušen *č* pred *k* v besedi kaj, ki je nastala iz genitiva čego (= česo) = čьgo = čəga = čgá = čká = ká = káj). Poleg kéri se nam je ohranila stara oblika kətéri in iz tkéri se je naredila təkérì. V svojem kraju sem slišal vse tri, kətérì, təkérì in kérì, brez razločka v pomenu. Ali ta pomen ni tisti, kaker starega »kir«, današnjega ki, kə. Kəteri je po etimologiji to, kar sanskertsko *katará,* gerško *πότερος*, latinsko *uter,* staronemško *hvedar,* srednje-nemško *weder* t. j. **welcher von zweien**; vender obsega naše kəteri tudi pomen sanskertskega *katamá* t. j. **welcher von mehreren.** Besedo kəteri rabimo torej le, ko govorimo o nekem ali nekih ne še znanih izmej dvejuh ali mnogih, in sicer pervotno le

vprašavno ali nedoločno, dandanašnji z okrajšanim naglasom ozirnih zaimkov tudi ozirno; n. pr.: »katé'ri naročnik še ni poslal naročnine?« »Če kəté'rí naročnik še ni poslal naročnine, naj jo pošlje kmalu!« »Naročnik, kəté'rì še ni poslal naročnine, naj jo pošlje kmalu!« Ako govorimo pa o znanem naročniku ne glede na ostale, bomo rekli edino prav: »Tisti naročnik, kì še ni poslal naročnine, naj jo pošlje kmalu!« ali po staro: »Tisti naročnik, kìr še ni poslal« itd. Vender bi se tudi v pervem primeru moglo tako govoriti; mora stati »kətérì« le, ako stoji brez samostavnika: »kətérì še ni poslal, naj kmalu pošlje«; »kətérì še niso poslali, naj kmalu pošljejo.« — Iz tega je lehko posneti, koliko je resnice v besedah dr. Štreklja: »Relativum v novi slovenščini se izraža z interrogativnim pronominom. To nam spričuje pred vsem kateri, a, o.« (Zvon V. 373.) Komu ni znano, kako je naša slovenščina iz perva o nemških bérlah hodila in hodi pogostoma še dandanašnji? Od tod kateri v naših knjigah brez razločka za vsaki *welcher*. Ali za etimologijo ostalih ozirnikov ta književna raba ne »spričuje« ničeser, dasiravno se bo gotovo težko ločiti od nje, zlasti kjer stoji kateri s predlogom. Mi pišemo n. pr.: »Škoda, zavoljo katere se pravdata, ne znaša polovico stroškov, katere si nakopavata.« Ljudje pa govore: »Škoda, ki se pravdata zavoljo nje, ne znaša polovice stroškov, ki si jih nakopavata.« — S to rabo našega ki, starega kir, se vjema raba besedice kiž ali kenž v lužiški serbščini: »muž, kiž jeho znaju«, po naše: »mož, kì[r] ga poznam«. Naše ki, staro kir, je torej očitno to, kar lužiško kiž ali kenž. Tega pa ni mogoče izvajati iz kéri = kəteri; torej tudi našega kir ne. In tu imamo tretji dokaz, da je kir (sedanje ki) v resnici iz k-iže, ne

iz kéri po misli našega dopisnika, pa tudi ne po Štrekljevi misli iz kъjь+že, ali po Miklošičevi iz kədeže. Zoper Miklošičevo razlago se vpirate tudi obliki kygar in kemer v znani očitni izpovedi iz 15. stoletja. Kygar ne more biti kogar, kaker stoji besedi podpisano v Berilu za 8. razred; po mojem prepričanju je rodivnik imenovavnika kir, nastal iz stsl. jegože. Iz jegože se je naredilo igože, kaker igdaže, kar imamo v friz. spom., iz jegdaže, ali kaker išče ali iše, kaker piše Krelj in v pentateuhu in registru na koncu biblije tudi Dalmatin, iz ješče. Iz igože je nadalje igore, igre, igr, igər, v čemer se je pa le končnica čutila. Treba je bilo torej spred postaviti kaj deblu podobnega, in to se je vzelo od vprašavnika; tako je nastalo kigər. Ravno tako si bomo razlagali kemer, kar je pač le nekoliko nenatančna pisava za kimir iz imiže. Potemtakem v 15. stoletju besedica kir še ni bila popolnoma izgubila svoje sklanje. Ako bi bila iz kədeže (pervotno ideže), pa bi sklanje nigdar imela ne bila. Vender radi priznavamo, da je tudi iz ideže (prav za prav iz iždeže ali *ižděže, prim. Leskien, Handbuch der altbulg. Sprache. 2. Aufl. pg. 96.) nastalo kir (kjer) in iz tega ki (kə): »tam, ki sva včeraj bila«. Sedanje naše ki (kə) je sploh v raznih primerih iz raznih besedic, tako naposled v pomenu *quia, quod* iz ker in to iz ježe, eže, kaker priča herv. jer, er in prekmursko ar, kar je pač iz er kaker adən iz edən. Prim. friz. spom. I. 16, 17: »ili eže mi se tomu hotelo, emuže mi bi se ne dostalo hoteti«, in dalje: »ili eže jesem ne spasal nedela ni sveta večera«, po naše: »ali, kè[r] se mi je hotelo, kar bi se mi ne bilo imelo hoteti«, »ali, kè[r] nisem deržal praznika, ni svetega večera«.

K nauku o časih v naši slovenščini.

(Cv. VII. 2 b c.)

Jako spoštovan duhovni gospod me je nagovoril v prijaznem pismu, naj povem svoje misli o našem »bombardiranju«, t. j. premnogi rabi besedice bom itd. za opisovanje prihodnjega časa. Veselilo me bo, ako naslednje verstice to stvar koliker toliko pojasnijo ter vsaj nekoliko pripomorejo, da se resnica prav spozna.

Glagoli so v slovenščini perfektivni in imperfektivni: rešiti *λῦσαι*, reševati *λύειν*. Imperfektivni imajo tri čase: *praesens* rešujem *λύω*, *imperfectum* reševal sem *ἔλυον*, *futurum* reševal bom. Perfektivni pa imajo štiri čase: *perfectum* rešil sem *λέλυκα*, *plusquamperfectum* rešil sem bil *ἐλελύκειν*, *futurum exactum* rešil bom *λελυκὼς ἔσομαι*, **aorist** rešim *ἔλυσα*. »Jaz rešim vsaki vozal, keder si bodi, pa zdaj ravno ne rešujem nobenega«. Iz tega zgleda je menim da zadosti očitno, da »rešim« ne pomenja sedanjega časa in torej ni *praesens* (razen po obliki); »rešim« naznanja le doveršenost djanja, je torej *ἀόριστος* v pravem pomenu te besede t. j. neomejen čas. Ravno zato pa se lehko rabi, ako je iz konteksta pravi pomen zadosti jasen, tudi za djanje, ki je **vže** doveršeno, to je v pripovedovanju za *perfectum,* ali pa za djanje, ki se **še le** ima doveršiti, to je v napovedovanju za *futurum exactum.* »V enem tjednu pokosim, kar imam«, to se pravi, da se vselej (vsako leto) tako zgodi *(aoristus gnomicus),* ali pa, da se sploh lehko tako zgodi; ni pa s tem rečeno, da sem vže, niti da bom še le pokosil. Ako pa pravim: »Vlani osovrej sem se bil namenil z domu. V enem tjednu pokosim, kar imam, pa hajdi po svetu!« ali pa: »Letos sem namenjen z domu. V enem tjednu pokosim,

kar imam, pa hajdi po svetu!« — tu kontekst določuje čas in ravno tistim besedam daje popolnoma nasproten pomen. Določno bi se govorilo v pervem primeru »sem pokosil«, v drugem »bom pokosil«. — Ta dva časa, *perfectum* in *fut. exactum,* ima enako sestavljena vže stara slovenščina, oba sta torej pri nas popolnoma opravičena. Ali stara slovenščina je nadomeščala v pripovedovanju perfekt sè svojim starim formalnim aoristom, tako ji je ostajal pomenski aorist, ki je po obliki sedanjik, le za *futurum exactum.* Ako pravijo slovnice, da je *praesens* doveršnih glagolov stari slovenščini služil za *futurum,* je to nenatančno; služiti je mogel le za zaznamenjevanje v prihodnosti doveršenega djanja in to je *fut. exactum,* bodisi da stoji v glavnem stavku, kaker v gerščini, ali pa v odvisnem, kaker v latinščini. In tako more služiti tudi nam. Naj se torej ne pravi, da je sedanjik doveršnih glagolov pravi *futurum,* ker nimajo doveršni glagoli niti pravega sedanjika, niti pravega futura, temuč, kaker sem rekel, **aorist** in *fut. exactum,* in poslednji sme stati povsod, kjer ga logika zahteva, pervi pa ga sme nadomeščati zastran spremembe in okrajšanja, kjer razumljivosti ne škodi. Ne moremo pa nadomeščati z aoristom pravega futura, ki pomenja djanje, ki se bo v prihodnosti godilo ne glede na doveršenje: »kosil bom«. Vprašanje je, ali bi se dal nadomeščati s pravim sedanjikom. Ako se kaj prav živo pripoveduje, rabimo pravi sedanjik ko *praesens historicum* namestu imperfekta: »Vlani sem mislil vse sam pokositi. Kosim, kosim cele tri tjedne, pa še nisem bil gotov«. Tako se sliši tudi v napovedanju: »Jutri kosim v lazu, pa pridi kaj pogledat.« »Pojdi, greva na božji pot!« itd. Dasiravno pa se rabi *že* v stari slovenščini pravi sedanjik včasi tudi za futurum, vender

bi vtegnila pri nas biti ta raba germanizem. Gotovo pa so germanizmi mnogi sedanjiki, ki se berejo za futurum v molitevnih knjigah v odvisnih stavkih, n. pr.: »Tako sem sklenil, daj, da s tvojo pomočjo srečno dopolnujem« (prav bi bilo: »da bom dopolnjeval«, ali pa: »da dopolnim«). — »Tebi priporočim to noč svoje telo, da v tebi sladko počivam« (prav: »priporočam ti svoje telo, da bom to noč v tebi sladko počival«). Tudi staroslovensko: »ne pьcěte sę, čьtô jaste i čьto pijete«, t. j. »ne skerbite, kaj ješte in kaj pijete« po naše ne bi pomenilo: »ne skerbite, kaj boste jedli in kaj boste pili«, temuč: »ne skerbite, kaj je to, kar jeste in kar pijete«. — Stara slovenščina le imej svoje pravice; naši zato ne jemljimo njenih!

Nekaj o končnicah naše »sestavljene sklanje«.

(Cv. VII. 5.)

Slovstveno izobraženi rojaki, ki niso in nočejo biti celo ptujci v domačem jezikoslovju, mislim, da so z interesom brali v »Lj. Zvonu« in morebiti tudi v Jagićevem »Archivu« bistroumne, obširno znanje dokazujoče spise g. Vatroslava Obláka ter se jih tolikanj bolj veselili, ako jim je bilo ob enem znano, da jih je pisal mladenič, ki je še le lansko leto doveršil gimnazijo. Povdarjaje to veselo resnico moram vender le mlademu prijatelju našemu nasproti braniti neke nazore, ki sem jih pred več leti objavil, pa, kaker vidim, ne sè zadostujočimi dokazi podperl.

G. Oblak terdi (Lj. Zvon VII. 566 id.), da v naši slovenščini končnic -ěga, -ěmu, -ěm ni bilo, temuč le -ega, -emu, -em, kar bi bilo nastopilo po analogiji pronominalne sklanje za pervotno -ajego, -ujemu, -ějem, ter se pozneje po analogiji moškega nominativa

na -i spremenilo v -iga, -imu, -im, kaker so pisali naši pervi pisatelji in nadalje večina do našega časa. Vprašanje je na videz malenkostno in brez praktičnega pomena; ali kedor ve, da je za vsaki izobražen jezik poleg pravopisa enako važno pravorečje (orthoëpia), ki se dostikrat ne vjema s pomanjkljivo ali ostarelo pisavo, ta bo lehko sprevidel, da za izreko naše knjižne slovenščine ni eno, ali imamo v omenjenih končnicah pravi kratki *e*, ali pa kratki ĕ. Ako je pravi *e* ter so oblike *z i* nastale po analogiji nominativa, potem moramo reči: poslednjo spremembo je naša knjižna slovenščina zavergla, in moramo torej izgovarjati -ega, -emu, -em s pravim (ne polglasnim) *e*; ako so pa -iga itd. le tako pisali namestu -ĕga, kaker so pisali tudi »človik« nam. »človĕk«, »vidil« nam. »vidĕl« itd., potem izgovarjamo po pravici tudi v knjižnem jeziku tako, kaker se po Kranjskem navadno izgovarja. Kaj je torej resnica in ketera izreka v izobraženem govoru prava?

Pervotno slavenščina ni imela tako imenovane »sestavljene sklanje«. Adjektivi so se sklanjali kaker imena in prideval se jim je v določenem pomenu kazalni zaimek jь, ja, je ko samostojna beseda, člen, sklanjan po zaimski sklanji. Sčasoma je člen izgubil naglas ter se ko enklitika začel naslanjati na pridevnik. Tako se je ž njim sprijel v eno besedo, ki se je berž začela kerčiti in krajšati, ako je bila predolga in prenerodna. Zlasti se dva zloga z ravno tistim soglasnikom blizu skupaj nista dolgo terpela. Iz dobromuimu je nastalo dobruimu, iz dobrĕhъihъ: dobrъihъ itd., kaker n. pr. lat. veneficus iz venenificus, nemško Kamille iz chamomilla (in to iz *χαμαίμηλον*), naše »božjiméni« iz »v božjem imeni«. Pa tako po sprijetju (Zusammenrückung) nastale besede so se

mogle, ako niso bile prenevkretne, tudi delj časa ohraniti nespremenjene in so se v resnici v ruščini v neketerih primerih ohranile do današnjega dne: novaja, novoje. Drugod je v takih slučajih mejsamoglasniški *j* izpadel, kar se tudi sicer rado zgodi, prim. báti, státi, pás, gospá iz bo[j]ati, sto[j]ati, po[j]as, gospo[j]a. Samoglasnika, ki sta po izpadu v dotiko prišla, sta se zenačila, kar se je moglo zgoditi progresivno ali regresivno. Progresivno asimilacijo imamo na vshodu; iz »novajego«, »novaego« je nastalo v cerkveni slovenščini »novaago«, »novágo«, iz »novujemu«, »novuemu«: »novuumu«, »novúmu«. Na zapadu je šlo regresivno, iz »novoje«, »novoe« je nastalo »novee«, »nové«, iz »novajego«, »novaego«: »noveego«, »novégo«, iz »novujemu«, »novuemu«: »noveemu«, »novému«. Dolgi *e* je češčina ohranila do današnjega dne; poljščina ga je skrajšala, kaker vse dolge samoglasnike; naša zapadna slovenščina pa stavi zanj, prav kaker nekedanja pervotna slovenščina: ě, kar bomo tu pisali, keder je dolgo, *z ê,* keder je kratko, *z è;* naši stari so pisali v pervem primeru navadno *ej,* v drugem pa *i.*

Da je temu res tako, nam priča najprej beseda »v o j e v o d a«, ki se je skerčila v češčini v »vévoda«, v naši slovenščini pa v »vèvô'da«, kar pišejo stari navadno »viuda« (za »vivuda«), Šenleben (»Ev. inu lyst.« 345): »vivoda«. — Dalje imamo za češko »mého« iz »mojego« v conf. gen.: »meyga«, kar je tako gotovo »mêga« (mĕga), kaker je »deylam«: »dêlam« (dĕlam). — Za češko »dobré« imamo do današnjega dne ohranjeno »dobrê« v krajnem imenu »Dobrê'polj'e«, po tamkajšnji izreki »Dobrei'pole« ali »Dobrai'pole«, Gutenfeld. Podobno moramo razlagati krajno ime »Dovje«, prav pisano »Dolge«, iz »Dolgoje« (polje), Lengenfeld. — Naposled ne moremo vtajiti, da ima

stari rodilnik »zlega« v resnici ě v pervem zlogu, ne *e;* prim. »Ev. inu lyst.« 1733. str. 396: »réjši od zléjga«. Zdaj se govori v mojem kraju le »zləga' já'buka« ko gen. od »zlu' já'buku«, unreifer Apfel. — Rod. »têga«, ki se semtertja tudi dandanašnji sliši nam. »téga«, bi bil mogel sicer postati tudi po analogiji padežev kaker »tê'ma«, »tê'mì«, ali kar beremo v conf. gener.: »do seyga mall«, to se ne da razlagati iz »sima«, »simi«, temuč le po analogiji oblike »zlêga«. —

Se vsem tem, mislim, da je dokazano, koliker se v jezikoslovju le dokazati da, da je naše -èga, -èmu, -èm, -èj (dat. fem.) v resnici -ěga, -ěmu, -ěm, -ěj, kar se je po skerčenju porodilo v zloženi sklanji in potem po analogiji razširilo tudi v zaimsko; le »nj'e'ga«, »nj'e'mù« se je ohranilo, »ná' nj'èm«, »nj'ègo'ṿ« je vže tudi po sestavljeni sklanji spremenjeno.

Ob času friz. spom. se zaimska sklanja sè sestavljeno še ni bila zenačila, kaker se v češčini še do današnjega dne ni. Ako bi bil nastal naš -ega, češki -ého po analogiji zaimske sklanje topljenih debel, pač ne vemo, zakaj bi se ne bilo po zgledu »jego«, »jega« najprej reklo »tega«, č. »teho« nam. »toga«, »toho«. — V resnici so pa vplivale zaimske oblike na sestavljeno sklanjo na vshodu (tudi v naši prekmurščini), kjer je iz prejšnjega »novágo«, »novága«, »novúmu«, »novêm«, »novêj« nastalo »novóga«, »novómu«, »novóm«, »novój«, po zgledu: toga, tomu, tom, toj. — Pri nas in tudi v hervaščini je v neketerih drugih padežih zaimska sklanja nadomestila imensko in potem so te oblike z različnim naglasom vsaj v serbščini in kajkavski hervaščini izpodrinile tudi sestavljenke. Ti padeži so instr. sg. m., n.; dat., instr. dual.; gen., loc., dat., instr. pl. Prim. conf. gen.: »s meymi chudeymi deyli«, za koroščino »Duhouna branua« 1740 str. 42:

prad usiem hudiem, 51: prad tashzhiem kriesham (pred težkěm križam), prad tashziemi skushniauami (pred težkěmi skušnjavami), 105: s' velzhiemi Shalami (z velikěmi željami), itd. V mojem rojstnem kraju bi se vtegnilo še dandanašnji slišati n. pr.: »močnai'mə« poleg »močnəmə·« ali »mo'čnəmə«, v določnem pomenu pa seveda le »muo'čnəmə«. Glede poslednjih, to je določnih, oblik se za kranjska narečja ne da določiti, ali so razlagati po zaimski sklanji, kaker serbske in kajkavsko hervaške, da bi bilo torej prav pisati m ó'č n è m ì, ali pa po sestavljeni, kaker v prekmurščini in v narečju Dajnkove slovnice, kar daje: m ó'č n ì m ì itd. V primerih kaker dobrèga· ali do'brèga, dobrèmù· ali do'brèmù se je pa imenska sklanja vravnala po zloženi ohranivši le naglas imenske.

Da bi bilo -iga, -imu, nastalo po nom. masc., se po vsem tem vkljub č. dial. dobrýho za našo slovenščino ne da dokazati. Trubarjev neutrum »dobrumu« pač tudi ni (kar bi se le o gen. »dobruga«, ke bi se našel, moralo priznati) po analogiji nom. »dobru«, temuč po vplivu naslednjega zloga, prim. »mumu« (Trubar) za »mimo«, »koku« (kokô) za »kako«, »toku« (tokô) za »tako«, »današnji«, »tadanji« od »dənəs«, »tədaj«. Tako si moramo razlagati tudi koroški dat. (in loc.) na -omu, -omo, -omi, prim. »Duh. br.« str. 17: na krishnomu Drevu, 25: svetomo Augushtino, 26: burnomi greshniki, 69: n a b e s h z h o m u ozhetu, 172: htomi d r u j o m i itd.

K spisku o naši »sestavljeni sklanji«.

(Cv. VII. 7 c d.)

V novejših slavenskih jezikih se ob enem sè skerčenimi oblikami sestavljene sklanje prikazujejo vže tudi skerčene oblike svojilnih zaimkov m o j, t v o j,

svoj. Blizu najstariša hervatska tiskana knjiga, Fr. Bernardina Spletskega »Evangelija i štivenja«, v Benetkah 1495, ima le skerčene oblike moga, tvoga, svoga poleg dobroga itd. Tudi v naših friz. spom. imamo skerčene oblike, pa v obeh primerih regresivno asimilacijo. Stare oblike mojega itd. se pri nas, vsaj na zapadu, niso ohranile; prim. spred str. 166 in dalje, Cv. II. 8—12. Ker je pa imelo meyga (conf. gen.) na končnici naglas, zato je, pač *že* v 15. stoletju, pervi zlog začel omagovati; iz měga˙ bi bilo imelo nastati miga˙, in to je bil skoraj da bližnji vzrok, da se je namesto pešajočega ě postavil iz nominativa vzet oj, ali po Trubarjevi pisavi uj: mojga, mujga. Ker so torej oblike móga na vshodu, mégo, mého, měga na zapadu po vsi verjetnosti tako stare kaker dobrógo, dobróga, dobrégo, dobrého, dobrěga, morebiti ne bomo zašli, ako si mislimo nekaj vpliva enih na druge. Že v stari slovenščini bi vtegnilo biti kojego, kojemu iz kajego, kujemu po analogiji mojego, mojemu. Prav tako bi bilo v novejših slavenskih jezikih iz dobrajega, dobrujemu, dobrějemь, dobrějejь lehko nastalo po analogiji mojego, mojemu, mojemь, mojejь najprej: dobrojego, dobrojemu, dobrojemь, dobrojejь, potem v obeh primerih po progresivni asimilaciji: móga dobróga, mómu dobrómu, móm dobróm, mój dobrój, po regr.: mégo dobrégo, mému dobrému, mém dobrém, méj dobréj in pri nas nadalje: měga dobrěga, mému dobrěmu, měm dobrěm, měj dobrěj. (Iz mój za mojej je zaradi razločka od nom. moj nastalo mojój po analogiji dobrój; vender se nahaja tudi moj, kaker koj za kojej.) K tej teoriji me je pripravila poljščina sè svojim dobrém, dobréj, ki se

ne more izvajati neposredno iz dobrějem, dobrějej, ker bi to dajalo pač le dobrzem, dobrzej. Pa po njej bi se dalo tolmačiti celo blg. svetójgu (Mikl. Vrgl. Gr. III. 184), ne da bi morali misliti z Miklošičem, da se je že pervotno pristavljal sklanjan člen nesklanjanemu adjektivnemu deblu. Vender vem, da bi se moglo tudi mariskaj opomniti zoper pričujočo misel; le o tem sem do dobrega prepričan, da je naše ega staro ěga in da torej oblike iga ni treba razlagati iz analogije nomin. sing. Tudi v bolgarščini je drúgigo, drugimu po znanem glasoslovnem zakonu iz drúgego, drúgemu, prav tako kaker drúgugu, svétugu iz drúgogo, svétogo. Iz teh zgledov vidimo, da pozna bolgarščina, enako kaker naša slovenščina, obojno asimilacijo, progresivno in regresivno. Tako tudi hervaščina; prim. Strohal, »Osebine današnjega riečkoga narječja« v »Izvješću kr. vel. gimn. na Rieci 1883«, kjer nahajamo oblike dobrega, dobremu in zraven tudi kega, kemu iz kojega, kojemu; vender moga, momu iz mojega, mojemu. Celo o češkem dial. dobrýho se mi ne zdi več gotovo, da je po analogiji nastalo; dolgi *e* se z ravno tako pravico lehko spremeni v ý, s kakeršno se dolgi ě vedno v *í*, in v resnici imamo poleg kéž (iz ked že = jegdaže) tudi kýž, poleg vévoda tudi vývoda.

»Kaj«, »ka«, »kə« in »kajti«.

(Cv. VII. 8, 9.)

Skoraj gotovo še v 13., 14., ali vsaj brez dvojbe v 10., 11. stoletju se je govorilo tudi po naših krajih, kaker v drugih slavenskih jezikih, ne kaj, temuč čto, što. Dokazuje nam to beseda ništer, ki se v 16. stoletju še vedno bere, nastala iz ništože,

ničtože, kaker nihče iz nihtože, niktože. Celo do današnjega dne imamo besedi spomin v znani uganki »pisan níštrc, belo nič, v sredi votlo, od kraja nič.« — Vprašanje je pa zdaj, zakaj se je besedica štô' opustila in od kod je prišlo na mesto nje ká'j. Glasoslovnega vzroka zoper što si ne moremo misliti in vender je spodrinjeno ne le pri nas, temuč tudi v večini drugih slavenskih jezikov. Celo o ruščini beremo (Mikl. Vrg. Gr. III. 309): »*Dialekt. fungirt* čovo, covo [= čego] *als nom.:* covo ty baëš.« Češko in poljsko »co« je iz rodilnika č'so. Ogersko-slovensko »čo«, čakavsko »ča« bi vsaj moglo biti iz č'so, č'sa. Potemtakem smemo pač misliti, da je tudi pri nas rodivnik izpodrinil nekedanji što. Poleg starega rodivnika čьso, sedanjega našega česa, si moramo misliti namreč tudi rodivnik čego, kaker ga ima še zdaj ruščina, poljščina, češčina in v narečjih (štajerskim, ogerskim) tudi naša slovenščina. Pervotniša oblika bi bila čьgo (kaker čьso) in to bi dalo po naše čəgá', čgá'. Pa *g* za *č* se je spremenil v *k* (primeri prekmursko vucké iz vłcgé = volcjé — kaker žergav iz žerjav); tako je postalo čká'. Ker je bilo pa *čk* v začetku besede preterdo, zato je naposled *č* odpal (primeri dial. kéri za tkéri iz kteri in priimek Kavčič = Kalčič za Tkalčič) ter je ostalo ká, kaker se v prekmurščini sploh in v nekih primerih tudi še pri nas govori in piše: ká-li, ka-ne? Kmalu pa se je besedici začelo pristavljati v vprašavnem pomenu *je,* kar se je naposled okeršilo v *j,* prim. tukaje, tukaj, tamkaje, tamkaj itd., v relativnem *re,* okeršeno *r,* iz pervotnega *že* (gr. *γε*).

Ta razlaga je po naših glasoslovnih zakonih očitno da mogoča; analogija drugih slavenskih jezikov kaže, da je tudi resnična. Naposled jo nekako po-

terjuje naše v prostem govoru v toživniku pogostoma, pa včasi tudi v imenovavniku rabljeno k o g á' namesto k á j: »koga si rekel?«, »koga ti je bilo?« Glasoslovno mogoča bi bila res tudi razlaga iz neutr. plur. k a j a = k a a = k á; ali da bi bila resnična, zato nimamo niti najmańjšega dokaza. Še manj je misliti, kar so pa vender mislili neki naši jezikoslovci (Zora I. str. 228, op.), da bi mogla biti k a stariša oblika debla č ь, n. pr. naravnost iz pervotnega k a-t (staronemško: ḥ w a z = *was*) bodisi z ohranjenim, ali pa kaker v k ъ t o v »jer« (ъ) spremenjenim *a*. Ako bi bilo poslednje resnično, ne bi govorili koroški, štajerski in prekmurski Slovenci k á j ali k á, temuč k é ali k é j. Da more še mnogo menj pervo resnično biti, to je pač samo ob sebi zadosti očitno. Kako bi se bilo ohranilo drugo deblo v nom. in acc., drugo v ostalih padežih, in kako bi se bilo tisto deblo ohranilo celo v pervotno indoevropski, torej predslovenski obliki, in to mej vsemi Sloveni edino pri nas? (98)

---

(98) *Berneker v »Slav. etym. Wörterbuch I.« str. 673 piše pod besedo k ъ t o in rubriko »Adverbiell erstarrte Kasus und Verbindungen von Präpp. und Kasus«: sl. d o - k à - r (*d o - k a - ž e), d o - k i - č wie lange, so lange; k a j was? (Pl. n. + Part. i); k à - r (*k a - ž e) was; seit, als.« — Na to bi bilo opomniti, da se relativum k a˙r in tako tudi indefinitum k a˙j res rabi tudi adverbialjno, n. pr.: k a˙r z a g ə r m í' plötzlich erdonnert es, »k a˙r p o˙j d ì'« gehe nur, geh ohneweiters, »k a˙r s v ê't s t o j í'« seit die Welt steht, »k a˙j l è p ô'« ausgezeichnet schön, »k a˙j š e˙!« keineswegs. Tudi s predlogi se morejo vezati padeži v podobnem pomenu, ali namestu d o k a r in d o k i č govorimo sploh le »d o k l e r«, »k a r« pa se navadno rabi le v zvezi z o d: »o d k a˙r«*

V ogersko-štajerski in hervaški slovenščini se rabi kaj ali ka razen v pomenu *was,* ki ga imate besedici kaj in kar v kranjščini, tudi še v teh pomenih: 1. za kranjsko-slovenski kì, lat. *qui, quae, quod,* kaker se rabi v tem pomenu tudi v hervaščini što, v češčini co itd.; n. pr.: »Ona najde škraca, ka je na ponjávi peneze süšio« (štaj. prip. Glasnik, 1866. str. 270). »Pripovidavlejo, ka je bio ednouk eden človik, ka je meo po dnevi dosta dela« (Slov. Bistrica na Ogerskem. Glasnik, 1867. str. 173). — 2. za kranjsko-slovenski kì (kə), lat. *quod* z indikativom; n. pr.: »on riťtek mora veliku muku trpeti i po cele noči ognje kuriti zato, kaj je nje špotal i kaj je takaj boga

---

(seitdem), »ka·j« ravno tako sè za: »zaka‘j« (quare); »zaka·j« ima celo pomen pridevnika: gut, tüchtig, tauglich (nasproti: »zanì·č« nichtsnutz, schlecht, schwach); »za·ka·j« je pa celo veznik: denn.

Sè vsem tem pa ni beseda »ka« (ka‘j, ka·j, ka·r) nič pojasnjena ali razložena. Da je to neutraljni nom. ali acc. plur. debla ko-, kar menda hoče reči Berneker, to je mnenje brez dokaza in se da lehko ovreči. Deblo ko- se rabi samo zase le za osebe, ne za reči, in le v singularu, nigdar v pluralu. Za reči je naša slovenščina nekedaj gotovo imela obliko štô (prim. »ništər« za »nič«) seveda tudi le v singularu. Ako ji ta oblika ni vgajala, ali je mogla iskati nadomestila v pluralu, ki ni egzistiral? Naši jezikoslovci so mislili torej na adjektivno sestavo kъjь, kaja, koje, pri nas skerčeno v ki, ka, ko. Iz neutra plur. kaja, skerčenega v ka, bi bila naša beseda kaj. — Ali tudi to se ne da z ničemer dokazati. Glasoslovnega zaderžka seveda ni. Tudi bi se ne smelo vgovarjati, da ne gre izvajati substantivnega zaimka iz adjektivnega, saj se po-

špotal.« (Zamladinec. Glasnik, 1866. str. 227.) »On je to čüa ino se je veselia, ka je srečno odiša.« (Babinci štaj. Glasnik, 1867.) Tudi Rezijani v teh dveh primerih govore »k a«, ki je pa le po rezijanski izgovorjen »k i«, primeri: »Oća naš, k a ste tou nebe« in »ja b a tel rajši umrit.« (Rezj. katihizis, izd. Baudouin de Courtenay.) — 3. za kranjsko-slovenski d a po glagolih *sentiendi* in *declarandi,* kjer rabi latinščina *constr. acc. c. inf.;* n. pr.: »pripovidavlejo, k a je bio ednouk eden človik« itd. — 4. za kranjsko-slovenski d a, lat. »*ut*« *finale* in *consecutivum,* n. pr.: »gda krave prvokrat na pašo ženejo, te je s pečüšincoj po gobci namažejo, k a

---

gostoma in nekod sploh govori »nobedən« namestu »n i h č e«. Ali k i, k a, k o iz kъjь, k a j a, k o j e je pri nas večinoma čisto neznano, in da bi bil iz adjektivnega plurala nastal substantivni singular, za to nimamo v naši slovenščini in menda tudi v drugih slavenskih jezikih nobenega primera. Sè vso gotovostjo smemo torej terditi, da je edino pravi pot do resnične razlage naše besede k a j tisti, ki so hodili po njem v isti potrebi ostali slavenski jeziki. V vseh se je namreč po izpadu glasov ъ in ь v besedah kъ t o in čь t o več ali menj čutila potreba krepkejšega razločevanja mej q u i s: k t o, h t o (kar je dalo v prekmurščini celo naravnost što) in q u i d: č t o, š t o. Povsod drugod so, zraven kake manjše spremembe pri k t o, nadomestili nom. in acc. č t o s pervotno genitivno obliko č s o ali č(e)g o (češ., polj., rus.), ali so poleg veče spremembe pri k t o, besedi š t o zamenili o z genitivno končnico a: š t a (herv.). Ali ni mogla po tem poti nastati tudi naša beseda k a (kaj, kar)? Mogla je, i n t o r e j j e. — Č e k j e v e l j a t a k o d o k a z o v a n j e, t u v e l j a!

se te rajši pasejo.« (Dragotinci štjr. Vestnik I. str. 46.) »On se rad preobleče, kaj ga nihče ne pozna.« (Hum štjr. Glasnik, 1866. str. 310.) V poslednjih dveh primerih ima kaker naša književna slovenščina, tako tudi hervaško-serbski jezik »da«; v teh dveh primerih bi torej nikaker ne bilo prav do zdaj v naših knjigah navadnega »da« nadomeščati z ogersko-štajerskim »ka«. V pervih dveh pa se govori na Kranjskem »kə«, oblika, ki jo rabijo »kdekde« poleg kaj tudi »Slovenci, kterim je *ka* v navadi.« (Vestnik I. str. 183.) — »kì« je potemtakem »obče-slovensko« in torej v knjigah edino opravičeno. Vprašanje pa je zdaj, kako se ima razlagati in kako pisati v enem in drugem primeru?

Spred str. 311. (Cv. VI. 10, 11) sem dopovedaval, da je »kə« = »kì« *(qui, quae, quod)*, staro »kir«, nastalo iz k-iže, stsl. iže, »kə« *(quia, quod)*, staro »ker«, pa iz k-eže, stsl. ježe, herv. jer, er. Sicer pa si imamo tudi »ker« misliti v stariši obliki ko »kir«; prim. v znani conf. gen.: »Ya se dalsan dam, kyr sam to prelomil, kar sam oblubil«. Kaker je namreč iz starega »jegdaže« nastalo »igdaže« (friz. sp.), iz starega »ješte«: »išće«, iše (Krelj, Dalm.), tako je moglo tudi iz »ježe«, »jere« nastati »iže«, ire, ir in iz tega kir *(quia, quod)*. V 16. stoletju se bere semtertja tudi še kir za *quod*, nasproti za *qui* pa ker; tako v znani pesmarici (izdanje Felicijana Truberja v Tibingi 1595) str. 232: »S' tem pak kir je od smerti vstal, Peklenska vrata je rezdjal« — in nasproti str. 261: »Daj mir, ker smo mi zgubili Z nevero, z djanjem hudim«. Ako pomislimo, da se *i* pred *r* celo nehote izgovarja kaker nekakov *ie* ali visoki *e*, ta nasproti pa kaker nekak *i* (ali prav za prav tudi *ie*), prim. prešiven nam. prešéren, viren nam. véren, katiri

nam. katéri pri P. Marku, ni, da bi se čudili taki pisavi. Vender se pri Krelju in Dalmatinu navadno razloček dela mej kir *(qui, quae, quod)* in veznico ker, kèr (Dalm.), kàr (Krelj). V znanem predgovoru svoje »postille slovenske« piše »Sebastianus Krellius«: »tim kir bodo leto postillo brali« — »za vbuštva stran, za volio Turske sille, inu kàr so ta vegši del Slovenskih dežel puste inu vže Turske« — »za to kàr nésmo več (Bogu se smili) pomuči mogli zbrati«. Dalmatin v predgovoru »čez Preroka Zaharia«: »od tiga duhouniga Templa, kir je imel po vsem svejti zydan biti, ker so ga Judje zatayli, inu ga néso hoteli imeti« — »potehmal, ker je on Jeruzalem razdjal« (vender je tu ker skoraj da iz »kədər«, kaker menda še večkrat). I. Sam. 26. B: »jest tebi nečem naprej ništèr žaliga več storiti, zatu, kèr je moja Duša današni dan draga bila v'tvoih očeh«. Potemtakem smemo sklepati, da se je v kir *(qui, quae, quod)* kratki *i* vseskozi ohranil, v kir *(quod, quia)* pa je že v 16. stoletju izpadal na isti način kaker n. pr. *o* v »nihtže«, »ništr«, »kokr«, *e* v »tr« iz »tere«. V rahli izreki je stopil pred *r* sam od sebe nedoločni glasnik ə: ništər, kokər, tər, kər. Za »kər« piše Krelj »kàr«, kaker piše »tàr« za »tər« itd. Vender se je v 17. stoletju vže tudi kir po splošnem glasoslovnem razvitku izgovarjalo »kər«, kaker priča Šenlebnova pisava »kìr«. Proti koncu 17. stoletja se je *r* odbrusil v obejuh primerih, kaker še v drugih neketerih, in ostalo je torej »ki« ali »kì« za *qui, quae, quod,* »ke« ali »kè« za *quod, quia.* Levstek je pisal v poslednjem primeru »kà« (n. pr. Nauk slov. žup. str. 36: »s tem, kà svoje ljudi k njim pošilja«), morebiti nekoliko zapeljan po štajerskim »ka«, nekoliko po Kreljevi pisavi »kàr«. Očitno je, da bi veljalo »kà« le, ke bi pisali tudi n. pr. kakàr, kàdo, kàrst itd.

Drugod sem našel celo »ko«, kar je v tem primeru ravno tako napačno, kaker ko pred bi v pomenu *wenn:* »Lej, meni bi bilo žal zate, ko bi te vzeli; zato, ko si fant meni všeč« (Mat. letop. 1870, str. 309) nam. »— ke bi te vzeli; zato ke si fant —«. »To vsaj po tem sodite, ko jih celo učenjaki ne vedo« (Zvon 1878, str. 77) nam. »— ke jih celo« itd. Od kod bi bil pač v takih primerih »ko«! »Ko« je okeršen »kokər«, »kokr« (iz »kokore« po »vokalni harmoniji« nam. »kakore«, »kakože«, »akože«, »jakože«) ter pomeni le *ut* (wie, sobald als) in *quam* (als). Potemtakem bi se prav prevajalo: *Dolebam, quod socium amiseram:* »Žal mi je bilo, **ke** sem bil tovariša zgubil«. *Inter inanimum et animal hoc maxime interest, quod inanimum nihil agit, animal agit aliquid:* »Mej neživečo in živo stvarjo je zlasti ta razloček, **ke** neživeča stvar ničeser ne dela, živa pa dela kaj.« Nasproti *quod* s konjunktivom: *Caesar graviter Haeduos accusat, quod ab iis non sublevetur:* »Cezar hudo toži Hedve, **da** ga ne podpirajo.« — Tudi za »vedeti« = »spominjati se« stoji »kə«: »Al ne veš, k' sma včeri vkop kosela?« (Ravnica na Gor. — Glasnik 1863, str. 157.) Z »da« bi imel stavek nekoliko različen pomen; v poslednjem primeru bi šlo bolj za resničnost djanja, v pervem pa za trajanje spomina. — Naposled bodi omenjeno tudi »kə« v izrekah kaker: »Ne mara kè je res tako«. »Bog ne daj, ke bi to res bilo« itd.

V pomenu *weil, quia* se je v naši knjižni slovenščini besedica kir v obliki ker ohranila neokeršena, dasiravno se na Kranjskem tudi v tem primeru zdaj navadno menda povsod le »kə« govori, razen koliker je »ker« iz knjig, cerkve in šole zopet prišel mej narod. Rad priterjujem pa, da je tako razločevanje

mej »kè« in »ker« v izobraženem jeziku dobro in potrebno ter se po pravici hrani tudi nadalje. Saj si je tudi štajersko-ogerska in hervaška slovenščina za ta pomen pojačila svoj »ka« ali »kaj« s pristavljenim »ti«: »kajti«; primeri: »kak« in »kakti«. Beseda »kajti« je potemtakem v pomenu *weil, quia* opravičena v tistih slovenskih narečjih, ketera »ka« ali »kaj« rabijo za *quod,* v naši knjižni slovenščini pa ne; mi imamo za to besedico »ker«, n. pr. »Kajti je vsakši den odiša z dumi, mislila je žena, kaj je on te peneze gde zaslüža.« (Glasnik 1866, str. 269.) »— zato na štiri falate, kajti so štirje vetri« (Sv. Bolfenk štr. Vestnik I. str. 46.) »— i kajtisem včinil, kajsem mogel, zatosem zapoved izpunil.« (Mulih, Posel apostolski, Zagreb 1742.) V vseh teh primerih bi v naši knjižni slovenščini menda v resnici ne pisali »kajti«, temuč »ker«; ali v pomenu *denn* se nam je vrinila besedica »kajti« ter je izpodrinila poslednja leta popolnoma naš stari »zakaj«. Očitno po krivici! »Kajti« je namreč relativum, kaker kakti, in torej ne more glavnega stavka začenjati; »zakaj« je pa interrogativum, pervotno stavek sam za se, vprašanje, na ketero se odgovor daje v samostojnem stavku, n. pr. »Boga se boj; zakaj on je vsegamogočen in neskončno pravičen« — t. j. »Boga se boj!« — »»Zakaj?«« — »On je mogočen in neskončno pravičen.« — »Kajti« namestu »zakaj« potemtakem ne velja; sploh je ta besedica v naši knjižni slovenščini ravno tako napačna, kaker bi bilo napačno »kaj« namestu »kar«. Ako jo rabimo namestu »zakaj«, le podvajamo napako; pustimo jo dotičnim narečjem, ki jo edina vedo tudi prav rabiti. Sploh mislim, da nikar ne mešajmo narečji, ako nočemo zajti v nedoslednosti in zgubiti edinstvenega značaja naše knjižne slovenščine.

Še enkrat »kaj«.

(Cv. VII. 10, 11.)

Spred str. 327 id. sem povedal svojo misel o postanku naše besedice »k a j«, da se je namreč naredila iz rodivnika »čьgo« po stopinjah: čəga, čga, čka, ka, kaj. — Da je »kaj« res iz »ka«, tega pač ne more tajiti nihče, ker je oblika brez *j* ohranjena do današnjega dne, pri nas vsaj v eni ali dvejuh zvezah, mej našimi ogerskimi Slovenci pa celo sploh. — Da je ka iz čka, to se sicer ne da reči z enako očitno gotovostjo, ker se dandanašnji tako nikjer ne govori in nimamo pisanih spominikov iz starega časa, kjer bi se brala taka oblika. Vender brez skerbi terdimo, da je ka iz čka pervič mogoče, drugič jako in več ko verjetno. Res pri nas *čk* v končnicah rado prehaja v *šk* in to bi se kajpada tudi v začetku besede lehko izgovarjalo. Ali pervič je moralo nastati ka iz čka davno preden je začelo *čk* v končnicah prehajati v *šk*. Ta prehod je gotovo precej mlada prikazen. V 16. stoletju jo nahajamo sploh, kar je meni znano, le v enem primeru. To je v besedi nêmški iz nêmčki, nêməčki. Pa tadanji pisatelji, zlasti menda Trubar in Krelj, jo pišejo: »nembški«. Od kod *b* pred *š*? Natančni fonetiki bi terjali *p* in ta glas se je brez dvojbe res slišal; ali Nemci tistega časa pišejo za *m* radi *b*: *Ambt, sambt, umb;* od tod najberž potem tudi naši nembški nam. nempški. Primeri pa tudi vegši, začeteg za vekši, začetek. Govorilo se je pa nêmpški, ker se mej *m* in *s* ali *š* in *t* ali *č* prehodni glas *p* nehote vrine v izreko, kaker to vidimo v latinskem *hiemps, emptus* itd. Iz nêmčki je potemtakem samo ob sebi nastalo nêmpčki in nadalje iz tega nêmpški. Ako zdaj vprašamo, zakaj se je tu *č*

v *š* spremenil, skoraj da ne bomo smeli reči, da zastran naslednjega *k*, ker je v drugih besedah *č* pred *k* tisti čas še blizu sploh navaden bil; brez dvojbe torej zastran soglasnika ali soglasnikov, ki so pred njim. Ko se je pa enkrat *šk* tu bil vdomačil namestu *čk*, potem ni bilo treba dosti, da se je začelo tudi v drugih primerih tako govoriti. Vže Trubar piše, kaker beremo v Kopitarjevi slovnici, »po beziašku« in v postilli III. 172: kmeti*š*ki. Pri Dalm. velja le bezjački, kmetički; tako tudi človečki za Trubarjev človeski. Poslednja oblika se imenuje v znani Levčevi razpravi »unrichtig für *človešk*, sl. člověčĭskŭ; in Truber's Heimat neben *človešk* noch gebräuchlich«. Po moji sodbi človeski ni »unrichtig«, niti za človeški, temuč naravnost iz človêčski; *č* je pred *s* izpadel, preden se mu je *s* prienačil. V tem oziru imamo v večkrat omenjeni pesmarici znamenito obliko »človeičstvu« (str. 141, kit. 4., verz zahteva štiri zloge, torej menda človêčəstvu) in sicer prav tik okrajšane »človestvu« (str. 141, kit. 6.) To obliko (čovjestvo) ima, kaker piše Miklošič (V. Gr. I. 422) tudi hervaščina. Enako gre razlagati besedo turski, ki je v hervaščini sploh in pri nas tudi po mnogih krajih v rabi, iz turčski. Ako je pa očitno, da je v takih primerih *č* pred *s* izpadel, ne bi bilo ravno čudno, ako bi se bili slišali semtertja tudi primeri izpadlega *ž* ali *š*: tərski poleg starega təržəski in skerčenega tərški, laski poleg lašəski, laški. Stara popolna oblika se je vmeknila novima; pa te dve se tudi niste mogli dolgo deržati obe ob enem. Večinoma je zmagala ta, ki je nastala po skerčenju; nam. tərski, laski se je začelo govoriti le tərški, laški. Po tem zgledu se je nato končnica *ški* kmalu raztegnila tudi na take primere, kjer po skerčenju ne bi bila mogla

nastati; tudi nam. vaski, nebeski, farski se je začelo govoriti vaški, nebeški, farški (v rastlinskem imenu »farške kapice« *evonymus europaeus* še zdaj v starem pomenu v navadi; Trubar piše v postili navadno »farski«, vender *že* tudi »faršk[i]« III. 163.), celo člověški, kmetiški in dalje graški (iz »gradčki«), soldaški, hervaški. Jaz potemtakem sodim, da člověški ni naravnost iz člověčki. Le v nemški je nastalo *ški* iz *čki*, in to zavoljo spred stoječega *m* ali *mp*. To nam poterjuje tudi narečje Danjkove slovnice, ki ima sicer nemški, pa zraven le kmetički, kovački, mešnički itd.; tako tudi grački, soldački. Po vsem tem bi bilo gotovo neopravičeno, ako bi kedo vgovarjal, da bi po našem glasoslovju moralo iz čka nastati ška, in to še tem bolj, ker stoji tu *čk* v začetku, ne v sredi besede. V začetku besede namreč nimamo, kar vem, v naši slovenščini nobenega primera, da bi *šk* stal nam. *čk*. Morebiti bi se mi vtegnil tu kedo s hervaščino postaviti, kjer poleg čkakljati velja tudi škakljati. Ali zastonj! Beseda pomeni to, kar naše səgətáti, səgáčem stsl. skъkъtati. Ni torej škakljati iz čkakljati, ampak narobe to iz onega, kaker poterjujejo tudi besede čkvorak, škorec, stsl. skvorьcь, čkvrlj (neki čern ptič) po Mikl. od korena »skverl«, ckvara = skvara, kor. »skver«. — Iz čka je torej, kaker pravim, pri nas nastalo ka; *č* se ni ohranil, ker je pervič za naša usta *čk* v začetku besede preterdo, drugič se je bilo pa že pozabilo, da je *č* deblo, ka prav za prav le končnica; in ker se je večina vprašavnikov začenjala že od nekedaj s *k*, zato je ta glas tudi tukaj prevzel dotični pomen. S tem je postal *č* pred njim odveč in je torej moral odpasti.

Ali zdaj prihajamo do nove velike težave, tiste, ki je zlasti vzrok, da tu še enkrat in sicer obširniše govorim o tej stvari. Čka da bi bilo iz čga, je li mogoče? Ali se ne bi bilo moralo čga zravnati v džga, kar bi dalo potem žga? Da je iz čga mogoče čka, to sem mislil zadosti podpreti z opombo na prekmursko vucké in vłcgé = volcjé. Ali mej tem so dobili č. bravci v roke 2. zvezek letošnjega (1888) »Ljublj. Zvona« ter našli notri na str. 120. poročilo g. V. Oblaka, kako je razložil prof. Brandt nom. pl. na *cke*. Jaz nimam dotične knjige in torej ne vem, s kakimi dokazi Brandt podpira svoje mnenje; ali to vem za terdno, da se moti, ako terdi, da je *cke* sestavljeno ali kombinirano iz *cje* in *ki*, torej n. pr. vucké iz vucjé in vuki. Pervič prekmurščina *ki* v nom. pl. ne pozna; prim. Terplán, Knige žoltarske, ps. 1, 5: grešni*c*i, 119, 110: neverni*c*i itd. Drugič se *ke* za *je* ne nahaja le za *c*, temuč po Miklošiču tudi za *č*, *s* in *š*: pisáčke (Mat. 7, 29 idr.), oráčke (ps. 129, 3), vlaské (Mat. 10, 30), farizeuške (Luk. 13, 31 idr.). Od kod *k* v takih primerih? Edina mogoča razlaga: iz *g* in *g* iz *j*, pisáčke iz pisáčge in to iz pisáčje. Kedor pomisli, kako ljubi prekmurščina v pl. nom. končnico *je*: sinovje, zidarje, prijatelje, vitézje itd., pa vidi, da za *c*, *č*, *s* in *š* ne stoji *je*, temuč *ke*, ta mora že iz tega sklepati, da je *ke* iz *je*, ke bi mu tudi ne bilo znano, da *j* v tem narečju tudi v drugih primerih rad prehaja v *g*, kar vender že Miklošič omenja V. Gr. I. 359: gedrn, gečmen, prim. Küzmič Jan. 6, 9, 13, Ef. 6, 18. Več primerov takega prehoda imamo v pridigah, ki jih je priobčil Valjavec v Mat. letop. 1874 in 77, v pervem str. 131: žergavo glauno (žerjavo glavnjo), 144: rožgjé (orožje), v drugem str. 113: žer-

gavimi, 120: geči, 122: gečite, 123: trigye, gyemlejo. Prim. tudi Zora V. str. 16: »Prekmurec veli *gizditi* = jezditi; v prekmurščini se poprek devlje namesto *j* v početku besede *g: gečmen,* gečméni krüh = ječmen, takisto pri Sv. Lenartu na Goriškem (štaj.) *günec* in gyünec = junec, *gyedrno* = jedrno, *gezdo* = jezdil, tudi *bougši* iz *bôjši* in to in bôljši«. — Vucké je torej iz vucgé in to iz vłcjé. Enako je čka iz čga, to iz čəga in če gremo dalje nazaj, čəga po genetivu imenskih debel na ă iz čьgo, čьgo pa kaker čьso iz pervotnega kisjo.

Ker je beseda tako nanesla, povem tukaj tudi svoje prepričanje o končnici edinstvenega rodivnika v zaimski sklanji. Vsi naši jezikoslovci priznavajo, da je »-so« v »čьso« iz starega »-sjo« — ali prav za prav »-sjă«, naj pravijo »mladi gramatiki«, kar hočejo. In ravno tega »-sjă« je tudi »-go« v togo, jego, *čьgo itd. Tako so mislili Bopp, Schleicher in nekedaj Miklošič. Prim. Bopp, Vrgl. Gramm. 3. Ausg. §. 269. Schleicher in Miklošič sta sodila, da se je *g* naredil iz starega *j;* Bopp je menil, da bi bil morebiti celo *s* se mogel spačiti v *g,* dasiravno tudi on prednost daje pervi razlagi. Schleicher (Comp. 2. Aufl. str. 629) jo podpira sè stsl. »paraskevgij« iz gr. *παρασκευή.* Ali ta in druge podobne besede so v stsl. ptujke, pisane po tadanji gerški izreki. Gerki so sicer v 9. stoletju pisali vedno še po staro, n. pr. *Eΰα, Λευΐ, παρασκευή,* izgovarjali so pa *ευ* za »ev« ter pri tem *v* jemali k sprednjemu zlogu: Ev-a, Lev-í, paraskev-í; tako se je naredil nekak hijat mej konsonantom in vokalom in kmalu se je vrinil vanj sam od sebe glas *g,* ki se je sicer pred *i* in *e,* kaker priča stsl. pisava, topljeno izgovarjal, pa vender brez dvojbe ni nastal iz *j:* Evga, Levgí, paraskevgí itd. Še zdaj

govori ljudstvo na Gerškem n. pr. *βασιλέβγω, κλαδέβγω* (t. j. *vasilévγo, klaδévγo*) za *βασιλεύω, κλαδεύω*; sploh je zveza *βγ* jako priljubljena (cf. *τρίβγω* za *τρίβω*), dasiravno se *γ* vriva tudi v mnogih drugih primerih; glej: Dr. Karl Foy, Lautsystem der griechischen Vulgärsprache, Leipzig 1879, pg. 62 id. — Važniše je za naše vprašanje, kar omenja Schleicher v »Kirchenslav. Gramm.« str. 257, da se namreč v nekih nemških krajih govori »gung«, »Gude«, za »jung«, »Jude«. Po njegovi misli bi bilo torej iz pervotnega »t a s j a« nastalo »t a s g a« in iz tega stsl. »togo«. — Poznejši so se pa vperli temu nauku. Leskien (Die Deklination im Slavisch-litauischen und Germanischen, Leipzig 1876. pg. 109) piše: »Dass die dabei nothwendige Verwandlung von *j* in *g* im Slavischen unmöglich sei, habe ich schon Beitr. V. 409 nachgewiesen«. Jaz ne vem, kako L. to stvar dokazuje; ali to vem: contra facta non datur logica, in v resnici čudno se mi zdi, kako je mogel pisati tudi Miklošič (»Über die Genitivendung go« v »Sitzungsberichte der Akad. der Wiss.« 61. Bd. pg. 49), »da se ne da dokazati, da se more v slavenskih jezikih *j* vterditi v *g*.« V prekmurščini je, kaker smo videli, zadosti zgledov takega vterjevanja. Kedo bi vtegnil opomniti tudi na sploh navadno m o ž g a n i za m o ž j a n i; jaz tega primera ne bom štel, ker je tu *g* lahko iz pervotnega *dj', gj'* (moždj'ani, možgj'ani — *j'* 'rabim za znamenje topljenja), kaker imamo na Dolenjskem »k e«, »k ê d à n« za »tj'a«, »tj'êdàn« (»kj'e«, »kj'êdàn«) ali na Goriškem »h k í« za »h ć í« t. j. »h t j'í«, »h k j'í«. Tudi z gorenjskim »š ó g a« za »š ó j a« in tolminskim »duga žena« za »divja žena« (Soča, teč. VI. št. 8. str. 1. listek) ne bom sile delal, ker je lahko nastalo po analogiji: n o g a, n o j e, torej: š o j e, š o g a. Prim. I d r i j a iz V í d ə r g a, V í d ə r j e,

v l'dərji. Nikaker se pa ne dajo odklanjati zgledi, ki jih nahajamo v bolgarščini, v znani zbirki narodnih pesni bratov Miladinovih: gerebica, gjarebici, gjarmi, gjedno, gjaz, gja, gjà (= ją), pegit (= pejit: poje) str. 401, 403, 419, 439. Da se more v slavenskih jezikih *j* vterditi v *g*, to se po vsem tem ne da tajiti. Res je, da so to zgledi iz novih časov in narečji; ali kar je zdaj mogoče, gdo more dokazati, da ni bilo mogoče tudi *že* pred dve tisoči leti? In kar je mogoče v sedanjih jezikih in narečjih, zakaj ne bi moglo biti v pervotnem slavenskem, ali če hočete, predslavenskem jeziku? — Miklošič dokazuje v omenjeni razpravi, da je stsl. *go*, naše *ga* iz stare partikule *ga, gâ*, sskr. *gha, ghâ, ha, hâ, hi*, gr. *γε* itd. Leskien v že gori omenjeni knjigi na naznanjenem mestu Miklošičevo dokazovanje ometa; sam pa ne ve nobene razlage. »Wenn die Erklärung Miklosichs etwas werth sein soll, so muss man entweder nachweisen, dass, falls *-go* angehängte Partikel ist, in *to-* eine Casusform und zwar des Genitivs oder eines der Bedeutung nach verwandten Casus steckt, oder falls es selbst Casusendung, dass irgendwo etwas entsprechendes und zwar als Genitivendung vorkommt; sonst ist sie um nichts besser als frühere Erklärungsversuche«. — Baudouin de Courtenay v svoji kritiki Jagićeve »Pomladjene vokalizacije« str. 14 id. sodi, da so togo, jego itd. ablativi tâd, tad, jâd, jad s privešeno partikulo·gha: tâdghá = tadghá = tagá = togo. Jaz ne vem ničeser, kar bi to razlago verjetno delalo; pomiselkov zoper njo je pa več. Zlasti sanskert, koliker vem, ne pozna ablativov tâd, jâd, še menj tad, jad, temuč le tasmât, jasmât, kar bi v slavenščini s partikulo *go* dajalo tomago, jemago. Poglavitni vgovor zoper Boduenovo razlago je pa ta, ke je nepotrebna, ker se

da *-go* brez težave razlagati iz pravega starega genitivnega suffiksa *-sja.* Vterjevanje glasu *j* v *g* v slavenščini ni nemogoče. Najraji se godi, kaker smo videli, v prekmurščini ravno za sikavci in šumevci. Kedo more torej dokazati, da v pervotni slavenščini iz *sja* ni moglo nastati *sga, sgo?* Celo verjetnosti ne more nihče po pravici odbiti taki spremembi. Resnica je pa vender, da se tosgo, jesgo, kisgo ni moglo deržati delj časa. Glasova *sg* (pervi nem, drugi zveneč) sta se morala asimilirati ali zenačiti tako ali tako. Dandanašnji bi dobili iz *sg* ali *zg* ali *sk;* v starih časih je bilo pa menda bolj priljubljeno popolno zenačenje. Zmagati je mogel ali pervi ali drugi glas; iz *sg* je nastalo ali *ss,* ali *gg;* to in ono se je potem v stari slovenščini stisnilo v en *s* ali *g.* Tako dobimo iz tasja, tasga: togo, iz kisja, kisga: čьso (ali čьgo). Da iz ene pervotne oblike po različni asimilaciji prav lehko nastaneta dve, to nam priča n. pr. beseda stsl. istъba, ki jo imamo v oblikah izba (iz izdba) in ispa (iz istpa). Naj se primeri tudi beseda bъčela, ki je po raznih krajih navadna v oblikah: pčela, včela, čela, čəbela, čmela, džbela, žbela. Kaker iz istba: ispa, tako je nastalo iz čga: čka. Asimilacija džga, žga ni bila mogoča, ker je ljudstvo v *č* takrat še zmirom čutilo deblo. Prav tako hrani tudi prekmurščina končnico debla ko važnišo v primeri s padežnimi prilepki, nespremenjeno, zato: vla*s*ké ne vla*z*gé. — Po vsem tem se mi zdi zadosti, koliker se sploh da, dokazano, da je naše »kaj« pervotno to, kar češko-poljsko »co«, rodivnik kĭsjă = kĭsgo. Iz poslednje oblike sta se po razni asimilaciji porodili dve (ali se je morebiti po nekakšnem vplivu korenskega samoglasnika izcimila tu le oblika na »-so«, v ostalih primerih le na »-go«, ki se je

potem preneslo tudi sem?). Korenski samoglasnik ĭ je izpal in besedica se je skerčila, čso v »co«, čgo, čga v »ka«; znamenje genitiva je na ta način zatemnelo in besedica je začela služiti le za imenovavnik, tako v obliki co na severnem, kaker v obliki ka na južnem zapadu. Za pravi rodivnik se je stari pervi zlog ene ali druge oblike pojačil po analogiji jego; zato v poljščini in češčini čego, čeho nam. čgo, čho, pri nas »česa« ali »čés« nam. čsá, čá.

K pervemu zvezku »Rimskega katolika«.

(Cv. VIII. 4bcd, 5cd, 6bc.)

Popolnoma prepričan o najboljših namenih in velikih zmožnostih gospoda izdatelja, bi tudi jaz rad kaj pripomogel k dobremu vspehu in vedno višji doveršenosti hvale vrednega podjetja. Seveda se to ne doseže s panegirikom, temuč le, ako naravnost povem, kaj bi bilo kako drugači ali bolje ali edino prav. Tu ne govorim o naukih svete vere, ki so za me tisti kaker za gospoda izdatelja in njegove »sotrudnike«, sploh ne mislim rešetati tolikanj obsega raznih spisov, kaker njih obliko, jezik in pisavo. V tem oziru menim, da tudi z nekako posebno pravico povem svoje misli vže zato, ker piše »R. k.« v neketerih primerih kaker je v novejšem času le v »Cvetju« navadno in smem torej upati, da se mi sčasoma pridruži še v ostalem, zlasti ker bi bilo le dosledno, ke bi se g. izdatelj ko terden nasprotnik modernega liberalizma tudi v jeziku in pisavi popolnoma poprijel konservativnega principa. In ker bi vtegnile moje opombe morebiti nekoliko hasniti tudi drugim, ki imajo kaj uma za take reči, zato bo menda bolje, da se tu natisnejo, kaker da bi jih le

zasebno izročil gospodu doktorju, saj večinoma tudi ni le v »R. k.« najti, kar se bo omenjalo.

Začnimo z naslovom! Kranjski Slovenci smo se do zdaj imenovali po veri »katoliške kristijane«. Imena »katolik« naše ljudstvo ne rabi in skoraj lehko rečem ne pozna; zato celo ne vemo, kako bi to besedo izgovarjali, ali po latinskem naglaševanju »katólik«, ali po francoskem in nemškem »katolík«, kaker sem res slišal učene može. Pa »evangeliškega« kristijana bi pač ne imenovali »evangelík«. Ako je torej gospod izdatelj želel eno besedo namestu dveh »katoliški kristijan«, bi bil po moji misli bolj prav storil, ke bi bi bil vzel obliko »katóličan«, ki je ob enem s femininom »katóličanka« vsaj mej omikanimi pri nas zadosti navadna in vgaja naši slovenščini; prinaredila se je menda pridevniku »katoliški« po zgledih kaker »kamniški«, »kamničan«. »Katoličan« torej bi se bil list po domače dobro mogel imenovati — ali pa »Rimski katoličan«? O raznih pomenih, ki bi jih mogla imeti ali ne imeti besedica »rimski« v tem naslovu, in o njeni potrebnosti ali nepotrebnosti bi se dalo precej napisati, pa jaz ne bom, ker nisem zoper njo v pomenu, v keterem jo je najberž hotel rabiti g. izdatelj. Nasproti neketerim, ki so jo skoraj da napak razumeli, vender menda smem reči, da si moramo misliti s tem pridevkom izključenega ravno tako tega, ki je »römischer als Rom«, kaker keterega si bodi, ki vpraša v cerkvenih zadevah pred vsem, kaj bo vlada rekla.

Glejmo dalje! str. 1: »Naslov pové vse, kar namerujemo«. »Pové« je tu germanizem, »namerujemo« pa slaba oblika. Bolje bi bilo: »Ta naslov naznanja« (ali »razodeva«) »vse, kar namerjamo« (ali »namerjavamo«), ali pa: »Ž njim je povedano najbolje, kaj na-

merjamo«. — »Vže pred tisoč leti nam je vsšlo solnce krščanstva. Pradedje naši so z vernim srcem vsprejeli njegove oživljajoče žarke«. Prav se piše po staro »vže«, ker se je nekedaj sploh tako pisalo in se še zdaj po mnogih krajih govori tako; ni pa prav etimologiji za ljubo predstavljati *v*, kjer je zgubljen, kar se v naši slovenščini knjige tiskajo, torej »sprejeti« ne »vsprejeti«; saj niti ni dokazano, da naše »sprejeti« ni iz starega *»sъprějęti«. Etimologija je dostikrat le vgibanje. Pa naj si bo še tako terdna in gotova, nigdar nima pravice podirati in prenarejati, kar je sezidala zgodovina po zakonih, ki so veljali v jeziku v raznih časih. — Ravno po teh zakonih se nadalje oblika »vsšlo« meni zdi nemogoča; v naši slovenščini je od nekedaj neizrekljiva. V stari slovenščini bi se bilo sicer moglo reči in se je morda tudi res reklo »vъšьlo« po znanem zenačenju namestu »vъzšьlo«; novi slovenski jeziki pa izvajajo svojo obliko iz pervotnega »v[ъ]zъš[ь]lo« ter imajo ruščina »vzošlo«, poljščina »wzeszło«, češčina »vzešlo«, hervaščina »uzašlo«. V naši slovenščini bi to bilo »vzešlo« beri »v̥zəšlò˙« in primeri »zevreti« to je »zəvrê'ti« iz »v̥zəvrêti« in to iz starega »v[ъ]zъv[ь]rěti« (cf. »Cvetje« I. 11). V mojem kraju se govori nam. »vzešlo«: »v̥zdəšlu« (menda po vplivu besede »vzdigniti«, ki se nasproti nekod izgovarja »vzigniti«), ali le »testú' je v̥zdəšlu˙, kru˙h je v̥zdəšə˙v, v̥shá'ja, v̥zí'de«. O soncu pa naši Slovenci, kaker tudi Hervatje zjutraj mislijo o d k o d prihaja, še le zvečer, k a m gre; zato pravimo »sonce izhaja, sonce je i z e š l o (Dalm. večkrat), sončni izhod.« Tako tudi Hervatje: »izašlo, iztok, izticati« in celo Čehi navadno »východ« itd. S tem ne pravim, da bi se sestava z »vъzъ« ne smela rabiti v tem primeru. Mogoče, da je kje celo mej ljudstvom še v navadi.

V Janežičevem slovarju stoji namreč »vzajti, vzajdem aufgehen (von der Sonne),« kar se popolnoma vjema sè starim »vъzъiti«, »vъzъidą« to je »v(ъ)zъj(ь)ti, v(ъ)zъj(ь)dą«, pa je vender taka oblika, kaker bi si je Janežič ali kedo drugi ob tistem času (leta 1850) ne bil lehko izmislil. Mimogrede bodi omenjena tudi oblika »vajdem« v znani narodni pesenci, kaker stoji v Zakrajšekovem Goriškem letniku str. 217: »Če zjutro zgodej vajdem, — me dekle kregajo; — če zvečer pozno zajdem, — pastirci jočejo.« Morebiti je »vajdem« iz »vzajdem«; *z* izpuščen zavoljo boljšega razločka od »zajdem«. — Po vsem tem bi se bilo nam. »vsšlo« prav pisalo »vzešlo«, ali še bolje po navadni rabi »izešlo«. — Glede oblike »solnce« nam. »sonce« glej »Cvetje« I. 2, III. 2, 3, 4, 12. Kaj je misliti o pisavi »krščanstvo«, »srce«, »trden« itd., sem povedal »Cv.« III. 3, VI. 7. — »ki bi bil tako čisto katolišk kaker mi«, edino prav bi bilo: »katoliški«. Kar je v tem oziru dokazano v »Cv.« IV. 11, dozdaj nihče ni overgel in pozdaj tudi nihče ne bo mogel. — »Ta je volja naša, ta je volja našega ljudstva«: pač latinizem; po naše: »To je naša volja« itd.

Str. 2: »Rim, dom našega Očeta, zibelka čeznaravnega nam življenja!« Deminutivum k »zibeli« je stsl. »zybъka«, po naše in tako tudi v herv. in serb. »zibka«, v ruščini »zýbka«, celo v nekedanji polabščini »zåibka«; »zibelka« torej ni prava oblika, pač pa bi tu stalo primerniše »zibel« ko »zibka«: »zibel našega čeznaravnega življenja«, »nam« je menda zopet latinizem. — »v Rim nam bije srce!« po domače: »vleče« ali »sili nas«. — »z milim nam narodom«: »z milim našim narodom«.

Str. 3: — »Kaker brž zavladajo«: »beřž ko zavladajo«. — »Ta je naš program«: »To je naš pro-

gram«. — »Komur«: »komer«. — »vsem po Slovenskem« le v verzu mogoče. — »nikdo drug« prav: »nihče drugi«. (»Cv.« II. 5) — »preboječni«: »preboječi«. — »da vrlo napreduje«: »da bo verlo napredovalo«. — »mislé«, »blagovolé« prav: »míslijo«, »blagovólijo« ali po staro: »mísle«, »blagovóle«. Besedo »misliti« ljudstvo vedno na deblu povdarja, besedo »voliti« v sedanjiku ravno tako; pisatelji nimajo pravice prenarejati naglaševanja, ker bi se to reklo pačiti jezik.

Str. 4: »Nekoliko poglavij«, prav bi bilo »poglavji«, prim. »Cv.« IV. 10. — »spodkopujejo«: »spodkopavajo«. — »Zatorej sem smel pričakovati, da se me bo krepko, odločno zavrnilo«. Primerov take konštrukcije imamo v tem zvezku več, n. pr. str. 5: »In ker se o prvej luči, katero sem prižgal, ali ni hotelo ali ni moglo tega sprevideti, treba zdaj: Več luči!« str. 17: »dá se ž njim vsako reč vihati«; str. 22: »kaker se je začelo dvojiti ali zanikati resnico o nadsvetnem Bogu«; str. 62: »dasì se ga od neke strani na vse kriplje priporoča in vsiluje«; str. 63: »Sumiči se jih, obrekuje, razvpiva kot sovražnike narodov in njihovega blagra; kliče se jih kar naravnost pred sodišče« itd. Tako se govori menda res po našem Primorju in ne smem reči naravnost, da je napačno, ker navaja Miklošič (Syntax 368) zadosti primerov tudi iz raznih drugih slavenskih jezikov. Ali ako pomislimo, da, kar vem, na Kranjskem in dalje proti severu tako govorjenje ni domače ter se celo nekako vstavlja našemu jezičnemu čutilu, od druge strani pa vemo, da se pravi po laško n. pr. »qui si taglia capelli«, menda ne bomo sodili krivo, ako mislimo, da je ta primorska posebnost v naši slovenščini le italijanizem. Kranjec bi bil navedene stavke nekako takole pisal: »Zato sem pričakoval, da me dotični go-

spodje krepko in odločno zavernejo«. — »ali ker se to ni hotelo ali ni moglo sprevideti pri pervi luči, ki sem jo prižgal, zato je treba zdaj: Več luči!« — »vsaka reč se da vihati ž njim« — »kaker so začeli dvojiti o nadsvetnem Bogu ali tajiti ga« — »dasiravno se od neke strani na vse kriplje priporoča in vriva« ali »dasi ga od neke strani na vse kriplje priporočajo in vrivajo« — »somnenje (ali sumnje) zbujajo proti njim, obrekujejo jih, na glas jih dolže, da so sovražniki narodom in njihovi sreči, naravnost jih kličejo pred sodišče« itd. Tudi kar Miklošič navaja na omenjenem mestu: »Kmete se vidi na polju in se jih je videlo«, bi se vsaj za moje uho lepše reklo: »Kmetje se vidijo na polju in so se videli«, ali pa: »Kmete je (ἔστιν = ἔξεστιν) videti na polju in jih je bilo videti«. Vender priznavam, da bi se ravno izraza »vidi se« in »sliši se« vtegnila tudi na Kranjskem semtertja rabiti z akuzativom n. pr.: »Našega pastirja se sliši dve uri daleč« zraven »našega pastirja je slišati« itd. — »skoro da ne eno leto« ima pomeniti menda: »malo da ne eno leto«. — »točke«; po naše bi morala ta beseda *a* imeti namestu *o*, sicer pa ne vem zakaj bi se tolikanj bali »pike«. — »možko«; prav »moško«, ker skerčeno iz »možsko«. — »obsodba k smerti od lastne roke podpisana«: »smertna sodba sè svojo roko podpisana«. —

Str. 6: »Le sem se nekoliko pomišljal, kako bi začel«; bolje bi bilo menda ali: »Le to sem nekoliko premišljal, kako bi začel« ali pa: »Le zato sem se nekoliko pomišljal, ker nisem vedel, kako bi začel«. — »kristijansk«: »kerščanski«. — »In ker se dandanes pri nas težko najde beseda pomenljivejša od te, hočem konečno iz te pojasniti tudi ostalo naše slovstvo, kaker na sploh naše sedanje duševno obzorje«; namestu »iz te« bi pričakovali »iz nje«, dasiravno ne umemo, kako

se bo dalo iz besede pojasniti slovstvo; »konečno« se povdarja po rusko in pervotno: »konéčno«, pa to bi bilo po naše »konáčno«, prim. mertvec: mertváški, denes: danášnji; zakaj ne bi bilo dobro po domače »na zadnje«, »naposled«? —

*

Predaleč bi zaostal, ako bi hotel nadaljevati jezikoslovno presojevanje 1. zvezka. Le še na odgovor gosp. izdatelja, ki stoji na platnicah 2. zvezka v »listnici«, naj mi bo dovoljena kratka besedica, in sicer le koliker se stvari tiče ta odgovor. Gosp. izdatelj piše mej drugim: »Akoravno je njemu« (to je meni) »njegov pravopis dognana reč, vender ni še pa druzim. In mej temi se nahajajo tudi izprašani profesorji jezikoslovja in pisatelji slovenski. Jaz tedaj menim, da bi morali strokovnjaki naše pravopisno vprašanje javno prerešetati ter je konečno določiti; tega bi se potem mi, ki nismo jezikoslovci, enkrat za vselej poprijeli.« — Na to pravim jaz: Moj pravopis meni še ni tako celo dognana reč; o tem se čislani gospod sosed lahko sam prepriča, ako prebere dotične spiske v »Cv.« (zlasti I, 9—12; III, 12; IV, 1—5, 7—12.) Toliko menj more biti dognana reč druzim. Vender tudi overgel ga do zdaj ni še nihče; pa ker je namenjen zlasti za znanstveno potrebo, ga navadno niti sam ne rabim, niti drugim ne silim. Nēketere oblike, ki sem jih priporočal »R. k-u« in se jih v navadni pisavi tudi jaz deržim, pa niso moj pravopis, temuč naša stara, pervotna pisava, ki jo jezikoslovni liberalizem v novejšem času brez pravega vzroka spodriva ali jo je že morebiti celo spodrinil; žal, da se tudi gospodje, ki bi imeli v vsakem oziru konservativni biti, le preradi poprijemljejo takih znanstveno

navadno slabo opravičenih novotarij; saj se neki že celo v cerkvi, na pridižnici špiči na *lj:* »Poselj bilj popoljnoma nedoljžen!« — Da mi dalje g. doktor nasproti postavlja izprašane profesorje, to se mi tudi ne zdi opravičeno, ker se v znanstvu ne gleda na spričevala profesorska, celo na doktorske diplome ne, temuč le na razloge in dokaze. Še menj se gre sklicevati na »pisatelje slovenske«; mej njimi imamo namreč od nekedaj ljudi jako različne jezične vednosti in nevednosti. Kar se pa strokovnjakov tiče, ki naj bi po misli gospoda soseda javno prerešetali naše pravopisno vprašanje, jaz jih vabim že davno, res da le na platnicah, pa tudi platnice se bero semtertja, kaker slišim. Sicer so pa strokovnjaki mariskaj že pred leti in leti prerešetali in določili, pa vender le pisatelji ne pišejo, kaker bi imeli, tako n. pr. rabo doveršnih in nedoveršnih glagolov, da ne omenim mnogo drugega, kar vsaj tako pogostoma ne žali jezičnega čuta slovenskega. Strokovnjakov rešetanje torej rado ostaja brez vpliva na gospode, »ki niso jezikoslovci«. Morebiti zato, ker se pri nas mešajo mej strokovnjake jezikoslovne tudi ljudje, ki jim manjka zato podlaga tako popolnoma, da jim niti ni mogoče dopovedati, da niso strokovnjaki. Jaz mislim torej: pisatelji, ki hočejo vredni biti tega imena, naj se na druge ne zanašajo preveč, naj bodo sami strokovnjaki. To sicer ni treba, da bi bili vsi jezikoslovci, to je, da bi sami pisali slovnice, slovarje in slovniške razprave, sploh, da bi preiskovali jezik s tem namenom, da bi ga potem teoretiško druge učili; ali to je po moji misli treba: pisatelj, vreden tega imena, in pred vsemi pisatelj, ki hoče še malo vajen jezik vklepati v jarem težkih modroslovskih naukov, mora biti jezikoslovno popolnoma izobražen, mora vedeti

jezikoslovni vzrok vsaki besedici, vsaki obliki, vsaki čerki, kaker keteri si bodi jezikoslovec. Ni zadosti, da mu je nekoliko znana kaka Šumanova slovnica; znana mu mora biti od konca do kraja vsa naša jezikoslovna literatura, saj ni pisana le za jezikoslovce; znana mu mora biti stara slovenščina, znane razmere, v keterih stoji proti nji naš literaturni jezik, zlasti glede glasoslovja, ravno tako razmere njene proti drugim slavenskim jezikom. Enako je treba, da pozna tudi raznih naših domačih dijalektov razmere do stare slovenščine in književnega jezika našega; naposled da pozna našo književno slovenščino po njenem zgodovinskem razvitku, zlasti da mu je dobro znan jezik in pisava 16. stoletja. Precej visoko jezikoslovno izobraženost zahtevam potemtakem od »slovenskega pisatelja« v višjem pomenu te besede; s tem pa ne pravim, da sem jaz vse to dosegel, gdo drugi pa ne. Tudi za »slovenskega pisatelja« mora biti nekakov idealj, ki je tu seveda le od ene strani nekoliko popisan; idealji pa so menda sploh nedosežni v ti solzni dolini, ali skušati moramo, da se jim bližamo, eden kaker drugi.

K pervemu zvezku »Knjižnice Družbe sv. Cirila in Metoda«.

(Cv. VIII. 5 b c.)

1. zv. »Knjižnice« je ob 40 letnici vlade našega presvitlega cesarja slovenski mladini jako primerno darilo. Obe knjižici (99) ste pisani v čednem moderno-korektnem jeziku. Razločujete se v obliki imena Nji-

(99) *»Knjižnica« in »Vestnik šolske družbe sv. Cirila in Metoda«.*

hovega Veličastva, ki je v »Knjižnici« stara domača, v »Vestniku« pa moderna hervaška. Jaz bi želel domačo tudi tu, ker nisem prijatel mešanju raznih jezikov in narečji. Kjer pravijo in pišejo po novogerški izreki Ἰησοῦς: Isus (po naše bi se naglašalo Isù's, Isú'sa), tam pravijo po ravno tisti izreki za Ἰωσήφ prav Iosip ali Osip (po naše bi se izrekovalo O'sìp, Osí'pa, Io'sìp, Iosí'pa); kjer pa velja po latinski izreki Jézus, tam velja po pravici tudi le Jóžef (ali Józef). Za latinsko *Franciscus* pa je v naši slovenščini najdostojniša oblika »Frančišek«, prim. češko František, poljsko Franciszek; vender je v imenu cesarja Frančiška Jožefa skrajšana oblika Franc karakteristična in torej opravičena. Naša domača familijarna oblika »France«, dasi lepoglasna, vender ne bi bila primerna. Nič primerniše se meni ne zde razne familijarne oblike hervaške, kaker so Franjo, Frano, Frane, Fran, in to tem menj, ker nosijo v naši slovenščini tudi pečat nekake ničemernosti. Hervatje rabijo sicer tudi o svetnikih te oblike, kaker pišejo n. pr. tudi: sv. Ante za sv. Anton, sv. Bona za sv. Bonaventura, Ivka d'Arko za Jovana d'Ark; ali meni vsaj se zdi to tako nedostojno, smešno in zoperno, kaker bi bilo pri nas za mater božjo Mica ali za Marijo Terezijo Mina Reza. V tej reči naj bi potemtakem raji Hervatje se kaj od nas učili, kaker da bi mi nje posnemali. Hvalimo torej g. pisatelja, ker se je deržal v svoji knjižici starega častitljivega domačega imena Franc Jožef! — V natančniše presojevanje njegovega spisa se ne bomo spuščali; vender si ne morem kaj, da ne bi omenil neke stvarce. Mislim primere pluskvamperfekta trajnih glagólov, kaker so str. 25: »Cesarja Ferdinanda je pa bil dirnol upor globoko, skerbel je bil vestno, kako bi svoje podložnike,« ... str. 51: »Dolgo so jo (ogersko

krono) bili iskali, konečno jo najdejo.« Meteljko uči prav (Lehrg. pg. 216 cf. 136 in 220): »Plusquamperfectum haben die Iterativa und Imperfectiva als solche nicht,« t. j. iterativni ali frekventativni glagóli ga nimajo nigdar, imperfektivni v ožjem pomenu t. j. durativni ne ko taki, temuč le ko se rabijo za opravljeno djanje, kompleten akt, preteklega časa v primeri z drugim djanjem, ki je potem prej ali pozneje nastopilo ali godilo se, n. pr. Zvonilo je res, pa jaz sem bil že molil (t. j. dotično molitev opravil, tedaj nisem molil več). Učil sem se bil že, večerjal pa nisem še bil, ko si prišel po me (t. j. dolžnostno učenje sem bil opravil, večerje pa še ne dobil). Lani sem ti bil pisal (t. j. pismo sem ti bil poslal), pa sem zastonj čakal odgovora itd. Ako bi se glagola »skerbeti« in »iskati« res rabila v pluskvamperfektu (jaz se ne spominjam, da bi ju bil slišal), potem bi pomenila gori navedena stavka, da je bila skerb cesarjeva že doveršena in se ni nadaljevala, ko se je vpor začel, in iskanje ogerske krone je bilo že prenehalo in potlej so jo še le našli; ali v resnici skerb takrat še ni bila nehala in iskanje menda ni prestalo, preden se je našla krona, zato pluskvamperfekt nima pravice v navedenih stavkih. —

K pervemu letniku »Dom in Sveta«.

(Cv. VIII. 6 c.)

V pervem naznanilu tega lista smo hvalili poezijo »Brat Pavel« podpisano z »A. H.« v 1. štev. Z enakim podpisom ste izešli nadalje še dve prav čedni epični pesni: »Okamneli svatje« (št. 2) in »Trije svetniki« (št. 7). V poslednji pa naj bi pesnik skušal popraviti predzadnjo versto: »Takrat pa te merliče svetnikom proglasé. Ali bo ta trojica en sam svetnik? »svetnikom«

je vender singularni instrumentalj? Človek se malo namuzne, pa je, če se bere kaj takega v kakem političkem dnevniku; ali v lepoznanskem listu in celo v poeziji, to je že nekoličko huje. Jaz sploh mislim, da ne bi bilo napak za našo slovenščino, ke bi bili gospodje, in zlasti pesniki malo bolj konservativni v jeziku, vsaj v smešne napake v tem oziru bi se ne zašlo tako lehko. Po staroslovenskem načinu bi rekli prav: »Takrat pa te merliče svetniki proglasé«, ali kedo bo to razumel? Sicer je res v dobri izreki nekak naglasni razloček mej nominativom »svetni'kì« in instr. »svetni'kì«, ali ta razloček zgine, kjer ima že nom. potisnjen naglas (»hla'pcì« je čisto enako v nom. in v instr.), pa je tudi sam na sebi menda premajhin, da bi se bila mogla stara konstrukcija vzderžati. V resnici je bila že pokopana, ko se je začela naša slovenščina pisati. — Še o nekem drugem spisu, ali prav za prav o naslovu njegovem sem si dovolil v pervem naznanilu izreči na kratko svojo misel. Naslov ni obetal mnogo in v resnici je spis s pristavkom vred, kaker je nekedo rekel, »jako nedolžen«. Z veseljem pa priznavamo zaslugo, ki si jo je pridobil »Dom in Svet« s priobčenjem korenite razprave g. Fr. L e k š e t a, ki obdeluje ravno tisto vprašanje v nasprotnem zmislu. Tudi »edina iznimka«, ki jo pripušča g. L. za rodivnik množine, »kjer se mora *l* izrekovati, kaker je pisan, n. pr. dekel«, po moji misli ne velja. V mojem rojstnem kraju v resnici govore: dê'kle, g. dê'kəy̨, kaker sem še ne davno sam slišal; ravno tako: »dê'y̨, sé'y̨, žbé'y̨, dežé'y̨, ta'y̨, meta'y̨, iga'y̨« za: del, sel, čebel, dežel, tal, metál, igál (poleg metli', igli'); me'təlj, igə'lj pravijo otroci in pa ljudje, ki si takó sami pomagajo, ker ne vedo pravega genitiva. Meni se zdi, da taki po pluraljnem nom. sproti napravljeni genetivi ne veljajo za književno sloven-

ščino in njej primerno izreko; glejmo torej, da nam ne spodrinejo pravih starih, ki do zdaj še niso izmerli in bi pozdaj toliko menj smeli.

»Zimske mušice«.

(Cv. VIII. 7—12.)

»Priznana dolžnost je, da se poznejši pisatelji opirajo na resnično dokazane nauke poprejšnjih avktorjev; ker sicer ni koristnega napredka v vedi in znanosti« — tako prav piše dr. M. Napotnik v knjigi »Sveti Viktorin, škof Ptujski« (str. 175). Žal, da se pri nas tako rada zabi ta dolžnost ter le v eno mer vsaki svojo terdi, kaker tista stara — no! gospa —, ki je rekla, da je »striženo«, ne »košeno«, in ko je že gagala, je še s persti kazala, da je »striženo«. Torej, ali sprejeti, ali dokaze z dokazi ovreči, tako je pošteno; in nobeden pameten človek v poslednjem primeru ne bo razžaljen.

Zadnji dan leta 1888 je prinesel »Slovenec« »listek« jezikoslovnega obsega z napisom »Sloga jači«. Da se sam ne pregrešim s preziranjem, ki je grajam, hočem, kar se bo dalo ob kratkem, povedati, v čem in zakaj priterjujem »Slovenčevemu« pisatelju, v čem in zakaj mu pa ne morem priterditi.

Pisatelj hoče sicer priobčiti le »nekatere svète slovenskim pisateljem, zlasti časnikarjem, toda brez učenega dokazovanja.« [Mimogrede! Ali ni Meteljko prav pisal »svete« (consilia) z drugačnim *e* kaker pa »svet« (consilium)? — Meni se zdi pisava »svète« in, kar se tudi pogostoma bere, »svètnik« ravno tako narobe, kaker bi narobe bilo n. pr. »wir weissen« nam. »wir wissen«, ker se pravi v sing. »ich weiss«. Odločimo se vender enkrat ter sprejmimo za

dolgi »jat«: *ê,* za kratki (brez ozira na povdarek): *è:* človèk, človêka, svèt (consilium), svêta, svêt (mundus), svèta; (100) *é* nam ostane potem za ozki *e,* ki je navadno iz stsl. naglašenega *e* in ę, široki *e* pa ne potrebuje posebnega znamenja: zemlja, na zémljo, peta, na péto, svét (sanctus) itd.] Torej le s v ê t e nam daje g. pisatelj brez učenega dokazovanja. Ali neko dokazovanje vender le nahajamo v spisu in pisatelj menda ni mislil, da to dokazovanje ničeser ne dokazuje; nasproti! misliti je moral, da je zadosti terdno, da doseže svoj namen, sicer bi bil ali terdnišega iskal ali pa pustil vse vkup, ker si ni lehko misliti, da bi bil pisal le, da prostor napolni. Pravico imamo torej gledati in prevdariti, koliko velja njegovo dokazovanje, učeno ali neučeno; in to storimo po versti, kaker stoje njegovi »svêti« v »Slovencu«.

1.

Pervi je:

»Pustimo pisavo Preš*i*ren, slavnost Preširnova, ter pišimo pesnika, kakor se je sam pisal. Po vseh virih kaže se nam le P r e š e r n, in preširni so tisti, kateri mu popravljajo lastno ime v Prešeren, Preširen ali celo Preširn, češ, tak velikan, pa se še prav nisi pisati znal. Pisava Preš*i*ren je nastala vsled — jezikobrodja! Rački, Jagić, Miklošič držijo se vedno prejšnje pisave Prešern, poezije Prešernove.« —

Po moji misli bi bilo trèba tu razločevati troje vprašanje: 1. kako se beseda ko navadni adjektiv po

---

(100) *Še zdaj se sliši semtertja po cerkvah: »Mati dobrega s v è t a«. To je prav, kaker ke bi kedo sklanjal dìm, dìm a, kŭp, kŭp a (Haufen), č l o‘v è k, č l o‘v è k a nam. dìm, di‘m a, kŭp, ku‘p a, č l o‘v è k, č l o v ê‘k a itd.*

današnjih pravopisnih zakonih prav piše; 2. kako jo imajo prav pisati ko priimek tisti, keterim dandanašnji v to služi; 3. kako jo moramo ali smemo ali ne smemo pisati ko priimek našega pesnika?

Ko adjektiv se beseda navadno izgovarja: p r e - š é - r n [*n* je sonant], p r e - š é r - n a, p r e - š é r - n ò. *e* v drugem zlogu je tak kaker v besedi s v é t (sanctus) ali l é d, m é d itd., skoraj kaker bi pisali *ie:* sviet, lied, mied, pre-šie-rn. Tako pa se dandanašnji izgovarja pred *r* tudi *ê* in *i,* zato: véra, méra, t. j. viera, miera (ne: vêra, mêra t. j. veira, meira); g. pl. v é r, m é r se v izreki ne razloči od v i r, m i r (vier, mier). Od tod prihaja, da so v zadnjem (18.) stoletji neketeri pisali v i r a, m i r a nam. v e r a, m e r a in tako tudi p r e š i r n (za staro p r e š e r n, kaker to nahajamo pri naših pervih pisateljih), in kedor bi po tem zgledu vsaki ozki *é* pred *r* z *i* pisal, ta bi pisal kaker »virna duša«, tako dosledno tudi »preširna ženska«. Ali dandanašnji se sploh deržimo natančniše izreke 16. stoletja, ko se je *i* pred *r* še koliker toliko razločeval od *é;* zato pišemo: v e r a, v e r n a d u š a, v e r e n človek, dosledno torej edino prav tudi le »prešerna ženska, prešeren človek«. Pisavo *z i* (ki se je derži tudi »Slovenčev« pisatelj: »preširni so tisti« —!) je vpeljal Levstek, ker je mislil, da je beseda iz korena š i r (širiti), — mislil je, pa spričal ni, kaker je dokazano v »Kresu« (I.) — Ali morebiti ni dokazano? Naj mi blagovoljno povedo pošteni slovenski jezikoslovci, kaj jim brani priterditi tamkajšnjemu dokazovanju? ime in obleka dotičnega to vender menda ne more biti!? Ako bi pa v našem znanstvi res taki razlogi veljali, potem bi seveda ne bil vreden odgovora, ako bi nadalje vprašal: Kaj Vam pa Miklošiču brani priterditi, ki v svojem korenoslovnem slovarji tudi ne stavi besede »p r e š e r e n«

pod šir, temuč posebej pod pervotno obliko »**prešerĭnŭ**«? —

Miklošič torej piše »prešeren«, ne »preširen«, niti »prešern«. Veren, zmeren bi pač tudi »Slovenčev« pisatelj pisal; da je rabil sg. nm. pl.: »preširni so tisti«, bi bil skorajda pisal celo »preširen«. In gotovo! dokler ne priznamo sonantom m, n, nj, r, ł, lj pravopisne samostojnosti, dokler ne pišemo: sm, osm, ne-mc, edn, slove-nc, kra-njc, tr, modr, sta-rc, šł, posł, pa-łc, dlj, kašlj, kifljc itd., tako dolgo ne moremo prav pisati niti »vern« in »zmern«, niti »prešern«. Zdaj podpiramo sonante s »polglasnim« *e* in torej prav pišemo kaker »veren« in zmeren« tako tudi »prešeren«. Ke bi se kedaj primeknili Hervatom v stvari, kjer bi se najlažje brez škode za našo slovenščino, nji sami celo na dobiček, tedaj bi za »polglasnik« pisali *à:* osàm, módàr itd., in takrat bi pisali prav kaker »véràn«, »zméràn«, tako tudi »prešéràn«. —

Iz tega je očitno, kaj imamo odgovoriti komu, ki »se za Prešérna piše«, ako nas popraša, kako ima ko rodoljub, ki noče prezirati pravopisnih zakonov svojega jezika, dandanašnji prav pisati svoje ime. — V nom.: »Prešeren«! — v gen. seveda »Prešerna«, v adj. »Prešernov« itd., kaker: Čeber, Čebra, Čebrov, Čebróva; Tkalec, Tkalca, Tkalčev itd. [Gospodje, ki pišejo n. pr. Tkalec-a, Tkalec-ova, razdirajo našo sklanjo in poptujčujejo slovenščino. Kaj bi rekli, ke bi jim v latinščini kedo pisal »Livius-i« nam. Livii, »Jupiter-is« nam. Jovis, ali v gerščini *Σωκράτης-ος* nam. *Σωκράτους*, ali *Ζεῦς-ος* nam. *Διός*?! —]

In gotovo! kedor spoštuje svojo narodnost in ljubi svoj jezik, skuša tudi svoje ime po veljavnem pravopisu prav pisati; zato jih je malo mej našimi starišimi

rojaki, ki bi ne bili že enkrat ali večkrat spremenili pisave svojega imena. Neketeri je pa res da zaostal; ima pač svoje vzroke za to — in jaz mu rad puščam veselje. Zastran mene naj se le piše vsaki, kaker ga je volja, prav ali ne prav; tudi drugi naj mu njegovo ime »službeno« le tako pišejo, kaker sam hoče. In na zasebnem pismu, ki bi mu ga vtegnil pisati, bom še manj skušal popravljati napake njegove osebne pisave.

Drugo vprašanje pa je, kako imamo pisati take gospode v naši literaturi? Ako se poprimemo principa »Slovenčevega« pisatelja: »piši, kaker se je dotični sam pisal«, potem bomo pisali n. pr. o Stanigu in Stanigevih pesnih, o Miklosichu in Miklosichevih delih in dosledno tudi le o Bohorizhu in bohorizhici. Ali kažejo ti primeri, da je princip pravi? Meni se ne zdi, in Miklošiču se tudi ni zdelo, ker se je dal na »slovenska berila« natiskati z navadnim pravopisom: Miklošič. Ostane torej drugi princip: »V naši literaturi se pišejo lastna imena po navadnem pravopisu, ne glede na osebno pisavo dotičnega.« In to pervič, ker bi mariskake osebne pisave ljudje dostikrat ne znali brati. Chrön bi brali preprosti ljudje Tschrón, drugi pa nemško Krön, in vender je bil škof: »Hren«, kaker ga piše prav že v 17. stoletju Matija Kastelec. — Imena »Stanig« ni znal brati celo učenjak Šafarik; kaker je znano, je pisal gospoda »Stanik« nam. »Stanič«. — Drugič bi bila osebna pisava bravcem v spotiko, tudi ako bi jo znali brati; vedno bi budila nevoljno očitanje: »Taki Slovenci, taki »velikani«, pa se še prav pisati niso znali — ali marali. Sram jih bodi! — Osebna pisava naj se torej v životopisu omenja, rabi pa v resnem pisanju le, kjer se kaj navaja do čerke natanko, kaker je dotični sam pisal. Te misli je Miklošič ne samo

glede svojega imena; on piše v »berilih« — in le ta so v tem vprašanju merodajna, ne pa njegova nemška dela —: Prešeren, ne kaker se je pesnik sam pisal: Prešern ali Prešerin. Po pravici je ta princip zagovarjal tudi Levstek (po osebni pisavi »Levstik«); zmota je bila le to, da je hotel pravopis določiti po izmišljeni etimologiji brez ozira na zgodovinsko pisavo besede »prešeren« in — mimogrede bodi rečeno — nekaka britka osoda je nanesla, da je popravljal pisavo drugega imena, sam svoje pa ni popravil. Iz »levisticum« (Liebstöckel — to je etimologija njegovega imena) dobimo namreč ali Lévistik, ali pa, kar je verjetniše, ker si gre misliti vmes staroslovensko obliko »lêvьstьkъ«: Levstek, g. Levstka. Kaj ne, »tak velikan«! — vender ga zato ne cenimo nič niže.

2.

Dalje smo brali v »Slovencu«:

»Pustimo pisanje Jarnej, češ, iz Arno-ej, in pišimo J*e*rnej (morda iz Irenej). Kadar čitam Jarnej, k*a*rdelo (čreda), zdi se mi, da dosledno pisati bi se moralo tudi smàrt in kàrv!« —

Keder jaz berem k*a*rdelo, se mi zdi pa, da bi se moralo dosledno pisati tudi sm*a*rt in k*a*rvi (»kàrv« jaz ne pišem, temuč »kri«), in keder berem Jarnej, se mi zdi, da bi se moralo dosledno pisati tudi jarmen, jalen in jazik. Da bi bilo to ime iz Arno-ej, ne vem, ali je res kedaj kedo terdil; od kod bi bil Arno dobil rep -ej? Jernej je kar gotovo iz Irenej; *e* je iz drugega zloga prestopil v pervi kaker v besedi »jermen«, ki je iz »remen«, ali je pa izpadel in iz Irnej, Jirnej bi bilo nastalo Ernej ali Jernej kaker »ser« iz »sir«, »merú« iz

»miru«. Naglas je bil pervotno na -ej tudi v nom., pa se je potem pomeknil nazaj, kaker v besedah jermen, jelen, jezik; od tod široki *e*, ki se izgovarja na Dolenjskem kaker *ea* ali *ia*, za č, š, ž, j navadno kaker sam *a*: jármen, jálen, čásən, žána itd., dosledno torej tudi Járnə, pa g. Jerneija. Arn[ə] (kar omenja Kopitar) pa mora biti iz Ernej kaker ádən iz edən. Jarnej je torej dolenjska dialektična izreka, v knjižnem jeziku je opravičeno le Jernej, kar je tudi edina zgodovinska oblika v naši slovenščini: prim. Dalm. Mat. 10 A (na strani) Jerni, Mark. 3. B (n. str.) Jernea, Luk. 6 B (n. str.) Jernea. *e* v drugem zlogu je ě (jat), zato ga piše Dalm. v nom., ko nima naglasa, z *i*, pr. človik, človeka; v gen. je izpustil *j* morebiti ker mu *e* sam pomeni *ej* (kaker v »človeka«), ali pa po vplivu oblike »Bartolomea«, ki stoji v tekstu ko gen. od »Bartolomeus« (Dj. ap. 1 B). —

Pisavo »Jarnej« je vpeljal Levstek, ker je našel v ljubljanski knjižnici v nekem glagoliškem rokopisu iz l. 1444 za Irenaeus gen. »Jarnêja«; prim. Levec, Die Sprache in Trubers »Matthäus« str. 28. Ta rokopis ni pisan v naši slovenščini in torej vže zato zanjo ničeser ne dokazuje. V hervaščini bi bilo Jarnej iz Irenej mogoče; čakavci pravijo tudi jagla za igla, jačmik za ječmen; v naši slovenščini se pa to po nobenem glasoslovnem zakonu ne da opravičiti. Sicer se pa, ker stoji beseda v rokopisu le enkrat, ne more vedeti, ako jo je L. tudi gotovo prav bral, ali je ni pisavec napak zapisal, ali se mu ni zapisalo *ja*, kjer je mislil narediti samo *i*, v glagolici velja po ena čerka za to in za ono. Na tako negotovi podlagi še Hervatje ne bi smeli in ne pišejo za Irenej: Jarnej, nikar mi! —

3.

V »Slovencu« smo brali dalje:

»Pustimo pisavo kak*e*r in kam*e*r in nikam*e*r, ter pišimo — brez poletnih mušic — praviloma kak*o*r, kam*o*r, nikam*o*r in tudi tako izrekujmo!« —

Jaz moram vprašati na to: Kje naš slovenski narod govori: kam*o*r, nikam*o*r, ali kje je kedaj tako govoril? Mislim, da nikjer in nikoli. Ke bi se pa vender dokazalo, da se pri nas res kje tako govori, ali da se je pred leti ali stoletji tako govorilo, jaz bi mogel priterditi le, da se tam ali se je tedaj »praviloma« tako izrekovalo, ne pa da bi veljalo tako za vse naše slovenstvo in za današnji čas, ko se govori le ka·mr˙, nika·mr˙, kar se »praviloma« piše kamer, nikamer, kaker se »praviloma« piše veter za vêtr. Stara cerkvena slovenščina ima sicer res: sêmo, tamo, kamo, jamože, nikamože, ali mi pa govorimo le: sè·m, ta·m, ka·m in torej dosledno tudi: kamr, nikamr, in drugi slavenski jeziki kažejo, da ni to nič napačnega. Tudi Čehi pravijo: sem, tam, kam, kamž ali kamže, Rusi: sjam, tam, tamže, Bolgarji: sam, tam itd. Ker so torej te besedice brez *o* prav in ker so brez *o* pri nas edino navadne, zato so pri nas brez *o* edino prav; izgovarjati kam*o*r, nikam*o*r, to bi bil̓o otročje spakovanje. — Z besedico kaker je stvar nekoliko različna. Nastala je iz kakore, stsl. jakože. Tu je torej v resnici nekedaj stal *o* pred *r*, kaker je stal *e* za njim, oba z enako pravico. Ali v naši slovenščini velja *že* nekaj sto let neki glasoslovni zakon, po katerem se samoglasnika poslednjih dveh zlogov adverbijaljnih besedic *z e* na koncu izgubljata, ali oba, ali eden ali drugi. Po tem zakonu je nastalo iz niktože: nihtže t. j. nihče

(sedaj priljubljeno nikdo v naši slovenščini nima pravice, kaker neničesa za ničeser); iz ničtože, ništore se je naredilo ništr, ki se je rabilo še v 16. stoletju. Mlajše oblike so blje (v 17. stoletju) in današnje blj (bəlj) iz bolje; dlje, kaker se bere tudi v »Slovencu«, in dlj (dəlj) iz dalje. Tudi nikógre, nikómre se govori še dandanašnji poleg nikogr, nikomr za nikogore ali nikogare, nikomure. Iz teh primerov je videti, kaker bi bil večinoma izpadel najprej samoglasnik predposlednjega zloga; vender imamo tudi primere, kjer je prej odpadel poslednji. Poleg dovlj se še navadno govori dovolj za dovolje; goriško bolj poleg starega blje kaže, da se je zgubil nekod pervi, nekod drugi samoglasnik prej. In tako se torej ne more za gotovo povedati, ali je iz kakore prej nastalo kakor, za kar imamo dokaz v rokopisu 15. stoletja, kjer stoji kakur, ali pa kakre, ki je moglo v navadi biti poleg kakor (kakur), kaker bolj poleg blje, vsako v svojem kraju. Gotovo je le to, da je bilo v 16. stoletju, torej ob začetku naše knjižne slovenščine, vže v splošni rabi kakr (ali kokr), kar se po današnjem pravopisu »praviloma« piše kaker, kaker se vetr »praviloma« piše veter. Trubar je pisal pervotno le koker; Krelj je slišal morebiti še tudi kakr. Ali on je imel svoje »mušice«, da se je lotil pisati kakòr, hoteč zadostiti ob enem etimologiji in izreki. Prav je spoznal, da je stal nekedaj *o* pred končnim *r*, zato je pisal *o*; ker se pa tedaj *o* ni več izgovarjal, zato je postavil nanj tisti akcent, ki ga je vpeljal ko znamenje nedoločnega samoglasnika. In čudno, kako se je ta Kreljeva »mušica« priljubila! Sprejel jo je ne le Dalmatin, temuč v poznejših spisih menda celo Trubar in vse do 19. stoletja se je vzderžala nespremenjena;

k a k ò r so pisali vse vprek, tudi možje, ki so sicer pri neutrih in adverbijih le končnico *u* poznali namestu *o*. Mogoče, da se je sčasoma pozabilo, kaj pomeni znamenje na *o*, mogoče, da se je torej že davno začelo brati k a k o r; ali p r a v o to branje ni moglo biti, ker je znamenje na *o* »praviloma« vedno moralo imeti pomen, ki mu ga je dal Krelj. V začetku 19. stoletja pa so se akcenti začeli opuščati, d è r s h a t i je ostalo d e r ž a t i, k a k ò r je ostalo k a k o r; ali d e r ž a t i se vender le »praviloma« izrekuje d è r - ž a t i t. j. d ə r ž a t i, d r ž a t i (kaker se moderno piše); dosledno bi se moralo torej pač tudi k a k o r »praviloma« izrekovati »k a k ò r« t. j. k a k ə r, k a k r. ([101]) — Ali vtegnil bi kedo vgovarjati: Saj se ne govori k a k r, temuč k o k r; ako zamečeš »književno« k a k o r, zakaj ne pišeš s Trubarjem k o k e r? Na to moram priznati, da se nimam skoraj s čem drugim braniti, kaker, razen gori omenjenega rokopisa iz 15. stoletja, s koroško »Duhovno branvo«, ki piše stanovitno k a k e r, s čemer je dokazano vsaj to, da je k a k e r prava domača oblika, ne izmišljena; priznavam pa naravnost, da se mi k o k e r ne zdi tako zaničljivo, da bi se »nikoker« ne smelo prikazati v knjigi, samo da bi se

---

([101]) *Vender nočem tajiti, da je že Dalmatin v svojih pervih delih, Sirahu in pentateuhu, za k a k ò r pisal brez znamenja: k a k o r; še le v celi Bibliji sta z Bohoričem sprejela mej drugimi Kreljevimi novostmi tudi k a k ò r. Seveda pa je že tudi k a k o r Kreljeva po hervaščini posneta oblika; Dalmatin je v omenjenih pervih delih znamenje na o celo opustil, morda ker tiskarna vsaj v zadostnem številu ni imela takega tipa. Glede Krelja in njegove dotične pisave primeri spred str. 161.*

dosledno moralo pisati po izreki tudi toko, koko (za adverbia, tako, kako za adj. neutr.). V resnici je kokr, v okeršeni obliki ko, v naš knjižni jezik že sprejeto; ko je nastalo iz ko[kr], kaker kè iz ke[dr] = kəd[a]r[e], pa se je potem vravnalo po analogiji neuter in adverbijev na *o,* tako da se izgovarja na Dolenjskem ku (prim. taku dêlu), na Gorenjskem pa kò = k (tak del). Gorenjec torej ne razloči več ko (iz kokr) od kə (iz kədr) in tako je prišlo, da se dandanašnji piše ko tudi namestu kè, in gospodje, ki govore »pravilno kakti na pismo«, se ponašajo kajpada tudi se svojim »ko bi«. — To mimogrede! Kar se pa tiče pisave kaker, menim da sem dokazal, komer se sploh kaj takega dokazati da, da se opira na glasoslovni zakon, ki ga priznava djanjsko vsakedo, ki piše: dlje in nihče, je potemtakem zakonita, in po zakonitem pravilu »pravilna« — za nezakonska pravila pa ne maram. Kreljeva »mušica« kakòr je bila sicer precej nedolžna, ker ni mislila motiti izreke, kakor in kamor so pa že prave sitne muhe, in da naposled v misel vzamem še lokale in instrumentale kom*u*r, čem*u*r, čim*u*r — kakšne mušice so pa to? —

4.

Dalje smo brali v »Slovencu«:

»Pišimo, kakor smo pisali prej, te*ž*ko in ni*z*ko, ne pa te*š*ko in ni*s*ko, kajti ni iz teh —, ampak iz teg —, težek ali težak, težka, težko, nizko; teško bi iz teh— tih bilo tolažno ali tolažljivo.«

Na to moramo reči: »Teško« v pomenu »tolažno ali tolažljivo« ne egzistira v nobenem slavenskem jeziku; vsakedo ve, da teško ne more biti nič drugega kaker adverbij ali srednji spol k moškemu

težek ali težak. Etimologiji je primerniša pisava težko; ali kaj se ve, ali ne bi bil fonetični pravopis za našo slovenščino ravno tako dober, kaker je za serbščino in hervaščino. Kedor bi pisal dosledno po izreki: ot kot, op tla, optešem, ispijem, raspet itd., ta bi po vsi pravici pisal tudi teško, nisko; kedor piše izpijem, razpet, ta bo dosledno seveda tudi le težko in nizko smel pisati.

5.

V »Slovencu« smo brali:

»Kadar povrhu učimo ali le po časnikih, smé se pisati pouk in poučevati; kadar pa v šolah, pripravljeni in temeljito, tedaj pa le podučujmo, kajti poduk (Unterricht) ima v sebi dokaj več nego pouk.« —

Na to bi jaz djal, da ne bi imeli nigdar poverhu učiti, zlasti pa ne, keder učimo »le (!) po časnikih«. V šolah se uči mladina, po časnikih se uče tudi odrasli ljudje, ki so celo pač nekoliko veče temeljitosti zmožni, vredni in potrebni. Prav pa razločuje »Slovenčev« pisatelj dve sestavi z različnima pomenoma: poučiti in podučiti. Moti se, gdor po Levstkovi opazki: »Po nemškem jezici je zasukneno: »po*d*uk«, »po*d*učiti«; priméri »*unter*richten« (Nauk slov. žup. 187)« sodi, da je moderno poučiti, pouk le prava oblika za staro napačno podučiti, poduk. Obe sestavi ste pravi in dobri, vsaka v svojem pomenu. Pravi pomen te in one pá nam bo jasen še le ko bomo vedeli, kaj sploh pomeni v sestavah besedica »po«, kaj besedica »pod«. Miklošič (Syntax 226 id.) pripisuje pervi sedem raznih pomenov. a) eine der zeit oder dem raum nach unterbrochene, d. h. zu verschiedenen zeiten oder an verschiedenen orten vor sich gehende handlung: po-

lêgati an verschiedenen orten liegen bleiben, ponašati abwechselnd tragen und absetzen, popijati an verschiedenen orten saufen itd. Tako bi se vtegnilo prav reči, da poučava ali poučuje, o »popotnem učitelju«, ki zdaj tu zdaj tam po deželi kaj malega uči, ali o »inštruktorju«, ki hodi učit v razne hiše. b) eine deminution der handlung, d. i. eine beschränkung der zeit, dem grade nach: poklečati eine kurze zeit, ein wenig knien, poplesati e. k. z. tanzen, postati (postoj bleibe einen augenblick stehen) itd. Tudi poučiti pomeni »ein wenig belehren«, kaker tolmačijo ruski in hervaški slovarji. c) eine wiederholung der handlung: pobriti nachrasieren, pogrêti recoquere, popraviti reparare. Tako bi se moglo reči »poučiti koga« v pomenu: zopet ga naučiti, kar je že koliker toliko pozabil. d) die vollziehung der handlung an vielen objecten oder durch viele subjecte: podaviti, poklati, poloviti, pomoriti. »Denes sem že vse poučil« bi mogel reči morebiti »inštruktor«, ko je gotov z »inštrukcijami«. Naslednja dva pomena v našem primeru skoraj da nista mogoča; zato jih ne omenim. Poslednji je: g) die verwandlung der verba imperfectiva in perfectiva: požrêti, pozebsti, pojêsti; pozvoniti, pohvaliti, pokazati, pogledati itd. Zadnjih štirih besed ne navaja Miklošič, pa je vender očitno, da spadajo sem in bi moglo po tem zgledu poučiti pomeniti »eine Lehre erteilen«, poučevati »Lehren (unzusammenhängende) erteilen« prim. pozvanjati, pogledavati; pouk bi bilo torej »Lehre«, »Belehrung« prim. pogled »Blick«. — Besedici »pod« pa pripisuje Miklošič v sestavah te štiri pomene: a) eine »unter etwas« sich vollziehende handlung, welches »unter etwas« sich manchmal zum begriffe »hinzu« schwächt: podkovati beschlagen (ein Pferd), eig. unten anschmieden, podložiti; podorati unteradkern, podpisati

subscribere itd. Iz tega pomena bi se vtegnilo razložiti poljsko p o d u c z y ć ersten Unterricht geben t. j. podlago postaviti prihodnjemu učenju. b) die richtung von unten: podjeti suscipere. Mit dem begriff des »unter« stehen die begriffe c) »heimlich« und d) »in geringerem grade« in zusammenhang: podkupiti bestechen, eig. heimlich kaufen. V bolgarščini pomeni torej p o d u č i clam docere, v ruščini p o d u č i t' heimlich zu etwas abrichten, instruieren, anstiften. V poljščini pa ima pomen d): poduczyć się (łaciny) halb lernen. V narodnem govoru spada tudi pri nas, ako se celo ne motim, p o d u č i t i v versto glagolov kaker so: podpihati, podkuriti, podmazati (vsi trije v prenesenem pomenu), podmititi (= podkupiti), podšuntati, in pomeni to kar v ruščini; p o d u k bi pomenilo, ako bi bila beseda narodna, »geheime Instruktion«. V pomenu »Unterricht«, »unterrichten« kaže potemtakem, da je knjižni germanizem »poduk«, »podučevati«, kaker »pouk«, »poučevati«; narod govori za ta pomen le »n a u k« in »učiti«. —

6.

Dalje smo brali v »Slovencu«:

»Jezilo me je pisanje: pri jelen*i*, kralj*i*, na križ*i*, na neb*i*, cvetj*i*, polj*i*, in celo v dajavniku proti soglasj*i*, k svarjenj*i*! Pisati sem jel torej vzajemno s Hrvati široki glasnik v mestniku pri moških in srednjih n. pr. pri jelen*u*, kralj*u*, mož*u*, na križ*u*, polj*u*, po svarjenj*u* itd.« —

Jeza je bila čisto neopravičena! Tudi stara slovenščina sv. Cirila in Metoda ima v mestniku: j e l e n *i* (poleg j e l e n *e*), k r a l' *i*, k r i ž *i*, c v ě t i *i*, p o l' *i*. Poleg n e b e s i (ali n e b e s e) bi bila krajša oblika sicer le n e b ě; ali tudi to daje po sedanjem pravopisu v naši

slovenščini n e b *i*, prav kaker r y b ě: r i b *i*. Končnica *u* je opravičena pervotno le pri deblih na *u*: sinu, domu, volu, polu, dolu, verhu, medu; vender je res, da je bila že ob začetku našega slovstva razširjena tudi na druga debla in smemo dandanašnji z nekako pravico pisati tudi j e l e n *u*, k r a l j *u* itd. Ali jaz mislim, da p r i s v o j e n a pravica končnice *u* ne sme zatirati s v o j e pravice končnice *i*, ker bi bila to krivica in ne majhina škoda za našo slovenščino. Pomislimo nekoliko na potrebe in stiske naših gospodov pesnikov, ki bi mogli v rimi z mestniki na *u* edino le zopet mestnike in dajavnike vezati, končnica *i* pa jim nasproti ponuja obilo potrebne spremembe. Hervatom za ljubo zametati *i*, to se mi zdi ravno toliko pametno, kaker ke bi bil moj brat na eno oko slep, pa bi si zato še jaz eno izteknil, da bi imela »vzajemno« vsak po eno. Jaz mislim, da bi moj brat ne bil nič posebno vesel take »vzajemnosti«; pravo dobroto pa bi mu storil, ako bi mu ozdravil njegovo slepo oko, da bi potem na obe videl on kaker jaz. Podobno tudi mej nami in Hervati pametna vzajemnost ne bo terjala, da bi mi le »široki glasnik« *u* pisali v mestniku, temuč ravno nasproti, da bi pisali oni poleg nove gospodarice *u* tudi pravo staro končnico *i*. — V dajavniku oblike: s o g l a s j *i*, s v a r j e n j *i* sicer niso enako opravičene kaker v mestniku j e l e n *i*, k r a l j *i*; opravičene pa so prav tako kaker v mestniku jelen*u*, kralj*u*. Dajavnik na *i* je pervoten 1. pri deblih na *i*: gospodi, golobi, gosti, zeti, nohti, medvedi, poti; 2. pri deblih na soglasnik: kameni, koreni, plameni, jermeni, jeleni; imeni, plemeni, vremeni, semeni, telesi, kolesi, drevesi, teleti, deteti, žrebeti itd.; 3. pri deblih na *u* za podaljškom -ov-: sinovi; tako tudi: dnevi. Kaker se je torej končnica *u* v mestniku z nemnogih besed z deblom na *u*

razširila čez vse ostale moškega in srednjega spola, s tisto pravico se je v dajavniku končnica *i* smela razširiti *z* omenjenih mnogo številniših besed tudi na ostale besede moškega in srednjega spola. Brez dvojbe pa sta dajavnik in mestnik tudi eden na drugega vplivala; ako se je v poslednjem rabil *u* poleg *i*, zakaj bi se ne bil v pervem *i* poleg *u*? Neoveržen dokaz tega vpliva je oblika na ê (ě) t. j. *ei*, ki se je rabila negdaj pri besedah, ki porivajo dolgi potisnjeni naglas na končnico, tudi za dajavnik, dasiravno je mogla pervotno stati le v mestniku, prim. Trubar, Post. I, 58: nevernimu sercei. Prekmurcem in Štajercem je sploh *i* navadna končnica dajavnika moškega in srednjega spola; prim. razpravo V. Oblaka »Zur Geschichte der nominalen Declination im Slovenischen« v Jagičevem »Arch.« XI. Bd. pg. 527. Z ravno tisto pravico torej, s ketero pišemo v mestniku *u* nam. *i*, smemo pisati v dajavniku *i* nam. *u* — tudi to za naše pesništvo dragocena pravica!

7.

Dalje smo brali v »Slovencu«:

»Žal mi je, da »Narod« piše v sostavah zdaj večidel *u* —, »Katolik« pa *v* —, dasiravno je razloček lahak in slovenščini lasten. Piši *v* —, kadar pomeni devanje v kako reč (ein, hinein) in nakviško (auf, hinauf, empor, nam. vz), *u* — pa, kadar pomeni kako odstranjenje ali sploh dovršeno dejanje (ab, ent, ver, zer).« —

Res je: Pervotna obča slovenščina je imela mej drugimi tudi te tri prefikse, različne eden od drugega: *vъn, vъz, u*. V pervem je *v* le fonetičen predstavek; etimologično bistven pa je *n* na koncu; besedica je prav tista, ki ima v nemščini obliko *ein*, v lat. *in*, v

gr. *ἐν*, v sskr. *an*. Vender se je ohranil *n* le, keder se more vzeti k naslednjemu zlogu, v sestavah pred samoglasniki, pred *j* in včasi pred *r*: vъnęti vneti, vъ n'ь = vъn jь, vvanj, vъnratiti sę. Pred soglasniki se je v nekih primerih ohranil *n* sprijet *z* ъ ko nosnik ą: ątъkъ, ótek, ątrь, noter (to iz vъnątrь, prim. goriško »sè *ž* njim«). Navadna stsl. oblika pa je vъ; *n* je izgubljen po zakonu, ki prepoveduje soglasnike na konci zlogov. Tudi vъ*z* zgublja svoj *z*, ako se ne more vzeti k naslednjemu zlogu, torej pred *z, s, š:* vъzrěti (iz vъzzrěti) *ἀναβλέπειν,* vъstati (iz vъzstati) vstati, vъšьstvije (iz vъzšьstvije) ascensio. Ostalih sprememb tega prefiksa pred raznimi soglasniki ne bom razkladal; tu sem hotel le pokazati, kako da se vže v stsl. v neketerih primerih prefiksa vъ in vъz po obliki ne razločujeta, dasiravno je v bistvu in pomenu razloček mej njima tudi tedaj. Podobno se zgublja v novejših južnoslav. jezikih razloček v glasu mej vъ in u, ne da bi se zato izgubil pervotni pomen temu ali onemu. Za stsl. vъ ali vь imamo namreč večkrat *u*; prim. vъšь: uš, dvьri: duri, vъně: unê', izvъna: izunaj. Ravno tako: vъgъnati: *u*gnati, vъženą: *u*ženem, vъždešti (iz vъz[d]žešti): *už*gati. V mojem rojstnem kraju se govori razločno: *u*gnat, *už*enem živino, in vender pomeni to ein-, hinein-treiben, torej ni misliti na stsl. prefiks *u*; stsl. ugъnati pomeni: pregnati, *διώκειν* pellere. In ako pravimo *už*gati svečo, to ne more biti stsl. *už*ešti, kar pomeni: požgati, *κατακαίειν,* comburere. Tudi v hervaščini ali serbščini se vъ spreminja v *u*, ki ostane v pomenu vender to kar stsl. vъ; ugnati za stsl. vъgъnati je adigere, ugnati za stsl. ugъnati abigere; uskočiti stsl. vъskočiti (iz vъzskočiti) exilire, uskočiti stsl. uskočiti effugere. (Mikl. Synt. 248.) —

V naši slovenščini se je nadalje *u* okrajšal v *v* (̦v). Ta sprememba ni glasoslovno nič menj opravičena, kaker sprememba *i* v *j*: najti za naiti, č. jho za igo. Tudi drugi slavenski jeziki spreminjajo *u* v *v*, prim. r. zavtra iz za[j]utra, zlasti mala ruščina: »*Anlautendes* u *geht in* v *über:* včynyty, včyty, vkrajina, vmer, vže *usw.*, *asl.* učiniti, učiti, umrъlъ *usw.*« (Mikl. Lautl. 438.) To velja tudi v naši slovenščini, in sicer v vseh njenih narečjih, dasí ne v vseh primerih: vže, vmerl, vdaril, vender: udrì, udrihati. Poslednje besede kažejo, da se je *u* ohranil pred dvema soglasnikoma, ki sta imela nekedaj mej sabo samoglasnik: vdari, udri. Tako: ugniti, ugnem, štaj. vujgnuti (Dajnko 342), stsl. ugъnąti, pa: vgeniti, vganem (erraten). Ker je potemtakem *v* v primerih kaker: vže, vmerl, vdari!, gotovo iz *u*, bi lehko mislili, da so tudi primeri kaker: vstanem, vzdignem, vlijem, vpijem, iz: ustanem, uzdignem, ulijem, upijem, da je torej tudi pri nas kaker v serbščini stari zlog vъ v začetku besed vedno v *u* se spremenil, preden je imel čas izgubiti svoj ъ. Vender se mi zdi verjetniše nasprotno, da je bila namreč v takih primerih tudi serbščina, kaker vsi drugi slavenski jeziki, zgubila polglasnik ter se je potem *v* razširil v samoglasnik *u*. Izpad poterjuje besedica sve nm. vse iz vьse, kjer se je *v* ohranil ne spremenjen v samoglasnik *u*, ker si je pomagal jezik s prestavkom, — in saj sta ъ in ь v starem času izpadala celo v takih primerih, kjer je potem beseda postala skoraj neizgovorljiva; naše staro dávri se da razlagati le iz dvri, kar se bere *že* v stsl. nm. dvьri, prim. slovaško omša, p. msza, stsl. mьša. Je torej neki glasoslovni zakon, ki ga nahajamo blizu v vseh novih slavenskih jezikih: Pred (navadno nezačetnim)

soglasnikom, za keterim je izpadel polglasnik, se stari polglasnik ohrani, in ako ga ni bilo, nov polglasnik postavi predenj. Da polglasnike razni slavenski jeziki razno spreminjajo, tukaj menda ni treba še le praviti. Za stsl. služьbьnikъ ima torej r. in p. służ*e*bnik, č. služ*e*bník, s. služ*a*vnik, mi služ*á*bnik (ne »službnik«); za stsl. razgъnati ali razъgъnati r. raz*o*gnat', p. roz*e*gnać, č. roz*e*hnati, s. raz*a*gnati, pri nas na vshodu: raz*e*gnati; za stsl. vъgъnati r. v*o*gnat', č. v*e*hnati, naša slovenščina: ugnati iz »vəgnati«. Kaker v ruščini ni prav vgnat', v češčini ne vhnati, tako pri nas ne vgnati, dasiravno pomeni ein-, hinein-treiben. Po tem načinu se čisto dosledno tudi stsl. prefiks *u* pri nas ohrani nespremenjen v tistih primerih, kjer imajo drugi prefiksi polglasnik, ali kar ga v dotičnem jeziku nadomešča, okrajša pa se v soglasnik *v* v primerih, kjer drugí prefiksi zgubljajo svoj polglasnik.

Iz vsega tega je menda koliker toliko očitno, da »razloček« mej *v* in *u*, kaker ga priporoča »Slovenčev« pisatelj, naši slovenščini ni »lasten«, temuč slovničarji ga ji nakladajo, ker premalo poznajo glasoslovje; da skorajda tudi »lahak« ni, pa priča pred vsemi sam začetnik tega »razločka« — Meteljko. On piše v slovnici str. 109: vtonem, vtopim, kar na poslednji strani popravlja: »utonem für vtonem etc. das *v* bedeutet ein oder auf.« Ali to ni edino. Na ravno tisti strani 109. piše: vščenem, str. 116: vsipati schütten, 117: vjemati, 120: vžiti, vživati, vkloniti, vklanjati, vleknem, 121: vlavljem itd. Tudi v teh primerih prefiks ne pomeni niti ein niti auf, vse bi bil po etimologiji moral pisati z *u*, kaker se te besede v severnih slavenskih jezikih in v stari slovenščini v resnici pišejo. — V novič je ponujal Meteljko svoje »pravilo« v

Novicah l. 1853 list 92., za njim drugi zopet in zopet; vender razen morebiti kakega slovničarja, ki išče po Miklošičevem staroslovenskem, če ne tudi po ruskih, poljskih ali čeških slovarjih, preden kako tako besedo zapiše, nimamo pisatelja, keterega pisava bi se djanjsko res popolnoma vjemala s »pravilom«, ki ga v teoriji menda priznava, — pač dokaz, da »pravilo« ni kaj prida in težko kedaj po njem pridemo do »edinosti« in »pravoslednosti«. — Moj »svèt« je torej ta: Če hočemo vedeti, kedaj je prav *u*, kedaj *v*, ne poslušajmo slovničarskih mušic, naj si bodo zimske ali poletenske, poslušajmo, kako naš narod v resnici govori! Kjer naš slovenski narod od 16. stoletja do zdaj govori samoglasnik *u*, tam se po naši »novi« slovenščini prav piše *u*; kjer govori soglasnik *v* (prav za prav v̧, t. j. bilabialjni, angleški *w*), tam se prav piše *v*. —

8.

Ostale svete »Slovenčevega« g. pisatelja pustimo pri miri, ker se nas malo ali nič ne tikajo, — razen predposlednjega, ki je tak:

»Poprašan nekaterikrat *že*, kako mislim o izrekovanju *l* na koncu: *nesel*, dela*l* — svetujem: Govorimo pravilno kakti na pismo (Slomšek)! Mladina se hitro navadi, beseda se lepše glasi, tujci nas lože razumejo, v slovesnem ali olikanem govoru je bolj dostojno, in navadila se bodo polagoma čiste izreke tudi — stara ušesa.« —

Da se pravi po domače »na bukve brati«, vem; ali je kje v navadi »pravilno govoriti kakti na pismo«, pa meni vsaj ni znano; le to se mi zdi, da pomeni »pravilno govoriti«: po »pravilu« govoriti. »Pravilno« govorimo n. pr. v latinščini »Cicero«: tsítsero (ali tšítšero),

»cacabus« pa kákabus, ker je »pravilo« t. j. glasoslovni zakon, ki vlada v latinščini *že* čez tisoč let, da se izgovarja čerka C zdaj tako, zdaj tako; »nepravilno« bi bilo dandanašnji ravno tako »Kikero«, ker »kákabus«, kaker »tsátsabus« (ali tšatšabus), ker »tsítsero« (ali tšitšero). — Podobno imamo v slavenskih jezikih glasoslovni zakon, ki ga imenuje dr. Fr. Pastrnek (Beiträge zur Lautlehre der slovakischen Sprache, pg. 139): »eine allgemeine, über die meisten slavischen Sprachen verbreitete Neigung, das harte ł im Auslaut und vor Consonanten zu vocalisieren (zu *u, o*)«. Da tudi naš slovenski narod ko tak t. j. v svoji celoti ali recimo v svoji odločni večini tako govori, ne more nihče tajiti; ne izmišljeno »pravilo« naše slovenščine je torej: »terdi l se govori na konci in pred soglasniki ko **u** (ali angl. **w**)«, in kedor tako govori, govori »pravilno«, kedor drugači, »nepravilno«. Da! celo neslovensko govori, kedor govori, kaker »svetuje« »Slovenčev« g. pisatelj. Kaker »foter« ni slovenska beseda, tako *ž* ni nemški glas, in kaker *ž* ni nemški glas, tako nemški *l* v naši besedi »nesel« ni slovenski glas. Nemški *l* na konci pišemo pri nas »pravilno« z *lj*, Mandel: mandelj, Tempel: tempelj, Stempel: štempelj, tako tudi enaki latinski ali gerški *l*, angelus: angelj. Ako se torej »mandelj« izgovarja kaker v nemščini Mandel, moramo po pravici sklepati, da bi se »mandel« izgovarjalo drugači, ker bi sicer ne bilo treba pisati »mandelj«; prim. Ziegel in cegel, Spiegel in špegel. Naš pravopis je potemtakem odločno zoper moderno eljanje, ki ne razloči »volne« od druge »voljne« reči, niti poljskega pota od polzkega pota. — Pomislimo dalje: Po izreki naših eljavcev bi Rus pisal (to se zna, da sè svojim znamenjem) le: neselj, videlj, voljk, doljg, kar pač tudi zadosti kaže, kako neslavenska je taka izreka. Stara slovenščina

pozna v teh primerih le terdi (ruski ali poljski) ł. In kakšen je ta ł? Manstein, rojen moskvičan, pravi (Handbuch der russ. Spr. Leipzig 1884, pg. XVIII): »sehr dunkel, beinahe wie ein (deutsches) u, welches mit dem vorangehenden, resp. nachfolgenden Vocale sehr schnell zusammen ausgesprochen wird: tolkъ (beinahe = to͡uk)« itd. Ako torej mi »tolkel« izgovarjamo »touku«, se to čisto malo loči od starega »tołkł«. Razen Serbov in Hervatov, ki govore za sonantni ł: *u* (vłk: vuk), za konsonantni na konci pa: *o* (dał: dao), razen Malih in Belih Rusǫv, ki govore to stvar kaker mi, nadalje tudi večine Slovakov in lužiških Serbov, gorenjih in dolenjih, imamo torej na svoji strani celo vse mnoge milijone Velikih Rusov in Poljakov, ki govore še zdaj stari ł; »Slovenčev« g. pisatelj bi mogel pa le morda (?) Bolgarje in gotovo Čehe za svoj svet klicati v boj, pa ni ti ni oni nimajo za to pravega orožja. Sedanja bolgarščina pač sploh nikjer ne velja za vzor slavenskega jezika; Čehi pa so zapravili ne le ł, temuč tudi lj, so torej svojo izreko v tej reči popolnoma ponemčili. In to isto delajo zdaj vedoma ali nevedoma naši eljavci. Mladina po sedanjih šolah ne le ne ve več »pravila«, po keterem se v jeziku našega naroda pisani *l* ko *ų* govori; uči se tudi, kaker je videti, *lj* »kakti na pismo« krojiti v dva samostojna glasova, nemški *l* in *j*: kral-ja, kar bi pisal Rus nekako »kralьja«. Pozablja se torej, da je naš *lj* enoten glas kaker ruski mehki *l*, o keterem pravi Manstein l. c., da je »ein wenig weicher als das deutsche l« in pg. VII: »die Aussprache dieses Lautes unterscheidet sich von der des entsprechenden deutschen fast gar nicht«. Zato piše tudi Poljak namestu *lj* (ali po poljski *li* pred vokali, l' na konci) le *l*, terdi *l* pa, ki je zelo drugačen od nemškega in lâtinskega *l*, loči s posebnim zna-

menjem ł. — Ali to se ve »mladina se hitro navadi« — napak brati, hitreje ko prav, za kar bi bilo treba v začetku nekoliko pazljivosti in od strani učitelja nekoliko truda; francoska mladina bi se tudi prej navadila Bordeaux brati Bordeau̯ks, kakti na pismo, kaker pa Bordô, kakti na izreko. — Pa »beseda se lepše glasi.« De gustibus! Vender se tudi »canis« lepše glasi ko »pes«, pa po naše je le »pes«. — Ali »tujci nas lože razumejo«. Tujci nas najlože razumejo, keder govorimo v njihovem jeziku, v sili pa si človek pomaga z rokami in z nogami; sicer pa nas bo velika večina drugih Slovenov prej umela, ako pravimo »vouk«, kaker če se bomo spakovali z »voljkom«. — Ali »v slovesnem ali olikanem govoru je bolj dostojno«. Dostojno t. j. na svojem mestu je spakovanje le v šali in satiri, ne v mirno-resnem, kaj še le v slovesnem govoru; in po vsem, kar smo videli, je »čiško«, ali kaker drugod pravijo »babje« govorjenje na *lj* res spakovanje. Ali nimamo po tem takem pravice terjati: Vun ž njim iz šole!? Da, in vun tudi zlasti iz cerkve s to smešno, nedostojno, otročjo ničemernostjo, ki si upa zametati in teptati splošno narodno izreko ne le »Slovencev« v ožjem pomenu besede, temuč toliko milijonov ostalih Slovenov! — Govorimo »pravilno«, kaker pametni ljudje govore: nésəu̯, dêlau̯, doug, pôun, popounoma, jábuko, stouna cerkev, itd.; ravno tako berimo »stolp«: stoup, »polk«: pouk, »polkovnik«: pou̯kóu̯nik itd. To je »čista« slovenska izreka; eljanje je »nečistost«, skrunjenje slovenskega jezika s ptujimi lepili — slepili nevednosti. ([102])

([102]) *Primeri spred str. 50—55.*

Cusani, Christianus moribundus.

(Cv. IX. 1—12.)

Vvod.

Mej slovenskimi pisatelji 18. stoletja se P. Josephus Cusani sacerdos curatus, koliker je meni znano, nikjer ne omenja; tudi sam ne vem, ali bi mu po pravici šla ta čast. Gori imenovano knjižico, ketere cel naslov napolnjuje po navadi tistega časa vso pervo stran, je izdal v Benetkah leta 1749 »typis Modesti Fentii«. V predgovoru priznava, da je nabral tvarino po knjigah raznih pisateljev, sholastikov in ascetov, ki so na to tudi po versti našteti; ali kakega znanega slovenskega pisatelja ni mej njimi. Sploh se slovenščina ne omenja ne v naslovu, ne v predgovoru, niti v ostali knjigi; latinščina vlada v tihi zadovoljnosti do strani 80. Naenkrat stoji tu, kaker bi bila pala z nebes, slovenščina, prav naša domača kranjska slovenščina. Začenja se namreč na str. 80 nekako izpraševanje vesti z besedami: »Contra primum praeceptum s' miselio. Ke be bile« itd. Do str. 101 je potem vse slovensko, razen naslovov: »Contra secundum praeceptum« itd. »Soliloquia Confessarij motiva suggerentis ad eliciendum dolorem« itd. Na str. 102 se začenja »Pars secunda«, ki je latinska do str. 129. Na tej strani nastopa zopet slovenščina, ki gre, razen nekaj malega

do konca strani 152, kjer se zveršuje drugi del. V tretjem delu nahajamo slovenščino od str. 184 do 194, dalje od 202 do 210, od 212 do 221, od 254 do 258. Slovenski kosci stoje torej vsega vkup na 80 straneh, ali celih ali deloma, — na vsak način zadosti, da se ta knjižica v slovenskem knjigopisu sme in tudi mora omeniti. Slovenščina v nji je za tisti čas primeroma prav dobra, pisavi 16. stoletja še jako podobna. Ali je Kuzani sam pisal, ali je od kod drugod prepisal tudi te dele, ne vem; vender, ker poslednjega ne priznava izrečno, se mi zdi verjetniše pervo. Marisketere posebnosti naravnost izdajejo goriškega Slovenca. So pa tudi še druge v knjižici, ki bi vtegnile zajemati jezikoslovca, tako da menda ne bo odveč, ako nekoliko obširniše spregovorim o slovenščini te knjižice. Omenil bom pri tem seveda tudi mariskaj, kar se nahaja enako tudi drugod, ali da stvar po svoje pojasnim, ali ker se zavoljo celotnosti popisa ne da lehko preskočiti.

Navadni soglasniki.

(Cv. IX. 1, 2b.)

Začnimo, kaker je navada, z glasoslovjem, pa vzemimo prej soglasnike. Kuzani, ali kedor koli je pisavec slovenskih koscev v njegovi knjižici, — zastran kratkosti ga bomo nadalje zaznamenjevali s C. — on torej piše slovenske soglasnike po načinu naših pervih pisateljev brez znamenitih posebnosti, razen morebiti te, da rabi **v** le za pravi ustnično-zobni *v*; za tako imenovani angleški *w*, ki je nekak soglasni *u*, pa piše navadno **u**, n. pr. str. 191: usa, uzeti, u' Jordani, 192: raunu, pohleunu, prav redko **v**: v' vertu, 194: grehov. Dalmatin je le na konci in v sredi za samoglasniki **u** pisal za w, v začetku besed pa **v** (ne

glede na kako Meteljkovo »pravilo«): ouca, žerjau, v'rauni, vse, vmerje itd. C. se je ravnal torej bolj po kakovosti, Dalm. bolj po kolikosti glasu. Fonetično ste pomanjkljivi obe pisavi; boljša je vender v praktičnem oziru Dalmatinova, ker se po nji ne daje vzroka z več zlogi brati besedo, kaker jih ima v resnici t. j. v navadni izreki. Dandanašnji pišemo, kjer nas ne moti Meteljkovo »pravilo«, za vsaki *w*, bodisi spred ali zad, **v**, kar je sicer fonetično enako pomanjkljivo, pa v praktični rabi vender najboljše t. j. v navadnem pisanju.

Ne morem pa hvaliti naše moderne šole, ki pozna tudi v izreki le en *v* »kakti na pismo«; od koder prihaja — ali morebiti od kod drugod? — da mladina zdaj ne zna izgovoriti v enem zlogu n. pr. *v Kranj*. »Və Kranj« slišim brati, dva zloga, nekako po staroslovensko, ne vem, ali na velik dobiček naši novi slovenščini, ki ima poleg pravega *v* tudi glas *w*, kar jo poznamo. —

Dolgi in okrogli **s** razločuje C. po Kreljevo in Bohoričevo; vender je mnogo primerov, kjer stoji, morebiti večinoma po tiskarjevi krivdi, ta namesti onega in nasproti. V sredi mej samoglasniki in na koncu rabi za terdi *s* navadno podvojeno znamenje, večinoma dolgo in okroglo, včasi po dve dolgi. Enako nedosledno razločuje mej *š* in *ž*, kar piše, to se zna, po Bohoričevem ali bolje Trubarjevem načinu s *h* pristavljenim dotičnemu síkavcu. Za *šč*, kar piše navadno le z enim *h* poleg dotičnih dveh čerk, rabi nekoliko krat tudi sam **š**, str. 146: tešè, 225: perbižalše, keršenikom, 256: češena. To so torej večinoma besede, ki se zlasti v cerkvi slišijo; skoraj gotovo je potemtakem, da se je taka njih izreka po gorenjskih duhovnikih razširila v kraje, kjer se sicer *šč* govori. Pred *s*, (*z*), *š*, *ž* izpušča C. *z*, kaker se v izreki

izgublja, 136: resvičenje, 139: reširi, 140: režaleniga. (103)

Tudi dandanašnji bi v takih primerih menda ne bilo greh tako pisati. Zakaj bi bilo Hervatom prav: raširiti, ražaliti, nam pa le: razširiti, razžaliti; zakaj tam: istrebiti, ispustiti, spotaknuti se, tu pa: iztrebiti, izpustiti, izpodtakniti se? In Rusi pravijo tudi: spotknutjsä! Tu smo se pač *z*ares spoteknili! —

Predlog *k* se pred neketerimi soglasniki primerno naši slovenščini ne da izgovoriti *za k*; narod ga nadomešča s *h*, kaker Dalm. tudi piše: h'Bogu, h'tem, h'pravici, h'čemu, C. semtertja tudi, n. pr. 143: h'spričovanjo, h'timo, h'tebi itd. Po moji misli naj bi se v knjižni slovenščini hranil *k* pred samoglasniki in pred *v*, *j*, *h*, *l*, *m*, *n*, *r*; pred vsemi drugimi soglasniki naj bi se nadomeščal s *h*; tako blizu naš narod govori in v olikanem govorjenju bi bilo tako tudi blagoglasju najbolj vstreženo. —

Mej *z* in *r* C. izpušča *d* v besedi »zdrav« in vsem, kar se iz nje izpeljuje, 100: ozravi, 130: zravi, 146: ozravljal, 151: ozravio, 185: zravie itd.; *g* (ali po goriško, zveneči *h*, kar piše Štrekelj z gerškim γ) ízpušča v besedi zruntati 95 in vseh izpeljanih, kaker 94: nezruntanih, 100, 135: neizruntano; vender 215: prezgruntno. Pred *š* izpušča *k* v besedi: kašen, ki se rabi jako pogostoma, navadno, če ne vedno, z besedico ky, kie (irgend) spred. Dotični demonstrativum piše vender le: takšen. — Čerko *j* rabi C. skoraj le pred samo-

---

(103) *To spominja bolj na Trubarja ko na Dalmatina. Trubar piše v svojem Nov. Test. stanovitno tako.*

glasniki; na koncu in pred soglasniki piše navadno *i*, nekolikokrat tudi *y*. Ali je res čutil razloček mej *j*, ko nebnim prepišnikom (Reibungslaut), in *j* za samoglasniki ko soglasnim *i*, s tem seveda še ni dokazano. — Za staro *mej* (98) rabi nekolikokrat *že* tudi mlajšo po analogiji drugih predlogov (n a d, o d, p o d, p r e d) narejeno obliko *med* 145, 149.

Nekoliko krat piše C. *h* nam. *g*: k y k o h a (zraven navadnega »k y k o g a«), 87 b l a h u (navadno »b l a g u«), 94 n a h, 217 o d l o h, B u h (vedno); *u* nam. *b*: 96 s l u ž a u n i k e, ispuščen je *v*: 130 o d e n i č n e. —

r in *l* se mej samoglasniki semtertja podvajata: 88 p o r r o k a m, 191, 215 g o r r ò, 83 d e l l a l i, 144, 145 T e l l u (sicer večkrat »T e l u«); tudi *b*: 130 g o b - b a u c e. Za dva *r* stoji en sam: 92 F a r a t a r j a (Verräther, prim. ljublj. »fratalo ga je«). Dva *r* v dveh zlogih sta po staro v ptujih besedah še ohranjena: 95 e n v e l i k m a r t e r, 188 I b r a i t e r i j t. j. po sedanji izreki »i b l j a j t a r j i« ([104]) iz nem. »Ueberreiter« oglednik, čuvaj (»nai pride puslednja ura ta čas ja ti paklenski Ibraiterij bodo usse pervergli, inu pregledali usse naše Kupčie, meneoč, de bodo Kiekašen contraband per nass nešli«). Zdaj se navadno v takih besedah en *r* ali izpahne ali v ł, l' ali n spremeni, prim.: J é d r ù t in G e n d r a za G e r t r u d, m a t r a in m a n t r a za m a r t r a, g a t r o ž a in g a ł t r o ž a za g a r t r o ž a, p o - l j b i r a t i za b a r b i r a t i, f a j m o š t e r za f a r - m o j š t e r. V poslednjem primeru je verjetniše, da je prestopil *j* iz drugega zloga v pervi, kaker pa da bi se bil naredil iz *r*. Cf. »Cv.« III. 1 *in spred str. 191.* Pri-

---

([104]) *Prav za prav sem slišal v svojem rojstnem kraju »lj'blj'a'jtar«; temu nasproti govore drugod »Iblj'a'na« za ribniško »Lj'blj'a'na« (Ljubljana).*

merov za prestop soglasnika iz enega zloga v drugi imamo več, mej drugimi: gatrołža za gałtroža.

Tudi latinščina, kaker je znano, ne terpi rada v sredi besede v dveh sosednih zlogih enakih soglasnikov, zato: meridies iz medidies, singularis iz singulalis, veneficus iz venenificus. Pri nas je podobno poslednjemu primeru izpadel *n* v besedi gnusoba. Dalm. ima še vedno »gnusnoba«: II. Hron. 34 d gnusnobé (acc. pl.), Ezra 9 b, Prip. 26 c gnusnob (g. pl.), Ezek. 33 d gnusnoby (g. pl.); C. ima *že* današnjo obliko 91, 97, 215 gnusobe.

Terdi ł.

(Cv. IX. 2 b c.)

Za terdi ł piše C. navadno **l**, samo v neketerih primerih **u**, 87 fauš (zraven »falš«), 92 grešiu, 93 prekounjen, 189 *ž*aubo, 190 *ž*aube, 193 *ž*oučio; sem spada tudi 84 bugal za »bolgal« iz »folgal«. Spomina vredno je, da imamo *že* v Trubarjevi postili poleg »folgati« (I. 218) tudi: bugamo (206). Vender se sliši na Goriškem še dandanašnji »bougati« t. j. »bołgati«, iz česer je nastala po nekaki sicer malo čudni prestavi kranjska in sedanja knjižna oblíka »vbógati«, ki bi se torej prav za prav imela pisati »lbogati«; najbolje pa bi bilo menda, ke bi se ta beseda nadomeščala z domačo, na Goriškem prav navadno »slušati«. (105) — Večinoma torej piše

(105) *V Trubarjevem Novem Testamentu ni najti ne folgati ne bugati, pač pa slušati, kar je bilo torej nekedaj tudi na Kranjskem navadno; prim. Dj. ap. 5 c: »Bogu ſe mora vezh slushati koker tim ludem, — tim, kir nega slushaio« — Rim. 1 a: »de ſe ima slushati tei veri« — Hebr. 13 b: »Bodite pokorni tim*

C. za stari terdi ł navadno latinsko čerko l. Da se ta *l* v sredi 18. stoletja na Goriškem ni izgovarjal kaker latinski ali nemški *l*, to je več ko gotovo; vprašanje pa je, ali ni bil morebiti še ohranjen stari ł? Skoraj bi se moralo reči, da ne več, ker že v začetku 17. stoletja »Fra Gregorio Alasia« v Devinu piše primerno današnji izreki: s o u d, v z a u, g o u, p a c ù itd. (Marn, Jezičnik XXI. str. 25 id.) Vender bi se morali skoraj čuditi učenosti našega pisatelja, da je, ako je govoril, kaker se zdaj govori, razen navedenih primerov vedno pisal l. Ni torej celo neverjetno, da je bil ob njegovem času v njegovem kraju še ohranjen stari ł; saj se po Boduenu v nekih vaseh v Reziji tudi dandanašnji govori *l* za ł, dasi ga 10 minut dalje že izgovarjajo *u* t. j. y̧. (Opyt fon. rez. gov. § 298).

Ali pa se je morebiti C., italijan, slovenščine le iz knjig navadil, da piše tako stanovitno »knjižni« l, ki ga je ko ptujec morebiti tudi izgovarjal, kaker ga izgovarjajo dandanašnji celo rojeni slovenski gospodje v besedah, ki jih v domači hiši ali celo niso slišali, ali pa le v neknjižni obliki? Mnogi so namreč, ki bero sicer »bil«: b i y̧, »bal«: b a y̧, »dal«: d a y̧ itd., »dolg«

---

vashim Vuzhenikom, inu nee slushaite« — *V Navuku od te prave vere v Kristusa: »praue Pridige poslushati inu slushati«* — *In kjer »Truber od Slouenom (!) slouu iemle« pravi: »Poslushaite inu slushaite te vashe ſueiſte Pridigarie.« Hebr. (sum.): »Nekar poſslushauci Boshye beſſede, temuzh slushauci vnebu prido.«* — *Tudi Dalm. pozna za ta pojem le ſ l u ſ h a t i.* — *(O besedi »vbogati« sem pisal četert stoletja pozneje nekaj več v Cv. 31, 4d. Zdaj imam dodati še kaj, pa bi bilo preveč za opombo pod čerto. Naj stoji torej vse vkup ko dostavek na koncu tega spisa.)*

pa bero: dolj'g, ker so doma slišali le »duh«, »poln« bero: polj'n, ker so doma slišali »puhn«, »popolnoma, polk, stolp« bero: popolj'noma, polj'k, stolj'p, ker teh besed doma celo slišali niso, slovnice pa o slovenski ortoepiji malo ali nič ne vedo, — in naposled kvarijo izreko še te blažene šole, ki uče brati mehanično in ne glede na svojstvo naše slovenščine čerkam dajejo glas, ki ga imajo v ptujih jezikih. Jaz sem sploh zoper eljanje, ko zaničevanje narodne izreke, vender mi je skoraj še zoperniša tista šepasta nedoslednost, ki hoče sicer: day̨, biy̨, pa zraven govori: nedoljžnost, bolj'nica itd.

Topljeni soglasniki.

(Cv. IX. 2 c d.)

Zmehčanih ali topljenih (t. j. z *j* stopljenih) soglasnikov ima naša slovenščina vsaj v nekem zmislu šestero: *t', k', d', g', l', n'*. Perve štiri le v posameznih besedah. C. piše perva dva: tj, ti, kj, ki, k: 100 tja, 210 tia, 146 kie [106], 203 kjekašne, 218 kie-

---

[106] *Dr. Ramovš terdi (Arch. 37, str. 190), da »*kjê' (pišem po svoje) nie existiert hat«. Jaz bi djal, da so gori navedene oblike kie, kjekašne, kiekadaj taki misli venderle močno nasprotne. Res piše C. tudi keikai, keikašno in kykašne; ali to še ni dokaz (kaker Trubarjev kei tudi ne), da se oblika kj'ê' nigdar ni govorila, ampak le, da je mej **k** in ê glas **j** zgodaj vtihnil, ker se je sprijel s **k** v topljeni **k'** (kj'), ki se od navadnega malo, pred e skoraj nič ne loči. Nastal pa je tisti **j** iz **d**, zato, da se ohrani začetni **k**; sicer bi se bil moral spremeniti v **g**, kaker se je nekod tudi v resnici. Na vsh. Štaj. in sosednem*

kadai, 80 kykašne (tako navadno), 89 keikai, 142 keikašno. Zdaj se govori po Goriškem (vsaj nekod) za »tja«: če˙, za »kje«: čé‘, po Dolenjskem: ke, kei. Tema ko šeptavcema odgovarjata zveneča *d’* in *g’* v besedah: djati, djanje, drugje. Perva se izgovarja na Goriškem nekako »jjati«, v Reziji »dźât«. C. piše 81 dianje, u’ vašim dianjo, z’ dianjom; besedice »drugje« nima. Za *n’* in *l’* rabi: nj, ni, n, lj, li, il, ili, l: 81 skušnjava, 80 godernial, 94 ognja, 95 u’ ognij, 137 nekadanyh (y = ij = ji), 136 pusledni, 188 puslednja, 150 rešne telu (144 »reišnu telu«; tudi Dalm. »rešnu telu«, Predg. Od Kristuseve večerie), 255 jagne; 139 volja, volian, 190 olje, 191 oilie, 135 zapeiliati, 144 zapelati, 96 zapeiljale, 130 kraila, kraile, 216 krailica, 255 kralica, 257 kraluješ, 95 vesselie, 135 vessela, 144 vesselam, 89 golufal itd.

Iz teh zgledov je zadosti očitno, da je C. topljeni *n’* in *l’* govoril, dasiravno ju ni vselej ko taka zaznamenjal, — zlasti pred **u** piše vedno le **l**, — in

---

Prekmurskem in nekedaj tudi po naših krajih je dalo kъde, kdê po navadni asimilaciji lehko tudi gdê‘, indefinit s kratkim naglasom gdè˙ = gdi, relativ gdi˙r, negativ nigdir. Trubar rabi semtertja relativ z odbrušenim r: gdi; ps. 53: Oni ſe bodo vndukai bali, gdi bi ſe ne imeili bati. Jan. 12: vto Betanio, gdi ie Lazarus bil vmerl. Jan. 12: gdi ſem iest, vndukai bode tudi mui ſlushabnik. Mat. 6: na ſemli, gdi te ta erria inu moli isgriſo itd. — Kaker daje gdê kratko povdarjeno gdi, tako kjê: ki. Ako piše C. ky: kykašne, s tem ni dokazano, da je bil v tej besedi **i** *dolg; naši stari pišejo semtertja y za kratek* **i**; *sicer pa mogoče, da se je v tem primeru pozneje raztegnil,*

temu se ni čuditi, ker sta *n'* in *l'* tudi še do današnjega dne na Goriškem primeroma precej dobro ohranjena.

Sicer pa je res, da so topljenci težki glasovi, ki zlasti učiteljem gluhonemih prizadevajo mnogo truda; tako vsaj terdi Al. Ostrogradskij v svoji knjižici »Rukovodstvo k pervonačaljnomu obučeniju gluhoněmyh dětej po zvukovomu sposobu. S.-Peterburg 1889« str. 73 id. Potemtakem se ne bomo čudili, ako vidimo, da je južna slovenščina izgubila stsl. *r'*. Mi ga nadomeščamo na koncu *z r*, pred samoglasniki *z r-j* (v začetku postane *r* sonant: ər-juha). Še menj se je čuditi, ako dandanašnji ne vemo, kako bi v izobraženem govorjenju prav za prav imeli izrekovati tj, dj, kj, gj, keder ne spadata dotična glasova k raznim zlogom kaker v cvet-je, sad-je, rog-jé. Ker se na Kranjskem v besedi »djati« *d* in *j* vsak za se izgovarjata, bi se mogla tako tudi t in j v t j a, t j a k a j, t j e d e n (ta beseda je tako pisati; tako jo vedno piše Dalm. in sadanja dolenjska izreka »k e i d n« to poterjuje). Na vsak način

prav kaker se zdaj tudi ko indefinit sliši k j ê' namestu k j ê', kaker ima Pleteršnik (seveda po svoje) zaznamenjano. — Naposled moram opomneti glede gori navedenega č é iz k j ê', da sem mislil na goriško izreko nekih krajev, kjer se ne pravi tudi »š t r i č e« za š t r i k e; tako sem bil vsaj prepričan, ko sem gori stoječe pisal. Ako bi bil količkaj sumil, ne bi bil tako pisal. — Kar se tiče besede d r u g j ê', mislim, da je mogla nastati po zgledu navadnega k j ê'; sicer pa nam kažejo dialektične oblike d r u g l i, d r u g l e (»drgle«), d r u g l e h (Plet.), da se je skušala naša slovenščina sploh preterde zveze g d na razne načine odkrižati; mogoče torej, da je nastalo tudi d r u g j ê' prav tako naravnost kaker k j ê'.

pa bi morala šola skerbeti, da se nam ohranita topljenca *l'* in *n'*.

Torej ne: kon, kon-ja, kaker ne: koj, koja, niti kojn, kojna; tako tudi ne: kral, kral-ja, niti krajl, krajla. Seveda se kral' (kralj') le neznatno razloči od »kral« z latinskim *l*, vender pravega srednjega *l* naša slovenščina na koncu zloga ne pripušča, ker daje stsl. lъ in lь le terdi ł (= y̯), stsl. l'ь pa l' (= lj'). Tega se je deržati tudi v podomačenih ptujkah; ljudstvo govori n. pr. Štanijey̯, Kanav, kapitay̯. Ako hočemo izvirni izreki bliže ostati, rabimo po ruskem zgledu lj: Izraelj (tudi stsl. izdrail'ь), Gabrijelj ([107]), generalj itd. Ljudstvo, vsaj v Ribnici, govori tudi pred samoglasniki *l'* za nemški *l*: lj'adlj'c Ladel, lj'ajblj'c Leibel, plj'atlj'c Blattel, žlj'ajfar Schleifer itd.

Zlogotvorni soglasniki.

(Cv. IX. 3, 4.)

Glede zlogotvornih soglasnikov (sonantov), zlasti starih r in ł, ni najti v naši knjižici nikakeršnih posebnosti; C. piše po navadi **er** in **ol**: smert, oskerbel, serca; polniga, čolnarje, dolžan itd., v že navedenih dveh primerih ima **ou**: prekounjen, žoučio. Knjižna

([107]) *Prim. Trubar, Jan. 1. sum.: »Snatanaelem« (t. j. »z Natanaelj'em«), 2. Kor. 1.: »ſteim Belialem« (t. j. »Belialj'em«), Rim. 14: Aristobuleue (t. j. »Aristobulj'eve«). — Trubar sicer nima posebnega znamenja za topljene glasove, ali spremembe, ki jih delajo, dokazujejo sè vso gotovostjo, da jih je govoril; za njimi se spreminja namreč po staro o v e: zhreulem, pa tudi po novejši navadi a v e: preganeio za preganj'ajo, preganene za preganj'anj'e.*

potvora populnomnu 144 nima nobene važnosti za narodni jezik tistega časa in kraja; sicer ni tu ničeser, kar bi kazalo od današnje navadne kranjske različno izreko. O tej navadni kranjski, knjižni slovenščini najprimerniši izreki in dotični pisavi pa sem povedal svojo misel že nekoliko krat, ali neketeri gospodje me niso razumeli ali niso hoteli razumeti. G. Viktor Bežek piše v »Jahresbericht des k. k. Obergymnasiums in Rudolfswert für das Schuljahr 1888-89« str. 7 pod čerto:

»O tem se tu nečemo prepirati, jeli so zgoraj omenjeni soglasniki v nekaterih slučajih res samoglasni ali ne, fizijologija govori odločno za to, da so; gledé *r*-a smo se že tudi skoraj vsi (izimši nekatere učitelje na Primorskem) udali Miklošiču ter po njegovem nasvetu pišemo ‚trd', ‚smrt' itd. Glede ostalih sonantov vozimo se še vedno po starem tiru. A v novič je začel Škrabec trditi, da niti naš *r* (v ‚trd', ‚smrt' itd.) ni samoglasen, temveč, da ga v slovenščini spremlja vedno kak poluglasnik, ki se v goriških narečjih ojačuje celo v *a* (‚tard', ‚smart') in ki ga kaže najbolje pisati *z e*. Tedaj smo s Škrabcem srečno zopet dospeli do ‚terd' in ‚smert'. Ako Škrabcu ugovarjajo, da Srbi, eminentni fonetiki, pišejo ‚trd', ‚smrt', tedaj veli on, da Srbu sonantni *r* vse drugače vre izpod ‚mrkih brk' negoli Slovencu. Mogoče, da Slovencu-Dolenjcu, toda to vem gotovo, da Gorenjci izgovarjajo sonantni *r* toli trdo, da kdor pri njih v besedah ‚trd', ‚smrt' sliši kak poluglasnik, tisti sliši travo rasti. Za sonantni *r* štajerskih Slovencev nam pa jamči Miklošič.«

Devetnajst let pred g. Bežkom sem v programu ravno tiste gimnazije *r* postavil mej samoglasnike in pisal ‚trd' in ‚smrt', dasiravno sem takrat še nekako najbolj dvojil o pristnosti tega slavnega samoglasnika. Vem in ne tajim, da morejo biti zlogotvorniki, ali, če hočete, sonanti ali samoglasniki, ne samo *r*, temuč tudi razni *l*, *n*, *m*, celo *s*, *š* (pst, vš!) itd., sploh vsi glasovi, ki se dajo vleči; nasproti morejo biti soglasniki tudi *i* in *u* (to so neki *j* in *ų*) in celo *a*, ki nadomešča v nekem štajerskem narečju ł: bia. Ni res potemtakem,

da sem jaz »začel terditi, da naš *r* (v ‚t r d‘, ‚s m r t‘ itd.) ni samoglasnik, temveč, da ga v slovenščini spremlja v e d n o kak poluglasnik.« Res pa je, da meni *αὐτὸς ἔφα* v znanstvu nigdar ni nadomeščalo dokaza, pa naj bi bil *αὐτός* sam summus Aristoteles! Pišem torej zato kaker v e *t e r* ravno tako tudi *t e r* p i m, ker ne poznam nikakeršnega razločka mej *tr* v enem in drugem primeru. —

»Glede ostalih sonantov«, pravi gosp. Bežek, »se vozimo še vedno po starem tiru«; glede *r*-a, pristavljam jaz, kolovratite z enim kolesom po cesti, z drugim po jarku — iz golega hlapčevstva! Sicer pa moram povdariti, kar sem tudi že povedal, da bi jaz vtegnil priznati samoglasnik *r* b r e z »kakega poluglasnika« prej v »v e t e r« kaker v »t e r d«. Očitno sta namreč stara sonanta r in ł nekaka vštrična — paraleljna — glasova, ki se tudi podobno spreminjata. Nihče pa ne more tajiti, da se za staro v ł k dandanašnji govori v o u k, nota bene v o u k ne v o u̯ k, *o* je v tem dvoglasniku kratek, *u* pa je pravi *u* tako po kakovosti kaker po kolikosti, nič krajši od *u* v j a b *u* k o (kaker se to izgovarja na Dolenjskem) ali v *u* č i t e l j itd. Ker je pa ta *u* le namestnik nekedanjega ł, moramo po pravici sklepati, da je bil tudi ł v takih primerih ravno tiste samoglasniške kolikosti, torej sonant ali samoglasnik ravno tako v j a b ł k o kaker v v o ł k, le da je stal v pervem primeru sam, v drugem pa, ker v naglašenem zlogu, zvezan z *o* v dvoglasnik. Od kod ta *o*? Da je naša slovenščina imela nekedaj tudi v naglašenih zlogih samoglasnik ł, ravno tako kaker *r*, brez drugega pomožnega samoglasnika, to se da čisto za gotovo dokazati; to nam pričajo besede, ki so imele v pervotni stari slovenščini nedoločni samoglasnik gotovo zad za soglasnim

ł, kaker b l ъ h a, s l ь z a, p l ъ t ь, od koder rusko b ł o h a, s l'o z a, p ł o t'. Nedoločni samoglasnik za ł je izginil; za nekaj časa je ostalo b ł h a, s ł z a, p ł t in iz tega je nastalo b ə ł h a, s ə ł z a, p ə ł t (prim. jesmь, jesm, sm, səm, č. jsem, hrv. sam) in nadalje se je polglasnik (ə) zavoljo naslednjega temnega ł spremenil v *o*, kaker se v 16. stoletju spreminja tudi pred *v*: bukou, cerkovjo, ledovje, zo vsemi, za: bukə̧v, cérkə̧vjo, lédə̧vje, zə ̧vsêmi. Ravno tako se je godilo sè vštričnikom *r*: iz k r ь s t ъ (*Χριστός*) je nastalo k r s t, iz tega k ə r s t, in kjer se ə spreminja v *e*: kerst, kjer v *a*: karst; *r* je pri tem še vedno samoglasnik, zvezan v navadni kranjski izreki *z* ə, v neketerih narečjih štajerskih in kajkavsko-hervaskih *z e*, v nekem dolenjskem in blizu tako tudi v nekih goriških in beneških *z a* v dvoglasnik, ki dela zlog dolg, ako ravno bi imel sicer kratek biti: k ə r's t, pervotno in hrv. k r's t, prim. hrv. p u'h t. j. p ł'h in naše p o ł'h. — O bakterijologih se bere, da barvajo bakterije, bacilje in kaker se še imenuje ta drobnogledni merčes, da ga morejo razločiti od rejne ledenine (Nährgelatine), v keteri ga goje v svoje znanstvene namene. Podobno se je pri nas pomožni samoglasnik pred naglašenim, temnim ł pobarval v krepak *o*, da ga ne more nihče tajiti: pred regljavcem *r* je ostal pa navadni brezbarevni ə, ki se le *z* nekoliko pazljivostjo da razločiti. Izgovori najprej nedoločni glasnik ə sam za se, potem zlog ər, in naposled sam čist *r* brez nedoločnika, in nato presodi, ali govoriš v »kerst, terst, terd, smert« ər ali sam *r*.

Prav mogoče, da se v resnici v keterem naših narečji sliši sam *r*. V takem primeru pa bi morala biti, kaker smo *že* rekli, beseda k r s t kratek zlog, kaker p o s t ali p ə s. (Ne pravim pa, da bi morali biti

kratki zlogi tudi t r'd, s m r't, ali celo č r'n, d r'ẏ.) V resnici, kjer se govori na Goriškem, kaker p ə s, p ə s a, p a s j i, tako tudi B ə c, B ə c a, b ú š k i t. j. B ù̇ c, B ù c a˙, b ú' š k i iz B ł̇ c, B ł c a˙, b ł' š k i, tam bi se moglo pričakovati tudi k r˙s t. Kranjska in splošna izreka pa je B o u'c, knjižna oblika B o l c (iz Bəłc in to iz B ł c, B l ь c ь, cf. Flitsch, Ampletium); dosledno tedaj kranjska in obča izreka k ə r s t in tej izreki primerna pisava k e r s t. Pri tem torej vedno terdim, da je k ə r s t iz starišega k r s t, podobno kaker je iz stsl. o g n'ь, poznejšega o g n', naše o g ə n' (C. 95: ogin t. j. ogəjn), hrv. ogan', r. ogon' itd., iz dvьri: d v r i (sè sonantnim *v*, torej dva zloga), d ə v r i, d a ẏ r i, d a u r i (v 16. stol. navadno, pa tudi še v naši knjižici str. 188); razloček je le ta, da je v teh primerih pomožni samoglasnik od prejšnjega sonanta prevzel vso samoglasniško kolikost, v onem pa to ni šlo tako do kraja. Razlika mej t ə r d in t r d potemtakem ni dosti veča kaker mej o v ə s in o v s (sè sonantnim *s*). Vender sem slišal, če se prav spominjam, tudi pri Gorenjcih tak »poluglasnik« v besedah ‚tərd', ‚smərt', kaker pri Dolenjcih.

Zoper sonantni *r* štajerskih Slovencev nič ne vgovarjam; vender, kaker pravim, jaz sem od štajerskih Slovencev (to se ve da: neketerih, vseh nisem niti videl niti slišal) v besedah kaker ‚terd', ‚smert', slišal prav pravi čisti *e*, pa naj »jamči« kedo, kar koli mu je ljubo. Po vsem tem menda po pravici terdim: dokler pišemo v o l k, ne bi smeli pisati t r d, in ako pišemo za p ə s, v ə s, b ə z ə g: p e s, v e s, b e z e g, bi dosledno tudi za t ə r d morali pisati t e r d.

Miklošič pravi Vgl. Gr. 2. I. 326: »*Älteres silbenbildendes* l *geht durch* u *in* ə *über:* bəhé *pl. nom.:* blъha. dəh, dəgá: dlъgъ, pъh, *sg. gen.* puha, *billich*

tom.: plьhъ. *Die mittelstufen sind* tust *pinguis:* tlьstъ. uk: vlъkъ. una: vlьna *tom.*« — Bolj prav bi bil rekel: »Stari zlogotvorni *l* se spreminja v tem in v tem kraju v *u*, ki v kratkih, naglašenih ali nenaglašenih, zlogih oslabeva v ə.« Keteri kraj je to, iz pripiska *tom.* ne vemo za gotovo, ker v knjigi ni pojasnila; vender težko da bi se motili, ako mislimo na Tolmin, kar poterjuje navadna izreka prav tega imena (Tmin, Təmin, Tumin, Tlmin) in tudi že prej omenjeno ime Bəc, kaker se govori za Bolc v goriških gorah. Besedica dəh za dolg dela nekoliko težave, pričakovali bi dúh, ker je drugod beseda dolg potisnjen zlog; vender smemo po pravici sklepati: ker se je pervotno kratek sonantni ł tudi naglašen v naših gorah ohranil ko kratek samoglasnik, nimamo vzroka misliti, da ni naravnost iz sonanta ł, pəh, stariše pùh, naravnost iz płh, torej nigdar ni imelo dotično narečje oblike pəłh ali polh. Ako je pa pùh naravnost iz płh, potem tudi ne vemo, zakaj ne bi mogel biti gen. púha naravnost iz płha, cf. brat, bráta. Ne moremo torej priterditi Miklošiču, ki piše l. c. 306: »*aus* ol ... *gieng* oŭ *und aus diesem, wohl um den diphthong zu meiden,* u *hervor.*« Tudi na Kranjskem imamo v nenaglašenih zlogih pogostoma sam *u*, ki je v tem primeru v dolenjščini ohranil svoj pravi glas, v gorenjščini pa oslabel v *o*, ali ə, ali celo izginil, kaker pravi kratki *u*. Tako se govori v mojem kraju: ko'zuc, g. kozuca', ja'buku, suza', g. suzie' (pa g. pl. sou's), buha', buhie' (pa bou'h); na Gorenjskem po Miklošiču l. c. 326, 305: bohá, močát *tacere,* wokà *sg. gen.,* dəžno (pismo).« Ako primerjamo razvitek te stvari v raznih narečjih, zopet ne moremo priterditi Miklošiču, ki pravi glede omenjenih gorenjskih primerov: »*In okr. fällt* l *von* ol *aus.*« Tudi V. Oblaku ne moremo

verjeti, da je »iz temne barve ł se počel razvijati samoglasnik *o*, kateri se je pozneje okrepil v polni *o*.« (Cf. Starejši slov. teksti, str. 21 v Letopisu Matice slovenske 1889.) Sonant ł se je ne glede na barvo najprej v naglašenih zlogih začel podpirati sè samoglasnikom; zavoljo barve tega sonanta pa se je tisti samoglasnik, ki je bil pervotno, kaker vsi taki podporniki, nedoločen, spremenil v *o*, kar se, kaker priča conf. gen., v 15. stoletju na Kranjskem še ni bilo zgodilo. ([108]) V nenaglašenih zlogih pa se je v mnogih primerih tudi v 16. stoletju še govoril sonantni ł in bi se bilo moglo tedaj in bi se še moglo prav pisati: jablko, slzica, dlžnik itd. Dokler pa pišemo jab**e**lko, smemo in bi dosledno morali s tisto pravico pisati tudi t**e**rdó. Tako bi »z meno« in lahko tudi brez mene »srečno dospeli« zopet do svoje zgodovinske pisave »terd in smert« ter bi se pri tem deržali prav Miklošiča, ki se v »Berilu za 8. gimn. razred« ni »udal« sam sebi in svojemu nasvetu, pišoč terd in smert, dasiravno se je tedaj že vse vprek pisarilo trd in smrt. —

Kaker je iz stsl. krьstъ, slьza, kjer sta bila gotovo *r* in *l* pervotno le konsonanta in ь ali ъ zlogotvornika, ščasoma nastalo krst, słza, tako je nastalo tudi iz jesmь: [je]sm, iz bolěznь: bolêzn, iz ogn'ь: ogn' (ognj), iz zeml'ь: zeml' (zemlj *g. pl.*) Na Kranjskem se dandanašnji prav navadno tako izgovarja; Matija Kastelec je semtertje tudi pisal tako, n. pr. v knjižici »Navuk Christianski, v' Lublani 1688«,

---

([108]) *Tudi Trubar piše v svojem Novem Testamentu še semtertja* **e** *ali* **a** *pred sonantnim* **l** *namestu* **o**: *»kelno, obmelzhal, pelt, ſelſami« za »kolnejo, obmolčal, polt, solzami«, »pogalnite, talkal« za »pogolnite (pogoltnite), tolkel«.*

kaker pogosto dobr, rekl itd., tako tudi str. 28 sedm, 466 lubésnjo, 561 ogîn. Poslednje more stati za ognj, ker piše K. pred vokali *nî,* na koncu zlogov *în* za *nj*; vender more pomeniti tudi oginj, ker *î* poleg *î* izpušča, cf. str. 14: vunanîh snamîn; oginj ali ogin s polnim *i* se more slišati semtertja še dandanašnji, kaker tudi C. piše 95: ogin. Te izreke pa si ne moremo razlagati drugači kaker da se je sonant *nj'* podperl z nedoločnim samoglasnikom ə, in ta se je po vplivu jasne barve sonanta prebarval v *i.* V mojem kraju se govori za səmənj ali pervotno sənjəm: simin, v obeh zlogih kratek, pa poln, čist *i.* Kako to? Berž ko ne si imamo najprej misliti prebarvanje starega nedoločnika v *i* v padežih kaker sənjma: sinjma, cf. Dalm. Ezek. 27 b: synme t. j. sijnme, sinjme; ker se je *nj'* pred *m* težko izgovarjal, je nastopila metateza: simnja, in ta je iz ostalih padežev prešla tudi v nom.: simənj, siminj, simin. V obliki oginj imamo torej gotovo pervotni sonant *nj'* podpert z vokaljem, ki je bil izperva nedoločni ə; in kaker v tem primeru, tako so se mogli *že* ob času frizinških spominikov, ki imajo poleg enega gezm (t. j. jesm za jesmъ), mnogo iezem, gezim itd., in se še zdaj morejo podpirati z ə vsi razni stari sonanti, torej: dobər, rekəl, səm, bolêzən, zéməlj', ali z navadno pisavo: dober, rekel, sem itd. In ako dobi tak podpornik dolg naglas, se spremeni kaker pravi stari ə nekod v *é*, nekod v *á*, prim. stsl. vihrъ, štaj. vihér, knjižno vihár, gen. po staro vihrá, zdaj po anal. viharja.

Nasproti pa se morejo sonantno izgovarjati tudi r, ł, lj', m, n, nj', ki so v stsl. ь ali ъ, torej po naše ə pervotno imeli pred sabo; *M.* Kastelec piše tudi n. pr. edn, tedn, vredn itd. Stari nedoločnik je potemtakem

jako gibljiv glasek, ki rad pristopi, kjer ga je koliker toliko treba, pa se tudi rad zgubi, kjer se lehko brez njega opravi. C. ga piše z **a**, **e** ali tudi **o**, 96: pekal, 100, 140: pokal, 94: paklenski, 138: peklenske, 149: poklenskim, 83: dopernessal, 86: samogal, 88: umeknil, cerkounim, 90: lohku, 91: lubesan, sadai, 145: danas, dones. —

V pervem zlogu poslednjega primera imamo brati **o** seveda za pravi *o*, kaker se še zdaj govori. J. Trdina terdi v »Slovanu« 1884 str. 204: »Veliko stoletij so napovedovali grajski beriči in podrepniki posilno delo debelo poleg prirode svojega bavarskega narečja: D o n s bo tlaka! Po tem potu se je ukoreninil ta grdi d o n s tudi v narodu.« — Ne moremo priterditi. Pervič d o n s (t. j. d o - n s sè sonantnim *n*, bolje: d o n ə s) zavoljo svojega *o* ni nič gerje, kaker je k o n ə c, l o n ə c, z v o n ə c zavoljo svojega; drugič se je *o* tu porodil po čisto domačem glasoslovnem zakonu, nima torej nič opravka z bavarščino. Beseda d ə n ə s stsl. d ь n ь s ь ima pervotno kratek naglas na zadnjem zlogu, čak. d a n à s (po našem načinu bi se to pisalo: d a n a˙s); v štokavščini prestopa naglas na pervi zlog ter je po Vukovi pisavi ta: d à n a s (po našem načinu: d a.n a s). Za našo slovenščino bi veljalo torej ali d ə n ə˙s, ali pa — ne d ə.n ə s, temuč d o.n ə s, d o‘n ə s. Kratki naglas, ko prestopi na spredni zlog, dela namreč samoglasnike široke, pa ne le samo iz *o* in ą široki *o‘* (k o z a˙, k o.z a, k o‘z a; m ą š k i˙, m̦o.š k i, m o‘š k i), iz *e*, ę in celo ě široki *e‘* (ž e n a˙, ž e.n a, ž e‘n a; p ę t a˙, p e‘t a; v r ě m ę˙, v r e‘m e), temuč tudi iz *a* in ə ali *o‘* ali *e‘*, iz d a l e˙č: d e‘l e č, iz š a t o˙r: š o‘t o r, iz d ə n ə˙s: d o‘n ə s. D a n e s je po analogiji nom. d a n »popravljena« menda le knjižna oblika, ketere vender ne mislim spodrivati z d o n e s, pač pa

bi bil za to, da se ohrani staro d e n e s, ki je, to se ve da, brati d ə n ə's.

Tudi u m a k n i t i, u m a k n i l nam. v m e k n i t i, v m e k n i l se dandanašnji piše le po analogiji sedanjika v m á k n e m, kjer je *a* opravičen. Ravno tako: l a h k o nam. l o h k ô po analogiji tistih primerov, kjer je naglas na pervem zlogu n. pr. n a l á'h k ò; l*o*h k ô stoji nam. łəh k ô vsled temnega ł, kaker p o ł n za p ə ł n. P o k a l, kaker piše C. poleg p e k a l, bi se dalo razlagati kaker d o n e s za d e n e s; tako tudi s o m e n j za s e m e n j, ako se res kje govori s o'm ə n j, s o'm n j a; književni s o m e n j pa se meni zdi, da se opira najbolj na krivo etimologijo, češ da je iz s o - in m e n j a t i. »P o k l e n s k i« poleg »p a k l e n s k i« je pač le po anal. p o k a l pisano in brati z ə.

Stari polglasnik.

(Cv. IX. 5.)

Stara indoevropska kratka samoglasnika *i* in *u* sta, kaker je znano, v pervotni slovenščini nekako opešala; v stari slovenščini se pišeta s posebnima znamenjema, navadno imenovanima jer in jerek; v latinski transskripciji pa sta se pred leti sploh pisala z ĭ in ŭ, kar je pomenilo, da sta krajša od navadnih kratkih samoglasnikov. Ali ne le krajša, tudi nedoločniša glasova sta to bila, kar bi se po načinu naših pervih pisateljev, po Krelju vvedenem, dalo zaznamenjati z ì in ù. Tudi F. T e c h m e r, gotovo eden najznamenitiših fonetikov novejšega časa, rabi v svoji bogati fonetični transskripciji tedve znamenji v takem pomenu; prim.: Internationale Zeitschrift für allgemeine Sprachwissenschaft, I. Bd. Leipzig 1884. str. 155.

Ako se taki »prekratki« samoglasniki še nadalje kerčijo, izginejo nazadnje popolnoma. Že v stari slo-

venščini se je ob času, ko so pisani najstariši ohranjeni rokopisi tega jezika, »mъnogъ« izgovarjalo: »mnog«; prim. Leskien, Handbuch der altbulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache. Weimar, 1885. str. 21 in istega: Die Vocale ъ und ь in den sog. altslov. Denkmälern des Kirchenslavischen. Leipzig, 1875. Prav tako sta do malega izginila v odpertih zlogih ъ in ь tudi v ostalih slavenskih jezikih, pa *že* pred vsemi pisanimi spominiki, le da je v ruščini in poljščini ĭ zapustil za sebo sled, topljen soglasnik. —

Pa ne le kerčila sta se ŭ in ĭ čedalje bolj, tudi nedoločnost jima je rastla; nepopolna ù in ì sta prešla v nepopolna ò in è, ki sta bliže eden drugemu, in ko sta se v zapertih zlogih zopet ojačila, sta dala v stari slovenščini, kaker tudi v ruščini, prava *o* in *e*, iz »tьmьnica« je nastalo: tìmnica, tèmnica, temnica, iz »tъkъmo«: tùkmo, tòkmo, tokmo itd. V zapadnih slavenskih jezikih pa sta è in ò še nadalje slabela, dokler je razloček mej njima popolnoma izginil ter za oba ostal enak čisto nedoločen glas, ki ga ne moremo dobro pisati z nobenim navadnih latinskih samoglasnikov, ki se pa da prav primerno zaznamenjati s prevernjenim srednjim: **ɐ**, »insofern (po Techmerju l. c. 157 die unvollkommenen Mundöffner t. j. Vocale) ja der Mittelstellung zustreben« in se v resnici najnedoločniši samoglasnik loči od *a* le po zmanjšanem ustnem odporu in glasnem naporu, kaker vidimo brez vmetelnih poskušenj *že* iz tega, ker iz zdiha *ah*, ko ponavljan začne pešati in pojemati, samo od sebe nastane: ɐh, (109) kar se zgubi potem v navadnem, izperva močnejem dihanju: h. —

---

(109) *Ravno tako, ali še bolj primerna čerka za ta glas je ə, ki je po podobi nekako okeršen* **a**.

Čisto nedoločen glas se je ohranil pri nas v zapertih in neketerih začetnih odpertih kratkih zlogih do današnjega dne: pəs, vəs, dəž, dənəs; le za r, ł, m, n, lj' in nj' se zdaj, ker je šibkejši od njih, navadno izgublja, prepuščajoč jim zlogotvorno kolikost: »starəc, pałəc, nêməc, slovênəc, dobrovólj'ən, kranj'əc« se izgovarja: »sta-rc, pa-łc (pa-uc), nê-mc, slovê-nc, dobrovó-lj'n, kra-nj'c«; (110) v neketerih narečjih se izgublja res da pa tudi v drugih primerih, in brez sledu: kòpc za kùpəˑc itd. Kaker pa sta v stsl. ь in ъ skozi è in ò se ojačila v *e* in *o*, tako pri nas na jugu ə v à, kar je nekak srednji glas mej ə in a in se sliši še večinoma po Goriškem; iz njega se je naredil pravi a, v hervaščini v vseh primerih, pri nas pa le v dolgo naglašenih zlogih: dan, stsl. дьнь, pozneje: den; mah, stsl. мъхъ, pozneje: moh. — Stara slovenščina in ruščina, kaker se kaže, niste imeli najnedoločnišega samoglasnika ə, ker sta *že*, preden je prišlo do njega, è in ò ali izginila ali v *e* in *o* se ojačila; pač pa ga je imela, kaker naša slovenščina in hervaščina, tudi češčina, lužiška serbščina in poljščina, le da je v poslednjih, lužiščini in poljščini, ь *že* bil omečil soglasnik pred sebo, preden je oslabel v ə; ojačil pa se je potem v teh jezikih ə nekako enostransko v *e*, kar velja več ali menj tudi za severna narečja naše slovenščine: den, meh, č. den, mech, p. dzień, mech.

---

(110) *Primerniše bi se to pisalo morda z akutom: sta'r'c, pa'ḷ'c, nê'm'c, slovê'n'c, zadovó'lj''n, kra'nj''c itd., le zamenjavati se ne bi smela ' in '. Strogim fonetikom bi bolj vstrezal seveda krožec pod soglasnikom; ali mi potrebujemo znamenje, ki je v vsaki tiskarni, če tudi stavcu kaj več časa jemlje.*

Novejši polglasnik.

(Cv. IX. 5 c d.)

Opisani proces je po vsem tem nekaj jako starega, vsem slavenskim jezikom do neke meje skupnega, torej eminentno slavenskega. Ako se ta proces v novejšem času nad kratkima pervotno-slavenskima *u* in *i* v keterem izmej sedanjih slavenskih jezikov vnovič verši, smemo torej pač reči, da je ta jezik pred vsemi drugimi nekako najbolj slavenskega značaja; to pa je, kaker je znano, ravno naša sedanja slovenščina. Že v 16. stoletju sta se v nji kratka *u* in *i* nekoliko nepopolno izražala: ù, ì: k ù p (Haufen), s ì t (satt); iz njiju je nastalo nadalje ò in è: kòp, sèt, kaker se nekod na Goriškem in Beneškem še govori; naposled sta čisto onemogla, v odpertih srednjih zlogih izpadla, v zapertih se pa zbližala tako, da je izginil mej njima razloček ter se dandanašnji govori za oba enako ə: k ə p, s ə t; na Goriškem se nekod sliši celo zopetno ojačenje v à, Mikl. Vg. Gr. I. 322: M a k l a ŭ ž (jaz sem slišal le M à - ne M a -).

Kar o kratkem i, velja tudi o kratkem ě. V 16. stoletju bi se dalo misliti, pa bi bilo težko dokazati, da je bilo še nekaj malega razločka mej ì v »s ì t« in ì ali è v »s v ì t« (s v è t, съвѣтъ), ali dolgo se tak razloček ni vzderžal; kaker ì tako je tudi è oslabel v ə in v odpertih srednjih zlogih izpadel. Na Goriškem se zdaj tudi v tem primeru sliši ojačenje v à: s è m, s ə m, s à m ali celo s a m. — Vender se je tam še ohranila tudi kaka starica, ki na Kranjskem ni več navadna; skoraj sploh se še govori s t á r ì š i (ne s t a r š i za s t á r ě j š i) in tudi naš C. tako piše str. 84; str. 93: z a p u v i d i (vender 205 z a p o u d); 140: e r b i š č i n a (ne erbščina ali erbšna; kaker od »erbič« erbiščina,

tako je od »dedič« dêdiščina prava pisava, ne: dedščina); 145: variha (ne: varha; ker naši stari pišejo le varih, ne varuh, mislim, da je ono prava oblika, prim. stsl.: *ženihъ*); 95: priatela, 209: priatele, priatelou (ne: prijatla itd.).

Sprememba čistega e pred topljenimi soglasniki v ě (e‘).

(Cv. IX. 5d, 6.)

Pri poslednji besedi se moramo nekoliko vstaviti, ker na videz, in prav za prav v resnici, ne spada v to kategorijo, ali ravna se samoglasnik pred l vender kaker pravi kratki ě. Gotovo je, da je pervotna oblika te besede le: prijatelj', stsl. prijatel'ь; Levstek se je motil, ko je sodil (Nauk slov. žup. 189), sklicevaje se na stsl. dętlъ, pětlъ, vitlъ, da »zatorej niti »prijatel-tla« ne more biti pogrešno«. — Zgodovina našega jezika nam kaže v tej besedi, koliker je meni znano, v starišem času vedno samoglasnik mej t in l. Dalmatin piše v »Viss. peisni«: priatelica, priatela, priateli, priatelu, priatelou; Kastelec, Navuk christianski 1688, str. 355: neperiateli; celo še P. Rogerij I. 56: prjatili. G. Levec navaja sicer iz Trubarjevega Mat. 5 f: prijatljivo *[prav za prav »periatliuu«]*, adv. freundschaftlich; ali kedo pravi, da je to naravnost iz »peryatila«, kaker se imenuje v naslovu svojega abecednika in kaker to besedo navadno (ali tudi »periatila«) piše?(111) Naposled se tudi P. Janeza Svetokriškega priatelni dobro da razlagati iz prijatəli, ne pa iz prijatli.

(111) *Luk. 1c ima Tr. »periatliua« za κεχαριτωμένη gratia plena (»Veſſeliſe ti periatliua«). Primerniše stoji v sumariju Jan. 1: »Jeſus Snatanaelem ſe periatliuu sgouarie«. 1. Petr. 2c: »tim dobrim inu periatliuim.«*

Oblike prijatli naša stariša slovenščina ne pozna; mej *t* in *l* je imela beseda samoglasnik, ali ne pravi *e*, kaker stara slovenščina, temuč tisti, ki ga naši pervi pisatelji pišejo zdaj *z e* zdaj *z i*, to je kratki ě; sedanje prijatla je iz prijatěla kaker vidla iz viděla. Kjer se n. pr. na Goriškem kratki ě izgovarja za *e*, tam se govori tudi prijat*e*la kaker vid*e*la. Ali od kod ě namesti stsl. *e*? Da najdemo na to vprašanje pravi odgovor, moramo gledati, ali imamo še kaj drugih besed s to spremembo. V resnici vidimo čisto enako glasoslovno prikazen v besedi postelj'a, ki se izrekuje dandanašnji navadno póstla, pósla. V obeh primerih je stal za *e* topljeni *l'*; ta pa se spreminja v starem času v *jl*; v starih knjigah nahajamo pogostoma n. pr. krajl, ojle, vojla. Tako si moremo misliti tudi za póstelj'a, prijátelj' najprej: póstejla, prijatejl; kratki *ej* pa se nadalje spreminja v *i*, prim. sveit, g. svitá itd. Tako dobimo: póstila, prijátil, prijatila; *i* potem oslabi, kaker pravi kratki *i*, v *ì*, dalje v *è* in ə, kar v odpertih srednjih zlogih navadno izpade. Vse to nam poterjujete nadalje tudi besedi kámenj'e in znamenj'e. V mojem kraju se izrekujete ká'mine, zná'mine s čistim *i* v srednjem zlogu, kaker se sliši tudi v besedah simi'n in ẹví'sine za səmə'jn in u'səjne iz səmə'nj' in u'sənj'e (za usnije kaker lédəvjè za lędviję). Tudi kámine in známine je torej to, kar ká'məjne, zná'məjne iz ká'mənj'e, zná'mənje, seveda je ə v tem primeru novejši od onega v səmə'nj'; nastal je, kaker ə v póstəla, prijátəl iz *i* t. j. kratkega ě: kaminje, znaminje (tako res piše C. 218) to je: káměnj'e, známěnj'e in to kámejnj'e, známejnj'e. Iz topljenega *n'* se je namreč najprej izločil *j* tako, da je za njim *n* še vedno ostal

topljen; v starih knjigah se zato pogostoma nahaja pisava kaker: brajnje, terplejnje itd. in še dandanašnji se nekod govori kamnj'e, znamnj'e z ohranjenim topljenim *n'*, dasiravno je iž njega izločeni *j* sprijet z *e* dal *i*, ki je oslabljen v ə izpadel, kaker v primerih postla in prijatla. V mojem domačem narečju je ostal *n* terd skoraj da še le, ko se je vdrugič izločil iz njega *j*, sicer bi se moralo izgovarjati kaker postla in prjatla tako tudi kamne in znamne. Ako pa se je za izločenim *j* mogel ohraniti topljeni *n'*, ni vzroka, da bi se v tistem primeru ne bil mogel ohraniti tudi topljeni *l'*, zraven káminje, kámnje je mogoče torej tudi póstilja, póstlja. Ali se kje tako izgovarja, ne vem; na Krasu, kjer je topljeni *l'* dobro ohranjen, ima ta beseda na drugem zlogu naglas: postĭél'a (Štrekelj, Morphologie des Görzer Mittelkarstdialektes, str. 62) in ker se tam z ĭe nadomešča dolgi e, ę in ě, ne moremo reči, da bi bil tu l' kaj vplival na *e* pred sebo. Da se je pred blizu 200 leti po Vipavskem še izgovarjalo prijatəlj', bi se dalo sklepati iz *že* omenjene pisave p. Janeza Svetokriškega: priatelni, ker nimamo sicer primera, da bi beseda s terdim ł v imenovalniku sprejemala v sklanji *n*. Verhu tega piše p. Janez tudi IV. 409: priately, 345: s' priately, kar bi moglo biti: prijatelji, ker *y* pogostoma rabi za *ji*; gotovo to seveda ni, ker piše tudi priateli (IV. 399) in se nahaja *y* semtertja tudi za kratki *i* (za dolgi je navaden): otrozy, in za *j*: bogaboyezhe. Naj pa bo to tako ali tako, gotovo je, da se je v ostalih narečjih naše slovenščine *l'* v tej besedi *že* davno vterdil, morda po vplivu participijev in podobnih besed s terdim ł na koncu, ter se izrekuje v imenovalniku kaker pervotno terd končni ł; prim. Gorjup, Cirkounu leitu 1770 str. 403: perjateu,

nasproti 158: Kral. Jako znamenito je, da nahajamo isti razloček v poslednjem glasu teh dveh besed tudi v kajkavski hervaščini, kaker jo piše Vramec v »Postilli«, ki sem jo po prijaznosti g. Oblaka priložnost imel nekoliko pregledati. V njej stoji namreč vedno le: prijatel, prijatela, prijatelom, prijatelou in zraven zopet vedno: kralia, kraleu. V poslednji besedi je torej *l* topljen, v pervi je terd, in to velja tudi o vseh drugih besedah s končnico -tel, ki jih ima Vramec precej: stvoritela, odkupitela, zveličitela, kerstitela, naučitela itd. Sklep iz vsega tega bi bil pač ta: V naši slovenščini ne gre pisati: prijatelj, pisatelj, učitelj itd., temuč: prijatel, prijatela, pisatel, pisatela, učitel, učitela in izgovarjati: prijatèł = prijatèv, prijatèla (kaker vidèla), pisatèł = pisatèv, pisatèla itd. Logičen, menim, da je ta sklep, ali kajne! mi Slovenci se logiki ne damo ugnati tako berž, mi bomo vender le pisali: pisatelj, prijatelj, govorili pa kaker škratelj: škratl', tako pisatelj: pisatl' in v gen., če že ne pisatl'na, pa vsaj pisatl'ja, kar je še okusniše, cf. »apostelja«. Brez šale! edino narečje naše slovenščine, ki nam daje nekoliko pravice pisati: prijatelj, pisatelj in brati: prijátel', prijátel'a, pisátel', pisátel'a s topljenim *l* in pravim čistim *e* pred njim, to bi bila Kuzmičeva prekmurščina. Kuzmič in Terplan pišeta za terdi končni *l*: o, dao, mao (od tistoga mao), vido, vrno, zraven pa kaker: král, krála, tako tudi: priátel, priátela, vučitel, krstitel itd. Res bi se dalo vgovarjati, da pišeta tudi pepél, misel, kjer bi pričakovali: pepéo, miso, in da pišejo drugi tamkajšnji pisci, kaker sporoča Miklošič, ne le: prijateo, temuč celo: krao za kralj; vender je očitno, da je

prijateo iz prijatel in to iz prijatel', ne da bi se bil *e* pred *l'* spremenil kaker v naših zapadnih narečjih; prijatěl, prijatěla bi dalo namreč v prekmurščini: prijáto, prijátila, kaker daje viděl, viděla: vido, vidila. Po vsem tem smemo, mislim, reči: po domače bomo prav pisali prijatel, prijatela v narodni obliki, navadni od začetka našega slovstva (zdaj se beseda nekod rabi tudi adjektivno: »médve sva prijatèle«), ostale, večini naroda ptuje, le knjižne besede, kaker učitelj, pisatelj itd., pa pišimo v imeni božjem, kaker jih pišemo, ne glede na starega Vramca in sitno zahtevo doslednosti.

»Oljika« in druge besede z ohranjenim samoglasnikom, ki zdaj izpada.

(Cv. IX. 7.)

Še neketere zglede ohranjenega samoglasnika v primerih, kjer se zdaj na Kranjskem več ne govori, moramo navesti iz naše knjižice. Str. 191: »Kadar nash Odreshenyk je hodil na Oilisko gorro, je tamkai zele nozhy is' svoimi solsami toku rekozh zaleval tejste Oilike«. Zdaj se piše sploh »olјka«, »Oljska gora«; ali prav bi bilo le: »oljika«, »Oljiska gora«, kaker sem, če se ne motim,(112) že nekje dopovedaval. Prim. herv. »uljika«; končnica je -ika, kaker v »čmerika«, »mladika« itd., le da je naglas na korenu. Mikl. Etym. Wb. piše »olika«, kaker se bere pri Dalm. Ali da stoji Dalm. *l* tu za *lj*, priča ne le naša knjižica, temuč tudi drugi stari pisatelji; prelagavci Japljevega izdanja sv. pisma pišejo blizu sploh »óljika«: ps. 51, 10, Judic. 9, 8, Isai. 17, 6, Jer. 11, 16, le Gen. 8. 11: »ólike«. — Pridevnik »oljiski« pa je iz »óljičski« kaker

(112) *Glej spred str. 265.*

pri Trub. »človeski« iz »človečski«. Sicer bi se moglo vgovarjati, da imamo v stsl. obliko »olěj«, ki je na Štajerskem še v navadi ko »o l e j« ali »o l i« g. »o l j a« (t. j. ó l i j, ólija; Dainko, Lehrb. d. W. Sp. 91). Res bi se iz tega samostavnika brez spotike lahko razlagalo »o l i j s k i«, ali kaker je pisano pri Dalm. in nadalje tudi še v »Evangelia inu lystuvi« l. 1730: »O l i s k a g o r r a«; ali naša knjižica kaže, da je brati »ó l j i s k a« s topljenim *l'*, in v Japljevem sv. pismu beremo Mark. 14, 26: »na Ojlsko gorró«, Luk. 22, 39 in 2. Reg. 15, 30: »na ójlsko gorró«, kar se da razlagati le iz »óljisko«, ne iz »ólijsko« ali »olisko«. Dasiravno bi torej nemško »Oelberg« bolj kazalo na izpeljavo od »olej«, »olij«, izreka je za to, da si mislimo »oljiski« izpeljano od »oljika«. Bodi si pa resnično to ali ono, pisava mora biti prava le »oljiski«: »O l j i s k a g o r a«; gdor piše »oljka« in »oljska«, bi moral dosledno pisati tudi n. pr. kožóljca (v Ribn. Hemdkragen, menda iz »košuljica«), rožca, ribca itd. »Oljska« bi bilo prav, ke bi bila beseda izpeljana iz »olje«, ali v tem primeru bi bil pisal Dalm. »Olska«, C. »Oilska«; resnična stara pisava priča, da ta izpeljava ni prava. Japljevo »Ojlska« pa poterjuje le, kar nam je tudi od drugod znano, da se je na Kranjskem kratki *i* pred sto in več leti izgubljal, kaker dandanašnji. Pisati je torej »O l j *i* s k a g o r a« in »o l j *i* k a«.

Ne pa tudi »l j u l *i* k a«, temuč »l j u l j k a«, ker pišejo naši pervi pisatelji vedno le »lulka« in je ta beseda naravnost iz nemške »L o l c h«, na končnico - i k a torej tu ni misliti.

C. piše nadalje tudi str. 87: golufio, golufati; ni torej izgovarjal še: »goljfijo«, »goljfati«. Znamenitiša je beseda, ki jo imamo na str. 131 in še enkrat str. 136: »v e r u j e t i« za stsl. věrąję̨ti. Pričakovali bi

»verojeti«. Dasiravno se namreč na Goriškem končni ą navadno spreminja v *u* (in ta nadalje v *ù* in ə, ki naposled po nekih krajih čisto izgine, cf. »m â š« za »mašo«), C. ga sicer vedno piše z *o*. Videti je torej, da je nastalo »v e r u j e t i« iz »v e r o j e t i« po vplivu besede »v é r u j e m« in da se je nekedaj pač tudi na Kranjskem govorilo »v e r u j e t i«, iz česer si tudi ložje razlagamo sedanjo obliko v ə r j e t i kaker naravnost iz »verojeti«. Po navadnem slabenju dobimo iz v e r u j e t i: v e r ù j é t ì, v e r ə j é t ə, v e r j e t ə, iz v e r j e t ə potem v r j e t ə, v ə r j e t ə, kaker iz B*e*rnardus: Brnard, Bərnard, iz M*a*rtinus: Mrtin, Mərtin itd. Sicer bi se dalo misliti, da je ě v věr- naravnost prešel v è, ì, ə, kaker v svět, svèt, svìt, svət, ali pred *r* se spreminja pri nas ě v *e*: véra, méra, ne vêra, mêra (veira, meira), in ta bi menda sam na sebi ostal *e*, tudi ko zgubi naglas, kaker v »telo«, »vremena« za stsl. tělo, vrěmena. Ako se je torej še v 18. stoletju govorilo »v e r u j e t i«, potem bi bilo morda tudi dandanašnji treba tako pisati in v omikanem jeziku tej pisavi primerno izgovarjati. (113)

Iz navedenih zgledov je očitno, da si v jeziku naše knjižice kratkega *u* še nimamo misliti v pomenu nedoločnega ə, dosledno ravno tako ne kratkega *i*; vender se popolno izražala nista; v mnogih primerih stoji torej *o* za *u* in *e* za *i*, zlasti na koncu besed: 96 vabe, 139 lubem, 152 pret (priti), 204 okrate, 213 tebe (za: tebi), 95 meihenu (v stariših knjigah: maj-

---

(113) *Vender piše celo že Trubar Mat. 21 e: »Z o l n a r y i n u C u r b e ſ o n e m u v e r i e l i.« — Sicer rabi on kaker Dalmatin, koliker vem, le »verovati«, vender bi bil menda navedeni primer zadosti, da bi si smeli dovoliti današnjo skerčeno obliko »v ə r j e t i« za pervotno, sedaj pa prisiljeno »v e r o j e t i« tudi v knjižni slovenščini.*

hinu; sedaj navadno »majhno« torej ne more biti prav pisano, dasi ne vemo razlage staremu *i*); 81 dianjo, u' pianzhovanjo, 204 serzo, 203 k vezhimo dushnimo nuzo itd. Da sta bila ù in ì vže precej oslabela, vidimo tudi iz tega, ker sta za čverstimi soglasniki, kaker so *r*, *l*, *n*, v neketerih primerih celo zginila; tako beremo navadno: per, 84 pertil, 91 tulku (navadno: tuliku), 95 iskerzo, kapelza vode, 185 sourashenza, 186 dergazhi, 147 katermu, 190 fiolze. Sicer pa se začenja ta prikazen že v 16. stol., zlasti za *r*. Poleg pri je per že tedaj sploh navadno. Vže Trubar piše poleg mersliza tudi merselza, poleg dr*u*gazhi in dr*i*gazhi tudi dergazhi. Poslednje tudi Dalm. večkrat. Oba pišeta sherbe, shèrbe (Dalm. I. Mos. 496: Shrybe), prim. Kuzmičevo: žrbé. Tudi *e* za *i* se najde semtertja, n. pr. v Trub. post.: smerte, strebe, po zhloveiske nature itd.; ne pa še, da bi vedel, *o* za *u*. Oslabevanje je torej pri C. vže napredovalo, tako da se *i* v besedi »milostiv, -a, -o« semtertja ni več razločil od starega polglasnika, ki izpada iz odpertih zlogov: 96 milostvu, 257 milostva, v zapertih se pa pred *ṿ* spreminja kaker v 16. stol. v *o*: 131 milostov, 208 milostou; prim. 94 kletovio. Trub. in Dalm. pišeta le: milostiv, milostiva; vender tako tudi C. 214 milostivi, 215 milostivimi. Oblika »milostljiv« do 19. stoletja ni bila znana.

a, e, o.
(Cv. IX. 8, 9.)

Glede kratkih popolno izraženih samoglasnikov *a*, *e*, *o* naša knjižica skorej nima posebnosti; vender morebiti ne bo brez koristi, če o tej stvari kaj več spregovorimo, zlasti ker je dotični odstavek v Miklošičevi primerjajoči slovnici I. 321 precej nenatančen in motljiv. »Unbetontes oder betontes kurzes *a* sinkt im W. häufig

zu ə herab« — ta terditev velja po vsem zapadu pač le v neketerih posameznih primerih, namreč: l ə s t ə n (C. 144 lestnu) od [v]last, m ə s t ə n od mast, m ə s t í, m ə š č o b a in n á p ə k, n á p ə č ə n. V poslednjem primeru je vzrok spremembi končnica -ək; cf. m ê s ə c za mes*e*c, z a j ə c za zaj*e*c po analogiji besed s končnico -əc. Kaj je vzrok spremembe v pervih dveh, ni tako lahko povedati. Pa teh primerov Mikl. ne navaja nobenega, temuč druge, v keterih ə ni splošen, niti naravnost iz *a*; d ə l j je iz starišega d l j'e, ki se še govori, kaker b ə l j iz b l j'e, kar je ohranjeno v knjigah 17. stol.; r e z - pa ni brati r ə z -, temuč s polnim *e*: r e z o d ə v e n (s kratkim nagl. na posl. *z*l.) se govori še zdaj, — ne pa r e z o d î v e n, kaker piše Mikl. Tudi rezijansko r i ž g j a n (za r a z d ě j a n) ni brati r ə ž g j a n, temuč s polnim *i*, cf. b i s î d a za b e s e d a itd. Kaker naši stariši pisatelji piše tudi C. vedno r e z - za r a z -, 86 rezmyriti, režaliti, 89 rezodeval, reznašal itd. in tako se v mojem kraju in na daleč in široko po deželi še sploh govori; *a* je ohranjen le pod dolgim naglasom v besedi r á's t a v a (razstava, versta snopja). Kaj je vzrok spremembe r a z - v r e z -, zopet ni lahko za terdno povedati; morebiti vpliv besedic b r e z in č r e z, od koder mogoče da je celo gorenjsko m r e z (g. mraza), ki zopet ni m r ə z, kaker bi vtegnil po Miklošičevih besedah misliti kak ptujec. V mojem kraju se govori kaker p r e á'v e č, p r e á'j d e za preveč, prejde, p r e á'- d a t, p r e á'r o k, p r e á's t o r za prodati, prorok, prostor, tako tudi celo p r e á'l c a (t. j. p r e'l i c a) za p r a l i c a (Jäthacke, morda od p r a t i, p o r j e m). V nekih slučajih bi bil vtegnil *e* nastati iz *a* po prenesenem naglasu, kaker v enakem primeru iz ə nastaja *o*: d o'n ə s iz d ə n ə's, p o'p ə r iz p ə p ə r (piper) itd.; torej d e'l e č iz d a l e'č (r. d a l é č e; za predlogi pa je imel per-

votno pervi zlog naglas in je torej *a* ostal; Dalm. Exod. 20 »so deleč stopili«, pa: »je od daleč stal«, Tob. 11: »de bi mogla deleč okuli sebe viditi«, pa: »je ona svojga sinu od daleč zagledala«; v Ribnici: deá'leč, pa: od zdíe'leč, po analogiji navadne oblike se je vrinil *e* tudi za predlogom, samo da je vsled potisnjenega povdarka *ie*, ne *ea*), pre'ščič, prešči'ča iz praščì'č, praščí'ča, kre'gùlj', kregú'lj'a iz kragù'lj', mre'mor (rib. mreá'mor) iz mramor = bramor itd. C. 209: Prededi (iz pradědi'?); predid ima tudi Dalm. Jona, predgovor. Po prenesenem povdarku je brez dvojbe nastalo tudi ne'šəł (rib. neá'šəų) za našə'ł; C. 188 nešli. Od tod je prešla sprememba na primere, kjer na nima povdarka. V Ribn. se govori ne za na in ne: ne peá'čə, neá'jnə, neá'pəh, nepü'ha, neá'stəų, nestí'la, neá'rat, nerá'da itd. za: na peči, na njej, napuh, napuha, nastil, nastila (Streu), nerad, nerada; na Gorenjskem velja menda nasproti na v obeh pomenih. C. piše 84 nasrečo, 85 nesrečo, 86 napriatelom, 207 najeverniki. V Ribn. se spreminja ravno tako tudi za: zeá'šəų, zeá'jdem, zeá'čet, zečíe'ų, zeá'slon, zeslúo'na, zeslü'žək, ze jní'm, zetú' itd.; vender zá'jn, zá'jtro, kaker ná'jn, ná'jden, ker je tu naglas potisnjen in pervotno na predlogu, prim. tudi: ne prú'daj in predá'ja. Tudi nad se spreminja v Ribn. v ned; ned ná'mə, pa: ná'd me. Najberž je celo iz da po prenesenem naglasu pred enklitikami nastalo de; cf. goriško cər'knių de'-bi! V naši knjižici stoji za da vedno de; za je ohranjeno. (114)

(114) *Dr. Ramovš (Arch. 37, 207) sodi: »Škrabec Cv. IX. 8 meint die Ursache des Wandels* **a** *zu .e in pre'šč sei in der Akcentverschiebung zu suchen, was*

L. c. pravi Mikl. nadalje: Unbetontes oder betontes kurzes *a* in *aj* wird im Westen *ej.* — Ali ne bi tako iz *aj* dobili *ejj*? Prav bi bilo: »ă in *aj* wird im W. *e*« ali »ă*j* wird im W. *ej*«. Vender to zopet nikaker ni tako sploh resnično; v Ribn. imamo tudi iz pervotnega *ej* včasih *aj*: maj za mej (med), príe'caj za precej; vender: ̧vse·le·j, po'tlej, ne: vselaj, potlaj. L. c. navedeno »lejno stercus rib.« očitno ni natanko po tamkajšni izreki; prav bi vtegnilo biti lajnú. C. piše: 98 tedai, 99 sedai, 100 pomagai, 149 uselai; pa: 146 tedei, tukei, izdei, andlei, 203 kei (etwas), 257 ney (möge), 258 zdei, 83 meiheno, 95 meihenu, 186 meihine, 139 peimo (pojdimo). V majhin je bil *a* pervotno kratek, zato se je pred *j* mogel spremeniti v *e*; pozneje se je zlog raztegnil, tako je iz *ej* nastal eí (v Ribn. iz *aj*: ai) t. j. ê = ĕ, kar je zopet skerčeno ì, è, ə: mê'hən pa mə·čkə·n iz mìčkìn, mèčkìn, podobno: jəce· (jice·) iz jejce· za jajce·,

---

nicht richtig ist, da wir .e auch dort haben, wo keine Akcentverschiebung stattgefunden hat und auch keine Analogie möglich ist (was man etwa für pr.esíca nach pr.ešč anzunehmen geneigt wäre) wie in pr.ešal u. ä«. — Temu nasproti moram opomniti, da se vsaj okoli srede preteklega stoletja (kako je zdaj, ne vem) v mojem kraju ni govorilo pr.e'šč in pr.esíca, temuč le prea'ščəč (ali praščə·č), praščí'ča, prasí'ca. Tam je moglo torej nastati prea'ščəč le vsled nazaj pomaknjenega naglasa. Da je pa tudi v drugih narečjih, ko so bila še bolje ko zdaj ohranjena, iz istega vzroka nastal iz **a** *široki .e', ni vzroka tajiti, zlasti ker je dotični* **a** *pod stanovitnim potisnjenim naglasom ohranil do zdaj svoj pervotni glas, kaker pričajo gori navedeni primeri in drugi taki: na' te, na'd nas,*

Dalm. Tob. 11 b. eniga jejca. Tako so nastale tudi goriške oblike k i za k a j, t u k i za t u k a j itd. Poleg gori navedenega p e i m o t. j. p e j m o· ali p e·j m o· ima C. 100 p o i t i t. j. p o‘j t i. P o j t a ima že Dalm. zraven p o j d i t a; Ap. dj. 16 c: »Pojdita tedaj vunkaj inu pojta v' myri«, Jan. 11 a ima tudi p o j d m o; s p e j m o nm. pojmo cf. s k o r e j za s k o r o j.

Primer spremembe kratkega *a* v *e* za *j* imamo v naši knjižici razen j e s t, kaker se vedno piše za j a z, 208: zagovarie nam. zagovarja.

Kaker pred *j* v *e*, tako se pred *u̯* spreminja *a* (negdaj, in nekod še zdaj, tudi ə) v *o*. C. 90, 187 prou, 88 cerkounim (povdarek na pervem zlogu, vsaj pervotno), 94 kletovio; vender 214 prau, zrau. V tem kaker v prejšnjem primeru je vzrok spremembe asimilacija sosednjih glasov, ki se v neprisiljeni izreki nekako sama od sebe godi. Imamo pa tudi primere

---

z a' v a s, z a' j n e itd. nasproti: n e a‘ j n ə m, n e a‘j-n ə h, n e a‘j d e m, z e a‘j d e m, n e a‘j m e m, z e a‘j m e m, n e a‘s t ə u̯, n e s t i‘l a, z e a‘h o d itd. Negdanje o d d a’l e č je moglo ohraniti svoj **a** *do 16. stoletja tudi le vsled svojega potisnjenega naglasa. Iz d a l e·č bi bilo moglo sicer nastati, kaker hoče dr. Ramovš, d e l e·č po vokaljni harmoniji in še le potem po prestopu naglasa: d e‘l e č, ali jaz mislim, ako moremo iz d a l e·č naravnost dobiti: d e‘l e č, prav kaker p r e‘š č ɩ č iz p r a š č ı·č, nimamo vzroka in potrebe iskati kako daljšo pot. Da se je v novejšem času e za a v neketerih narečjih tako na široko razpasel, k temu je poleg analogije morda res kaj pripomogel pred njim stoječi* **r**, *ki pa zato še ni pravi in pervotni vzrok te spremembe, kaker sodita Oblak in Ramovš; kako bi se bil sicer ohranil* **a** *v p r a š č ı·č poleg e‘ v p r e‘š č ɩ č?*

asimilacije samoglasnikov v dveh različnih zlogih, kar jezikoslovci imenujejo vokaljno harmonijo. Tako moramo razlagati najberž C. 137 nekadanyh, 151 vsakadany, ako je *a* v drugem zlogu pravi *a*, ne ə; tako gotovo tudi: d*a*ná'šnj'ì iz dənəs, t*a*dá'nji iz tədaj, 148, 213 toku (t*o*kô za t*a*kô), 214 koku (k*o*kô za k*a*kô), 130 in mnogokrat: koker (k*o*kr iz kakore). Mikl. l. c. pravi: »Ähnlich [kaker *ej* iz *aj*] kokô, tokô aus kakô, takô.« — Malo »ähnlich«! — Dalje: »Richtiger als *o* in diesen fällen ist ə: kəkr tom.: kăkor uti.« — Richtiger!? V starih spominikih ni najti: teku, tku, keku, keker, in še zdaj menim, da je tokô, kokô in kokər navadniše ko: tkô, kəkô, kəkər. V mojem kraju se govori ə le v kəkúo'y̨ (skerčeno kúo'y̨), pa Dalm. piše tudi v tem primeru še *o*, 5 Mos. 23b: kokove. Jaz bi djal, da se je naredil v vseh teh primerih ə iz *u* (k*u*kər se na Dolenjskem še sliši) in ta iz *o*, blizu kaker nəcó'j (nocoj) iz nôć só, núć só; gəspô'd (gospod) iz gôspod. Za predlogi je namreč imela ta beseda nekedaj na pervem zlogu naglas: h gô'spodì, h gú'spodə; prim. v Ribn. še navadno: k ú'blakə zgoní'. Tako je moglo nastati iz gospô'd: gôspô'd, guspú'd, gəspú'd. Za sedanje gərje· = gorje piše Dalm. res gurje Judit 16b in drugod. — Komer je pa gorje richtiger als gərje, gospod richtiger als gəspud, temu mora biti kokər, kokô, tokô richtiger als kəkr, kəkô in tkô.

Kaker *a* z *o*, tako imamo v nekih primerih nasproti *o* nadomeščen *z a*: C. 146 damu (»domôv«), 93 Iudau (Judov, g. pl.), 130 Jezusavo. Vzrok meni ni jasen. V pluraljnem dat. stoji -am za -om in za -em vedno, tako pri moških, kaker pri srednjega spola imenih: poslam, otrokam, porrokam, najemnikam, hu-

dičam, beričam, nebesam; v singularnem instr. je pa še pogostoma ohranjen -om, ki stoji tudi namestu -em; 86 pitiem se je ohranilo, ker je bila tu končnica dolgo naglašena. Vender stoji v sing. instr. pogosto *že* tudi -am za -om in za -em. — *o* nam. *e* za topljenimi sogl. stoji tudi v primerih kaker 80 maščovati, zaničoval itd.; *u* nam. *o* 84 spoštuvanje, 86 spoštuval (po analogiji sedanjega časa). — *u* je skerčeno iz *vo*: 80 sturiti; ta *u* se je tudi vže nedoločno izrekoval: 101 stery t. j. stərí. — *u* za *o* v neutru je nastal po vplivu primerov, kjer je bil *o* dolg, ô = u. C. piše vedno *u*: tuliku itd., le za *v* rabi *o* v besedi »Jezusavo«, sicer pa 84 krivu, 193 milostivu itd.

Kratki *e*, *a*, *o* v neketerih primerih tudi izpadajo, nič menj seveda *i* in *u*, in to vže od 16. stoletja. C. piše: 207 čmo (hočemo), 217, 218 hočte, vender 129, 134 hočete. Oblika brez *e* se naslanja morebiti na staro 2. sing. hoč, hrv. hoć, stsl. hošti za hošteši; Trub. H. Post. I. 82: Aku vže ti hoč zagvišan biti. V 1. sing. piše Trubar še: čo (stsl. hoštą), pa zraven tudi čom (H. Post. I. 134), kjer je polni stari obliki pristavljen *m* po analogiji səm itd. Ta analogija je potem spodrinila *o* in tako je nastala sedanja oblika čəm. Po nji se je nadalje naredila 2. os. hočəš iz stare hoč in navadne končnice *š*. Naposled je ə spodrinil *e* tudi v dvojini in množini in ə je izpadel: čva, čta, čmo, čte, kaker: sva, sta, smo, ste; na vse zadnje se je po tem zgledu naredilo še: čjo za staro hoté: Bug pak sovraži vse lete, kir ga slušati nehote. Krelj. Po čəm gre tudi morəm, razen sestav. — Poleg: bom, boš, bo itd. ima C. še tudi staro: bodem, bodeš, bode. Da so te oblike sčasoma začele zgubljati svoj *e*, tega je kriva berž ko ne 3. plur. oseba. Ker ima vêdo: vem, jêdo: jem, dado: dam, se je začelo tudi h bodo

napravljati: bom, boš, bo itd. Prav tako h grédo: grem itd. Vender ima v poslednjem primeru C. le polne oblike: 139 gredem, 147 gredeš. —

Težje bo najti vzrok odpadu kratkega *e* in izpadu raznih samoglasnikov v primerih, o keterih je bilo na teh listih vže mnogokrat govorjenje; pr. Cv. I. 6, II. 6, 7, VI. 10, 11, VIII. 9. Spomina vredno je, da piše C. vedno: kulikur, 95, 131, 136, 213, dasiravno ima vže Dalm. kuliker in celo Krelj: kolikèr. Najberž je *u* ohranjen po vplivu kazavnega: tuliku, ki je skoraj vselej v dotičnem stavku. Ne da se pa določiti, ali si imamo misliti ta vpliv delaven le v pisanju našega C., ali pa tudi v izreki njegovega kraja. Mogoče je pač, da se je v tej besedici samoglasnik pred *r* delj časa deržal, kaker v besedici kakr ali kokr. Le-te namreč C. nigdar ne piše: kakur ali kokur, temuč navadno: koker, enkrat 185 kokar, včasi tudi: kakor, kar je očitno le književna oblika, ker piše C., kaker smo *že* omenili v adv. in neutr. *u*, ne *o*. Tako je *o* zalezel celo v: kakoršno 131, kokoršnu 142, kakoršni 187, kjer ga narod nigdar ni govoril.

V. Oblaku o »kakor« in »koker«.

(Cv. IX. 9cd, 10.)

Pri tej priliki moram nekoliko odgovoriti na opazko V. Oblaka v Letop. Mat. Slov. 1889 str. 178. V prestavi vinogradskega zakona, pisal Andrej Recelj, farmošter na Raki, leta 1582, »ne beremo samo *koker*, nego tudi *kokor* in celo *kokur* in *kakur*; zdaj se ne da več lahko dvomiti, da se je na konci XVI. stol. res tudi govorilo *kakor* — *kokor*, o čem je še pred kratkem dvojil Škrabec (Cvetje VIII. 9, II. 6, 7). Sicer se lahko

reče, da v narečju našega prevoditelja se niso govorile vse četiri oblike, toda da bi samo oblika *koker* bila narodna v XVI. stol. *kokor* — *kakor* pa samo književna tvorba upeljana od Krelja, to se ne da reči, temu nasprotuje celi značaj našega rokopisa ... Če bi bila tudi na našega prevoditelja vplivala beseda Krejeva — o čemer v drugih slučajih ni nobenega sledu — ne bi bil pisal *kakur* — *kakor,* ker teh oblik nima Krelj, in te obliki kažeta ob jednem s svojim *u*, da sta se res rabili v govoru.« Tako Oblak. Jaz, ako se prav spominjam, nisem nigdar mislil drugači, kaker da je bila oblika *kakur* ali *kokur* (t. j. k a˙k ô˙r, k o˙k ô˙r) v 15. stol. blizu sploh navadna in je potem zgubila svoj *ô* ali *u* ščasoma, ne povsod naenkrat, in tako je gotovo prav lehko, da se je še ob koncu 16. stol. res kje govorilo k a˙k ô˙r ali k o˙k ô˙r. V splošni rabi je pa bila, kaker vse kaže, že v sredi 16. stoletja na Kranjskem oblika k o˙k r˙, k o˙k ə˙r, na Koroškem menda k a˙k ə˙r. Mogoče torej, da sta se v Recljevem narečju še vedno vojskovala stari k o k u r in mladi k o k r, in ker je, kaker sodi Oblak, to narečje gorenjščina, se ne smemo preveč čuditi niti obliki k o k o r. Vender je prav tako mogoče, da je Recelj končnico - o r posnel po Krelju. Mislim pa tu na drugo izdanje Spangenbergove postille, natisnjeno v Ljubljani 1578. Po svoji glavi je mogel potem - o r zameniti z - u r, hoteč relativum zravnati z interrog. k o k u. Mogoče je naposled pa tudi to: za k o k u r je ali brati k o k a r t. j. kokàr, kokər, ali ima *u* naravnost pomeniti ə, prim. i z t *u* l - m a č a n (za iztəłmačen). Tako ali tako gre razlagati tudi *priliškum* in *praelatum*. Poslednja beseda se je govorila po staro p r e l á t o m, po novo p r e l á t a m ali kaker se sliši dat. pl. okoli Novega mesta: p r e - l á t ə m. To velja tudi o p r i l i š k u m; dolgi naglas na

-om (torej ô'm = úm) morejo imeti namreč le enozložnice, kaker list: listô'm = listúm. Ako pa je torej v Recljevi končnici -um *u*: **a** ali **ə**, ne vem, zakaj ne bi to mogel biti tudi v končnici -ur? Torej je lahko kakur, kokur ali nerazločno pisan kakar, kokar, ali se je pa celo naravnost **ə** hotel zaznamenjati z *u*. Ob kratkem: iz Recljeve pisave ne moremo glede izreke poslednjega zloga te besedice ničeser gotovega skleniti. Tudi kar navaja Oblak str. 179 iz drugih rokopisov in knjig, ne dokazuje, da bi se bilo v obsegu naše knjižne slovenščine v 16. stol. še kje govorilo kak*o*r.

Dalje pravi: »Meni se celo to ne dozdeva verjetno, da je Krelj pisavo *kakòr* samo izumil s svojim jezikoslovnim modrovanjem ... Š. sicer misli, da ` nad *o* znači isto kakor nad *e* in *a* pred *r*, namreč nekako poluglasno in zamolklo izreko. Od kod pa to vemo? Jaz v Kreljevi postili nisem nobenih primerov našel, kateri bi to potrdili; Krelj piše tudi lahkò, prelòhkò, lepò, globokò, celò, spodobnò etc. v vseh teh slučajih vender nima omenjenega pomena« ... — Zakaj ne? V resnici, v vseh teh slučajih more *ò* imeti omenjeni pomen: lahkə, preləhkə, lêpə, globokə itd. Tako se neutrum na Gorenjskem blizu še dandanašnji izgovarja, in ako je Kreljev kolikèr gotovo: kôlìkr, kôlìkər, kadàr gotovo: kədr, kədər, jaz v resnici ne vem, zakaj ne bi moglo kakòr ravno tako biti: kakr, kakər. Ako je Krelj po svojem domačem narečju izgovarjal kədər in kolìkər, potem je za me nad vsako dvojbo gotovo, da je izgovarjal tudi kakər (ali kokər). In, ako je pisal kolikèr, bi bil moral dosledno pisati tudi kakèr; kakòr pomeni sicer ravno tisto, ali je vender le etimologična pisava, ki izvira iz »jezikoslovnega modrovanja« prezirajočega

izpad nekedanjega *o* izpred *r* ali *re*; ə v k a k ə r ni to, kar ə v g l o b o k ə = globokò.(115)

(115) *Dr. Ramovš sodi (Arch. 37, 202 f.), da je govoril Krelj k ȁ' k o r in k a k r »je nach dem Sprechtempo (Lento, Allegro)« in po ti dvojni izreki je skoval svojo učeno pisavo: k a k ò r. Ali to se bo težko dalo dokazati; zlasti pa se meni zdi oblika k a' k o r, dialektično k u' k ə r (z dolgim potisnjenim naglasom) mogoča le ko retorična, oratorična ali prekatorična posebnost posameznih ljudi. Po pravici imajo po mojem čutu le demonstrativa tak naglas: t a', t ô', ô' n ì, t i' s t ì, t o k ô' in nikavnica n i' g d a r. Interrogativa imajo brez izjeme dolgi zategnjeni: g d ô‘, k o g a‘, k o m u‘, k ő‘ m, k a‘ j, č é‘ s, č ə m u‘, č i‘ m, č é‘ m, k ə t é‘ r ì, k a‘ k š ə n, k ô‘ l ì k-š ə n, k a k ő‘ v̥, č ì g a‘ v̥, k o k ô‘. Po njih se ravnajo tudi indefinita, le k a· j, č e· m, k a· k š ə n imajo · namestu ‘; relativa in tako tudi negativa pa se povdarjajo skozi in skozi kratko potisnjeno na enem ali na dveh zlogih: g d ô· r, k o· g ə· r, k o· m ə· r, n ì h č e·, n ì-k o· g ə· r, n ì k o· m ə· r, k a· r, č e· s ə· r, č ə· m ə· r, n ì· č, n ì-č e· s ə· r, n ì č e· m ə· r, k a· k ə· r š ə n, k ô· l ì k ə· r š ə n, č ì-g a· v ə· r, č ì g a· v ə· r š ə n, k ô· l ì k ə· r, k o· k ə· r, n ì k o· k ə· r. V poslednjih primerih bi se mogla vsaj za 15. stoletje pisati končnica -ô· r (dolenjsko -u· r). O ti končnici piše dr. Ramovš na gori naznanjenem mestu: »Was die Form k a k u r betrifft, so meinen Škrabec und Oblak a. a. O., daß* **u** *hier als voller Vokal zu sprechen ist, ja, Škrabec, Cv. IX. 9, ist sogar der Ansicht, daß k a k u r, k o k u r im XV. Jahrh. überhaupt stark im Gebrauche war. Ein k o k u r in Oberkrain (s. Oblak, Don. 51, Fußnote) ist wegen des* **u** *überhaupt unmöglich. Meiner Überzeugung nach ist k a k u r nie und nirgends gesprochen worden und verdankt seine Entstehung nur*

Ko', ko'd in ke, pa še kaj.

(Cv. IX. 10 bc.)

Oblika kokər se je ohranila taka v vseh primerih nekako do konca 17. stoletja. Še le v začetku 18. se začenja prikazovati nadalje okeršena: ko, kar piše C. navadno z apostrofom: Ko'. To je znamenita posebnost naše knjižice. Dasiravno je namreč v nji, kaker smo videli, končni *o* v adverbijih in neutrih spremenjen v *u* in se dandanašnji kaker na Dolenjskem tako tudi na Goriškem govori: ku (na Gorenjskem:

---

dem adv. kaku.« — Ali pomislimo, prosim, da je nastalo kokur po vsi priliki ne le na papirju, temuč v živem govoru res iz kokú + r, prav kaker gdur iz gdú + r; in kaker se **u** *v gdu·r govori še zdaj ko poln samoglasnik, tako se je moralo negdaj govoriti pač tudi* **u** *v kokur, na Gorenjskem je bil to seveda* **ô**. *Da je bila okoli srede 16. stoletja izreka kokər vže blizu splošna, tega s tem ne mislim preklicati. Ali ker imamo dandanašnji poleg starega kokű', tokű' tudi krajšo obliko ko·k, to·k, bi vtegnil morda gdo misliti, da ko·kə·r ni iz kokô + r, temuč naravnost iz ko·k + r. Na videz dobra misel, vender ne more biti tako. V 16. stoletju, koliker vem, še nimamo nobenega sledu krajših oblik ko·k in to·k, ki so torej v primeri s ko·kə·r nekaj novejšega. Po vsi priliki je nastalo ko·k in to·k iz kokô in tokô, kjer ni imelo posebnega stavčnega povdarka, ko je torej tudi besedni naglas opešal in izginil in ž njim vtihnil tudi samoglasnik. Taki primeri bi bili n. pr.: Kok(ô) lèpô' je tô'! Ka'm tok(ô) hìtí'š? Ka'j lê'zeš tok(ô) poča'sì? O', kok(ô) sì sí'tən!*

kò = kə = k), vender je v naši knjižici še ohranjen: k o, dokaz, da je to res le okeršen k o k ə r, in apostrof priča, da je C. to tudi vedel. Piše pa v enakih zvezah zdaj k o', zdaj k a k o r; 91: več stury Buh, Kadar eniga Grešnika uzdigne iz gnusobe teh grehou, Ko' Kadar iz nič je vstvaril vus olen Sveit. — premišluite njega lipoto taku sila velyko, de je nemogoče toisto vedeti, inu jo ne lubiti taužentkrat več, Kakor samysebe. — 99: jest sim malu več ko neč. — Okratimi moy Buh še tu malu caita moiga živenja rai, Ko' be te imel mei tem režaliti. — za drugu se ni sim ahtal, Ko' živeti taku, kakor sim do sadai živel. — 100: Kir sim jest se več tiga posvitniga deržal inu lubil, kakor tebe. — taužentkrat raiši umreti, kakor moimu dobrutlivimu G. Bogu več pregrešiti. — 185: drugu ne misle bolnyk Ko' na svoje težave — dokler smo še zravi, Ko v' eni temnici hodimo — 187: uselei režy na nas inu se zloby, Koker na stvary po Božij Podobi — 188: Koker valovi bel strašio te čolnarje, kadar so še per brodi, Ko' kadar so na globokim morii — 189: Raunu Ko' Kadar pridemo na ta Sveit, nam dodely eno velyko pomuč u' Sacramenti S. Kersta . . . toku tudi Kadar gremo s' tega Sveita, nam dodely enako pomuč skuzi S. Sacrament S. Olia. — 190: vekši moč je nam dodilena skuzi prejetie tiga S. Sacramenta za premagati, Ko' moč use poklenske pošasti pripraulene za se z' nami voiskovati. — Duh te Božje žaube, katera nym lepše dišy, Ko nam use rože nu fiolce. — 206: če jo [smert] mi premišlujemo z' očyma tyh Najevernikou, prave S. Bernardus, guišnu nam pride naprei, Koker de be umreti bilu ena velyka nasreča uredna žalovanja, ampak če jo mi bomo premišlovali z' očyma naše Vere, nam bo naprei peršla Ko' enu nar veči veselje. — 208: veči je božja milost, Ko usy grehi

tiga Sveita. — 210: drugu se ne vidi inu sliše Ko' greh. — 220: veči Ko' vsy grehi tega Sveta.

Izpisal sem blizu vse zglede, da bravec sam vidi, v keterih primerih C. piše ko ali ko'. Že pred njim je pisal ko, kò ali kó namestu kakòr P. Rogerij, pa le v verzih. Cf. Palmarium empyreum. Clagenf. 1731. P. Hipolit piše ku, ali le dvakrat v zvezi »bèrš ku bèrš«. Tom. Kemp. 1719, str. 154 in 444.

Znamenito se mi zdi naposled tudi ko'd za sedaj navadno knjižno kot; 139: rad inu volian gredem pruti smerti, Kir štimam več, ja čem raiši, de tvoja S. Volja dopolniena bode, Ko'd jest dalei živeti. — Od kod se je vzel *d* na koncu, bi bilo zajemljivo izvedeti; vender bi vtegnila tudi sama ta pisava poleg P. Markovega ked in sedanje izreke kəd zadosti biti v dokaz, da je prav kod, ne vem, ali tudi kot. Sicer pa se govori na Dolenjskem, vsaj v mojem kraju vedno le ku brez *d* ali *t* na konci. —

Kaker iz kokər: ko, tako je nastalo iz kədər: kə, kar piše C. ke; rabi pa to besedico namestu kədər le pred be (= bì) v pomenu *wenn*, to pa jako pogostoma, zlasti v vsakem stavku v izpraševanju vesti str. 80 — 90: Ke be bile vas obšle Kykašne misli zuper te štikelce Christianske vere itd. Kebi je najti menda najprej pri P. Hipolitu, Tom. Kemp. Dandanašnji se piše tudi v tem primeru: ko, po krivici, ali »stat pro ratione — abusus!«

Nasproti besedicama kò in kə je jako znamenito, da je kir ohranil svoj *r*; besedice ki C. še ne pozna. Stoji torej kir najprej za stsl. iže, tudi v plur. m. in ž. spola; 91: Ke be Buh sujo lipoto pustil videti tim Hudyčam, Kir ga sadai preklinjajo, be ony nijh sovraštvu u' lubezan. Kletve u' tulku časti pre-

bernili. — 96: ti si grešila u' tijsteh dnevih, Kir so bily k' moy službi zapovedani. — 140: Se veselym, de zapustym na Sveiti tuliku Sveteh Duš, Kir tebe časte. — Navadniše stoji kir za stsl. ježe, hrv. jer, kjer je pisal Krelj kàr in se dandanašnji sploh govori kə; 81: Ke bi bil dobre della vun jspustil, kir ste se Ludy šonal. — 88: Ke bi bil velyku dražiši predajal, zatu kir je vuni na upanje jemal itd. — Za ta »kir« se prikazuje »ke« (= kə) še le pri P. Marku. — V neketerih primerih naposled stoji kir za kjer, kjer se dandanašnji govori tudi kə (v pomenu: *wo, da, da doch, obwohl*), kar bi se menda prav pisalo ki; 86: ke be se bil u' Kykašno službo postavil, kir be ne bil za tu. — 87: Ke be bil bulši Kup Kupil, Kir je bilu blahu veliku več urednu. — 86: Ke be ne bil svoiga bližniga posvaril, Kir be bil lohku zamogal, itd. Prim. Cv. VII. 9.

Poleg navadnega nič, neč imamo 134: ništer (za stsl. ničitože); za stariše vener piše C. le vender, za stariše ble (iz bolje) le bel.

Odpadanju nasprotno prikazen imamo v predstavljenem *i* pri predlogu *s* v primerih, kjer se je v dolenjščini (vsaj v mojem kraju) ohranil v obliki sə, to je pred s, š, z, ž, vs, vš, vz, vž; 83: ís' svetovanjom, is' sylo, iz zamudo, 203: iz usimy; neketerikrat tudi v drugih primerih, 99: is celo, 135: is' pomočjo. [C. mej dolgim in okroglim *s* ne dela razločka v pomeni; jaz sem pisal *s* in *z* po sedanjem načinu.]

Dolgi samoglasniki in naglas.

(Cv. IX. 10 d.)

Glede dolgih samoglasnikov nimamo v knjižici skoraj nikakeršnih posebnosti. Za dolgi *i* piše pogostoma **y**, za dolgi ě včasi **ei**, navadniše pa sam **e**,

142: reis, 144: reišnu, 150: rešne itd.; za dolgi *o* navadno **u**: Buh, pomuč, pokura, včasi **o**, 145: Synove, 188: valovi, morii, 190: moč itd. Tudi okrajšan o ostane **u**: pruti, skuzi, vender: gorje'. Spomina vredna je oblika d u k l e r (101) za dokler. Od kod je **ou** v otrouščino (92), meni ni jasno. — Pred *r* piše za *é* enkrat **ie**: Viero (80); tudi zamenjuje pred njim *i z e* in *e z i*, 129: zamiril, 95: z'meram. — Za ú j d e (kar se na Goriškem še govori) piše: vide (188) t. j. ẹví'de, kaker se je govorilo na Kranjskem že v 16. stol. — Za nosni *o* (stsl. ą) piše C. *u* le 134: oču (očeta), 190: pudili, 191: zuper (lahko da je pa brati: super; sicer pa vemo, da ima tudi kranjščina: zôpər, ne: zópər); drugači vedno *o*; 191: eno mertvaščko težavo itd. —

To so v naši knjižici poglavitne stvari, ki so glede glasoslovja nekoliko spomina vredne: o premnogih tiskovnih pomotah, kaker n u m za n a m, k i l za k i r, u r e d n i a n za u r e d n i m u itd. ne bom govoril; v navedenih zgledih sem jih molče popravil.

Naglasnih znamenj C. ne piše, razen 142: veidò, 188: gorje' (ako pomeni tu ' naglas); vender poznamo naglašene dolge zloge semtertja po kakovosti glasu; 219: na pomuč (= na pomô'č), 215: h' pumoči (= h pô'moči), 185: v' uči (= ẹv ô'či), 188: pusledni (= p ô'- s l è d n j'i), 145: susebni (= s ô's e b n ì), 147: pusihmal (p ô's i h m a ł). — 136: n u k o t e r i je menda: n è k o'- t e r ì; pričakovali bi za pervotno n ě'k o t e r i (r. ně'kotoryj): n è k ô't e r ì, za pervotno n ê'k ə t e r i: n è k a'- t e r ì; vender n è k o't e r ì ne bi bilo čudniše od sedaj semtertja navadnega n e k t e'r i (za n ê k ə t é'r i). — Enklitike piše C. vkup z naglašenimi predlogi, 96: čezme (t. j. č é'z - m e), in z velevniki, 96: ozryse (o z r í'- s e), 97: vernyse (v ə r n í'- s e), 98: daimi (d á'j - m ì), 94: nesiteje, 135: prositega.

Oblikoslovne opazke zlasti o plur. gen.

(Cv. IX. 11.)

O b l i k, ki bi jih drugod ne bilo najti, ni v naši knjižici. V dat. sg. imajo moška in srednja imena *u* ali *o* (poslednje navadniše) oboje za isti glas ù, le 217: k' Gospud*i* Bogu; mestnik pa je večinoma ohranil *i*, dasi ne manjka tudi primerov z *u* ali *o*. V instr. je *-om* še ohranjen; vender ga mnogokrat nadomešča že *-am*. Dat. pl. pozna samo *-am*. V pl. inst. imamo poleg starega *-i* (grehi) vže večkrat *-ami* (grehami). Ohranjen je še 206 du. inst. o č y m a; čudni acc. pl. s t a r i š i (nam. stariše 84 trikr. 85) pa se sliši na Goriškem še zdaj in, kaker omenja Oblak (Arch. XII. 373), piše tako tudi p. Janez Svetokriški. Naposled je v določitev narečja naše knjižice znamenit g. pl. na -á, str. 94: Kulikur je z v e z d a na Nebi. Pri tej obliki se nekoliko pomudimo.

Vprašanje je namreč, kakov naglas ima končnica -á, ali potisnjeni ', ali potegnjeni '? G. Valjavec (Prinos k nagl. str. 127 1. zv. pos. nat.) pravi, da je po njegovem in Žepičevem sluhu potegnjeni, ter dostavlja vprašanje, ali je po Dolenjskem morebiti potisnjeni? Povod temu vprašanju so dali neketeri primeri v mojem spisku »O glasu in naglasu«, ki sem jih pisal sè znamenjem potisnjenega naglasa: gora', voda', pola'. Jaz sem se takrat spominjal (ne vem, ali me ni spomin motil), da sem še ko učenec v 2. izdanju Potočnikove slovnice bral na takem -á znamenje potegnjenega naglasa; vender sem pisal znamenje potisnjenega, ker se mi je zdelo, da mora biti -á v g o r á tak kaker v o v á'c in sem sam vedno tako izgovarjal. Sicer pa Dolenjci, kar je meni znano, v svojem narečju nimajo genitivov kaker g o r á. Ako jih bero ali v kakem cerkvenem

izrazu rabijo, pa naglašajo po mojem sluhu potisnjeno: žegnanje cerkva', ne: cerkva', brez dvojbe po analogiji primerov kaker: ova'c, ki so tam navadni. Kaj je pravo, moramo sklepati seveda le iz tistih narečji, kjer so oblike na -á domače, torej gorenjskih in sosednih goriških.

Drugo težje vprašanje je, od kod se je vzel ta -a'? Dolenjska in južno-goriška narečja imajo na mestu njega -i'. Vzrok tema novima končnicama mora biti isti, in ker se rabi ta -a ali -i le pri besedah z nekim posebnim naglasom, moramo ravno v naglasnih razmerah iskati vzroka. Dotične besede so imele v sing. nom. nekedaj na končnici kratek naglas: gora˙, voda˙, ovьca˙, žena˙, sestra˙, zemlja˙ itd. Brez dvojbe je bilo to ravno tako tudi v pl. gen.: gorъ˙, vodъ˙, ovьcь˙, ženъ˙, sestrъ˙, zemlj'ь˙, in, pozneje: gorə˙, vodə˙, ovcə˙, sestrə˙, zemljə˙, itd. Ali po našem glasovnem zakonu mora ɐ na koncu besede odpasti. Naglas je moral torej na spredni samoglasnik, ki se je pri tem raztegnil tako rekoč do tam, kjer je stal naglas, iz gorə˙ je nastalo gô'r. To se tako godi tudi v drugih primerih. Staro moja˙, moje˙ kaže, da se je nekedaj govorilo tudi mojĭ˙, v Assemanijevem evangeliju je ta naglas celo zaznamenjan: moì. Iz mojĭ˙, tvojĭ˙, svojĭ˙ se je naredilo: mô'j, tvô'j, svô'j. Ravno tako od nom. tĭla˙ g. tĭlŭ˙: ta'ł, od dŭna˙ g. dŭnŭ˙: Da'n (gen. krajnega imena, ki dela zdaj tudi ostale padeže po tem: Da'ne ali Da'nì itd., prim. tudi: da'nka iz dŭnĭka), synovŭ˙: sìnô'ụ, kostijĭ˙: kostí'j, mąžĭ˙: mó'ž, vozŭ˙: vô'z, nogŭ˙: nô'g, rąkŭ˙: ró'k, ženŭ˙: žé'n, sestrŭ˙: sé'str, sé'stər, v herv. po staro: sesta'r, ovĭcĭ˙: herv. ova'c, po naše nekod: ô'vəc. Navadniše ova'c ima potisnjen naglas, kaker ga imajo ta in druge take besede v acc. sg., nom., acc. in instr. pl.: oụcó', oụcé',

o̧vca'mì, sestró', sestré', sestra'mì itd. Tak naglas je bil pervotno na pervem zlogu, sestró' je iz se'stro, o̧vcó' iz o'v̧co, kaker kolô' iz ko'lo, Boga' iz Bo'ga itd., torej tudi ova'c iz o'vəc, o'vĭcĭ, iga'ł iz ïglŭ, prim. v i h a'r iz v ï h r ŭ. Kaker je videti, je bil jezik zlasti v zadregi, kjer je stalo pred končnim nedoločnikom po več soglasnikov, ter si je pomagal na razne načine. Primere z -a'- pred končnim soglasnikom sem v svojem kraju slišal te: ova'c, dəsa'k, trèsa'k, nča'k, iga'ł, meta'ł. Dalm. piše tudi (Predg. čez Tob.) ygar, kar je brati brez dvojbe: jìga'r. Valjavec navaja iz prekmurščine: sesté'r, kar bi bilo po naše: sesta'r. Po teh zgledih bi smeli pričakovati tudi: məga'ł, glava'nj', slùža'b, soda'b, brana'b (od: bramba'), koša'nj', proša'nj', voža'nj', ista'b (od: istba, kar daje: izba' in ispa') itd. Morebiti se keteri teh primerov še govori v dotičnih krajih, ali da bi se bili kedaj vsi rabili, skoraj ni verjetno, zlasti ker se morebiti celo ova'c in trèsa'k ni govorilo nigdar povsod. Kaj se je torej moralo zgoditi z məglə', glawnj'ə', službə' itd. ob času, ko se je začel končni nedoločni samoglasnik zgubljati? Ako je hotel jezik deblo ohraniti nespremenjeno, se je moral končni nedoločnik ali sam ojačiti, da se je mogel vzderžati, ali se je moral nadomestiti kako drugači. Primerno nadomeščenje se je našlo pri deblih na ь. Deblo kostь + ъ daje: kostьjъ in ker se ь pred j spreminja v i: kostijъ; naglas je bil pervotno na končnici; kostijъ', kar daje potem kosti'j, ali ker se j *za i* ne sliši: kosti'. Tako je dobil *i* pomen sufiksa plur. gen. ter se je ko tak mogel tudi drugod rabiti. Res se je *ž* njim nadomestil ə in nastale so oblike: məgli', slùžbi', brambi', prošnj'i', ovci', kozi', stəzi', deželi', lepoti', gnj'usnobi' itd. V poslednjih primerih ni misliti na nom. lepotija, gnjusnobija; ti so, ako se kje govore, še le iz gen. le-

poti' itd. nastali, kaker priča Dalm., ki piše Ecekiel 33 D: gnusnoby, v ostalih padežih pa le: gnusnoba, gnusnobé itd. Valjavčevi (l. c. 166) nasprotni misli ne morem priterditi; tudi hudobi'ja je še le iz gen. hudobi', prav je: hudo'ba.

Kaker se zdaj bere in semtertja govori: lèpo't, deže'lj', məgə·lj', stə·z itd., to so nove oblike, ki jih ljudje, ki pravih ne vedo, sami sproti napravljajo. Vender nahajamo *že* v Dalm. gor, vod, t. j. go'r, vo'd poleg pravega starega gur, vud, t. j. gô'r, vô'd. Tako bi bilo prav tudi lèpô't (Dalm. bi pisal: liput), *dežé'ł*, ma'gəł ali məga'ł, sta'z; ali ker teh oblik narod morebiti nigdar ni rabil (razen morda *dežé'ł*, məga'ł), kaže, da so oblike na -i' nastopile, *berž* ko se je začel zgubljati končni ə (ъ ali ь): lépoti', stəzi' itd. Ravno tako stare morajo biti oblike na -a' po Gorenjskem in severnem Goriškem, kjer se ə ni nadomestil *z* -i', temuč sam raztegnil in kaker v zapertih zlogih ojačil: slùžba', dežela' itd. Ta -a' je potem semtertja celo pervotni -i' spodrinil: kokoša' nm. kokoši'. Ojačen nedoločnik v poslednjem odpertem zlogu imamo razen moškega t a' tudi v Vramčevem o v e poleg o v za stsl. o v ъ; potegnjen naglas nam. kratkega v enakem primeru govorimo v: ka'[j], kədô', koga' itd. Ako v naši najstariši literaturi ni najti oblik kaker gorá, službá, to ne dokazuje, da jih v dotičnih krajih v 16. stol. še ni bilo. Da tudi oblike sester, megel te razlage ne delajo nemogoče, kaker pravi Oblak (Archiv XII. 429), je iz našega premišljevanja očitno. Ali, ako je res gorá iz gorə, wie soll man sich die Länge der Stammsilbe erklären? Oblak misli pri tem menda na štok. go'rá. Odgovor ni težak. Kaker imamo pri nas gora' poleg gô'r, tako je morala imeti nekedaj hervaščina tudi oboje: go'rá je iz go'r in gora' kombinirana oblika.

Po tem zgledu se je pristavil -á naposled vsem starim pl. gen., kaker pri nas -ôy večini moških. Končnica -ôy je nastala v primerih kaker synovъ˙: sìnô'y ter je nadomestila ŭ˙ v primerih kaker Bo˙gŭ g. pl. bogъ˙: bogô'y, potem se je prenesla v druge primere, kjer je naglas zgubila, vender pa ohranila ô; grê'h (stsl. grêhъ˙) ima v pl. gen. pervotno grê'h (stsl. grê˙hъ), zdaj s pristavljenim -ôy: grê'hôy, svetni'k g. pl. svetni'k zdaj svetni'kôy. Štokavščina pristavlja v teh kaker v vseh primerih á; pričakovali bi: grie'há, kra'lj'á, ako se govori: grie'há, kra'lj'á, more to biti po vplivu sg. gen.

Neketere spomina vredne oblike zlasti krajšega infinitiva in supina ter partic. praes. act.

(Cv. IX. 12.)

Neketere koliker toliko spomina vredne oblike naj se tu na kratko omenijo. Tako: Gen. d. nju 85: Ke be ne bil stariši oskerbel, inu kratil nju potrebni živež, ali u' bolezni ijh zapustil; Ke be se bil ženil inu oblubo sklenil brez nju sveta. — Acc. sg. n. je 130: S. Reišne Tellu Jezusavo . . . taku lubeznivu inu častitu, de ti nebeški serafini je želè gledati. — Comp. 84: višeiši gospodo, 88: velyku dražiši predajal. — Goriška posebnost je -ste za -te v 2. plur. praes.: prosiste, vzameste, pegerieste, želiste, zahvaliste. — Kratki inf., 100: poginit, 143: perpelat, 152: pret (priti), 208: znaidit; inf. nam. sup. 215: prideš soditi. Zdaj pišemo: prideš sodit in mislimo, da je sódit supinum. Mogoče, ali gotovo to ni. Supinum, ki se od kratkega infinitiva dobro loči, imajo le neki glagoli, ki bi se morali navajati v slovnicah. Vsi so imperfektivni in ne sestavljeni, v sestavi zgube supinum. V I. versti 1. raz-

redu so ti: kra·st (kratki inf.): kra'st (sup.), ple·st: plé'st, pre·st: pré'st, se·st: sê'st (tu je le sup. imperf., vse drugo perf.); morebiti tudi: gnj'e·st: gnj'é'st, me·st: mé'st, ble·st: blé'st, bre·st: bré'st, gó'st: gó'st; tu stoj tudi: jè·st: jê'st; pa·st, cvə·st, i·t nimajo sup.; v 2. r.: grì·st: grì'st, mlè·st: mlê'st = mo·łst: mol'st, pa·st: pa'st, tre·st: tré'st, morebiti tudi: lè·st, lê'st, ne·st: né'st; v 3. razr.: te·pst: té'pst, gre·bst: gré'bst, ze·bst: zé'bst, skù·bst: sku'bst, do·łbst: dołb'st, plè·t: plê't; -šì·t in -žì·t se sliši le v sestavah, torej brez sup.; v 4. r.: pe·č: pé'č, le·č: lé'č (zopet le sup. impf., vse drugo perf.), to·łč: toł'č, ̧vlè·č: ̧vlê'č, strè·č: strê'č, strì·č: strì'č; mo·č, re·č, se·č, vrè·č nimajo sup.; v 5. r.: kle·t: klé't, že·t: žé't; drugi gl. tega razr. se rabijo le sestavljeni brez sup.; v 6. r.: drè·t: drê't, trè·t: trê't, mrè·t: mrê't, vrè·t: vrê't, žrè·t: žrê't, cvrè·t: cvrê't; -prè·t nima sup.; v 7. r.: bì·t: bì't, brì·t: brì't, pì·t: pì't, vì·t: vì't, ̧vpì·t: ̧vpì't, gnj'ì·t: gnj'ì't, lì·t: lì't, rì·t: rì't, krì·t: krì't, grè·t: grê't, čù·t: ču't, pê't: pê't, poslednjega sup. (pê't) se ne spominjam, da bi bil slišal v svojem kraju, na Gorenjskem pa se neki razločuje od inf. pê't; bì·t (esse), da·t, zna·t, dè·t, smè·t, obù·t, səzù·t nimajo sup. — III. 1.: štè·t: štê't, 2.: sca·t: sca't, spa·t: spa't, sta't: sta't; drugih sup. ni v tej v. — IV. Vsi imperfektivni gl. te verste, ki imajo v praes. ' na zadnjem zlogu: uči'm: učì·t: uči't, kosi'm: ko'sìt: kosi't itd., le: govori't ne vem da bi bil slišal. V sestavah ima kosi'ł: nakô'sìł, pokô'sìł, torej bi dal tudi sup. kosi't: nakô'sìt; ali govori se: gré'm kosi't, pa: gré'm nako'sìt. Poslednje more biti torej le inf. in bi se moralo dosledno, ker v knjigah ne rabimo kratkih infinitivov, pisati: gré'm nakosi'tì. Ostali gl. te verste, ki v praes. naglašajo deblo, nímajo od kr. inf. različnega sup.: vó'zìm: vo'zìt, só'dìm: só'dìt. — V. 2.: o'rat: ora't, kla·t: kla't, pla·t: pla't; cra·t in sra·t nima sup.,

menda tudi tka't ne; 3.: bra't: bra't, pra't: pra't, zva't: zva't, žga't: žga't, gna't: gna't (?); 4. daja't: daja't, sèja't: sèja't, sìja't: sìja't, smèja't: smèja't, maja't: maja't, ko'vat: kova't, sno'vat: snova't, klj'əva't: klj'əva't, plj'əva't: plj'əva't, blj'əva't: blj'əva't, səva't: səva't, ərva't: ərva't. V 1. razr. te verste ni supinov, ki bi se razlikovali od kr. inf., ravno tako jih tudi v II. in VI. versti ni. Daljša oblika infinitiva ima v vseh navedenih primerih naglas ' na predzadnjem zlogu: kra'st: kra'stì, ne'st: ne'stì, ko'sìt: kosi'tì; tako tudi v mnogih drugih primerih: pro'sìt: prosi'tì, só'dìt: sodi'tì. Ali je v takih primerih sup. vsled enakega naglasa sicer enak kratkemu infinitivu, pa vender stari supinum, ali pa ga je morebiti inf. nadomestil, tako da se po pravici pravi: prideš soditi, kaker pišeta *že* Dalm. in Trubar, to bi se moralo dokazati iz tistih narečji, ki so ohranila inf. na -ti. Važno vprašanje je torej: Kje se govori: prideš só'dìt, pa: ne smê'š sodi'tì, gré'š dê'lat, pa: ne zna'š dê'latì? —

Part. praes. act. 93: visejoč, 141: ležejoč, 186: vedejoče, 188: meneoč, 208: premislejoč, 209: neumerječa. V posl. prim. je part. naslonjen na 3. sg. »Duša je neumerj*e*ča«, ker ne vmerj*e*. Vže pri Dalm. nahajamo: *ž*reč ogin, rejžeč meč, zažmaguječ jezik, vpieča štima, dopadeča (ki dopad*e*). Tudi ostalim primerom moramo v Dalm. iskati pojasnila. On ima v 3. pl. *-o* brez naglasa le za *j*: kupujo, omahujo, in v: mogo, kar zdaj neki gospodje napak pišejo: mogó, izvršujó itd. Sicer piše Dalm. po analogiji ostalih oseb, ki imajo *e* pred končnico: prideo, najdeo, kolneo, pogyneo, u'veneo, kličeo, pišeo, plačeo, mažeo, za staro: prido, najdo, kolno itd. Po takih primerih se je vtepel *e* tudi v participije: yščeoč, plačeoč, trepečeoč, laskačeoč nm. íščoč, pláčoč, trepéčoč, ləskáčoč. Nadalje so

se jeli ravnati po tem zgledu tudi part. na -eč na deblu naglašeni: za staro: hódeč, móleč, vídeč, hváleč, misleč piše Dalm.: hodeoč, moleoč, videoč, hvaleoč, spomisleoč, dasi ima tudi še primere na -eč: viseč, jezdeč, videč, praveč itd. in pravimo še zdaj nó'seča. V naši knjižici je torej meneoč primeroma stariše ko visejoč itd. Vender se je že v 16. stol. začel hijat mej *eo* mašiti z j; že v Trub. Nov. Test. in postili nahajamo: prodajejo, pridejo, vpijejo, premagujejo, poleg: vun vzameoč (ausgenommen), liskačeoča hynaušina, in starega: vprego, mečo, rozgočo (vpreżejo, mečejo, rozgočejo). —

Posebne besede naše knjige.

(Cv. IX. 12 d.)

Naposled neketere posebne besede naše knjižice! 93: ternjavo krono (stsl. trŭnovŭ); 96: ni dneva niti mesta (weder, noch), 97: ni lubezan niti strah, ni dary niti straifinge. — Ni li ali ni le = ali ne. 97: ni li je še cait, da se oberneš pruti mene? Ni li veiš ty, de sim jest tvoi oča? 203: ni li je dobru terpeti . . . 208: Ni le on nas zagovarie? itd. — 139: prični (gegenwärtig), 144. 203: prično bolezan; 141: križaunike (Kreuziger), 150: deliunika (delivca); 143: raminu, ramnu (jako); 185: mnogost, 187: z' mnogostjo; 187: uso čiherno (die gesammte); 188: himbe (hinavstva); 191: oblada inu victoria; 203: spričo (wegen); 207: precer (precej); 217: resvitnu (razsvetljeno). — Goriške posebnosti so: 93: ukupil (za: kupil), 188: udobim (za: dobim); 91: ste zaničoval, 93: niste zahvalil; svojo prijaznost (za: njegovo); 95: brez se oberniti, 99: preimil za te častiti; 138: mai! — in mnogi drugi italianizmi in germanizmi. Neketere napake kažejo, da pisavec ni

bil rojen Slovenec, 84: kar u' dušnim opravilam am tiče; 98: kumaj mu je (težko mu je).

Matija Kastelec je izdal podobno latinsko-slovensko knjižico »Modus juvandi agonizantes« ko drugi del »Bratovskih bukvic s. roženkranca« v Ljubljani 1682, vender ni Kuzanijeva ž njo v nikakeršni zvezi.

Dostavek o besedi »vbogati«.

(Primeri spred str. 384. — Cv. IX. 2 b.)

Dr. A. Breznik je objavil (glej Cv. XXXI, 7 d.) v IX. izvestju knezoškofijske privatne gimnazije v Šent Vidu »Začetna poglavja iz slov. sr. šolske slovnice« kaker sam pravi, da izreče o njih javnost svojo sodbo, preden se slovnica natisne. Kar se je meni zdelo, da bi se dalo še kaj popraviti, sem skušal gosp. profesorju naznaniti v zasebnem pismu. Eno reč pa moram očitno omeniti, ker jo gospod L. P. v svoji oceni v »Zvonu« graja ko zmoto in sem te zmote skoraj da jaz kriv. Piše namreč: »Osupnila me je (str. 29) opomba: »Nasprotno pišemo **u**bogati namesto łbogati, kar je iz nemškega folgen«. — Ubogati je po slovensko perfektiviran »bogati« ali »bougati«, kakor je tudi iz žugati, sugen ali sagen (trditi) nastal perf. »užugati« (mit Erfolg sagen, da pred sodnikom moja trditev obvelja, če užugam).« — Prav! »žugati« je imperf. »drohen«, »užugati« perf. »überwinden« (z besedo ali dejanjem). Mej »bogati« in »ubogati« pa v resnici ni takega razločka. Pleteršniku je oboje imperfectivum, »ubogati« ima le v oklepu tudi: (perf.) Koliker se spominjam, velja v mojem kraju edino le »ubogati«, po Goriškem pa le »bougati« in beseda pomeni vedno le nastop dejanja, naj pravim »rad uboga«, ali »takoj uboga«. Začetni **u** torej v tej besedi ne kaže per-

fektivnosti in se mora drugači razlagati. Da je kranjsko »ubogati« ali prav za prav »ẹbogati« to kar goriško »bougati« ali »boẹgati« in to Megiserjevo in Trubarjevo »folgati«, to je očitno. Ni pa čisto jasno, zakaj bi bilo iz »boẹgati, bołgati« nastalo »łbogati, ẹbogati«. Mogoče, da je bil vzrok dolgi o pred ł ali ẹ, v primerih kaker »volk, dolg« je namreč kratek. Gotovo je le to, da se glasovi dostikrat prestavljajo in ne vemo vselej zakaj. Sploh pravimo »žlica« nam. »lžica«, »sklêda« nam. »skdela, skudela«, »jermen« nam. »remen«, »čъbela« nam. »bъčela«, Dalmatin piše »mandiba« nam. »bъndima«, kaker se še zdaj govori za »vindemia«; na Goriškem pravijo »kuazati, bujti, mujti« za »ẹkazati, vbiti, ẹmiti«, poslednje dvoje tudi na Prekmurskem; v Ribnici pravijo »gátroẹža« za »gáẹtroža« t. j. gałtroža«, »gartroža«, »pounъẹ«, gen. »poẹné« za »ponъẹ, ponvé«; povsod se govori »Špéla«, kar je po vsi priliki iz »Lšpéta, Špetla, Špédla« kaker »plela« iz »pledla, pletla«; zraven se je ohranilo tudi »Lłšpéta, Lušpéta«. Od kod bi imela naša Špela svoj l če ne od Lizabete, Lšpete in kako drugači, ako ne po prestopu iz pervega v poslednji zlog? Tako je mogel ł tudi v »fółgati« prestopiti, iz »foł, boł« je moglo nastati »łbó, wbó«; zgubiti bi se bil mogel **l** le po tistih krajih, kjer se sploh vsaki ł za **o** zgublja, ali pa kjer se je **o** v tej besedi izgovarjal ne kakor se navadno ko ó (móž), temveč ko ô (môst, nôs itd.). Po tej izreki je moglo nastati »bôłgati, bułgati, buẹgati, bugati«, kaker se je nekod izgovarjalo že ob Trubarjevem času, že tedaj se piše namreč zraven »folgati« tudi »bugamo«. Breznikova opomba ima potemtakem svojo dobro podlago.

Ali je to dokazovanje rajnega gospoda Pintarja prepričalo, ne vem; mladega, v takih rečeh dobro podkovanega dr. Ramovša ni. In prav, da je povedal svoje

pomisleke. Objavil je namreč v Jagičevem Archivu zv. 36, str. 448—453, proti mojemu sklepanju zadosti obširen članek, sicer vse hvale vreden, vender zame ne prepričaven. Seveda moje dokazovanje ni bilo popolnoma terdno, morda tudi ne zadosti jasno.

Dr. Ramovš pravi namreč, da se govori »y̨bu'gat« (pišem sè svojimi znamenji) »wie ich mir in Sušje notiert habe«; ali drugod v ribniški dolini, vsaj v Hervači, se ne govori tako, temuč y̨bó'gat (s takim ó kaker y̨bó'g, vbó'žən, mó'ž, ne s tistim, ki je tam **u**: *bô'žəc, Bô'g, mô'st).*

Pleteršnik je ko splošno zaznamenjal: bó'gati (po svoje seveda z vejico pod **o**), *pa ubô'gati (po svoje s piko pod* **o**); *ali govori se tudi bô'gatì in še navadniše y̨bó'gatì. Za razlago besede pa ni vse eno, ali je v nji pervoten ó ali ô. — ô, to je* **u**, *je lehko tisti* **u**, *ki je iz oł, in ne bi bilo nemogoče misliti, da je nastalo bugati iz bolgati (folgati) v kakem kraju, kjer se je že v 16. stoletju ł spreminjal v y̨ in oy̨ (ou) zlival v* **u**, *prim. lô'pa (lu'pa) iz loupa (Laube), rô'p (ru'p) iz roup (Raub). Tak kraj je vtegnil biti kje na Koroškem; od tam ima najberž Dalmatin svojo »Mauho« (za »małho«, 1 Sam. 17 d), kaker je tudi v »REGISTER« postavil za »Crajnſki Kokalniza«: »Coroſhki Kokauniza«. Da se je torej že v 16. stoletju nekje tako govorilo, se ne da tajiti in Trubar bi bil mogel vsaj izjemoma kaj zapisati po taki izreki, n. pr. ravno bugamo. Vender tudi lehko priterdim dr. Ramovšu, »daß bugamo keine trub. Form ist«, vidim tudi jaz, »daß die echte Sprache Trubers, wie wir sie z. B. im Jahre 1557 vor uns haben, in der Post. (1595) nicht mehr so rein ist und daß ihr die Bearbeiter sehr vieles aus ihren Dialekten beigemischt haben.«*

*Ke bi se dalo dokazati, da je **u** v besedi b u g a t i nastal, kaker je gori povedano, bi moral s Pintarjem in Ramovšem tudi jaz misliti, da je u b u g a t i s prefiksom **u** perfektivirano. Ali ono se nę da dokazati; brani oblika v b ő' g a t ì, ker nimamo nobenega gotovega primera, kjer bi bil ó iz oł. Če hočemo dobiti y b ő' g a t ì iz f o l g a t i, moramo kako vmekniti ł izza o. To se tudi dr. Ramovšu potrebno zdi, samo da bi se bilo po njegovem mnenju to drugači zgodilo, ne kaker si jaz mislim. Pravi namreč: »wir müssen im urspr. b ô' ł g a t i einen dissimilatorischen Schwund des ł annehmen«, to je ł bi bil zginil, ker je bil prepodoben začetnemu **b**. Po vsi priliki je res iz takega vzroka odpadel pervi **l** besede l í' l i j a in **n** besede n u' m e r a, ker se govori nekod, n. pr. v Ribnici, í' l i j a, u' m a r a. Drugi primeri takega odpada ali izpada meni niso znani; ta pa nič ne dokazujeta, ker gre za isti ali zelo podoben, ne le, kaker v b o ł g a t i, za nekoliko soroden glas. Disimilacijo, pa brez zgube, imamo v rib. l ê' v e r ì c a za v e v e r i c a. Sicer nam isti soglasnik v dveh sosednih zlogih ni nič neljubega; v Ribnici se govori celo b à r' b a za v à r' b a, š í' š a za h í' š a.*

*Dr. Ramovš navaja za svojo teorijo (dissim. Schwund) nekaj primerov, ki jih v ta namen pač ne bo lehko sprejeti. V Rožni dolini na Koroškem pravijo neki o ų n a za v o ų n a (vołna); začetni **v** bi se bil zgubil zaradi naslednjega ų. — Ali povsod drugod se govori v o ļ n a (= v o u' n a); disimilacija torej ni potrebna, kar pričajo tudi še drugi primeri: vo ļ, va' ļ, va' ļtara itd.: v primeru o ļna tudi ni posebno verjetna. Pred **o** je namreč **v** jako nestanoviten glas; primeri: ő' g ə ļ in ų ő' g ə ļ, ő' t ə ļ in ų ő' t ə ļ, ő' z ə k in ų ő' z ə k, ő' ž in ų ő' ž itd., nekod se stavi menda pred vsaki začetni **o**, drugod vtegne prav tako odpadati; zlasti se to godi mej so-*

glasnikom in naslednjim o: g o˙z d za g v o˙z d, t o - r ĭ' ļ c e za t v o r ĭ' ļ c e itd.

Tudi pervi ų v besedi k r a l j' é ų s t v ò ni izpadel zaradi drugega, kaker sodi dr. R., temuč zaradi vseh treh naslednjih soglasnikov, ker je bilo treba nekoliko olajšati to besedo vsakdanje molitve in se je pervi v lehko izpuščal, ker se imenuje kraljestvo naravnost po kralju, ne po kaki kraljevi ali kraljevski lastnosti, primeri c a' r s t v ò, c e s a' r s t v ò.

Ravno tako p o p u' n o m a (kaker je slišal dr. R. v Sušju) in p u' n a č ni zgubilo svojega ł po kaki disimilaciji. Trubar piše p u l n o z h i (t. j. p ô ļ n o č ĭ'): tedaj je bil ł ohranjen, zdaj je spremenjen v ų in ta glas se je potopil v spred stoječem **u**, *kaker v s u' (t. j. s ô' ļ, s o ł ĭ') in kaker se j potopi v spred stoječem* **i**: *p ĭ' (t. j. p ĭ' j) itd.*

Sè sedanjo dolenjsko izreko: p u', s u', d u' (za: p ô' ļ, s ô' ļ, d ô' ļ) je primeriti tudi sedanje: d o m u', v o l u', b o g u' za: d o m ô' ų, v o l ô' ų, b o g ô' ų. Trubar in Dalm. pišeta: d o m o u, v o l o u, b o g o u, kar priča, da tedaj ô vsaj pred ų še ni bil popolnoma **u**, *temuč o prehajajoč v* **u**, *torej glas podoben sedanjemu dvoglasniku* **ou** *(t. j.* **o ł**), *vender ne identičen ž njim. Ako pa stoji za ô bodisi pervotni, bodisi iz ł nastali ų, se more ta ų podaljšati v pravi samoglasni* **u** *in ô se pred njim skerči v kratek čist* **o**; *tako nastane iz ô ų ali ô ļ- dvoglasnik* **ou**, *iz d o m ô ų: d o m o u', iz p ô' ļ d n é', p ô ļ n o č ĭ': p o ļ' d n e, p o ļ' n o č ĭ' (izgov. p o u' d n e, p o u' n o č ĭ' Mittag, Mitternacht). V pervotnem pomenu halber Tag, halbe Nacht ostane kolikost glasov pervotna: p ô' ļ d n é', p ô' ļ n o č ĭ' (v dolenjski izreki: p u' d n i e', p u' n o č ĭ'). Pri Trubarju in Dalm. pa je tudi v pomenu Mittag, Mitternacht še*

ohranjena pervotna kolikost, torej puldne, pulnozhi; ravno tako v navedenem dialektičnem punač, kjer je seveda ł v u̯ spremenjen in ko tak po sedanji izreki v u potopljen.

Kaker je pa iz pô’ļdne, pô’ļnočì’ današnje poļ’dne, poļ’nočì’ (pou’dne, pou’nočì’), tako iz negdanjega bô’ļgatì sedanje goriško bou’gatì. Pri Trubarju bi pričakovali bulgati, ali morda je on ali njegov pisavec imel besedo iz kraja, kjer se je bil ł že tedaj spremenil v u̯ in ko tak potopil v u. To je drugi, od spred navedenega različen način, kako je mogel stari l izginiti iz te besede. Da se pa govori v Sušju tudi popu’noma, to se ne da razlagati ne po tem ne po onem primeru; dr. R. pripisuje to morda po pravici spominu na pôļ, seveda je to kriva analogija, nasprotna pomenu besede popolnoma.

Pa naj si bo ta reč, kaker hoče, toliko je očitno, da nimamo nobenega vzroka misliti na kako disimilacijo, ki bi bila kriva zgube glasu l v navedenih primerih; prav tako se tudi z nejasnima besedama avštrija in ohrovt, ki jih je dalje navel dr. R., ne da nič dokazati. Vender moramo priznati, da beseda bógatì ali vbógatì, kaker se pri nas navadno izgovarja, nima na svojem mestu glasu l, ali kar bi bilo iz njega nastalo. Kam je torej zginil in zakaj je zginil? Da najdemo na to vprašanje pravi odgovor, mislim, da bo dobro nekoliko natančniše premisliti, zakaj se sploh soglasniki v besedah semtertja prestavljajo, zamenjavajo in zgubljajo. Seveda se to ne godi brez vzroka. Vzrok pa mora biti skoraj da le mesto, na ketero so kaker že koli prišli, ki jim pa za izreko ni vgodno. Tako ne stoje lehko vkup n. pr.: vł, bv, pv; keteri je krepkejši ali za razumljivost besede potrebniši, zmaga. Iz vla’h, vla’s, vla’st je nastalo: la’h, la’s, la’st;

iz obvě'zatì, obva'rovatì, obvlê'čì, obvla'k imamo: obé'zatì, oba'rovatì, oblê'čì, obla'k, nasproti iz obvi'tì, obveseli'tì: ovi'tì, oveseli'tì. Staro u'pvatì je dalo pri nas: u'patì, v hervaščini pa se je **v** *za* **p** *vterdil v f in ta je zmagal: ufati; enako se je tam* **v** *za* **h** *v besedi hva'la vterdil v f in* **h** *se je zgubil: fa'la.*

Preden pa soglasnik iz nevgodne zveze odpravi, ga skuša jezik rešiti s premeščenjem ali nadomeščenjem. Nekedaj se je govorilo: lžica, rkəlj', rklj'əc (menda s takim **l** *in* **r**, *kaker v poljščini Lwów, Piotrków), zdaj pravimo: žli'ca, kər'lj', kərcəlj'. Iz starega kto so naredili Hervatje tko in dalje ko, Korošci htô, Prekmurci štô, Kranjci gdô' in dalje dô', iz dô' po analogiji kədáj: kədô' (pisano napak: kdo).*

So pa tudi primeri, da je stal soglasnik nekedaj vsaj navidezno na čisto vgodnem mestu, pa je po prestavi prišel na nevgodno. Primeri pervotno čerda in današnje črê'da, kar se olajšuje v čê'da. Vender je prava oblika črêda, in čerda je v stari cerkveni slovenščini naravnost nemogoče. Stara slovenščina sploh zapertih zlogov, to je zlogov sè soglasnikom na koncu, ni terpela.

Naša sedanja slovenščina ni tako stroga, vender ne ljubi zapertih zlogov, zlasti ne kratkih s polnim samoglasnikom in **r**, **l**, **m**, **n** *na koncu. Za Ka'r-lo-vəc se sliši Ka'-dlo-vəc, za Dalma'cija: Doloma'-cija, za korba'č: koroba'č, za alumna't: lemena't, za terpenti'n: trepeti'n; za frumenti'n (turščica) pravijo v Ribnici fremeti'n. Iz barbi'ratì je nastalo po-lj'-bi'ratì, kjer iz* **r** *nastali* **lj'** *dela zlog sam zase, in to je očitno odpert zlog. Navadno se v takih primerih pervotni kratki samoglasnik izpusti in naslednji* **r**, **l** *(lj'),* **m**, **n** *(nj') prevzame dol-*

žino kratkega samoglasnika. Tako je nastalo iz D a l j' m a'c i j a: D r m a'c i j a (od tod pač tudi priimek D r m a s t i j a), iz e k s e r c i'r a t ì: s l j'c i'r a t ì, iz a l t a r: ḽ t a'r ali l ḽ t a'r (beri l u t a'r), iz E n z i a n (gentiana): l j'c i j a'n, iz v i n d e m i a: b n d i'm a (m n d i b a), iz b ó m b a'ž: g m b a'ž.

*Samoglasniška samostojnost zlasti končnega **lj'** v iz nemščine izposojenih besedah se kaže posebno v tem, ker se vzderžuje tudi v sklanji. Da se morejo takim besedam pristavljati padežne končnice, je bilo treba vmes soglasnika. V nekih primerih, ki se rabijo zlasti v množini, se je vzel v ta namen nemški množinski **n**: a p o's t l j'n ì, m a'n d l j'n ì, n a'g l j'n ì, n u'd l j'n ì, o r i'n g l j'n ì, r a'b l j'n ì. V drugih primerih se pristavlja domača deminutivna končnica **e** in ta že tudi v edninskem imenovavniku: c ê'g l j'c, f i'r k l j'c, g a'r t l j'c, k a'r t l j'c, k e'r l j'c, k i'f l j'c, l j'a'd l j'c, l j'a'j b l j'c, m a'n d l j'c, m a's l j'c, m ü'd l j'c (= n u'd l j' v Rib.), p a'n k l j'c, p ě'r k l j'c (iz B ö r t l demin. k B o r t e), p l j'a t l j'c, r e'k l j'c, š t i'b l j'c, š t i'k l j'c. V posameznih primerih se je pristavil **-c** tudi deblom na samoglasni **r**: g a't r c, m ó'd r c, p u'l j'f r c.*

*Iz vsega tega bi vtegnilo biti vsaj nekoliko jasno, zakaj pervi (zaperti) zlog besede b ô l g a t i naši slovenščini ni vgajal in se je torej soglasnik ł začel raztezati v samoglasnik, ki je sè skrajšanim **o** spred dal dvoglasnik **oł** = **ou**, kar je ohranjeno v goriškem b o u'g a t ì; ako je pa ł ostal soglasnik, se je moral vmekniti sè svojega mesta. Nekaj ne celo navadnega je pri tem seveda to, ker se ni vmeknil pred sprednji samoglasnik (prim. r. k o ł b a s a, mr. k o y̯ b a s a, p. k i e ł b a s a, č. in naše k l o b á s a; č. k l o b o u k, naše k l o b u'k iz t. k a l p á k), temuč celo pred začetni soglasnik: ł b ó g a t i. Ali kaker imamo k l o b a s a iz*

kolbasa, tako bi pričakovali iz bołgati: blogati; zakaj ni tega? Pač zato ne, ker se ḷbo- ložje izgovori ko blo-. Zato je skoraj da tudi bo·gə·r nastalo iz blogər po posredovanju prestopa ḷbo·gə·r. Nekaj podobnega imamo v besedi lj'blj'a'jtar, kaker se po Dolenjskem govori za iblj'a'jtar (iz Überreiter); tu je začetni lj' nastal po vsi priliki iz r besedice über. Primeri tudi č. řbitov za břitov, naše britof.

Da se lbógatì ni moglo dolgo deržati, je lehko umeti, ḷ je ali onemel, ali se je v y spremenil. Pri Trubarju bi vtegnil kedo pričakovati lbugamo, ali on piše vedno le bushez za ybô'žəc, bosi za ybozi, kako ne bi tudi le bugamo? Pa kaker je vender le ybožəc stariše ko bôžəc ali bužəc, tako more biti tudi ḷbôgatì stariše ko bôgati ali bugati.

Glejmo zdaj, ali ni pa morda vender le mogoče, da je izpadel ł naravnost iz srede besede bolgati in bi bil u ali y glagolu v namen perfektiviranja še le pozneje predstopil? Saj je znano, da že Trubar in Dalmatin vedno pišeta sonce namestu solnce in v svoj »Slovenski kolendar kir vselei terpi« je postavil Trubar tudi sv. Uriha škofa (Vriha scoffa) namestu Ulriha. Tudi v besedi həmə·c, həmca· ali ho'məc, ho'mca je ł najberž naravnost in že davno izpadel. Ali glejmo, kaj je bilo vzrok, da je v teh besedah ł izpadel? V imenu Ulrih je bil to očitno glas r, ki se pred njim l ne da lehko izgovarjati, v besedah sonce in homəc zvezi nc in mc, ki ste pretežki, da bi mogli še l imeti pred sebo in to brez pomena in potrebe. Tudi drugi slovenski jeziki so si tu olajšali izreko, ruščina prav kaker naša slovenščina. V vseh treh primerih se je l asimiliral naslednjemu soglasniku

r, n, m in tako se je zgubil.(116) *V besedi* b o l g a t i *pa taka asimilacija ni mogoča; l torej ni mogel naravnost zginiti sè svojega pervotnega mesta, temuč še le po prestopu pred b, kaker smo videli.*

Ali če je l zginil pred b, bi bilo morda pa vender le mogoče, da bi bil nastal začetni ỵ v ỵ b ó g a t ì, *kaker je sodil Pintar; ali ne? Jaz mislim, da ne, ker pomeni po mojem čutu* b ó g a t ì *to kar* v b ó g a t ì, *namreč* s t o r i t i, k a r s e j e v e l e l o, *— in kar se stori, to je doveršeno djanje, ki ga pomeni doveršni glagol. Dr. R. se je pridružil Pintarju ter piše: »wenn die heutigen Dialekte nicht mehr den strengen Unterschied zwischen* b ô g a t i *und* u b ô g a t i *bewahrt haben, so ist das noch kein Zeugnis, daß es einen solchen auch nie gegeben hat. Fälle wie dial. (Borovnica):* r a d u m e b u g a *(impf.),* n a š e j e t a k u p r i d n u, z m i r a m k r u b u g a *u. ä. zeigen noch deutlich den ursprünglichen Zustand.« — Ali v teh primerih je* b u g a *prav tako perf. kaker* u b u g a; *prim.:* »r a d o p o s t r e ž e, r a d o p o s k o č i, r a d o z a p o j e« *in* »v s e l e j k a r p o s k o č i, k a r p o s t r e ž e, k a r z a p o j e.« *Navedena primera torej ne dokazujeta nič za kako od današnjega različno nekedanje stanje.*

Celo v primerih, ko bi se smelo res misliti na

---

(116) *V besedi* p u n c a, *dem.* p u n č k a, p u n č i c a *se je to zgodilo pozneje. V 16. stoletju se piše* p o l n i c a, *kar je pa pomenilo tedaj le* t a š č a. *Vender je v pomenu* d e k l e *beseda ista in bi bila v knjižni slovenščini prav pisati le* p o l n i c a, *dem.* p o l n i č k a, p o l n i č i c a, *izgovarjati pa* p o ḷ'n ì c a, p o ḷ'n ì č k a, p o ḷ'n ì č ì c a. *Prim. Plet. pod* p u'n c a. *Beseda je brez dvojbe iz korena* p o l n, *ne iz it.* p u l c e l l a *ali lat.* p u l l u s *(mlad).*

trajno djanje, se ne dela razloček mej b o g a t ì *in* ỵ b o g a t ì. *Ni davno, kar je pisal v »Slovencu« neki menda goriški letavec: »Letalo gre sunkoma in zibljajoče. Pilot ima dovolj dela ž njim. A letalo je dobro in* u b o g a . . . *Zmajal je (pilot) z glavo, ampak* u b o g a l *je (opazovavca) le, tudi ker mora in ker vsi* u b o g a m o.« — *»Letalo uboga, vsi ubogamo« t. j. »vselej se to* z g o d i, *kar se ima zgoditi«. To je že blizu to, kar: »zmirom se tako* g o d i«, — *in vender:* u b o g a *in* u b o g a m o!

Ali glejmo še neketere primere, kjer more ta beseda le nekaj odločno trajnega pomeniti. Pleteršnik ima pod b ṓ g a t i *iz Cafovega slovarskega gradiva:* »p š e n ı c a m e b o g a *gedeiht« (zapisano v Slovenskih goricah), pod* u b ô' g a t i *pa iz vshodnega dela Štajerske:* »t o d e l o m e u b o g a *(geht mir gut vonstatten).« Torej blizu v istem kraju se govori v blizu istem trajnem pomenu* b o g a *in* u b o g a. *Ali je tu mogoče misliti na prefiks* **u**, *ki bi dajal besedi doveršni pomen? Po pravici moremo misliti le na* ł, *ki je po prestopu pred* **b** *ali odpadel ali v* ỵ *(u) se spremenil, ne da bi bil imel kak vpliv na pomen besede* b o l g a t i, f o l g a t i.

Navedena in še drugi menj navadni primeri, kaker: b o g a t i s e s k o m *(mit jemandem friedlich auskommen),* b o g a t i s e *(sich schicken),* D u n a j č a n o m s e b o g a *(es geschieht den Wienern recht) kažejo, da je pomenilo* b o l g a t i *pervotno tudi pri nas, kaker v nemščini* f o l g e n: *»iti za kom, delati po njegovi volji, prav se goditi«, in je bil torej to nedoveršen glagol, kar je v poljskem* f o l g o w a ć *(schonend behandeln) tudi s končnico -ować izraženo. V naši slovenščini pa se je začel rabiti v pomenu »storiti vkazano«, torej doveršno, ne da bi bilo za to treba kake spremembe v obliki. Saj se govori n. pr. tudi* r o d i t i *zdaj doveršno, zdaj nedoveršno brez*

razločka, n. pr.: »dete se je rodilo meseca maja«, in »to drevo rodi obilo že dosti let«. — Glagol »o b - h a j a t i« je celo iterativum k o b h o d i t i; vender dobi, ko je govorjenje o enkratnem podeljenju Najsvetejšega, pomen pravega doveršnika: »obhajal sem ga.« Nasproti je »z d ê t i s e« prav za prav doveršnik in pomeni »sich zusammen tun«; ali zdaj se rabi le ko nedoveršnik: »z d ê l ò se mi je« es schien mir, »z d i' se mì« es scheint mir.

*Da je iz nedoveršnega b ô' ḽ g a t ì nastal doveršnik, torej ni bilo nič treba prefiksa **u**, in to toliko menj, ker je nadomestilo le staro domačo besedo »s l u - š a t i«, ki v tem pomenu (gehorchen) pri nas ni imela nigdar prefiksa, s prefiksom »p o -« pa je dobila trajni pomen h o r c h e n, z u h ö r e n. To je sicer prav čudno, ali gotovo pač ne germanizem; nemščini primerno bi bilo ravno nasprotno: s l u š a t i za horchen, p o - s l u š a t i gehorchen.*

*Ali na Goriškem se govori venderle s prefiksom u k u p i t i za k u p i t i, u d o b i t i za d o b i t i brez razlike v pomenu; tako je moglo nastati tudi u b o g a t i zraven b o g a t i. — Na to bi djal jaz, da je ẙ k ù p ī́ t ì, ẙ d o b ī́ t ì navadno po krajih, kjer se je do zdaj ohranilo več starih germanizmov. Tudi to bi se vtegnilo opirati na nemško »e i n kaufen«, »e i n nehmen«. V b ó - g a t ì se govori blizu povsod drugod, le tam ne, in se ne da tako razlagati. Ako vender kedo čuti v začetnem ẙ prefiks **u**, to za etimologijo tega glasu nima nobenega pomena. V začetnem o imena o ž u j a k bi vtegnil kak brat Hervat tudi čutiti prefiks ali predlog **o** in morda misliti na kak o ž u l j e k; pa zato je o ž u j a k vender l ž u j a k, to je l a ž a c, l e ž n j i v e c. **In** naš s v è č a'n je dobil svoj **v** ali od svečnice, ali od sveč, ki od kapa visijo; pa je v resnici venderle s è č a'n, to je mesec, ko se drevje seka.*

Neketere napake
v izreki in naglaševanju naše knjižne slovenščine.

Nekaj splošnih opazek.
(Cv. X. 1 b.)

Na svetu se ne dobita dva človeka dozorelih let, ki bi si bila popolnoma podobna po obličju in postavi, razen če sta dvojčka; prav tako tudi ni dveh, zlasti mej izobraženim svetom, ki bi govorila svoj jezik čisto enako, tudi če ne gledamo na razliko glasu, po keterem se loči naravno človek od človeka. Pri tem pa nikaker ni nemogoče, da bi vender vsi nekoliko više učeni svoj knjižni jezik govorili dobro in lepo ter se nikomer ne bi mogle očitati priznane napake. In ker to ni nemogoče, mislim, da je tudi dolžnost olikanih stanov vsakega naroda, prizadevati si, da ta namen v resnici dosežejo.

Pri nas se to do zdaj še ni zgodilo; nasproti, slednji mi bo rad priterdil, da se redko kedaj sliši govor ali branje v naši slovenščini, da ne bi človeka, ki ima nekoliko občutljiva ušesa, zdaj pa zdaj neprijetno zbodlo, včasi tako, da bi najrajši kar vtekel. S tem nočem terditi, da bi moje izrekovanje in naglaševanje nikomer ne budilo nevolje. Hvaležno bi sprejel vgovore in dokaze nasprotnih misli. Enako prosim, da bi se tudi meni ne zamerilo, ako bom, ne da bi imenoval osebe ali knjige, kaj omenil, kar sem kje slišal ali bral, pa se mi je zdelo napačno ali ne lepo. Ako pravim »bral«, mislim zlasti napake na-

glaševanja, ki jih je zadosti natisnjenih v naši vmetelni poeziji; vender se včasi tudi napačna izreka posameznih glasov razodeva v pisanju ter je vplivala semtertja celo na sploh navadno pisavo.

Vzroki raznih takih napak so različni, nemarnost in prenaglost, govorniške razvade, vpliv pomanjkljivega pravopisa, slaba šola, napačna analogija ali etimologija, vpliv domačega narečja ([117]), sploh pomanjkanje popolnega jezikoslovnega izobraženja.

Vže iz tega je lahko sprevideti, da morajo biti neketere take napake nekako splošne, druge pa omejene na posamezne glasove, oblike ali besede.

Po nekaki prenaglosti se izpuščajo celi zlogi, zlasti poslednji. V stanovitnih zvezah, posebno molitvah, se cele besede semtertja tako zmečkajo, da niso ničemer podobne; tako se sliši na primer: »Bklone« za »Bog lonaj«, »božjimeni« za »v božjem imeni«, »svtga« ali »stga« za »svétega«, »kstv« ali »ksv« (v očenašu) za »kraljéstvo«; kar gre še dalje, se ne da zapisati.

Nasproti se tudi v molitvah, branju in pridigah vlečejo začetni ali poslednji zlogi daleč čez njih opravičeno kolikost, in menda v nekako nadomeščenje krajšajo naglašeni samoglasniki, ki bi imeli dolgi biti: »oodondod« pootpežljĭvo, čeeščĕna; dŭšaa, devĭcaa, dătii, stătii, hvăltii« za: »od ondód, poterpežljivo, češčena, dúša, dèvica, dáti, státi, hvalíti« ali »hválit«.([118])

([117]) *Gerdo izgovorjen samoglasnik tudi najlepšo pesem pokvari. Taki samoglasniki so n. pr. goriški stlačeni* ***a****, dolenjski preširoki* ***e****, nekak* ***y*** *za* ***i****, znani* ***ü*** *za* ***u*** *in* ***u*** *za* ***ô*** *itd.*

([118]) »*Hvalíti*« *ali* »*hválit*«*! S tem ne mislim reči, da bi se končni kratki ì sicer ne smel zatezati, pač pa vse vprek opuščati, kaker se je res pri neketerih be-*

V poslednjih primerih je napaka tolikanj občutljiviša, ker se izgovarja *i* cvileče, kaker bi bil pervotno dolg

---

sedah vže skoraj sploh začelo, ne le v izreki, temuč tudi v pisanju: gor, dol, gorindol, pol, polene, po pol brat za: gori, doli, gori in doli, polu, polu ene, po polu brat. Za le‘sêm je sicer vže Vodnik pisal les: »Prid’, zidar, se les učit!« ali njegova fonetika za nas ni merodajna. Zdaj bi smeli pisati zraven lesem le tudi lesi (le‘sì), kaker ogerski Slovenci to besedo izgovarjajo. — S primerom »hvaliti— hválit« se torej gor in dol in pol in les in tudi mestnik njem, ako se izgovarja nj’e‘m, ne da opravičiti, ker teh oblik slovenščina 16. stoletja ne pozna in so naglasnim zakonom našega knjižnega jezika nasprotne; pač pa je krajši nedoločnik na -t poleg daljšega na -ti enako opravičen ob enem sè svojim različnim naglasom. Neketeri glagoli imajo namreč naglas pervotno na deblu, drugi na končnici ali kaker zdaj pravijo, na »formantu«. Poslednji delajo poleg nedoločnika na -i‘ti nomen verbale na -i’təy̯: moli‘tì: moli‘təy̯, loči‘tì: loči‘təy̯. Nekaj novega in po moji misli napačnega pa so verbalia na -i’təy̯ poleg nedoločnikov na -ìtì z naglasom na deblu: odstavítev, vpostavítev, ojačítev, pomilostítev, popravítev, razširítev, nadomestítev, preprečítev, uresničítev itd. Kjer bi se menda prav govorilo in pisalo: odstávljenje, vpostávljenje, ojáčenje, pomíloščenje, poprávljenje, razšírjenje, nadomêščenje, preprêčenje, vresníčenje itd. — Sem gre tudi pesnítev, ki se piše že vse vprek; misliti bi se smelo na pê’snje’nje’, kar bi pomenilo pesnikovo opravilo, in na spê’snje’nje’, kar bi bilo njegovo doveršeno delo, prim. r. »stihotvorenije«.

in naglašen, mej tem ko večina našega naroda vže od 16. stoletja sem kratkega *i* ne izraža popolno in je ravno ta posebnost naše slovenščine, ki nas označuje ko prave naslednike starih Slovenov.

Enako napačno je tudi, ako se zategujejo zaperti kratki zlogi: »braat, obraaz« za »brat, obraz«, zlasti, ako stoji za kratkim *a* j ali v (ȩ), kjer *a* po naslednjem glasu koliker toliko spremeni svojo barvo, ako se torej izgovarja: »tŭkaaj, dĕlaaj, praav, zdraav«, za: »túkäj, dêläj, prå ȩ, zdrå ȩ« itd. ([119]) Te napake so pripisovati

([119]) *Zlasti se dandanašnji relativum ki skoraj sploh bere z dolgim povdarjenim í namestu s kratkim nepovdarjenim, kaker ga ljudstvo izrekuje. — Tudi v petju ne gre kratkih samoglasnikov vleči brez razločka kaker bi bili dolgi.*

Očitno napačno, našim ušesom zoperno bi bilo, ke bi se pelo z dolgimi samoglasniki:

»Sáj je rekel práv Gospod:
O ti málopridni rod,
Kí zahtevaš znamenje;
Drugo tí ne dade se,
Kákor tisto Jonavo;
Náj bi té prepričalo!«

Pomoček zoper tako napačno raztezanje kratkih samoglasnikov bi bilo morda nekoličko potiskanje, potezanje ali podvajanje naslednjih soglasnikov, oziroma nadomeščanje končnih soglasnikov j in **v** *s pravima samoglasnikoma* **i** *in* **u**, *ki dajeta s kratkimi samoglasniki* **a**, *e*, **o** *vkup dolge diftonge; torej:*

»Săi je rekel prău Gospod:
O ti mallopridni rod,
Kì-zzahtevaš znamenje;

morebiti vže bolj kaker samo govorniški razvadi vplivu pomanjkljivega pravopisa.

Polglasnik in e.

(Cv. X. 1 c.)

Tu ne bom vnovič povdarjal, kar sem grajal že davno, tisto imenitno eljanje; označiti pa moram napako, ki je za moje uho v naši slovenščini prav tako zoperna in škodljiva, kaker ona. Mislim izreko pol-

---

Drugo tì-nne dade se,
Kakker tisto Jonavo;
Năi bi tĕ-ppreprìčalo!«

V taki izreki se ne bi čutilo nič tujega in učenci bi se vadili soglasnike krepko izgovarjati, kar bi bilo prav potrebno. — Kratki samoglasniki na koncu verzov se morejo v petju in recitaciji nekoliko potežati po starem gerškem in latinskem zgledu, samo da ohranijo kakovost kratkih.

Seveda pa naj se ne bi jemali nepovdarjeni končni zlogi za rime z dolzimi povdarjenimi. Kratki bi se smeli družiti le s kratkimi ko nekake asonance, ki bi se na določenih mestih vpletale mej prave rime. V poskušnjo takega druženja je napisal negdo te-le verstice:

Lèpô' je ja'snò pono'čnò nebô',
Posu'tò z neštê'tìmì zvê'zdìcamì;
Neštê'tì, neizmé'rnì svètô'vì so tô',
V neizmé'rne prostó're razpàr'šenì.

Še lê'pšì je dné'ynì sô'nčnì ža'r,
Kì sli'kà zemlj'ó' mnogoba'rà ynò,
Mnogoli'čnò in mi'čnò, in slê'dnj'a stva'r
Se grê'je in smê'je y nj'è'm radostnò.

glasnika za *e*; ves kaker bi bilo nemško »wess'«, kes kaker »Käs'«, tema kaker *θέμα*, pekel kaker bi bilo latinsko »pecu«, bezeg kaker bi bil svetopisemski Adonibezek. Naj bi se vender nikar ne pozabljalo: Naš tako imenovani polglasnik nima sè samoglasnikom *e* nič opraviti in se le zaradi pomanjkanja svoje čerke piše *z e*. Pervotna stara slovenščina ni imela na njegovem mestu *e*, temuč ali ь ali ъ, to je

Prìjé'tnò spomla'dì rùmé'nì stàrna'd
In dru'ge prepê'vajo ptí'čìce;
Žìvô' žvàrgolí' škàrja'nčàk mla'd,
Kô' y viša've yzdìgu'je, y pla've se.

Kakô' lê'p je polê'tì gospo'skì vàr'l,
Po!'n lí'làj in rò'ž stô'lí'stnatìh,
Ka'kà'r u'mnò tàka'n perzìja'nskì pàr't,
Pogàŕnj'en po tlê'h, po svìtlí'kastìh!

Brez čí'sla lèpotí' je namê'nì! Gospô'd
V vese'lje sàr'cù človê'škèmù;
Vse' najlê'pše na'j tu'dì človê'škì rô'd
Očé'tù posvèču'je nebé'škèmù.

Mogó'čnò kìpí' Trojedí'nèga dô'm
Nad kó'če in paláče na'j kàr'ščenìkô y,
Na'j mó'lìjo zbra'nì pred svo'jìm Bogô'm,
Pred podó'bamì svo'jìh zavê'tnìkô y.

Velìča'stnò mladê'nìška pê'sàm sí'j
V zigra'vanj'e gó'dàbne ymê'tà!nostì,
Kô' své'tò y svetí'ščù telô' in krí'
V da'n své'tì daru'jejo ma'šnìkì.

Alì ka'j pozna' pa'č lê'pšèga svê't
Od a'ngelj'a y mé'sù, od Alô'jzìja,
Kô' s poní'žnostì bó'rno odê'jo odê't
Prelj'u'bèga prejé'mlj'e, Ema'nuelj'a?

dva različna polglasnika, ki sta se pa v naši slovenščini zenačila v enega, in posebna prednost naše slovenščine je ravno, da se je ta prestari glas ohranil v kratkih zlogih do današnjega dne. V dolgih se spreminja v *a*, ker je njemu najsorodniši. Nareja se namreč polglasnik tam kjer *a*, samo da se za *a* usta tako rekoč na stežaj odpro, za polglasnik pa le na pol. Morebiti bi se prav reklo, da stoji naš polglasnik ne-

Vse tvo'ja pa lèpo'ta presê'va lé', Bô'g!
Kì bla'ženì y nebé'sìh jo glé'dajo,
In glé'da jo slê'dnj'ì na'j tvo'jìh otrô'k.
Tudì mi' kàda'j, da'j, na'j jo vi'dìmo!

Na'j vi'dìmo obli'čje bliščé'če tvô'jé',
Sô'nc sô'nce svèta' vsègavó'lj'nèga;
Na'j vi'dìmo na'jmi'lìše tvo'je sàrcé',
Izvi'r izveli'čanj'a vê'čnèga!

*

V pojasnilo neketerih besed, oblik in naglasov ter mere navedenih kitic!

V poslednji versti 2. kitice stoji mestnik »y nj'è'm«. Trubar piše to vedno »vnim«, Dalm. večkrat »v' nym«, navadniše pa »v' njemu«, kjer je mestnik zamenjan z dajavnikom. Ta se izgovarja nj'e'mù, ali po gorenjsko nj'e'mŭ t. j. enozložno nje'm. In tako se zdaj njem navadno bere. Ali to je napaka. Če hočemo tako brati, moramo pisati njemu, kaker Hervatje res delajo; če pa hočemo ohraniti stari mestnik, moramo njem brati kaker njìm. To izreko imamo ohranjeno do zdaj za predlogoma na in po, ako prevzameta naglas: na'nj'èm, po'nj'èm. Kaker v teh, tako imamo izgovarjati mestnik njem tudi v drugih primerih, le da povdarek ostane na zaimku: prì nj'è'm, y nj'è'm. Piše

kako v sredi mej *a* in nemškim ö, samo da se izrekuje kar se da kratko in brez natezanja.

Kje imamo polglasnik govoriti za pisani e?

(Cv. X. 1 c, d, 2 b.)

Glavno pravilo je: v vseh zlogih, v keterih se *e*, ako dobi dolg naglas, v *a* spremeni; tisti *e* ni **e**,

---

se zdaj z e namestu starega i s tisto pravico ali krivico kaker v sestavljeni sklanji -ega, -emu, -em za negdanje -iga, -imu, -im.

V 6. kitici ima »kàr̍ščenìkô̧v« naglas na pervem zlogu in mislim, da je tako prav, ne »krščenik«, kaker je zaznamenjal Pleteršnik. Saj je »kàr̍ščenìk« iz »kàrščen, -a, -ò« in ženska oblika »kàr̍ščenìca« je ohranila ta naglas celo do zdaj. — Nadalje imamo po staro povdarjeno »Bogô'm« za sadanje »Bő'gom«, kar bi bilo stalo po staro le neposredno za predlogom.

V 7. kitici je rabljen velevnik sí'j o lepi cerkveni pesmi v pomenu, kaker se govori semtertja o »sijajnem petju«. Jasna cerkvena pesem bodi ravno ko sonce, orglje in druga godba v primeri ž njo ostani le kaker splošna dnevna svetloba.

V poslednji kitici stoji beseda tvoje dvakrat, pa zaradi spremembe ne obakrat z enakim naglasom. Pervotno se je povdarjala »tvojė«; to je dalo sedaj navadno »tvo'je«, kaker »gorȧ«: »go'ra«. Pa »tvojė« se je moglo tudi skerčiti v »tvé«. Vender je bila to menda premalo jasna oblika; zato se je začela po moškem imenovavniku »tvő'j« popravljati v »tvôjé'«. Prim. spred str. 169 (Cv. II. 9 c). — V predposlednji verstici se rabi presežnik »najmí'lìše« namestu v

temuč ə: dənəs ker dan in današnji, kəsən ker kášnje in kəsán, tənək ker tanji in tənák, grádəc ker gradáški, pəs ker pasji itd. Drugo pravilo je: vsaki *e*, ki se zgubi, ako dobi beseda na koncu prirastek: samoglasnik, ni *e* temuč ə: vəs, vsa; ovəs, ovsa; bəzəg, bəzga; posəl,

---

knjigah zdaj navadnega »najmilȇ'jše«. Da je ono prav, ni dvojiti. Še Vodnik je povdarjal, kaker znano:

»Solze pretakala — Proti zagrebu,
Milšiga čakala — Gori na nebu«.

*Glede mere navedenih verst se je lehko prepričati, da ima v vsaki kitici vsaka 1. in 3. versta po štiri, vsaka 2. in 4. po tri glavne povdarke. Vsaka 1. in 3. versta ima na koncu dolg povdarjen zlog, vsaka 2. in 4. po dva ali celo tri kratke nepovdarjene. Pred pervim glavnim povdarkom stoje po eden, včasi tudi dva nepovdarjena ali menj povdarjena zloga, pred 2., 3. in 4. glavnim povdarkom po eden, navadno po dva, včasih po trije nepovdarjeni zlogi. Neketerim bravcem bi vtegnili po trije nepovdarjeni zaporedoma nekoliko v spotiko biti; ali treba jih je le natorno berzo po navadni izreki brati, pa ne bodo nič kazili. Sicer pa je mej tistimi tremi zlogi skoraj vselej eden, ki se v navadni izreki zgublja, kjer bi se torej imeli pisati ȉ, ȅ, ȍ, ȕ za ì, è, ò, ù: zvê-zďȉcamì, čisla_lȅpotí', očé'tȕ posvèču'je, kàr'ščenȉkô y̨, bla'ženȉ y̨ nebé'sìh, vi'ďìmo obli'čje (ali: vi'dìmo_obli'čje). Za staro »y̨mê'tà l̨nostì« ne bi bilo zametati sadanje »y̨mê'tnostì«; za hebrejsko »Emanuela«: »Eman y̨elj'a«. Kjer bi koristilo lepoglasju, pa bi se nasproti y̨ mogel nadomestiti z **u**, v pisanju z y̨'. Namestu kô`, kar bi bil okrajšan kô, bi se smelo brati po gorenjsko kò, ali celo kȍ: »kȍ v viša'v e«.*

posla. Ravno tako: səl, sla. Mnogo jih zdaj piše in govori: sel, sela, s pravim *e*.

Nasproti govore in pišejo: kovčeg, kovčga ali celo kovčka. Zopet gerda napaka! V kovčegu *e* ni polglasnik, temuč pravi stari *e*, in v naši slovenščini bi moral imeti, kaker kəže ruščina in serbščina, v gen. in ostalih padežih celo dolg naglas: kovčé‘ga, kovčé‘gù itd., nom. bi bil ali kovče˙g ali ko‘včeg, popolnoma kaker pogre˙b ali po‘greb, g. pogré‘ba. Ali slišal sem celo slavista govorečega o svojem kovčku ali kovčgu in čudil sem se sam pri sebi, h čemu nosi mož sebo nekakšen koļčək; le počasi sem se spomnil, da ne misli kolčka, temuč koẹvče˙g ali kofer. — Ako je to primer napačne analogije: kovčəg, ker bəzəg in məzəg, imamo primer vpliva napačne etimologije v izreki: prešé’stvo nam. pré’šùštvò. Neketeri gospodje si mislijo to besedo menda res izpeljano, čemur se je smejal *že* Kopitar, iz šest: »Du sollst nicht übersechsten!« Miklošič jo izpeljuje tudi še l. 1886 v Etym. Wb. iz ched- t. j. stsl. šĭd: »prešuštvo, prêštvo, šuštvo *ehebruch eig. transgressio*« — brez dokazov! Prim. Cv. III. 4, 5, IV. 6. Tu bodi dostavljeno le, da sem sam od starega goriškega Slovenca slišal pridevnik prešúštni z dolgim naglašenim *u*, in ta kaker tudi kratki *u* se iz ə ne da razlagati.

Prave etimologije te besede dozdaj ne vemo. Meni se nekako dozdeva, da bi vtegnila biti iz stare nemščine: pré bi bilo lahko iz brech-, šuš pa iz hiusche, kar pomeni v srednji nemščini *Haus, Hauswirtschaft,* od hiwe *Gemahlin,* prim. hiurat, *Heirat;* hiu t. j. hju da v slovenščini šu, *ch* bi pred *š* izpadel. Brichhiusche ali Brechhiusch, slov. préšuš bi pomenilo *Ehebrecher,* po načinu sestav kaker

Wagehals, Störefried itd. Ali seveda! v mojih nemških virih nisem nikjer našel te besede. (120)

Vgovarja se: kovčəg, kovčga je opravičeno vsaj toliko kaker mêsəc, mêsca za mêsec, mêseca; če smemo govoriti, kaker naš narod večinoma govori, mêsəc, mêsca, smemo govoriti tudi kovčəg, kovčga.

Na to moram odgovoriti: Ako pišemo mesec, meseca, v knjižni slovenščini ne smemo govoriti mêsəc, mêsca, niti mêsəc, mêsəca, kaker se zdaj pogostoma sliši, temuč mêsec, mêseca s pravim čistim *e* pred *c*, kaker se menda še govori na Štajerskem v narečju Dainkove slovnice. Ali tudi ako pritegnemo veliki večini našega naroda, ki govori po analogiji množine besed na -əc, -ca: mêsəc, mêsca, ter pisavi naših starih, ki se opira na to izreko, vender besede kovčeg ne smemo vravnavati po tem primeru, ker bi ljudstvo, da mu je domača ta beseda, tega ne bilo storilo. Le nenaglašen -ec, -eca se namreč spreminja v -əc, -ca; ravno tako nenaglašen -ek, -eka in -ok, -oka v -ək, -ka.

Kaker mêsəc, mêsca iz mêsec, mêseca

(120) *Zdaj moramo že reči, da je etimologija besede préʼšùštvò po vsi priliki prava najdena. Prim. spred str. 204. Nekoliko težave seveda dela, ako je koren suh, začetni š namestu s. Tudi naglasa ʼ na prefiksu pre ne bi pričakovali, ker ima v drugih primerih le ʻ: prêʻlaz (prelaʻza), prêʻsad (presaʻda), préʻgraja, préʻ ỵlaka, préʻglavìca (zraven preglaʼvìca). Prav naglas besede préʼšùštvò je zlasti bil, ki me je pripravil k misli na tuji vir. Ali pridevnik prešuʼštnì vender le kaže, da naglasu v préʼšuštvò ne smemo prevelike važnosti pripisovati.*

(stsl. měsęcь), imamo tudi zájəc, zájca za zájec, zájeca (stsl. zajęcь), pájək, pájka za pájok, pájoka (stsl. pająkъ), Slómšək, Slómška za Slómšek, Slómšeka in to za Slómščak, Slómščaka in tako še več takih priimkov; kovčeg pa ima na svojem *e* naglas, po keterem se v daljnjih padežih celo raztegne: kovčéga, ne more torej izpasti, in ker je pravi *e* tu, mora ostati pravi *e* tudi v nom. in acc. Na vsak način ima torej kovčeg, kovčega ohraniti svoj *e* v izreki in pisavi. (121)

---

(121) *Ali beseda kovъčegъ v stari cerkveni slovenščini nikaker ni pomenila »Koffer«, temuč »Arche«, Noetovo barko, v deminutivu kovъčežьcь pa pletenico, ki je Mojzesova mati v nji svojega otroka dela na vodo, da ga reši potopljenja; dandanašnji pa pomeni v jutrovskem obredu shrambo za najsvetejše, nekak tabernakelj. Ne kaže torej, da bi bila to prava beseda za pomen »Koffer«. Čemu bi tudi nadomeščali sploh znano tujko ostro določenega pomena, kaker je kófər, poljsko kufer, češko kufr, kar je prišlo skozi nemščino iz gr. κόφινος, z malo znano in zadosti nerodno besedo različnega pomena, ki pervotno tudi nikaker ni slovenskega korena, temuč po vsi priliki iz ne ravno lepoglasnega gr. καύκιον. Če se Rus ne sramuje svoj kofer imenovati po tatarsko čemodan, zakaj bi zaničevali mi svoj domači evropski kófər? — Namestu »kovčeg« se piše pri nas semtertja »kovček, kovčka«, menda kaker bi bil to nekak deminutivum. Ali to je nevednost, ki naši gospodi ni na čast in vtegne drugim Slovenom le pristuditi našo slovenščino. Pomni torej: koẹ̯čeg, koẹ̯čé‘ga bi se pri nas edino prav izrekovalo ko rima na obsẹg, obsé‘ga! Majhin obseg je obsé’žək, majhin koẹ̯-*

Polglasnik namestu polnoglasnika v končnicah.

(Cv. X. 2 b c d, 3 b.)

Premislimo zdaj, kako se nam je odločiti glede gori omenjenih besed? V priimkih kaker Slomšek se je pervotni *a* nekod po Štajerskem do današnjega dne ohranil: Gomilšak, Gomilšaka itd. Na Dolenjskem se je v domačih imenih ohranil *šč*, *a* je spremenjen v *e*, kaker v jest za jaz, češčena za čaščena, torej: Vərhúšček, Vərhúščeka. Po pravici bi potemtakem vsa taka imena pisali na -ščak: Slomščak, Verhovščak, Dolinščak itd. Ali v resnici se bomo težko odločili Slomška imenovati Slómščaka; terda in nekako sirova bi bila taka izreka na vsak način. In pájok, pájoka bi bilo dandanašnji smešno, zájec, zájeca tudi prav prisiljeno. Saj že Dalm. piše Lev. 11: Sajz, Deut. 14: Saiz (t. j. zájic, zájəc), Job 27 in Prip. 30: payk (t. j. pájik, pájək). Ako pa govorimo Slomšək, -ška in pajək, -jka po analogiji besed na -ək: dušək, zamašək itd., ako govorimo zájəc, -jca po analogiji besed na -əc: krájəc itd., moramo dosledno govoriti tudi mêsəc, mêsca in torej písati mesca, kaker piše Dalm. na brez števila mestih. Da pa ne zamolčim ničeser, bodi omenjeno, da sem našel na enem mestu: mésiza (Deut. 4 b) t. j. mêsəca, in da stoji za pajčina menda vedno t. j. 2 krat (Job 8, Izaija 59 a): payzhina t. j. pajičina ali pájəčina. (122)

če̍g bi bil koy̨čé'žək ali koy̨čé'žəc. Če hočemo na vsak način koy̨če̍g imeti namestu kófra, bomo potrebovali tudi deminutiv koy̨čé'žəc, koy̨čé'žca.

(122) *Pa'jčìna je iz pa'jčjìna, pa'jčevìna iz pa'jčjevìna z dvojno posesivno končnico: j- in -ev; prim. kneževina iz knežjevina.*

Zdaj bi se moglo nadalje sklepati, ako smemo govoriti in pisati: mesca in zajca in pajka, smemo torej tudi kamna in kisla in prijatla. Ali ta sklep ne bi bil opravičen. Naši stari, ki pišejo mesca, ne pišejo zato ni prijatla, ni kamna, ni kisla. Poslednjo besedo piše Dalm. Izaija 5: kissilu, kissiliga, Gal. 5: kissulu, I. Kor. 5: kissilu, Trub. I. Kor. 5: kiſſelu, Post. I. 114: kissilim. Stara slov. ima poleg kyselъ tudi kysělъ, od tod je naš *i* lehko razlagati. Stsl. viselі daje Dalmatinu vissili, kar pišemo zdaj viseli in imamo izgovarjati ví'sèli, prim. viděli: ví'dèli, věděli: vê'dèli. Potemtakem je treba pisati tudi: kisel, kisela, kiselo, kiselina, kiselica in izgovarjati: kí'sèy̨, kí'sèla, kí'sèlò, kí'sèlìna, kí'sèlica. Obliko kissulu pa imamo razlagati, kaker Trubarjevo mumu ali momu za mimo, Dalmatinovo sorota za sirota in več takega; kratek samoglasnik, ki nima povdarka in nobenega posebnega pomena v besedi, se rad zenači z naslednjim, včasi morebiti pa sè sprednjim samoglasnikom.

Tudi v besedi kamen in vseh iz nje izvedenih pišejo naši stari pisatelji vedno samoglasnik mej *m* in *n*. Po stari slovenščini bi moral biti ta samoglasnik kratki pravi *e*. Ali Dalm. piše namestu njega pogostoma *i*: Gen. 49: kamini (n. pl.), Exod. 39: dva kamina (poleg 28: dva kamena), 24: kamina (gen. sg.), 25: kamine (acc. pl. poleg: kamene). V adj. kamenat ga zamenjuje pa le *z a*; jaz sem si izpisal poleg 6 primerov *z e*: kamenat, 5 primerov *z a*: kamanat, ki pa gotovo niso vsi. Najberž se je naredil tu *a* iz *i* zavoljo *a* v naslednjem zlogu, kaker kissulu iz kissilu. Nekoliko nasprotna bi vtegnila biti naši razlagi oblika kamanitiga (Lev.

25 d), ali mogoče da je le pomota za kámanatiga, ker ima Dalm. sicer le obliko na -at, ali je pa tu sprednji naglašeni *a* kriv spremembe *e* ali *i* v *a*. Ker oblike kaminat ni pri Dalm., smemo pač misliti, da se je ta spremenila v kamanat, ne pa kamenat, ako imamo namreč v poslednjem primeru pravi pervotni *e*. Vprašanje je zdaj torej le še, kako in zakaj bi bil iz pervotnega *e* nastal *i* in ali je to pravi *i*, ali pa tisti, ki nadomešča kratki stsl. ě? Stara slovenščina ima, kaker je znano, besedo v obliki kamy, g. kamene. V hervaščini je stari nom. kami nekod še do današnjega dne ohranjen. Nekedaj je imela brez dvojbe tudi naša slovenščina: kámi, g. kámena; ali natorno je bilo, da so se ščasoma padeži zenačili, nominativni *i* je stopil na mesto *e* tudi v ostale padeže in nasproti *n* iz njih v nom. Vender bi se dalo misliti tudi tako, da bi bil stsl. adj. káměnъ, káměna, káměno vplival na samostavnik in bi bil torej *i* v káminu tisti, ki stoji v starih za kratki ě. V tem primeru bi zdaj morali pisati: kamen, kamena, kamenat, Kamenik, Kamena gorica, brati pa seveda: ká‘mèn, ká‘mèna, ká’mènat, Ká’mènik, Ká’mèna gorí‘ca.

O besedah kamenje, znamenje, prijatelj, postelja in podobnih smo že (Cv. IX. 5d, 6bcd) govorili. Vender bodi dostavljeno tu še kaj. Dalm. piše: kamenje (6 primerov v raznih padežih sem si izpisal), kaménje (2 primera, oba v instr. Num. 14: s’kaménjem, Deut. 22: s’kaménjom), kaminje (Gen. 31; več primerov z *i* nisem opazil). Poslednjo obliko bi sicer lahko razlagali tako kaker kámin, kámina, vender je mogoče in celo verjetniše, da je nastala drugači, namreč tako kaker znaminje, kar piše Dalm. skorej vedno z *i* (22 primerov sem naštel le v

treh Moz. bukvah, 1., 2. in 4.), menda le v Lev. 25 d stoji: s n a m e n j a z gori *že* omenjenim tudi nenavadnim pridevnikom k a m a n i t i g a. V z n a m i n j u pa se ne da razlagati *i* kaker v k a m i n u, in da bi bilo nastalo z n a m i n j e le po analogiji k a m i n j a, tudi ne moremo pripuščati, ker je z n a m i n j e navadno, k a m i n j e pa ne tolikanj. Potemtakem ne kaže drugači kaker da moramo misliti na vpliv topljenega *nj'* na spred stoječi kratki *e*. Nj' se pri nas že davno izrekuje tako da iz njega j več ali menj izstopa, prim. Dalm. Job 13: v e l a j n j e, Jer. 22: k o j n j e h in več takega. Tako je prišlo iz z n á'm e n j'e: z n á'm e j n j'e, iz k á'm e n j'e: k á'm e j n j'e. Dalmatinovo k a m é n j e m pač ni brati z naglasom na *e*, ker se ta beseda na Kranjskem menda nikjer tako ne povdarja, temuč naglas je na *a* in *é* pomeni tu *ej*, kaker Job 39: n e b é s h y pomeni: n e b e j ž í, Izaija 33 b é s h é: b e j ž é, prim. ps. 4: k' n a p r é p e t j u in več takega. Iz k á m e j n j'e, z n á m e j n j'e pa dobimo k á m i n j'e, z n á m i n j'e, kaker iz p r é'c e j: p r é'c ì, ali kaker iz d e j t é't a: d ì t é't a. Ker pa pišemo za d i t é t a: d e t é t a, bomo prav pisali tudi k a m e n j e in z n a m e n j e, samo da bomo brali: k á'm è n j'e, z n á'm è n j'e.

Kaker z nj', tako se godi pri nas pa tudi z lj'. Dalm. piše o l j e in o j l e, m o l j i, m o l l i in m o j l i. Hervaške in »bezjačke« besede na -t e l j piše s -t e j l: spasitejl, odkupitejl, osloboditejl (v »registru«). Tako se je govorilo v starih časih tudi po naših krajih: p r i j á t e j l, iz česer je nastalo p r i j á t i l t. j. p r ì j á't è l, kaker z n á m i n j'e t. j. z n á m è n j'e iz z n á m e j n j'e. L na koncu se je potem vterdil v ł po vplivu adj. in part. kaker: h ó t è ł, v í d è ł itd. Naši stari ne pišejo nigdar p r i j a t l a; torej tudi v sedanjem pravopisu to ne gre. Prav pa je p r i j a t e l, p r i j a t e l a, izgovori:

prijá'tèy, prijá'tèla. Tako je tudi iz póstelj'a nastalo póstejlj'a, póstilj'a, póstèlj'a; lj' je tu ohranjen, razen če se v dotičnem kraju sploh gubi.

Zoper mojo, kaker se meni zdi, ne prisiljeno razlago prijatèla, postèlje, znamènja in kamènja navaja V. Oblak v »Doneskih k historični slovenski dialektologiji« (Letopis slov. Matice za 1890, ponatis str. 12. in 13.) razne reči, ki je pa ne morejo omajati. Kreljevo kamanie in snamanie ni gotovo, da bi morali brati kámànj'e, známànj'e t. j. kámənj'e, známənj'e. Kamanje je nastalo morebiti kaker prej omenjeno kamanit po vplivu samoglasnika pervega zloga na samoglasnik drugega. Tudi Hervatje govore nekod kamanje poleg kamenje (s kratkim povdarkom na srednjem zlogu v obeh primerih, kar pa ni pervotni naglas, kaker priča ruščina in naša slov.). Ali ako vemo, da piše Krelj tudi tàmuzh za tèmùč t. j. těmvęć, kaj za to, ke bi bilo treba res brati kamànje za kamènj'e! Izreka *jnj* za *n'* in *jlj* za *l'* pa je zgodovinsko popolnoma zagotovljena; tudi Skalar piše krailia. In celo čez kak soglasnik more skočiti *j* iz *n'*; prim. ogəjn in ojgən (posl. na Štaj., oboje v Ribn.), səməjn (Trub. semin) in səjməjn (Dalm. Modr. 15 b: symin). Ríb. yí'sine razlagi »s posredstvom ě« nič ne nasprotuje, ker ima le pojasniti *i* v ká'mine in zná'mine. Kaker je yísine iz úsəjne, úsənje, tako ká'mine iz káməjne, kámənj'e; da je pa ə v pervem primeru drugega vira kaker v poslednjem, to je očitno. Trubarjev periatel poleg periatil tudi ni nič na poti moji razlagi; Trub. piše tudi sidel, ueidel (Luk. 7), Dalm. celo -èl za -il kaker za -ěl, Job 9: vmèl (od umiti), 1. Kor. 13: vmèl (od uměti), v »predg. čez stari test.« in 2. Mach. 13: priatèl.

Trubarjevo periatliuu je pa razlagati najberž po analogiji pridevnikov na -ljiv; v resnici navaja Mikl. Vg. Gr. II. 228 prijatljiv v eni versti s prijazljiv, rêčljiv. Dalm. besede prijatljiv ne pozna, temuč rabi namestu nje prijazniv, kar je gotovo pervotniše, ker je že staroslovensko. (123) Mogoče je torej tudi, da so Trubar ali njegovi »Raščičerji« prijazniv prenaredili po »prijatelu« v prijatliv, le pervotni *zn* nadomestivši s *tl*. Sicer je pa v neketerih primerih tudi ĕ ginil že v 16. stoletju. Trubar piše leta 1562 nermilostiushimu, torej brez *i* (= ĕj) pred *š*. Po vsem tem nas Trubarjevo periatliuu ne more motiti. Ako dandanašnji ne pišemo vidla in visla, temuč videla in visela, tudi prijatla ne smemo pisati, ampak prijatela. (124)

---

(123) *Tudi Trubar piše n. pr. v sum. XII. pogl. ad Rom.: »poshteni, periaſniui pruti vſem.« Filip. 4 c: »rizhi, kir ſo periaſniue« (Dalm. »kar je lubesnivu«). Kol. 3 b: »Puite periaſniuu v tim vashim ſercei«. Prim. Cv. IX. 5 d. Dandanašnji se ta besedica težko kje sliši. Treba pa opomniti, da mora pač na* **a** *imeti naglas, ne kaker pa ji je dal Pleteršnik, na i. V poslednjem primeru bi bil pisal Trubar e namestu* **a**, *ker kratki in nepovdarjeni* **a** *za topljenimi celo v končnicah semtertja nadomešča z e: »Anriha Ceſſarie, od tiga vupane« (za: upanja) itd. Zdaj rabimo za prijazniv, -a, -ò: prijazen, -zna, -ò, ali prijazen je bilo v 16. stol. še samostavnik, prim. Trubar ps. 90: ta lepa Periaſen tiga Goſpudi.*

(124) *O besedah postelja, prijatelj, znamenje in podobnih se je precej pomudil tudi dr. Ramovš v svoji obširni, citatov iz začetka našega slovstva in sedanjih dialektov čudovito bogati učeni razpravi v*

Neopravičen e za neopravičen ə.

(Cv. X. 3bc.)

Nasproti pa zopet ne velja koleka, kaker ne koleca, stoleca, posela, sela, temuč, kaker kolca, stolca, sla in posla, tako tudi kolka,

---

Arch. 37. 123—215. Žal, da se ne morem v vsem popolnoma strinjati ž njim. Glede navedenih besed piše mej drugim str. 189: »wir sind gezwungen für Krelјs Sprache póstilja anzunehmen. Wie hat hier -i- aus -e- entstehen können? Bereits Škrabec hat sich dafür eingesetzt den reduzierten Vokal bzw. seinen Schwund in póstla auf -i- zurückzuführen; er erklärt es aus ei̯, wobei i̯ einen Bestandteil des folgenden l' bildet (vgl. krajl, Dalm.), was ganz unmöglich ist.« — Unmöglich?! In vender se govori še dandanašnji zna'mine za znamenje, ka'mine za kamenje s pravim čistim i; zakaj bi bilo nemogoče póstila za póstelja? Par verst dalje pravi dr. R. sam: »trotzdem wäre eine Assimilation ei̯ > ii̯ > i kein Ding der Unmöglichkeit« (Torej!), nur müssen wir uns fragen, ob sie im XVI. Jahrh. durch irgend eine Erscheinung beglaubigt erscheint.« Nato omenja neketere primere, ki bi jih mogel gdo imeti za dokaz prehoda dvoglasnika ei̯ v samoglasnik i, ki mu pa v ta namen ne zadostujejo, in potem sklepa: »Wir finden somit keinen Anhaltspunkt für den Wandel -ei̯- > -i- und müssen auch aus diesem Grunde Škrabecs Erklärung zurückweisen.« — Prosim! jaz vidim celo procesijo prikazni, kaker je póstelja, ki so vse na istem poti, ena morda še le v začetku, druge v sredi, tretje že na koncu, in vse je spravil na ta pot isti vzrok, to je vpliv glasu j na e ali ə, ki ga ima pred sebo. Vže samostojni j spreminja

prim. češko: kolek g. kolku, kolkovati itd. Sedaj pri nas rabljeno koleka, kolekovati more izvirati le iz nevednosti in je torej napaka, prav kaker bi bila napaka štempelja, štempeljati za štemplja, štempljati. Torej kolka, kolkovati ali pa štemplja, štempljati! In ker je poslednje, dasi ptuje korenine, pri nas popolnoma vdomačeno in nima

é v ê: rê'ja (rediti), prê'ja, sê'ja, žê'ja, glê'j, Oglê'j, omê'jək, Zamê'jəc, Sedê'j, jubilê'j. Tudi rəja' se more spremeniti v rê'ja; »reï'ja tea're« pravijo v Ribnici, ko sonce sije pa dež gre. »In Jerni, Andri Dalm. Matth. liegt -ê- vor«, pravi dr. R. Prav! Ali ta ê ni iz stsl. ѣ, temuč iz lat. **e** *po vplivu naslednjega slovenskega j, Ierneia, Andreia piše Trubar v »Kalendru«. Je'rnì, A'ndrì je torej očitno iz Je'rnèj, A'ndrèj in to iz Je'rnej, A'ndrej. — In zdaj glejmo, kako vpliva tisti j, ki bi se imel artikulirati ob enem z* **n** *ali* **l**, *torej sprijeti v* **nj'** *in* **lj'**, *pa se pri nas rad prenaglo, torej sam za se oglasi in lehko tudi vtihne, preden se* **n** *ali* **l** *izgovori, tako da ostane za* **nj'**: **jnj'**, *za* **lj'**: **jlj'**, *ali celo* **jn**, **jl**. *Tudi je* **j** *v primeri z* **n** *ali* **l** *premočan, nekod po Dolenjskem zmaga svoj* **n**, *po Beneškem svoj* **l** *in ostane bra'je za bra'nj'e, nedê'ja za nedê'lj'a. Da je nastalo iz zna'mejnj'e, ka'mejnj'e: zna'minj'e, ka'minj'e, torej iz* **-ej-**: **-i-**, *tega mislim da po pravici ne more nihče tajiti. Ravno tako pa je nastal* **i** *tudi iz* **əj**, *kaker pričati že gori omenjeni besedi səminj' iz səmə'jnj', g. simnj'a' iz səjmnj'a', u'sinj'e iz u'səjnj'e (stsl. usnije, usnъje). Naj dodam tu ribn. ẹmi'n za məjnj', o'gin za o'gəjnj'; pervo se je vsaj pred 60 leti menda sploh tako (s čistim i) govorilo, drugo sem tedaj izjemoma še slišal. V 16. stol. pa je morala biti to precej na-*

v sebi ničeser, kar bi se ne vjemalo z našimi sedanjimi glasoslovnimi zakoni, kolka, kolkovati pa nam je, dasi slavenskega korena, vender ptuje in nenavadno, zato mislim, da bi bilo najbolje, da ostanemo pri štempliju in štempljanju in to tem bolj, ker bi pervič kolka, ako bi to po glasoslovnih zakonih prav izgovarjali, ne ločili od kolka nom. kolk,

---

vadna izreka, ker je Dalm. blizu vedno pisal ogin (Trubar res da ogen). — V primeri z nj' je imel lj' skoraj da nekoliko menj glasu j v sebi; zato najberž ni tako močno vplival na e ali ə pred sebo in ni v tem primeru da bi vedel iz ej ali əj tako čist i nastal, kaker v onem. Vender piše Dalm. Prip. 26 C: vogile za vógəlj'e (stsl. ąglije, ąglъje), Trub. in tudi Dalm. sicer: vogele. Sem spadajo zlasti besede na -telj'; Dalm. ima v »registru« naslednje mej »slovenskimi ali bezjačkimi« (t. j. h.-kajkavskimi): uzhitejl, ofloboditejl, odkupitejl, ohranitejl, neprijátil, progonitélji. V poslednji besedi je pisan é, kaker pogostoma, za ej, brati torej progoni'tejlj'i, tudi v pervih je najberž ej še dvoglasnik s čistim e, v najnavadniši pa je že stisnjen v i. Ta i najberž ni bil dolgo tako jasen in krepak, kaker je nekod še dandanašnji v ka'minj'e in səminj'; opešal je in ščasoma se spremenil v ə. Končni lj' se je najberž že prej vterdil v l ali ł in ə je mej t in l začel zgubljati se: -təł, -tla. Prav tako se je godilo z besedo pó-stelj'a in nikaker ni treba, da bi se našle za njo vse faze tega procesa pri enem in istem pisavcu; sedanje postla ni moglo nastati iz nekedanjega postelja, kaker le po tem potu, kaker je nastalo prijatla iz starega prijatelja. Zavračanje dr. R. mene ni prepričalo.

drugič pa je beseda k o l e k, ako je deminutivum od k o l o, sama na sebi napačna, prav bi se reklo k o l e s c e ali k o l c e, ako je pa demin. od k o l, torej stsl. k o l ŭ k ŭ, potem bi pomenilo to kar k o l e c, kar bi pa morebiti mogli rabiti za kak primitiven pečatnik, ne pa za š t e m p e l j v sedanjem pomenu te besede. (125)

Ali se torej stari polglasnik v sredi besed mej dvema drugima zlogoma v naši slovenščini nigdar ne ohrani? V Dalm. imamo nekaj primerov, kjer se je v 16. stol. menda še govoril; tudi v poznejših knjigah se nahajajo neketeri. Dalmatin piše Mat. 13c: snopike, 23a: lystike, 1. Tes, 5a: trezivi, Deut. 24 (na kraji): repikovati, Mih. 7 (n. kr.): repikuje, Lev. 11 (n. kr.): zajčici, Pripuv. 30c: zajčici, 1. Mah. 9b: strelici. Dandanašnji ostane j a z b ə c a; v otročjem govorjenju bi bilo morebiti opravičeno tudi s t a r č ə k a, b o ž č ə k a itd., sicer nam s t a r č k a, v b ó ž č k a ni preterdo. Napaka je, ako se izgovarja v priimkih n. pr. Blážeka, Koseca, Krempelja, Orela, Pekeca itd. (in celo s polnim *e*), nam. B l a ž k a, K o s c a, K r e m p l j a, O r l a, P ə k c a. V herv. kajkavščini bodisi prav B l a ž e k a, v naši knjižni slovenščini ne velja. Besede na - š č i k izposojene iz ruščine pa imajo seveda hraniti svoj *i*: i z v o š č i k a, p o s t r ě š č i k a. (126)

---

(125) *Češko k o l e k je v resnici dem. h k ů l, g. k o l a in pomeni torej Pfählchen, Pflock; Stampilie, Stempel. Gl. Berneker, Slav. et. Wb. pod k o l ъ. Prava naša oblika bi bila k o l̥ʻ č ə k, kar je seveda majhin k ó l̥ ə c.*

(126) *Prave domače oblike bi bile seveda i z v ó z n ì k, p o s t r ê ž n ì k in jaz res ne vem, zakaj ne bi smeli rabiti teh namestu onih ruskih.*

Posebni primeri ohranjenega starega polglasnika.

(Cv. X. 3 c d.)

Ohranjen je bil nedoločni glasnik mej dvema drugima zlogoma v starem času tudi v nekih glagolih na -tati: cəpətati, ləskətati, məgətati, məkətati, (127) pərskətati, rəzətati ali rəzgətati, səgətati ali šəgətati, (128) šəpətati, təpətati, pač zato, ker je drugi ə v sedanjiku naglas dobival ter se zato tudi v *á* spreminjal: ləskáče, məgáče, rəzáče, səgáče, šəpáče, təpáče. Prim. Dalm. Tob. 6 a: capatala, Ps. 68 b: laskače, magačeo, Habak. 4 b: z' laskatajnem, z' magatanjem, Job 39 b: rizatajnem, Jer. 5 b: rizače, 8 c: rizačeo, Salom. pred. 7 a: pèrskatanje, Predguv. čez vse prer.: šigačeo, Sir. 27 b: šegačeo, Ps. 41 b: šapačeo, 59 a: šipačeo, Jez. 8 b: šepačeo, 2. Kor. 12 b: šepatanje; Krelj, Ta celi kateh. str. 273: hčemu ajdje tapačejo (quare fremuerunt gentes); Hipolit, Kemp. 106: laskatáli, 464: laskače, 243: šipitanja; Škrinjar, Sirah 32, 7: laskače, Jer. 5, 8: ràzgače, 8, 16: ràzgatanje; Trub.: razmekáče, wirft umher, Mikl. V. G. II. 459. — Po analogiji »klepetati, klepečem, trepetati, trepéčem« se izgovarja in piše: leskéče, šepéče, kar so knjižne napake: gdor si ne upa rabiti pravega: ləská‘če, šəpá‘če, naj govori ləskətá', šəpətá' (ali šəptá'). — Tu bodi omenjeno tudi goməzêti, goməzí‘; Dalm. Ps. 104: gomazy.

---

(127) *Od məkəta‘ti (z ə v pervih dveh zlogih) rütteln je različno meketa‘ti (z e). Ali kedo bo vedel prav brati: »Koze so meketaje prazno korito meketale«?*

(128) *Krajši nedoločniki se naglašajo na Dolenjskem rəza‘tat, səga‘tat; oblika »žgačkati« pa naj bi se ne pisala v resni slovenščini, nelepa in otročja je.*

Naposled je ohranjen pri Dalmatinu nedoločni glasnik v sredi besed mej dvema drugima zlogoma v neketerih sestavljenih glagolih za predlogi *iz*, *od* in *raz*, ako se koren glagolov začenja z dvema soglasnikoma, ki sta imela nekedaj nedoločni glasnik mej sabo, ali pa *z* y̯, ki je nastal iz starišega *u*; Ps. predg.: izibrano, Exod. 23 c: izignati, 11 a: izignal, 5 b: isegnati, 22 a: izešlu, Hebr. 7 b: izešel, Jer. 23 a: odegnali, Mal. 2 c (n. kr.): odegnana, Deut. 28 d: rezoumeješ, Mat. 15 a: rezouméte, poslednje za razəy̯mêješ, razəy̯mête kaker cerkou za cé'rkəy̯, bukou za bu'kəy̯; glasnik *u* se v besedi umeti namreč spreminja v y̯: vmèl, vmetalnost, le ako ima naglas, ostane *u*: rezumil t. j. razúmèł. Tu bodi omenjeno tudi odoumevala (3. kralj. 1 d) zraven odumeval, odumevalu (Sal. modr. 17 b, 18 b) za današnje odumeval, -a, -o.

Prav tako stoji nedoločni glasnik v enakem primeru tudi za predlogi *s*, *v* in *vz*. Dalm. piše Ex. 26 b: setkan, Jan. 19 c: setkana. Še zdaj je večinoma navadna oblika sə pred s, z, š, ž, vs, vz, vš, vž: səsêkati, səzidati, sə šilom, sə žitom, sicer le v neketerih besedah: səgnati, səgnjiti, səgrêti, səmlêti, səméljem, səpéti, səpnem, səpênjati, səpônja; za staro sətkati pravimo zdaj navadno stəkati.(129) Pred y̯

(129) *Če se piše stkati, vtkati, je to pedantično in neizgovorljivo; ravno tako: z vsem, z vsakim za sà vsem, sà vsakim, ali po Dalmatinu: zà vsem, zà vsakim (»sovſem«); sodeluje z v to svrho poverjenimi poveljniki (prav: s poveljniki, v to sverho poverjenimi). Koliker se spominjam, pišejo vsi drugi Sloveni v takih primerih samoglasnik, ki jim po njihovo nadomešča stari polglasnik. Le mi, ki se sicer*

rabi Dalm. seveda tudi v tem primeru *o* nam. ə: zovsém, zovsákim; sedaj: sə ysèm, sə ysákìm. Napake, ki se prikazujejo še le v 19. stoletju, so oblike: sostaviti, sozidati itd. nam. sestaviti, sezidati t. j. səstaviti, səzidati. Polne oblike *so* stsl. są, *vo* stsl. vą se rabijo le v imenskih sestavah: s ó s è d pa s ə s é s t i, v ó t ə k pa u t k a t i (iz v ə t k a t i). Za və se torej pri nas govori *u*, na vshodu *vu*: u g n a t i, u ž e n e m za v ə g n a t i, v ə ž e n e m kaker ú š, u š í za v ə š, v ə š i; u b r a t i,

---

tolikanj oklepamo »slovanstva«, tavamo tu kaker berljavi po svojih krivih potih. Pa to še ni najhujše! Mi se celo ne sramujemo pisati naravnost prešuštnih germanizmov, ki tlačijo naglas na soglasnike, ki ga ne morejo nositi ne v našem in menda gotovo ne v nobenem človeškem jeziku razen morebiti v kaki interjekciji. In takih gerdih netopirjev straši polno po našem nesrečnem časnikarstvu. Beri, človek božji, le nekoliko takih pošasti: »Med vožnjo z in na kolodvor« (naši ljudje pravijo: »mej vožnjo s kolodvora in nazaj«) — »pošta v in iz nevtralnih pristanišč« (po naše: »v nevtraljna pristanišča in vun iz njih«) — »z ali brez krone« (po naše: »s krono ali brez krone«) — »priklopitev in vtelesenje ene dežele pod, oziroma v drugo« (po naše: »priklopljenje ene dežele h drugi, podverženje ene pod drugo, oziroma vtelešenje ene v drugo«) — »z ali brez parlamenta« (po naše: »s parlamentom ali brez njega«) — »v in zunaj cerkve« (po naše: »v cerkvi ali zunaj«) — »v in pri Liverpoolu« (»po naše: »v Liverpulju in okolici«) — »ne v in ne izven pomorskega vojnega ozemlja« (»po naše: »ne v pomorskem vojnem ozemlju in ne zunaj njega«) — »bodočnost Ukrajine leži le v in pri Avstriji« (po naše: »Ukrajina se bo deržala le ali v Avstriji ali v zvezi z Avstrijo«.

ubirati, na vshodu vubrati, vubirati falten, kaker vučiti za učiti. Predlog vz stsl. възъ pa more ohraniti ali pervi ali drugi ə (ъ); iz vəz-žgati je nastalo užgati, užgem; drugi ə je ohranjen v besedah v̥zəšəł (Trub. Mat. 13a: sonce je vzešlu) in zəvrêti iz vzəvrêti; tudi češčina ima zevříti poleg vzevříti. Napak se piše in bere zavrêti, kar je vse kaj drugega: kro·p zəvre·, kolô' se zavre·!

Besede s polglasnikom v korenu ali deblu.

(Cv. X. 4, 5, 6, 7.)

Menda ne bo odveč tukaj našteti besede, ki imajo v pervem zlogu stari polglasnik, pa ga ko takega ni lehko spoznati, ker se ne zgublja in tudi ne dobiva v posebnih primerih dolzega naglasa, da bi se spreminjal v *a*. Vmes se bodo omenile tudi neketere besede, ki se v dotičnem zlogu navadno ne pišejo z *e*, dasi je v njih govoriti pravi stari ə. V vsakdanjem pisanju bi se moral rabiti dosledno *e*, dokler se ne odločimo za *à*, kar bi bilo naši slovenščini najprimerniše. Ker bom pristavljal semtertja tudi dotične herv. ali serbske besede, bodi opomnjeno tu, da jim bom pisal naglase kaker v naši slovenščini t. j. a' za â, a' za á, a· za a, a. za à.

Bəcka'tì; dasi je menda od kor. bod, vender se govori po pravici z ə, kaker priča herv. ba·ckati, *leniter pungere.*

Bəčé'la = čəbé'la, napak se piše bučela; koren je sicer tisti kaker v bučati, (130) ali v po-

(130) *To se zdaj ne sme več tako za gotovo terditi. Po Bernekerju lehko da je koren* bhi; *v stari cerkveni slovenščini se piše beseda zdaj* bъčela, *zdaj*

slednjem primeru je samoglasnik ojačen, v pervem ni; prim. su'h in ysəhníti.

Bədê'ti, bədí'm, bədè'l, bədê'la; bədə'r, bədra', bədrò', hrv. ba.dar, ba.dra, *vigil, alacer*; bədri'ti, bədri'm, hrv. badriti *vigilare*, rus. bodrít' *ermuntern, Mut einflößen*; **o** je v ruščini opravičen, pri nas ne.

Bədə'nj', bədnj'a' *hohler Baumstamm, Weinwanne.*

Bə'k stsl. бъкъ *calx*, kamen v apnu, surovina v kuhanem krompirju (na Gorenjskem). Prim. »Dom in svet« 1890 str. 122, kjer piše Lekše, da govore na Štajerskem v pervem navedenem pomenu bək, bíka; na Dolenjskem pa se sliši bə'k, bəka' nasproti v pomenu *taurus*. Besedi sta se pomešali; pravo bi bilo: bək, bəka' *calx*, bi'k, bi'ka *taurus.*

Bə'š, to bi bila pri nas prava oblika za hrv. ba'š *prorsus, plane.* Okoli Ptuja se neki govori bašti (s kakim naglasom?), kar navaja tudi že p. Marko, Gramm. str. 94: »bašti be blu dobru, *freilich wäre es gut*«. Primeri tudi: Jurčič, Pravda mej bratoma: »A če pojdeš pít, ni treba, da bi šel baštè mej tiste najbolj neumne in pijane«. Koder, Marjetica str. 83: »Bašte slabo bi bilo, ko bi me ti ne ugnal v kozji rog, ki si Mlinarjev«. str. 140: »Bašte tacega bi rada marsikatera, ki je doma iz boljše hiše«. str. 178: »Bašte ti bi kmalu prav imel«. str. 196: »Pa tako prepričanje bi ne bilo milijona vredno, bašte še več, mnogo več?« — M. Ravnikar, Zgodbe sv. pisma II. str. 54: »Bošt ga je perzdigovalo, ko je vidil, de se vse ceste od ljudi tárejo, ki gredó nârod

---

*bъčela; ako je poslednje pervotno, bi bilo misliti na koren bhi, iz keterega je *bhoiqos lat. fucus (trót) in nemško »Biene«.*

za naródam v' trumah v' Jeruzalem molit Izraelskiga Boga! Bošt mu je serce vtripalo, ko je sveto mesto še vse dimnato od déleč vgledal!« str. 55: »Bòšt je starišam pergrélo! Bòšt jih je bila skerb!« — Ali je Ravnikarjev »b o š t« ista beseda z Markovim in ptujskim »b a š t i«, Jurčičevim »b a š t è«, Kodrovim »b a š t e«, ne morem reči za gotovo, ker mi ni znana izreka teh raznih oblik; ne malo množi težavo tudi oblika »b o g š t e« v »narodnih stvareh« Valjavčevih, Sl. Glasnik 1866, str. 376: »on se je prebudil, nazaj si je legel, ali je komaj bogšte zaspal«. — V književni slovenščini bi vtegnila prava biti oblika »b a š t i«, ako se izgovarja »b a'š t i«; b a š je tako dolgo napaka, dokler ne pravimo in ne pišemo tudi p a s, v a s, o v a s za pə·s, və·s, o'vəs.

Bə·t, bə·ta·; bəti'ca; bəti'na, hrv. ba·t, ba.ta, *clava, malleus, verber, pistillum, surculus;* ba.tica *fustis, bulla;* ba.tina *fustis.* Za našo slovenščino torej ne velja b a'tina.

Bəzə·g, bəzga·; bəzgóv, -va, -vò; bəzga'tì, prebəzga'tì prevòtliti; bəzga'vka. Štajersko bezgati (Mikl. Et. Wb. pod bŭzykŭ) je to kar kranjsko bəzlj'a'tì iz nem. *biesen.*

Cvəsti, cvəte·m; cvə·ł, -la·, -lò· ali cvədə·ł, -dla·, -dlò· (Dalm.); cvətli'ca (iz cvətla·, kaker tər'lìca iz tər'la), primeri tudi: me'tla, metli'ca; cvətê'tì, cvəti'm. Pa: cvê't, cvê'tje, cvètna· nedê'lj'a, razcvê'tatì se.

Čəbə·r, čəbra·, hrv. ča.bar iz nem. *zuber, zwibar.*

Dəhô'r, -rja *Iltis*; dihur je v knjižni slovenščini tako napačno, kaker bi bilo pis za pəs in nus za nôs. Dajnko piše po štajerski izreki thor, s čimer se vjemajo tudi drugi slavenski jeziki.

Dəska˙, -é‘, (131) dəščé’n, -a, -ò, Dalm. Sirah 29c: »pod svojo lastno daščeno stréhο.«

Də˙ž, dəžja˙; dəžé‘vən, -ṿna, -ò; dəžé’ṿje; dəžùva‘ti; dəžni‘k, napaka je déžnik, kaker se ta nova beseda pogostoma izgovarja.

Həba’t, -a *Attich*, hrv. ha.bat. (132)

Kəbə˙ł, -bla˙ škaf; kəbli‘ca; hrv. ka.bao, ka.bla.

Kəda‘j interr.; kəda˙j indef.; nê’kədaj; ka˙də˙r; kə *cum, si*. Poslednja besedica, nastala iz kədər, se dandanašnji napak piše: ko; prav je ko (kò) le namestu kokər, kakər v pomenu *ut* in *quam*.

Kədô‘, nêkədô‘, kədô˙r; stariše oblike so gdô‘, nêgdô‘, gdô˙r, nastale iz kto, nêkto, ktože, ker naša slovenščina ne trpi *kt*, pač pa lažje *gd*, kar ljubi *že* stara slovenščina: togda, kogda, jegda. Primeri staročeško kderý za který: izgovarjalo se je gotovo gderý. V resnici piše Dalm. vedno gdu, negdu, gdur, Trubar tudi tako, ali pa: du, nedu, dur, kaker se po Dolenjskem navadno sliši. V sedanji knjižni obliki je kə restituiran po kəda‘j in kəté‘ri. Pisava kdo je torej napačna; tudi Čehi se je derže najberž le zato, ker **g** v domačih besedah prehaja v zveneči **h**, **g** pa so po staro pisali za **j**, govore pa gdo. — Mimogrede bodi omenjeno, da je v naši slovenščini nigdo (nikdo), kar

---

(131) *gen. pl. dəsa’k, piše pa se pogostoma desk in bere napačno de’sk; prav bi bilo zraven dəsa’k: da‘sk.*

(132) *Dial. he˙bət, -bta, he’bəd, -bda, tudi həbə˙t, -bta˙, həbə˙d, -bda˙. Po staro se je naglaševalo həba˙t, həbta˙ kaker še zdaj voga’ḷ, vogla˙.*

se pogostoma bere, prav tako napačno, kaker bi bilo ni'gdaj (nikdaj) za ni'gdar ali nikjé' za nikjé'r. Prav bi bilo nìgdôr, kar pa ne vem, ali se kje govori; ostane torej le navadno nihče˙, kar je iz stsl. niktože.

Kə˙s, kəsa˙,(133) kəsa'tì se. Mikl. Et. Wb. sodi, da tu koren ni tisti kaker v adj. kəsə˙n, ali gotovo je kəsanje zmirom nekaj kəsnega. Namestu kə˙s, kəsa˙ pa menim da bi bilo rabiti le kəsanje, kaker se sploh govori. (134)

Kəté'rì, -a, -ò, sedaj navadna pisava te besede: kateri, -a, -o je napačna tako dolgo, dokler ne pišemo kabal in bazag, pas in ovas. Naši stari so res navadno pisali kateri, ker so tudi sicer pogostoma rabili *a* za nedoločni glasnik; ali *že* pri Dalmatinu je najti tudi keteri in to je v sedanji navadni pisavi edino dosledno, torej pravo. Kteri je prišlo v knjižno rabo menda po češkem vplivu še le ob začetku 19. stoletja. Naše ljudstvo je iz ktérì naredilo: tké'rì, ké'rì, kaker hervaško iz kto: tko, ko.

Kljəva'tì, klj'u'jem *picken.*

Ləba'nj'a, *cranium.* (135)

---

(133) *Beseda kə˙s se je vpeljala v novejšem času za staro izposojenko grê'vinga. Ni čuda, če so jo mnogi brali in izgovarjali z abecednim e (ali ä) namestu z ə.*

(134) *Razen morda v poeziji, n. pr. »Kô sì, člo'vèk v grê'hìh và˙s, Rêšì te le rê'sàn kà˙s.«*

(135) *Loba'nj'a je iz ləba'nj'a, kaker lohka˙ iz ləhka˙. Tudi luba'nj'a je nastalo po glasoslovnem potu iz łba'nj'a, lłba'nj'a kaker la'ž, luži iz łži'. Berneker torej ne bi bil imel luba'nja pod lubъ Borke, Bast navajati, temuč le pod lъbъ Schädel.*

Lə·v, -a·, *leo.* ([136])

Mədəł, -dla·, -dlò; mədlê'tì.

Məgla·, -é', məglé'n, -a, -ò; *ὀμίχλη.* Slaba rima bi bila: »Debela megla Je na dolino legla.«

Məka'stìtì, sè silo semtertja premikati.

Məklè·n, məklê'na *Feldahorn.*

Mənca'tì, mənca'm; kor. męk-, *n* ohranjen kaker v štaj. mê'sənc.

Məndi'ba = bəndi'ma *vindemią*; Dalm. 3. Mos. 26a: »Mandiba«, Sir. 33c: »v'polni bandimi«.

Məndra'tì; piše se m*a*ndrati, ne vem, zakaj.

Mənə·k, g. mənka· *Aalraupe.* ([137])

Mənì·h, məni'ha; stsl. mnihъ, mъnihъ.

Məščeva'tì; Trub. še piše meščenje (od məstiti) in meščovanje, ([138]) prim. Levec »Mat-

---

([136]) *V stari slovenščini imamo lьvъ, v hervaščini dosledno la·v; torej bi moralo biti po naše lə·ṿ, ləva·, z naglasom kaker pə·s, pə·sa·. Res piše Trubar zraven Leu, Leua, Leuou, Leuom, Leuskiga tudi: Liu, enimu Liuu, pred teimi liuy, Liuskiga garla (beri: lə·ṿ, ləvù·, pred tê'mì ləvi', ləṿskèga gàr'la). Pleteršnik ima le le·v, lé'va ali le'va, kar je menda iz cerkve in šole prišlo mej ljudi. Prav od tam je menda tudi očitno napačna izreka lê'ṿ, lê'va, kar je čisto druga beseda, ki pomeni slečeno kožo kače ali druge živali, ki se je levila.*

([137]) *V vipavski dolini: ma'nək, -nka. Prim. Plet. slovar.*

([138]) *Prim. Rim. XIIc: »Nekar ſe ſami ne meſzhuite. Meni slishi tu meſzhene«. Hebr. 10c: »Muie ie tu Meſzhene«. 1. Pet. 2b: »poslani kmashzhovanu«. Apocal. 6c: »inu ne maſtish to nasho kry«.*

thäus« str. 33; zdaj se menda že sploh napak z *a* govori: maščeva'ti, maščevanj'e.

Məšé't, məšé'tar, məšetari'ja, məšé'titi, beneško *messeto, messeteria,* iz novogerškega *μεσίτης*.

Məši'ca, *Mücke,* p. mszyca, č. mšice; mušica je pri nas, kaker je videti, napačna pisava, ki se opira na krivo misel, kaker bi bila beseda izpeljana iz mu'ha, kar ne more biti, zato ker bi iz te nastalo mu'šica; məšica je iz *məha', rus. moha (Mikl. Et. Wb., naglas je brez dvojbe na poslednjem zlogu), lit. musé. Vender ne smemo tajiti, da ima serbščina res mušica in celo stara slovenščina poleg mъšica in myšica tudi mušica; seveda pa ima serbščina tudi mu.ha, s čimer se ne vjema v naglasu niti naše mu'ha, niti rusko múha.

Məzda', stsl. mьzda, g. *μισθός*. (139)

Mə'zg ali məzə'g, g. məzga' *mulus*; Dalm. 2. Sam. 18a: »mèzg«; beneški Slovenci govore »mazg«, prim. Klodič, O narěčii venecijanskih Slovencev. St.-Peterburg 1878 str. 3.

Məža'ti, məži'm; vender tudi mi'žati, kor. mĭg.

Məžé'n, -a, -ò. To besedo je postavil Mikl. pod koren mьz-; ali naši stari jo pišejo z *u*, Dalm. Mat. 24c: »mužena«, Rim. 11b: »muženosti«. Prav mora biti potemtakem mùžé'n in bi imela stati beseda pod kor. mъzg-, iz keterega je, kaker po Mikl. r. mozg *regnerisches wetter* in možžit' *erweichen* tako tudi naše muzga in muža *sumpf*.

---

(139) *Gen. pl. ne: me'zd, temuč: ma'zd, məza'ď ali məzdi', məzda'. Seveda bo težko kje slišati ketero teh oblik, ker je məzda' menda sploh malo kje znana beseda.*

Vender je res mêzga *saft in den bäumen* iz korena mьz-, mьzg-, keteri je torej, kaker je videti, blizu v tej razmeri z mъzg- kaker šьd- s hod-. Ruščina ima poleg mezga in mjazga tudi mzga', kar bi bilo v stari slov. mьzga. To pa in mozg, možžiť (stsl. mъzgъ, mъžditi) kaže sicer, da bi v naši slovenščini məžé'n ali məžjé'n ne bilo nemogoče, ali dokler v knjigah 16. stol. ali stariših rokopisih ne najdemo te besede v pervem zlogu z *a*, *e* ali *i* pisane, dokler nam je znana iz tistega časa le z *u*, tako dolgo moramo ostati pri tem, da je prava oblika le mùžé'n.

Nə, stsl. nъ, se pri nas spreminja v **n** *sonans* in ta nadalje v ən, an: prê'dən, a'mpa'k (iz anpak, ən-pak), əntì, ənčəš. Besedica əntì ali antì »priterjuje z nekako zaničljivo nemarnostjo« (Cigale v Novicah 1863 str. 417): əntì' vê'ste »*Sie werden es wohl wissen*«, ə'ntì' pojdì »*meinetwegen magst du gehen*«. Na Štajerskem se govori po Dajnkovi slovn. 298: ontipà: »boš mì pomagal delati? ontipà mó tì pomagal« *vermuthlich werde ich dir helfen.* Besedica ənčəš pa kaže v ljudski govorici nedosežen namen ali misel pri kakem neizveršenem početju, torej ni v obče navodnica kaker se zdaj rabi češ v knjižni slovenščini. — Predno namestu prê'dən ne velja; nasproti pa je prav ino, ne in. Danjko piše le ino, Kuzmič ali ino([140]) ali samo i, vsi naši stariši pisa-

([140]) *Znamenito je pri tem, da se za i nigdar ne postavlja enklitika, pač pa za ino: Mat. 25, 37: »gda smo te vidili lačnoga i nahránili smo te? ali žednoga ino smo te napojili?« — 27, 2: »I zvézali so ga ino so ga odpelali i dali so ga Pontziuš Pilátuši poglavári.« — Mark. 5, 14: »Ki so pa pasli te svinye, bêžali*

telji inu; in je prišlo v rabo še le v 19. stoletju. Sicer je inò za svojo službo predolga besedica; ali pred nekaj leti se nam je tako zdelo tudi ali, zdaj pa celo v pesnih ne vidimo radi okeršenega al. Po moji misli ima in le toliko pravice, kaker n. pr. kak za kako, tak za tako.

Nəčké', g. nəča'k, ali nčké', nča'k, ənčké', ənča'k, ənčka·m, ənčka·h, ənčka'mì; č. necky, g. necek, s. na·ćve, g. naća'va', r. nóčvy, b. nəštvi. Končnica te besede je pri nas tista, kaker v severno-zapadnih slovenskih jezikih, ne kaker v južno-vshodnih, keterim se naša slovenščina sicer prišteva. Vender navaja Valjavec, prin. k nagl. 1. str. 73: nəčve, 71: na'čve. — Demin. je nəči'ce, g. nəči'c; Trub. post. I. 30: »enih ničic«.

Pəčə·k, g. pəčka· *Obstkern;* Dalm. 4 Mos. 6a: »on néma tudi jésti, kar je od vinske tèrte narejenu, ni pačkou ni tropin«. Na Gorenjskem: pəška, g. pəške·.

Pəha'ti, pəha'm *stoßen, stampfen;* Dalm. 2. Sam. 17b: »p'hano pšenico«; spəha'y̥nik *eine Art Hobel.* (ribn.)

Pəkə·ł, g. pəkla·; stsl. pьklъ *Pech, Hölle.* Na Dolenjskem ima pəkə·ł razen navadnega tudi še pomen *catrame.* (141)

Pəzdê'tì, č. bzdíti, s. bazdjeti, l. pêdo (iz: pesdo), g. βδέω (iz πσδέω).

---

so ino so nazvêstili v mêstaj i v vesnicaj. — 5, 33: »prišla je, ino je pokleknola pred nyega, i povêdala nyemi je vso istino.«

(141) *Koren je pĭk (g. πίσσα iz pikja, l. píx, n. Pech), kar da s formantom -lъ besedo, ki je tako podobna participiju pékə l̥ (kor. pek), da asceta kaker*

P l j'ə v a' t i, p l j' u' j e m; stsl. plьvati, pljują; p. plwać.

P o l ə'g; Bohorič (v Hipol. izd.): polèg, polèk, polgi; Dalm.: poleg, polèg (Lev. 22); Meteljko: poleg (ne: poləg), kar kaže, da mu besedica nì bila znana iz domačega narečja. V Ribnici se izgovarja ko adverbij p o u'k v enem zlogu s potegnjenim naglasom, ko prepozicija pa p o h brez naglasa. Na Goriškem sem slišal p o l ə k z ohranjenim srednjim *l*, dasiravno ima ə za sebo.

R ə d e'č, r ə d é'č a, -e; z a r ə d ê't ì; r ə j a' *Rost, Brand im Getreide;* r ə j a'y, r ə j a' v a, -ò; r ə j a - v ê' t ì; r ə j a v i' c a. Sled nedoločnega samoglasnika za *r* imamo v ribniškem r e i' j a za r ə j a' in v goriškem priimku R i a v e c; tudi Skalar piše, kaker poroča dr. Oblak, r e d e č o. Navadno pa se nedoločni glasnik za *r* zgublja, *r* more ostati potem sonant ali pa vzame nedoločni glasnik pred se. V knjigah 16. stol. beremo le: erdeč, ardeč, èrdeč, àrdeč; Dalm. 2. Mos. 13c: »se zaerdy.« Dr. Oblak se je torej motil, ko je pisal v Letopis Mat. sl. 1890 str. 201: »Za slovenščino si moramo misliti dve obliki *rdeč* in *rudeč* ali pa samo zadnjo,

---

poeta po sili nanj spominja. Vender bi bila slaba rima, ke bi pisal poet:

Večni bo pekel
Grešnike pekel.

Seveda kaj tacega pri nas ne bi bilo nezaslišano; tako »s r e d p e k l a — p r i t e k l a« kaže morda od kod je doma, ne pa fonetično tenkočutnega pesnika. In »o d p r e m — s e m« (t. j. səm), »v z e l — š e l« (t. j. š ə l), »c v e t — š e p e t« (t. j. š ə p ə't) itd. so tudi samo navidezne rime, rime za oči, kaker jih goje baje le še Angleži.

in iz te bi se bila razvila še le prva. Ne sme se prezreti, da pisatelji XVI. stol., kateri že pišejo *erjuti*, nimajo navadno še *erdeč;* v slovenščini je imelo prvotno to deblo dve obliki: *rəd-* in *rud-* kaker n. pr. v serbsk. *rudjeti;* zadnja oblika *rud-* je v mnogih slučajih spodrinila *rəd.*« — Na to je opomniti: Indoevropski koren *rudh* imamo v slavenskih jezikih v treh oblikah, namreč ali s kratkim samoglasnikom, ali s potegnjenim, ali pa z ojačenim v dvoglasnik, to je v stsl. rъd-, ryd- in rud-. Poslednjo obliko imamo v naši slovenščini v ru'da in rùme'n (iz rudmen), v serbščini tudi v adj. ru'd, ru'da, ru'do *subruber* in glagolu iz njega izpeljanem ru'djeti *subrubesco.* Obliko ryd- ima serbščina v besedi ri'dj', ri'dj'a, -e *rufus;* pri nas ni v rabi. Obliko rъd- pa imamo v ərdê'ti, part. ərde'č, in v ərja' in kar je iz tega izpeljano, v čemer se naša slovenščina popolnoma vjema se staro slovenščino, ki ima tudi le rъdêti, rъžda, ne rudêti, ružda. V 16. stol. se je pisalo pri nas torej vedno rumen, pa[142] nigdar r*u*deč. Pervi, ki piše rudeč, je, kar vem, p. Rogerij; prim. Palm. I. 409: »rudéča inu lepú dušéča gartraža«; 412: »rudèč kakòr ena gartraža« in večkrat. Izgovarjal je »dušéča«: dəšé'ča, »rudéča«: rədé'ča (ali rdé'ča, ərdé'ča); »dušéča« je pisal nam. dišeča, ker je mislil na duh in duhati, »rudéča« pa, ker je našel v starih knjigah rumena, kar je sprejel ko knjižno obliko tudi on, prim. str. 186: »ruménu sonce«, dasiravno ni tako iz-

---

([142]) *Trubar Mat. 16, 2: tu nebu ie erdezhe, Hebr. 11, 29: skufi tu erdezhe Morye, Act. 7, 36: vtim Erdezhim moriei. Dalm. Exodi 10, 19: v'erdezhe Morje, Isaia 1, 18: erdezh kakor Kry, Gen. 25, 25: erdezhkaft itd. itd.*

govarjal. Izgovarjal je, kaker priča pisava »dèržino« (za »družino«, str. 181): r ə m e˙n, r m e˙n ali ə r m e˙n v pervem zlogu čisto tako kaker r ə d e˙č, r d e˙č ali ə r d e˙č. Iz tega je sklepal, če se ə r m e˙n piše r u m e n, se mora ə r d e˙č pisati r u d e č. In kedo bi mu zameril? Ako je tudi vedel, da pišejo stariši pisatelji r u m e n pa è r d e č, ni vedel, da so tako različno tudi izgovarjali, še menj je mogel vedeti, kako je bila njihova izreka etimologično ali zgodovinsko opravičena. Vse to pa vèmo dandanašnji, in vender naj bi še smeli pisati stare napake r u d e t i in r u d e č, r u j a in r u j a v? in mladini po takih napakah pačiti izreko?

Da je pisava in izreka r u d e č, r u j a v res napaka, poterjuje tudi Dajnkova slovnica, ki piše po dotičnem narečju: a r d e č e, a r j a v e. — Pa kaker ne pripuščamo r u d e č, tako nasproti odločno zahtevamo r u m e n; v novejšem času se prikazuje r m e n. Ako je tako, ali prav za prav e r m e n, pisal Gutsman pred več ko sto leti, ni kaj reči; ali dandanašnji!

S ə. Ta predlog se je ohranil v tej obliki do današnjega dne pred s, z, š, ž, ˛vs, ˛vz, ˛vš, ˛vž, v sestavah včasi tudi pred drugimi soglasniki: sə si'lo, sə zi'mo, sə ši'lom, sə žərdjó', sə ˛vsê'mí, sə ˛vzdigova'nj'em, sə ˛vši'tkom, sə ˛vži'tkom, səsta'vìti, səzi'dati, səši'tì, səžga'tì, səgnj'i'tì', səmlê'tì, səmé'lj'em, səpé'tì, səpne˙m *zusammenkoppeln,* səpô'nj'a *Fußfessel* (za konje na paši). Dalm. piše *se, si, sa* (t. j. sə) le v sestavah, n. pr. Gm. predg. II.: »sasiplo« (t. j. səsi'plj'o = səsi'plj'ejo), 4. Mos. 18 b (op.): »signye« (səgnj'i'je), Jak. 5 a: »segnylu«, Ebr. 11 d: »sešteti«. Ko samostojen predlog piše *z* (ki ima v »bohoričici« seveda obliko *s*) tudi pred *s, z, š, ž,* le da ga kaker ostala dva brezsamoglasniška predloga *z* vejico loči od naslednje besede; pred *t, p, k* pa piše *s* brez vejice, n. pr. Dj. ap.

11a: »ſpriimkom«. Pred *vs* pa ima stanovitno *zo* (in tako bi pisal gotovo tudi pred *vz, vš, vž*); 1. Hron. 14a: »zovso močjo«, Predg. čez Ec.: »zovsemi stvarami«, Ebr. 12b: »z'ovsemi«; *o* stoji nam. ə zavoljo sledečega *v* (= *v̥*) kaker n. pr. v: »Cerkou«, »tèrgatou«, »molitovjo«, »bukou« (g. pl.), »stuprou« (iz »stô'prə v̥«, »stô'pr v̥«, serb. »toprv«). Oblik kaker: sostaviti, sozidati, soznaniti, sošiti, sožgati, sovet, soveršeno itd. Dalm. ne pozna, niti keteri drugi naših stariših pisateljev; prikazujejo se še le v 19. stoletju, nekoliko po jezikoslovnem modrovanju, ker se pravi: sósèd in sovražnik in sódərga in sotêska, nekoliko po vplivu ruščine, kjer je *o* v takih primerih glasoslovno opravičen. Nekedo hoče celo razločevati: »*so*staviti (componere) pa *se*staviti (de- ali disponere)«. Ali kje pa naše ljudstvo tako razločuje? Nikjer! Kje sploh govori »s*o*staviti«? S o s t a v i t i ni slovenska beseda. Ali je slov»*a*«nska? Niti slov»*a*«nska ni, vsaj ne v pomenu *componere*. Ako bi bila, bi se morala najti v stari slovenščini v obliki s ą s t a v i t i, v poljščini s ą s t a w i ć, v ruščini s u s t a v i t'; ali v slovarjih vsaj ni teh besed. Le v češkem sem našel s o u s t a v i t i, pa ne ko sestavljen, temuč od sestavljenega samostavnika izpeljan glagol v pomenu *systematisieren,* torej le ko vmetelno besedo, ki jo češko ljudstvo tako malo pozna kaker naše s *o* - s t a v i t i. V serbščini je s u s t a v i t i, kaker kaže Vukov rečnik, pač domača beseda, ali ne pomeni *componere* temuč nasproti: *detrahere* »n. pr. od plate«, ali pa toliko kaker u s t a v i t i »n. pr. krv«, iz česer je očitno, da s u s t a v i t i ni iz s ą s t a v i t i, ampak iz s+u s t a v i t i, torej ne more v nobenem pomenu opravičiti napake s*o*staviti. Prava naša beseda je le s ə s t a ' v i t i, v navadnem pravopisu s e s t a v i t i, prim. stsl. s ъ s t a - v i t i, č. s e s t a v i t i, p. z e s t a w i ć, r. s o s t a v i t'

(ruski *o* = stsl. ъ = naš ə), h.-s. sastaviti. In to pomeni najprej *componere*, potem pa more pomeniti tudi *deponere*. Da ima sə, pervotno sъn, oba pomena, dovolj pričate besedi snêstì *comedere* in snéʻtì *demere, defigere*. V stari slovenščini ima celo v sami posl'ednji besedi sъnęti oba pomena: *demere, colligere*, prim. tudi sъnętije *conceptio, conjunctio, conventus*, sъnьmъ (naše səmə'nj') *conventus, concilium*. Ali tudi »są-«, naše »so-« ima pomena *con-* in *de-*, poslednji n. pr. v besedah sąmrakъ, sóʻmrak, kar je, ko še nekaj *deest*, da bi bil pravi mrak, sóʻdolina, kjer ni tolike globočine, da bi bila prava dolina, sóʻpraznìk, kar ni popolnoma praznik, sóʻdrag (iz sóʻgrad, s. sugradica), kar ni zadosti debelo, da bi bil gra'd t. j. toča, stsl. sągąstъ *aliquantulum densus*, sąbêlьnъ *subalbus*, s. su.knežica, koji se kao zove knez a nije pravi, su.turica kao pola Turčin. — Kako stoje torej stsl. sъ, sъn, in są, naše *s, sə, sn, so*, eno proti drugemu? Sanskertska oblika za vse je sam. V pervotni slavenščini je bilo to po vsi priliki son, iz česer je nastalo v sestavah pred soglasniki (razen *j*): są, pred samoglasniki (in *j*): sъn; ko samostojen predlog pa je besedica zgubila *n*, ter je ostalo: sъ, kar se je potem v novih sestavah rabilo pred soglasniki kaker pred samoglasniki. Odpad soglasnika *n* se je zgodil po zakonu, ki zahteva, da se vsaki zlog končava na samoglasnik, kar je veljalo nekedaj ne le v tako imenovani stari slovenščini, temveč tudi v vseh ostalih narečjih slavenskega jezika. Potemtakem je opravičeno pri nas so (stsl. są), kaker tudi sn (stsl. sъn) le v sestavah, ki so se nam ohranile iz najstariših časov; nove bi smeli delati samo z novimi oblikami *sə, s, z*, prav kaker za *v* (stsl. vъ), *ἐν*, ne rabimo več vo (stsl. vą) in

[y̥]n (stsl. vъn) razen v starih sestavah vóʻtək *subtemen*, [y̥]nóʻtər, [y̥]nê'drije. Tako v resnici delajo drugi Sloveni, zlasti Rusi, ki za nemški prefiks *Mit-* ne rabijo su (kar je naše so), temuč so (kar je naše sə), ali celo sam s; spútnik, *Reisebegleiter*, bi bilo po naše spó'tnik, sródnik, *Verwandter*, bi bilo srô'dnik, sograždanin, bi bilo po naše: səgraja·n, součenik: səučéʻnəc itd. Ali glede na to, da se vender najde v stari slovenščini zraven sъpątьnikъ, sъpątьnica tudi sąpątьnica, zraven sъrodьnikъ tudi sąrodьnikъ, zraven sъžitьnikъ *cohabitator* tudi sąžitьnikъ, moremo v takih primerih, če je treba, pripustiti so (zraven *sə, s*): sopó'tnik, sorô'dnik, sogla'sje, součéʻnəc, in, če ni drugače, ohranimo so tudi v novih ruskih izposojenkah, da se jim bo na čelu poznalo, od kod so doma; v stare domače besede vrivati *o* nam. ə, to pa se z ničemer ne da opravičiti; zoper s*o*stavlj'anj'e protestira ne le našega slovenskega jezika zgodovina, temuč ob enem vsi drugi slovenski jeziki.

Səł, sla·, poʻsəl, -sla.(143)

Səmə·nj' g. səmnj'a·, adj. səmaʻnj'i, -a, -e; stsl. sъnьmъ (izrekuj: sъnj'ьmъ). Dalm. Eceh. 27: »synme«, »synmeh« (beri: səjnme·, səjnmê·h za: sənj'me·, sənj'mêʻh), v nom. pa ima vže današnjo obliko səmə·nj', Sal. Modr. 15b: »symin« (beri: səjmə·n ali səjmə·jn; *j* v pervem zlogu je morebiti ostal iz prejšnjega sejnə·m, sənj'ə·m, dasiravno je *n*

---

(143) *Trubar in Dalm. imata besedo »sə·ł, sla·« pogosto, tudi v pomenu »apostelj«. Dalm. ima »bèrsi ſli« za »Eilboten« celo v registru. Neka nova knjižica pa imenuje goloba »krilatega brzosela« namestu »bèrzo-kri'lèga sla·«.*

tudi po prestopu ostal topljen; vender ni nemogoče, da bi bil *j* v pervem zlogu nastal, kaker je bilo rečeno spredaj v 3. zv.)

Sənə·c g. sənca·, navadno v pl. acc. sənce· *Schläfe.* Dalm. Riht. 4b: »inu je njemu ta klin prebila skuzi njegou sinec.«

Səsa'tì, səse·m, səsə·c.

Səva'tì, su'jem.

Skədə·nj' g. skednj'a·; v prekm. skegeny, Kuzmič, Luk. 12, 24: »niti kámre nemajo, niti skegnya.« Iz staronemškega *skugin, skugina;* iz poslednjega je sadanje *Scheune.* (144)

Skəlê'tì, skəli', tudi: sklê'tì, skli' *jucken.*

Stəbə·r g. stəbra·, s. sta·bar *Stamm,* stsl. stoborъ *Säule.*

Stəblò· g. stəbla· *culmus,* s. sta'blo *caulis,* stsl. stьblo, č. stéblo in zblo (po regresivni asimilaciji iz stblo), dolenje lužiško serbsko: splo (po progresivni asimilaciji iz stblo). Napaka je po analogiji te besede brati tudi deblo: »dəblò·«; deblo se prav izgovarja dé'blò, primeri s. de'blo.

Stəklò· *Glas,* stəklé'n, -a, -ò, stəklé'nica, stəkla'r. Navadno se bere napak: ste'klò, kaker bi bilo od ste'čì. *Das wort ist deutsch: »vom stechenden spitzen trinkhorn auf andere gefässe übertragen« und auf die materie.* Mikl. Etym. Wb. (145)

(144) *Pridevnik bi mogel biti »skəda'nj'ì«, n. pr. »skəda'nj'a vrata« Scheunentor; prim. »səma'nj'ì«.*

(145) *Ali se res kje govori stəklé'nìca, kaker ima Pleteršnik, ni prav verjetno, ker se iz pridevnikov na -é'n sicer izvajajo samostavniki na -ı'ca: oʏsé'n: oʏseni'ca, pərté'n: pərteni'ca, rožé'n: roženi'ca, vodé'n: vodeni'ca itd. Torej tudi stəklé'n: stəkleni'ca.*

Stəza˙, koroško: stəzda˙, g. plur. sta'z, stəza' ali stəzi', napaka je stə˙z ali celo ste'z; stsl. stьdza, stьza; koren stigh, *στείχω steigen*, od koder je tudi stəgna˙ *triebweg* (Valjavec, prinos I. 44: stəgné = sto'gne); ste'gnò, s. ste.gno, p. ścięgno pa je v rodu z nemškim *Schinke, Schenkel*, ter je iz starišega stęgno, in to iz skingno. Po Mikl. bi veljalo to le o serbski in poljski besedi, ali tudi naša ste'gnò ne more biti iz stsl. stьgno; to bi dalo le stəgno˙.

Šə˙y̥, šəva˙, bolje šva˙ *Naht;* Dalm. Joan. 19c: »suknja pa je bila prez ṣva, od vèrha doli setkana.« Napaka je šiv, šiva.

Ščəbəta'tì, ščəbəta'm ali ščəba'čem *plappern.*

Ščəmê'tì, ščəmi' = skəlê'tì, skəli'.

Ščə˙p, ščəpa˙ *Vollmond;* serb. u.štap, tudi u.žba (iz uštpba), *plenilunium,* ušnuti se (iz uštpnuti se) = ušta.pnuti se *decrescere.* Napačna je pisava šip; beseda nima nič opraviti sè šipo *Scheibe.*

Ščəpce˙ g. ščəpca˙, n. pr. enò ščəpce˙ mó'ke, kar se je prime s tremi persti.

Təča'tì, təči'm *stecken* (itr.); Mat. Kastelec, Neb. cilj, str. 165: »te hudobe, katere notri tačè.«

Təka'tì, təke˙m, təka'łəc, təka'łca, stəka'tì itd.; po staro: tkatì, sətkatì; Dalm. 2. Mos. 26b: »setkan«, Jez. 38a: »tkalèc«, in marg. »tkalc«.

Təkma˙ mê'nj'atì t. j. brez pridaje.

Təkmə˙c, təkməca˙ *aemulus;* təkmova'ti.

Təlê'tì, təli', tudi: tlê'tì, tli' *glimmen.*

Təma˙ g. təmé˙; təma’n, -mna˙, -mnô’; təmni‘ca; təmni‘tì se. (146)

Tə˙šč, təšča˙, təšče˙ *nüchtern;* otəšča‘tì se, na təšče kaj malega vžiti.

Və˙n, iz tega je nastalo u˙n, kaker u˙š iz vəš, ugna‘tì iz vəgna‘tì, du‘rì iz dvəri itd. Pred začetnim *u* pa se navadno govori v naši slovenščini nekak *v*, na Kranjskem *v̹*; tako je nastalo v̹u˙n, kar se zdaj izgovarja v̹ù˙n t. j. v̹ə˙n. Potemtakem se ta besedica prav piše, kaker so jo vedno pisali v 16. stol.: vun, ali pa: un, kaker um za vum; ravno tako: vunê’ (Dalm. vuni t. j. vu‘nì), vuna’nj’ì, ali unê’, una’nj’ì itd. To poterjuje tudi zu‘naj t. j. izvunaj. Ke bi bilo prav ven t. j. və˙n, bi se reklo izva‘naj. Pisava ven je torej napaka, in ako se to izrekuje kaker nemško *wenn,* je trojna napaka. Iz tega je nadalje očitno, da je tolikanj priljubljena nova beseda izvanreden v naši slovenščini gerdo napačna. Z ozirom na to, da se govori v narečji Dainkove slovnice zvün, bi se moglo pisati izvunreden; v knjižni slovenščini imamo pa za štajersko zvün besedico razen in bi torej mogli reči razənré‘dən. Za razen se piše tudi razun ali razven, kar zopet ne velja; besedica pač ni sestavljena iz razvun, ker jo že Bohorič piše razen, temuč je ali to kar -razən v sestavi na’razən, ali je morebiti iz razm (kar bi bilo dalo serb. razma) in to iz razmi (kar je ohranjeno v hervaščini), to pa iz stsl. razvê. Potemtakem je treba pisati ali razenreden ali iz-

(146) *Napak se bere tema, kaker nemško Thema (θέμα). Pridevnik təmə˙n bi imel v določni obliki pač ta’mnì, -a, -ò, ali ne spominjam se, da bi bil to kedaj slišal.*

vunreden, ali pa lepše in krajše izreden, kar ima tudi stara slovenščina (izdrędьnъ *eximius, bonus*) in ruščina (izrjadnyj *ziemlich gut*).

Žə·knò *Offenloch*, bi se imelo prav pisati žùknò·, kar je iz žvokno, kaker stùrì·t iz stvorì·t.

Tako smo našteli vsaj večinoma tiste besede, v keterih ni vsakemu lehko vedeti, ali naj bere *e* za pravi *e* ali za nedoločni glasnik.

Polglasnik in a.

(Cv. X. 8, 9bc.)

O besedi den morebiti mnogi še vedno mislijo, da je taka prava in dan le pripuščeno zavoljo splošne rabe, kaker se je nekje bralo, da bi bilo sicer prav pesji, vender se naj piše: pasji, ker je tako navadno. Ne vem, kako bi se zadosti načudil jezikoslovcu, ki more kaj takega terditi. »Pesji den« bodi prav v narečjih, kjer se tako govori; ali iz tistih narečji se naša knjižna slovenščina ni porodila; ona je tam doma, kjer se pravi »pa'sjì da'n«, in po pravici se tako pravi. Res se je v stari slovenščini ь nadomeščal z *e*, dьnь: den, ali ъ se je ob enem nadomeščal z *o*, mъchъ: mochъ. V naši slovenščini pa sta se ь in ъ zenačila v en glas in ta je torej po pravici nekaj srednjega mej njima: ə; ne more se torej primerno spreminjati ni v *o* ni v *e*, temuč le v to, kar je mej njima v sredi, v *a*. Kaker potemtakem pri nas ni prav moh in zamošək, temuč ma'h in zama'šək, tako ni prav den in pesji, meša in mešnik, temuč da'n, pa'sjì, ma'ša, ma'šnìk itd.

Iz tega je očitno, da je napaka tudi tisti imenitni prišedši za stsl. prišьdъ. Prav bi bilo priša'dši; primeri poša'st (iz pošьstь t. j. po-šьd-tь). Ali *d* pred *š* ni lehko izgovarjati; južni Sloveni so si

pomagali spremenivši besedo po analogiji velike množine participijev na -vši v: prišavši, in tako, namreč prìša'ₑvšì bi se prav izgovarjalo tudi pri nas in pisalo kaker v hervaščini: prišavši. Stari Vramec je to pisal po svojem kajkavskem narečju tudi na -vši, seveda pa z *e*: priševši (postilla II. 76), kaker piše tudi den, deen itd.

Napaka je dalje tisti romantični zašepne, ki se prikazuje semtertja v novejši beletristiki, blizu v pomenu starega zašəpta'. Od šəpta'tì ne moremo prav delati po II. versti: šépniti; to bi bilo od šépati *hinken*. Najbolj gotovo bomo zadeli pravo, ako poiščemo dotično hervaško obliko, da vidimo kako se tam povdarja; nato pogledamo, ketera druga tudi pri nas navadna podobno napravljena beseda se enako naglaša in pomislimo, kako se tista beseda pri nas izgovarja; sklep je potem legak. Za naše šəpta'tì ima torej hervaščina ša.ptati in zraven ko verb. perf. ša.nuti, ša'nêm. Ravno tako se naglaša tudi ga.nuti, ga'nêm; to je naše: gəni'tì, ga'nem; ma.knuti, ma'knêm, naše: -məkni'tì, -ma'knem; da.hnuti, da'hnêm, naše: dəhni'tì, da'hnem. Sklep: ša.nuti, ša'nêm je po naši izreki: šəni'tì, ša'nem. — Jasniša, dasi menda menj navadna oblika je v hervaščini: ša.pnuti, ša'pnêm, kar bi dalo pri nas: šəpni'tì, ša'pnem, primeri: ka'ne in nenavadno: ka'pne. —

Nove besede se pri nas prikazujejo vsak dan. Ravno kar sem bral nekje o somišljenikih, »ki nas počeščajo s priznavalnimi« itd. Jaz ne vem, kako gosp. pisavec izrekuje »počeščajo«, pa mislim, da najberž z naglasom na korenskem zlogu, kar bi bilo pač tudi prav; prim. pùsti'tì pa pu'ščatì. Ali ako je ta naglas pravi, ne more biti pravi glas *e*. Gosp. pi-

savec je mislil brez dvojbe na nemško *beehren;* počeščati bi bil torej imperfectivum ali frequentativum od počastiti, kar pišejo »nekaterniki« z *e*: čestiti, v participiju češčen seveda tudi »vsakaterniki«, le kak suspectus »malokadornik« bi vtegnil strahoma zapisati kje kak skrit »počaščen«. In vender, kedor piše dan in danica, lan in lanú in lanén, mah in mahú in mašíti, ta piše dosledno prav tudi čast in častí in častiti; in ako ima zamašiti participij zamaše·n, ima počastiti: počašče·n. Navadno se res sliši le: češče‘na in češče‘nje, kaker se sliši tudi je·z za ja·z in tj’e· za tj’a·; kratki *a* se more za j, č, *ž*, š po češkem načinu spremeniti v *e*. Ali nigdar se to ne zgodi z dolgim *a*. Ako ima, kaker smo rekli, pùsti‘tì imperf. pu‘ščatì in hočemo po tem zgledu napraviti imperfectivum k počasti‘tì, more biti ta le: poča‘ščatì. Kedor bi pisal jez nam. jaz, ali želujem nam. žalujem, ta bi smel pisati počestíti nam. počastíti; počáščati pa bi moralo ostati na vsak način, razen da bi bila morebiti boljša oblika po šesti versti: počaščeva‘tì, kaker pravimo tudi kəršče va‘tì, očìščeva‘tì, ne kər‘ščatì, oči‘ščatì; v tem primeru bi se smelo pisati tudi: počeščevati, počeščujejo, dokler pripuščamo: češčen in češčenje. — Zraven poča‘ščatì, pa je res da mogoče tudi počé‘ščatì, kar bi bilo ali od adj. čest stsl. čęstъ *densus,* ali od subst. čest stsl. čęstь *pars, fortuna.* V enem primeru bi pomenilo počéščati *verdichten* ali *häufig machen,* v drugem pa *verteilen* ali *beteiligen.* Poslednji pomen bi bil na dotičnem mestu sicer nekako primeren (cf. pričeščati *communicare*), ali vender ni verjetno, da bi bil g. pisavec res ta pomen in to besedo imel na misli. —

So torej primeri, kjer dandanašnji tudi v kratkem zlogu po pravici stoji *a* za stari nedoločni glasnik, ali še več primerov je, kjer se *a* po krivici stavi namestu ə. Po pravici se rabi *a* v primerih, ki se opirajo na nominative z dolgim *a* za ь ali ъ v korenu. Razen gori omenjenih besed spadajo sem še: ma'ša, maševa'tì; pa'nj', panj'a', panj'jé'; sa't, satu', satovjé'; sva'st, svasti', *soror uxoris;* ta'st, tastu'; va's, vasi', vasova'tì. V drugih primerih se v nenaglašenih zlogih ohrani ə, dasiravno se spreminja, ako dobi tak zlog dolg naglas, v *a*; morebiti ne bo čisto odveč, ako dotične besede tu posebe naštejemo. Te so!

Da'hnem, da'hneš, da'hne itd., pa: dəhni'tì, dəhnì'ł, dəhni'la, dəhni'lò, dəhni'lì, dəhni'la; enako v sestavah: izda'hnem, oda'hnem se, pa: izdəhni'tì, odəhni'tì, odəhnì'ł, odəhni'la, odəhni'lò itd. Kjer stoji tu in v naslednjem ə, se piše v vsakdanji pisavi po današnjem načinu prav *e*: odehniti, napak *a*: odahniti itd.

Ga'nem, ga'neš, ga'ne se itd., pa: gəni'ti, gənì'ł, gəni'la, gəni'lò, gəni'lì, gəni'le, gəni'la; sestava: zga'nem, zgəni'tì, zgənì'ł itd. Druge sestave gube korenski samoglasnik: na'gnem, nagni'tì; ó'gnem, ogni'tì, pregne'm, pregni'tì, ugne'm, ugni'tì. Za ugne'm se sliši v istem pomenu tudi vga'nem; vga'nem, vgəni'tì, vgənì'ł, vgəni'la v pomenu *erraten* pa je pervotno drugega korena: gad ali gat; vender je dandanašnji pri nas beseda taka, kaker bi bila od korena gъb, zato tudi imperfectivum vgi'batì.

Ka'snì, ka'sna, ka'snò, *der die das späte,* ka'šnj'ì, -a, -e *(comp.),* preka'sən, preka'sna, preka'snò, zaka'snìł, zaka'snìlò; pa: kəsa'n,

kəsna˙, kəsnȏ', kəsnȇ'jì, -a, -e, zakəsni'm, zakəsni'tì.

La'hkì, -a, -ò, la'žjì, -a, -e, la'žje = la'glj'e, na la'hkò, prela'hək, prela'hka, prela'hkò, la'jšatì; pa: ləga'k, ləhka˙, ləhkò', ali ker se je tu ə zaradi terdega ł pred sabo spremenil v *o* (ali *u*): loga'k, lohka˙, lohkȏ' (ali luga'k itd.).

La'ž, la'žem, pa: ləži', ləga'tì, ləga˙ł, ləga'la, ləga'lò, ləžnj'ì˙ṿ, ləžnj'i'va, ali: loži', loga'tì, loga˙ł, loga'la, loga'lò, ložnj'ì˙ṿ, ložnj'i'va itd. (ali: luži', luga'tì itd.) Oblike *z o* nahajamo *že* v 16. stol., tako v Trub. post. I. 45: neoblogan, 55: logainja, 215: lohak. Potem je prešel celo v naglašene zloge: ló'žjì, -a, -e, kar se mi v knjižnem jeziku ne zdi posnemanja vredno. Oblike *z u* pa bi bile vtegnile nastati iz takih sè sonantnim terdim ł, łži, łgati, łhka. Take oblike so se v 17. stoletju začele izrekovati: uži', uga'tì, uhka˙, kar je pozneje od oblik kaker la'ž, la'hkì vnovič dobilo l: luži', luga'tì, luhka˙. Za knjižno slovenščino bi take oblike ne bile, ker bi se morale pisati lelži, lelgati, lelhka; pač pa bi bile one *z o* ravno tako opravičene kaker volk za stariše vəłk itd.

Ma'knem([147]) v sestavah: odma'knem, prema'knem, prìma'knem, ṿma'knem, zama'knem; odma'knj'en, -a, -ò; zama'knj'en, zama'knj'enj'e itd.; pa: odməkni'tì, odməkni'la, odməkni'lò; preməklj'ì˙ṿ, preməklj'i'va itd.

Pa'hnem, pa'hneš itd.; sestave: izpa'hnem, odpa'hnem, zapa'hnem; izpa'hnj'en itd.; pa'-

---

([147]) *Trubar, Ps. 50, str. 95 b: »De vas kei tiakai ne maknem«.*

hatì (zvejano žito); pa: pəhni'tì, pəhnì'ł, pəhni'la, pəhni'lò, zapəhni'tì itd. ([148])

Pa'sjì, -a, -e; pa's (gen. pl., cf. P. Rogerij, Palm. emp. I. str. 344: »Leu, kadèr se od lóucou inu páass pregajna, tedaj se naskriva«); pa: pə's, pəsa', pəsogla'vəc, pəsova'tì itd.

Sa'hnem (Dalm. Jez. 16a: »vode v' Nimrimi posihajo, de senu sahne inu trava vene«); sestave: izsa'hnem, osa'hnem, posa'hnem, presa'hnem, razsa'hnem, ̨vsa'hnem; pa: səhni'tì, izsəhni'tì itd., ̨vsəhnì'ł, ̨vsəhni'la, ̨vsəhni'lò; izsəhə'ł, izsəhla', izsəhlò; prim. Dalm. Ec. 37b: »naše kosty so izsahle«, Ozea 9b: »ossehle persi«, Jer. 14a: »ker se je zemla rezsàhla«.

Ta'knem v sestavah: dota'knem, izta'knem, nata'knem, pota'knem, preta'knem, prìta'knem, spota'knem (napaka je: izpodtaknem), ̨vta'knem, zata'knem; pa: dotəkni'tì, dotəknì'ł, dotəkni'la, dotəkni'lò, spotəkni'tì itd.

([148]) *Velevnik se ravna glede naglasa v tej in vseh takih besedah po nedoločniku in opisnem deležju (ne po sedanjiku): »pəhni'tì, pəhnì', pəhni'va, pəhni'ta, pəhni'mo, pəhni'te.« Ni prav torej, kaker se moli po mašah: »v peklensko brezno páhni!« Kedor je lat. »in infernum detrude« tako prevel, je sicer prav čutil, da bi bila »ṿ pəkə'ḷ pəhnì'« retorično premalo zveneča konkluzija; zato je »pəkə'ḷ« opisal s »peklensko brezno« in »pəhnì'« spremenil po sedanjiku v »páhni«. Prav bi bilo po moji misli, ke bi bil pustil »pəkəḷ« pri miru (samo da bi gospodje ne izgovarjali πέκελ), za arhangelja Mihaela pretrivialjno »pəhnì« (ali páhni) pa nadomestil z dostojnišo besedo »pogrê'znì«.*

Ta'mnì, -a, -ò; preta'mən, preta'mna, -ò; sta'mnìlò se je (v resnici teh oblik nisem slišal, ali naše naglaševanje mislim, da bi jih terjalo); pa: təma˙, təma'n, təmna˙, təmnô', təmni'tì se.

Ta'nkì, -a, -ò, ta'nj'ì, -a, -e, ta'nj'šì, -a, -e, ta'nj'šatì, sta'nj'šatì, tudi: stanj'ševa'tì, stanj'šu'jem, preta'nək, preta'nka, preta'nkò, nata'nkò (napaka je natanek, ali celo natank za nata'nčən; nata'nkò, je opravičeno le ko adv. iz »na ta'nko«, od koder se izpeljuje potem adj. sè sufiksom ьнъ: nata'nčən); pa: təna'k (ali tənə˙k), tənka˙, tənkô', tənkí', tənké', tənka˙; tənči'ca (torej piši: tenčica, ne: tančica! Sploh se v vseh navedenih primerih po krivem piše *a*, kjer se govori ə, tako dolgo, dokler ne pišemo *a* za ə tudi v vseh ostalih.

Ako imamo potemtakem z domačimi, sploh navadnimi takimi besedami toliko težav, pač ni da bi se čudili, ako vidimo, kaj se godi s tistimi, ki jih izposojamo iz drugih slavenskih jezikov. »Šedši« in »šepne« smo vže obsodili; oglejmo tu še eno podobno. Znana »pesnitev« se začenja z besedami: »Čilim péster tke Firdûzi«, kar ni vse vkup tursko ali perzijansko; poleg »tke« je tudi »péster« (t. j. pisan) domačega, slovenskega korena, prav tega kaker »pisati«, celo deblo pa imamo ohranjeno v besedi »postərų«. Poslednjo piše Vodnik (pismenost 28): »postrev ino postreva«, Dainko 58: »postrýga«; po Valjavcu (prinos I. str. 115, 96, 89) se naglaša: postrva˙, postrvi'ca, postvrka˙; *o* stoji očitno namestu starega ə: pəstərva˙, morebiti po vplivu predloga »po«, na keterega se je mislilo pri pervem zlogu, potem ko ljudstvu koren besede ni bil več jasen. Vender je mogoče tudi, da je iz starega pəstra˙, pəstró˙ (rusko: pestrá, pestró) nastalo vsled

prenesenega naglasa: p o'st r a, p o'st r ò, kaker je d o'n ə s iz d ə n ə's, p o'p ə r iz p ə p ə'r. Od tod bi bil prešel *o* tudi v primere, kjer dotični zlog nima naglasa: p o s t ə r v a; po tem bi se bil vgnjezdil pa še v tiste, kjer je bil ta zlog pervotno naglašen, da bi se bilo torej reklo: «p ó's t ə r, p ó's t r ì, -a, -ò, (rus. péstr, pëstryj itd.), kaker se govori tudi l ó'ž j ì (nam. l á'ž j ì). Pravi glas pa bi bil, ako je bil naglas tak, kaker ga ruščina kaže, p a's t ə r, p a's t r ì, -a, -ò (primeri: z a'l ì, -a, -ò ko določno obliko k z ə'ł, z l a', z l ò', stsl. zъlъ). P é s t e r bi potemtakem, ako bi bilo pri nas res kje v navadi, v knjižni slovenščini vender le toliko veljalo, koliker p é s j i nam. p a's j i itd.

S tem bodi končano naše premišljevanje o novoslovenskem »polglasniku« ə in napakah, ki se delajo v tem oziru v izreki in tudi pisavi naše slovenščine.

O novejših naših nedoločnih samoglasnikih, zlasti è, ì, ù, ò.

(Cv. X. 9 c d, 10 b.)

Prestopimo h kratkemu ě, to je tistemu samoglasniku, ki se dandanašnji v navadni izreki in pisavi ne loči od »polglasnika«, po staro pa je bil vsaj v kranjskih narečjih enak nekoliko zamolklemu *i*, kar bi bila tudi dandanašnji prava izreka v knjižnem jeziku. V 16. stol. se piše ta glas navadno z *i*, včasih z *e*; v natančni znanstveni pisavi pa bi bilo najprimerniše znamenje *è*. Stoji pa povsod v kratkih zlogih, keteri imajo, ako dobe dolg naglas, *ê*, to je nekak dvoglasnik, ki se iz *e* preliva ali zožuje v *i*; zato moramo prav za prav skupaj govoriti o *è* in *ê*.

Glasova *ê* in *è* se slišita pri nas v tistih primerih, kjer ima stara slovenščina ě, hervaščina pa *ie* (*ije*) ali *je*. Stojita lahko v korenih kaker tudi v končnicah.

Preglejmo najprej dotične končnice. Te so: pri deblih na ъ (iz *o*) loc. sing. in plur.: rabě, raběhъ, pri deblih na *o* tudi nom. voc. acc. dual.: selě, selěhъ, selě, pri deblih na *a* dat. loc. sing. in nom. voc. acc. dual.: rybě; pri osebnih zaimkih dat. loc. sing.: mъně, tebě, sebě, nom. dual.: vě; v zaimski sklanji instr. sing. masc. neutr.: těmъ, dat. instr. dual., gen. dat. instr. loc. plur. za vse tri spole: těma, těhъ, těmъ, těmi, těhъ, za neutr. in fem. tudi nom. acc. acc. dual.: tě; dalje comp.: dobrěi, dobrějši, in, izpustivši, kar se do zdaj ni ohranilo, glagoli 3. verste: uměti, viděti, in razni adverbiji: blizě, utrě, vъně. V vseh teh primerih bi morali v naši sedanji slovenščini znanstveno natančno pisati, ako je dotični zlog kratek, *è*, ako je dolg, *ê*: na gra'dè, na gradê'h, na se'lè, na sé'lèh, ri'bè, dvê' ri'bè, dvê' glavê', me'nè, te'bè, se'bè, tê'ma, tè'h, tè'm, tê'mì, močnê'jšì, teža'vnèjšì, umê'tì, vi'dètì, bli'zè, ju'trè, unê'. To poterjujejo tudi tista narečja, ki imajo za kratki ě, ne *i*, temuč *e*, kaker beneško, kjer se govori: par malne, na tnale, v trebuse, na praze, par potoce, po liete, po miesteh, mené (tudi dat. in loc.) itd. (cf. Klodič, O nar. ven. Slov.), in herv.-kajkavsko, v keterega starem slovstvu beremo n. pr.: k mene, k tebe, na stole moiem vu moiem kraleustve, moguč vu deleh i vu rečéh, itd. Pri nas je v knjigah 16. stol. očiten le dolgi *ê*, ki se piše na koncu besed *ei* ali *ej*, v sredi tudi le *é* ali *e*. V loc. je bil ohranjen tisti čas dolgi *ê* pri imenih z ' na poslednjem zlogu, ako ni stal neposredno pred dotičnim samostavnikom predlog, ki bi bil naglas ' k sebi potegnil; taki primeri so: listê', mesê', zlatê', in z restituiranim gutturaljem nam. sibilanta: »blagê', duhê', okê', vukê'. Tako tudi za

topljenimi soglasniki, kjer je stara slovenščina ě nadomeščala z *i*: m o r j ê', p o l j'ê', s ə r c ê'. Zategnjeno naglašene končnice so se ohranile tudi, kjer stoje imena neposredno za predlogi, ker naglasa ' predlog ne more premekniti: h r a s t j ê', k l a s o v j ê', o r o ž j ê', p e - č o v j ê', p r e v z e t j ê', t ə r s t j ê', v e s e l j'ê'. Tudi v plur. loc. ima *ê* naglas ' v vseh besedah, ki naglašajo končnice: b o j ê'h, d v o r ê'h, k o n j'ê'h, l o n c ê'h, n o r c ê'h, s t r o p ê'h, š o t o r ê'h, v o g l ê'h, b o g ê'h, g r a d ê'h, l i s t ê'h, z i d ê'h, s ə r c ê'h. Vsi ti primeri se nahajajo pri Trubarju in Dalmatinu z *ei*, *ej* ali *e* pisani. Glej tudi: V. Oblak, Zur Geschichte der nom. Declin. in Slov., Arch. XI. 534, XII. 382 id. —

Iz navedenega je očitno, da za našo slovenščino ne velja več staroslovenski zakon, da mora v končnicah za topljenimi soglasniki *i* stati namestu ě. To poterjuje tudi zopet beneška slovenščina, kjer se govori kaker: n a t n a l e, tako tudi: p a r k r a l j'e, in herv. kajkavščina, v ketere starih knjigah beremo kaker: d e l e h, s t o l e h, g r o b e h, tako tudi: k o n j'e h, k r a l j'e h, g r a d i č e h, d u g o v a n j'e h, kaker (v dat. loc. sg.) ž e n e, v e r e, m a j k e, tako tudi: z e m l j'e, d u š e, p r o š n j'e itd. Potemtakem moramo sklepati, da ima v naši slovenščini v vseh gori navedenih primerih edino *ê* ali *è* pravico, ne pa (razen v zaimku 3. os.) *i* ko tak. Ali naši stari so z *i* pisali glas *è*: č l o v *i* k, d *i* v i c a, l *i* p o t a za č l o'v è k, d è v i'c a, l è p o't a; zato je bilo dosledno prav tudi: ž e n i, v e r i, z e m l j i, d u š i, t n a l i, d e i l i h, k r a l j i h za: ž e'n è, v é'r è, z e'm l j'è itd. Zdaj pišemo: č l o v *e* k, d *e* v i c a, l *e* p o t a; dosledno bi morali torej tudi: ž e n *e*, z e m l j *e*, d e l *e* h, k r a l j *e* h, ne pa: ž e n i, z e m l j i, d e l i h, k r a l j i h. In vender neketeri učeni ljudje dandanašnji cvilijo *i* v takih konč-

nicah, da kar skozi ušesa leti! Prav posebno veselje pa imajo *z i* v dvojini, kjer se vtegne slišati celo *z* dolgim povdarom: »Dve osebi bilí sta«.(149) Seveda bi imel tudi tu v dolgo povdarjenem zlogu le *ê* pravico, v kratkem pa *è*. Res je ohranjen ě v neketerih narečjih do današnjega dne in se tudi pri Dalm. bere nekoliko krat v »dvej gubej« (d v ê' g ù b ê') in enkrat (Ec. 41 b) v »dvej glavej« (d v ê' g l a v ê'). Pričakovalo bi se tudi: d v ê' r o k ê', d v ê' n o g ê', ali Mat. 18 a stoji: »dvej roki, dvej nogi« (t. j. r o'k è, n o'g è). Kuzmič pa ima v resnici: d v ê r o k ê, d v ê n o g ê, (150) kaker se govori, na Dolenjskem vsaj, še dandanašnji, ako se dvojina povdarja. Sicer rabimo, kar bi pisatelji ne smeli pozabljati, množino tudi za podvojne telesne ude: »nogé me bolé«, ne: »nogi me bolita«, in velja celo stari dualj o č i za pluralj, tako da je bilo treba

---

(149) *Nič bi se ne čudil, ke bi se bralo v kaki mladi nadepolni »spesnitvi« n. pr. tako:*

»Kaj raste tam gori na gori lepo?
Kaj v jasno prekrasno se spenja nebo?
Dve smreki visoki, dve hoji moční,
Dve bukvi košati, dve brezi svetlí,
Ki lepših na božjem svetu ní!«

In skoraj da bi se težko kedo spomnil, da je »m o č n í, s v e t l í« napačno, »n í« seveda prav za prav tudi; prav bi bilo »m o č n ê', s v è t l ê'« in tako tudi »n ê'«.

(150) *Tudi Trubar: »duei rokei, nogei, okei«; »t e i d u e i r y b i« (pa berž zraven Mark. 6: »t e d u e i r y b i«). Luk. 9 ima celo: »t y d u e i r y b i«. Kako naj si razlagamo ty? Jaz bi dejal, da kaker Mark. 6 D: »na t y seleni traui«. V tem primeru ni mogoče brati t í', temuč le ali t ê' ali t è (t ì). Prav tako mora biti tudi v onem.*

za dualj nove oblike, po staro in pri Kuzmiču o k ê, zdaj o č é's è.

Končnicam z *ê* ali *è* prištevam tudi neketere padeže sestavljene sklanje, g., d., l. sing. masc. in d. sg. fem., ki v stari slovenščini niso imeli vsi ě. Res, da sta *ê* in *è* v z l ê g a, m a'l è g a itd. mlajša od *ê* in *è* v s v ê t, s v è t a', ali vender sta s tema ista glasova. To sem obširniše dokazoval na platnicah Cv. VII. tečaja. Zoper to in neketere druge moje misli se je odločno izrekel dr. V. Oblak v XII. zv. Jagićevega Archiva, pa ne da bi bil navel moje dokaze ter jih skusil ovreči. Da bi mogli bravci omenjenega časopisa sami soditi, sem nato jaz, koliker znam, tudi po nemško napisal svoje dokazovanje ter je poslal prof. Jagiću s prošnjo, da je da natisniti, ako se mu zdi vredno. *(To se je zgodilo v XIV. zvezku Archiva.)* Dr. Oblak pa je mojemu spisu dostavil svoje vgovore in nasprotne dokaze. Prav! Meni je le za to, da najdemo resnico. Ta je namreč, vsaj v primeru, o keterem je tu govorjenje, za določbo prave izreke v knjižni slovenščini zadosti važna. Ako je resnica, kar dokazujem jaz, se prav bere -è g a, -è m ù, -è m, -è [j]; ako je resnica, kar uči dr. Oblak, potem moramo izrekovati s čistim *e*: -e g a, -e m ù, -e m, -e j, ali se pa verniti k nekedanjemu -ì g a, -ì m ù, -ì m, -ì, tudi v pisanju . . . ([151])

([151]) *Nadaljevanje tega spisa se ni doveršilo in se tudi ne bo. Primerno se mi zdi, da se tukaj preterga ter se zaradi nekolike spremembe postavi sem gori omenjena nemška pravda z dr. Oblakom. Pravopis je v pervem delu pervotni, stari; pa tudi v drugem še ne natisnjenem se nisem mogel odločiti za moderni nemški slonov nos ß.*

Ueber einige schwierigere Fragen der slovenischen Laut- und Formenlehre.

Im XII. Bande dieser Zeitschrift hat Herr Oblak meiner Erklärung einiger Wortformen des Slovenischen in ablehnendem Sinne Erwähnung gethan. Es dürfte vielleicht trotzdem manche Leser interessiren, meine Gründe näher kennen zu lernen, umsomehr, da ich hoffe, nach wiederholter Prüfung für meinen Standpunkt auch manches Neue beibringen zu können. Vorausschicken muss ich eine kurze Uebersicht der slovenischen Vocale und Erklärung der Zeichen, deren ich mich zur Darstellung der wesentlichen Unterschiede derselben, sowie einiger Consonanten, bediene.

Altslov. ъ und ь sind im Nsl. in einen einzigen unbestimmten Vocal zusammengefallen. Ich bezeichne denselben mit *à*. In langen betonten, und wohl auch in einigen Fällen in unbetonten kurzen Silben wird daraus ein reines *a*: *vàs, pàs, dànàs; pásji, ḍán; daníca, daní se.*

Kurze *i* und *u* sind in den meisten Fällen unvollkommen gebildete Laute, die heutzutage in der Mehrzahl der Dialekte vom unbestimmten Vocal nicht mehr unterschieden werden und in ähnlicher Weise schwinden, wie nach Leskien ь und ъ im Asl. Da jedoch für die Schriftsprache die Lautverhältnisse des XVI. Jahrh. massgebend sind, müsste in der gebildeten Aussprache dieser

beiden Laute der Unterschied von einander sowohl als von *à* festgehalten werden, wie es das Volk wenigstens in einigen Gegenden auch noch thut. Ich schreibe dieselben *ì* und *ù*.

Von *ì* wurde schon im XVI. Jahrh. kaum unterschieden der Laut, der in kurzen betonten und unbetonten Silben asl. *ě* vertrat. Ich schreibe dafür *è*: *svèt* (consilium), *svètá* (mundi); unsere Alten schrieben meist *i*.

Dem analog wurde langes *ô* verkürzt zu einem Laute, der nach und nach mit *ù* zusammenfällt. Ich bezeichne ihn mit *ò*: *inò, pròtì, gòrje;* unsere Alten schrieben dafür *u*.

Heutzutage ist auch *è* und *ò* in den meisten Dialekten vom alten unbestimmten Vocal nicht zu unterscheiden. Für die gebildete Aussprache müsste auch hier das XVI. Jahrh. massgebend sein. Bei Angabe der gewöhnlichen volksthümlichen Aussprache werde ich im Folgenden statt der fünf verschiedenen Zeichen à, è, ì, ò, ù nur eines, und zwar ɐ, anwenden.

Die voll und rein auszusprechenden kurzen Vocale bleiben ohne diakritisches Zeichen: *brat, sklep, snop, igla, uhat.*

Lange *a, i, u* schreibe ich, wenigstens wenn der Accent unbezeichnet bleibt, mit *á, í, ú: pisála, puščáva, molímo, neúmnež.*

Das lange *e* ist drei- oder gar vierfach, und beiläufig ebenso auch langes *o*. Reines mittleres *e* kommt als Länge nur in Fremdwörtern vor. Ich bezeichne es mit einem Punkt oberhalb links: *d˙ečko* (aus dem Kroat.). Das breite *e* und parallel damit das breite *o* sind neuere Dehnungen, die unbezeichnet bleiben: *žena, peta, voda, roka,* im Nothfalle aber mit einem Punkt unterhalb links bezeichnet werden könnten: *ž.ena, p.eta,*

v.oda, r.oka. Das in Fremdwörtern vorkommende reine mittlere *o* bekäme den Punkt oberhalb: *S˙odoma, Gom˙ora.* Ausserdem sind *˙e* und *˙o* bekannte Interjectionen; als eigentliche Sprachlaute kennt sie das Slovenische also nicht. Dagegen sind *.e* und *.o* sehr häufig. Sie entstehen aus altem *e* und *ę*, *o* und *ą* in Silben, die den von der folgenden Silbe zurückgeworfenen Accent tragen.

Enges *e* ist doppelt; das mit *i* beginnende schreibe ich: *é*, das mit *i* schliessende: *ê*. Ebenso enges *o*; das mit *u* beginnende bezeichne ich mit *ó*, das mit *u* schliessende mit *ô*. *é* entspricht altsl. ursprünglich betontem *e* und *ę*, *ó* desgleichen altsl. *o* und *ą*: *léd, svét* (sanctus), *kóža, móž; ê* entspricht in den meisten Fällen altsl. *ě*: *lêt* (annorum), *svêt* (mundus); die Alten schrieben dafür häufig *ei, ej; ô* entspricht böhm. *ů*; es wird vielfach als volles *u* gesprochen, wie es in der älteren Litteratur auch mit *u* geschrieben wurde. In der gebildeten Aussprache wäre es mit dem meisten Rechte ein sehr tiefes, dem *u* sich näherndes *o*. Es beginne mit einem engen kurzen *o*, das unvermerkt in *u* übergeht; im Küstenlande wird es hie und da auch als nahezu diphthongisches *ou* gesprochen: *Bôg, nôg* (g. pl.), *pokôra* u. s. w.

Dem *é* und *ó* entsprechen als Kürzen *e* und *o*, dem *ê* und *ô* hingegen *è* und *ò*, wie oben erwähnt. Jedoch bleiben *ê* und *ô* hie und da auch in kurzen oder besser gesagt verkürzten Silben erhalten: *bêžála, trêbúha* (gen.), *skôzì* (praep.), *zgôlj. ô* ist junge Dehnung des *o*, es wechselt daher mit diesem ab; der gen. *Bogá* hatte nie langes *o*, daher bleibt *o*, und wird nicht etwa durch *ò* ersetzt. Hingegen ist *ê* alte Länge, weshalb es in der Regel nicht mit *e*, sondern mit *è* abwechselt: *svêt,* g. *svètá* (mundus); *svèt,* g. *svêta* (consilium).

Wie für diese verschiedenen Laute, so brauchen wir im Slovenischen auch für die verschiedenen Accente besondere Zeichen.

Die langen Vocale können auf doppelte Art betont werden, indem der Nachdruck entweder auf die erste, oder auf die zweite Hälfte derselben zu stehen kommt. Im ersteren Falle haben wir den gedrückten oder fallenden Accent, den ich durch einen Apostroph bezeichne; im andern Falle haben wir gedehnten oder steigenden Ton, zu dessen Bezeichnung ich einen umgekehrten Beistrich verwende: *mó'ž* (vir), *mó'ž* (virorum), *dá'n* (dies), *dá'n* (datus). Die Längebezeichnung auf *a, i, u* kann in beiden Fällen auch ausbleiben: *da'n, da'n, dni'* (acc.), *dni'* (g.).

Kurze Vocale haben nur eine Art Betonung; ich bezeichne sie mit einem Punkte oberhalb rechts vom betreffenden Buchstaben: *bra˙t, svè˙t.* Die steigende Kürze der štokavischen Betonung, die sich dialektisch wohl auch im Slovenischen findet und durch einen Punkt unterhalb bezeichnet werden könnte: *že.na, vo.da,* ist in Krain und meist auch in den übrigen Dialekten in die entsprechende Länge übergegangen und ist demnach mit ' zu bezeichnen: *že'na, vo'da,* oder genauer: *ž.e'na, v.o'da.*

Meine Accentzeichen entsprechen somit den bekannten serbischen in folgender Weise:

o' = ȏ
o' = ó
o˙ = ȍ
o. = ò.

Die Nothwendigkeit dieser Aenderung für das Slovenische brauche ich nach obiger Darlegung unseres Vocalismus wohl nicht erst zu beweisen.

Von unseren Consonanten haben *l, v, j* eine verschiedenartige Aussprache. Das gewöhnliche mittlere *l*, sowie das labio-dentale *v* schreibe ich mit diesen Buchstaben ohne Hinzufügung diakritischer Zeichen. Zur Bezeichnung des labialen *v*, oder wohl richtiger consonantischen *u*, und des in der Aussprache heutzutage ihm gleichen *l* wähle ich nach langem Herumrathen einen umgekehrten Apostroph unterhalb an den beiden Buchstaben vor oder hinter denselben, je nachdem es gefälliger ausfällt: *pra·v‚, da'l‚, ‚vstva'rìl‚*. Das *j* als selbständiger Consonant bleibt ohne diakritisches Zeichen; als Zeichen der Mouillirung von *l* und *n* wird ihm ein ' beigefügt: *vese'lje* (unterkrainische), *vese'lj'e* (oberkr. Aussprache), *slovê'nj'e* (= slovê'nskò), *Slovê'nje* (= Slovê'ni). Desgleichen verwende ich *j'* als Zeichen der in ganz vereinzelten Fällen vorkommenden Erweichung von t, d, k, g. Im Küstenlande wird *tj'* gleichwie *kj'* zu *č*, *dj'* wird nahezu *j*. In Krain wird aus *tj'* zunächst *kj'* und weiterhin *k*, für *dj'* bleibt *dj*. Die Fälle sind: *tj'a·* (*tj'e·*), *tj'a'kaj, tj'ê'dàn, tré'tj'ì* (neben *tré'tjì*), *dj'a'l‚, kj'ê', drùgj'ê'*.

Endlich habe ich noch über die eigenthümlichen Diphthonge *ol‚* und *àr* etwas zu bemerken. Dieselben sind in betonten Silben lang, auch wenn sie kroat.-serbischen Kürzen entsprechen. Da jedoch das *o* in *ol‚* immer nur kurz ist, so ist es klar, dass hier das *l‚* einem vollen kurzen *u* gleichkommen muss. Ebenso hat auch das *r* in *àr* die Quantität eines kurzen Vocals, ist also mehr als der gewöhnliche Consonant *r*. Demnach werden die Accentzeichen nicht nach *o* und *à*, sondern nach *l‚* und *r* zu setzen sein; eine besondere Bezeichnung der vocalischen Quantität von *l‚* und *r* ist dabei nicht nothwendig: *kàr't, kàr'ma, ko‚l'k, ko‚l'ne.*

In einzelnen Fällen hat auch ursprüngliches *o* die Hälfte der ihm zukommenden Länge an das folgende *l̨* abgegeben: *vo̜l', bo̜l'na.* Dasselbe geschieht bei folgendem *̨v*, wobei das Accentzeichen also nach *̨v* zu setzen ist: *dùho̜v'na.* So erklären sich wohl auch die bei den Auctoren des XVI. Jahrh. gewöhnlichen Genitive auf *ou*: *Bogou* (= bogo̜v') und das Wörtchen *domou* (= domo̜v') für das zu erwartende: *bogú[u], domú[u].* Desgleichen ist in dem Worte *gla̜vnj'a,* das unsere älteren Schriftsteller auch *glounja* schreiben, das *̨v* als ganzer Vocal zu betrachten und somit *gla̜v'nj'a* zu bezeichnen. Das ̨ am *v* und *l* zeigt zugleich den Uebergang oder Hinneigen des vorausgehenden kurzen *a* nach *o*; *zdra˙̨v, ̨vsta˙̨l* lautet meist wie *zdro˙̨v, ̨vsto˙̨l.* Dagegen wird kurzes *a* vor *j* in vielen Gegenden zu *e, zda˙j: zde˙j, dê'laj: dê'lej.* Besondere Zeichen für die verschiedene Aussprache des kurzen *a* sind unnöthig.

Ich kann nun zur Besprechung meiner im »Archiv« beanstandeten Ansichten übergehen.

I.

Vor allem handelt es sich um die Qualität des bei der zusammengesetzten Declination im gen., dat., loc. sing. m. durch Contraction (oder sonstwie) entstandenen Vocals und die Geschichte desselben. Die ältesten Beispiele davon bieten uns bekanntlich die Freisinger Denkmäler in den Worten: nepraudnega, diniznego, zuetemu, vuirchnemo, uzemogokemu, zudinem. Dass wir es da mit einem *e* zu thun haben, das einmal lang gewesen, dürfte wohl Niemand bestreiten; dasselbe gilt von dem *e* in den betreffenden Casus der Possessiva: mega, memu, zuem. In letzterem Falle steht die Contraction aus *-oje-* und somit die ursprüngliche Länge des daraus hervorgegangenen *e*

ausser allem Zweifel. Dieses wird nun aber nicht das mittlere reine *e* gewesen sein, denn dasselbe ist kein slovenischer Sprachlaut; ebensowenig können wir an das breite *e* denken, da sich dasselbe erst neuerdings entwickelt hat und mit der Zurückziehung des Tones zusammenhängt, während in diesem Falle, ich meine im gen. und dat. sg. m. von *môj, tvôj, svôj* wenigstens in Unterkrain noch bis heute die letzte Silbe accentuirt wird. Es muss also das aus der Contraction hervorgegangene *e* nur entweder *é* oder *ê* gewesen sein. Das *meyga* der Laibacher Confessio generalis entscheidet die Frage zu Gunsten des *ê*, und das bei Truber und seinen Nachfolgern bis ins vorige Jahrhundert im Vaterunser erhaltene *sleiga, slejga* für asl. *zъlajego* bestätigt diese Entscheidung vollkommen. Es ist allerdings wahr, dass man vom XVI. Jahrh. bis in die neueste Zeit *zlêga* als gen. eines Substantivum auffasste und von dem vermeintlichen Stamme *zlêg* nach der nominalen Declination weitere Casus zu bilden versuchte, allein ich glaube, dass eine derartige Erscheinung heutzutage einen Sprachkenner auch nicht im mindesten beirren dürfte. Dass sich das ungeschwächte *-êga* nur in diesem einen Worte bis in's XVI. Jahrh. erhalten hat, wird Niemanden Wunder nehmen, wenn er bedenkt, dass es eben ein in einer stereotypen Formel bewahrter Archaismus ist und es sonst kein Adjectivum gibt, das auf der durch Contraction entstandenen Silbe den Ton hätte. Da nun aber durch Verkürzung aus dem *ê* regelmässig ein *è* wird, das im XVI. Jahrh. mit *i* geschrieben wurde: *sveit, svitá,* so ist es ganz selbstverständlich, dass Truber für *diniznego, zuetemu* der Freisinger Denkmäler *danashniga, suetimu* schreiben musste. Es ist also zur Erklärung dieses *i* nicht nöthig, an Analogie-

bildungen nach dem Nom. masc. zu denken. Es lässt sich die Möglichkeit einer Analogiebildung, die ich vor Jahren zugab, auch durch nichts als wahrscheinlich erweisen*; dagegen kann ich gegenwärtig auf einige Punkte aufmerksam machen, die mir jene Möglichkeit vollends auszuschliessen scheinen.

Dies ist erstlich der Wandel der Gutturalen in Sibilanten, der im Gen., Dat., Loc. und nach Analogie derselben auch im Instr. sg. und den obliq. Casus des Plur., kaum aber je im Nom. sg. m.** vorkommt. Das Nom. *-i* kann sonach nicht leicht als mit dem der anderen Casus identisch betrachtet werden. — Man könnte einwenden, die Wandlung sei jüngeren Datums, die Sibilanten aus anderen Casus eingedrungen, wo sie sich lautgesetzlich entwickeln konnten. Das ist möglicherweise richtig, aber etwas schwer zu beweisen. Wie jung oder wie alt die Sibilanten in diesen Formen sind, wissen wir nicht; wir wissen nur soviel, dass sie im XVI. Jahrh. bereits da waren. Ob sie sich eben erst oder kurz zuvor eingenistet, oder ob sie vielmehr damals schon im Schwinden waren, ist nicht zu ersehen. Das Schwinden derselben in Fällen, wo sie ehedem unzweifelhaft gesprochen wurden, dürfte für die zweite Annahme nicht wenig in die Wagschale fallen. — Wenn ferner wirklich die Sibilanten aus anderen Casus in die hier in Frage stehenden eingedrungen wären, warum wäre gerade der Nom. sg. m.

* Der dat. neutr. d o b r u m u, der sich bei Truber finden soll, verdankt sein **u** wohl nicht dem nom. d o b r u, sondern dem **u** der Endung; vergl. das bei Truber häufige m u m u für m i m u, bei Dalm. k i ſ s u l u, p r e d u g u j e, s o r o t a u. dgl.

** Levec führt aus Truber einen Fall an: t a b o z i. (Die Spr. in Tr. Matth.)

verschont geblieben? Und welches waren diese anderen Casus? Nach dem Asl. könnten es nebst dem nom. pl. m. der loc. sg. m. und n., der dat. und loc. sg. fem., der nom. und acc. du. f. und n. gewesen sein. Allein für's Nsl. scheinen gerade die wichtigsten davon zu entfallen, der loc. sg. m. und der dat. und loc. fem., indem wir da wohl von Formen auf *-ojemь*, *-ojeji* auszugehen haben. Die erwähnten Dualcasus kommen gewiss nicht in Betracht. Ebensowenig ist es wahrscheinlich, dass der nom. pl. m. solchen Einfluss auf die obliquen Casus des Sing. gewinnen konnte, wie ihn vice versa gegenwärtig dieselben zum Festhalten der Sibilanten auch nicht zwingen können. Man könnte an die pronominale Declination denken, die im Asl. nebst zwei Worten mit *z* für *g* eine grössere Anzahl von solchen mit *c* für *k* bietet. Aber wie kommt es dann, dass bei Dalmatin beinahe nur *g* zu *z* wird, während *k* (vielleicht mit Ausnahme von *taciga*) sich erhält? — Solange demnach nicht das Gegentheil bewiesen werden kann, glaube ich, dass in den bewussten Casus die Gutturalen auf rein phonetischem Wege zu Sibilanten wurden. Und da die Contracta schon in den Freisinger Denkmälern auftreten, hindert uns gar nichts anzunehmen, dass sie aus einer Zeit stammen, da das Gesetz der Verwandlung der vor ein ѣ zu stehen kommenden Gutturalen in Sibilanten in dem betreffendem Dialekte noch nicht völlig ausser Wirksamkeit getreten war. Wir lassen uns da keinen circulus vitiosus zu Schulden kommen, da wir ja bereits constatirt haben, dass der aus der Contraction hervorgegangene Vocal mit jenem Laute identisch ist, der in anderen Fällen asl. ѣ vertritt. Wenn man sich dagegen auf das böhm. *é*, das poln. harte *e* beruft, so kann ich diesem Einwande keine Berechtigung zugestehen, da

die Contraction offenbar zu einer Zeit vor sich ging, da die einzelnen slavischen Sprachen, ja sogar einander sehr nahe stehende Dialekte derselben Sprache ihre eigenen Wege gingen. Es ist auch sehr leicht begreiflich, dass durch Contraction von *aje, oje* nicht unmittelbar ein weicher Laut entstehen konnte, wie es der das altsl. ѣ vertretende Vocal in den beiden genannten Sprachen bereits gewesen sein muss. Es konnte also dort dieses neue *e* mit dem Vertreter von asl. ѣ nicht zusammenfallen. Im Slovenischen stand die Sache ganz anders, indem sein *ê* eine erweichende Kraft im Sinne des Böhmischen und Polnischen nie besessen hat und dasselbe als ein von *e* nach *i* sich verengender Laut dem zu contrahirenden *aje, oje* gewiss näher stand, als das von *i* nach *e* sich erweiternde *é*. Ich finde es ferner als ganz natürlich, dass das aus *aje, oje* entstandene *ê* dieselbe Wandlung der Gutturalen bewirkt wie das aus *ai, oi* entstandene ѣ oder и. Ich glaube also nicht mit Unrecht annehmen zu dürfen: Hätten wir in den Freisinger Denkmälern einen Gen. von *veliki*, so würde derselbe sehr wahrscheinlich *velicego* oder *velicega* lauten. Ich will zwar hiermit nicht behaupten, dass der Wandel vollständig durchgeführt worden sei; doch lässt sich dagegen nicht der Umstand geltend machen, dass Formen wie *slovênscèga, nêmšcèga* sich nirgends finden; es findet sich auch im Nom. pl. nirgends *slovênscì, nêmšcì*, obwohl man das einstige Vorhandensein solcher Formen schwerlich wird läugnen dürfen.

Dass dem böhm. *é* im Slovenischen nicht *é* und *e*, sondern *ê* und *è* gegenüberstehen, lässt sich auch an anderen Beispielen nachweisen.

Das *ê* in *Dobrếpolj'e* ist nur als Contractionsprodukt aus *oje* zu begreifen; es entspricht dieser

Ortsname somit einem böhm. *Dobré pole.* (152) — Beweisend für uns ist ferner insbesondere das im

(152) *Prof. Nachtigall je opomnil v svoji temeljiti in prepričavni razpravi o Doberdolu in Doberdobu (»Carniola« VIII. str. 183), da moji razlagi imena »Dobrêpolje« iz »Dobroje polje« ne more »povsem priterditi«. Jaz bi bil želel izvedeti, v čem in zakaj ne, da bi mogel svojo razlago ali braniti, ali, če ni drugači, zavreči. Vender naj povem tudi v neznanju dotičnih nasprotnosti nekoliko natančniše, kako si to reč mislim. Beseda »polje« je neutr. sing., ki se rabi s pridevnikom »dobro« še zdaj ko lastno ime, n. pr. za neko polje na »Brezjah«. »Dobrêpolje« je očitno stara oblika za »Dobro polje«; ê v drugem zlogu je torej iz -oje v »Dobroje polje»; prim. »Carskoje selo«, »Novoje vrêmja« itd. Glede naglasa na končnici določnega pridevnika: »Dobrê‘ polje« primeri: »pùstnì˙ to‘rək«, »cvètna˙ nedê‘lja«, »prèsnò˙ ma‘slò«. Na navadno vprašanje »kam greš?« se odgovarja torej: »y Dobrêpolje«. To je bil pervotno seveda acc. sing. neutr. generis. Ali ker se je končnica -oje v navadni rabi po progresivni asimilaciji spremenila v -ô, je ljudstvo začelo obliko »Dobrêpolje« imeti za enotno besedo in sicer za nom. in acc. plur. fem. generis, ter ko taki dodajati ostale sklone: Dobrê’polj, Dobrê‘poljam, Dobrê‘poljah, Dobrê‘poljamì. In ta primer je potegnil za sabo veliko množico krajnih imen, ki so bila očitno sing. neutr., pa se zdaj rabijo skoraj sploh ko plur. fem. generis. Po vsi priliki je hotel jezik s to anomalijo razločiti lastna imena od občih: brê’zje, -a, -u, -em, pa: Brê’zje, Brê’zji, Brê’zjam, Brê’zjah, Brê’zjamì; ga’brìje, -a, -u, -em, pa: Ga’brije, Ga’brìji, Ga’brìjam, -ah, -ami.*

XVI. Jahrh. so häufig gebrauchte Wort *viuda, vivuda,* d. i. *vèvô'da,* wo also dem böhm. *é* von *vévoda* derselbe Laut gegenübersteht wie in der zusammengesetzten Declination. Dass wir hier eben auch eine Contraction des *oje* vor uns haben, ist auf den ersten Blick klar; aber irgend ein unerschrockener Skeptiker wird natürlich auch da allerlei Bedenken vorzubringen wissen. Erstlich die böhm. Nebenform *vývoda!* Aber wenn langes weiches *ě* durchgehends zu weichem *í* wird, darf es doch nicht wunder nehmen, wenn hie und da auch ein hartes *é* zu natürlich hartem *ý* wird. Daraus erhellt, dass auch *dobrýho* durchaus nicht nothwendig als Analogiebildung nach dem Nom. erklärt werden muss. Ein, wie ich meine, ganz unverdächtiges Beispiel dieses Ueberganges hätten wir in *kýž* = *kéž* aus *kedže (jegdaže).*

Aber wenn *viuda* wirklich *vèvô'da* zu lesen ist, wie sollen wir uns das moderne *vó'jvoda,* das im vorigen Jahrh. vorkommende *va'jvoda,* endlich das serbische вȍјвода erklären? Die altslov. und ursprüngliche Form des Wortes ist ohne Zweifel *vojevoda,* russisch betont воевóда. Es ist nun freilich nicht sicher, dass dies die ursprüngliche Betonung wäre, vielmehr scheint von *vo'jevoda* ausgegangen werden zu müssen. Daraus wurde im Serb.-kroat. zunächst wahrscheinlich *вôвода, cf. мога aus мојега; daraus unter Anlehnung an војник, војска: вȍјвода. Dem entspricht unser *vèvô'da* wie dem кȍло unser *kolô',* dem кȍловрâт unser *kolô'v͵rat,* dem зȁповијед unser *zapô'vèd.* Nun hat aber dieser Accent die Eigenthümlichkeit, dass er sich von Präpositionen an sich ziehen lässt; рŷку, нȍгу, вȍду lautet bei uns: *rokő', nogő', vodő',* aber нȁ рŷку, нȁ ногу, нȁ воду, bei uns: *na rő'ko, na nô'go, na vô'do,* desgleichen зȁ облâк: *za ô'blak,* к ȍблâку: *k ô'blakù.* Auch beim

Worte *vèvô'da* zog also einst die Präposition den Accent an sich, in welchem Falle sich *ê* erhalten musste: *k vê'vodì, z vê'vodo, za vê'vodo.* Ich kann zwar diese Form aus alten Büchern nicht belegen, es wird aber trotzdem, wer mit den Gesetzen unserer Betonung vertraut ist, ihre einstige Existenz nicht in Zweifel ziehen können, ja es wird sich dieselbe hie und da wohl bis in's XVII. Jahrh. erhalten haben. Nachdem nämlich die Form *vèvô'da* nach Levec's Ausdrucke zu einem sinnlosen Klumpen *uda* (erhalten in *Udin boršt,* Herzogsforst) zusammengeschrumpft war, konnte sich das Wort nicht anders »wieder aufraffen«, als durch Annahme der nach Präpositionen erforderlichen Form auch für alle anderen Fälle. Aus *vê'voda* (nach der in Steiermark, Unter- und Innerkrain weit verbreiteten Aussprache: *văi'voda*) scheint nun durch Volksetymologie, etwa unter Anlehnung an das Frequentativum von *voditi: -vajati,* die alte Form *vá'jvoda* entstanden zu sein*, die neuerdings durch die serb.-kroat. *vő'jvoda* verdrängt wird. Wenn sich trotzdem bis jetzt nach *Vívoda* als Zuname erhalten hat, so kann das entweder ein von deutsch betonenden Beamten corrumpirtes *vèvô'da,* oder die aus Böhmen eingewanderte Form *vývoda* sein.

Da wir demnach sehen, dass im Slovenischen dem ursprünglichen *oje, aje, uje,* böhm. *é,* nur *ê* und *è,* d. i. bei den Auctoren des XVI. Jahrh. *ei* und *i,* nicht aber *é* und *e* entsprechen, geradeso wie ursprünglichem *ai* und *oi,* altslov. ѣ, und somit der Uebergang der Gutturalen in Sibilanten: *‚vbő'gì, ‚vbő'zèga,* auf die einfachste Weise nach bekanntem Lautgesetze zu er-

---

* Umgekehrt wird mê'hən aus má'jhin, dvê'set aus dvá'set wohl auf rein phonetischem Wege.

klären ist, sind wir da berechtigt, an eine Uebertragung des *i* aus dem Nom. zu denken? Ich glaube es nicht; es hiesse dies wahrlich auch der Sprache ein kleines Unrecht anthun.

Ich will nun aber noch auf einen anderen Umstand aufmerksam machen, der mir ebenso gegen die Annahme der Uebertragung des *i* aus dem Nom. zu sprechen scheint. Das Gefühl der Bedeutung des Nominativ *-i* ist im Sprachbewusstsein bis heute noch erhalten. Hätte man dieses *i* in den Gen. u. s. w. übertragen, so wäre dies nothwendigerweise mit dem Gefühle für die Bedeutung desselben geschehen, ohne Zweifel deswegen, weil in dem durch Contraction entstandenen *ê*, — oder nach gegnerischer Ansicht durch Anlehnung an die pronominale Declination die ursprünglichen Laute ersetzenden *e* — der bestimmende Artikel nicht mehr gefühlt wurde. Es wäre also dieses *i* in der bestimmten Form des Adjectivums im Masculinum begreiflich, dafür aber in der unbestimmten so lange nicht möglich, als nicht auch Nominative auf *-i* eine solche haben konnten. Es hätte sich also die alte nominale Declination nur in der Weise an die aus der zusammengesetzten hervorgegangene anlehnen können, das im Gen. *ga,* im Dat. *mu* an Stelle der nominalen Endungen getreten wäre, also *der neue* u. s. w.: *novi, noviga, novimu,* aber *ein neuer: nov, novga, novmu.* Letztere Formen sind aber bekanntlich in älterer Zeit im Slovenischen nicht zu finden. Das Volk fühlte in *-iga, -imu* nur mehr adjectivische Casusendungen, keinen Artikel, also kein Nominativ *-i.* Diese adjectivischen Casusendungen verdrängten nun die nominalen im Masc. und Neutr. in der Weise, dass der Accent erhalten blieb und sich daher die unbestimmte Declination von der bestimmten bis auf den heutigen Tag

in den meisten Fällen eben durch die verschiedene Betonung sehr wohl unterscheidet. Der Gen. von *droba'n* und *drobnô'* war ursprünglich wahrscheinlich *drobná'* (wie von *prosô': prosá'*), daraus mit Verkürzung der Endsilbe, vielleicht nach Analogie des weibl. Nominativs: *drobna˙*, ferner durch Zurückziehung des Accentes *dro.bna, dro'bna*. Der Gen. der bestimmten Form: *dró'bnì* lautete dagegen: *dró'bnèga*. Man fühlte aber in dem *-èga* oder *-ìga* nicht den bestimmten Artikel, sondern lediglich eine den Adjectiven zum Unterschiede von den Substantiven zukommende Casusendung; es wurde also das *-èg-* auch in die alte nominale Form eingefügt und es entstand aus *drobna˙: drobnèga˙*, aus *dro'bna: dro'bnèga*. Beide Betonungsformen sind bis jetzt erhalten. Ein anderes Beispiel dürfte die Sache noch besser beleuchten. *Ein schöner* heisst *lê'p, der schöne: lê'pì*. Da bildet also noch immer das *-i* die bestimmte Form, indem die Betonung in beiden Fällen die gleiche ist. Nicht so im Gen. und den folgenden Casus. In der bestimmteu Form heisst es: *lê'pèga, lê'pèmù, lê'pèm* u. s. w., die unbestimmte lautete ursprünglich wohl *lêpa', lêpu'* (wie *Bô'g, boga', bogu'*), daraus wurde durch Verkürzung des Endvocals: *lêpa˙, lêpu˙*, ferner durch Zurückziehung des Accentes: *lê'pa, lê'pu*, was sich als *lie'pa, lie'pu* (лијѐпа, лијѐпу) im Serb.-kroat. bis auf den heutigen Tag erhalten hat; vergl. Daničić im Rad XIV, 91. Im Slovenischen wurde aus *lêpa˙, lêpu˙: lèpèga˙, lèpèmù˙*, aus *lê'pa, lê'pu: lê'pèga, lê'pèmù*.

Nachdem so *-èga, -èmù* sich als Adjectiv-Endungen festgesetzt hatten, konnten auf die Dauer auch die Pronomina nicht widerstehen. In den Freisinger Denkmälern hatten dieselben nach harten Consonanten noch *-oga, -omu, -om;* im XV. Jahrh. finden wir nur mehr

-iga, -imu, -im: tiga, timu, tim, d. i. *tèga˙, tèmu˙, tè˙m.* Man hört heutzutage wohl auch *tê'ga, tê'mù,* was ich aber nicht etwa für meine Theorie in Anspruch nehme. Wie der Accent zeigt, haben wir das als Neubildung nach dem Instr. plur. *tê'mì* anzusehen. Dagegen finden wir schon in der Conf. gen. *seyga.* Dass dasselbe nicht nach Analogie der zusammengesetzten Declination gebildet sei, kann nicht daraus folgen, »weil diese in dieser Periode doch nur *iga* und nicht *ēga* hatte«. Das Wort ist ja nur als Archaismus in einer formelhaften Verbindung erhalten: *do seyga mall,* und verdankt seine Lautgestaltung gewiss nicht erst dem XV. Jahrh. Es stammt aus alter Zeit, da das *-iga* wohl noch durchaus vollautendes *-êga* war. Erhalten hat es sich, weil, gleichwie in *zlêga,* der Ton auf *ê* ruhte: *do sê'ga má'l̨;* in *pusihmal,* das sich im XVI. Jahrh. häufig findet, zog ihn die Präposition sogar auf sich zurück: *pô' sìh má'l̨.*

Uebrigens mag ich mich an meine einmal ausgesprochene Ansicht nicht allzu ängstlich anklammern. Es scheint mir jetzt gar wohl möglich, dass wir da nicht von dem asl. сего auszugehen haben, sondern von der nothwendig vorauszusetzenden älteren Form *sьjego.* Wie nun aus *neje-: nê-,* so konnte wohl auch aus *sьje-: sê-* werden. Wenn letzteres im Asl. nicht vorkommt, so kommt dort auch сѭ aus сьѭ nicht vor, was im Nsl. in *nòcó'j* ziemlich klar vor uns liegt. *Nòcó'j,* älter *nòcó',* ist bekanntlich *nő'č só'.* Dabei hat *só'* nicht den Ton des Acc. *tó', rokó',* sondern des Instr. *tó', rokó'.* Im Acc. kommt diese Betonung nur noch in *gospó'* vor, was aus *gospojo* contrahirt ist, so wie die oben erwähnten Instrumentale aus *tojo, mojejo, rokojo.* Obwohl demnach für die Contraction von *ьjo* zu *o* kein anderes Beispiel vorliegt, so lehrt doch

der Augenschein, dass *só'* nur aus *sьjo* entstanden sein kann. Daher ist wohl auch der Mangel anderer Beispiele für die Contraction von *ьje* zu *ê* noch kein genügender Grund, die Möglichkeit derselben in *sêga* abzuweisen. Wie nun dem immer sein mag, so viel, glaube ich, steht fest und kann vernünftigerweise nicht mehr bezweifelt werden, der im Gen., Dat. und Local der zusammengesetzten Declination, sowie der possessiven Pronomina *môj, tvôj, svôj* aus der Contraction hervorgegangene Vocal war im Karantanisch-Slovenischen *ě*, d. h. der Laut, der sonst altslov. ѣ entspricht.

Ich bin nun in der That nicht abgeneigt, eine Anlehnung der zusammengesetzten Declination an die von *môj, tvôj, svôj* anzunehmen, nicht bloss für das Slovenische, sondern auch für andere slavische Sprachen. Für das Slovenische scheint mir die Annahme zwar keineswegs nothwendig, da ich mir ganz gut denken kann, dass aus *dobrujemu, dobruemu* im Altslov. durch progressive Assimilation *dobruumu, dobrumu,* im Nsl. durch regressive Assimilation *dobreemu, dobrēmu* = *dobrêmu* werden konnte. Dagegen sind mir keine überzeugenden Gründe bekannt für die Annahme, dass kroat. *dobrōmu* sein Dasein der Verdrängung des *-ujemu* durch ein pronominales *-omu* verdanken würde und dieses seine Dehnung vom Nominativ *dobrī* bezogen hätte. So hätte ich mir die Sache auch nie denken können; dagegen schien es mir früher nicht unwahrscheinlich, dass *dobrūmu* in der Weise sich an die pronominale Declination anlehnte, dass es unter Festhalten der Dehnung *u* durch das *o* der Pronomina ersetzte. Im Asl. wird man solche späte Formen auch kaum anders erklären können, es sei denn, dass man sie als Eindringlinge aus anderen slavischen Sprachen

ansehen wollte. Für die übrigen slavischen Sprachen, die *-oga, -omu, -om* und im dat. fem. *-oj* bieten, scheint es mir dagegen viel natürlicher, wenn ich zunächst an eine Ausgleichung der zusammengesetzten Formen mit denen von *môj, tvôj, svôj* denke.

Ich glaube nämlich, wir haben sowohl für's Altslovenische wie für alle anderen slavischen Sprachen auszugehen von den vollen nominalen Formen mit angehängtem unverkürzten Artikel. Dass irgendwo der Artikel unmittelbar an den Stamm angehängt worden wäre, scheint mir durchaus nicht wahrscheinlich. Da aber manche Casusendungen der pronominalen Declination denen der nominalen gleich oder ähnlich sind, entstanden Verbindungen, die missklingend und schwer zu sprechen waren, wie добромъ имъ, добрѣхъ ихъ. Abhülfe wurde geschaffen durch Auslassung von Silben, wie in den angeführten Beispielen ом, ѣх. Aehnliche Auslassungen der einen von den zwei Silben mit gleichen Consonanten sind uns aus anderen Sprachen wohl bekannt; ich erinnere nur an lat. *veneficus* für *venenificus,* ital. *idolatria* für *idololatria.* Nachdem auf diese Weise in den einen Casus der Artikel zum Suffix geworden war, wurden auch in den anderen doppelte Casusendungen überflüssig. Da machte sich die Analogie von *mojego, mojemu, mojemь, mojeji* geltend; aus *dobrajego, dobrujemu, dobrějemь, dobrějeji* wurde *dobrojego, dobrojemu, dobrojemь, dobrojeji.* Ausser *moj, tvoj, svoj* konnten mitgewirkt haben *dvoj, troj, oboj* und nicht am wenigsten *kyj, kojego* u. s. w., das eben auch auf Zusammensetzung beruht und, wie es scheint, ursprünglich wohl beide Theile pronominal declinirte, so dass *kojego* daher wahrscheinlich aus *kogojego, komu* aus *komujemu, kojeji* aus *kojijeji* nach oben erwähntem Ausstossungsgesetze entstanden ist.

Diese neuen Formen nun, die vor dem *je* des Artikels ohne Unterschied der Casus ein *o* angenommen hatten, wurden in verschiedenen Dialekten auf verschiedene Weise contrahirt, indem nach Schwinden des *j* die beiden Vocale in der einen oder der anderen Richtung einander sich assimilirten. Im Allgemeinen siegte im Osten das *o*, im Westen das *e*. So entstand im Serbisch-kroatischen: *dobrōga, dobrōmu, dobrōm, dobrōj,* nom. neutr. *dobrō,* desgleichen vom Possessivum *moj: mōga, mōmu, mōm, mōj* (*mojēga, mojēmu, mojēm, mojōj* sind Neubildungen nach Analogie der zusammengesetzten Declination); im Böhmischen dagegen *dobrēho, dobrēmu, dobrēm, dobrē[j],* n. *dobrē; mēho, mēmu, mēm, mē,* n. *mē.* Im Russischen sind die Possessiva von der Contraction verschont geblieben, woraus nicht geschlossen werden darf, dass *dobrajego, dobrujemu* u. s. w. nicht nach Analogie von *mojego, mojemu* zu *dobrojego, dobrojemu* geworden sein kann. Die Contraction derselben wird wohl durch den nämlichen Umstand verhindert worden sein, der anderwärts, im Kleinrussischen, Slovakischen und Slovenischen, die Ersetzung des Contractionsvocals durch das *ôj* des Nom. masc. veranlasste. In den contrahirten Formen vermisste man zu viel vom Körper des Wortes, dem Stamme.

Trotzdem kennen die Freisinger Denkmäler nahezu nur solche; ja noch bis ins XV. Jahrh. hat sich *mêga* erhalten. Weiter ging's dann nicht mehr. Man ersetzte das *ê* oder *è* durch *ôj,* welches auch in einsilbige Formen wie *ma, mo* eingeschoben wurde. So entstanden Formen wie *môjga', môjmù', môjá', môjó'* (oder vielmehr *môjjá', môjjó',* da ein *j* zur ersten Silbe gehört und die folgende mittelst eines neuen angeknüpft wird), *môjé'* oder *môjjé'* (*é* statt *ê* steht nach Analogie

des gewöhnlichen *é* der Neutra: *polj'é', sàrcé'*, vgl. auch *Do͵lgé',* in oberkrainischer Aussprache: *Do͵vjé'* aus *Dolgoje,* Lengenfeld) u. s. w. Heutzutage wird *ô* auch schon zu *ò* geschwächt: *mòjga', mòjmù', mòjjá', mòjjé',* oder verkürzt: *mòjja', mòjje',* d. i. beiläufig: *məjga', məjmə', məjjá', məjjé',* oder *məjja', məjje'.* Allerdings hört man auch: *mo'ja, mo'je,* was die alten uncontrahirten Formen sein könnten, aber auch *mo'jga, mo'jmù,* was dazu nicht stimmen will; ursprüngliches *mojego'* müsste bei uns *moje'ga* lauten. Im Gesangbuche »Ta celi Cetechismus«, Auflage vom Jahre 1695, steht in der That pag. 442 ein *svojega,* vielleicht das einzige derartige Beispiel in unserer älteren Literatur. Ob aber das die alte Form und *svoje'ga* zu lesen ist, wage ich nicht zu behaupten; es könnte auch durch Einfügung des *ôj* aus *svêga* entstanden sein, in welchem Falle es natürlich *svôjê'ga* oder *svôjê'ga* gelesen werden müsste. So findet sich in der That noch gegenwärtig neben *môjmì'* auch *môjê'mi,* indem im letzteren Falle *ôj* in die contrahirte Form *mêmi* einfach eingeschoben, im ersteren *ê* durch *ôj* ersetzt wurde. Die Form *mêmì* ist wohl vorauszusetzen, trotz des in den Freisinger Denkmälern für *tvojima* stehenden *tuima; oji* kann so gut wie *oje* zu *ê* werden, aus *gòspo'ji* wird *gòspê',* aus *pojdì'* wird gegenwärtig *pêdì',* wie vor Jahrtausenden aus *poi̯ti: pêti.* Doch will ich gerne zugeben, dass *môjê'mì* auch wohl unmittelbar vom Nom. *môj* nach Analogie von *tê'mì, ͵vsê'mì* gebildet sein könnte. Unzweifelhaft folgten dieser Analogie suffixbetonende Adjectiva in der unbestimmten Form: *hudê'mì, ostrê'mì, svetê'mì,* wie sie sich in der Conf. gen. und bei Truber finden, aber auch gegenwärtig hie und da in Unterkrain noch gehört werden können.

Aus allem Gesagten dürfte Jedermann einleuchten,

dass ich gleich meinem geehrten Gegner die Uebereinstimmung der zusammengesetzten Declination mit der pronominalen in den slavischen Sprachen nicht für ein Werk des Zufalls halte; desgleichen, dass man mit der Annahme einer Anlehnung der zusammengesetzten Declination an die von *moj, tvoj, svoj* im Slovenischen ohne jeglichen Anstoss ganz prächtig auskommt, obwohl diese Annahme durch andere slavische Sprachen viel entschiedener gefordert wird als durch die slovenische. Geradezu beweisend für die Wirklichkeit der Formen auf *-ojego, -ojemu* in der zusammengesetzten Declination scheint mir das von Mikl. Vgl. Gr. III, 184 angeführte Vingaer *svetójgu* zu sein, d. i. *svetójego* in bulgarischer Aussprache. Wer der Lehre Miklosich's von der Anfügung des Artikels an den nackten Stamm nicht zustimmen kann, wird nicht umhin können, die Anlehnung an *mojego* zugeben zu müssen.

II.

Ein anderer Punkt, in dem meine Ansicht von der des Herrn Oblak stark abweicht, sind die ung.-slov. männlichen Plural-Nominative auf *ke*. Damit hängt enge zusammen die Frage nach der Etymologie der pronominalen Genitiv-Endung *go*.

Herr Brandt sieht in *vucké* eine aus *vucje* und *vuki* combinirte Form des nom. pl. Herr Oblak spricht sich entschieden für diese Erklärung aus; ich bin eben so entschieden gegen dieselbe.

Sehen wir uns die Sache etwas näher an. Die älteste Form des nom. pl. von влъкъ ist bekanntlich влъци, was im Dialekte der ung. Slovenen *vuci* gibt. Von dieser Form muss ausgegangen werden. Warum hat sie sich nicht erhalten? Der Grund liegt in dem

bei uns vorwärts strebenden Accente des Wortes. Es ist das der schon oben bei Besprechung des Wortes *vèvô'da* erwähnte Accent, der in alter Zeit auf der Anfangssilbe des Wortes stand und zwar so entschieden, dass er bei enger Verbindung eines Substantivs mit einer Präposition gar auf derselben sich festsetzte, wie dies im Russischen und Serb.-kroatischen noch gegenwärtig der Fall ist; serb. Бôг, бо̏га, за̏-бога, но̏гу, на̏-ногу u. s. w. Zu einer nicht näher zu bestimmenden Zeit machte dieser Accent einen Schritt nach vorwärts; so enstand slov.: *bogá', za bô'ga, nogó', na nô'go.* Es ist sehr merkwürdig, wie hierin mit dem Slovenischen theilweise das Bulgarische, mehr noch das Altkroatische und sogar das Polabische übereinstimmt, das hierin noch weiter ging als das Slovenische. Ich kann mich darüber nicht näher auslassen, indem es sich hier nur darum handelt zu zeigen, wie es gekommen, dass der alte nom. pl. *vuci* sich nicht erhalten konnte. Infolge des erwähnten Vorwärtsstrebens des Accentes bekamen derartige Nomina auch im nom. pl. den Ton auf die zweite Silbe: *mó'ž, možjé', tá't, tatjé', sí'n, sinô'v[j]e.* Sonderbarer Weise wollte die regelmässige Endung der ъ-Stämme diesen Ton nicht annehmen; es findet sich kein einziges Beispiel eines nom. pl. auf *-í'*. Da halfen die Endungen der *i-* und *u*-Stämme aus. Die ohnehin ziemlich stark verbreitete Endung *-je* griff auf diese Weise noch weiter um sich. So und darum entstand unter anderem auch aus *vuci: vucjé' (vo̧lcjé').* Die Endung der *u*-Stämme mochte gleich anfangs mit der der ъ-Stämme combinirt worden sein; so hätten wir vielleicht für *gradi* allsogleich *gradô'vi* anzunehmen, da ja das *e* der *u*-Stämme, sowie der consonantischen nicht mehr den Nom. vom Acc. zu unterscheiden vermochte. Es wurde

theils durch *ì*, theils durch *je* ersetzt. Letzteres gewann auf diese Weise, namentlich im ung. Slovenisch die weiteste Verbreitung, so dass sich endlich das alte *i* nur noch nach zwei Consonanten regelmässig behaupten konnte, während sonst durchgehends *-je* Casusendung des nom. pl. der Nomina auf ъ war. An Stelle dieses *-je* nun trat, wir wissen nicht um welche Zeit, nach den tonlosen Sibilanten *c, č, s, š* eine neue Endung: *-ke,* die durch Contamination von *-cje* und *-ki* entstanden sein soll. Es müsste also erstlich neben der Form *vucje* die Form *vuki* bestanden haben, was ich glaubte läugnen zu können, indem ich in Terplán's »Knige *žoltarske*« nur *grešnici, nevernici* fand; daneben allerdings auch *bliski,* was aber wegen des *s* vor *k* nicht in Rechnung kommt. Nun citirt aber Herr Oblak aus den von Valjavec publicirten Predigten auch *grešniki, predhodniki.* Ich muss also meine Schuld offen bekennen; kann mich aber trotzdem zu der von H. Oblak vertheidigten Ansicht nicht bekehren. Erstlich hat *grešniki* und gar *predhodniki* für die Volkssprache als solche sehr wenig zu bedeuten. Zweitens beweist das Vorkommen solcher Formen in Predigten aus unserem Jahrhundert durchaus nicht, dass sie schon vor hundert und mehr Jahren üblich gewesen wären, zu einer Zeit nämlich, als es noch keine Pluralnominative auf *-cke* gab. Das ist wohl auch als ausgeschlossen anzusehen in Hinsicht darauf, dass sich sonst Formen wie *vukjé* ebenfalls erhalten haben müssten. Hiermit will ich dennoch durchaus nicht die Möglichkeit bestreiten, dass schon damals hie und da Jemand wirklich *vuki* sprach statt *vucjé.* Leute, die eine Sprache nicht vollkommen beherrschen, namentlich auch Kinder, pflegen sich mit dem Nächstliegenden zu behelfen. So konnte von *vuk* durch Anfügung der immerhin sehr

häufigen, bei Adjectiven und Participien allein üblichen Endung *-i* schon damals *vuki* gebildet werden, wie ja gegenwärtig auch in Krain kleine Kinder eher *voˌl'kì* als *voˌlcjé'* sagen dürften. Niemand aber wird in diesem Falle *k* als zur Casusendung gehörig ansehen, und mit demselben das *j* der alten Form *vucjé* ersetzen wollen, hiesse soviel, wie mit einem Stücke der eigenen Haut seinen gar nicht zerrissenen Rock flicken. Eine solche Verwirrung ist nach meiner Meinung in keiner Sprache möglich. Es ist, wie es scheint, auch nirgends versucht worden, die Behauptung durch irgend welche Beweise zu stützen, und doch soll man glauben! Ich dächte, als Contamination von *vucje* und *vuki* liesse sich allenfalls ein *vukcjé* begreifen, aber ein *vucké* nicht. Dort wäre die Absicht des sprechenden Volkes klar, hier wäre der Vorgang ein unerhörter und zweckloser, ja zweckwidriger, indem das *-ke* doch wohl nicht so ohne weiteres als Casusendung aufgefasst werden konnte. Man dürfte einwenden, das Volk wollte eben die Verbindung *cj* nicht haben. Aber wenn es neben *vucjé* ein *vuki* sprach und ihm ersteres nicht behagte, so brauchte es nur an das andere sich zu halten; oder wenn des Accentes wegen das *i* am Ende nicht genügte, so konnte wie früher für *vuci: vucjé,* so nun für *vuki: vukjé* gesagt werden, eine Combination, die in einigen anderen Fällen in Unterkrain ganz gewöhnlich ist: *trakjé', rogjé', drogjé', mèhjé'.* — Indessen nehmen wir an, dass durch eine unsinnige Verwirrung bei den Substantiven auf *k* in der That sich eine neue Endung des nom. pl. entwickelt hätte, die nun neben der alten Endung *-je* ein selbständiges Leben zu führen begann und frei geworden, ihrer Abstammung uneingedenk sich weiter ausbreitete, — wie sollen wir es uns erklären, dass sie gerade nur

an *č, s, š* sich hielt? wie kommt es, dass sie z. B. *z* und *ž* so gewissenhaft schonte? Oder, wollte sie sich eben nur mit den Tenues paaren, warum wagte sie sich nicht an das *t* und *p*? *bratke* und *snopke* wären ja sehr wohl mögliche Verbindungen. — Auf diese Fragen finden wir eine befriedigende Antwort nur in der Annahme, dass *-ke* nie als selbständige Casusendung angesehen, oder besser gesagt, gefühlt wurde, dass es vielmehr nur eine eigenthümliche, durch die vorausgehenden Consonanten *c, č, s, š* bedingte Aussprache von *-je* sei. Man lasse sich doch nicht von der Verschiedenheit der Schriftzeichen beirren; versuche vielmehr durch eigenes wiederholtes Aussprechen den Unterschied zwischen *vucjé* und *vucké, vlasjé* und *vlaské, pisáčje* und *pisáčke* u. dgl. zu beobachten und man wird sich bald selbst überzeugen, wie leicht die erstere Aussprache in die zweite übergeht; es handelt sich um eine minimale Verrückung der Articulationsstelle und ebenso unmerkliche Festigung des Verschlusses. Den Uebergang von *j* und *g* kann mein geschätzter Freund trotz aller Bemühung nicht aus der Welt schaffen. Es handelt sich natürlich zunächst um ein weiches *ǵ* (ŕ); unmittelbar zu hartem *g* könnte *j* nur durch einen Sprung werden; einen solchen aber konnte ich nie annehmen. Was also H. Oblak im XII. Bd. dieser Zeitschrift pg. 21 nach Mittheilung des H. Valjavec über ung.-slovenisches *g* oder *gy* für *j* berichtet, das ist so weit entfernt meine Auffassung irgendwie als irrthümlich zu erweisen, dass es vielmehr dieselbe als ganz natürlich darstellt. Ich habe mich nämlich bei der Beengtheit des mir zu Gebote stehenden Raumes nicht näher darüber auslassen können, wie ich mir den Uebergang von *j* zu *g* denke. Für meine Beweisführung schien es mir auch

genügend, die Thatsachen einfach zu constatiren, indem ich voraussetzte, dass der verständige Leser ohne Mühe selbst es sich denken müsse, dass ich dem *gy* nicht die Geltung eines harten *g* zuschreibe. Dass es aber von dem weichen *g* nicht gar weit ist zum harten, das wird man mir doch wohl zugestehen, und dass im ung. Slov. dieser Weg zurückgelegt werden konnte, das scheint mir gar nicht unwahrscheinlich. Vor *e* und *i* kann ich mir nun zwar auch den blossen Buchstaben *g* als weiches *ǵ* denken, nicht leicht aber vor einem *a*; und doch findet sich in den von Valjavec publicirten Predigten: *žergavo, žergavimi.* Dass der Schreiber da mit dem einfachen *g* ein *gy* meinte, wird sich kaum beweisen lassen. — Ich habe aber an betreffender Stelle auch Beispiele aus dem benachbarten steirischen Dialekte angeführt, und zwar nach Zora V, pag. 16, wo es ausdrücklich heisst: »günec **in** gyünec = junec«. Damit ist, glaube ich, doch das harte *g* neben dem weichen genügend sichergestellt. Ich könnte auch an das allgemein übliche *mòžgá'nì* erinnern, wo wir es ebenfalls mit einem harten *g* zu thun haben, das ohne Zweifel aus einem weichen entstanden ist; allerdings handelt es sich da nicht um ein etymologisches *j*. Schliesslich erwähne ich, um minder Sicheres zu übergehen, nur noch das in Wippach übliche, von Jo. Baptista so geschriebene und von mir selbst gehörte *gílu* für *jilu*, asl. илъ. Für mein Ohr klang hier das *gi*- ganz so wie etwa in *gí'batì* oder wie vor irgend einem anderen Vocale; ich kann es somit gar nicht als weich bezeichnen. Wer ohne Voreingenommenheit nur die Wahrheit sucht, dem dürfte dies alles mehr als genügen.

Weiter handelt es sich um den Uebergang des *g* in *k*, oder meinetwegen *ǵ* in *ḱ*. Ich nehme nun aller-

dings an, dass aus *vucjé* zunächst *vucgé* und daraus *vucké* wurde, will aber damit nicht sagen, dass in einer bestimmten Periode wirklich *vucgé, vlasgé* u. s. w. gesprochen worden wäre, woraus sich erst in einer späteren *vucké, vlaské* entwickelt hätte. Das *-cge* ist nur eine theoretisch vorauszusetzende Form, die in Wirklichkeit sogleich in ihrem Entstehen in *-cke* überging. Ja es scheint sogar eben die Tonlosigkeit der vorausgehenden Sibilanten es gewesen zu sein, die die Erhärtung des tönenden Reibungslautes *j* zum Verschlusslaute hervorrief, der dann natürlich tonlos werden musste. Wäre dem nicht so, so müsste sich neben *vucké, vlaské, pisăčke* auch *vrazgé, možgé* finden, was bekanntlich nicht der Fall ist. Hiermit entfällt alles, was gegen den »besonderen Weg« der Assimilation von *vucgé* zu *vucké* eingewendet wurde. Am allermindesten hätte hierbei an *velicga* (für *velí'cèga*) gedacht werden sollen, da ja doch *-ga* eine völlig selbständige, kräftige Casusendung ist, die sich von einem durch Schwund des Vocals zufällig vor dieselbe tretenden Consonanten nicht schädigen lassen darf, während *-ge* (und *-ke*) nur als eigenthümliche Aussprache des *-je* aufzufassen ist.

Ich glaube hiermit die Sache in's Reine gebracht zu haben und will schliesslich nur noch darauf verweisen, dass die Entstehung des *-ke* auf rein phonetischem Wege durch den in gleichen Fällen gleichen Wandel des neutralen Stammbildungssuffixes *-je* bestätigt werden müsste. Als mir dieser Gedanke aufstieg, hatte ich nicht die Absicht, Beispiele hierfür zu suchen. Doch schlug ich zufällig Terplán's Psalterium auf und merkwürdigerweise traf ich auf den beiden Seiten, die ich vor Augen hatte, im 80. (nach der Vulgata 79.) Ps. die Worte V. 12: — »i nyega vinyícske

do potoka«; V. 16: »Vinyicske tô, stero je szadila dêszna tvoja«. Aus der zweiten Stelle ist es sofort klar, dass *vinyícske* = *vinj'ičke* ein Neutrum ist, somit nichts anderes sein kann, als altslov. винигчиіе *κλήματα, ἄμπελοι.* Hiermit ist, glaube ich, unsere Frage entschieden.

Ich will nun noch einige Worte zur Vertheidigung der alten Lehre, *-go* aus *-sjo* sskr. *-sja* hinzufügen.

Man dürfte mir zugeben, dass wir verpflichtet sind, wenn wir an die Erklärung von *togo* herantreten, vor allem sskr. *tasja* ins Auge zu fassen. Ist der Uebergang von *sja* in *go* physiologisch möglich, so kann man nicht sagen, dass er für's Urslavische unmöglich ist. Um das Urslavische handelt es sich ja doch, nicht etwa um das Altslovenische. Es ist also durchaus nicht meine Pflicht, »die Möglichkeit eines solchen Wandels von *j* in *g* für's Altsloven. nachzuweisen«. Man könnte vielleicht verlangen, es soll das wirkliche Vorkommen dieses Wandels im Altsloven. nachgewiesen werden; ich glaube jedoch, dass dies für's Urslavische kaum von grösserer Bedeutung wäre, als wenn ich das wirkliche Vorkommen des Wandels für eine neuere slavische Sprache nachweise. Ich habe ausser der slovenischen auch einige bulgarische Beispiele citirt, die man nicht gelten lassen will, weil sie nur ein weiches *g* bieten; es sind nämlich die Worte: геребица, гяребици, гярми, гıедно, гязъ, гя, гıж, пегитъ (= пеитъ, *poje*) aus der Volksliedersammlung der Miladinov. Die zwei Beispiele mit blossem *g*, геребицн und пегитъ, möchte man als mögliche Druckfehler beseitigen. Ich habe diese beiden Beispiele durch nichts von den übrigen ausgezeichnet. Daraus dürfte hervorgehen, dass ich das *g* derselben, da vor hellem Vocale stehend,

wie das der anderen als weiches *g* auffasse und daher keinen Grund habe, Druckfehler anzunehmen. Ueber das Verhältniss des weichen zum harten *g* habe ich bereits gesprochen. Ich habe aber diese Beispiele von wirklichem Vorkommen des Wandels von *j* zu *ǵ*, *g* in den slavischen Sprachen nur deshalb angeführt, weil derselbe bezweifelt und geleugnet wurde; nicht als ob das wirkliche Vorkommen desselben in modernen slavischen Sprachen ein Beweis für das wirkliche Vorkommen desselben in der slavischen Ursprache wäre. In Bezug auf dieselbe genügt es, die physiologische Möglichkeit dieses Wandels darthun zu können, was durch Beispiele aus einer beliebigen Sprache geleistet werden kann. Schleicher hat es gethan durch Anführung von solchen aus der deutschen Sprache: *gung* für *jung*, *Gude* für *Jude*.* Ein Beispiel des wirklichen Vorkommens im Urslavischen bietet uns eben unser Fall. Es ist freilich der einzige bekannte Fall aus jener Zeit; es ist aber dies kein Grund, ihn zu leugnen. Wir haben im slovenischen *srajca*, älter *srâ'jìca* (Dalm. *ſrayza*) den einzigen Fall von *j* aus *k*, die ung. Slovenen schreiben *srákica*, im russischen *-vo* für *-go* den einzigen Fall von *v* aus *g*, im kroatischen *kći*, slov. *hči* den einzigen Fall von *k* und *h* aus *d*; können diese Uebergänge deswegen geleugnet

* Das gleichfalls von Schleicher herbeigezogene параскевг͡ии beweist allerdings nichts. Es ist wie Левг͡и, Двга u. dgl. mittelalterliche griechische Aussprache von παρασκευὴ, Λευῖ, Εὔα, das **g** nicht aus **j**, sondern unmittelbar hervorgerufen durch den Hiatus zwischen dem zur vorausgehenden Silbe gehörigen в und dem folgenden Vocal. Das βγ ist eine auch jetzt im Ngr. beliebte Verbindung. Vgl. Dr. Karl Foy, Lautsystem der griech. Vulgärsprache, Leipzig 1879, p. 62. f. (Vergl. Archiv VII, 648 und Соболевскій im Русс. фил. вѣст. 1883, S. 2–3.)

werden? Auch wird ja an der Herleitung von *-so* in чьсо von *-sjo (sja)* von Leskien und Miklosich wenigstens noch 1876 festgehalten; aber nach altslov. Lautgesetzen (Leskien, Handb. § 30, 3) ginge das ebenso nicht. Physiologisch möglich ist es. Die gleiche Möglichkeit besteht aber für *go* auch und ich kenne keinen Grund, der mich zwingen würde, in unserem Falle die Verwirklichung dieser Möglichkeit nicht anzuerkennen. Solange ich aber einen solchen Grund nicht finde, halte ich jede andere Erklärung von *-go* für unzulässig.

Neuestens sieht Brugmann (Grundriss der vgl. Gr. II. Bd., 2. Hälfte) *-so* in чьсо als ursprüngliches *-so* an, womit wenig geholfen ist, da urspr. *-so* im Slavischen *-ho* erwarten liesse. Dagegen konnte aus *-sjo,* wenn wir das *j* als echten Spiranten, nicht als *i̯* ansehen, durch Assimilation desselben an das *s* eben nur *-so* werden, während durch Assimilation des *s* an das *j* ein *jo* wurde, das sich infolge der entschieden spirantischen Natur des *j* zu *go* verhärtete. Allerdings setzt gegenwärtig die vergleichende Grammatik diese Casusendung als *si̯o* an, nicht als *sjo;* aber wenn man wegen des griechischen anlautenden ζ ein ursprüngliches spirantisches *j* neben dem vocalischen Consonanten *i̯* annimmt, warum nicht wegen slav. *go* ein *sjo* neben *si̯o?* Uebrigens ist ein Uebergang von *si̯o* in *sjo,* oder vielleicht *hi̯o* in *hjo,* das begreiflichste, was man sich denken kann, der Ausfall von *h* vor dem zu *g* erhärteten *j* gar ein nothwendiger. Die Annahme einer »unerklärten Neubildung« in *-go* ist somit durchaus unbegründet. Die Wirklichkeit der Abstammung von *sjo* mag sich nicht streng beweisen lassen, die Nicht-Wirklichkeit lässt sich's noch viel weniger.

III.

Ich komme schliesslich zu meiner Etymologie von *kàj,* die Herr Oblak als nicht haltbar erklärt, weil Metamorphosen wie *čьga — čga — čka — ka — kaj* »sich nicht begründen lassen«. Es wird also von vornherein die Möglichkeit der Begründung bestritten, und ich glaubte sie doch in Wirklichkeit geliefert zu haben! Liegt denn wirklich in diesen Metamorphosen eine lautphysiologische Unmöglichkeit? Sehen wir uns die Sache doch etwas näher an!

Wie bei *go,* so handelt es sich auch hier vor allem um den richtigen Ausgangspunkt. Ich weiss, dass die Ableitung vom Neutrum pl. каја gar keine lautlichen Schwierigkeiten bieten würde, ich habe aber kein Recht davon auszugehen, da ich die Ersetzung des чьто durch ein ganz verschiedenes Wort nicht so ohne weiteres zugeben kann.

Dass den alten Nominativ чьто einst auch unser Slovenisch besass, daran kann nicht gezweifelt werden; es hat sich ein Ueberrest desselben in *ništàr* bis in die historische Zeit unserer Sprache, ja in einem bekannten Räthsel in *ni'štràc* bis auf unsere Tage erhalten. Daraus kann *kaj* nicht entstanden sein.

Es ist aber чьто auch in einigen anderen slavischen Sprachen verloren gegangen und wir sehen, dass es durch einen ursprünglichen Genetiv ersetzt wird: *co* oder *čo* aus *čso.* Auch im Russischen, das *čto* bewahrt hat, soll dialektisch häufig чего dafür eintreten.* Im Kroatischen geht *što* mitunter in *šta* über,

* Vergl. чьсо als nom. sg. bereits im altruss. Dobrilovo-Evang.: иже аще кльнѣться црквью ничсо же ѥсть; im Archangel. Evang. когожьдо васъ въ суботу не отрѣшить ли волу своѥго . .

was kaum etwas anderes sein dürfte, als eine neue Genitivbildung nach Analogie der Neutra auf *o*. Endlich wird heutzutage in der slovenischen Volkssprache das *kaj* vielfach durch *kogá* ersetzt. Alles dies berechtigt uns nicht nur, sondern nöthigt uns bei der Analyse des *kaj* vom Genitiv auszugehen. Nur wenn wir damit nichts ausrichteten, wären wir berechtigt nach anderen Ausgangspunkten uns umzusehen. Nun ist aber чьсо in *čésa, čés* als solches erhalten. Es bleibt also nur *čego* übrig, dessen ältere Form offenbar чьго sein musste. Bei uns wurde daraus natürlich *čьgá'* mit dem Ton wie in *kogá'*. Nachdem man angefangen *čьgá'* anstatt *čьtô'* zu sprechen, verlor das *ga* allmählig seine Genitivbedeutung und so stand nach Schwund des ь der Assimilation desselben an das noch immer die Fragebedeutung tragende *č* nichts im Wege, aus *čgá'* wurde *čká'*, wie *ispa'* (neben *izba'*) aus *istba*. Mit dieser Assimilation nun wechselte plötzlich die Bedeutsamkeit der beiden Laute. Man fing an in dem *k* das Fragepronomen wie in *kàtérì* u. s. w. zu fühlen; das *č* vor demselben fiel als bedeutungslos und unbequem ab; es blieb also *ká'*, dem endlich in den meisten Gegenden die Partikel *j* (asl. жде) angefügt wurde. — Welche Metamorphose ist hier nicht in Wirklichkeit begründet? Der Ausgangspunkt ist der nothwendige, nicht zu ignorirende. Der Wandel des *o* in *a* ein selbstverständlicher, ebenso der Ausfall des ь. Die Assimilation des bedeutungslosen an das zur Zeit bedeutsame vernunftgemäss und durch ein ganz sicheres Beispiel als wirklich vorkommend erwiesen; der in Folge der Assimilation eingetretene Wechsel in der Bedeutsamkeit der beiden Consonanten ein leichtbegreiflicher, ja selbstverständlicher; der Abfall von etwas zur Bedeutungslosigkeit herabgesunkenen und somit ein so

34*

häufig gebrauchtes Wort ganz unnützerweise belastenden ein durchaus gerechtfertigter. Ich habe mich vielleicht an betreffender Stelle weniger klar ausgedrückt und so mochte es gekommen sein, dass Herrn Oblak das Gewicht meiner Gründe nicht genügend zum Bewusstsein kam. Durch die hier gegebene Darlegung sind, wie mir scheint, die Gründe für Jedermann als zutreffend erwiesen und die mir bekannten Einwendungen ohne weiteres ausgeschlossen. Damit der geehrte Leser sich jedoch selbst von ihrer Nichtigkeit überzeuge, will ich dieselben dennoch nicht unerwähnt lassen.

Man meint, *čga* musste im Slovenischen zu *džga* und dieses zu *žga* werden. Zugegeben, wenn die Entwickelung der Sprache vernunftlos vor sich ginge; wenn aber die Sprache Produkt und Werkzeug der Vernunft ist, dann muss das verneint werden. Es ist ganz richtig, dass beim Zusammenstosse eines tonlosen Consonanten mit einem tönenden und umgekehrt in der Regel der zweite den Sieg davonträgt, der erste sich ihm accommodiren muss. Doch müssen wir, um eine Sache zu begreifen, immer nach den Gründen derselben forschen. Warum trägt im erwähnten Falle der zweite Consonant den Sieg davon? Weil an denselben die Bedeutung des Wortes sich knüpft. Es wäre ein Unsinn, wenn nach dem unwesentlichen Schlusslaut einer Praeposition sich der bedeutungsvolle Anlaut einer Verbalwurzel richten müsste; nicht minder verkehrt wäre es, wenn ein für die Bedeutung wesentliches Stamm- oder Wortbildungssuffix vom Schlusslaute des vorausgehenden Worttheiles abhängig wäre. Es sind aber gar wohl Fälle möglich, wo entweder die zusammentreffenden Consonanten von gleich grosser oder geringer Bedeutung sind, oder der

vorausgehende den nachfolgenden hierin übertrifft. Im ersteren Falle wird sich naturgemäss sowohl die eine als die andere Art der Assimilation entwickeln können und hat sich, wie wir gesehen, an *-sjo* und *istba* in der That entwickelt. Sehr wahrscheinlich ist auch das mährische und slovakische *potkán* neben sloven. *podgá'na* aus venezian. *pantegan,* furl. *pantiana* so zu erklären. Im andern Falle muss sich nothwendigerweise der folgende Consonant dem vorausgehenden anpassen. Wir haben ausser unserm Wörtchen ein allgemein übliches Beispiel davon an *nìhče* d. i. *nìhtše* aus *nihtže, niktože.* Ausserdem findet sich der Fall in einigen Ortsnamen: *Štá'nj'el*, (Št-Daniel, Dorf am Karst), *Škabrije'l*, (Št-Gabriel, Berg bei Görz), *Šàmpá's* * (Schönpass! Dorf bei Görz, aus »Sanct Bassus«, wie das Wort, ohne Zweifel richtig, vom sel. Theologieprofessor Kociančič erklärt wurde; es gibt nämlich keinen heiligen Passus, wohl aber mehrere Bassus). Št-Florija'n ergab: Štvàrja'n, indem das *f* sich in der Weise dem vorausgehenden *t* anpasste, dass eine gebräuchliche Consonantenverbindung herauskam. Es ist begreiflich, dass das *šànt,* auch zu *št* oder blossem *š* verstümmelt, als erster Theil der betreffenden Ortsnamen immer noch viel wichtiger ist als der Anlaut des Heiligennamens, der ja sonst so häufig ganz abfällt.

Ein weiterer Einwurf wäre: »*čká* hätte im Slovenischen zu *šká* werden müssen, wie *člověčka* zu *člověška*«. — Auch dem kann nicht zugestimmt werden.

---

* In dieser Form wohl aus dem Friaulischen aufgenommen. In einem von Joppi (Archiv. glottolog. IV, S. 226) veröffentlichten Texte aus dem XVI. Jahrh. lesen wir San Pas. Weniger wahrscheinlich ist es, dass der sloven. Name nur das volksetymologisch umgestaltete deutsche Schönpass wäre.

Wir finden noch im XVI. Jahrh. neben dem alten vollen *človeičstvu* die neuere erleichterte Form *člověstvu,* die gleich der kroatischen *čovjestvo* nur durch Annahme des Ausfalls des *č* vor *st* erklärt werden kann. Auch *š* und *ž* kann in solcher Stellung ausfallen; so entstand *Tàr'st* aus *Tàržst,* asl. *Тръжьстъ, Tergestum, Tergeste, wie aus *tàržá'ščan* (in Reifniz, sonst gewöhnlich *tàržá'čan*), *tàržá'škì* klar hervorgeht. Natürlich konnte *č* (und desgleichen *š* und *ž*) auch vor *sk* ausfallen, sobald es für die Verständlichkeit des Wortes nicht unentbehrlich war. So ergab sich aus *turčski: tú'rskì,* das im Kroatischen allgemein üblich ist, aber auch in Unterkrain, wenigstens in Reifniz, immer noch so ausgesprochen wird. So entstand auch das bei Truber vorkommende und nach Levec' Angabe in dessen Heimath immer noch gebräuchliche *člověskì* aus *člověčski.* — Wenn jedoch *č* (und desgleichen *ž* und *š*) bei seiner ersten Berührung mit *s* nicht ausfiel (für das oben erwähnte *človeičstvu* fordert das Versmass der Stelle, an der es steht, vier Silben, es ist also *člověčàstvò* zu lesen), so musste Assimilation eintreten. Im Böhmischen und Polnischen hat sich der erste Theil dem folgenden anbequemt; *čs* ergab *cs = c, žs: zs = s, šs: ss = s: co, německý, muský* (geschrieben inconsequent *mužský*), *český.* Im Südslavischen unterlag das zweite Glied; aus *čs* wurde *čš = č,* aus *žs: žš = š,* aus *šs: šš = š: němački, muški, vlaški,* slov. *člověčki, člověčtvò, moškì, laškì* u. s. w. Vom rein lautlichen Standpunkte betrachtet wäre auch kroatisch *ča* ebenso leicht und regelmässig aus *čsa* entstanden wie böhm. *co* aus *čso.* Ich habe aber an betreffender Stelle diese Möglichkeit mit dem Ausdrucke des Zweifels an der Wirklichkeit einer solchen Entstehung des Wörtchens ausgesprochen. Mein geschätzter Kritiker nun meint, es »sprechen da-

gegen ganz entschieden die älteren čakav. Denkmäler«. Es wäre interessant gewesen, für mich wenigstens, zu erfahren, was sie dagegen sprechen. Meine Annahme dürfte allerdings zur befriedigenden Erklärung des *ča* an und für sich gar nicht nöthig sein; doch kann ich einstweilen nicht zugeben, dass es undenkbar wäre, dass einst neben dem Nom. *čь* (woraus nach Praepositionen mit vocalischem Auslaut *-č*, sonst *ča*, in einigen Mundarten *če* oder *čo* wurde) ein Genitiv *čьsa* bestanden habe, der zu *čsa*, *ča* contrahirt mit dem alten Nom. *ča* lautlich zusammenfiel, während für die Genitivfunction die Neubildung, oder wenn man lieber will, die Nebenform *česa* (denn es bestand ja *česo* neben *čьso* auch im Asl.) verwendet wurde. Doch dies nur nebenbei! Kehren wir zu unserer Betrachtung des *čsk* zurück. Im Slovenischen musste also, wenn das *č* nicht früh genug ausgefallen war, daraus *čšk* werden. Was konnte weiter damit geschehen? Es scheint mir, dass es nicht ganz ungereimt wäre anzunehmen, dass *č* auch jetzt noch, wie früher vor dem *s*, einfach ausfallen konnte. So könnte *nêmškì* unmittelbar aus *nêmčški* entstanden sein. Der dem *č* vorausgehende Consonant *m* mochte den Ausfall beschleunigt haben, wie das *r* in *turskì*. Es liesse sich allerdings die Sache auch so denken, dass durch engere Verbindung des *č* mit dem *š* und dadurch bewirkte Verstärkung des *š*-Lautes (*čš* = *tšš*) das *t* an Kraft verlor und nach und nach ganz schwand. Wie dem immer sein mag, so viel scheint sicher zu sein, dass wir in dem Worte *nêmškì*, den ältesten und verbreitetsten Fall von *šk* aus *čsk* vor uns haben. Truber und Krelj schreiben es *nembški;* es hatte sich also zwischen dem labialen Nasal und dem Dental ein wohl nur schwach klingender labialer Verschlusslaut entwickelt, wie im lat. *emptus, hiembs,* der

nach deutschem Muster (vgl. Ambt, sambt, umb) wohl eben seiner Schwäche wegen mit *b* geschrieben wurde. Gegenwärtig sagt man nur *nêmškì*, dies aber auch dort, wo sich sonst noch *-čki* behauptet, wie im Dialekte der Grammatik Dainko's. Ich glaube somit nicht mit Unrecht schliessen zu dürfen, dass es gerade dieses Wort vor allen anderen gewesen, in welchem sich aus *-čskī* nach eingetretener Assimilation *-ški* entwickelt hat. Aus *člověčki* ist *člověški* als eine Art Ausgleichung der neben einander bestandenen Formen *člověčskì* (*člověčaskì*, Krelj), *člověčkì* (Dalm.) und *člověskì* (Trub.) hervorgegangen, und so in anderen ähnlichen Fällen. Diese Menge verschiedener gleichbedeutender Formen rief nun eine gewisse Verwirrung hervor, infolge welcher sich *-ški* auch dort einnistete, wo es sich nicht hätte bilden können; man fing an auch *vaškì*, *nebé'škì*, *fá'rškì* zu sprechen für *vasskì* u. s. w. Andererseits erschien in Gegenden, die *-čkì* bewahrt haben, dasselbe auch, wo es nicht hingehörte: *soldački* u. s. w. Es kann demnach füglich Niemanden wundernehmen, wenn zuguterletzt auch in Substantiven *šk* das alte *čk* zu verdrängen beginnt und man heutzutage allgemein *peška* schreibt für *pàčka* (Obstkern, č. *pecka*). In Reifniz gebraucht man das Wort als masc. *pàčà'k* g. *pàčka* und bewahrt *čk* in Substantiven immer unverändert: *má'čka, ká'čka* (die dreieckige Façade-Dachseite eines ländlichen Hauses), sagt sogar *Frančí'čàk, Frančí'čka,* wohl nach Analogie der Deminutiva auf *-čàk*.

Aus diesen Erwägungen geht unwiderleglich hervor, dass das aus *čga* entstandene *čka* nicht zu *ška* werden musste. Als *čka* entstand, existirte wohl auch noch gar kein Beispiel dieses Ueberganges; es konnte somit weder nach einem bestehenden Lautgesetze, noch nach irgend welcher Analogie zu *ška* werden, es sei

denn, dass das Beispiel von *štô* aus *čtô* verführerisch gewirkt hätte. Dies konnte aber wieder nicht der Fall sein, da man sich an das *č* von *štô* schwerlich noch erinnerte, oder vielmehr, weil dieses selbst schon nicht mehr existirte, indem es eben seiner Altersschwäche und Undeutlichkeit wegen durch *čga, čka* verdrängt worden war.

Warum das *č* abfallen musste, wurde bereits gesagt. Beispiele des Ausfalls eines unnöthigen *č* haben wir oben betrachtet. Dass auch im Anlaute bedeutungslose Consonanten abgeworfen werden, sehen wir unter anderem an serb. *ko* für *tko,* unserem *ké'rì* für *tké'rì,* aus *kté'rì, kàté'rì.* —

Hiemit bin ich zu Ende und schliesse in der Hoffnung, der geduldige Leser werde sich überzeugt haben, dass aus *čьgo, čьgá* nach Schwund des ь bei uns nichts anderes werden konnte als *ká,* dass somit meine Etymologie von *kaj* mit gutem Gewissen als begründet angesehen werden darf.

Görz, 23. XII. 1890.

P. Stanislav Škrabec.

Erläuterungen und weitere Erwägungen.

(V »Archivu« ne natisnjeno.)

I.

Dr. Oblak »wollte nicht ohne dringende Nothwendigkeit die zusammengesetzte Declin. von den übrigen slavischen Sprachen trennen.« — Auch ich nicht. In allen slavischen Sprachen ist auszugehen von Zusammenrückungen wie d o b r a j e g o, d o b r u -

j e m u; allein die darauf folgenden Zusammenziehungen sind nicht nur in den einzelnen slavischen Sprachen, sondern oft sogar in den Dialecten der nämlichen Sprache so offenbar verschieden, dass es unnöthig ist darüber ein Wort zu verlieren.

»Und für dieselben (slav. Sprachen) zeigen das Böhmische und Polnische ganz unzweideutig, dass in ihrem *é*, *e* kein Reflex eines alten ě vorliegt.« — Ganz richtig! Zur Zeit, als die Zusammenziehung stattfand, war nach meiner Ansicht das ѣ im Böhm. und Poln. bereits ein mit i beginnender Laut; die Zusammenziehung des *aje* oder *oje* konnte einen solchen nicht ergeben, sondern eben nur ē. Ich behauptete also nicht, »der Abstand zwischen der harten Silbe *aje*, *oje* und dem d a r a u s e n t s t a n d e n e n ē wäre in den genannten Sprachen zu gross gewesen«, sondern vielmehr der Abstand zwischen dem aus *aje* oder *oje* entstandenen ē und dem alten zu *ie* gewordenen ě, war es, der die Identificirung der beiden Laute nicht mehr gestattete; sie trat aber sogleich ein, sobald dem ē ein i von aussen her vortrat, daher aus rybijajego: *rybiēho: r y b í h o wie b í l ý aus b ě l y j.

Uebrigens bleibe ich dabei, dass das Böhm. und Poln. auf die Entwickelung der Zusammenziehung im Slov. keinen Einfluss hatte; ebensowenig das Bulgarische, auf das Dr. O. insbesondere verweisen zu müssen glaubt, indem daselbst »trotz des harten Charakters des Vocalismus in der zusammengesetzten Declination niemals ein Reflex des ѣ erscheint.« — Nun, wäre letzteres auch wahr, so hätte es nach dem Gesagten für uns doch gar nichts zu bedeuten. Ich kann aber nach den mir zugebote stehenden Quellen die Behauptung nicht als richtig anerkennen. Nach Cankof (Gr. pg. 2) ist im Bulg. in unbetonten Silben der Reflex

des ê (ѣ) ein *e* und in manchen Gegenden ein *i*, für gnêzdó spricht man gnezdó und gnizdó, für mêstá: mestá und mistá, für grêhové: grehové und grihové. In der zusammengesetzten Declination hat nun durchgehends der Stamm den Ton, indem der Artikel *-i -ja -je* als Enklitika an das Adjectiv sich anlehnte. Wenn also die Zusammenziehung im Bulg. in der Weise vor sich gegangen ist wie in unserm Slov., so haben wir in den betreffenden Fällen als Resultat derselben den Reflex des unbetonten ѣ, somit *e* oder *i* zu erwarten. Und diese Erwartung ist erfüllt; die Ueberbleibsel der zusammengesetzten Declination bieten wirklich die Endungen -ego, -emu, -igo, -imu. Mikl. Vg. Gr. III. pg. 183. Ich hätte demnach das Bulg. als Bestätigung meiner Ansicht anführen können, wenn dasselbe fürs Slov. etwas beweisen würde. —

»Ein langes indifferentes *e* könne nicht aus *oje* entstanden sein«, soll ich nach Dr. O. behaupten, »weil ein derartiges *e* den meisten heutigen slov. Dialekten unbekannt ist.« Das sind jedoch in Wirklichkeit nicht meine Worte; sie geben auch nicht getreu den Sinn meiner betreffenden Behauptung wieder. Ich sagte vielmehr, das (heutzutage in einigen Fremdwörtern gebräuchliche) reine, mittlere *e* sei kein slov. Sprachlaut, und da auch das breite *.e* sich erst in neuerer Zeit durch Zurückziehung des Tones entwickelt hat, muss das aus der Contraction von *oje* hervorgegangene *e* nur entweder *é* oder *ê* gewesen sein. Ich bitte aber zu beachten, dass meine diakritischen Zeichen nicht rein phonetisch gemeint sind, sondern in gewissem Sinne etymologisch, wie aus mehreren Stellen der Vorbemerkungen hervorgehen dürfte. Ich schreibe das *.e* sowie *é* und *ê* allen slovenischen Dialekten zu, weiss

aber wohl, dass weder *.e* noch *é*, am wenigsten *ê* überall gleich gesprochen wird. Ebensowenig konnte ich im Ernste behaupten wollen, dass *é* oder *ê* seitjeher so wie gegenwärtig ausgesprochen wurde. Wenn ich also *é* und *ê* in eine frühere Zeit versetze, so kann ich damit nur diejenigen Laute meinen, die sich als *é* und *ê* erhalten haben.

Ich stimme somit Dr. O. vollkommen zu, »dass wir den heutigen Zustand der (Vocal)qualität nicht mit Sicherheit auf ältere Perioden übertragen können«, glaube aber, dass dies für unsern Beweis nicht nöthig ist. Aus *oje* wird im Inlaut (die östlichen Dialekte bleiben ausgeschlossen) nur *ê* (kurz è), nicht *é* (kurz e), da alle Fälle auf ersteres hindeuten.* Dr. O. sucht sie möglichst zu verdächtigen. Ich kann aber auf seine Bedenken nicht viel geben, nachdem der Fälle eine immerhin genügende Anzahl da sind und die veralteten Formen m ê g a, z l ê g a, v è v ô'd a durch die noch lebenden t ê g a, o n ê g a, D o b r ê'p o l j'e vollkommen bestätigt werden. Das von O. herangezogene, mir nicht unbekannte alte p o ſ v i z h e n u (es wird auch gegenwärtig p o s v ê'ti l̨, p o s v è č e'n ò für »geweiht« gesprochen) beweist nichts als dass in diesem vereinzelten Falle *ê*, *è* an Stelle von asl. ę steht, wie O. selbst meint infolge einer Contamination mit s v e t i t i, leuchten; das g r e j, g r e j s h bei Schönleben und Rogerius bezeugt auch nur, dass die Laibacher als Oberkrainer zwischen *é* und *ê* schon im 17. Jahrhundert keinen grossen Unterschied machten. Dass bei den östlichen steirischen Slovenen in d o b r e g a, d o b r e m u das

* Im Auslaut wird aus o j e allerdings: é, vgl. g o s p é' gen. sg., nom. acc. pl., m ô j é' (gen. sg. fem.), m ô j é' (nom. acc. plur. fem., nom. acc. sg. neutr.).

breite *e* wie in matere udgl. vorkommt, ist gewiss beachtenswert; allein, so viel ich weiss, gehören die betreffenden Dialekte zu der Gruppe des Pannonisch-Slovenischen, welches in den benachbarten Gegenden Ungarns dobr**o**ga, dobr**o**mu, dobr**o**m aufweist; es kann also durch das steirische dobrega sowenig wie durch das ung.-slov. dobroga hinsichtlich der älteren Form in den westlichen Dialekten etwas bewiesen werden. Wenn in der Gegend von Luttenberg zlega mit breitem e wie in njega gesprochen wird, so ist dies nicht das alte zlê'ga, sondern entspricht dem gegenwärtigen unbestimmten zlèga˙.

Die Annahme Dr. Oblaks, dass sich die Sibilanten für die Gutturalen aus dem Plural der pronominalen Declination in die zusammengesetzte Declination verbreitet haben, scheitert an susèga für suhèga, da ein *s* für *h* in der pronominalen Declination fehlt. Dass in den östlichen Dialekten der Steiermark die Gutturalen in der zusammengesetzten Declination sich vor *e* behaupten, erkläre ich mir dadurch, dass dort dobrega, velikega usw. aus älterm dobroga, velikoga nach Analogie von bôlj'šega, vékšega zu einer Zeit entstanden ist, als die Gutturalen vor *e* der Sprache schon nicht mehr widerstrebten. Die Verwandschaft der betreffenden Dialekte mit den angrenzenden ung.-slovenischen, die -oga bis heute bewahren, macht diese Annahme zu einer unabweisbaren.

Ich bleibe also dabei, dass sich bei uns, in den westlichen Dialekten, die Sibilanten vor dem aus der Contraction von *oje* geradeso wie vor dem älteren aus *oi* hervorgegangenen ê (ѣ) unmittelbar entwickeln mussten, und halte dafür, dass das Vorkommen der-

selben als ein durchaus nicht zu verachtender Beweisgrund, dass wir es da wirklich mit einstigem *ê* zu thun haben, angesehen werden darf. *Wir müssen nämlich wohl bedenken, dass der Wandel der Gutturalen in Sibilanten vor ѣ und i (aus oi) ursprünglich ein allgemeines Gesetz gewesen sein muss, jetzt aber von dem dadurch entstandenen nur einzelne Reste erhalten sind, begreiflicherweise in tagtäglich gebrauchten Worten wie* otroci, *(v)*bozi. *Wie wir nun aus diesen vereinzelten Fällen mit Recht schliessen, dass seinerzeit in dieser Beziehung auch bei uns so verfahren wurde, wie z. B. jetzt noch im Kroatischen, so können wir nicht umhin solches auch inbezug auf die zusammengesetzte Declination der Adjectiva anzunehmen. Wenn man* velicèga, nazèga, susèga *auch gegenwärtig noch hört, so muss seinerzeit das gleiche in allen derartigen Fällen üblich gewesen sein. In dieser Ueberzeugung dürfen wir uns durch den Mangel an mehr Beispielen etwa bei Trubar und Dalmatin nicht beirren lassen. Die Wiederherstellung der Gutturalen für die Sibilanten war zu ihrer Zeit eben schon weit gediehen.*

Gegen das Eindringen der Sibilanten aus dem Plural in den Singular scheint ferner insbesonders das venezianische Slovenisch zu sprechen. In diesem Dialekte ist nach Klodič gegenwärtig ursprüngliches ѣ als Länge: *ie*, als Kürze: *e*. Da hört man noch die Locale: na praze, par potoce, na noze, na roce, po liete, po miesteh. Ist meine Theorie richtig, so muss sich da auch für -iga, -imu, -im (Local): -ega, -emu, -em erhalten haben und müssen vor diesem *e* die Gutturalen in Sibilanten übergehen. Und so ist es wirklich. Nach eben genanntem Gewährsmann wird das Adj. daselbst folgendermassen declinirt: lieuš, lieušeha, lieušemu, lieušem,

lieušim. Im Fem. sind alle Casus gleich: lieuš. Der Dual lautet für alle Geschlechter: lieuš, lieuših, lieušima, lieuš, lieuših, lieušima. Der Plural: lieuš, lieuših, lieušim, lieuš, lieuših, lieušim. Vom Adj. bûoh bemerkt Klodič ausdrücklich, dass es sein *g* in *z* verwandelt: buozeha, buozemu usw. In der zweiten der beigefügten Erzählungen findet sich auch ein veliceha (doch auch: horkeha, takeha). Vorne S. 5. der betreffenden Schrift steht endlich ubuozih. In letzterm Falle stammt das *z* aus dem Nom. pl.;* denn durch Einfluss der pronominalen Declination hätte das Wort zu ubuozeh werden müssen. Wenn nun im Plur. die pronominalen Endungen -em, -eh, -emi die aus der Contraction von -yimъ, -yihъ, -yimi hervorgegangenen -im, -ih, -imi nicht verdrängen konnten, sondern vielmehr selbst von ihnen verdrängt wurden, wie tistih, tistim zeigt, so ist es nach meiner Ansicht kaum denkbar, dass sich von denselben die Sibilanten sogar in den Singular verirrt hätten. Es bleibt also für mich das wahrscheinlichste, dass sich die Sibilanten unmittelbar an ihren betreffenden Stellen entwickelt haben, dass also das *è* (d. i. ehemaliges *ê*) den Wandel der Gutturalen bewirkt hat.

Es könnte möglicherweise auch angenommen werden, dass das *-e-* des Locals aus -êje- contrahirt sei und somit von da aus die Verbreitung der Sibilanten stattgefunden habe. Allein, wie die verwandten Sprachen und desgleichen unsere östlichsten Dialekte zeigen, ist ursprüngliches -êjemь nach Analogie der Possessivpronomina moj, tvoj, svoj

---

* Auch der Nom. sing. ta bosi bei Trubar hat sein *z* natürlich aus dem häufig gebrauchten Nom. plur.

durch -ojemь ersetzt worden, wobei natürlich der ältere Sibilant dem in den übrigen Casus erhaltenen Guttural weichen musste. Das nämliche gilt vom Dat. und Loc. fem. auf -êjeji, das durch -ojeji ersetzt wurde. Dadurch entfiel also die Möglichkeit, dass sich die Sibilanten von diesen auf die übrigen Casus des Sing. verbreitet hätten. Dass ich mit dieser Behauptung mir selbst widerspreche, wie Dr. O. meint, ist nicht richtig; denn gehen wir von -êjemь, -êjeji aus, so sind die Sibilanten da vor aller Contraction, sie könnten sich somit nach derselben von da aus auf den Gen. und Dat. masc. und neut. verbreitet haben, wenn auch das in diesen beiden Casus aus der Contraction hervorgegangene *-e-* selbst nicht die Fähigkeit gehabt hätte aus Gutturalen Sibilanten zu erzeugen. Dagegen wenn durch Umbildung der zusammengesetzten Declination nach der Analogie der erwähnten Possessiva aus -êjemь, -êjeji: -ojemь, -ojeji wurde, mussten vor dem *-o* die Gutturalen der andern Casus auch in diese aufgenommen werden, erst nach der Contraction des oje zu ê, konnten dieselben zugleich in allen betreffenden Casus wieder zu Sibilanten werden.

Allein meine Theorie von der Anlehnung der zusammengesetzten Declination an die der Possessivpronomina moj usw. scheitert nach Dr. O. »am Altböhmischen, das im loc. sgl. neben dobrém noch das ältere dobřiem und im dat. loc. fem. dobřiej neben dobréj hat, denn es ist ganz unwahrscheinlich, dass eine derartige Neubildung, einmal aufgekommen, nur einige Formen ergriffen hätte.« — Ich meine, aus den angeführten Fällen folgt nicht, dass sie nach meiner Theorie nur einige Formen ergriffen haben müsste, sondern, gerade umgekehrt, alle; dass aber mit einem

Schlage die ältern Formen vernichtet worden wären, das ist wohl das allerunwahrscheinlichste und wird durch die von Dr. O. angeführten Fälle vollends widerlegt.

»Dass im Sloven. die zusammengesetzte Declination »prächtig« mit der von moj übereinstimme«, habe ich nicht gesagt, wie dies Dr. O. behauptet, sondern nur, »dass man mit der Annahme einer **Anlehnung** der zusammengesetzten Declination an die von moj, tvoj, svoj prächtig auskommt.« Nach der einmal vorgenommenen Anlehnung und Ausgleichung brauchte die weitere Entwickelung nicht für alle Folgezeit die gleiche zu sein. Schon die Contraction brauchte nicht wie beim Adj. auch bei moj einzutreten, da die Nothwendigkeit oder Erspriesslichkeit derselben nicht in beiden Fällen die gleiche war. Sie ist im Russ. wirklich nicht erfolgt. Wo sie jedoch auch bei mojego usw. eingetreten ist, da stellte sich bald die Nothwendigkeit ein, die so zusammengeschrumpften Wörter auf irgend eine Weise neu zu verstärken, was bekanntlich dadurch geschah, dass man das -ôj des Nom. sing. masc. entweder einfach einschaltete — so entstand môja' aus ma', môjȇ'mi aus mȇ'mi — oder den aus der Contraction hervorgegangenen Vocal damit ersetzte, — so entstand môjga' aus mêga', môjmì' aus mêmì'. Das stimmt mit der zusammengesetzten Declination nicht besonders »prächtig« überein. Dr. O. meint, »auf ein mojěmi etc. können diese Formen nicht zurückgehen, das hätte nur ein mojeimi oder mojimi ergeben.« Aber woher wissen wir denn, dass muiemi bei Trubar nicht wirklich mujeimi zu lesen ist? So wird das Wort in Unterkrain ja noch bis auf den heutigen Tag ausgesprochen; es lässt sich nicht nach-

weisen, dass es zu Trubar's Zeiten anders gewesen wäre. Folgerichtig muss angenommen werden, dass auch in den andern von Dr. O. selbst angeführten Fällen muyem, tuyem, ſuyem, ſuyemi, ſuyeh usw. das *e* in derselben Bedeutung zu nehmen ist. Ich füge aus Trubar's Postille noch den dat. loc. fem. hinzu; I. 25: ſvojej ſhtraifingi, 26: v'tojej Slushbi, 44: kſvojej zhaſti (daneben: kſvoy zhaſti und: po ſvoje ſvetuſti inu pravizj), 68: vmojei misli, 104: vſvoje Beſsédi, daneben: vſvojej Beſsédi, vſvojei beſsédi, 165: ſvojej Cerqvi (dat.), II. 135: vſvojej rejzhi, 165: tvojej slushbi (dat.), k ſvojej frawi. — Das sind nicht etwa die buchstäblichen altslov. Formen mojei, tvojei, svojei. Das *o* der ersten Silbe steht in der Postille nach der von Krelj eingeführten Orthographie dieser Worte für das frühere Trubar'sche *u*; es stammt also aus dem Nom. sing. masc., indem ô j in die durch Zusammenziehung entstandenen Formen mêj, tvêj, svêj eingefügt wurde; ſvojej ist also zu lesen svôjê'; das *j* schwindet nach *ê*. Anders in den kärnt. Dialekten. Da bleibt das *j* in diesem Casus, da das *e* vor demselben so zu erklären ist wie das *e* von buozeha im venezianischen; es ist Reflex eines verkürzten ѣ.

Neben ſvojej findet sich in der Postille in demselben Casus auch ſvoje; es könnte hier blosses *e*, wie so oft im Innlaut, für ej d. i. *ê* stehen, es ist aber die Möglichkeit nicht ausgeschlossen, dass es für *ì* *(è)* stünde, da in dem Buche diese Schreibung nicht selten ist, vgl.: veyeza (für vêjìca), po naſhi iſkashene naturi, po zhloveiſke nature, vſvejſte (,v svê'stì). Das aber wird nicht geleugnet werden können, das Trubar oder sein Schreiber sehr oft blosses *e* schreibt, wo er ebenso gut *ei* hätte

schreiben können. Post. I. 41 steht: ſpesnejo neben: sleto leipo Peiſanjo, 42: Peiſam, 46: peſsamjo, 119: k'obadvejma Regimentama, III. 113: mej letema dvema dolſhnikama usw. Es gibt auch Fälle, wo regelmässig nur *e* geschrieben wird; so erinnere ich mich nicht in der Postille: zhloveika gelesen zu haben, so auch nur: beſseda, nur: ſlovenſki, I. 81: Kakor my v Slovenſzhini tudi pravimo usw. Wir haben also kein Recht mit Dr. O. anzunehmen, zlêga hätte Trubar (auf den ich mich übrigens eigens hiefür berufen habe) sleiga schreiben **müssen**, und dasselbe gilt auch von den angeführten Formen der Possessivpronomina.

Wir haben zu Trubar's Zeiten aber auch einen Dalmatin, der nicht slega schreibt, sondern sléga, und bei ihm ist *é* im Innlaut gleichbedeutend mit *ej*, wie durch eine Unzahl von Fällen nachgewiesen werden kann. Und zwar schreibt er regelmässig sléga an beiden Stellen, wo es stehen musste, Matth. 6, Luc. 11.* Möchte sich auch die Schreibung slejga erst aus dem 18. Jahrh. belegen lassen, wie Dr. O. meint, die Schreibung Dalmatin's ist derselben vollkommen gleichwertig. Doch auch abgesehen von Dalmatin könnte ich die Uebereinstimmung des slejga des 18. Jahrh. mit dem meyga des 15. Jahrh. nicht für Zufall ansehen. Zusammengehalten mit den andern von

* Dagegen schrieb er die auf der letzten Silbe betonte neue unbestimmte Form (für zla') sliga, 2. Macch. 8c. Der Dat. lautet auch in der bestimmten Bedeutung slimu (1. Chron. 4 A), weil es Neubildung für zlu' ist, die nach Verlust eines vorauszusetzenden zlê'mu nach der allgemeinen Regel sich richten musste, oder vielleicht richtiger, weil zlimu hier ein substantivisches zlu' ersetzen soll.

mir angeführten Fällen der Contraction von *oje* zu *ê*, *è* bietet sie mir volle Sicherheit, dass wir es da wirklich mit einem *ê* zu thun haben. (153)

---

(153) *Gori stoječe je pisano, preden so mi v roke prišle stariše Trubarjeve knjige, ki jih je izdal brez pomoči drugih v nemešanem svojem pravopisu, zlasti Novi Testament in Psalter. Tu piše z h l o u e i k a, z h l o u e i s k u, z h l o u e i s t u u skoraj stanovitno z ei; Mat. 27 ima: Golgota (tu ſe ſ l o u e i n s k i isloshi, enu Meiſtu tih Mertuih glau). V očenašu ima enkrat (Mat. 6): s l e g a, drugič (Luk. 11): s l e i g a; Mat. 5: t i m u s l e i g u, kar priča o visoki starosti, ne dativa s l e i g u, temuč gen. s l e i g a, keterega adjektivnost se je bila že pozabila; prim. 2. Tim. 4 C: veliku s l e i g a. Trubar je torej vender le pisal s l e i g a (z ei), kar dr. O. ne bi bil smel prezreti. Če je pisal poleg tega vender tudi večkrat s l e g a, ni to nič posebnega, kaker ni nič posebnega z h l o u e i k a poleg z h l o u e k a, ali celo s h e n i g a za žêjnèga.*

Nadalje pojasnjujejo vse to razmere naše zaimske sklanje, kaker jo vidimo zlasti pri Trubarju. Po tej sklanji se ravna pred vsem kazavni zaimek t ъ, t a, t ô; dalje besede v ə s, v s a, v s e, e n, e n a, e n ò, j ь, j a, j e in svojilni zaimki m ô j, m o j a, m o j e, t v ô j, s v ô j. Te besede imajo v neketerih padežih že pervotno ѣ pred končnico, v drugih je stal pervotno o (ali za topljenimi soglasniki e) na tem mestu, pa ga je pozneje nadomestil ѣ po vplivu primerov, ki so dobili svoj ѣ po skerčenju iz - o j e. V enem, kaker v drugem primeru je nastal pri nas iz ѣ ali dolgi ê ali kratki è. Za ê piše Trubar ei ali e, za è pa ali i ali morda včasih, zlasti v postili, e. Pervotno imajo ѣ instr. sg. m. n.; inst., dat. dual.; inst., dat., gen., loc. plur.

Wie steht es nun aber mit der Contraction von -oji in den nämlichen Laut *ê*. Dr. O. schreibt: »Derartige Contractionen wie -oji zu ē, wo also als Resultat keiner der beiden ursprünglich vorhandenen oder von denselben nur quantitativ verschiedener Vocal erscheint, sind für mich ganz und gar unmöglich.« Mir kommt es nur darauf an, ob sie auch für die Sprache unmöglich sind. Was ist zunächst Contraction? Im engern Sinne des Wortes wohl nichts anderes als die Aussprache zweier ursprünglich selbständige Silben bildender Vocale in einer Silbe. -oji ist, wie mir scheint, im Slov. nichts anderes als *oï*; sollte es einst etwas anderes gewesen sein, so ist Ausfall des *j* anzunehmen, wie in gospa' = *gospoa aus gospoja. Durch Contraction wird *oï* zum Diphthong *oi*

Pervotno imajo o (ali e): gen., dat., loc. m. n. sing., dat., loc. sing. fem.

Trubar torej piše v instr. sg. m. n.: ſteim muiem, ſteim ſuetim Duhum inu ſteim ognem; ſanem Duhum; pred teim prihodnim ſerdom; pred teim zhaſſom; pred tuiem oblyzhiem; pred enem mozhnim ſouurashnikom. Brati je torej: têʼm, tvôjêʼm, enêʼm, dasi se dandanašnji govori blizu sploh tèʼm, tvôjèʼm, enèʼm. Trubar ima v tem primeru è (i) za ê (ei) komaj kedaj; jaz sem opazil le: ſanim terſtum t. j. z enèʼm tərstôʼm.

Inst. d.: pred ſuiema Ozhima t. j. pred svôjêʼma očiʼma. Primerov z è (i) nisem našel.

Dat. pl.: pruti vſeim; vſeim teim; pa: tim Paſtiriem; htim Kralem.

Gen. loc. pl.: vſeh teih; is leteih maicinih; pa berž nato: is letih maicinih; tih ludi; na tih perietliuih beſſedah.

und nichts weiter; alles weitere ist nämlich nicht mehr Contraction, sondern Assimilation. Durch Assimilation nun wurde bekanntlich aus dem ursprünglichen indoeuropäischen Diphthonge *oi* urslavisch *ê* oder *i*. Ich sehe nicht ein, warum aus ***moimi** nicht ebensowohl mêmi wie mími hätte werden können. Dass in der einen Gegend die eine, in der anderen die andere Art der Assimilation die Oberhand gewann, das ist doch gewiss nichts unerhörtes. Wenn in den Freisinger Denkmälern, die allem Anscheine nach einen sehr westlichen Dialekt repräsentiren, tuima vorliegt, in der Conf. gen. aber meymi, so verhält sich dies zu einander wie etwa das venezianische gospí zu krainischem gospê'; vgl. Klodič, O nar. ven. Slov. pg. 11. Gospê' aus gospoji verhält sich ferner zu mêga

---

Instr. pl.: ſteimi veſſelimi; vmei teimi drugimi; ſuiemi ſueteimi Angeli; ſanemi vuſti (uno ore). *Primerov z è (i) nisem našel.*

Glejmo zdaj padeže zaimske sklanje, ki so imeli prej o (za topljenci e) pred končnico in imajo zdaj ê ali è. Ti so gen., dat., loc. sing. m. n. in dat. loc. sing. fem. Pervotni o (ali e) se nam je ohranil v vprašavnih zaimkih koga', komu', kó'm, čé's(a), čé'm; sem gre tudi Trubarjevo poteimtoga zraven poteimtiga. Nova oblika têga se sliši nekod pod krepkim povdarkom do današnjega dne. Pri Trubarju je nisem našel, pač pa enkrat têmù: Rim. 4: »Temu pag kateri della, ne bode ta lon perſoien is Gnade.« Oblika »katerega« ne gre sem, ker se je zapisala menda tako rekoč nehote in tudi ni imela nigdar končnice -oga, ker je nastala po sestavljeni sklanji. Sicer pa piše Trubar stanovitno: -iga, -imu in v loc. -im: »na tim ſueitu«, »vtim zhaſſu«, »per tim

aus mojega, wie nê'mam aus neïmam zu nê'-sàm aus nejesà·m.

Aber freilich, gospê' soll nach Dr. O. nicht aus gospoji, sondern aus gospojě entstanden sein. Er beruft sich hiefür auf morjej = altslov. morji. Gesetzt den Fall, dass man dies annehmen dürfte, so ist damit doch nichts gewonnen. Das ѣ als Dativendung der a-Stämme ist bei uns, betont oder unbetont, immer kurz (nicht lang, wie im alten morjei [morjê'], mithin in den der Schriftsprache zu Grunde liegenden Dialekten *è*, was seit dem 15. Jahrh. lautlich mit *ì* zusammenfällt. Sollte man dieses Zusammenfallen in einer frühern Zeit nicht annehmen wollen, so ist auch damit gar nichts gewonnen. Wir haben nämlich noch einen andern Casus, der mit dem dat. sing. und nom.

Deshelſkimu (!) Verbeshariu«, »na ſuim dumoui«, »inu ſo ſe na nim ſmotili«, »per nim vnebeſſih«. Pa zraven »tim« ima večkrat tudi »teim«: »poteimtoga«, »po teim koker ie rezhenu«, »po leteim gre on vunkai«, »per teim praui«. Te oblike očitno kažejo, da je tudi e, ki nam nadomešča nekedanji o (oziroma e), ki je v hervaščini in naši prekmurščini ko tak ohranjen, prav za prav ѣ, posnet po skerčenkah kaker mêga iz mojega, ki se vzderžuje pod krepkim naglasom, v nenaglašenih zlogih pa krajša v è, ki se piše po staro z i. — Nekaj nepričakovanega je poleg nj'e'ga, nj'e'mù loc. nj'èm. Trubar piše nim: »inu ſo ſe na nim ſmotili«, »per nim vnebeſſih«, Dalm.: »v'nym«, pa že tudi: »na njemu«, »per njemu«, in na poslednje se opira sadanja šoljska izreka: nj'e'm, češ da je to pravi local. Ali v resnici je to le dat. z odgriznjenim ù, kaker priča široki e s potegnjenim dolzim naglasom; tak e namreč ne sme stati v poslednjem zlogu.

acc. dual. gospê' gleichlautend ist; das ist der gen. plur. An eine Beeinflussung desselben durch den dat. sg. ist nicht zu denken; diese beiden Casus haben wohl nie und nirgends etwas gemein. Der gen. pl. gospê' muss also nothwendigerweise entweder aus gospojь oder aus gospoji' (cf. vodi' für vô'd usw.) erklärt werden.

Nachdem, wie aus Gesagtem ersichtlich sein dürfte, meine Theorie den Thatsachen vollkommen gerecht wird, wäre es eigentlich unnöthig auf eine andere, die dieselben mehr oder weniger willkührlich beseitigen möchte, des weitern einzugehen. Dennoch dürfte eine nochmalige nähere Prüfung derselben nicht ganz uninteressant sein.

Dr. O. schreibt: »Ich nehme demnach für's Slovenische an, dass ajego, ursprünglich ein ēgo, mit

---

V novem izdanju slovenske slovnice naj bi torej ne stalo v paradigmi nje'm, temuč kaker ljudstvo še govori: na' nj'èm, po' nj'èm, prì nj'èm, in če se hočemo vkloniti Dalmatinu in sadanji precej splošni navadi, naj se dostavi opombi: ų nj'e'mù, prì nj'e'mù.

Naposled imamo govoriti o dat. in loc. sg. fem. Trubar piše: tei beſſeidi, tei declici, tei Sionski ſzheri, na tei vodi, po tei Postaui, pa: hti Pokuri, vti Puſzhaui, vti iſti; podobno: ta ima neei dati, kar ie vnei, pa: ie oblubil ni dati, ſapouei ni dati, kar ie vni, per ni, na ni.

Tu je očitno: kaker imamo za loc. sg. m. n.: tom pri nas têm in tèm, tako za loc. dat. sg. fem. toj: têj in tèj in ker se j za ê in è ne sliši tê, tè; ravno tako za nj'ej ali nj'oj: nj'ȇj, nj'èj ali nj'ê', nj'è (nj'ì, enkl. ji.) Če se ne motim, sodi o poslednjem blizu tako tudi prof. Murko (Archiv 14, 90). Drugači dr. Oblak (15, 469) in ž njim dr. Ramovš (37, 190).

langem ē und nicht ě gab.« — Es ist gar keine Frage, dass aus aje oder oje durch Ausfall des *j* und Assimilation des *a* oder *o* an das *e* ein reines mittleres ē werden konnte. Ich habe auch gar keinen Grund zu behaupten, dass das Urslavische diesen Laut nicht hatte; es ist aber daraus im Urslavischen selbst das geworden, was wir mit ѣ oder ě (ê) bezeichnen. Darum gab es weiter in dieser Sprache kein reines ē mehr, und wenn ein solches durch Contraction und Assimilation neu entstand, musste es sich alsbald nach den in der Sprache üblichen e-Lauten modificiren. Es ist bekanntlich auch asl. ѣ nicht immer ursprüngliches langes ē, es sind auch verschiedene andere Laute in demselben aufgegangen und dies zu verschiedenen Zeiten; warum hätte nicht auch ein spätes ē vielleicht nicht viel vor der Zeit der Freisinger Denkmäler hinzu kommen können?

Als unsere contrahirte Form -ega für ajego aufkam, war ѣ nach Dr. O. nicht mehr identisch mit *ē*. Ich bin ganz derselben Meinung. Das Böhm. und Kroat.-Serbische, desgleichen die Schreibung detd für dѣdъ in den Freis. Denkm. scheint sogar dafür zu sprechen, dass ѣ schon nicht mehr in allen Fällen langer Vocal war.

Was für ein Laut vertrat nun aber das ѣ im alten Karantanisch-Slovenischen?

Um auf diese Frage die richtige Antwort zu finden, müssen wir die Geschichte dieses Lautes etwas eingehender besichtigen und namentlich die verschiedenen Quellen desselben und ihre chronologische Aufeinanderfolge feststellen.

Die erste und älteste dieser Quellen ist ohne Zweifel das urindoeuropäische lange *ē*: dêti, urindoeur. Wurzel *dhē*, gr. *ϑη*, *τίϑημι*. Vor diesem ѣ (ê)

gingen die Gutturalen *k*, *g*, *h* schon im Urslavischen in *č*, (*d*)*ž*, *š* über und das ѣ wurde nach diesen Palatalen zu *a*. Daraus müssen wir schliessen, dass das aus *ē* entstandene ѣ im Urslavischen ein breites *e* war, das schon in *ea* oder *ia* überging. Nach den Palatalen *č*, (*d*)*ž*, *š* und *j* schwand das *e* oder *i* des Diphthonges *ea* oder *ia*, so wie auch gegenwärtig in unsern unterkrainischen Dialekten geschieht. Wie da für če'lò: čea'lu, ča'lu, für že'na: žea'na, ža'na, für je'zik: jea'zik, ja'zik gesprochen wird, so sprach man vor Jahrtausenden für *kēso-: čeasъ, časъ, für krīkētī: kričeati, kričati, für gēbā: žeaba, žaba, prim. n. Quappe, für gēlītī: žealiti, žaliti, prim. quälen, Qual, für jēmi, jēstī: aksl. jamь, jasti, aber sъnѣmь, sъnѣsti, bei uns: jê'm, jê'sti wie snê'm, snê'sti, weil da dem ursprünglichen ēdmi, ēstī das *j* später als im Kirchenslav. vortrat, vergl. doch jad, jasli.

Die nächste, jüngere Quelle des ѣ sind die alten Diphthonge *oi* (gr. *οι*) und *ai* (*ῳ*, *ᾳ*), vergl. poje- und pêti, vêdêti und *οἶδα, ποινή* (aus quoina) und cêna (aus koina). Wie aus letzterem Beispiele ersichtlich, werden vor diesem zweiten ѣ (wie auch vor dem aus *oi* entstandenem *i*) die Gutturalen *k*, *g*, *h* zu *c*, (*d*)*z*, *s*. Die Wandlung muss wohl vor sich gegangen sein, bevor *oi* zu ѣ wurde, doch zu einer Zeit, da das Urslavische schon in zwei Dialekte auseinander gegangen war, den nordwestlichen einerseits und den nordöstlichen und südlichen andererseits. Im ersteren wurden nur die unmittelbar vor *oi* stehenden Gutturalen zu Zischlauten, im andern auch wenn ein *v* dazwischen stand. Im Polnischen hat sich kwiat erhalten, im Čechischen květ, im Russischen aber und im Südslavischen heisst es cvêt, desgleichen im P.

gwiazda, im Č. hvězda, dagegen im R. und Ssl. zvêzda, im Aksl. auch noch dzvêzda.

Die dritte, nur mehr auf Südslavisch und Čechisch beschränkte Quelle des ѣ ist kurzes *e* vor *r* und *l* in geschlossener Silbe. Um solche Silben einem slavischen Lautgesetze entsprechend zu offenen zu machen, wurde das *e* der Liquida nachgestellt und hiebei in den genannten Sprachen gedehnt, also wie ursprüngliches langes *ē* zu ѣ: brêgъ aus berg-, cvrêti aus *kverti, črêšnja aus čeršnja (κέρασος); *k* früher unmittelbar vor *e* wurde zu *č*, früher vor *ve* dagegen zu *c*. Das ѣ dieser Quelle wurde gleich wie in den beiden ältern Fällen geschrieben und gesprochen. Im Aksl. war es *ea* oder *ia*. Im Bulgarischen hat es in betonter Silbe diesen Laut bis jetzt bewahrt, desgleichen wird es im Polnischen meist *ia* geschrieben. In andern slavischen Sprachen wurde es zu *ie*, so wahrscheinlich auch in allen unsern slovenischen Dialekten.

Zwar könnte bei uns durch Metathesis unmittelbar aus *ia* das *ai* entstanden sein, das noch jetzt vielfach gesprochen wird. Da jedoch in den nämlichen Dialekten in einer Anzahl von Fällen *ai* offenbar ein altes deutsches *ie* vertritt (vergl. krȇ'g: Krieg, cȇ'gəł: Ziegel, špȇ'gəł: Spiegel, pȇ'glati: biegeln, pȇ'sa: ahd. pieza), so sind wir berechtigt anzunehmen, dass unser *ê*, mag es nun *ai* oder *ei* gesprochen werden, in allen bisher erwähnten Fällen aus älterm *ie* entstanden ist. Den Uebergang bildete ein enges, von einem *i* gleichsam gesättigtes *e*, wie es in oberkrainischen Dialekten erhalten ist. Wann aus demselben im Osten und bis Wippach das *i* hinten hervorzutreten begann und warum, darüber lässt sich nichts bestimmtes sagen. Nur das ist sicher, dass wir diesen Laut in allen drei Fällen, in denen das Aksl. ѣ hat, besitzen.

Wir besitzen ihn aber noch in einem vierten Falle, wo er aus der Contraction von oje oder oji entstanden ist. Ohne Zweifel ist dies eine verhältnissmässig junge Quelle des ѣ (ê), wir dürfen aber deswegen nicht behaupten wollen, dass es kein ѣ ist. Ist das *ê* in brê'ja und brê'za ein wahres ѣ, so ist es auch in Dobrê'polje, da in der Silbe brê in diesen drei Worten nicht die geringste Verschiedenheit wahrzunehmen ist. So ist das *ê* in gospê' (dat. loc. sg., nom. acc. du., gen. pl.) auch ganz gleich dem *ê* in pê'ti, pê'na, pê'ga und wir haben gar keinen Grund anzunehmen, dass das *ê* in zlêga anders lautete als in mêga. Wie nun letzteres durch regressive Assimilation aus mojega, so muss ersteres aus zlojega contrahirt sein, ähnlich wie im Kroatischen durch progressive Assimilation aus mojega: mōga: aus dobrojega: dobrōga. Ganz wie ursprüngliches langes *ē* wurde also auch dieses durch Contraction viel später entstandene zu *ê* d. i. ѣ. Desgleichen wurde oji wie ursprüngliches *oi* zu *ê*: gospoji zu gospê'. Es ist aber natürlich nicht anzunehmen, dass die Vorgeschichte dieses spätern *ê* ganz gleich sein müsste der des ältern und ältesten, dass es einst *ia*, dann *ie* gewesen wäre. Es wird vielmehr unmittelbar aus der Contraction ein *ai* oder *ei* hervorgegangen sein, ähnlich wie in neuester Zeit dvê'set für dvájset, mê'hin für májhin, pêdi˙ für pojdi˙ gesprochen wird.

Unzweifelhaft gab es aber einst neben langem ѣ (ê) auch noch einen andern langen *ē*-Laut im alten Karant.-Slov. Wie unterschieden sich diese beiden von einander? War nicht dieser andere *ē*-Laut vielleicht ein reines mittleres *ē*? Ich glaube nicht, und will meine Gründe dafür hier darlegen. Das andere *ē* ist etymo-

logisch entweder ę oder das ursprünglich kurze *e*. Das ę war im Urslavischen am wahrscheinlichsten = i$\underset{\circ}{n}$, mit ihm parallel ą = u$\underset{\circ}{n}$. Das $\underset{\circ}{n}$ wurde in beiden Fällen ursprünglich zu nasalem, dann theilweise zu reinem ə (unbestimmten Vocal). Aus *iə*, *uə* konnte ferner *ia*, *ua* werden, wie ja auch im Griech. und Alt-ind. aus $\underset{\circ}{n}$ und ə ein *a* wurde. Die weitere Entwickelung ist jedoch in den verschiedenen die Nasalvocale nicht bewahrenden slavischen Sprachen bekanntlich verschieden und selbst im Slovenischen nicht in allen Dialekten gleich. In der Mehrzahl der letztern fand eine Anähnlichung von *ia*, *ua* zu *ie*, *uo* statt, was sodann als Länge ein von *i* nach *e*, respective *u* nach *o* sich erweiterndes *é*, resp. *ó* ergab. Während also bei *ê* die Enge zunimmt, ist sie bei *é* abnehmend, weshalb die Kürze von *ê* als *è* = *ì*, die von *é* als mittleres oder schon etwas breites *e* klingt.

Doch auch aus *e* und *o* konnten durch besondere Betonungsverhältnisse lange Vocale werden. Ursprüngliches ʼ und ʻ machen gegenwärtig aus *e*: *é*, s à r c éʼ, aus *o*: *ô*, k o l ôʼ,* ursprüngliches ˑ in nicht-letzter Silbe, indem es zu ʻ oder ʼ wird, aus *e*: *é*, d e b éʻ l a, d e-b éʼ l à c, aus *o*: *ó*, p o t óʻ k a, p o t óʼ k a r. Das aus *e* entstandene *é*** fällt also mit dem aus ę entstandenen zusammen und wir haben keinen Grund anzunehmen, dass dies nicht schon längst der Fall war. Wenn also,

* Im Ung.-Slov. wird auch aus ą: *ô* (= *ou*). Auch in der Heimat Miklosich's werden angeblich *ó* und *ô* nicht unterschieden; anders berichtet aus Steiermark Šuman.

** In Kärnten, wo *ê* wie *ie* lautet, wird *é* in gewissen Fällen damit identificirt; vrgl. s h i e n mit s h a n a (ž éʻ n, ž eʻ n a) in Duh. branua. In Unterkrain ist gegenwärtig *é* viel heller als *ê*; jenes wird als langes *i* mit darauffolgendem sehr kurzem *e*, dieses dagegen als Verbindung eines kurzen *e* (in manchen Gegenden eines kurzen *a*) mit einem eben so kurzen (nicht kürzern) *i* gesprochen. Die alte Schreibung mit *ej* ent-

wie ich es für sehr wahrscheinlich halte, in der Mehrzahl unserer Dialekte urslav. ę zu einem von *i* nach *e* sich erweiternden Vocal wurde, so muss auch der beiläufig zur selben Zeit aus gedehntem *e* entstandene Laut ein von *i* nach *e* sich erweiternder Vocal gewesen sein. Mir ist wenigstens nichts bekannt, was

---

spricht somit nicht ganz genau der heutigen Aussprache. — Merkwürdig ist hinsichtlich der beiden Laute *é* und *ê* die von Dr. Oblak im Letopis Mat. slov. 1887 pg. 306—315 publicirte und besprochene Handschrift, die für *é* beinahe durchgehends *ie* bietet, ohne Unterschied, möge *é* asl. ę oder *e* vertreten: piett, pieth, pedeſiet, utiegnol, vſiety, vſiel, goſpie (gen. sg.), trydeſieth, deſhelie (Dr. O. findet *ie* hier unerwartet, da die betreffende Silbe unbetont sei; sie ist aber in Unterkrain auch jetzt noch betont ganz gleich wie in goſpie), zhiem, deſhielſky, ieſien. Dagegen finden wir für ѣ nur *e*: nemſhko, lepu, leth, treh, leta, very, verovania etc. (Ich füge als beachtenswert hinzu: gospe (dat.), das sich 2 mal neben dreimaligem gospy findet, und: shrebariu, wo *e* deutschem *ei* (Schreiber) entspricht, also beiläufig den Laut *ê* bezeichnet, den wir wohl auch sonst anzunehmen haben, wo *e* einem ѣ entspricht.) Nur in einem Falle, meint Dr. O., stehe dafür in betonter Silbe ein *i*: poſlidniga. Allein im Texte steht: puſlidniga, und das ist pu'slidniga = pô'slèdnèga zu lesen, wie das Wort in der Bezeichnung des Sacramentes der letzten Oehlung wenigstens vor Jahren in meiner Heimat vom Volke immer noch ausgesprochen wurde; *i* steht also für kurzes ѣ wie in pineſ (lies: pèné'z). — Für unser *ó* würde man in dieser Handschrift *uo* erwarten, das sich in gospuo 2mal wirklich findet, einmal auch in muoſhtom (wo jetzt eher mo'štom: moſhtom zu erwarten wäre) und einmal in guorshzhek, was jetzt in Unterkrain wohl gú'rščèk lauten würde. Einigemal steht statt *uo*: *ou*, wenigstens seh' ich im Texte sowohl als in den Bemerkungen des Herausgebers *ou*: boude, rouke, boudozh (im Texte und einmal auch in den Erklärungen dafür boudoz), obwohl derselbe nur von *uo* spricht und dies sogar der Prekmurščina zuschreibt. Dies *ou* steht ferner nicht bloss, wie allerdings von *uo* behauptet wird, für asl. ą, sondern auch für *o*: gourska.

darauf hindeuten würde, dass man neben *ê* aus ѣ und *é* aus ę noch ein drittes vom letztern verschiedenes *ē* aus *e* annehmen dürfte. Ich glaube daher nicht so ganz ohne Bedacht den heutigen Zustand des Vocalismus auf ältere (jedoch nicht älteste) Perioden übertragen zu haben, als ich schrieb, dass *ê* »als ein von *e* nach *i* sich verengender Laut dem *aje, oje* gewiss näher stand, als das von *i* nach *e* sich erweiternde *é*«. Hiemit wollte ich jedoch ebensowenig, als ich etwa böhm. *é* mit ě, *i* (= ѣ) identificirte, läugnen, dass es auch bei uns Dialekte geben kann, in denen der aus der Contraction von *aje, oje* entstandene Vocal vielmehr dem *é* als dem *ê* gleich wurde, namentlich, wenn in denselben das *é* ehemals durch ein reines mittleres *ē* vertreten war. Schon der in der Sprache der Dainko'schen Grammatik hiebei, wie oben erwähnt, nicht vorkommende Uebergang der Gutturalen in Sibilanten machte es mir wahrscheinlich, dass die Sache in dem betreffenden Dialekte einen andern Verlauf genommen haben muss, als in den der Schriftsprache zugrunde liegenden, mit denen ich es allein zu thun hatte.

Ferner nimmt Dr. O. an, »dass dieser *e*-Laut schon früh durch Anlehnung an den nom. sgl. mit dem *i* der Pluralendungen ausgeglichen wurde.« — Ich habe, wie erwähnt, diese nämliche Vermuthung, jedoch nur als solche, bereits im Jahre 1870 ausgesprochen. Ich habe auch längst gelehrt, dass unser jetzt so allgemein verbreitetes -am statt -om dem Einflusse des Nom. pl. der Neutra sein Dasein verdanke. Dies letztere lässt sich als unzweifelhaft nachweisen.* Nicht so das erstere. Das aus Trubar angeführte Beispiel eines

* Fürs Masc. trat wohl auch der Dual hinzu, wo ebenfalls nach dem Nom. und Acc. auf -*a* aus Dat. Instr. -oma, -ema ein -ama wurde.

neutralen Dativ's auf -umu: dobrumu braucht nicht durch Einfluss des Nom. dobru erklärt zu werden. Es ist zwar richtig, dass die von Dr. O. angeführten Fälle nur Neutra sind, aber es ist in Wirklichkeit nicht viel mehr als ein einziger Fall, der sich einigemal wiederholt. Wären es aber auch mehrere, so wäre doch die Erklärung Dr. O.'s noch keineswegs wahrscheinlicher als die meinige. — Es sind nur Neutra, kein Masculinum! — Ganz richtig! Aber es sind auch nur Dative, kein Genitiv. Solange man keinen Gen. dobruga nachweisen kann, muss ich dabei bleiben, dass Trubar's dobrumu statt dobrimu nichts anderes ist als Trubar's mumu oder momu für mìmò. Ich habe seinerzeit schon auch auf kärntnische Dative in der »Duhovna branua« verwiesen, wie: svetomo Augushtino, tomu vezhnomu bugu, h'temi shestomi otroki, tuomi ſvetomi zhloveſhkomi poſtajenji, utvoimi ſvetomi zhale (če'lè, če'lù), k'shlehtnomi (neutr.), niomi (= nj'e'mù), htomi drujomi (h tèmù dru'gèmù), nabeshzhomu ozhetu (nebé'škèmù očé'tù), die nicht anders erklärt werden können als durch die sogenannte Vocalharmonie; vgl. insbesondere die letzten der angeführten Fälle. Dass sich bei Trubar nur das Neutr. auf -umu findet, das ist bei dem einzigen Beispiele wohl reiner Zufall.

Die Annahme des Einflusses des *i* des Nom. sg. und des Plur. auf die andern Sing. Casus lässt sich also nicht beweisen. Aber nicht bloss das. Abgesehen davon, dass sich -iga, -imu ohne alle Schwierigkeit aus -èga, -èmu erklären lässt, spricht gegen die Annahme der Anlehnung an den Nom. sg. und die Ausgleichung mit den Pluralendungen sehr entschieden sowohl das Venezianische als das Steirisch-Slovenische der Grammatik Dainko's. Wenn das *i* von -iga, -imu

wirklich durch Einfluss anderer Casus entstanden wäre, und zwar »schon früh«, warum hat sich in den erwähnten Dialekten bis auf den heutigen Tag das *e* erhalten? Eine befriedigende Antwort auf diese Frage wird man schwerlich finden. Was dem Nom. sg. mit all den Pluralcasus im Osten und äussersten Westen bis heute nicht gelungen, dass soll im Centrum schon sehr früh zustande gekommen sein — möge es glauben, wer es glauben kann! Ich sehe nicht einmal ein, wie da eine Cooperation des Nom. sg. mit den Pluralcasus angenommen werden könnte. Ist aus dobrēga durch Anlehnung an nom. dobrī ein dobrīga geworden, was hatten da die Pluralcasus zu thun übrig? Dass die Sache umgekehrt gegangen wäre, ist noch viel weniger wahrscheinlich.

In der Conjugation ist es wahr, aber auch leicht begreiflich, dass sich die 1. Person sg. und die 3. plur. nach der Gesammtheit der andern Personen des Sing., Dual's und Plural's umbildeten, dass also für ku'plj'o und ku'pe nach Analogie von ku'piš, ku'pi usw. auch ku'pìm, ku'pìjo aufkam; kupi- erschien als Stamm, dem die anderwärts üblichen Personalendungen *-m* und *-jo* (ima-m, ima-jo) angefügt wurden. Dagegen konnte in der zusammengesetzten Declination etwa dobri- nicht als allgemeiner Stamm gefühlt oder angesehen werden, dafür gab es zu viel abweichende Casus, ja sogar das lautliche Zusammenfallen des Nom. masc. sing. und plur. stand dem entgegen. Dem Nom. sing. möchte ich eine gewisse Herrschaft über andere Singularcasus nicht absprechen; hie und da macht sie sich geltend. Dass dies jedoch schon sehr früh der Fall gewesen wäre, dagegen sprechen gewichtige Gründe. Erstlich ist in jener frühen Zeit sowohl das *ī* des Nom. als das *e* der andern betreffenden Casus,

mag es nun als ê oder als é aufgefasst werden, jedenfalls lang gewesen. Wie käme es nun, dass aus dobrēga zwar dobrīga geworden wäre, zlēga dagegen sich erhalten hätte? Wenn die Länge die Analogiebildung nicht hinderte, so ist es schwer einzusehen, wie es etwa der Accent hätte thun können. Zwar kommt auch zliga und im Osten nach O.'s Angabe zlega, mit dem *e* wie in nj'ega, vor; das sind jedoch spätere Bildungen für die nominale Form zla und mit der Bedeutung derselben. Das alte zlēga spricht also entschieden gegen O.'s Annahme und meine eigene ehemalige Muthmassung.

Ein noch beiweitem gewichtigerer Grund, diese Ansicht als nicht richtig abzuweisen, ist der von mir bereits erwähnte, das Erscheinen des *i* auch in den aus der nominalen Declination stammenden, der zusammengesetzten nachgebildeten unbestimmten Formen. Ich wurde, wie es scheint, jedoch auch hier nicht richtig verstanden. Dr. O. schreibt: »Ebensowenig beweist die Verschiedenheit des Accentes in den bestimmten und unbestimmten Formen der zusammengesetzten Declination etwas gegen die Annahme einer Uebertragung des *i* aus dem nom. sgl.« — Das habe auch ich nirgends behauptet. Nicht der Accent von do'briga oder dobriga˙ (eines guten) gegenüber dem dóʼbriga (des guten), sondern das *ì* der unbestimmten Formen ist der Beweis gegen die Uebertragung des *ī* aus dem Nom. sg. der bestimmten Form.

Dr. O. meint nun: »Dass wir bei der Annahme einer Einwirkung des nomin. *i* in den unbestimmten Formen nur ein novga, novmu erwarten sollten, vermag ich nicht einzusehen, sobald ich von einem *novega ausgehe.« — Es ist mir nicht klar, was mit den letzten Worten eigentlich gemeint ist; ich

kann nur soviel sagen, dass, wenn die unbestimmte Form no'viga gegenüber der bestimmten nó'viga erklärt werden soll, nicht von *novega, sondern von no'va (der nominalen Form) ausgegangen werden muss; das zeigt uns die Betonung. Es ist also eigentlich eine etwas ungenaue Ausdrucksweise, wenn man von unbestimmten Formen der zusammengesetzten Declination spricht; richtig würde man sagen »nach Analogie der zusammengesetzten umgestaltete Formen der nominalen Declination.«

Dr. O. behauptet ferner: »Wenn einmal das ältere dobrega durch dobriga verdrängt wurde, musste dies auch in den unbestimmten Formen eintreten, besonders« etc. — Ich meine, das müsste erst bewiesen werden. Der Beweis dürfte aber kaum zu erbringen sein. Im Gegentheile! Wenn dóbrega durch dóbriga verdrängt wurde, so ist das geschehen, weil in dem Nom. dóbri eine Art Stamm der bestimmten Form gefühlt wurde und man denselben also auch in den übrigen Casus dieser Form haben wollte. Als Stamm der unbestimmten Form dagegen konnte nur wieder der unbestimmte (nominale) Nominativ angesehen werden; mithin hätte der Genitiv dobra nur in der Weise nach der zusammengesetzten Declination umgeformt werden können, dass man an den unbestimmten Nom. dóbàr die Casusendung -ga angefügt hätte, also: dóbàrga, nóvga usw. So sind in Wirklichkeit die slovakischen Gen.-Formen der Possessiva auf -ov: -ovho (für -ova) entstanden, was dann sogar auf die possessiven Pronomina naš, vaš überging: našho, vašho.* So entstehen gegen-

* Zunächst stützt sich našho wohl auf mojho, das, wie bei uns, aus der contrahirten Form mého durch Anlehnung an den Nom. moj hervorgegangen ist.

wärtig auch bei uns Formen wie: b ê'ˌl g a (lies: b e i u g a); die bestimmte Form lautet daneben gewöhnlich: t a b ê'l è g a (lies: b e i l ə g a). Da jedoch die alte unbestimmte Form b ê'l è g a neben b ê'ˌl g a erhalten ist, so darf man sich wohl nicht wundern, wenn hie und da auch neben t a b ê'l è g a die bestimmte Form t a b ê'ˌl g a gebraucht wird. In Gegenden, wo die Corruption der Sprache weiter gediehen ist und man auch schon im Nom. t a d e'b eˌl spricht statt d e b é'l i, heisst es natürlich auch im Gen. t a d e'b eˌl g a.

Man könnte nun vielleicht versucht sein, mich mit meinen eigenen Waffen schlagen zu wollen. Ich glaube jedoch, dass es nicht gelingen wird. Der Einfluss des Nom. sg. muss heutzutage für die erwähnten Fälle allerdings zugegeben werden; derselbe erstreckt sich sogar auf den Instr. plur.: s t a d e'b eˌl m i. Allein in unserer gesammten alten (protest.) Literatur, soweit ich sie kennen zu lernen Gelegenheit hatte, ist mir nichts derartiges vorgekommen. Da also auch in der unbestimmten Form durchaus: d o b r i g a, n o v i g a usw. geschrieben wurde, demnach d o'b r i g a, n o'v i g a Genitive zu d ó'b à r, n ó'ẏ waren, so kann dies *i* nicht als das *i* des Nom. d ó'b r ì, n ó'v ì, oder besser gesagt, als das *i* eines durch diesen Nom. repräsentirten Stammes g e f ü h l t, vielmehr musste es als zur Casusendung gehörig betrachtet worden sein.

Es ist also unnachweisbar, dass das *i* von -i g a aus dem Nom. sing. oder aus den Pluralcasus stamme; die Bedenken gegen die Ansicht, es sei, wie in so vielen andern Fällen, nichts anderes als *è* (also aus *ê*), sind unbegründet.

Nachdem ich sonach einige Behauptungen Dr. Oblaks als irrig erwiesen zu haben glaube, will ich nun auch

meinen eigenen Irrthum nicht unberichtigt lassen. Ich schrieb (Archiv XVI. S. 331): »Man hört heutzutage wohl auch tê'ga, tê'mu, was ich aber nicht etwa für meine Theorie in Anspruch nehme. Wie der Accent zeigt, haben wir das als Neubildung nach dem Instr. plur. tê'mi anzusehen.« — Dem gegenüber muss ich jetzt erklären, dass die Accentverhältnisse der Pronomina nicht so sicher festgestellt sind, dass die Provenienz des *ê* von têga, têmù aus dem Instr. plur. tê'mì daraus gefolgert werden könnte. Die ursprüngliche Betonung von têga, têmù ist wohl ohne Zweifel têga˙, têmù˙, wie die gewöhnliche Form tèga˙, tèmù˙ zeigt, die hierin mit der ursprünglichen togo˙, tomu˙ übereinstimmt. Eben infolge der Tonlosigkeit des *ê* ist ja daraus *è* geworden. — Wir müssen weiters bedenken, dass noch zur Zeit der Freisinger Denkmäler in der pronominalen Declination die Formen mit *o* im Singular neben denen mit *ê* im Plural ruhig existiren konnten. Offenbar musste also etwas neues kommen, um das alte *o* durch ein *ê* zu verdrängen. Was kann es nun anderes gewesen sein, als das unlängst durch Contraction des -oje in den nämlichen Casus der pronominalen und der zusammengesetzten Declination entstandene *ê*? — Nach mêga˙, tvêga˙, svêga˙, zlêga˙ (oder zlê'ga) wurde auch toga˙, tomu˙ zu têga˙, têmù˙, onoga, onomu zu onê'ga oder onèga', onê'mù usw.

Ich darf demnach mit vollem Rechte auch têga, dessen *ê* als lautlich identisch mit dem *ê* von bêg, brêg, snêg auch jetzt noch in lebendiger Rede beobachtet werden kann, als vollgiltigen Beweis für meine Ueberzeugung, dass das -iga unserer alten Orthographie durch Kürzung aus -êga entstanden ist, nicht durch Verdrängung eines *ē* durch das *i* des Nom.

sing. oder der Pluralcasus, dass also das -ega der modernen Schreibart als -èga, nicht etwa als -ˑega, -.ega oder -äga auszusprechen ist, betrachten. Dieses letztere unumstösslich zu beweisen und die entsprechende Praxis beim Leseunterricht möglichst zur Geltung zu bringen, war Grund und Zweck dieser meiner wiederholten Besprechung.

II.

Ich komme nun zu der Frage nach der Herkunft des *k* in den ung.-slov. Pluralnominativen auf *-ske, -ške, -cke, čke.*

Dr. O. schreibt: »Die Erklärung Br.'s soll deshalb wenig wahrscheinlich sein, weil« usw. — Aber von einer wenn auch noch so geringen Wahrscheinlichkeit der Erklärung Brandt's ist in meiner Besprechung der Sache gaṛ keine Rede; dieselbe ist für mich einfach undenkbar.

In der Note auf S. 355 meint Dr. O.: »Š. spricht von einem *g* oder *gy* für *j*, als ob zwischen *g* und *gy* im Magyar. kein Unterschied wäre, im letztern ist doch ein spirantisches Element vorhanden und der Unterschied demnach nicht bloss in dem Grade der Weichheit oder Härte.« — Ich habe unter anderm auch folgenden Satz inbetreff des žergavo geschrieben: »Dass der Schreiber da mit dem einfachen *g* ein *gy* meinte, wird sich kaum beweisen lassen.« Es ist mir also der Unterschied zwischen *g* und *gy* durchaus nicht unbekannt gewesen; was das spirantische Element im letztern anbelangt, kommt es darauf an, was Dr. O. damit meint. In *gy* mag ein *j* als das *g* durchdringender und mit ihm einen einheitlichen Laut bildender Spirant nicht mit Unrecht angenommen werden; dagegen ist von einem dentalen Spiranten darin nach glaub-

würdigster Versicherung nichts zu hören. Dr. O. weiss es wohl gegenwärtig ebenso gut oder auch besser als ich, was Balassa von diesem magyarischen Laut berichtet (Internaz. Zeitschr. IV. Bd.). Nach ihm sind *gy*, *ty*, *ny* (die er nach Techmer's phonetischem Transscriptionssystem mit unterpunktirten *D*, *T*, *N* bezeichnet) »kakuminale Vorderzungenrücken-Schlusslaute, die sich von den Hinterzungen- und Mittelzungen-Schlusslauten nur durch die Articulationsstelle unterscheiden, sonst aber ebenso einfache Consonanten sind wie diese. Die Articulationsstelle ist die des *j*; der Unterschied zwischen *j* und *gy* ist also der zwischen Enge und Verschluss, aus *j* wird durch eine geringe Hebung des Vorderzungenrückens, wodurch der Verschluss am Gaumen gebildet wird, ein *gy*.

Aber wie soll aus *gy* ein *g* werden? Um darauf die richtige Antwort zu finden, müssen wir wissen, in welchem Verhältnisse *gy* zu *g* und natürlich ebenso *ty* zu *k* steht. Dies ist zu ersehen aus der ausführlichen Darstellung Dr. L. Masing's in der Schrift »Zur Laut- und Accentlehre der macedoslavischen Dialekte«, wo es S. 51 heisst: »So lehrt uns das stomatoscopische Bild des magy. *ty*, dass bei der Hervorbringung dieses Lautes z w e i Articulationen sich miteinander verbinden: 1. die Articulation eines mit der Vorderzunge dorsal — bei breiter, nach vorn bis in die Alveolargegend reichender Berührung des harten Gaumens — gebildeten Schlusslautes, und 2. die Articulation einer bis zur Schlussbildung verengten palatalen Spirans. Die erstere Articulation enthält schon die Merkmale der *t*-B i l d u n g; die unter »2.« genannte wahrt noch den Charakter des mouillirten *k*« .... Die zwei »Artikulationsvorgänge« sind gleichzeitig und es »stellt das magy. *ty* einen Laut dar, in welchem mouillirtes *k* und

mouillirtes dorsales *t* miteinander untrennbar verbunden und zu vollständiger Lauteinheit verschmolzen sind, ähnlich einem Strome, in welchem *zwei* Gewässer zusammengeflossen sind und sich vermischt haben.« —

Noch bezeichnender könnten wir die Laute mit Farben vergleichen. Wählen wir die blaue als Vertreterin der reinen Gutturalen (Hinterzungenlaute), die gelbe als die der Dentalen (alveolaren Zungenspitzenlaute), so bekommen wir, wie durch gegenseitige Annäherung und Durchdringung des Blau und Gelb das Grün, so durch gegenseitige Annäherung der Gutturalen und Dentalen Laute, die von den beiden mehr oder weniger gleichmässig abstehen, die aber durch geringe Verrückung der Articulationsstelle sich bald der einen bald der anderen Gruppe nähern können, also bald ausgesprochene weiche *k*-, bald ebenso entschiedene weiche *t*-Laute werden. Aus dem Gesagten ist es klar, wie im Urslawischen ebensowohl aus *kt* als aus *tj* ein *ć* (d. h. eben ein dem magy. *ty* gleichkommender Laut) werden konnte, der sich dann durch Trennung der zwei in demselben vereinigten Articulationen und Verrückung der Articulationsstelle in den verschiedenen slavischen Sprachen in der bekannten verschiedenen Weise entwickelt hat. Daraus erklärt es sich auch, wie bei uns aus *ć*, möge es nun jenes urslavische oder ein im Slov. aus *tj* entstandenes *ć* (*tj'*) sein, ein entschiedenes *k* werden konnte. Beispiel des erstern ist das bekannte, von mir selbst von Leuten aus der Umgebung von Görz oft gehörte h k i, h k e r e für h ć i, h ć e r e, Beispiele des andern die in meinem ersten Artikel angeführten Worte: t j'e˙, t j'a'k a j, t r é't j'ì, t j'ê'd à n, die gegenwärtig in Krain beinahe durchgehends: k e˙, k j'a'k a j (in Oberkrain und sonst gewöhnlich: k é'k e j), t r é'k i (in Unterkrain doch meist: t r é't j ì), k ê'd à n lauten.

In demselben Verhältnisse, wie das stimmlose *ty* zu *t* und *k*, steht natürlich das stimmhafte *gy* zu *d* und *g*. Wenn also aus *ty* (*tj'*) = *ć* bei uns ein *k* werden kann, wie obige Beispiele zeigen, so muss auch aus *gy* (*dj'*) ein *g* werden können. Dr. O. meint: »In možgani ist das *g* gar nicht aus einem *j* entstanden.« Ich stimme vollkommen zu, es ist entstanden aus einem *dj'*. Ob aber das das urslavische *dj'* ist, oder ob vielmehr aus urslav. moždj'ani, wie aus dъždj'a: dàžja˙, zunächst ein možjáni wurde (das ja auch wirklich existirt oder existirte) und dies sich dann neuerlich zu moždj'ani verhärtete, das ist für unsere Frage von keinem Belange. Es genügt vollkommen, dass es erwiesen ist, dass erstlich *j* zu *gy* (*dj'*) und ferner dieses zu *g* werden kann. Dass diese Möglichkeit auch zur Wirklichkeit geworden, beweisen die verschiedenen von mir und Dr. O. selbst angeführten Fälle.

»Ob wirklich žergavo, žergavimi so gesprochen wurde«, bezweifelt Dr. O. »nach dem ausdrücklichen Zeugnisse Valjavec's«. — Valjavec bezeugt, »dass das *j* in der Art des magyar. *gy* in der Gegend von Naršinci und nördlich von Kaniža ausgesprochen werde. Daneben wird auch noch *j* gesprochen.« Nur dies ist das Zeugniss des genannten Herrn; es steht mit meiner Theorie in keinem Widerspruche. Die folgenden Worte: »So seien auch die betreffenden Beispiele in den Pred. zu lesen: žerjavo oder žergyávo (wenn auch in der Handschrift dreimal *g* und einmal *j* geschrieben steht)« — sind offenbar blosse Vermuthung, der ich insoweit zustimme, als ich gerne glaube, dass gegenwärtig die Aussprache žerjavo oder žergyavo die übliche ist und wohl auch zur Zeit der Abfassung der betreffenden Predigten üblich war; ich

kann aber nicht annehmen, der Schreiber derselben hätte das Wort nicht mit eigentlichem *g* gesprochen und sei es ein blosser Zufall, dass er es meist so geschrieben. Nachdem für den benachbarten steierischen Dialekt günec neben gyünec ausdrücklich bezeugt wird, so habe ich keinen Grund, an ein žergavo neben žergyavo und žerjavo nicht zu glauben. Das von Dr. O. erwähnte örgo (für erjul) ist nur eine weitere Bestätigung meiner Ansicht. Den grossen magyar. Einfluss in der Orthographie der ung. Slovenen läugne ich nicht, dieselbe ist ja geradezu die magyarische, weniges abgerechnet; ich nehme sogar an, dass die Lautgestaltung selbst, dass *ö* ganz offenbar, sehr wahrscheinlich aber auch eben der Wandel des *j* in *gy* auf magyarischen Einfluss zurückzuführen ist. Freilich konnte derselbe auch ganz unabhängig auftreten, wie das gilu von Wippach beweist.

Dr. O. meint allerdings: »Das *g* in gilo ist ebensowenig direct mit jilo in Zusammenhang zu bringen, wie z. B. im Serb. muva für muha, es ist auszugehen von il.« — Ganz richtig! auch ich gehe von илъ aus, auch ich erkläre das *v* von muva nicht aus dem *h* von muha. Ich erkläre das *v* von muva aber auch nicht als aus nichts entstanden; ebensowenig kann ich das *g* von gilu als derartige Schöpfung anerkennen. Nach meiner Ueberzeugung hat sich das *v* von muva nach Schwund des *h* von muha zur Ausfüllung des Hiatus aus dem vorausgehenden *u* entwickelt. Aehnlich entwickelte sich bei uns aus anlautendem *u* ein demselben vortretendes *v*, aus anlautendem *i* ein demselben vortretendes *j*, Beispiele sind allbekannt, ich erwähne nur aus Dalmatin, Syr. 33 B: »jil v'Lonzharjevih rokah«. Dieses *j* nun erhärtete in gilu zu *g*. Mit dem *g* von gun hat das *g* von gilu ebenso-

wenig zu thun wie mit dem von zgô'n und dgo·r oder go·r. Das oberkrainische gun, eigentlich gu'nə lautet in Kärnten gueni, es wäre also etymologisch gô'ni zu schreiben. Wie nun zgô'n aus zy̧ó'n, dgo·r (so irgendwo in Unterkrain noch üblich) aus dy̧o·r, so ist gô'nì aus y̧ônì entstanden; y̧ hat sich vor *ô* ähnlich wie vor *u*, oder wie *j* vor *i* und *e* entwickelt. Hiemit behaupte ich jedoch nicht, *g* sei unmittelbar aus y̧ entstanden; vielmehr liegt da der Fall vor, der in den romanischen Sprachen so häufig ist, dass nämlich aus y̧ (altdeutschem *w*) ein *gu* wird, das sich im Italienischen als solches erhält, während im Französischen und vor *e* und *i* auch im Spanischen das y̧ verloren geht, also bloss das später daraus entwickelte *g* bleibt; warten: guardare, garder, guardár; wêr: guerra, guerre, guerra; wîse: guisa, guise, guisa usw. Der Vortritt des *g* wird verursacht durch das vorzeitige Ausstossen des Luftstroms durch die zur Articulation des y̧ zu bildende Oeffnung des Gutturalverschlusses. Vgl. das oberkrainische gy̧a'-stoy̧ka für y̧a'stoy̧ka, ļa'stoy̧ka, la'stoy̧ka; glóž (von Mikl. aus einem alten Lex. citirt) für gy̧óž,* y̧óž, óž (anguis); in gu'nì ist *u* aus y̧ô entstanden, da blosses *ô* sich in Oberkrain als solches erhalten hätte.** Vor *o* und *u* pflegt y̧ auch ganz zu schwinden: zgô'n, go·r, gu'jzda (in Oberkr. für u'zda, y̧u'zda). So erklärt sich wohl auch das urslav. gąsěnica neben ąsěnica aus y̧ąsěnica. Hingegen ist das *g* von gilu durch Verschiebung der Articulationsstelle nach hinten aus einem mouillirten *ǵ* entstanden, welches durch vorzeitiges Ausstossen des Luftstromes bei Arti-

---

* Vgl. sloboda aus sy̧oboda.

** Dass y̧o nach Consonanten zu *u* werden kann, zeigt auch stùri'tì aus sty̧oriti; vgl. auch guž für y̧óž.

culation des *j* erzeugt wurde. Ich glaube daher mit Recht sagen zu können, das *g* von gilu hat mit dem von gun nichts zu schaffen.

Was Dr. O. mit den Worten: »Wir lesen neben ogjen, ogyen auch geči, trigye, obwohl hier doch nur éin Laut gemeint sein konnte« — eigentlich sagen wollte, ist mir nicht ganz klar. Ich stimme ihm vollkommen bei, dass mit *gj*, *gy* und *g* vor *e* der nämliche Laut gemeint sein konnte; doch ist natürlich die Entstehung dieses Lautes in ogjen, ogyen eine ganz andere als in geči, trigye. In den beiden letzten Fällen entwickelte sich derselbe aus blossem *j* durch Uebergang der Enge in den Verschluss an unveränderter Articulationsstelle; in ogyen dagegen aus der Verbindung des ursprünglichen *g* mit der palatalen Spirans, die aus dem Schluss-*n* (urspr. *nj'*) des Wortes herausgetreten und auf den Anlaut der Silbe übergegangen ist; in manchen Gegenden von Steiermark sowie auch des Küstenlandes geht die Spirans aus dem *nj'* sogar in die erste Silbe: o'jgn.

In ogjen, ogyen haben wir also keine Form des Ersatzes des *j*. Ich bezweifle auch, dass das *h* in hejnja, wie Dr. O. will, eine solche wäre. In ältern Drucken erscheint das Wort in der Form enjati (Dalm. 2 Chron. 25 B), also ohne *j* im Anlaut. Es hängt dasselbe, wie Mikl. annimmt, mit dem gleichbedeutenden néhati zusammen; es ist demnach möglich, dass wir da eine eigenthümliche Art von Metathesis vor uns haben und somit das *h* in henjati auf diese Weise zu erklären wäre. Dasselbe müsste im Westen schon vor langer Zeit verloren gegangen und später dem anlautenden *e* ein *j* vorgetreten sein. In den Görzer Dialekten erhärtete nun das *j* wirklich zu *g*. In einer handschriftlichen Predigt eines Karstner

Geistlichen aus der 2. Hälfte des 18. Jahrh. wird das Wort gegna geschrieben; gegenwärtig lautet es *γe-nj'ati*, da bekanntlich in diesen Dialekten jedes *g* als *γ* gesprochen wird.*

Was endlich Dr. O. inbetreff der aus dem Bulg. angeführten Beispiele, »die sich übrigens noch vermehren lassen«, schreibt, ist durchaus nicht derartig, dass es meine Argumentation irgend wie erschüttern könnte; ich bin mit dem »ungemein weichen *g*, das sich nur wenig von *j* unterscheidet« vollkommen zufriedengestellt. Wenn Miklosich in der betreffenden Schreibung den Laut dj (d') sieht, so sieht er beiläufig das nämliche, was auch ich sehe; wenn ich magyar. *ty* mit *tj'* bezeichne, muss ich consequenterweise *gy* mit *dj'* wiedergeben. Die inconsequente magyarische Schreibung ist übrigens der deutlichste Hinweis darauf, dass die betreffenden beiden Laute eben weder Dentale noch Gutturale sind, sondern zwischen beiden die Mitte halten.

Es ist also nach alledem erwiesen, dass das *j* in ein sehr weiches *g* und dieses dann auch in ein etwas härteres übergehen kann; Dr. O. selbst möchte es »für die östlichen Dialekte der Steiermark und der Prekmurščina nicht ganz in Abrede stellen.« Es bleibt ihm jedoch auch jetzt noch ein Räthsel, warum sich die Sprache mit einem *vucge nicht begnügte. — Nun, die Sache ist so einfach als möglich. Der Sprache war es nicht um das *g* zu thun. Der Wandel des *j* zu *g* ergab sich unbeabsichtigt durch die Angewöhnung das *j* mit zu hoch gehobenem Zungenrücken zu articuliren. Wenn dieses *j* nach einem tonlosen Consonanten zu stehen kam, ergab sich daraus natürlich viel leichter ein

* Obige Erklärung lässt sich nicht halten; henjati, enjati, jenjati ist aus mhd. hengen, vrgl. rinjati aus ringen, drenjati aus drängen.

tonloser als ein tönender Verschlusslaut. Ein *vucge kann zur Verdeutlichung der Sache theoretisch angenommen werden, hat aber da in Wirklichkeit nie existirt, die Sprache konnte sich also damit nicht begnügen. Der Hinweis auf velicga für velicèga ist ganz unberechtigt. Ich habe es doch deutlich gesagt, dass »*-ga* eine völlig selbständige, kräftige Casusendung ist, die sich von einem durch Schwund des Vocals zufällig vor dieselbe tretenden Consonanten nicht schädigen lassen darf, während *-ge* (und *-ke*) nur als eigenthümliche Aussprache des *-je* aufzufassen ist.« Damit war die Frage Dr. O.'s: »oder ist nicht nach Š. *ge* gleichfalls eine »volle, selbständige, kräftige« Endung wie *ga*?« invorhinein beantwortet. Nein! sie ist es nicht. Eine selbständige, kräftige Casusendung ist nach meiner Ansicht nur eine solche, die sich an alle verschiedenen Stämme anfügen lässt, wo sie ihrer Bedeutung nach hingehört. Eine Casusendung, die wie *-ke* nur nach gewissen Lauten möglich ist, kann ich nur als Abart einer andern ansehen, die allgemein, also wenigstens nach allen verschiedenen Consonanten angewendet werden kann oder zu einer gewissen Zeit angewendet werden konnte. Eine solche Casusendung des masc. Nom. pl. ist *-je*, wovon *-ke* eine nach *c, č, s* und *š* anwendbare Abart bildet.

Dr. O. meint nun: »Der hier in Vorschlag gebrachte Wandel von *cje, šje* in *cke, ške* ist sehr willkührlich, bald tritt er ein, bald nicht, wir finden beide Formen neben einander, z. B. pajdašje und pajdaške, siromacje, vučenicje, junacje neben denen auf *cke*, aber nur starišje. Ein solcher »Lautwandel«, der unter ganz denselben Bedingungen erscheinen und unterbleiben kann, hat für mich sehr wenig wahrscheinliches«. — Ich glaube, ich brauche

da nur an den von Valjavec bezeugten »Lautwandel« von *j* in *gy* zu erinnern, an den doch Dr. O. sicherlich glaubt, da er ja selbst berichtet (Arch. XII. 21), »dass das *j* in der Art des magyar. *gy* ausgesprochen werde«, daneben werde aber auch noch *j* gesprochen, also gyéčati, žergyav neben ječati, žerjav. Der Fall ist da und dort ganz und gar der nämliche, ein »Lautwandel«, der unter ganz denselben Bedingungen erscheinen und unterbleiben kann; wer da glaubt, muss folgerichtig auch dort glauben. Die Glaubwürdigkeit ist da und dort die gleiche.

Die vermeintliche Schwierigkeit wird auch durch die von Dr. O. adoptirte und vertheidigte Annahme am allerwenigsten beseitigt; unter ganz gleichen Bedingungen könne eine unerhörte Contamination von Stammconsonant und Suffix erscheinen oder ausbleiben, aus vucjé und vuki ein vucké werden, oder auch nicht.

Ich habe nun richtig geleugnet, dass vuki ein gebräuchlicher Nom. pl. wäre (ohne jedoch zu bestreiten, dass man sich im Flusse der Rede hie und da eine solche Neubildung zu Schulden kommen lassen kann), wie Dr. O. meint, »hauptsächlich wohl nur aus dem Grunde, weil er nur zwei solche Beispiele citirte.« — Aber nein, nicht deswegen! Dr. O. hätte noch mehrere citiren können, ohne meine Ueberzeugung zu erschüttern. Er führt auch wirklich »aus den von Valjavec veröffentlichten Predigten noch vučeniki I 123 an« — es ist das Wort daselbst jedoch nicht Nom. plur., sondern Dat. sing., (die Stelle lautet: »Mate voja Kristuša sina božega, šteri sermák šteo biti, zato vučeniki njega nasledüvati ščejoučemi velo: lisice majo lüknje« etc.) — und aus den ebenfalls von Valjavec (Kres V. und VI.) publicirten Volksmärchen auch vuki, das neben vucké auf derselben Seite V. 247. zu lesen

ist. Von diesem vuki gilt das oben bemerkte und in meinem ersten Artikel S. 336 bereits gesagte. Am allerwenigsten kann aus dem Vorkommen dieser Form in einem vor wenigen Jahren aufgezeichneten Volksmärchen die Gebräuchlichkeit derselben zu einer Zeit, da es noch kein vucké gab, erwiesen werden.

Die beiden von Dr. O. zuerst angeführten Beispiele betreffend, muss ich ihm recht geben, dass er predhodniki gar nicht mehr erwähnt; das Wort gehört in keinem Casus der Volkssprache an, der Prediger bildete sich also den Nom. plur. frei durch Anfügung des *i* an den Nom. sing. Dagegen glaubt Dr. O. es entschieden in Abrede stellen zu müssen, dass ein grešniki nicht eine volksthümliche Form wäre; »mit demselben Rechte müssten wir dasselbe auch von der Mehrzahl der Bildungen auf cke behaupten.« — Ich glaube nicht so ganz! Die Endung *-cke* ist in allen Fällen eine volksthümliche, selbst wenn sie der Prediger bei ganz unvolksthümlichen *k*-Stämmen gebrauchte, sie wäre es auch bei einem etwaigen predhodnicke; denn zu einem Nom. sing. auf *-k* einen Nom. plur. auf *-cke* zu bilden, darauf würde von selbst kein Gelehrter verfallen, so etwas kann sich nur in der Volkssprache entwickeln.

Um mir nach alledem in dieser Frage ein möglichst sicheres Urtheil bilden zu können, habe ich mich entschlossen, die mir zugebote stehenden ungr.-slov. Texte eigens durchzulesen und alle darin vorkommenden Pluralnominative, die im Altslov. auf *-ci*, *-či*, *-šti*, *-si*, *-ši* auslauten würden, zu notiren. Es sind dies, ausser den von Valjavec im Letopis Mat. Slov. in den Jahrgängen 1874 und 1877 veröffentlichten Predigten und den oben erwähnten Märchen, die Uebersetzung des Neuen Testaments von Stefan Küzmič und die des

Psalters von Alexander Terplan, beides in der Ausgabe von 1848.

Die Sprache Terplan's unterscheidet sich gerade in unserm Falle bedeutend von der Küzmič's. Es überwiegen bei ihm die Nominative auf *-ci* über die auf *-cke*; solche auf *-ki* gibt es nur nach vorausgehendem Consonanten.

Auf *-ci* finden wir da folgende Nom.: grêšnici 1, 5; 104, 35; hüdodelnici 94, 4; nevernici 94, 3; 119, 95; 119, 110; očaci 22, 5; 39, 13; otroci 57, 5; 78, 6; 89, 31; otrôci 90, 3; otroci 102, 29; 127, 3; 132, 12; poglavníci 47, 10; 68, 28 (3 mal); 119, 161; poselnici 68, 32; potoci 18, 5; protivníci 13, 5; 27, 2; 69, 20; 71, 13; 109, 29; 119, 139; svedoci 27, 12; tanačnici 119, 24.

Auf *-cke* folgende: grêšnicke 51, 15; hüdobnyácke 58, 4; jalnicke 55, 24; oblácke 18, 13; 77, 18; 97, 2; potocke 78, 20; 93, 3 (3 mal); 98, 8; 105, 41; protivnicke 68, 2; siromacke 49, 3; svedocke 35, 11.

Wir haben also von 11 Worten in zusammen 30 Fällen Pluralnominative auf *-ci*, von 8 Worten in 15 Fällen solche auf *-cke*; darunter sind 4 Worte, die bald die eine bald die andere Form aufweisen.

Ausserdem finden wir die Endung *-ke* für *-je* in folgenden 3 Fällen: praščičke 80, 14; filisteuške 87, 4; oračke 129, 3.

Nom. pl. von šereg ist: šerezje 103, 21; 148, 2.

Den Nom. pl. auf *-ki* gebraucht Terplan nach vorausgehenden Consonanten in: jarki 46, 5; 119, 136; bliski 77, 18; 77, 19. — Grêšniki, neverniki udrgl. kommt als Nom. plur. im ganzen Psalter nie vor; allerdings aber: grêhi 32, 1, nicht: grêsi.

In Küzmič' Uebersetzung des Neuen Testamentes haben wir einen Nom. plur. auf *-ci* nur noch in dem Falle, wo er auch auf dem gesammten Gebiete der slov. Sprache bis auf die Gegenwart erhalten ist, nämlich in dem Worte otroci, Matth. 19, 13; Marc. 7, 27; Col. 3, 20. Das *-cke* ist allgemein verbreitet; daneben findet sich auch *-čke*, *-ške* und *-ske*. Ich führe die betreffenden Worte alle an, ohne jedoch bei den häufigen alle Stellen zu citiren.

Auf *-cke* haben wir folgende: comprnicke Apoc. 22, 15; dobrodelnicke Luc. 22, 25; dužnicke Rom. 8, 12; 15, 27; dvornicke Joa. 18, 18; grêšnicke Matth. 9, 10; Marc. 2, 15; Luc. 6, 32; Jac. 4, 8; jezicke Act. 2, 3; 1 Cor. 13, 8; 14, 22; možacke Act. 10, 19; namestnicke Act. 19, 38; naslednicke Act. 21, 20; 1 Cor. 4, 16; oblácke 2 Pet. 2, 17; Jud. 12; očacke Rom. 9, 5; öročnicke Rom. 8, 17; poglavnicke Matth. 20, 25; 21, 15 usw.; pomočnicke 2 Cor. 1, 24; Philem. 24; posvečnyecke Apoc. 1, 20; potocke Matth. 7, 25, 27; pravdenicke Luc. 7, 30; praznicke (adulteri) Matth. 21, 31, 32; Luc. 18, 11; prorocke Matth. 7, 12; 11, 13; 13, 17 usw.; protivnicke Rom. 5, 10; razbojnicke Jo. 10, 8; samcomležácke 1 Cor. 6, 9; siromácke Matth. 5, 3; Luc. 6, 20; 2 Cor. 6, 10; slobodnyácke 1 Cor. 12, 13; slüžbenicke 2 Cor. 6, 4; svedocke Matth. 26, 60; Act. 1, 8; 2, 32; talnicke (participes) Matth. 23, 30; vladnicke Matth. 26, 59; 27, 1; vucké Matth. 7, 15; Act. 20, 29; vučenicke Matth. 5, 1 usw. sehr häufig.

Auf *-ki* haben wir bei Küzmič mehrere Fälle mit vorausgehendem Consonanten: sinki Marc. 10, 24; Jo. 21, 5 usw.; haski Rom. 8 im Argum.; rázločki 1 Cor. 12, 4; hieher gehört wohl auch: Grki 1 Cor. 12,

13. In solchen Fällen begann man sicherlich schon früh, wahrscheinlich bald nach Schwund des Halbvocals, das *-ci* durch *-ki* zu ersetzen, vielleicht um Härten wie razločci zu vermeiden. Das sind also verhältnissmässig alte Nominative auf *-ki*, sie könnten aber die von Dr. O. verfochtene Contamination nicht veranlasst haben, da es daneben Formen auf *-cke*: sincke hascke, razločcke nicht gibt, mithin auch solche auf *-cje*: sincje usw. nie gegeben hat.

Soll man also an der Sache der Contamination ganz und gar verzweifeln? Ich glaube allerdings, das wäre das einzig richtige; indessen winkt noch ein kleiner Hoffnungsstrahl, den ich nicht verbergen will. Neben einmaligem očacke findet sich bei Küzmič 3 mal očaki Act. 22, 1; 1. Cor. 10, 1; 2. Pet. 3, 4.*

Nach *č*, *š*, *s* schreibt Küzmič *-ke* für *-je* in folgenden Fällen: pisáčke Matth. 7, 29; 15, 1; 17, 10 usw.; ribičke Luc. 5, 2; variváčke (custodes) Matth. 28, 4; barbaruške Act. 28, 2; diakonuške 1. Tim. 3, 12; farizeuške Matth. 9, 11, 14, 34 usw.; kristuške Matth. 24, 24; Marc. 13, 22; kurveške 1. Cor. 6, 9; publikanuške Matth. 5, 46, 47; 9, 10 usw.; sadduceuške Matth. 22, 23; tivariške Luc. 5, 10; vlaské Matth. 10, 30; Luc. 12, 7; 1. Cor. 11, 15.

Erhalten ist *-je* nach *š* und *s* in: lampašje Matth. 25, 8; thronušje Col. 1, 16; starišje Apoc. 5, 8, 14 (neben stariši Apoc. 11, 16); vlasjé Apoc.

* Im Titel eines dem nämlichen Auctor zugeschriebenen Werkchens vom Jahre 1754 würde sich nach Šafařik's Geschichte der südslav. Lit. ein Nom. plur. navuki finden; es scheint dies jedoch ein Fehler des Abschreibers zu sein. Nach Fekonja (Dom in svet V. 173) lautet der Titel: »Voere krstsanske kratki navuk« usw.

1, 14. Erhalten ist *-je* auch nach *z* (aus *g*) in vrazjé Matth. 8, 31; Marc. 5, 12, 18. Dagegen findet sich für das zu erwartende grêske oder grêsje wie bei Terplan nur grêhi Matth. 9, 2, 5; Luc. 5, 20.

Sehen wir endlich, wie in den von Valjavec in Letopis Slov. Mat. vom Jahre 1874 (I) und 1877 (II) publicirten Predigten die Sache sich verhält.

Wir finden darin folgende Pluralnominative auf *-cke*: grešnicke I. S. 106 (2 mal), 119, 122 (2 mal), 135, 155, II. 100, 112, 124 (2 mal), 125 (3 mal), 126; hižnicke I. 133; hüdodelnicke I. 153; prelomlenicke I. 106; prorocke I. 109; II. 110, 130; razlačnicke II. 101; sirmacke II. 101; slüžbenicke II. 102; svidocke II. 102; tálnicke I. 152; vucke I. 153; vučenicke II. 109.

Auf *-cje*: grešnicje I. 116; 152 (2 mal); junacje I. 133; redovnicje I. 151; sirmacje I. 123 (3 mal).

Auf *-ki*: grešniki I. 115 (2 mal); mantrniki II. 97; predhodniki I. 109; zroki I. 119; krščeniki I. 113; 115. Letzteres Wort kommt abgekürzt kki geschrieben öfters vor; daneben findet sich auch kje, was Valjavec bald zu k(rščenic)je I. 139, 141, bald zu k(rščan)je I. 143 ergänzt, und blosses *k*, ergänzt zu k(rščenicke) I. 149.

Ich füge noch die Fälle von *-ške* hier bei (solche von *-čke* und *-ske* sind nicht vorhanden): farizeuške I. 148 (4 mal); II. 125; filisteuške II. 118; koudiške I. 144; II. 121; publikánuške II. 124; varaške I. 137; *-šje* ist erhalten in starišje I. 117; *-ši* in: filisteuši I. 114.

Es kommen demnach zu dem očaki des Küzmič noch fünf weitere Pluralnominative auf *-ki* mit vorausgehendem Vocal. Das ist nicht viel, aber etwas ist's immerhin. Was werden wir davon zu halten haben?

Ich glaube, es dürfte Niemand im Ernste behaupten wollen, dass dieses *-ki* älter wäre als *-ci*. Aber auch zur Zeit, als dem *-ci* das *-je* angefügt wurde, bestand *-ki* noch nicht; sonst müsste sich ja auch *-kje* erhalten haben, vgl. unterkrainisch: trakjé'. Darauf soll es auf einmal mit solcher Macht aufgetreten sein, dass es nicht etwa den Eindringling *-je* aus dem eigenen Gebiete hinauswies, sondern demselben sich auf den Nacken setzte und den sonderbaren Löwenritt sogar durch fremde Gebiete fortsetzte. Ich für meinen Theil kann an eine solche Geschichte nicht glauben ohne die zwingendsten Beweise. Bis solche erbracht werden, erlaube ich mir die angeführten Nominative auf *-ki* als Neubildungen anzusehen, ich möchte sie Stegreifbildungen nennen, wie man sich ähnliche im Flusse der Rede ja leicht zu Schulden kommen lässt.

Einstweilen bleibe ich also dabei, dass vucjé auf rein phonetischem Wege zu vucké geworden ist. Dies bestätigt auch das Neutrum vinj'íčke für viničje. Dr. O. meint, ich betrachte dies als meinen Hauptbeweis. Das ist nicht richtig. Meinen Hauptbeweis hätte ich nicht mit den Worten: »Ich glaube hiermit die Sache ins Reine gebracht zu haben« beginnen dürfen. Immerhin glaubte ich doch eine feste Stütze meines Beweises an dem Worte zu haben und muss aufrichtig gestehen, dass ich auf eine Bezweifelung meiner Auffassung desselben nicht gefasst war. Die Sache schien mir so klar, so selbstverständlich, dass ich eine eingehendere Erörterung derselben für mehr als überflüssig hielt. Dennoch hat Dr. O. einen Ausweg gefunden, auf dem er seine Anschauung in Sicherheit bringen zu können meint. Ich muss also nachträglich nachweisen, erstens, dass für vinj'íčke

an den betreffenden zwei Stellen wirklich viničje stehen könnte, das heisst, dass letzteres Wort seiner Bedeutung nach für die betreffenden Worte des Originals eine passende Uebersetzung ist, zweitens, dass die Möglichkeit irgend einer Weiterbildung mit einem Deminutivsuffix *-ke* als ausgeschlossen betrachtet werden muss.

Das von mir nach Mikl. Lex. palaeoslov. angeführte виничије findet sich nach Valjavec Prinos 3 pg. 6 auch im Neuslov. als »vini'čje: vini'ka wildreben«. Es ist also ein von vinika abgeleitetes Collectivum und als solches zur Uebersetzung des an den betreffenden Stellen des 80. (nach der Vulgata 79.) Psalmes stehenden Plurals gewiss geeignet. Im Urtext steht an der ersten der beiden Stellen V. 12 das Wort joneketh (ramus tener, surculus), welches die Septuaginta mit *τὰς παραφυάδας*, die Vulgata mit propagines, Hieronymus mit germina, die altslov. Uebersetzung mit отърасли wiedergibt. Wenn nun nach Miklosich das altslov. виничије auch *κλήματα* bedeutet, *κλῆμα* aber Zweig, Schoss, Reis, speciell: Schössling des Weinstockes, so hätte Terplan ganz gut auch für *τὰς παραφυάδας* viničje gebrauchen können, *παραφυάς* ist nämlich »Nebenschössling«, also ein Synonymum zu *κλῆμα*. Terplan hat dafür vinj'ičke geschrieben. Es kann also vonseiten des Contextes nichts dagegen eingewendet werden, wenn ich behaupte, dass vinj'ičke etymologisch eben nichts anderes ist als viničje.

An der zweiten Stelle zu Anfang von V. 16 hat der Urtext das Wort kanâh, das verschieden aufgefasst und übersetzt wird. Nach den Einen ist kanâh surculus, planta; von andern wird es abgeleitet »à verbo con vel can id est firmavit, praeparavit.« An diese Ableitung hält sich die Vulgata, wo dafür perfice

eam steht, desgleichen die Septuaginta mit ihrem *κατάρτισαι αὐτήν*, sowie die altslov. Uebersetzung: и съвръши. Dagegen übersetzt Hieronymus: radicem, ein neuerer: habitationem. Die Uebersetzung der chaldäischen Paraphrase bietet: propaginis, also das Wort, das in der Vulgata an der frühern Stelle für joneketh gebraucht wird. Es erhellt daraus, dass Terplan wie joneketh so auch kanâh mit vinj'ičke übersetzen konnte. Auch die neue slov. Uebersetzung der engl. Bibelgesellschaft hat an beiden Stellen dasselbe Wort, nur an ersterer im Plural: mladike, an letzterer im Sing.: mladiko. Das mag dem Wortlaute entsprechen, der Gedanke dürfte jedoch auch an dieser Stelle eher den Plural fordern. Ich kenne also keinen Grund, der mich hindern würde auch an dieser Stelle vinj'ičke als mit vini'čje identisch aufzufassen. Inbetreff des *nj'* dürfte das bereits besprochene o'jgàn, o'gj'àn zu vergleichen sein, das infolge Erhärtung von *nj'* aus o'gànj' entstanden ist; ähnlich mag hier die Erhärtung des *j* zu *k* die Mouillirung des *n* veranlasst haben.

Nun wollen wir die Möglichkeit einer Weiterbildung mit dem Deminutivsuffix *-ke* etwas genauer erwägen. Die grosse Anzahl der Deminutiva auf *-ek* (d. i. *-àk*) und *-ka* beweist natürlich für ein Deminutivsuffix *-ke* gar nichts. Deminutiva auf *-àk* und *-ka* sind auch in Krain und im Küstenlande »ungemein zahlreich«, dagegen erinnere ich mich nicht ein Deminutivum auf *-ke* je gehört zu haben. In Oberkrain werden die Neutra als Deminutiva zu Masculinen: sàr'čàk, vi'nčàk; in Unterkrain ist die alte neutrale Deminutivendung *-ce* erhalten: sàr'čce, vi'nčce.

Aber »nach Mittheilung des H. Freuensfeld spricht man um Luttenberg (also in nächster Nähe der ungar.

Sloven.) to dobro vinčeke«. — Interessant! Schauen wir, was damit zu machen ist. *-ke* kann hier natürlich nur eine sehr junge, durch *-àk* und *-ka* hervorgerufene Umbildung des alten neutralen Deminutivsuffixes *-ce* sein; vinčeke beruht also auf vinčece, vi'nčce. Natürlich kann und darf ich nicht annehmen, Dr. O. meine, vinjičke sei einfach = vinčeke. Es ist im Psalm nicht vom Wein, sondern von einer Weinrebe die Rede; jedoch nicht von einer solchen, die durch ein Deminutivum bezeichnet werden könnte, wie Dr. O. zu glauben scheint. Er schreibt nämlich: »Demnach wäre *-ke* eine Deminutivbildung unter Anlehnung an das *e* des nom. sgl.« — Ich muss gestehen, dass mir diese Worte wenig verständlich vorkommen. Ein Deminutivum von viníka mit dem Auslaut *-čke* lässt sich ohne irgend welche Anlehnung ganz normal bilden, nur könnte es kein Neutrum sein; es wäre natürlich ein Femininum im gen. sing., oder ein nom. oder acc. plur.: viníčke. Allein an der betreffenden Psalmstelle ist ein Deminutivum überhaupt unmöglich; eher wäre ein Augmentativum am Platze. Es heisst daselbst: »Vineam de Aegypto transtulisti; ejecisti gentes et plantasti eam . . . plantasti radices ejus et implevit terram. Operuit montes umbra ejus et arbusta ejus cedros Dei. Extendit palmites ejus usque ad mare et usque ad flumen propagines ejus.« Es ist also die Rede von einer Weinrebe, die ihre Schösslinge ausbreitet vom Mittelländischen Meere bis zum Euphratstrom. Wie könnten diese Schösslinge vernünftigerweise mit einem Deminutivum bezeichnet werden? Offenbar ist demnach vinjičke = viničje ein Collectivum gen. neutr.: vinjičke tô heisst es auch richtig an zweiter Stelle und es ist somit irgendwelche Deminutivbildung vollkommen ausgeschlossen.

Ich meine also, tappen wir nicht weiter im Finstern herum, da doch die Wahrheit so einfach und klar zutage liegt, dass man nur die Augen aufzuthun braucht, um sie zu sehen.

Dass im Ung.-Slov. *j* zu *ǵ*, *g* werden kann, ist unumstösslich erwiesen. Ich führe hier noch folgende Fälle an. In den von Valjavec veröffentlichten Predigten lesen wir ausser žergavo und dreimaligem žergavimi neben einmaligem žerjavimi auch: rožgyé (für rožjé, orožje) I. 144, silgye (für silje frumentum) II. 112, morgüvati I. 125, morgüje I. 126, margyanje II. 121 neben morjüjejo I. 120.*

Dass ferner nach den Tenues das *ǵ*, *g* schon im Entstehen zu *ḱ*, *k* werden musste, das scheint mir so selbstverständlich, wie es natürlich ist, dass ein junges Bäumchen, das unter einer Felsenwand hervorwächst, einstweilen sich derselben anbequemen muss und nicht umgekehrt. Zur Bekräftigung hier noch ein paar Fälle! In den Pred. II. 95 heisst es: cecatjega diteta; ebenso bei Küzmič Eph. 4, 14: cecatja dečica; dagegen 1. Cor. 3, 1: cecatkim, Hebr. 5, 13: cecatke dête. Das letzte Beispiel zeigt deutlich, dass da an ein ursprüngliches *k*-Suffix nicht gedacht werden darf; ein solches hätte nur cecatko ergeben können. Wie cecatkim, cecatke, aus cecatjim, cecatje, so ist das von Mikl. Gr. I. 341 als kärnt. angeführte tretki, tretkič aus tretji, tretjič entstanden. Desgleichen das nach Dr. O.'s (Letopis Mat. Slov. 1890, pg. 206, Separ.-Abdr. pag. 27) Angabe bei Skalar vorkommende

---

* In einem handschriftlichen, wohl von einem Krainer geschriebenen Verzeichnis von Pflanzennamen, wahrscheinlich aus dem Ende des 18. Jahrhunderts fand ich für Lychnis viscosa: klegje, wo zwischen Vocalen *gj* für *j* steht, klêje aus klêjje, *клѣиѥ.

otkide aus otjide. Das *t* der Präposition ist in diesem Worte, wie in otéti, otmem bis jetzt erhalten, Matthias Castellez schreibt odtidem (wie Dalmatin odteti). Dass für -idem im 17. Jh. -jidem gesprochen wurde, zeigt isydiſe beim nämlichen Castellez; *y* ist da ohne Zweifel, wie sonst häufig, ali *ji* zu lesen.

Auch nach *t* kann demnach *j* zu *k* werden und dies nicht bloss in der Prekmurščina.

Nun noch einiges über die Etymologie von *-go*, die nach Dr. O. »zuletzt von Daničić (Istorija oblika 156) mit ganz gleichen Gründen gestützt wurde.« — Wenn dem so wäre, so hätte ich mir die Mühe gerne erspart. Mir lag leider das Buch nicht vor; es ist mir auch bis jetzt trotz meiner Bemühungen noch nicht zugesichte gekommen. Doch hatte Herr Valjavec die Güte mir die betreffende Stelle auszuschreiben. Ich sehe daraus, dass Daničić die Annahme *go*, *ga* sei aus *sja* entstanden, einzig mit der Verweisung auf struga für struja stützt, während er ги und параскевгии ablehnt. Ich hingegen habe struga und struja gar nicht erwähnt, da ich nicht sicher bin, ob nicht struga von der Wurzel strŭg abgeleitet werden müsste. Wo sind also die ganz gleichen Gründe? Allerdings, Daničić nimmt für *go* Assimilation von *s* an *j*, für *so* desgleichen von *j* an *s* an, wie beiläufig auch ich. Das sind aber eben Annahmen, keine Gründe, und zwar für Jedermann, der von *sjo* (ssk. *sja*) ausgeht, nothwendige, selbstverständliche Annahmen.

Dr. O. meint ferner, er brauche diesbezüglich nur auf die Ausführungen Leskien's (Die Decl. 109—113) zu verweisen. — Dieses Werk ist mir bekannt und

es haben gerade »die Ausführungen Leskien's« mich veranlasst über die Frage weiter nachzudenken. Ich habe dieselben nicht direkt bekämpft, da ich mir nur vorgenommen hatte, die Gründe für meine von Dr. O. abgelehnte Ansicht vorurteilsfreien Lesern zur Prüfung vorzulegen. Nun muss ich das Versäumte wohl nachholen.

Gegen die Erklärung des *-go* aus *-sjo* werden von Leskien und jetzt auch von Dr. O. zwei Einwände erhoben. Leskien schreibt: »Dass die dabei nothwendige Verwandlung von *j* in *g* im Slavischen unmöglich sei, habe ich schon Beitr. V, 409 nachgewiesen.« Die hier citirte Schrift ist mir nicht zugänglich; ich weiss also nicht, welches die Gründe sind, mit denen er seinen Nachweis erbracht zu haben glaubt. Dass im Slavischen die Verwandlung von *j* in *g* nicht unmöglich ist, habe ich durch mehrere ganz unzweifelhafte Beispiele wirklichen Vorkommens solcher Verwandlung nachgewiesen. Aber Dr. O. meint: So lange nicht andere Beispiele eines lautlichen Wandels des *j* in *g* nachgewiesen werden, muss dieser Erklärungsversuch entschieden zurückgewiesen werden.« Ich glaube dem gegenüber, dass, wer nicht überhaupt die Unmöglichkeit darthun kann, dass die begehrten andern Beispiele existirt haben könnten, kein Recht habe zu einer entschiedenen Zurückweisung; denn es kann das nicht entschieden zurückgewiesen werden, wovon man nicht weiss, ob es sich in der Folge, durch Entdeckung neuer Beispiele, nicht als das Richtige herausstellen könnte. Es mögen die zum Nachweise der Wirklichkeit einer Thatsache nothwendigen Argumente einstweilen nicht aufzubringen sein, dies ist kein Grund die Möglichkeit derselben zu leugnen. Ich konnte mich deswegen nicht genug wundern über die kühne Ausdrucksweise, die sich Dr. O. Miklosich gegenüber im

Arch. XII, 20 erlaubt hat: »er scheint also hier einen phonetischen Uebergang des *j* in *k* annehmen zu wollen, was aber für's Slovenische ganz unmöglich ist, da man sonst keine sichern Beispiele dafür hat.« Als ob die Möglichkeit — ich könnte auch Wirklichkeit sagen — von den sonstigen sichern Beispielen abhängig wäre! Man braucht doch kein grosser Philosoph zu sein, um einzusehen, dass es von irgend einem Vorgange nur einen einzigen Fall geben kann und derselbe deswegen doch nicht minder wirklich ist. Ich habe ein paar solcher vereinzelter Fälle angeführt, die jedoch Dr. O. nicht gelten lassen will. »So ist es für's russ. *vo* noch bei weitem nicht erwiesen, dass es direkt aus *go* entstanden wäre.« — Direkt oder indirekt, darauf kommt es nicht an. Soll denn *vo* etwa ein ganz eigenes Suffix sein, das mit *go* gar nicht zusammenhienge?* Das wäre eine ebenso wenig wissenschaftliche Annahme wie etwa, serb.-kr. *-ov*, *-om* seien von Anfang an vom altslov. *-oją* verschiedene Instrumental-Suffixe.

Weiter schreibt Dr. O.: »unrichtig ist es, srakica von srajica abzuleiten, hier entsprechen sich nur für's Auge *k* und *j* und es ist, wie die andern slav. Sprachen zeigen, srakica das ältere.« Wem soll diese Unrichtigkeit vorgehalten werden? Ich wenigstens habe srakica nicht von srajica abgeleitet, wie sich Jederman durch einen Blick auf die betreffende Stelle meines ersten Artikels leicht überzeugen kann. Ich habe sra'jica** gegenüber dem ung.-slov. srákica als »einzigen Fall von *j* aus *k*«

* Auch hie und da in Krain, namentlich in Laibach, wird ková, kvá für kogá gesprochen.

** Nach Dalm. ſrayza, cf. Ind. 14: Srayz (2 mal), Joen. 21: Srayzo (in marg. für Robazho).

angeführt, mithin ganz wie Dr. O. s r a k i c a als das ältere angenommen. Selbstverständlich glaube ich nicht, dass sich hier *k* und *j* nur für's Auge entsprechen; sie entsprechen sich offenbar für's Ohr ebenfalls. Dagegen möchte ich jetzt die Entstehung des *j* aus *k* weniger entschieden behaupten. Es ist sehr wahrscheinlich, dass beide Formen, s r a'j i c a wie s r á k i c a, unmittelbar aus ursprünglichem s r á č i c a hervorgegangen sind. Einmal aufgekommen hätte sich s r a k i c a nämlich wohl auch im Westen gehalten; dagegen war s r á - č i c a mit seinem *či* vor *c* für ein in der täglichen Conversation des Volkes so häufiges Wort zu unbequem, als dass es sich hätte unversehrt erhalten können.* Im Osten erinnerte man sich an die Ableitung von s r a k a und substituirte dem *č* das ursprüngliche *k*; dagegen scheint man im Westen das *č* einfach übersprungen zu haben, so dass sich das *j* zur Ausfüllung des Hiatus aus dem folgenden *i* heraus entwickelt hätte. Mag dem wie immer sein, ich beabsichtigte durch Gegenüberstellung von s r a j i c a und s r á k i c a — ohne damit einen des Grundes entbehrenden Lautwandel annehmen zu wollen — nur auf einen vereinzelten Fall hinzuweisen, der sich der strengen Lautgesetzgebung der Sprachgelehrten nicht fügen will. Daraus müsste, wie mir schien, entnommen werden, dass es solche vereinzelte Fälle auch in frühern Zeiten, also auch im Urslavischen geben konnte. Mag sein, dass man einen andern Fall des Ueberganges von *j* zu *g* im Urslavischen nie wird nachweisen können, es ist dies kein Beweis, dass auch in *-go* ein solcher nicht vorliegt.

* In weniger häufig gebrauchten Worten kann sich daneben - č i c a ganz gut halten, so in allen Deminutiven der Feminina auf *ka*, *ča* und *ca*.

Leskien nimmt ferner an, dass sich *sjo* als *so* in čьso erhalten hat, und argumentirt weiter: »Wenn die Auffassung des *-so* als *-sja* richtig ist, so kann togo nicht = tasja sein, da es durchaus keinen Grund gibt, warum nicht ein entsprechendes *toso entstehen sollte . . . Die Entstehung des togo ist ein ungelöstes Räthsel.« — Dr. O. denkt gar an ein unlösbares: »für mich bleibt es ein unlösbares Räthsel, warum dasselbe *sjo* unter ganz gleichen Bedingungen und in derselben Sprache in dem einen Falle *so*, in dem andern *go* ergibt.« — Ein ganz ähnliches Räthsel wäre folgendes: »Warum wird unter ganz gleichen Bedingungen und in derselben Sprache in dem einen Falle *so* (čьso), in dem andern *go* (kogo) als Genitivendung verwendet?« Scheint dieses Räthsel nicht ebenso unlösbar wie jenes? Und doch wird es vermuthlich Niemandem einfallen, deswegen die Thatsache des Vorhandenseins dieser beiden Genitivendungen leugnen zu wollen. Was aber die Lösbarkeit der beiden Räthsel anbelangt, so glaube ich, wir sollten an derselben nicht verzweifeln. Die Bedingungen, unter denen die beiden Casusendungen auftreten, sind in Wirklichkeit nicht die gleichen. Die Endung *-so* erscheint nur nach einem ursprünglichen *i*, die Endung *-go* nur nach urspr. *o*; čьso ist aus kisjo, kogo, togo, jego aus kosjo, tosjo, josjo zu erklären. Es ist uns freilich nicht klar, wie einerseits *i*, anderseits *o* auf die Entwickelung der beiden folgenden Consonanten so verschieden einwirken konnte; vielleicht war das *i* der Erhaltung des *s* günstiger, während das *o* dasselbe in *h* übergehen liess. Gegenüber dem alten *j* war dieses neue *h* der schwächere Laut, der sich im Werden dem *j* assimilirte, also zu weichem *h* (ngr. γ) ausbildete, als solches aber verstärkend auf das *j* wirkte, welches nun zu *g*

verhärtete und sodann *γ* in sich aufnahm oder verdrängte. Ich habe bereits im ersten Artikel betont, dass sich *h* vor dem aus *j* entstandenen *g* nicht halten konnte, habe somit den Schwund des *s* nicht so ganz unerklärt gelassen, wie Dr. O. will. Dagegen war das alte *s* in k i s j o gegenüber dem *j* der stärkere Laut, welchem, wie Leskien annimmt, vor der Zeit »der Wirkung der später geltenden Lautgesetze das *j* sich assimilirte.« — Dies sind natürlich meinerseits nur Vermuthungen, nicht Behauptungen. Es lässt sich gar oft constatiren, dass etwas zu etwas anderm geworden ist, ohne dass man den Gang des Werdens immer genau begreifen könnte. Es ist einstweilen noch keineswegs ausgeschlossen, dass einfach in dem einen Falle die progressive, in dem andern die regressive Assimilation eintrat, wie in i s p a und i z b a aus i s t b a, und so in dem einen Falle das *j*, in dem andern das *s* schwand.

Für diese Spaltung des *sjo* in *so* und *go* (aus dem durch das assimilirte *s* verdichteten *jo*) mochte das Bedürfniss deutlicherer Unterscheidung zwischen Sache und Person in k i s j o gegenüber k o s j o massgebend gewesen sein. Dieses nämliche Bedürfniss scheint ja auch in der Folgezeit mit dazu geführt zu haben, dass die entsprechenden Nominative in den neuern slavischen Sprachen so ganz verschiedenartig sich entwickelten und ersetzten. Es fehlt also durchaus nicht an Gründen, dass dasselbe *-sjo* in derselben Sprache in dem einen Falle *-so*, in dem andern *-go* wurde. Dagegen ist es mir viel weniger wahrscheinlich, dass von Anfang an zwei ganz verschiedene Endungen für den nämlichen Casus angewendet worden wären. Zur Zeit, als die Vorfahren der Slaven nur erst einen Stamm des indoeuropäischen Urvolkes bildeten und

die gemeinsame Ursprache redeten, werden sie wohl in allen Fällen *-sjo* gebraucht haben.* Wenigstens ist es mir nicht bekannt, dass Jemand *-go* als schon urindoeuropäischen Genitivsuffix erwiesen hätte. Im Nom. unterschied man das Neutrum vom Masc. durch die verschiedene Endung, hier *s*, dort *d*. Die Stämme *ko* und *ki* (*q* und *qi*) waren ursprünglich gleichbedeutend. Dann wählten die Vorfahren der Slaven *ko* zum persönlichen, *ki* zum sächlichen Interrogativum und gebrauchten demnach *kos* (nicht mehr auch *kis*) für w e r, *kid* (nicht mehr auch *kod*) für w a s. Im Genitiv war dagegen das Suffix dasselbe; man sprach für späteres кого: k o s j o, für späteres чьсо: k i s j o. Während also andere Indoeuropäer sich mit einem geringen Unterschied des persönlichen vom sächlichen Fragewort im Nom. und Acc. begnügten, hatten die Vorfahren der Slaven durch Entwickelung der entsprechenden Bedeutungsverschiedenheit von *ko* und *ki* sich den Unterschied in der Wurzel für alle Casus gesichert. Sie begnügten sich aber auch damit noch nicht, sie dehnten die Unterscheidung im Genitiv auch auf die Casusendung aus. Während also aus k i s j o

* Herman Hirt, zur Endung des Gen. Sing. der Pronomina (Indogerm. Forschungen II. Band d. 130 ff.) meint, dass »im Germ. und Slav. sicher -so bestand« und wir demnach »keine sichere Berechtigung haben dem -si̯o die grössere Ursprünglichkeit zuzuschreiben.« — Ich meine dagegen, es lasse sich nicht nachweisen, dass slav. *-so* nicht erst im Urslavischen aus si̯o entstand; das nämliche kann im Urgermanischen vom slavischen unabhängig und aus anderen Gründen geschehen sein, vgl. Brugmann, Grundriss II. § 418 S. 779. Ich glaube demnach nicht, dass wir berechtigt wären *-so* der indoeuropäischen Ursprache zuzuschreiben. Einen Hauptgrund gegen die Annahme eines urindoeurop. *-so* sehe ich unter anderm eben im slav. *-go*.

чьсо wurde, sollen wir annehmen, dass in kosjo das Suffix *-sjo* durch ein ganz neues und mit *-sjo* gar nicht zusammenhängendes ersetzt worden sei? Mir ist schon das einfache Aufgeben des *-sjo* höchst unwahrscheinlich und die Anfügung des *-go* an den reinen Stamm noch unwahrscheinlicher, da reine Stämme auch in jener ältesten Periode der slavischen Sprache nicht mehr für sich existirten. An dieser Klippe scheiterte bekanntlich die Theorie Miklosich's. Baudouin de Courtenay versuchte in seiner Kritik von Jagić' Pomladjena vokalizacija (По поводу книги Poml. vok. usw. S. 14 f.) Miklosich zu Hilfe zu kommen. Es ist ihm jedoch keineswegs gelungen, in *ko-*, *to-*, *je-* usw. verstümmelte Ablative *kād*, *tād*, *jād* nachzuweisen, die mit der angehängten Partikel *gha* ausgerüstet die Funktion von Genitiven übernommen hätten. — Dr. O. scheint trotzdem die Hoffnung auf einstiges Gelingen eines ähnlichen Unternehmens nicht aufgegeben zu haben; er schreibt: »Falls sich nachweisen lässt, dass in dem *to* von *togo* eine dem gen. *so* bezüglich des Auslautes entsprechende Endung vorliege, wäre die Erklärung Miklosich's vollkommen sicher.« Dr. O. hatte die Freundlichkeit die mir dunkle Stelle dahin zu erklären, dass er sagen wollte: »Falls sich nachweisen lässt, dass in *to-go* die erste Hälfte wirklich Genitiv sei, wäre die Frage gelöst.« — Allerdings! Nur ist einstweilen gar keine Aussicht vorhanden, dass je ein Gelehrter diesen Beweis werde liefern können. Unterdessen constatire ich, dass die beiden Argumente Leskien's gegen die Herleitung von *-go* aus *-sjo* ganz und gar hinfällig sind und dass Dr. O. ausserdem nichts beigebracht hat, was die Unmöglichkeit meiner Erklärung erwiesen hätte. Nun aber kann, solange dieses nicht geschehen ist, eine andere Erklärung nach meinem

Dafürhalten weder wahrscheinlich, noch überhaupt zulässig sein.

III.

Sehen wir uns endlich noch einmal unser liebes Kaj an! Es ist richtig, dass mich die Beobachtung, dass böhm. und poln. *co* aus чьсо entstanden ist, auf den Gedanken geführt hat, *kaj* von čьgo abzuleiten. Dr. O. scheint sich zu verwundern, dass ich daraus nicht bloss die Berechtigung, sondern ohne weiters die Nöthigung zu einer ähnlichen Erklärung des *kaj* ableite. Ich finde dies jedoch ganz in der Ordnung. Wenn *kaj* offenbar aus čьto oder aus dem blossen čь nicht entstanden sein kann, so bin ich nicht nur berechtigt, sondern geradezu bemüssigt zu untersuchen, ob es nicht in ähnlicher Weise wie böhm. und poln. *co* entstanden sein könnte. Wenn diese Möglichkeit nachgewiesen werden kann, so ist das Wort als richtig erklärt anzusehen.

Dr. O. meint, ich hätte »dabei übersehen, dass чьто auch durch den nom. acc. чь in den slav. Sprachen ersetzt wird«. Dem ist nicht so. Ich weiss um das altböhm. *če* doch schon seit meiner Gymnasialzeit, und habe inbetreff des kroat. *ča* nie gesagt, dass es durchaus auf čьsa zurückgeführt werden müsste. Hinsichtlich des slovakischen *čo* behauptete ich »Cvetje« VII. 8 nur die Möglichkeit der Zurückführung auf čьso und auch später nicht die Nothwendigkeit. Ich bin ferner noch immer nicht überzeugt, dass es durchaus vom böhm. *co* getrennt werden müsste. Spricht das *č* dafür, so spricht das *o* dagegen. Darf man das *o* durch Einfluss des alten *čto* und der Neutra erklären, so darf man das *č* aus *čs* durch Einfluss der andern Casus. Auch kann die progressive Assimilation des *čs* und *č* sich hier

ausnahmsweise ebenso eingestellt haben, wie umgekehrt im Ung.-Slov. die regressive in *c*, vgl. Küzmič, 2. Pet. 1, 19: p r o r o c k o r ê č.

Für die Belehrung über das Vorkommen des *ča* wäre ich sehr zu Dank verpflichtet, wenn sich Dr. O. nicht mit allgemeinen Versicherungen begnügt hätte. »Ein *ča* ist in den ältesten glagolitisch geschriebenen Denkmälern nicht zu finden.« — Wie es scheint, auch kein čь! — »Es (*ča*) kann erst aus der zweiten Hälfte des XIV. Jahrh. nachgewiesen werden.« — Ich habe da zufällig einen um hundert Jahre ältern Text vor mir, Statut vinodolski, und finde darin *ča* überall, wo es hingehört, wenn ich recht gesehen, an 6 Stellen. Die der Ausgabe zu Grunde liegende Handschrift stammt zwar, wie es heisst, aus viel späterer Zeit, »etwa aus der ersten Hälfte des XV. Jahrh.«, doch glaube ich bis auf weitere Belehrung nicht, dass erst damals das *ča* in den Text gekommen wäre, indem etwa der Abschreiber damit eine ältere Form *što* (was sich so geschrieben ja schon 1189 findet) ersetzt hätte. Einstweilen halte ich also meine Ansicht, *ča* sei möglicherweise aus *čsa* entstanden (natürlich früher, als dass es sich in den ältesten čakavischen Denkmälern noch als čьsa erhalten hätte), nicht für widerlegt, obwohl es mir eigentlich auf dieselbe gar nicht ankommt, da es für die Erklärung des *kaj* ganz gleichgiltig bleibt, ob *ča* aus *čsa* oder unmittelbar aus čь hervorgegangen ist; es kann ja füglich nicht daran gedacht werden, *kaj* aus dem einen oder dem andern abzuleiten. Darum ist es mir auch nicht recht verständlich, warum Dr. O. es so sehr betont, »dass чьто auch durch den nom. acc. чь in den slavischen Sprachen ersetzt wird.« * Ich

* Natürlich könnte *ča* auch aus чь entstanden sein. Es ist nur die Frage, lässt sich ein чь statt чьто, und zwar nicht

sehe da keine Möglichkeit eines Ueberganges von *č* in *k*. Noch viel weniger geht es an in diesem *k* den ursprünglichen Guttural des Fragepronomens anzuerkennen, woran bei uns allerdings, und mit einem gewissen Stolz, geglaubt wurde (Zora I. 228). Es ist ganz sicher, dass im Slov., wie im čakavischen Kroatisch vor tausend und weniger Jahren noch čьto, čto, što gesprochen wurde; Beweis dafür unser altes ništàr, čak. ništar aus ničtore, ničьtože, sowie nićće (Kolunićev sbornik), nišće (im Stat. Vinod. in nišće manje neben ništa manje und ništar manje) aus ničtže, ništže, ničtože, ništože. Dass neben dem čьto im Slovenischen, und nur in diesem, ein, man möchte sagen, antediluvianisches *ka* sich lebendig erhalten hätte, das dürfte heutzutage kein

---

bloss nach Praepositionen, in den ältesten glagol. Denkmälern nachweisen? Solange dieses so wenig nachgewiesen ist wie die Ersetzung des чьто durch чьсо, so lange kann man nicht sagen, dass die Denkmäler der einen Erklärung günstiger wären als der andern. Allerdings, wenn es wahr sein sollte, dass die Nebenformen *čo* und *če* nur dort, aber auch überall dort gesprochen werden, wo betontes ь nicht durch *a* sondern durch *o* resp. *e* ersetzt wird, wäre dies ein gewichtiges Argument für die Erklärung des *ča* aus čь. Sonst dürfte natürlich wie *ča* aus *čsa*, so *čo* aus dem ältern *čso* entstanden sein, während dem *če* altčech. *čse*, *čese* gegenübergestellt werden könnte. Einstweilen scheint mir dies die wahrscheinlichere Deutung, da die Erhaltung des betonten čь aus dem Ururslavischen (ich kann nicht einfach Urslavischen sagen, da in demselben schon čьto allgemein ist) bis in die Zeit, wo es zu *ča*, resp. *čo* oder *če* werden konnte, nicht sehr glaubwürdig ist, indem die Uebereinstimmung aller slavischen Sprachen vielmehr für durchgängige Unbetontheit des čь schon im Urslavischen (so wie auch des kъ von kъto) zu sprechen scheint; eben deswegen dürfte es sich nach den Ton übernehmenden Praepositionen als solches erhalten, sonst aber, wenn nicht eine Casusendung hinzutrat, der Stütze des betonten *to* bedurft haben.

ernster Sprachforscher glauben können. Es kann also *ka* nur als Neubildung, die neben dem *što* aufkam und dieses endlich verdrängte, aufgefasst werden und das Material dazu muss sich in nächster Nähe finden lassen. Alles weist nun auf den Genitiv hin, so dass wir geradezu verpflichtet sind vor allem hier zu suchen. Mit čьso ist natürlich nichts anzufangen; also čьgo!

»Nun kann aber dieses aus keiner slavischen Sprache nachgewiesen werden«, meint Dr. O., »überall gab es seit der ältesten Zeit nur ein čьso, česo, česa.« — Ich erwidere: Nein, nicht nur ein čьso, česo, česa, sondern auch ein čьsogo und čego! —

Also doch nicht čьgo! —

Allerdings ist nach Leskien fürs Asl. weder čьgo noch čego nachgewiesen, wie auch nicht einmal čьmu oder čemu, sondern nur čьsomu, česomu. Darf man aber daraus schliessen, dass im Urslavischen ein čьmu oder čemu nicht existirte? Sicherlich nicht! Der Dat. čemu findet sich in den übrigen slavischen Sprachen wirklich; desgleichen in mehreren der Gen. čego. Ebensowenig wie čemu braucht čego eine späte Neubildung zu sein. Nun setzt aber čego ein čьgo voraus. Im Urslavischen muss neben čego auch noch čьgo bestanden haben, eben so wie im Asl. čьso neben česo. Das Böhm. und Poln. hat von der letztern Form nur die mit ь bewahrt, von der erstern nur die mit *e*. Das Umgekehrte ist bei uns der Fall; das Slov. bewahrt von der letztern Form nur die mit *e*: čé‘sa, čé‘s, von der erstern nur die mit ь und das ist ká‘[j]. Hätte sich in andern slavischen Sprachen die Form mit ь erhalten, so müsste sie gegenwärtig beiläufig wie bei uns *ko* oder *ka* lauten.

Uebrigens konnte auch aus dem nachgewiesenen čьsogo ein čsogo, čšogo, čšgo, čgo usw.

werden, wie kroat. ničtože, ništože zu ničtže, ništže: ničće, nišće wurde.

Dr. O. fährt fort: »und es ist mir sehr zweifelhaft, ob auch das sloven. čiga, čega einem čьgo entspricht.« — Mir ist es nicht bloss zweifelhaft; ich habe daran, dass das im 16. Jahrh. noch allgemein übliche, dem heutigen čiga'ṿ zugrunde liegende čiga dem čьgo entsprechen würde, nie im entferntesten gedacht. Es kann aber ebensowenig mit čego zusammengestellt werden, wie Dr. O. will. Das *i* desselben ist nicht »so wie sonst im gen. der pronom. zu deuten«, da es auch dort gesprochen wird, wo man in keinem andern Falle *-iga* spricht: čiga sin si? (Dainko, Gramm. S. 100.) Im Görzischen spricht man statt čiga'ṿ das offenbar ältere čigó'ṿ, das sich auch im alten Kroatischen findet. In den Evangelia et epist. Bernardini Spalat. Venetiis 1495 heisst es pag. 75b: Bijſſe nichij chragliç çigouf ſijn nemochian biſſe, pag. 76b: Cigouaie prilicha oua. Es kann keinem Zweifel unterliegen, dass čiga' mit čij zusammenhängt, also aus čijega contrahirt ist,* wie das auch schon Šuman richtig erkannt hat, Kres 1885. Die Contraction von *ije* oder *je* zu *i* ist eine Eigenheit des Čakavischen sogar im Auslaut; vgl. Jagić, Priměri starohèrvatskoga jezika, pg. 143. Note 3, 155 N. 1. Für's Slovenische müssten wir nach Analogie von sêga für *sijego zunächst čèga' annehmen, was das venezianische čehá, čehava zu bestätigen scheint. Doch ist es nicht unmöglich, dass dies *e* nur infolge von Ausgleichung mit dem sonst

---

* Etwas sonderbar ist aber das im Ung.-Slov. dafür vorkommende čida, das *cujus* und *quorum* bedeuten kann; vgl. Predg. I, 116: čida konec preidenje (quorum finis interitus), 117: čida boug je črvou (quorum deus venter est), 130: čida bodo (cujus erunt); Kres V, 353: čido (čigavo), čida (čigava).

gewöhnlichen -eha ins Wort gekommen und wir somit, wie für's Kroatische, so auch für's Slovenische die Form mit *i* als älter anzusetzen haben. So viel ist gewiss, dass čiga bei der Erklärung des kaj aus čьgo nicht inbetracht kommt; die diesbezüglich von Dr. O. geltend gemachte »Unverständlichkeit« besteht also nicht.

Derselbe fährt fort: »Uebrigens stelle ich die Möglichkeit einer lautlichen Ableitung des *ka* aus čьga entschieden in Abrede.« — E pur si muove! — »Aus *čьga soll durch Assimilation des zweiten und unwesentlichen Theiles *ga* an das bedeutungsvolle *č* ein *čka geworden sein. Kaum war diese Form fertig, so wurde das früher bedeutungsvolle *č* bedeutungslos und fiel ab.« — Allerdings, so beiläufig musste es vor sich gegangen sein; nur möchte ich jetzt nach weitern Erfahrungen gleich vom ursprünglichen čьgo (statt von čьga) ausgehen; es wird sich bald zeigen, warum. Dr. O. findet die Assimilation des *g* an das vorausgehende *č* bedenklich, und noch bedenklicher den Schwund des anlautenden *č*. Ich meine, nachdem das ь geschwunden war und somit *č* unmittelbar vor *g* zu stehen kam, konnte eine Assimilation nicht mehr vermieden werden. Es assimilirt sich aber, wie ich gezeigt zu haben glaube, das minder bedeutende dem bedeutendern. Sobald čьgo als Nom. und Acc. gebraucht zu werden anfieng, hatte das *-go* seine Bedeutsamkeit verloren, während noch immer čь und nach Verlust des ь das *č* als Stamm des Fragewortes gefühlt wurde. Wenn nun aus istba ein ispa werden kann, warum hätte nicht mit mehr Recht aus *čgo* ein *čko* werden sollen? Den sodann folgenden Schwund des anlautenden *č* glaube ich gleichfalls bereits genügend begründet zu haben. Ein so häufig

gebrauchtes Wörtchen konnte unmöglich lange Zeit die harte Consonantenverbindung *čk* bewahren; vgl. das allgemein übliche *še* für *šče*. Nach der Assimilation des *g* war das *č* in der That für sich selbst bedeutungslos geworden; denn man fühlte in dem *ko* nicht mehr eine Casusendung, wie ehedem in *go*. Wie im Asl. čьso, das in čьsogo, čьsomu als Stamm gilt, oder bei uns selbst gdô' (aus kto, wie im Altböhm. gderý für který) erschien auch čko als ganz einheitliches Wort. Wenn nun in gdô' das *g* abfallen konnte, so dass das übriggebliebene dô' (Truber schreibt *du*, rezj. katichisis: *dú*) allein die volle Bedeutung des kъto (oder besser gesagt die Bedeutung des kъ, dem ursprünglich das demonstr. Neutrum *to* nur zur Stütze angefügt wurde) übernahm, wie kann man sich wundern, wenn das Gleiche mit *čko* geschah, wo doch die unwillkührliche Erinnerung an den gewöhnlichen Anlaut der Fragepronomina dem Consonanten *k*, sobald er sich eingestellt, besondere Bedeutsamkeit verleihen musste? Wie in [g]dô ursprüngliches *to* die Bedeutung von kъ[to], so hatte in [č]ko ursprüngliches *go* die Bedeutung von čь[to] erlangt.* Das Trubersche *du* hört man in Unterkrain zwar noch, im allgemeinen fand man es jedoch zu wenig klar und setzte demselben nach Analogie von kàté'ri, kàda'j,

* Es könnte eingewendet werden, dass sich das *č* vor dem *k* wenigstens in nêkaj und dem ung.-slov. nikaj hätte erhalten müssen; ich glaube aber, es genügt auf das noch gegenwärtig übliche nêdô' für nêgdô' hinzuweisen, um diesen Einwurf zu entkräften. Vgl. ausserdem die Selbständigkeit von ни und нѣ im Altslov. Offenbar aber ist *č* erhalten in dem bei Dalm. vorkommenden maričkaj, nach dessen Analogie dann auch maričkak; dagegen ist mariskaj vielleicht nach Analogie von človêski für človêčki zu erklären. Vrgl. auch: količkaj, nič kaj: meni se nič kaj ne ljubi.

kàdê' ein *kà-* vor: kàdô' (venezian. kaduó); bei *ko*, *ka*, *koj*, *kaj* war etwas ähnliches nicht nöthig, da *k* ohnehin da war.

Was für eine Bewandtniss hat es nun mit den Formen *ko*, *koj*?

Koj erscheint regelmässig im Resianischen, geschrieben im Catech.: coi, coj, choi, choij, koi. Ein kaj ist daselbst nicht zu finden, ausser in Verbindung mit po-, da aber auch stets: pokaj (warum), geschrieben: pocaj, pocai, pochai, pokai. Ausserdem steht *ka* in nikar, geschrieben: nicar. Dagegen ist die Relativpartikel *ka* aus *kì* (kìr, kiže, iže), wie *ba* aus *bì* zu erklären.

Ferner haben wir *ko* in dem etwas sonderbaren venezianischen kuore? (= was? vgl. Klodič, O nar. ven. Slov. 14) und, wie es heisst, wird auch in Podgora bei Görz *ko* für *kaj* gesprochen. [V govoru Terskih Slovenov na Beneškem se pravi: »kuó nu to« ali »kuó no toju« za »kaj oni hočejo«.)

Ich würde jedoch auf alles dieses vielleicht nicht geachtet haben, wenn ich nicht am andern Ende des slov. Sprachgebietes ebenfalls auf die Formen *ko*, *koj* gestossen wäre. Im Ung.-Slov. existiren sie nämlich neben *ka* und *kaj* und es ist nicht uninteressant zu beobachten, in welchen Fällen sie gebraucht werden.

Koj, nikoj, niko steht vor allem nach den Praepositionen *za* und *na*; Luc. 18, 9: te drüge so za nikoj meli; Act. Ap. 19, 27: naj se i te velike Bogíce Diáne cérkev za nikoj ne preštíma; 28, 19: liki bi kâ meo, za koj bi moj národ tôžo; Rom. 3, 3: Jeli nevernost nyihova Božo vernost na nikoj spravi? 1. Cor. 1, 28: na nikoj spravi; 2, 6: kí se na nikoj spravijo; 6, 13: na nikoj spravi; 13, 8: na nikoj prêde; 13, 10: se na nikoj spravi; 2. Cor. 10, 10: za nikoj; Gal. 2, 6:

ki se za koj štimajo (2 mal); 4, 14: nej ste za nikoj meli; 1. Tim. 2, 7: Na koj sem jas postavlen; Ps. 33, 10: Gospôd na niko správi tanáč poganov; Predg. I. pag. 149: za to so je židovje za nikoj meli; 151: Za koj je on velo: ne mrjem? II. 93: za koj (öfter, ferner auf den Seiten 98, 100, 105, 128).

Ohne Praepositionen fand ich nikoj, niko nur an drei Stellen, Predg. I, 137: naš žitek je nikoj nej; 149: Publikanuš je dosta valao pred bougom, farizeuš pa nikoj; 114: ka niko drügo ne čuje niti ne vidi. — In dem ersten der drei Fälle ist nikoj Nominativ, in den beiden letzten, wie nach den Praepositionen *za* und *na*, Accusativ.

Es ist nun vielleicht kein blosser Zufall, wenn in dem Falle, wo man einen Genitiv erwartet, d. i. in negativen Sätzen, nicht nikoj, sondern nikaj, nika gebraucht wird; Marc. 8, 2: i nemajo nikaj, kâ bi jeli; Act. Ap. 20, 20: Tak, da sem nikaj nej zamüdo; 21, 26: i nikaj nyim nej trbê več; 2. Cor. 13, 7: Prosim pa Bogá: naj nikaj hüdoga ne včinite; 1. Tim. 6, 7: Ár smo nikaj nej prinesli na ete svêt: očivesno je, kâ nikâ ne moremo ni vö nesti; Ps. 17, 3: i nenaideš nika; 105, 15: Prorokom mojim nečinte nika hüda.*

Es kommt natürlich die Form mit *a* auch in Fällen vor, wo sie nicht als Gen. fungirt; 1. Joan. 3, 12: I zakaj ga je bujo (ṿbì·ḷ); Ps. 2, 1: Zaka besnêjo poganye, i lüdstvo zaka misli zobstojna? 74, 1: Bôg!

* Resianisch nikar, vgl. Catech. pag. 7: nisgi mu ni more scrit nicar (nišće mu ne more skriti nikar); pg. 3: ni nimajo nicar purhat (oni nemajo nikar purgati = čistiti). Auf nikar oder dem ältern nikor dürfte zani'kàràn, zani'kàrnost (nachlässig, Nachlässigkeit) beruhen; dagegen scheint nìka·r (geschweige) und nìka', nìka'r (wolle nicht) mit né'hatì zusammenzuhängen.

zaka si nás tak celô zavrgao? zaka se tak grozno srdiš na ovcé paše tvoje? — So immer *kâ* in der Bedeutung der Conjunction *quod.*

Unerwarteterweise findet sich umgekehrt einpaarmal die Form mit *o* als Genitiv, Luc. 1, 18: *z* koj tô spoznam? Act. Ap. 22, 30: za koj volo; Predg. II. 116: za koj volo.

Wie haben wir uns die Sache zu erklären?

Neben čьso bestand der Gen. čьgo, den man im partitiven Sinne gewiss schon in ältester Zeit sehr häufig statt des Accus. gebrauchte: čьgo ti je trêba, čьgo bi rad? Nachdem čьgo, čgo zu čko und ferner zu ko geworden, konnte es ohne weiters als Acc. und Nom. gebraucht werden. Es ist nicht genau bekannt, wann die Gen.-Endung *-go* sich dem nominalen Gen. auf *-a* zu assimiliren begann. Nach dem Zeugnisse der Mon. fris. muss es schon früh geschehen sein, obwohl sich vereinzelte Beispiele von *-go* noch in unsern ung.-slov. Texten vorfinden, Predg. II. 96: cejlogo žitka, 104: potrtogo srca, 105: pravogo nákanja, 126: pogüblenogo siná, bei Küzmič 1. Thess. 2, 11: ednogo vsákoga. — Wie *-go* zu *-ga*, wurde auch *ko* zu *ka*, zunächst in den Fällen, die noch als Genitive gefühlt wurden; später verbreitete sich das *-a* auch auf die andern, und zwar in der Art, dass sich nach Praepositionen, die den Accusativ fordern, das *-o* am längsten behauptete. So im Ung.-Slovenischen. Das umgekehrte Verhältnis im Resianischen (koj — pokaj) ist mir weniger klar; doch finde ich darin nichts, was meiner Etymologie irgendwie zuwider laufen würde. Nach meinem Dafürhalten spricht also auch das *o* von koj für die Erklärung des kaj aus čьgo, čьga. Woraus sollte es auch sonst geworden sein? —

Es könnte vielleicht vermuthet werden, ko, niko sei das kontrahirte Neutrum koje, nikoje; Beweis das oben angeführte »ka niko drügo ne čüje niti ne vidi«, wo niko offenbar noch adjectivisch gebraucht sei; vgl. auch das heutige oberkrainische nobe'dà'n für nìhče'. Es sei somit anzunehmen, dass zunächst što durch koje, daraus ko, verdrängt wurde, aus *ko* aber, durch Einfluss der Genitive auf *-a*, *ka* geworden sei, wie im Kroat. šta aus što.

Dagegen wäre folgendes zu bemerken: Es ist begreiflich, wie es kommen konnte, dass die Acc.- und Nom.-Form durch Vermittelung des partitiven Genitivs von der Genitiv-Form verdrängt wurde, es ist aber unbegreiflich, warum što durch ein adjectivisches *ko* aus *koje* hätte verdrängt werden sollen. Allerdings, für nìhče' konnte man nobe'dà'n sagen, indem man sich dabei člověk in Gedanken ergänzte. Ein Substantivum, das man sich beim Neutrum koje hinzugedacht hätte, ist mir dagegen nicht bekannt. Die Ersetzung des nìhče' durch nobe'dà'n ist ebenso leicht begreiflich, wie die von Niemand durch Keiner, oder nemo durch nullus; was hingegen kann nicht durch welches, quid nicht durch quod ersetzt werden. — Die Construction niko drügo für nikaj drügoga ist wohl nicht aus alter Zeit erhalten; der negative Satz würde den Gen. fordern. Niko drügo dürfte durch eine Art Attraction entstanden sein, wie nika hüda für nikaj hüdoga.

Ein nicht zu verachtendes Argument, das gegen die Erklärung von kaj, ka (koj, ko) aus koje geltend gemacht werden kann, scheint mir endlich das folgende. Angenommen, die Ersetzung des čьto durch koje könnte zu irgend einer Zeit stattgefunden haben, es muss daneben doch die Neigung, man kann

sagen, aller slavischen Sprachen, das čьto durch den Gen. zu ersetzen, anerkannt werden. Es liegt ja das unzweifelhafte Factum im Böhm., Poln., Russ. vor, und im Slov. selbst spricht das Volk vielfach koga' statt ka'j. Wenn also in alter Zeit štô' durch koje ersetzt worden wäre, so hätte das Bedürfniss des Genitiv's, das zugleich bestand, eine Form kojego, kojega, contrahirt kêga, kèga oder gar cêga, cèga ergeben müssen. Eine solche ist aber nirgends nachweisbar. Das gegenwärtig übliche volksthümliche koga' statt kaj kann nicht darauf zurückgeführt werden; es ist offenbar der Gen. von gdô'.*

Ich halte also die Herleitung des ka'j aus koje für ausgeschlossen. Es kann dafür nichts geltend gemacht werden, als der gleiche Anlaut und die Verwandschaft der Bedeutung. Wäre das genügend, so dürfte man z. B. hči von hčem (hočem) ableiten und etymologisch etwa mit hôt (pellex) zusammenstellen. Wie sich jedoch diese Etymologie durch einen Blick auf die verwandten Sprachen sogleich als irrig herausstellt, so können wir auch inbetreff des kaj nur jene Erklärung gelten lassen, die in den verwandten Sprachen ihre Bestätigung findet.(154)

* Wenn wir bedenken, wie allgemein, namentlich in oberkrainischen Dialekten das Neutrum durch das Masculinum verdrängt wurde, werden wir uns nicht wundern, dass ähnlich auch beim Fragepronomen die sächliche Form durch die persönliche vertreten werden kann, zumal in Verbindung mit Verben, die eine Zweideutigkeit nicht aufkommen lassen, wie z. B.: koga si rekel? koga pa delaš? koga se pa norčuješ? udgl.

(154) *Berneker (E. W. I. str. 673) si razlaga kaj iz »Pl. n. + Part. i«, t. j. iz množtvenega imenovavnika ka (iz kaja) in partikule i. — Po moji misli je končni j*

Die volle mathematische Gewissheit mag in unserm Falle vielleicht nicht vorhanden sein; deswegen dürfte aber meine Erklärung doch gerechterweise kaum als »nicht haltbar« bezeichnet werden können. Wer das täte, der müsste so ziemlich die gesamte Wissenschaft, soweit sie nicht Mathematik ist, als unhaltbar ansehen.

Görz, 20. Juni 1893.

P. Stanislav Škrabec.

---

iz je, stsl. žde, prim. še navadno dolenjsko tukaje, tj'akaje itd. Da bi bilo ka iz mn. imen. ali toživnika, pa se tudi ne da dokazati. In kako bi se dala razlagati iz ka nevtajljiva oblika ko, kaj? Berž bi se smelo misliti na singular ko (iz koje). Iz ko bi bilo moglo nastati ka, kaker v hervaščini šta iz što, po nagnjenju h končnici rodivnika. Ali izvajanju iz ko, koje se vpirajo vsi ostali slavenski jeziki in naše stare oblike maričkaj, marskaj ostanejo pri tem nerazložene.

P. Stanislav Škrabec

JEZIKOSLOVNI SPISI

II. ZVEZEK

1. SNOPIČ

OBJAVIL DR. A. BREZNIK

IZDALA IN ZALOŽILA »LEONOVA DRUŽBA«
V LJUBLJANI

LJUBLJANA 1921

TISKALA JUGOSLOVANSKA TISKARNA

Nekoliko slovenske slovnice za poskušnjo.

I. del. Glasoslovje.

Pervo poglavje. O čerkah, naglasnih, ločilnih in drugih znamenjih.

§ 1. O pervi porabi latinskih čerk in naglasnih znamenj za pisanje naše slovenščine.

Naša sedanja ali »nova« slovenščina se piše od pervega začetka z latinskimi čerkami.* Sprejele so se pa v tistem pomenu, ki so jim ga dajali in ga še dajejo Nemci, ko latinsko bero. Zato ima *g* pri nas vedno tisti glas, ki ga pomeni v italijanščini in v drugih romanskih jezikih pred *a*, *o* in *u*. Prav zato se je vzela čerka *z* v pomenu, ki ga ima v nemški izreki *c* pred *e* in *i*. Namestu latinskega *c*, kaker se izgovarja pred *a*, *o*, *u*, pred soglasniki in na koncu, se je sprejel, tudi po nemškem zgledu, *k*. Zato je bilo *c* nepotrebno znamenje; pa pred *e* in *i* se je semtertja venderle pisalo namestu *z*. Tudi *q*, dasi nepotreben, se je včasi pisal, po latinskem in nemškem načinu: quaſs, cerque; le *x* se v domačih besedah ni dal rabiti. Pač pa so naši prednjiki pogostoma pisali *y*, v začetku be-

* Tako imenovane nemške čerke, ki jih je rabil Trubar v svojih pervotnih dveh knjižicah (izdanih l. 1550), so tudi latinske, od navadnih le po lomljeni obliki različne.

sed in zlogov za ji, včasi tudi sam *j*: ygra, Boshy, Boshye, na koncu in v sredi pa za dolgi *i* in ij. Tako so razločevali: mi (mir) in my (wir), ti (dir) in ty (du), gòvori (sprich) in govory (spricht).

Čerka S je pomenila v latinščini po tedanji kaker po današnji izreki zdaj terd zdaj mehak glas. Začetnik naše književnosti, Primož Trubar († 1586), jo je rabil enako za oba glasova, pišoč malo obliko zdaj dolgo zdaj okroglo po tedanji navadi brez razločka v pomenu: ſapuſtiti, kieſuſu, drusiga, is nebes.

Za nemški ch je rabil Trubar naši slovenščini primerno samo *h* in dosledno potem za nemški sch samo sh, kar je moralo služiti za *š* in *ž*: pridesh, boshy. Za nemški tsch je pisal zh: ozhe, namestu shzh pa le szh: kerszhanſtuu; tako, ali prav za prav ſzh, so pisali tudi drugi pisatelji 16. stoletja. Topljenega *l* Trubar ne razločuje od terdega; tudi za topljeni *n* piše navadno sam *n*: »ole, steim olem, isganali, vnane, preganene, is terne, kon« za: »olje, oljem, izganjali, unanje, preganjanje, iz ternja, konj«; redki primeri so: »olie, olia, vtih ſaineh, ſain, ſmainca« itd. za: »olje, sanjah, zanj, zmanjka«.

Sebastijan Krelj (»postilla« 1567) je odločil malima oblikama čerke S vsaki svoj pomen: »sveſtio inu sdobrim ſvitom saſtopnih bratov«; dosledno je pisal potem ſh za *š*, sh za *ž*: koroſhki desheli. Za ć je skušal vpeljati ch, in torej ſch za šć: mogoche, kàrſchenik.

Tudi mej *u* in *v* v tedanji latinski pisavi ni bilo razločka; *v* se je rabil v začetku besede, *u* v sredi in na koncu: viuo, vt, vua, beri: vivo, ut, uva. Krelj je vzel *v* za soglasnik, *u* za samoglasnik: vèrhu vſaki evangelion ſkusi létu.

Podobno se je v Dalmatinovi prestavi sv. pisma (1584) in Bohoričevì slovnici vpeljalo razločevanje mej *j* in *i*. Čerko *j* je tisti čas latinska abeceda vže imela, ali rabila se je le, keder bi bila imela dva *i* vkupaj stati, namestu drugega: alij. Jurij Dalmatin (✝ 1589) in Adam Bohorič sta dala vsaki svoj pomen, kaker ga imate do današnjega dne.* Tedaj se je čerka *j* vpeljala tudi za znamenje omehčane ali topljene izreke neketerih soglasnikov: ljub, njiva, tjeden.

Tako je bila latinska abeceda za našo slovenščino primeroma jako dobro vrejena. Ker jo je Bohorič pervi učil v slovnici, jo z nekoliko pravico imenujemo »bohoričico«.**

Tudi latinskim naglasnim znamenjem je že Krelj odkazal neko službo v slovenski pisavi. ` nad samoglasnikom kaže kratko in ob enem nedoločno (zamolklo) izreko: ſàm, zhàrka, mèrdal, kolikèr, kakòr, velikò; é pa pomeni izreko ei ali ej: ozhéh, svéſto, néſmo. Vender piše Dalmatin na koncu besed ej, kar se je ohranilo v dajavniku gospej do današnjega dne; končni é rabi za naglašen ozki *e*: ſtèzé, dershé.

Tudi znamenje ^ je rabil Krelj: Lûdi (kar piše tudi lüdi) za ljudi, ûzhenik za vučenik, ôtel za hotel; drugi ga v tem niso posnemali.

---

* Za latinščino je sedanje razločevanje mej *u* in *v*, *i* in *j* pervi nasvetoval Petrus Ramus, znan ko nasprotnik sholastikov, vmorjen v »Jernejevi noči« 1572. Priporoča ga tudi Jakob Matthiae v spisu »De literis libri duo« 1586. Sploh se je sprejelo pa še le v 18. stoletju.

** Hervaški »kajkavci« in pozneje ogerski Slovenci (prekmurci) so se deržali v svoji pisavi več ali menj mažarske rabe latinskih čerk; na Goriškem in Beneškem so si za silo pomagali z italijansko.

§ 2. O nadaljnji osodi tako imenovane »bohoričice«.

V 17. stoletju je spopolnjenje našega čerkopisa malo napredovalo. V 2. izdanju evangelijske knjige škofa Tomaža Hrena († 1630), tiskanem l. 1672, rabi Janez Ludvik Schönleben († 1681) znamenje ̀ v pomenu, ki mu ga je dal Krelj, tudi na *i* in *u*, dasi ne vedno in dosledno: véjdil, vidìl, ſkrìl, govúrìl, v'tim sazhétkì, imenì, kìr, vùſs, vùn.

Matija Kastelec († 1688) piše v svoji pervi knjižici (»Bratovſke Buqvice ſ. roshenkranza«, 1678) *è* tudi namestu *é*: lèp, rèzh, pèrpovèdala; pozneje rabi *è* za ozki *e*, *é* pa za ei: ſolsè, govorè, ſvitlobè, grèſh lèzh, ſerzè, svèra, popèr (= papír); gréh, néſo, dvéma, poſhtenéshe. Ko znamenje topljenega *n* je rabil ̂ na *i* ali v posameznih primerih na *e*: djanîe, jenîa, v'vaîn, sadnê ure; posnemal ga v tem ni nihče. Tako se je ohranila Dalmatinova in Bohoričeva pisava, zlasti po Hrenovi evangelijski knjigi, ki se je l. 1715 tretjič natisnila, blizu nespremenjena do srede 18. stoletja, le naglasno znamenje ́ so neketeri bolj pogostoma rabili, drugi so pa razločevanje mej ſ in *s*, ſh in sh, *j* in *i*, *v* in *u*, zanemarjali.

Zopet je vterdil to razločevanje Marko Pohlin (slovn. 1768, 2. izd. 1783), samo da je dajal čerkama ſ in s nasprotni pomen. Pa ta in neketere druge neopravičene prenaredbe niso obveljale. Le čerko ę (kar je bila v latinščini okrajšana pisava za ae) so rabili za ozki *e* tudi neketeri drugi vse do začetka našega stoletja.

Pohlinu se je vspešno vstavil Korošec Ožbalt Gutsmann, ki je že leta 1770 bohoričico pomnožil

z ‚S in ‚Sh za ſ in ſh nasproti S in Sh za s in sh; odpravil je tudi nepotrebne čerke c, q, y.

Končno je odslovil Pohlinove prenaredbe Jernej Kopitar v slovnici l. 1808; pa tudi znamenje ˋ v pomenu, ki mu ga je bil dal Krelj, je odpravil. Po njegovo bi imel pomeniti ˋ na *e* in *o* širokost glasu: tèta, vòda, ′ pa ozkost: teté, vodó. On je tudi zlasti povdarjal nepopolnost latinske abecede nasproti glasovom naše slovenščine ter širil *željo*, da bi se nadopolnila z novimi čerkami po zgledu ciriliških napravljenimi, le da naj bi imele latinici primernišo obliko.

Tega dela sta se lotila blizu ob enem Peter Dainko na Štajerskem (slovn. 1824) za svoje narečje in Frančišek Meteljko na Kranjskem (slovn. 1825). Njijuni novi abecedi imenujemo »dajnčico« in »meteljčico«.* Ali posrečilo se ni ne tu ne tam; zmagala je še za nekaj let bohoričica. Vender se je začelo na Kranjskem za Kopitarjeva è in ò pisati ê in ô: têta, vôda.

§ 3. Naš sedanji navadni čerkopis.

Leta 1830 je vstal na Hervaškem Ljudevit Gaj, da pridobi Južne Slovene za skupen »ilirski« jezik, ki bi se naj pisal z latinico, pomnoženo s čerkami za ne latinske glasove po češkem načinu. Po njem imenovana »gajica« je res v kratkem izpodrinila ne le razne hervaške čerkopise, temuč tudi našo »bohoričico«.

Ali hervaščini ni bilo treba vseh čeških čerk in znamenj (ne ch, ne y, ne ů, neketera potrebna niso obveljala, za t’ se je zdelo bolje ć, ě se je pozneje

* V popolni zgodovinski slovnici bi bilo treba natančniše govoriti o teh dveh poskušnjah; tukaj to ni mogoče niti potrebno.

opustil), zlasti se pa ni gledalo, da bi dobila naša slovenščina za vse svoje razne glasove po novem načinu napravljena znamenja. Opustila so se celo neketera *že* v »bohoričici« navadna, ali se pa začela v drugem pomenu rabiti, tako ` za kratki povdarek: bràt, bòb, mèč,* ˆ na *e* za ei, na *o* za dolgi o, ki se izgovarja v »prekmurščini« ko ou. Tam sta ê in ô v tem pomenu navadna; Miklošič pa rabi zlasti ô bolj glede na staroslovensko kaker ne sedanjo izreko. Drugim sta ê in ô še vedno široka e in o: zopet drugim je ˆ znamenje ali zategnjenega naglasa ali mnoštvenega rodilnika: ženâ, ljudî, môž, rôk, otrôk, kônj.

O dveh različnih dolgih naglasih je pervi pisal Valentin Vodnik (slovn. 1811): »Dolgi so dvojni, eni predtégneni, drugi zatégneni . . .: *ga popade za vràt ino nese do vrât.*«

Ko se je v novejšem času začelo natančniše preiskovati naše naglaševanje, so se vzela za razne povdarke znamenja, ki so se rabila v hervaščini, in sicer najprej po slovnici Antona Mažuranića ´ za »predtegnjeni« ali kaker zdaj rajši pravimo »potisnjeni«, ˆ za »potegnjeni« dolgi povdarek, za kratki potisnjeni ̏ in za kratki potegnjeni `; tako Luka Svetec Podgorski v »Novicah« 1863 in za njim Anton Janežič v slovnici l. 1864. Pozneje sta perva dva, kaker v hervaščini, po serbskem načinu zamenjala službi; tudi se je vpeljal namestu latinskega ˆ v serbščini na-

* V besedi svèt (Rat) pomeni ali nedoločnost ali kratkost samoglasnika, v rodilniku svèta, ako ga prav izgovorimo, pa ne more pomeniti ni to ni ono, temuč le, da je od imenovalnika svèt (ne od svet Welt). Tako se piše tudi svètnik, da se razloči od svetník, le zaradi svèt. Dalmatin je pisal svejtnik.

vadni gerški okrogli cirkumfleks. In ker naša slovenščina kratkega potegnjenega povdarka zdaj sploh ne loči od dotičnega dolgega, se je porabilo znamenje ` za dolgi potegnjeni naglas na širokih *e* in *o*, ker je imel ´ na njiju ob enem pomeniti ozki glas; za potisnjena široka *e* in *o* pa se je ohranil ^, mej tem ko sta se potisnjena ozka *e* in *o* pisala z navadnim znamenjem potisnjenega povdarka; tako v Matije Valjavca razpravah: »Prinos k naglasu u novoj slovenštini« v »Radu jugoslavenske akademije« od l. 1878 na dalje.

Naposled je prof. Maks Pleteršnik v novi »slovensko-nemški slovar« sprejel znamenje ` za kratki povdarek, ´ za dolgi potegnjeni, ⁀ za dolgi potisnjeni. Za razlike glasu pa je vpeljal znamenja pod čerkami in sicer piko pod *e* za tisti *e*, ki prehaja v *i* ter se, keder je kratek, navadno tudi ne razločuje od kratkega *i*; piko pod *o* za tisti *o*, ki prehaja v *u* in se skrajšan ne razločuje od kratkega *u*; ključico pod *e* za tisti dolgi *e*, ki se začenja skoraj z *i*; ključico pod *o* za tisti dolgi *o*, ki se začenja skoraj z *u*. Za stari »polglasnik« (ali bolje »nedoločni samoglasnik«) je vpeljal posebno čerko, ki spominja nekoliko na ə, pa se vender ne razločuje dosti od *e*, kar se za tisti glas navadno piše. Za nekedanji terdi *l*, ki ga izgovarjamo zdaj kaker *v* ali *u*, rabi poljski prečertani ł.

§ 4. O rabi velikih čerk.

Velike čerke imajo odlikovati besede in razločevati stavke in odstavke, kaker v drugih omikanih evropskih jezikih, tako tudi pri nas.

Zato se pišejo naslovi knjig in časopisov, pa tudi posameznih spisov in poglavji pogostoma popolnoma z velikimi, včasih tudi različno okrašenimi čerkami.

Tudi perva beseda vsakega večega dela spisa se začenja dostikrat z nenavadno veliko olepšano čerko, z navadno veliko pa vsaki samostojen stavek. Za pervo, globokost več verst zavzemajočo in okrašeno se piše v starih knjigah tudi vsa tista beseda z velikimi čerkami navadne oblike, ali je vsaj perva za okrašeno čerko velika. Z navadno veliko čerko se začenja tudi vsaka verstica ali verz v pesnih. (1)

V sredi stavkov so pisali v 16. stoletju po nemškem zgledu vse po pomenu v kakem oziru znamenitiše samostavnike, in sem ter tja tudi pridevnike ž njimi zvezane ali nadomestujoče jih, z velikimi začetnicami, n. pr. Dalmatin: »Naſha ſerza pak ſe ozhiſtio ſkusi Vero. Inu taka bruma, kèr je na Criſtuſa, to pravo ſkalo, gruntana, tèrdnu obſtojy supèr vſe Viharje, tu je, supèr vſo Paklenſko muzh. Dobra della pres vere ſo téh Norrih Dezhel Lampe pres Ojla.«

Posebno so odlikovali besedo »Gospod«, kjer pomeni Boga; pisali so jo ne le z veliko začetno čerko, tudi vse naslednje so vélike, le v manjši obliki: GOSPVD, ravno tako pridevnik GOSPODNI t. j. »Gospo'dnj'i; tako pri Dalmatinu. Poznejši so pisali podobno tudi ime JESUS, bolj poredko MARIA in celo, na koncu pridig, AMEN.

V prejšnjem stoletju se je raba velikih začetnih čerk čedalje bolj omejevala na lastna imena. Dandanašnji se po pravici pišejo z veliko začetnico:

1. Bôg (t. j. pravi, nasproti paganskim bogovom), Gospôd (keder se rabi o Bogu), imena božjih oseb: Oče, Sin, sv. Duh, tudi sv. Trojica, sv. Rêšnò Telô, Sàrcé Jézusovo, Sàrcé Marijinò (ko prèdmeta češčenja) in lehko še več podobnega.

(1) *V novejšem času se je začelo to opuščati.*

2. V pismih zaimki, osebni in svojivni, ki zaznamenjujejo tistega, ki mu pišemo, in kar je njegovega; tudi naslovi, ki pri višjih osebah take zaimke nadomeščajo: Ti, Tvôj, Vi, Vaš, Vaša Prevzvišenost, Vaše Veličastvò.

3. Lastna imena oseb in družin, narodov, delov sveta, dežel, mest in drugih krajev in njih prebivalcev, morji, rek, potokov in studencev. Tudi od osebnih in družinskih imen izpeljane svojivne pridevnike gre pisati z veliko začetnico (»ta suknja je Janezova«, »tô je Janežičeva slovnica«); ne pa pridevnikov izpeljanih iz drugačnih lastnih imen (torej: azijskì, kamniškì itd.).

V lastnih imenih, ki so iz pridevnika in samostavnika, ki sam zase ni lastno ime, rabimo le v pervi besedi veliko začetnico: Gorênja vas, Novò mêstò, Starì tàrg; ako je pa že samostavnik sam lastno ime in se mu pridevnik spred pristavlja le zaradi razločevanja, v tem primeru se pišete obe besedi z velikima začetnicama: Škófja Lóka, Ilirska Bistrìca, Male Lašìče, Vélike Lášìče. Podobno se pišejo tudi krajna imena sestavljena iz Šànt (kar je iz latinskega *sanctus*) in imena svetnika, ako ste ohranjeni ne nadalje okeršeni obe besedi: Šànt Ja'kob, Šànt Je'rnèj; ako je pa perva nadalje okeršena in morebiti tudi druga kaj drugačna, kaker je sicer, potem se pišete vkup ko ena beseda z eno samo veliko začetno čerko: Šma'rtìn, Šànkla'ᶩvž, Štvàrja'n, Šànču'rì itd. Ako se rabi namestu šànt domače svétì, gre v krajnih imenih tudi to pisati z veliko začetnico: Sv. Lo'vrenàc, Sv. Lê'nart, Sv. Kri'ž, Sv. Troji'ca. Ako se piše le: sv. Lovrenàc, pomeni to svetnika, ne kraja, ki se po njem imenuje.

§ 5. O našem pravopisu.

Vsako spremembo glasu zaznamenjati sè spremenjeno čerko, ni lehko, v navadnem vsakdanjem pisanju celo koristno ne. In naši pervi pisavci ne le niso imeli za vsaki glas posebne čerke, tudi glasov niso razločevali vselej natanko, ali vsaj pazili niso na njih razloček.

Zato nahajamo pri Trubarju pogostoma pisano, ne glede na sledeči glas, n. pr.: pag, vſak, kratig (poleg: kratik), ſazhetig (poleg: ſazhetka), ſpret, ſpomlat (poleg: ſapuuid) itd.

Po vplivu latinskih besedic *sub* in *per* piše: ſubper (za: zôpàr); prim. tudi: Iesus Criſtus, Criſtuſeu nam.: Ieshuſh Criſtuſh, Criſtuſheu, kaker bi bil moral pisati po tedanji izreki.

Dalmatin piše končne soglasnike besed zdaj, koliker je vedel in znal, po korenu, zdaj po izreki: isſiplejo, resſàhla, s'kladivi, s'ſvojemi, ſladzhizami, vſakdani, petdeſſet, celo: odteti (nam. otéti iz ot-eti), pa: iſtegnil, reſtergal, ſpriimkom, potplati, ſlatka, shelotza, vſagdajni, ſheſtu (šé'ststô') itd.

Podobno Matija Kastelec: iskasal, obſojen, odſhel, ſladku, k'sadnimu, k'boyu, celo: odtide (za: otide), pa: i-ſtergati, reſpleſti, reſerdil, nigdár, nigdér, potpurnîo, droptinzi, gdrugimu, hlepza, prihot (= pri'hod), oſſendeſſet, pèdeſſet, ſhesdeſſet, ſheſtu; v nasprotju z izreko in korenoslovjem: hlabza (za: hla'pca) itd.

Tudi poznejši so v tej reči še malo dosledni; vender je bolj in bolj zmagovala korenoslovna pisava.

Dandanašnji bi se smeli deržati naslednjega vodila:

Končni soglasnik se piši v primerih, kjer to ne moti izreke, tisti, ki se sliši, keder prestopi v naslednji zlog pred samoglasnik: Bô'g, vô'z, kra'tàk, sladka', ker: Boga', voza'; kra'tka, slada'k; hlê'bca, ker: hlê'bàc, hlê'bčàk, ker: hlê'ba, naró'čba, ker: naroči'tì, opa'zka, ker: opazi'tì; izpu'lim, razple'tem, obhó'dim, odku'pìm, podpi'šem, ker: izu'rìm, razu'màn, obi'ščem, odo'rjem, poduči'm itd.

Po izreki se piše pa: bra'mba, shra'mba, opô'mba, nê'mškì, nê'mštvò, nê'mščìna, benéščina itd., sploh, kjer bi korenoslovna pisava (branba, shranba, opômnba, nêmčskì, nêmčstvò, nêmčščina, benétščina itd.) motila izreko in besed nič razumljiviših ne bi delala.

Tudi v drugih primerih, kjer poslednji soglasnik korena ali predloga ni posebne važnosti za pomen besede, ki se čuti ko celota, ne da bi se mislilo na njene dele, zasluži pisava po izreki prednost pred prisiljeno korenoslovno: boga'stvò, gla'zba, (i)spô'vèd, raste'pstì (zerstreuen), ražali'tì, breskàr'bì bó'dì, o'ptla ga vàr'zì. V vsakem oziru napačno je izpodtakniti, ker vsi ostali slavenski jeziki pričajo za spotàkni'tì, je torej tako po izreki in po korenoslovju.

Po izreki se sploh po pravici piše vsaki soglasnik pred drugim soglasnikom, ako se oba jemljeta k enemu zlogu. To velja zlasti o predlogih sə, ꞌvzə, kə, keder se izgovarjajo brez svojega samoglasnika: sti'snem, zvé'žem, s ta'bo, z ma'no, šča'soma, ž nj'i'm, ꞌvzi'de, ꞌvsha'ja, [ꞌv]spreje'ti, k me'nì, h te'bì, g Bô'gù ali: h Bô'gù; *g* namestu *k* bi bilo pisati pred *b*, *d*, *z*, *ž*, ali sedanja

izreka ima tudi v teh primerih navadno *h*, kaker pred *k*, *p*, *t* in *g*.

Za sedaj navadno kdo, kdor so pisali nekedaj le: gdu, gdur (tako Dalmatin in drugi), ali: du, dur (tako Trubar). Še le Pohlin piše tudi po novejši izreki: kedu, kedur, in to je opravičeno, ne pa: kdo, kdor, kar je še le v našem stoletju berž ko ne po češkem vplivu prišlo v splošno rabo.

Brez dvojbe po češkem vplivu je vpeljal Meteljko tudi razločevanje mej predlogoma ꞌ*v* in *u* v sestavah kaker ꞌvsê‘kati einhauen, usê‘kati abhauen itd. Ali pervič stari predlog *u* nima jasno določenega pomena, ki bi ga vzderžaval; drugič se pa tudi predlog *və* pri nas spreminja v *u*, prav kaker *və* v besedah stsl. вънъ, въшь: u'n, izu‘naj, u’š. Zato nam je razločevanje mej predlogoma *u* in *v* že davno izmerlo in se ž njim dandanašnji le sila dela naši slovenščini. Po naše bi se prav pisalo ꞌ*v*, kjer se govori ꞌ*v*, *u* pa, kjer se *u*, ne glede na to, kaj je v češčini, ali kaj je bilo v stari slovenščini: ꞌvsta‘vìti u’ro, ugna‘ti živi‘no, lu‘č užga‘ti.

Najbolj zaostaja naš pravopis za sedanjo narodno izreko sè svojim končnim *l*. Vže v 16. stoletju se je terdi *l* nekod izgovarjal ko *u*, tako na Koroškem. Dalmatin navaja v »registru« za kranjsko: kokálniza, koroško: kokauniza; tudi piše 1. Sam. 17: mauha namestu malha, ker je beseda iz nemščine najberž čez Koroško in torej v taki obliki prišla na Kranjsko. Trubar piše enkrat bugati nam. bólgati, kar je tudi iz nemškega (folgen). V goriškem primorju se je ob začetku 17. stoletja, kaker vidimo iz slovarčka fra Gregorija, končni *l* vže sploh izgovarjal za *u*, kaker zdaj. Tudi Matija Kastelec ga nadomešča v svoji pervi knjižici v neketerih primerih z *u*: reslozhiu, reiſhiu,

ſturiu, pomiſliu; v poznejših se je varoval take pisave. Menj dosleden je bil p. Janez od Sv. Križa, ki piše semtertja celo narobe: samauzhat, pa: polsot (za: poˌvsó'd), polsdignit (za: poˌvzdi'gniti). V 18. stoletju so pisali neketeri že skoraj le *u*: ſturu, pershu, voshou (vó'ščiˌl), dougo, popounama, dokler so Pohlin, Japelj in drugi spet krenili na korenoslovno pot, čemer so priterdili Kopitar, Vodnik in vsi naslednji. Dandanašnji se piše semtertja *l* celo, kjer ni opravičen: pustilši (pred leti v nekem časniku navadno), delalec, solnce itd.

Beseda solnce je bila v 16. stoletju blizu po vsem obsegu naše slovenščine že izgubila svoj *l* in so pisali torej od Trubarja do Kopitarja vsi le sonce; solnce gre nazaj čez zgodovinsko mejo glasoslovnega razvitka naše slovenščine.

Na -lèz piše Dalmatin le tkalèz in palèz (v drugem primeru pa gre *l* h korenu), sicer vedno -vèz: delovèz, delauza, dokonjavez, obladavez, obladauka itd. Pred drugimi končnicami piše *u*: delouno, delaunikih, opominaune, ſuvauniza, ſpominaunimu, sapelauſki; *l*: kadilni, kadilnik, ogaſſilnike, vſekalnike, opravilna, mlatilnim, kupilni, vmivalnik, pokalnice. Napaka je: deshelnik poleg: disheunik (t. j. dàžé'vnìk), 3. Moz. 11.

Stari nedoločni samoglasnik so pisali v 16. stoletju in tako tudi še nadalje zdaj z *è* ali *e*, zdaj z *à* ali *a*, pa semtertja tudi z *i*. Zdaj se piše navadno z *e*; z *a* le v kateri, maščevati in v korenih, ki se pogosto dolgo naglašajo in tedaj, *à* v *á* spreminjajo: tanko, tančica zavoljo: natánkò, tánjše, kasno zavoljo: prekásnò, kášnje, izdahniti, pahniti, umakniti, usahniti, uganiti itd. zavoljo sedanjega časa: izdáhnem. Prav bi se v na-

vadnem vsakdanjem pravopisu tudi v teh primerih moralo pisati *e*: keteri, tenkó, tenčica; izdehniti, pehniti itd.; *a* moti izreko, ker se bere ko pravi *a*.

Primerov z *i* namestu nedoločnega samoglasnika imamo pri Trubarju in Dalmatinu obilo: disheunik, mèrtviz, peiſsik, risazheo, ſhipazhejo (šàpa'čejo = šàpta'jo) itd.

Da bi se bil stari nedoločni samoglasnik kedaj tudi z *u* pisal, se ne da dokazati. V besedah vun, prešuštvu se je *u* res govoril; današnja pisava z *e*: ven, préšestvo (kaker bi bilo iz korena šьd) ne velja, še menj: izvanredno.

V neketerih primerih se je nedoločni samoglasnik izpuščal, zlasti za *r* in *l*: vern, preſhern, jarm (poleg: jarèm, jaràm, jarem, jaram), palz (poleg: palèz), tkalz (poleg: tkalèz), ſvojovoln itd.; Matija Kastelec ga rad izpušča v končnicah pred *r*, *l*, *n*, *m*: dobr, rekl, ſedm, shelesn itd., Pohlin sploh v končnicah: oppravk, p. Janez piše celo: Pſ.

V korenih so ga izpuščali pred *r* nekedaj le »prekmurski« Slovenci, pač zato, ker tega glasu v drugih primerih nimajo in ga morebiti res tudi v tem ne čutijo. Pri nas se je začela pisava krt, smrt itd. po vplivu serbščine, češčine in sanskerta in prizadevanju Miklošiča, Macuna in drugih okoli leta 1860. Naša slovenščina take pisave nikaker ne térja, tudi se ne da dosledno izvesti; zato je ne moremo hvaliti niti priporočati, dasi je že skoraj sploh sprejeta.

Pisava koker, kuliker, niſhter, nihzhe itd. priča, da se je bil v 16. in v nekih primerih celo že v 15. stoletju samoglasnik pred *r* = *re* = *že* izgubil ali v nedoločni glasnik spremenil. Krelj je za koker vpeljal kakòr in to se je sprejelo kmalu

skoraj sploh ter semtertja tudi brez znamenja na *o* ohranilo vse do našega stoletja, dasi bi bili morali stari, ki so se sicer deržali dolenjske izreke, pisati vsaj kakur. Po kakòr so začeli tudi že v 16. stoletju pisati celo kakòrſhen in tudi to (kakoršen) se je ohranilo do današnjega dne, dasi je očitno, da je ka·kàršàn iz mask. ka'k, ne iz neutra kakò.

Prav tako je dvakrat napačna pisava komur, čemur v mestniku (in družilniku), ker se tukaj *u* ne le v 16. stoletju ni več slišal, kaker v dajalniku, temuč sploh nigdar ne. Pa tudi v dajalniku ne velja komur, nikomur, čemur, ničemur, niti v rodilniku kogar, nikogar, česar, ničesar, ako ima biti *a* po glasu pravi *a*.

Le izreka 16. stoletja more biti podlaga našemu pravopisu in meja, čez ketero ne smemo seči nazaj, ako se nočemo zgubiti v samovoljno prenarejanje; v 16. stoletju pa je bil samoglasnik pred *r* v omenjenih primerih že zgubljen ali pa v *à* spremenjen. Po našem znanstvenem pravopisu bi bilo torej prav: vèndàr, kà·dà·r, kà·kà·r, kô·likàr, ka·kàršàn, kô·likàršàn, ko·gà·r, ko·mà·r, če·sà·r, če·mà·r, čì·gà·r, čìga·vàr, čìga·vàršàn, nìko·gàr, nìko·màr (ali: nìkó'gre, nìkó'mre), nì'štàr, nìče·sàr, nìče·màr (od tod: nìčé'màrnost, p. Hipolit: nizhémèrnoſt, Dalm.: nezhemernoſt; stariša oblika: nìčé'mre, p. Hipolit: k'nizhemra *ad nihilum*), *nì'kàr v: zanì'kàrnost (Dalm.: sanikèrnoſt); po vsakdanjem pravopisu: vender, keder, kaker, koger, komer itd.

Tudi samoglasniki ì, è, ò, ù so imeli že v 16. stoletju nekoliko oslabelo izreko; zato ima Trubar pogostoma (vsaj v postili) *e* nam. *i*: ruteza (ru'tìca), veyeza (vê'jìca), ſpesnejo (s pê'snìjo), vſvej-

ſte (‚v svê'sti), dosezhe (dosé'či) itd. Dalm.: nèt, dém (napaka za dèm, poleg dim) itd. P. Hipolit: pobèzh, majhen, majhenoſt itd. Pohlin je namerjal takemu pisanju (z *e* nam. *i*) dati pravopisno pravico, kar se mu pa ni sponeslo; on piše n. pr. Stvarnek, is zhasneme dobrutame, mnoſheza (mnó'žica), velikuſte (velikô'sti). Vender se piše še zdaj semtertja napak: mladénec, mladenča nam. mladênič, mladêniča. Dalmatinovo mladenzhizh je pač od *mladênàc, mladênca, kar živi še v hrv. kajkavščini.

V starih gorenjskih rokopisih nahájamo za *ù* semtertja *o*: deschelskhemo (dežé'‚lskèmù), mo, temo, niemo. Pohlin ima: von za và·n, kopzam za kùpce·m itd. Tako se piše tudi še zdaj skoraj stanovitno: blizo, kmalo, kviško za: bli'zù, kma'lù, kvi'škù.

Namestu *ù* piše vže Trubar včasi tudi *i*: drigazhi (poleg: drugazhi), peiſtinja (pê'stùna, morebiti po vplivu besed na -inj'a: ena vyudynja, ena knegynja, postilla III. 129), k' navuki, k Bugi, kſerzi (ali tudi: nevernimu ſerzei); tako ima tudi Dalmatin: verih, veriha (iz sr. nem. *wîrouch,* Weihrauch, poleg: veroh, verohovu drivu v'ſpumladi, Syrah 50), h' Bugi (I. Moz. 20, navadno: h' Bugu), po poli Bratu (»predg. zhes ſtari Teſt.« za: po po'lù bratu).

Tudi popolnoma zgubljati se začenja *ì* (*è*) in *ù že* v 16. stoletju. Trubar piše: marſkaka, merſkaka (Dalm. marizhkak, marizhkaj, marikaj), kulkaj, dergazhi, doctorza, merdrarza, petlarza; Dalmatin: dérgazhi, koſsèl (kó'sì‚l), vmèl (‚vmì·‚l in ‚vmè·‚l: »De bi ſe jeſt lih s' Snishnizo vmèl« Job 9, »en Mosh kir je vmèl dobru govoriti« Dj. ap. 18), pèr (prì), pirhaſt (1. Moz. 31 vedno tako, zad v

»ręgiſhtru« pa: pirihaſtu, prim. hrv. pirihast *maculosus*), ſhant Marnih rosh.

Vender se je blizu sploh razširila taka izreka še le v 17. in 18. stoletju, vsled česer se je pisalo še čez pervo polovico 19. stoletja navadno: mladenč, tovarš, v'arh, pirh in se piše celo do današnjega dne semtertja: o pol enajstih (nam. o polu enajstih) in sploh: oljka (nam. ó'lj'ika, Dalm. Olika, hrv. uljika). Nasproti se piše napačno z *i*: ljulika (nam. lj'u'lj'ka, Dalm. Lulka, hrv. ljuljka) in sinaha (nam. sna'ha, stsl. snъha). Ko »Slovénski oli Besjazhki« navaja Dalm. »Tovaruſhtvo«, ali sam piše sicer vedno »tovariſh«, »tovariſhtvu« in ker tudi drugi slovenski jeziki opravičujejo »tovariš«, zato je v sedanjem pravopisu sploh sprejeto.* Namestu varih, pirih, kaker pišejo naši stari, pa je prišlo poslednja leta v navado: varuh, piruh, pač po zgledu besed kaker ko'žùh, trê'bùh, skopu'h, ogledu'h. Ali pirihъ navaja Miklošič že ko stsl. *nom. prop. hominis* in v tem pomenu ję Pirih še zdaj v rabi; varih bi pa moglo prav tako s končnico -ih biti napravljeno kaker žé'nìh, stsl. ženihъ. Gotovo je le, da se vi'rùh prav piše z *u*, dasi že v 16. stoletju nahajamo tudi verih zraven veroh; da bi se po pravici pisalo varuh in piruh nam. starega varih, pirih, pa ni dokazano.*

* Tovaruš, kar ima tudi M. Kastelec, Navuk christianski str. 142., je nastalo najberž po vplivu latinskih imen na -uš, ki so jih rabili hervaški Slovenci (Bezjaki) nekedaj obilo.

* Vender ima Mikl. Et. Wb. varuh pred varih, in nam. pirih piše pireh, pirh (*pyrъhъ), neznano s kako pravico. V imp. imajo stari res vari nam. varuj, ali tu je mogel biti j vzrok spremembe. Ženih je, kedor se ženi, torej kar se piri (*rubet*): pirih.

Gotovo napak se piše dandanašnji bučela nam. bàčé'la, čàbé'la (bečela, čebela, Dalm. Zhebela).

V novejšem času je prišlo v navado tudi druhal. Mikl. Et. Wb. str. 420 piše: »drugъ: nsl. druhal *meist* drhal, *f. volksmenge kann wohl nicht mit* drugъ *in zusammenhang gebracht werden*«. Te besede v Dalm. ni in tudi v ostali stariši literaturi se bo težko našla; zato ni lehko povedati, s kakim samoglasnikom v pervem zlogu se je pervotno izrekovala. Da bi se še dandanašnji kje mej priprostimi Slovenci slišala *z u*, je *že* celo neverjetno. Mogoče, da so ga posneli pisatelji res po »drugu« ali »družbi«. Ali derhal ni družba, temuč množica ljudi, ki se podé in deró — moglo bi se reči morebiti tudi »udrihajo« naprej, kamer si bodi. Potemtakem kaže, da je beseda derhal izpeljana iz korena der in je torej prav pisati derhal (dàrha'ᶅl — ali morebiti drìha'ᶅl?), ne druhal.

Gotovo napačna je tudi sedanja pisava: rudeč, rudeti, ruja, rujavec, rujavica za: àrde˙č, àrdê'tì, àrja˙, àrja˙ᶅv, àrja'vàc, àrjavi'ca (v navadnem pisanju: erdeč ali rdeč itd.); *u* je posnet po rùmen, kjer je po izreki in pisavi 16. stol. *u* opravičen, kaker ga imajo v tej besedi tudi vsi ostali slov. jeziki. Zato je pa zopet napak pisati rmen, kar se prikazuje semtertja v poslednjem času.

Spomina vredno je, da pišejo blizu vsi naši stari bruzda za bèr'zda. Berž ko ne je *u* vzet iz u'zda, vender ne kaže, da bi se bilo bruzda le pisalo: stanovitnost te pisave in zraven ogersko-slovenska oblika brozda priča, da se je tudi izgovarjalo tako.

Za *è* pišejo Trubar, Dalmatin in vsi naši stariši pisatelji navadno *i*: zhlovik (člo'vˊèk), diteta (dètéˊta), ditece (dètéˊtce), slipy (slèpi' = slê'pì),

pokripy (p o k r è p i' = p o k r è p č a'), grifhé (g r è š é'), shrybe (ž r è b é'), lipoté (l è p o t é' gen.), srisla (z r è z - l j'a'), sapuvid (z a p ô'v è d), fmil (s m è'ₗl), vmrit (ₗv m r è't kratki inf.) itd. Semtertja ga pišejo tudi z *e* ali *è*, ali tudi izpuščajo: imèl, shivèl, srèslan, fnegá, s'shrebly, shèrbe, zhèrpina itd.

Sčasoma je *e* v tem primeru *i* popolnoma izpodrinil in sicer najprej v korenih, kjer sta se nenaglašeni è in naglašeni ê v raznih oblikah zamenjavala: s v ê t, s v è t a'; s v è't, s v ê't a, pozneje tudi v neketerih končnicah: vi'dèti, vê'dèti. V začetku druge polovice prejšnjega stoletja so se sprejele zlasti po vplivu štajerskih pisateljev končnice - e g a, - e m u, - e m za stare - i g a, - i m u, - i m. Da je bil tudi tu *i* iz *è*, priča staro z l ê'g a in poterjuje beneška slovenščina, ki ima kaker v drugih tako tudi v tem primeru *e* za *è*.

V končnicah - è in - è h pa še dandanašnji pišemo *i* nam. *è*: meni, sestri, dve ribi, dve mesti, mestih, delih, oblakih nam.: me'nè, se'strè, dvê ri'bè, dvê mê'stè, mê'stèh, dê'lèh, obla'kèh.

§ 6. O pisanju tujih besed, zlasti lastnih imen.

Slovenščina tujim besedam ni naklonjena kaker n. pr. nemščina, zlasti pa se ne kaže deržati v deblih izvirnega, tujega pravopisa, ko morajo končnice slovenske biti. Pisatelji tudi ne smejo misliti, da bi se imel naš narod učiti vseh raznih evropskih pravopisov, da bo mogel tuje besede, zlasti lastna imena prav brati; pač pa morajo pisatelji vedeti, kako se imenuje ta ali to, o čemer nam hočejo kaj povedati, zlasti je časnikarjem neodpustno potrebno, da znajo koliker se da, prav brati vse evropske pravopise. Vsaj v knjigah in časnikih prostemu narodu namenjenih naj se torej tuje

besede, zlasti tuja lastna imena po izreki pišejo; v oklepih naj se pristavi tudi v izvirni pisavi, ako tisto ime ni sploh znano. Pa da ne bomo imeli brez potrebe dveh raznih načinov, bi bilo najbolje, da bi se vselej in povsod pisalo po izreki, saj sicer tudi izobraženi bravci kaj pogostoma ne zadenejo prave. Pisati bi bilo torej (rabili bomo tu našo natančnišo pisavo, vsakedo si jo z navadno lahko sam nadomesti) n. pr.:

starogerško: *Ζεύς*: D z e'ˏv s, *Ἀθῆναι*: A t e'n e, *Αἰσχύλος*: E's h i l j',[1] *οἰκονομία*: e k o n o m i'j a, *προςῳδία*: p r o z o d i'j a itd.

latinsko: Cato: K a t ó'n, Ovidius Naso: O v i'd i j N a z ó'n, Caesar: C e'z a r, caesura: c e z u'r a, accusativus: a k u z a t i'ˏv (ne: a'k u z a t i f) itd.

nemško: Goethe: G e't e, Schiller: Š i'l e r, Bleiweis: B l á'j v á j z, Kneipp: K n á'j p, k n á'j p a t i, Reichsrat: r a'j h s r á t, Werthheimercasse: v e'r t h á j m e r i c a, v e'r t h á j m k a itd.

italijansko: Pecci: P e'č i j, Schiaparelli: S k j a p a r e'l i j, Bologna: B o l o'n j'a, Genova: D ž e'n o v a, stanza: s t a'n c a, violoncello: v i j o l o n č e'l j, bugia: b u d ž i'j a, monsignore: m o n s i n j o'r itd.

francosko: Bordeaux: B o r d ô'z,[2] Dupuis: D i p v i'z, Figeac: F i ž a'k, Richelieu: R i š l j é', Cette: S é t ali bolje: S é't a, La Durance: D i r a'n s a, charge: š a'r ž a, chauvinisme: š o v i n i'z à m itd.

špansko: Calderon: K a l j'd e r ó'n, Llorente: L j'o r e'n t e, Huelva: ˏV e'l j'v a, Marchena: M a r č e'n a,

[1] Tuji *l* se spreminja na koncu in pred soglasniki ali v ˏl ali v lj': a'n g eˏl (beri a'n g eˏv) ali a'n g e l j', ne pa a n g e l, prim. stsl. Izdrail'ъ, r. Izráilъ itd.

[2] Neketeri končni soglasniki se slišijo v francoščini le pred samoglasniki; pri nas najbolje da ostanejo vedno, prim. P a r i'z.

Mejico (Mexico): M e'h i k o, Querétaro: K e r e't a r o, Don Quijote de la Mancha: D o n K i h o't e d e l a M a'n č a itd.

portugaljsko: Caminha: K a m i n j'a, Funchal: F u n š a'l j', Marajó: M a r a ž ó', Queiroz: K e j r o'z, Spinoza: S p i n o'z a (napačno bi bilo: Š p i n o'c a) itd.

rumensko: Bucuresci: B u k u r e·š t, Clocucică: K l o k u'č k a, Sucéva: S u č a'v a, Procopoviciŭ: P r o-k o'p o v i č, Andreiŭ Malaiŭ: A n d r e j M a l a'j (slujba: s l u ž b a, tovarăs,it,a: t o v a r i š i c a) itd.

angleško: Adam'speak: E d e m s p í k, Byron: B a'j e r n, Edison: I'd i s à n, St. James: S e n t D ž ē'm s, Gladstone: G l e·d s t ó n, Salisbury: S o'l j'z-b e r i j, budget: b e·d ž e t,[1] strike: s t r a'j k, s t r a'j-k a t i itd.

holandsko: Gorkum: H o'r k ì m, Gouda: H a'ˌv d a, Hertogenbosch: H e'r t o g à n b o s k, Hoensbroech: H u'n z-b r u h, Zwaerdekroon: Z v a'r d e k r ó n, Laeken: L a'-k à n, Schelde: S h e'l j'd a, Lijs: L a'j s, boers: b u'r s (kmetje) itd.

dansko: Aagard: O'g a r, Aarhuus: O'r h ú z, Laa-land: L o·l a n, Liimfjord: L i'm f j o r, Röskilde:[2] R e's-k i l e, Svendborg: S v e·n b o r h, Kiöbenhavn: K j e'-v à n h aˌv n, Iylland: J i·l a n itd.

švedsko: Oxenstjerna: O k s à n š e'r n a, Norden-skjöld: N u'r d à n š e l j'd, Liljestråle: L i'l j e s t r ó l e, Stjernhjelm: Š e'r n j e l j'm, Lidköping: L i'd ž e p i n g, Olaf Skötkonung: U'l a f Š e't k o n u n g itd.

mažarsko: Budapest: B u d a p e·š t, Debreczin: D e·b r e c i n, Szegedin: S e·g e d i n, Szent Miklos:

---

[1] Po francoski izreki: b i d ž é't, bidžétna debata.

[2] Za ö pišejo Danci prečertan o.

Sent Mi'kloš, Miklosich: Mi'klošič, Keglevich: Ke'glevič, Csaky: Ča'kij, Tisza: Ti'sa itd.

poljsko: Warszawa: Varša'va, Szczepanowski: Ščepano'vski, Kościuszko: Koščuško, Piotrków: Pétriko,v itd.

Glede zunaj-evropskih lastnih in drugih imen moramo paziti, po keterem evropskem pravopisu so pisana v našem viru; le tako jih bomo mogli prav brati in prav prepisati v našo pisavo. Tako n. pr. Suez, Zulu, Zambesi ni brati po nemško in torej ne prepisavati: Súec, Culu, Cambezi. Pisava teh besed se opira na pravopise, v keterih ima *z* ta glas, kaker pri nas, tako da se po naše prav piše: Sué'z, Zu'lu, Zambe'zij. — Indovska in druga imena po angleških posestvih se pišejo navadno z angleškim pravopisom, torej je n. pr. maharaja (veliki kralj): mahara'dža, Meliapoor: Meliapu'r, Darjeeling: Dardži'ling, Ceylon: Si'lon ali Si'lan (po portugaljski izreki: Sejla'n). Ootacamund: Utakamund, Fiji: Fi'dži. — Kitajska imena pišejo razni narodi vsak po svoje, n. pr. Francozi: Chan-si, Chen-si, Portugizi: Xan-si, Xen-si; po naše je oboje: Šan-si, Šen-si. —

Izvirno izreko more naš prepis, toseveda, v mnogih primerih le približno določevati. Tudi se nam je prav za prav le tako daleč deržati, dokler se vjema z glasovi našega jezika. Marisketerega tujega glasu mi nismo vajeni in tudi ne bi bilo svetovati, da bi se v resnem govorjenju ž njim sililı; nadomestiti moramo take glasove s podobnimi glasovi našega jezika.

Najznamenitniši taki glasovi so: novogerški ϑ in δ, ruski in poljski ł, mažarski ty in gy, češki in poljski ř, rz, ć, ź, ś, nosni samoglasniki, nemški in francoski ö in ü itd.

Novogerška ϑ in δ sta mejzobna *s* in *z*. V angleščini se pišeta oba s *th*. Španščina ima le mejzobni *s*, ki ga piše sè *z*, pred *e* in *i* s *c*. V južni Ameriki se izgovarja namestu njega navadni *s*: Saragósa, Suáres, Rodríges, Himénes, Aranhués za: Saragoza, Suarez, Rodriguez, Jimenez (ali Ximenez), Aranjuez. Sè vso pravico bomo tudi mi tako izgovarjali in tako pisali. Dosledno smemo potem govoriti in pisati za novogerško *Ἀϑῆναι, Θῆβαι, τὰ Δαρδανέλλια*: Asi'ne, Si've,[1] Zarzane'lja ali Zarzane'lje. Potemtakem bi ne bilo za nas nič napak tudi angleški *th* z *s*, ali, keder stoji za *dh*, sè *z* nadomeščati: Bath: Be˙z, Bathurst: Be˙zorst, Latham: Le˙sem, Southhampton: Sa'ˎvsemtàn, Edgeworth: E˙džˎvors (od tod: Edgeworthia: edžvo˙rsija, neka rastlina) itd.

Mažarska *ty* in *gy* sta blizu to kar hervaška ć in dj (gj), le še mečja; mi bi ju mogli nadomeščati s *čj'* in *džj'*. Battyányi: Bačj'á'nj'i, Magyar: Ma'džj'ar; v poslednjem imenu, ker ko imenu naroda popolnoma vdomačenem, govorimo vender po pravici sam *ž*: Ma'žar.

Ruski in poljski ł nadomestimo najbolje, kaker je ta staroslovenski glas pri nas nadomeščen, namreč na koncu zlogov in pred soglasniki z *ˎl* = *ˎv (u)*, pred samoglasniki z *l*: Wołga: Voˎl'ga (beri: Vouga), Wołnowiec (Hohenlohe, na Sleškem): Voˎlnó'vàc; nasproti: Wołyn: Volí'n, Volí'nìja (ne: Volhinija), Pełesz: Peleš. — Za poljski *l* (ruski: ль) na koncu zlogov (in pred *a*, ą, *u*, in vstavljenim *e*, našim *à*) je pisati pri nas *lj'*: Olga (r. Ольга): O'lj'ga (Olga za nas ne velja), Wilna (r. Вильна): Vi'lj'na, wilenski: vi'lj'ànskì, Dukla: Du'klja (zv. Jan iz Duklje).

---

[1] Rusi nadomeščajo ϑ z *f*: Afiny, Fivy.

Za češki ř, poljski *rz* moremo pisati *ž* ali (za *p*, *t*, *k*, *h*, in pred njimi) *š* — (v poljščini bi bilo izreki morebiti primerniše *z* in *s*) — ali pa sam *r*; Březová: Bžezova ali Brê'zova, Přemysl: Pše'misàlj' ali Premí'sà‚l; Trzebnica: Tšebnj'i'ca ali Trê'bnica (mesto na Sleškem), Zwierzchosław (od leta 1869 »Bismarksdorf« na Poznanjskem): Zvje'šhosla‚v ali Zvàrhosla'‚v.

Spred navedeni primeri kažejo, da moremo lastna imena poljska in drugih Slovenov na dva načina podomačiti; ali skušamo prideržati, koliker naša slovenščina zmore, izreko dotičnega jezika, ali se deržimo pa korenoslovja ter pišemo ime, kaker bi se izgovarjalo, ako bi bilo pervotno pri nas doma. Po pervem načinu moramo poljsko Podgórze izgovarjati in pisati Podgu'že ali Podgô'že, po drugem pa prav po domače Podgô'rje. Pervega načina se lehko deržimo v imenih nejasnega pomena, n. pr. Garzów (Landsberg, na Pruskem): Ga'žò‚v; sicer je primerniši drugi način, zlasti, ako je v izvirnem jeziku končnica naši slovenščini nevgodna, n. pr. češko Meziříčí (Meseritsch): Mejrê'čje, Přísečnice (Pressnitz): Presê'čnica.

Za češki *h* bo najbolje vedno pisati *g*, Horák: Gora'k; Králové Hradęc: Kralj'i'čin Gra'dàc.

Rusi pišejo za tuji *h* svoj *g*; mi v njihovih takih imenih ohranimo *h*: Hi'lj'ferding, Hijaci'nto‚v (ne: Giljferding, Gijacintov).

Poljski zmehčani glasovi ć, ś, *ź* (ali *ci*, *si*, *zi* pred samoglasniki *c*, *s*, *z* pred *i*) bi se smeli po pervem načinu zamenjavati s *č*, *š*, *ž* (ali natančniše čj', šj', žj'); Kościelski: Košče'lj'ski, Dźwierzuty (Mensgut, na Pruskem): Džvježu'te. Po drugem načinu bi bilo to: Koste'‚lski, Zverju'te. Tako bi bilo

pisati za Žmudź gen. Žmudzi (Samogitien): Žmu'd, Žmu'dì, za Cieszyn (Teschen): Tê'šìn itd.

Za češki *ť* ali *t* pred *i* in ě (keder nadomešča naš *č*) bi bilo tudi pisati in govoriti *č*, Šťastný: Šča'stnì, Stítný: Šči'tnì, Sťavnice: Šča'ˌvnica (Schemnitz), za *ď* pa *dž* ali *j*: Žďar: Ždža'r ali Žja'r (Saar, na Moravi).

Prav tako imamo za hrv.-srb. ć in dj (gj) svoj navadni *č*, *dž* (ali *čj'*, *džj'*), Ćuprija (mesto v Serbiji): Čuprija, Djakovar: Džakova'r, Bihać gen. Bišća: Bi'hàč, Bi'hča.

Nosne glasove imajo razen stare slovenščine in poljščine izmej znaniših jezikov francoščina in portugaljščina. V poslednjih dveh ne kaže drugači, kaker da pristavimo dotičnemu samoglasniku pravi *n* ali (pred *b* in *p*) *m*.

franc. departement: departma'nt, avancement: avansma'nt (pa bolje bi bilo te besede ne vpeljavati), Autun: Ote'n, Auxance: Oza'ns (ali bolje: Oza'nsa), Baudouin: Bodue'n itd.

port. Camões ali Camoẽs (Camoëns): Kamo'ẹnž, Magalhães: Magalj'a'enž (vender nam bo morebiti bolj vgajala braziljska izreka: Kamo'enz, Magalj'a'enz), Maranhão: Maranj'a'on.

polj. Dąbrowa: Dombró'va, Lubiąž: Lj'ubj'onž, Grudziądz (Graudenz): Gru'džondz, Kętrzyński: Kentši'nski, Kęty: Kẹ'ntì, Oświęcim (Auschwitz): Ošvje'nčim. Po našem glasoslovju bi to bilo: Dó'brova, Lj'u'bež, Gru'dej, Kotri'nskì, Kó'tì, Osvé'tim.

Francoski, nemški, mažarski, volapiški itd. *ü* in *ö* zamenjavamo z *i* (ali *u*) in *e*; *franc.* bureaucrate: birokra't, conducteur: kondukte'r, volapük: volapi'k.

Ruski nenaglašeni *o* se izgovarja v mnogih primerih ko *a*; nam bo pa vgajal bolj pervotni *o*, Odessa: Odé'sa (ne: Adj'e'sa), *M*o'skva gen. *M*oskve' (ne: *M*askva') itd.

Kjer se v čeških, poljskih in ruskih besedah več soglasnikov k enemu zlogu jemlje, kaker jih moremo mi vkupaj izgovarjati, postavimo vmes nedoločni glasnik. *Mže* (Mies): *Màža*', Lwow: Làvo'ᶅv, Trzciel (Tirschtiegel, na Poznanskem): Tàščé'lj ali Tàrsté'lj', Tczew ali Czczew (Dirschau, pri Gdansku): Tàče'ᶅv ali Tàšče'ᶅv, Gdan'sk (Danzig): Gda'nsàk, gen. Gda'nska (adj. gda'nski, prebivavci: gda'nščani), Lipsk (Leipzig): Li'psàk, gen. Li'pska (adj. li'pski, preb. li'pščani), Kreml: Kré'màlj', Kre'mlj'a, Dnjepr: Dné'pàr, Dne'pra, Kietrz (Katscher): Ké'tàr, Ké'tra (ali Ka'čàr, Ka'čra?).

Navadno je treba imena povzemati po izvirnem jeziku; zato je napačno: Stanislaj, Stanislaja (posneto po lat. Stanislaus, kaker Nikolaj po Nicolaus) nam. Stanisla'ᶅv, Stanisla'va; napačno je tudi mestno ime Stanislav (posneto po nemški obliki Stanislau) nam. Stanisla'voᶅv (polj. Stanisławów); napačno je nadalje Flo'renc (po nem. Florenz) nam. ali Fire'nce, g. Fire'nàc (po it. Firenze) ali Flore'ncija (po lat. Florentia) itd.

Kaker se vidi *že* iz neketerih spred omenjenih primerov, so mnoga nemška imena pervotno slovenska. *M*i se moramo deržati v teh primerih slovenskih starih oblik, n. pr. Aussig, č. Ustí nad Labem: Ustje nad Labom, Breslau, p. Wrocław, č. Vratislav: Vratisla'ᶅv, g. Vratisla'vi (fem.), Dresden: p. Drażdżany, č. Drážďany: Draždža'ni ali Dražja'ni; Schlesien, č. Slezy; *сьлęзь iz starega

narodskega imena Silingi, po naše torej: Slé'zì, Sleža'k, Slé'škò.

Kjer rabijo Nemci in Sloveni čisto različna imena, se imamo mi poslednjih deržati, n. pr. Brüx: Mô'st, Eger: Heb (č. Cheb), Tauss: Doma'žlice, Ortelsburg: Ščì'tnò itd.

Tuje besede in lastna imena, keterih prava izreka in naglas ni sploh znan, naj se pišejo navadno, ali vsaj ko se pervič rabijo v spisu, z naglasnimi znamenji: pre'mìja, aka'cìja, Slovê'nìja (tudi to je po končnici tuja beseda) itd.; sicer bero ljudje: premi'ja, akaci'ja, Sloveni'ja. Zlasti je paziti na pravi naglas iz hervaščine vzetih besed in lastnih imen: mú'čenik (prav za prav: mó'čenìk), slo̦vní'ca (ne: slo'̦vnica), te'melj', g. temé'lj'a, loc. temé'lj'ù, adj. temé'lj'àn, temé'lj'nì (ne: te'melj'ní), Ba'r (Antivari), g. Ba'ra (ne: Bá'r, Bá'ra), Mostá'r, -á'rja (ne: Mo'star), Sará'jevò (ne: Saraj'é'vo) itd.

§ 7. O ločilnih in raznih drugih znamenjih.

Kar bi bilo tu povedati, je sploh znano. V knjigi se zaradi popolnosti ne bi smelo izpuščati. Le o apostrofu moram opomniti, da naj bi se v slovenskih besedah ko tak, to je za znamenje izpuščenega samoglasnika, ne rabil. Tudi namestu „—" naj bi se samo ‚—' ne pisalo, ker potrebujemo znamenja ' v drugem pomenu.

Drugo poglavje. O glasovih naše slovenščine.

§ 8. Razdẹlitev in splošni popis.

Glasove naše slovenščine delimo v štiri glavne razrede: 1. prave samoglasnike, 2. soglasne samoglasnike, 3. samoglasne soglasnike, 4. prave soglasnike.

Samoglasniki nastajajo, ko gre zveneči zračni tok

brez ovire skozi ustno cev. Razno zobličenje te cevi daje razne glasove.[1]

Pravi samoglasniki so kratki ali dolgi.

Kratki so določni (popolno izraženi): *a, e, i, o, u,* ali nedoločni (nepopolno izraženi): *à, è, ì, ò, ù.* Ti in oni morejo biti ali povdarjeni (naglašeni): *a˙, e˙* itd., *à˙, è˙* itd., ali brez povdarka (naglasa).

Mej nedoločnimi samoglasniki v današnji priprosti kranjski izreki ni razločka; pa že v 16. stoletju sta bila enaka *è* in *ì*, ravno tako *ò* in *ù*. Tega bi se smeli deržati v izobraženem govoru tudi dandanašnji.

Nepovdarjeni nedoločni samoglasniki v sedanjem vsakdanjem govorjenju radi popolnoma vtihnejo: b i ̀ l a˙, v i ‘ d è ̀ l a, v a ‘ r ù ̀ j e m t. j. b l a, v i ‘ d l a, v a ‘ r j e m. V dobri izreki naj bi se to ne godilo.[2]

Dolgi samoglasniki so ali stanovitni, t. j. skozi celo dolžino enaki: á, í, ú,[3] ali prehodni, ki se v izrekovanju prelivajo iz enega v drugi glas, *é* iz *i* v *e*, *ó* iz *u* v *o*, *ê* iz *e* v *i*, *ô* iz *o* v *u*, *.e* iz *e* v *a*, *.o* iz *o* v *a*.[4]

Dolgi so samoglasniki navadno le v povdarjenih zlogih. Povdarek pa more biti ali na pervi ali na

---

[1] Ako gre zrak ob enem tudi skozi nos, nastajajo nosni samoglasniki, ki se govore še v Junski dolini na Koroškem in v neketerih primerih tudi na Goriškem.

[2] V klicanju in vprašanju se na Dolenjskem končni kratki tudi nedoločni samoglasniki zatezajo: o č a˙! (skoraj kaker o č a’), o č a˙? (skoraj ko: o č a‘), m a t ì˙! (m a t ì’), m a t ì˙? (m a t i‘).

[3] Gotovo polovica našega naroda govori namestu pravega *u*: ü, ki je nekod skozi in skozi enak srednji glas mej *u* in *i*, drugod se pa nekako iz *i* v *u* preliva.

[4] Ako se naredi namestu polagoma zveršenega prehoda hipen preskok, dobimo namestu prehodnih samoglasnikov dvoglasnike ie, uo, ei, ou, ea, oa, ki so pri nas v narečjih zelo navadni.

drugi polovici dolžine. Ako povdarimo pervo polovico imenujemo to potisnjeni naglas: da'n *(der Tag)*, mó'ž *(der Mann)*, goré' *(die Berge)*, kadi' *(die Kufen)*, lê'ta *(die Jahre)*, dê'la *(die Arbeiten* in *er arbeitet)*. Ako povdarimo drugo polovico, imenujemo naglas potegnjen: da'n *(gegeben)*, mó'ž *(der Männer)*, goré' *(des Berges* in *sie brennen)*, kadi' *(der Kufen* in *er raucht)*, lê'ta *(des Jahres* in *er fliegt)*, dê'la *(der Arbeit* in *des Teiles)*.[1]

Soglasna samoglasnika, t. j. po kolikosti soglasnika, po kakovosti samoglasnika, imamo dva: *j* in *˛v*; to sta namreč po naši navadni izreki do soglasniške kolikosti skrajšana *i* in *u*. Nekedaj sta bila in nekod sta še zdaj *˛v* pred *u* in *j* pred *i* prava soglasnika, sicer bi se namreč ne slišala; stara pisava jilu, vusta itd. pa priča, da sta še. Na koncu zlogov sta pa vže davno po kakovosti samoglasnika, kaker priča pisava: glau, cerkou za: gla'˛v, cé'rkà˛v; kosty, misli, dobri, Juri za: kostí'j, mi'slìj, dó'brìj, Ju'rìj; povete (Dalm. 1 Sam. 14 d), dobri (dat. fem.), Andri (gen. Andrea Dalm. Mat. 4 b) za: povê'jte, dó'brèj, A'ndrèj (Andrê'ja). Kaker *j* za *i* in *ê*, tako se tudi *˛v* za *ô* izgublja: bogô', domô' za: bogô'˛v, domo'˛v. Danjko piše: domo, Kastelec: damú, torú (tvorô'˛v). Trubar in Dalm. imata -ou (semtertja -ov): bogou, domou, za sam *ô* pa *u*, vender piše Dalm. (Jer. 22 c) tudi: poſlovpje za: poslô'pje.

Iz starišega *új* v besedi u'jdem (goriško) nastaja na Kranjskem *˛ví*: ˛ví'dem, v 16. stol. pisano:

---

[1] Zgubivši dolgi naglas morejo samoglasniki semtertja vender glas dolgih in nekoliko dolžine ohraniti: Mica·!, bêži'm, bêli'lì.

uvidem,[1] kjer je dolžina spremenila svoje mesto. Namestu dva'jset se sliši tudi dväj'set = dvei'set, namestu gla₍vnj'a˙: glo₍vnj'a = glou'nj'a. Tudi to poterjuje samoglasniško kakovost našega *j* in ₍*v*. —

Soglasniki nastajajo, ako ima zračni tok na svojem izhodu skozi ustno cev premagati napotje, popolni ali nepopolni ustni zapor. Po različnosti tega napotja ali zapora imamo različne soglasnike. Ob nepopolnem zaporu more zračni tok delj časa nepretergoma skozi usta. Taki glasovi se dajo vleči kaker samoglasniki in morejo torej nadomeščati samoglasnike ter tudi nekak povdarek imeti, prim. medmeta: ps''t (molči!) in ₍vš'' (tako pode kokoši). Imenovati jih smemo torej samoglasne soglasnike.

Navadni samoglasni soglasniki so pa: r',[2] ₍l', lj'', m', n', nj''. V vsakdanjem pravopisu se pišejo navadno z *e* (t. j. à) pred sabo (ali za sabo): veter, zajtrek, kozlec, kašelj, osem, jezen, ogenj. Po naše bi bilo: vê'tàr, za'jtràk, ko'z₍làc, ka'šàlj', ó'sàm, jé'zàn, o'gànj', ali če hočemo naravnost zaznamenjati, da se à ne sliši, temuč sosedni soglasnik prevzemlje njegovo dolžino: vê'tà'r', za'jtr'à'k, ko'z₍l'à'c, ka'šà'lj'' itd.[3]

Najmočnejša mej temi glasovi sta *r'* in ₍*l'*. Zato moreta nadomeščati tudi dolge samoglasnike. Negdaj se je pač res govorilo čr'n, č₍l'n itd. Nekod se go-

[1] Krelj: »Smerti gviſhnu neuvidemo«. Stih mora imeti 8 zlogov; brati je torej »ne ₍vi'demo, kaker se tudi zdaj govori.

[2] Znamenje ' čerki pristavljeno pomeni podaljšanje dotičnega glasu za kolikost kratkega samoglasnika; torej je ˙*e'* dolg široki *e*, nasproti *r'* je *r* s kolikostjo kratkega samoglasnika.

[3] V priprosti izreki gine tudi ì, è, ù kaker à: pr'ì, tova'r'ìš, o'r'èh, vi'r'ùh, žé'nìn' (žé'dn').

vori tudi še zdaj tako; po večini našega jezičnega obsega je pa prevzel pervo polovico dolžine à, ki se je pred r′ ohranil,[1] pred ˛l′ se je pa blizu v začetku 16. stol. ali še prej spremenil v *o*: č à r'n, č o˛l'n.[2] Vsled vpostavljenega à so pri nas neketere enozložnice dolge, ki bi bile drugači kratke: k à r's t, p o˛l'h, hrv. k r̈s t, p u̇h. Vpostavljeni samoglasnik se pa navadno ohrani, tudi ko zlog zgubi naglas in dolžino: n a p o˛l'n i˛l, n a p o˛l n i'l a, k à r's t i˛l, k à r s t i'l i.

Prave soglasnike, ki so to po kakovosti in po kolikosti, delimo v štiri razrede: 1. jezičnike, 2. nosnike, 3. dergnjence (Reibungslaute), 4. zapornike (Verschlußlaute).

Jezičniki so razni *r* in *l*. Glas *r* nastaja, ako jezik nekako trepetaje zračnemu toku izhod napravlja skozi ustno cev. Če trepeče sprednji konec jezika, prislonjen na gorenjo čeljust, daje to navadni *r*; keder trepeče zadnji konec, pa daje to tisti posebni *r*, ki se sliši pri posameznih osebah, zlasti v neketerih krajih pogostoma, pa nam velja za napako izreke, imenovano pogerkovanje.

Glas *l* nastaja, ako se sprednji konec jezika prisloni na gorenjo čeljust ter jezik tako stisne ali zoži, da mu more zveneči zračni tok ob straneh skozi usta. Ustna cev ima mej tem tisto obliko, kaker za razne samoglasnike, in vsled tega dobi tudi *l* različen glas. Ako je ustna cev napravljena za *i*, nastane *lj'*, ako za *e*, navadni *l*, ako za *a*, *o*, *u*, *à*, več ali menj terd ali teman ł, kaker so ga naši prednjiki govorili pred temi samoglasniki in na koncu ali pred soglasniki (razen *j*)

---

[1] Okoli Lašič se spreminja v *a*, po Štajerskem nekod v *e*, drugod *a*.

[2] Vipavci izgovarjajo o˛l' blizu ko *au* (s kratkim *a*): k a u'n e m.

in se govori v neketerih krajih na hervaški meji še dandanašnji.[1]

Terdi ł se je rabil, kaker smo vže videli, dolg in naglašen namestu samoglasnika, prav kaker *r*. V tem primeru se je začela, in sicer na vshodu, na Ogerskem, Hervaškem, Štajerskem najprej izreka olajševati, s tem, da se jezik ni prislonil na čeljust ter je ostal namestu ł, kakeršen je bil prej ta, bolj ali menj teman pravi samoglasnik: *u* ali *o*, poslednje v kajkavski hervaščini: s o n c e, v o k, d o g o, pervo v prekmurski in sosednji štajerski slovenščini: s u n c e, v u k, d u g o. Pozneje se je podobno olajšala izreka končnega soglasnega ł, na Ogerskem je ostal zanj *o*, na Štajerskem *a*: b i o, b i a.

V zahodnih krajih se je ohranil samoglasni in na koncu zlogov in pred à soglasni ł enako dolgo. Nekod se je začelo prislanjanje konca jezika na čeljust v teh primerih opuščati *že* v 16. stoletju, v 17. pa se je zveršila ta sprememba blizu sploh, na Gorenjskem in Koroškem celo tudi pred *a*, *o*, *u*. Na Dolenjskem, Notranjskem; Primorskem se je pred temi samoglasniki ł dalje ohranil ter se pozneje (vender sploh *že* blizu pred 200 leti) drugače spremenil ko na Gorenjskem in Koroškem, namreč tako kaker v hervaščini in serbščini, v srednji *l*.[2] Knjižni slovenščini primerna nova narodna izreka je po tem takem: s t a r i ł n a d o-

[1] Da je bila ta nekedaj obče slavenska izreka v 16. stoletju na Kranjskem še sploh v navadi, naravnost pričata Trubar in Bohorič.

[2] Da se nekedaj pred *a* ni govoril navadni *l*, pričajo stare iz nemščine izposojene besede, ki imajo dandanašnji *lj'a-* za nem. *la-*: l j'a'd l j''à c (Ladl), l j'a'r f a (Larve), š l j'a'r (Schleier). Nemški *la-* je bil torej podobniši slovenskemu *lj'a* v v ó'l j'a, kaker *-la* v v o'l a (des Ochsen).

meščaj pred *a*, *o*, *u* z navadnim srednjim *l*, na koncu zlogov (in pred à) z *ͺv*, v povdarjenih korenih z *u*.[1] Po današnji izreki je torej terdi ł v omenjenih primerih ali soglasni ali pravi samoglasnik; le glede na njegov negdanji glas smo ga postavili na to mesto.

Tudi nebni, mehki ali topljeni *lj'* je dandanašnji za večino našega naroda pretežak glas; vender se po nekih krajih še zadosti dobro govori. V olikani izreki treba torej, da ga ohranimo.[2]

Nosniki nastajajo, ko gre zveneči zračni tok skozi nos; ako so usta mej tem zaperta z ustnicami, dobimo glas *m*; ako sè zobmi in jezikom, navadni *n*, ako z jezikom in srednjim nebom, topljeni *nj'*, ako z jezikom in odzadnjim nebom, goltni *n*, ki ga pa imamo mi le pred *k* in *g*: da'nka, za'nka (iz za'mka).

Nebni, mehki ali topljeni *nj'* je prav kaker *lj'* nekako težak glas; koder ga ljudje več ne govore, treba paziti, da se ga otroci v šoli privadijo.[3]

Dergnjenci — lepše bi jih mogli imenovati prepišnike (spirantes) — nastajajo, ako so usta nalahko

[1] Sedanja šolska izreka daje čerki *l* vedno latinski ali nemški glas, kaker, dasi ne v vseh govorih, beneška rezijanščina, kjer je to pripisovati, kaker sodi Boduen de Kurtené, italijanskemu vplivu. Gotovo je, da naši prednjiki niso nigdar tako govorili, in kaker priča *o* v wolna, bolha itd., ki je mogel nastati le pred ł, tudi stari Rezijani ne. Sicer pa naša šolska izreka tudi ni enaka rezijanski, ker se bere molk kaker nemško molk (od *melken*), volk kaker nemško *Wolk'*, namreč z dolgim *o* in čistō soglasniškim *l*. Naša šolska in zdaj že celo tudi pridigarska izreka je naravnost nemška.

[2] V raznih narečjih se razno nadomešča; na Ogerskem, Štajerskem in Dolenjskem nekod z *l*, drugod z *jl*, v rezijanščini in drugod sè samim *j*: kra'lj', kra'l, kra·jl, kra'j.

[3] Tudi nj' se v narečjih podobno nadomešča kaker lj', namreč z *n*, *jn*, *j*: ko·nj', ko·n, ko·jn, ko·j.

priperta, da se more zračni tok predergniti skozi zapor — ali prepihati ga. Ako dela zapor spodnja ustnica prislonjena na gorenje zobe, dobimo *f* in *v* (kaker se navadno govori pred samoglasniki). Ako goranji in dolanji zobje in jezik delajo zapor, dobimo *s* in *š*, *z* in *ž*, perva dva, ako je jezik vpert v spodnje zobe in goranjo čeljust, druga dva, ako je nekoliko nazaj potegnjen ter se, sicer nizko leže, sè sprednjim delom bliža gorenji čeljusti.[1] Ako dela zapor zadnji del jezika z odzadnjim nebom ali goltom, dobimo glas *h*.[2]

Tudi *j* in *ˎv* moreta biti dergnjenca, ako se izgovorita nekoliko tesneje, kaker po navadi. Tak *ˎv* bi nastal, ako se prisloni zdolanja na zgoranjo ustnico (bilabialjni *w*); *j* pa, ako se približa sredina jezika goranjemu nebu. Tako po staro: n eˎv u'm à n, n a j i's p o itd.

Zaporniki (v ožjem pomenu — v širjem so to vsi soglasniki, Mundschließer, nasproti samoglasnikom, Mundöffner) nastajajo, ko se usta terdno zapro in odpro; zato se ne morejo vleči (kontinuirati), kaker ostali soglasniki, in torej tudi sami zase ne izgovarjati. Zapor se napravlja blizu na tistih mestih, kaker pri nosnikih in dergnjencih; z ustnicami narejen daje *p* in *b*, sè zobmi in jezikom in goranjim nebom *tj'* in *dj'* ali *kj'* in *gj'*[3] z odzadnjim delom jezika in goltom *k* in *g*.

[1] Na Gorenjskem so poznali nekedaj tudi mejzobni *s* novogerški ϑ); še zdaj ga menda govore nekod (kaker se mi poroča, v brezniški fari) stari ljudje namestu končnega *d*. Sicer se zdaj na Gorenjskem ta *s* ne razloči več od pravega navadnega.

[2] In *g*, kaker se izgovarja na Goriškem (novogerški γ).

[3] Po pravici smemo terditi, da je te topljene glasove naša slovenščina v 16. stoletju v nekih primerih imela; zdaj se navadno nadomešča tj' = kj' s *t* ali *k* ali *č*: štaj. t a j (iz tja), dol. k e, goriško č e; k j ê', dol. k e i', gor. č ê. dj' se ali v novič

Glasova *c* in *č* sta sestavljena (soglasna dvoglasnika): *c* = *ts*, *č* = *tš*.[1]

Dergnjenci in zaporniki imajo skoraj na vseh mestih po dva glasova; eni so krepki brez zvenenja, imenujejo se gluhi (atonae, tonlose ali stimmlose): f, s, š, h, p, t, tj' = kj', k; drugi se napravljajo bolj nalahko, pa imajo v glasnem govorjenju nekak zveneč glas, imenujejo se zato zveneči (zvonki, tonantes, tönende ali stimmhafte): (ˎv), v, z, ž, (j), b, d, dj' = gj', g.[2]

Po mestu, na keterem se napravlja zapor, delimo soglasnike v ustnične, zobne, nebne in goltne.

Ustničniki (labiales) so ali ustnično-ustnični (bilabiales): m, (ˎv), b, p, ali ustnično-zobni (labio-dentales): v, f.

Zobniki (dentales): r, l, n, z, s, ž, š, d, t.

Nebniki (palatales): lj', nj', dj' = gj', tj' = kj', (j).[3]

---

razcepi v d-j (ako ni to ohranjeno pervotno), ali da sam *j*, dol. d j a'ˎl, goriško j a'ˎl. Novejša sta kj' in gj' namestu *k* in *g* pred *i* in *e* v gorenjščini in koroščini, ki sta pa zdaj vender tudi vsaj večinoma prešla v *č* in *j*; *h* daje v enakih primerih *š*: ščira (sèki'ra), noje (nogé'), muše (mu'he). V Primorju se godi ta sprememba tudi pred ü ali jü (iz *u*), ali kj', t. j. blizu to kar čakavsko-hervaški *ć*, se vzderžuje: k j' ü' p i t, nekod skoraj kaker: ć i' p ì t.

[1] ć, ki se sliši na Krasu in v rezijanščini v teh primerih kaker v hervaščini, je blizu topljen *t* (tj'), ali pa nekako v sredi mej njim in pravim tš = č. Beneško-slovenski ć se pa menda bolj bliža nekakemu *c*; Klodič piše v spisku o tem narečju *cj*.

[2] Ruščina, in menda tudi poljščina, pozna v nekih primerih (na koncu besed za soglasniki: smotr, rublj', žiznj') tudi gluhe l, r, m, n. Tudi pri nas so se ti glasovi najberž kedaj v neketerih primerih tako izgovarjali in potem so vsled tega odpali, prim. k ì za k ì r Trubarjevo g d i za g d è r in v i n i za v è n r, v è n d à r, l e' s za l e s è m (Prid zidar se les učit. Vodn.)

[3] Stara cerkvena slovenščina je imela tudi tak *r* (rj'); v ruščini in poljščini se morejo blizu vsi soglasniki, celo ustničniki, tako (palataljno) izgovarjati.

Goltniki (gutturales): stari ł, n (pred g, k), h,[1] g, k. Glasove z, s, c imenujemo sikavce, *ž*, š, č šumevce ali šumiče, lj', nj' in podobne: omehčane (mujirane) ali topljene, razne *r* in *l* tudi plavne (liquidae).

§ 9. O razmeri mej glasovi našega, pervotno- in staro-slovenskega ter drugih poglavitnih slovenskih jezikov.

I. Samoglasniki.

Stara slovenščina in tudi vže pervotna slovenščina, mati stare in vseh ostalih slovenskih jezikov, je imela poleg (skoraj vedno dolgih) *a*,[2] *i*,[3] *u*[4] in (vedno kratkih) *e*,[5] *o*[6] tudi še neke druge samoglasnike, ki

---

[1] Vshodni Slovenci in Rezijani izgovarjajo *h* kaker Hervatje ko lahen dih, ki se semtertja tudi popolnoma izgublja.

[2] Pervotno-slovenski *a* je ali vže v pervotni indoevropščini *a*: mati, lat. mater, ali je pa iz pervotno-indoevropskega dolgega *o*: darъ, gr. δῶρον; za topljenimi soglasniki je iz ê: jasli, koren: [j]êd. V nasprotju sè slovenščino se je spremenil v litvanščini pervotni dolgi *a* v dolg *o*: mótė' (mati).

[3] Pervotno-slovenski *i* je ali vže v pervotni indoevropščini *i*: živъ, lit. gîvas, sanskr. džîvas, lat. vîvus, ali je pa iz pervotnega dvoglasnika *ei* ali (na koncu besed) *oi*: zima, lit. žëma', gr. χεῖμα; beri, gr. φέροις. V besedah mati in dъći je iz dolgega *e*. — Kratek je bil staro- in pervotno-slovenski *i*, keder je nadomeščal zlog jь: igo iz jьgo in to iz jъgo, lat. jugum; imę iz jьmę in to iz jьnmę, ьnmę, n'men, lat. nomen.

[4] Pervotno- in staro-slovenski *u* je iz pervotno-indoevropskih dvoglasnikov *au*: uho, lit. ausis, lat. auris, in *ou* (kar je pogosto iz *eu*): sluti, sluh, koren: kj'reu.

[5] Pervotno- in staro-slovenski kratki *e* je bil tudi v pervotni indoevropščini kratek *e*: desьnъ, lit. desinė' (desnica), gr. δεξιός, lat. dexter; za topljenimi soglasniki je lahko tudi iz pervotnega *o*.

[6] Pervotno- in staro-slovenski *o* je bil v pervotni indoevropščini ali kratek *a*: osь, lit. aši's, lat. axis, ali kratek

imajo v staroslovenskih azbukah, cirilici in glagólici, svoje posebne čerke: dva nedoločna ali nepopolno izražena samoglasnika, ki jih imenujemo navadno jerek in jer ter z latinico pišemo ь[1] in ъ;[2] dva nosna samoglasnika, nosni *e*, ki se piše z latinico ę,[3] in nosni *o*, ki ga pišemo po poljskem načinu ą;[4] naposled ê,[5] ki je pervotni dolgi *e*, in y,[6] ki je bil pervotno blizu to, kar nemški *ü*.

Poslednji glas, to je, pervotno- in staro-slovenski *y* se je v naši slovenščini vže zgodaj spremenil v navadni *i*,[7] tako da torej nadalje ni bilo več razločka

---

o: nebo, gr. νέφος. Litvanščina ima tudi v poslednjem primeru *a*: vozъ, lit. važìs (sani), ὄχος. — Iz *e* je *o* pred *v*: novъ, *nevos.

[1] Pervotno- in staro-slovenski ь je iz pervotno-indoevropskega *i*: noćь, lit. naktis, ali iz *e*: pьsъ, lat. pecu.

[2] Pervotno- in staro-slovenski ъ je iz pervotno-indoevropskega *u*: dъći, lit. dukté', θυγάτηρ, sskr. duhitâ, ali iz pervotno-indoevropskega *o*: novъ iz *nevos, gr. νέος.

[3] Pervotno- in staro-slovenski ę je nastal iz *en*, *em*: pętь iz pervotnega penktis, primeri lit. penki', gr. πέντε, ali iz ьn, ьm (in to iz n', m'): desętь iz desьmtь, desimtis, lit. desimtis, prim. δέκα iz dekm'.

[4] Pervotno- in staro-slovenski ą je nastal iz pervotno-indoevropskega *on*, *om* ali *án*, *ám*: ląkъ, lit. la'nkas, rąką (acc.) iz pervotnega ronkám ali rankám (lit. ranka').

[5] Pervotno-slovenski ê je pervotno-indoevropski dolgi é: sêmę, lat. sēmen, ali pervotno-indoevropski *ai*, *oi*, *ái*: lêvъ, gr. λαιός, lat. laevus; vêdê, gr. οἶδα; zimê iz perv. ghj'eimái.

[6] Pervotno- in staro-slovenski *y* je iz pervotno-indoevropskega dolgega *u*: synъ, lit. súnu's, sskr. súnus; dymъ, lit. dú'mas, gr. θυμός, lat. fúmus. Pred *j* nastaja *y* iz ъ: dobryjь (iz dobrъjь), kaker tudi *i* iz ь: doblj'ijь (iz doblj'ьjь). Pred odpadlim *ns* ali *nts* je *y* iz *o*: ty (acc. pl.) iz tons; bery iz beronts (nom. sg. part. praes.).

[7] To pričajo frizinški spominiki, kjer le v 2. nahajamo v nekoliko primerih *ui* za *y*: bui, mui, buiti; imugi najberž ni brati: imy, temuč kaker imoki: imąći, tako tudi

mej njim in pervotno-slovenskim *i*.[1] Besedi ži'ˌv, si'n (stslov. živъ, synъ) imate v naši slovenščini enak *i*; ravno tako v hervaško-serbskem, bolgarskem in malo-ruskem jeziku. Ohranil je pa pri nas *i* svoj polni glas le v dolgih, naglašenih zlogih: ži'ˌv, si'n, li'pa, ri'ba; v kratkih le pred zlogi z (navadno dolgim, naglašenim) *a*: diša'va, pisa'nj'e, zida'r, zidari'ca, piha'ˌlnik itd. in v začetku besed: igla', imê'ti, imé' itd.[2] Drugod je oslabel v i: bi'č, di'm, ma'ti, z bra'ti itd.[3]

Pervotno- in staro-slovenski *u*[4] je ohranjen pri nas v dolgih zlogih: du'h, du'ša, mu'ha itd., v kratkih le, ako stoji v naslednjem zlogu *a*: pušča'va, kurja'va, sàzuva'li itd.[5] in v začetku besed: uhô',

---

uvignan od szlauui ne: vygnan od slavy, temuč: wignan od slawi. Tudi acc. pl. greche v 3. spisku menim da je mogel nastati še le potem, ko se je bil *y* spremenil v *i*.

[1] V severnih slovenskih jezikih, zlasti v veliki ruščini in poljščini, se nadomešča pervotni *i* z *j'i*, za *t* in *d* tudi v češčini; piše pa se vender *i*; *y* se nadomešča v poljski kaker v češki izreki z navadnim *i*, soglasnik pred sabo ne omehčujočim. Ko poseben glas se je ohranil *y* blizu le v veliki ruščini, ketera ga pa, kaker tudi poljščina, za goltniki celo z *j'i* nadomešča, kar je čisto zoper staroslovenski glasoslovni zakon; nasproti se govori tam *y* namestu *i* (j'i) za šumevci in *c*.

[2] Na Gorenjskem, Goriškem in drugod se govori: jìgla', jìmêtì, jìmé' ali celo: jàgla', jà'mè't, jàmè' za igla' itd.

[3] V neketerih narečjih, kaker v gorenjskem, cerkljanskem, rezijanskem, se ì spreminja v nekak širok *e*: »kméšče fant nóse žé gospošče gvant« (Bled); sicer se ì rad popolnoma izgublja.

[4] Češčina spreminja *u* za *j*, *c* (č, š, ž) v *i*: jih, jícha, Ježiš, Jireček; sicer nadomešča dolgi *u* z *ou*: moucha, roucho.

[5] Po jako velikem delu našega naroda se izrekuje *u* za *ü*, in to najberž zaradi razločevanja, ker se glas *u* rabi namestu *ô* (na Dolenjskem), ali namestu samoglasnega *ˌl'* (kaker na Ogerskem in sosednjem Štajerskem), ali tudi namestu starega nosnega *o* (kaker v neketerih primerih na Krasu).

u č i'm itd.[1] Sicer stoji za pervotni *u* v kratkih zlogih ù: k ù'p (Haufe), k ù p à'c (Käufer, Kaufmann), p ù - s t i't i itd.[2]

Pervotno- in staro-slovenski *ą* se pri nas, bodi si brez naglasa ali pa kaker koli pervotno naglašen, kaker v ostalih slovenskih jezikih, navadno vzderžuje: b r a't, s a'd, h v a'l a.[3]

Pervotno-slovenski ê[4] je ohranjen pri nas ko prehodni iz *e* v *i* se prelivajoč samoglasnik[5] v dolgih naglašenih zlogih: l ê'p, b ê'˛l, s n ê'g, c ê's t a, včasih

---

[1] Namestu u h ô', u č i'm bi se vtegnilo slišati ˛v ù h ô', ˛v ù č i'm. Keder ima začetni *u* dolg naglas, govore v Ribnici ˛ví- nam. ˛vū-: ˛ví's t a, ˛v i'k a t, n e ˛v í'm à n, ˛v ˛v í'h ò.

[2] Kjer se spreminja *ì* v *e*, tam se *ù* v *o*, namreč na Gorenjskem, na Cerkljanskem, v Reziji; na Bledu velja to zlasti na koncu besed: n j'e'm o, k m a'l o, ˛v s ê m o R i'm o.

[3] Nepervotno naglašen *a* se spreminja v *e* ali *o*: d e' b ì, d e'l e č, k r e'g ù l j', n e'š l a, z e'j m e m, š o't o r, z o'p r è t (goriško) itd. — Pred končnim *j* se izgovarja kratki *u* po mnogih krajih ko *e*, pred končnim ˛v ali ˛l pa ko *o*: z g ô'd e j, z d r o'˛v, ˛v s t o'˛v; vender je tudi v teh primerih še semtertja pravi *a* slišati: z g ô'd a j, z d r a'˛v, ˛v s t a'˛l. — Za *j* in drugimi topljenci in šumevci se spreminja kratki *a* rad v *e*, kaker v češčini: j e's t, t j'e', č e š č e'n a, *ž* e'˛l. Več takih primerov je v Trubarjevih spisih, n. pr. Vishigafarye.

[4] V veliki ruščini se piše ê s posebno čerko, ali izrekuje se kaker navadni *e*, t. j. ko j'e. V mali ruščini se govori za ê: j'i, l j'i t o, l j'i s, r j'i k a; v poljščini *j'e*, *j'a*, pisano *ie*, *ia*: ś n i e g, ś w i a t (Welt), ś w i e c a (Kerze), n i e w i a s t a. V češčini se nadomešča ê z ě (beri *j'e*) ali z *i* (beri *j'i*): s n ě h, s v ě t (Welt), s v í c e (Kerze), n e v ě s t a; v hervaščini v dolgih zlogih z *ie* (pisano *ije*), v posebnih primerih z *jé*, v kratkih z *je*: s n i e'g, s v i e't, s v i e'ć a, n e'v j e s t a, ali Serbi pišejo zdaj navadno le *e*, Hervatje so negdaj le *i*: sne'g, sve't, sve'ća, ne'vesta; sni'g, svi't, svi'ća, ne'vista. V bolgarščini se sliši za ê v naglašenih zlogih *ea*: sneag, sveat, sveašta, neveasta.

[5] Na Koroškem in Beneškem se govori v dolgih zlogih za ê: *ie*, v Reziji celo le *í*.

tudi v nenaglašenih: bêži'm, bêža'la, bêli'ca, bêli'lì.[1] V takih primerih je ê le malo krajši od naglašenega; vzderžuje se po spominu na oblike z naglašenim ê: bê'žat, bê'lit, bê'la itd. Sicer pa imamo v kratkih naglašenih in nenaglašenih zlogih è[2] za stsl. ê: svè·t (Rat), svèta' (der Welt), grè·l, dèvi·ca itd.[3]

Z ê se pri nas nadomešča tudi stari nemški *ie*: cê'gą̀l, špê'gàl, špê·s (Dalm.; n. pl. špèsô'vi, instr. špêsmi').

Pervotno slovensko er- in el- pred soglasniki daje v južnoslovenskih jezikih, kaker tudi v stari češčini rê-, lê-. Iz pervotno-slovenskega: bergъ, berza, čeršьnj'a, melko, melsti, pelna, sterći, velći[4] ima stara slovenščina sv. Cirilja in Metoda: brêgъ, brêza, črêšьnj'a, mlêko, mlêsti, plêna,[5] strêšti, vlêšti.[6] S tem ê se potem nadalje ravna kaker s pervotnim; pri nas je torej v dolgih zlogih ê, v kratkih è: brê'g, brèga', brê'za, črê'šnj'a, mlê'kò, mlê'sti in mlè·st, plèna·, plèni'ca, strê'či in strè·č, vlê'či

[1] Drugod: bèli'ca, bèli'lì ali celo: bè'li'ca, bè'li'lì'.

[2] Ta *è* se more v narečjih zlasti na koncu besed v *e* spremeniti, kaker to velja o *ì*.

[3] V posameznih primerih imamo namestu ê navadni *e*: telô', testô', pete'lìn, tesa'n, te'sna, té'snì (določno); vender se sliši tudi tèsà·n, tèsna.

[4] Prim.: Berg, Birke, Kirsche (κέρασος), Milch, melken, Fell (lat. pellis iz *pelnis), ἕλκω (iz Fέλκω).

[5] Stslov. tudi pelena.

[6] Ruščina, mala in velika, ima za er-, el-: ere-, ele- ali olo-: bereg, bereza, čerešnj'a, moloko, pelena, sterečj', toločj' (v veliki r. se bere -ere- za j'erj'e-), poljščina: rze ali rzo (iz rj'e, rj'o) in le (t. j. lj'e): brzeg, brzoza, trześnia, mléko, strzec, mleć itd.

in ˛vlè˙č (supin: mlê'st, strê'č, ˛vlê'č).[1] V neketerih besedah imamo pa tudi v tem primeru *e* namestu ê ali è: pre-, pre'več, pré'graja, prepeli'ca, vre'me, vręmé'na, bre'me, bremé'na; vender: prê'laz, prê'sad.

Pervotno-slovenski or- in ol- pred soglasniki daje v južnoslovenskih jezikih in češčini ra-, la-. Iz pervotno-slovenskega: gordъ, gorhъ, korlj'ь, porsę, golva, solvьjь, volkъ, volhъ, volsъ[2] imamo v stari cerkveni slovenščini: gradъ, grahъ, kralj'ь, prasę, glava, slavijь, vlakъ, vlahъ, vlasъ.[3] Pri nas more biti tudi ta *a*, kaker pervotno-slovenski, ali dolg ali kratek: gra'd, gra˙h, kra'lj', prasé', gla'va, sla'vàc, ˛vla'k, la˙h, la's.[4]

Pervotno-slovenski *e* je v kratkih zlogih tudi pri nas *e*: je, ste, ne (stsl. jestъ, jeste, ne); v podaljšanih *z* ' ali ' (pervotno˙ tudi *z* ˙ na neposlednjem

---

[1] V narečjih seveda se tudi ravna s tem ê kaker s pervotnim; kjer se govori za svê't: svai't, tam se za brê'g: brai'g, kjer se za slèpo'ta: slpo'ta, tam se za plèni'ca: plni'ca; pelna, pelnica, kar navaja Miklošič poleg plêna, plênica, plinica, je brati brez dvojbe: plna˙, plni'ca (t. j. pl'è'na˙, pl'è'ni'ca).

[2] Prim. lit. gardas, got. gards (nem. -gart v Stuttgart); lit. garšvas; Karl (iz imena Karlja Velikega je nastalo kralj', kaker iz imena Caesar Kaiser in ce'sar); lat. porcus (n. Ferkel); lit. galva, staroprusko: salowis (iz salwis), gr. ὁλκός (iz Ϝολκός), stnem. walh; lat. vellus (iz velsos?), gr. λάσιος (iz Ϝλάσιος in to iz Ϝλσιος, Ϝόλσιος?)

[3] Ruščina, mala in velika, ima za or-, ol-: oro-, olo-: gorod, goroh, korolj', porosj'a, golova, solovej, volok, voloh, volos; poljščina ima ro-, lo-: grod, groch, król, prosię, głowa, słowik, włok, włoch, włos.

[4] Nepervotno naglašen (pod nazaj pomaknjenim povdarkom) se tudi ta *a* spreminja v .*e*': pre'ščìč. V Ribn. se govori še po staro: praščì'č.

zlogu) naglašenih se spreminja v *é*: lé'd, mé'd, večé'r, vesé'l, žé'n (g. pl.), žé'nska, kmé'ta, jelé'na (gen. sg. in nom. d.); pod nazaj pomaknjenim naglasom ' (pervotni naglas je bil ˙ na končnici) v *e*': be're, je'len, me'dvèd, že'na.[1]

Pervotno-slovenski nosni ę se pri nas sploh ne loči več od navadnega *e*[2] ter se torej po razliki naglasa spreminja kaker ta: me, te, se, mesô', v mé'sò, lé'ča, té'ža, glé'dam, ré'd, gré'm, na gré'di (auf die Balken, Beete), gre'da, na gre'dè (auf dem Balken, Beete), na pé'to (auf die Ferse), pé'tàk, pe'ta, na pe'tè (auf der Ferse), te'žka, me'sna, re'dit, kre'nìt itd.[3]

Pervotno-slovenski *o* je v kratkih zlogih tudi pri nas *o*: bo˙b, otro˙k, obla'k; v podaljšanih z ' ali ' pervotno naglašenih se spreminja v ô:[4] Bô'g,

[1] V veliki ruščini se izgovarja za *e*: j'e ali j'o, piše se le *e* (za j'o natančniše ë); v poljščini je izreka podobna, piše se *ie* in *io* (za *l*, *c*, *cz*, *sz*, *ž* sam *e* ali *o*, za *r*: *ze* ali *zo*): lod, miód, wieczor, wiesioły (tako po staro, zdaj: wesoły) itd.

[2] V nekih zapadnih narečjih je razloček ohranjen, namreč na Goriškem in Koroškem, kjer nameščа ę nekak *a*, vsaj nekod menda od navadnega različen; izrekuje se neprijetno stisnjeno in nekoliko skozi nos. Pa ravno tako se izrekuje tod tudi pervotni *a*, ako stoji zraven *n* ali *m*. V besedi, ki ima v friz. spom. (I., 40) *en* za ę: vuensih (t. j. venčih), se govori na Goriškem in Beneškem tudi še zdaj *en*, *an* ali *in*: venči, vanči, vinči; od tod se prenaša *en* nekod tudi celo v besedo večé'rnìca: venčé'rnìca.

[3] Poljščina hrani nosni glas, ali nadomešča kaker *e* z j'e, j'o, tako ę z j'ę, j'ą: mięso, rząd (g. rzędu), cięža, grzęda, grządka, pięta, piętka, piątek itd. Ruščina ima za ę: j'a: mj'aso, rj'ad, grj'adá, grj'ádka, pj'atá, pj'átka. Češčina ima pervotno tudi j'a, zdaj večinoma le *a*: maso, řád, hřada, hřádka, pata, pátek.

[4] Namestu našega ô ima češčina svoj ů (t. j. dolg *u*): Bůh, poljščina ima ó, ki se izgovarja tudi ko *u*: Bóg (izgovori Bug); mala ruščina pa *i* (t. j. j'i): Bih (izg. Bjih). V

bô's, kô's (Amsel), pô't (Schweiß), nô'g, ô'b-ànj', za ô'blak, pogô'vor. Pozneje, skrajšan *ô* daje *ò*: bò·lj' (iz bô'lj'e), gòrje· (iz gô'rje), zgò·lj' (iz: iz gô'li), ˛v ô'kò (okô'), prehu'dò (hùdô'); ta ò je potem v srednjem spolu spodrinil *o* tudi v primerih kaker: do'brò, dê'lò itd. Pervotno kratko povdarjen *o* v neposlednjih zlogih daje zdaj *ó*: dó'bàr, dó'brì (določno), mó'kàr, mó'krì, ó'dàr, ó'dra (gen.), podó'ba, pobó'žnost itd.; pod nazaj pomaknjenim povdarkom imamo *o'*: do'bra, mo'kra, bo'sa, no'ga, o'ča, vo'da, vo'dìl, go'rè˛l, o'gànj', o'b-tla, ko'pat (graben), ko'sìt (mähen) itd.

Pervotno-slovenski ą (nosni *o*) je pri nas v kratkih zlogih *o*:[1] jo, i'majo, roké', možjé', voga'˛l, votli'na; v dolgih pervotno povdarjenih ga nadomešča *ó*: mó'ž, mó'dàr, ró'k (g. pl.), rokó' (acc. sing.), v ró'ko, posó'da, ó'gà˛l (Kohle, g. ó'gla), só'sèd, kó's (Stück), pó't (Weg), hùdó' (acc. fem.), gredó' (sie gehen), kó'pat (baden), kó'sìt (frühstücken), mittag-

naših narečjih se ô različno izgovarja; na Dolenjskem ko *u*; na Goriškem in Gorenjskem je nekod iz *o* na *u* se prelivajoč glas (glasova nista ločena eden poleg drugega kaker n. pr. v o˛l ali v ribniškem in štajerskem ăĭ za *ê*) — to je olikanemu govorjenju najprimerniša izreka; po zapadnih krajih, kjer se *ê* izgovarja *ie*, se *ô* za *uo* (tako zlasti na Beneškem) ali za *ue* (tako na Koroškem). *ò* je na Dolenjskem navadno kratek *u*, včasih tudi, kaker sploh na Gorenjskem, polglasnik, ki se more tudi izgubljati. *o* in *o'* se na Dolenjskem nekod zelo bliža glasu *a*; nekod je *o*: oă, ki prehaja v uă in se potem meša z *ó* = *uo*. (Podobno nastaja tudi iz *e'*: *ea*, *i*ă, kar se more zenačiti in pomešati z *é* = *ie*.)

[1] Na Goriškem je nekod nenaglašen ą zlasti na koncu besed nadomeščen z *u*, ki se kaker pravi *u* spreminja v polglasnik *ù*, ə in potem nekod odpada: dê'lajo: dê'lajù, dê'lajə, dê'laji; ma'šo: ma'šù, ma'šə, ma''š (z jako zategnjenim *a*); tudi rùka, rəka' se sliši za ro'ka.

malen); pod nazaj premaknjenim povdarkom *.o'*: ro'ka, poro'čìt, mo'škì, mo'žìt, so'dba, na vo'glù (Ecke) itd.[1]

Pervotno-slovenska nedoločna samoglasnika ь in ъ odpadata na koncu besed[2] in v sredi pred zlogi s polnim samoglasnikom; sicer se pri nas enačita v *à*, kar se pod dolgim naglasom spreminja v *a*; za stslov. Bogъ, dьne, kosьcь, kosьca, bъrъ, dьnь, dьnьsь, mъhъ, pьsъ, pьsьjь imamo mi: Bô'g, dné', ko'sàc, ko'sca, ba'r, da'n, dànà's, ma'h, pà's (nom. sg.), pa's (g. pl.), pa'sjì.[3] — V neketerih besedah se govori namestu *à* kratek *a* po vplivu primerov, kjer je *a* nastal vsled dolgega naglasa: da'n, dani'ca, dani' se, ča'st, časti', časti'm, ma'h,

[1] Za pervotni ą ima poljščina ą ali ę (s terdim soglasnikom spred): mąž, g. sg. męža, ręka, g. pl. rąk; bolgarščina ima nekak à: màž, ràka; ruščina, češčina, hervaščina *u*: muž, ruka. (Ta *u* se v češčini spreminja, kaker pervotni *u*: dělají, moukou [z mó'ko] itd.) Izposojenke: tuga, tužen, muka, mučenec, mučenik bi se morale pri nas spremeniti v: tó'ga, tó'žàn, mó'ka, mó'čenàc, mó'čenik.

[2] Ako ni nemogoče, kaker v tъ; vender stoji v friz. spom.: po t den.

[3] Izgubljata se ь in ъ v vseh slov. jezikih blizu enako; vender je pustil v ruščini in poljščini (deloma tudi v češčini) izpadli ь za sabo sled j', to je omehčan soglasnik. Kjer se nista zgubila, imata v ruščini, kaker že v poznejši stari slovenščini, ь in ъ različna namestnika, ь namreč *e* (t. j. v ruščini *j'e*), ъ pa *o*, dьnь: dj'enj', mъhъ: moh, v poljščini je ь: *j'e*, ъ: *e*; dzien', mech; v češčini se ь kaker ъ nameščata z *e*: den, mech; ravno tako v herv. oba enako z *a*: dan, mah; v bolgarščini z à, vender ь semtertja z *e*, na zapadu ъ z *o*. Pri nas se pod nazaj pomaknjenim naglasom à spreminja v .o': do'nàs (iz dànà's), po'pàr (iz pàpà'r *piper*); v severnih narečjih imamo *e* nam. *a*: dén, méša, čést (kor.); na Goriškem je celo tudi v dolgih zlogih nekak nedoločni glasnik ohranjen: tä dän.

zama'šàk, zamaši'm.[1] — Včasi je imel odpadli nedoločni samoglasnik pred sebo dva soglasnika, ki se potem nista mogla v enem zlogu skupaj izgovarjati; v tem primeru je stopil med nja nov nedoločni samoglasnik, ki se je nadalje spremenil kaker stari: ognь, dvьri, vihrъ, dьskъ, trêskъ, po naše: o'gànj', da'ˎvrì, viha'r,[2] dàsa'k, trèsa'k.

Pervotno-slovensko ьl, ъl;[3] lь, lъ[4] pred soglasniki daje[5] v naši slovenščini, kaker v serbščini in

---

[1] Po krivem se v naši pisavi prenaša *a* iz sedanjega časa v inf. in part. in iz določnih oblik v nedoločne: prav je prema'knem, pa: premàkni'tì, premàknì'ˎl, spota'knem, pa: spotàkni'tì, spotàknì'ˎl, la'hkì, pa: làga'k, ka'snì pa: kàsa'n, zaka'snì'ˎl, pa: zakàsni'tì, zakàsni'm, ta'nkì pa: tàna'k, tànçi'ca, v vsakdanji pisavi torej: premekniti, premeknil, spotekniti, spoteknil, zakesniti, tenak, tenčica itd. Češče·n je pa iz starišega čašče·n kaker je·st iz ja·st, ja·z.

[2] Viha'r ima po staro v gen. vihra', prim. Dalm.: Amos 1b: v tim zhaſſu tiga vihrá.

[3] Iz pervotno-indoevropskega *l'*: *vl'kos, gr. λύκος, iz Fλκος, lit. vilkas, pervotno-slovensko vьlkъ, dalje vъłkъ.

[4] Iz pervotnega li in lu; stslov. hrьbьtъ in hribьtъ, naše hàrbà·t, hri'b; stsl. blъha, naše bàˎlha· in boˎl'ha iz blusà (lit.). Prim. Flitsch, Ampletium, it. Plezzo: *Blьcь, Bˎl·c, Boˎl'c; Soˎlka'n, *Slьkanъ iz *Slicanum, Silicanum, Castrum silicis (tako se neki imenuje ta kraj v starih spominikih).

[5] V ruščini oł; le (t. j. lj'e ali lj'o), ło: vołk, dołg; slj'ezá, płotj': v poljščini eł, il, łu; łe ali ł, l (soglasno): wilk, dług, płeć, płci (enozložno); v češčini l', lu; l' (ali le): vlk, dlouhý; slza, plt' (zdaj plet'). V stari cerkveni slovenščini se pervotno lь, lъ ali ohrani ali v le, lo spremeni: slьza: sleza, plъtь: plotь; pervotno ьl, ъl se nadomešča z lь ali lъ; kar se je najberž izgovarjalo ko l' ali ł' (ali morebiti natančniše ko l'ь, l'ъ, prim. sedanje bolgarsko vlàk poleg vàlk). V herv.-serbski in naši slovenščini ni razločka mej pervotnim ьl, ъl in lь, lъ; oboje daje ł', kar

hervaščini, najprej samoglasni terdi ł'; pozneje se je pri nas vgnjezdil pred njim nedoločni samoglasnik à, ki se je naposled, blizu ob koncu 15. stoletja, zavoljo temnega glasu naslednjega ł spremenil v kratek *o*: d o ˛l'g, v o˛l'k, p o˛l't, s o˛l'z (g. plur.), kar se od 17. stoletja nadalje izgovarja: d o u'g, v o u'k, p o u't, s o u'z. V kratkih, nenaglašenih zlogih je ostal semtertja sam ł' (brez à spred), ali vsaj se à v tem primeru ni spremenil v *o*: j a'b˛l k ò, j a'b à˛l k ò.[1]

Pervoťno-slovensko ьr, ъr;[2] rь, rъ[3] pred soglasniki daje[4] v naši slovenščini in hervaščini najprej

se je v hervaščini in neketerih naših narečjih (vshodnih) neposredno v *u* spremenilo. V beneški slovenščini se je zgodilo to posredno; tam je t u s t, v u k iz t o u s t, v o u k (t o˛l's t, v o˛l'k), kaker p r u· iz p r o·˛v, p r a·˛v, d i e l u iz d i e l o˛v, d ê'l a˛l. Dokaz je s o n c e, kjer se je ł zgubil, preden se je bil o ł spremenil v o˛l = o u, sicer bi govorili na Beneškem s u'n c e. Podobno se je moral na Kranjskem v h à m à c ł zgubiti preden je dobil *o* pred ś e in' preden se je začel v ˛l' = *u* spreminjati, sicer bi se moralo, kjer se izgovarja j a'- b u k ò, izgovarjati tudi h u m à·c. V nekih krajih seveda se tudi *u* (= ˛l') spreminja v *ù* = *à*: B ù·c, p ù·h, s ù z a·, j a'- b ù`k ò; večinoma je pa naglašeni ł' vedno v o˛l' spremenjen in dolg tudi, kjer bi pričakovali kratek zlog: B o˛l'c, p o˛l'h. Le t o·˛v č in m o·˛v s t se sliši v Ribn. kratko, kjer je pa o˛v le podtaknjeno pervotnemu lè: t l è·č, m l è·s t.

[1] Dalmatin: jabulkami, jabulki, jabèlka; Kastelec, N. ch. 223: jabolk. J a'b à˛l k ò je »malum Abellicum«, j a'b l a n a, j a'b l a n »malus Abellana«.

[2] Iz pervotnega indoevr. *r'*; stind. m r't a, lit. mirtis, stsl. sъmrьtь.

[3] Iz pervotnega r i, r u: Χριστός, stsl. hrьstъ, krьstъ: ὀφρύς, lit. bruvis, stsl. brъvь, obrъvь.

[4] V ruščini -j'er, -or; -rj'e, -ro: s m j'e r t j', g o r l o, k r j'e s t, k r o v; v poljščini -j'e r, -a r; -r j'e (-r j'), -r e (-r): ś m i e r ć, g a r d ł o: c h r z e s t, c h r z t u (gen., en zlog), k r e w, k r w i (gen., en zlog); v češčini -r'; -r j'e (-r j'), -r e (-r): s m r t', h r d l o; k ř e s t, k ř t u (gen., en

samoglasni r′ in tudi pred njim se je pri nas pozneje vgnjezdil nedoločni samoglasnik à, ki je, kaker *o* pred ł, tudi v dolgih zlogih vedno kratek ostal, ker je r′ ohranil svojo samoglasno kolikost, tako da z à skupaj daje, ako ima naglas, dolg zlog: s m à r't, g à r'l ò, k à r's t (za staro: k r̥ s t, kaker p o̹l'h *za* p̹l̥ h).

V izposojenih, redko v pervotno domačih besedah se govori za nenaglašeno a r, e r, o r; a l, e l, o l; a n, e n, o n; a m, e m, o m: *r′*, *̹l′* (ali *lj′*), *n′*, *m′* ali: à r, à̹l, à l j', à n, à m: Màrtì·n, Bàrna'd, Fàrtũna't, Ȁ̹l-špé'ta, à̹lta'r, sà̹lda't, bànde'rò, bàndi'ma, pàndi'ràk, ànè`ga' (*τὸν δεῖνα*), šànt, gàmba'ž.[1]

II. Soglasniki.

Pervotno-slovenski *l* je pri nas navadni srednji *l* pred vsemi samoglasniki (razen ъ in ь, to je našem à) in pred *j*: š i'l ò, š i'l a, š i'l ù, ž i'l e, ž i'l ì, ž i'l o, ž i v a'l j o, s o l j ó' itd. Pred drugimi soglasniki, na koncu in pred *à* se je spremenil najprej v terdi ł in ta nadalje v ̹l = ̹v: ba'̹l, žìva'̹l, va'̹ltara, tka'̹làc, dê'̹làc, dê'̹làk, polà·g.[2] — Per-

zlog), k r e v, k r v a v ý. V stari slov. se pervotno rь, rъ, ali ohrani, ali v r e, r o spremeni: k r ь s t ъ: k r e s t ъ, k r ъ v ь: k r o v ь; pervotno ьr, ъr se nadomešča z rь ali rъ, kar je r′ ali natančniše r′ь, r′ъ, prim. sedanje bolg. g r à l o, s m r à t-n i k. V herv.-serbski in naši slovenščini ni razločka mej pervotnim ьr, ъr, in rь, rъ; oboje daje r′, kar se spreminja v àr′ in na dalje v neketerih narečjih, zlasti beneškem, kjer je vsaki à: a, in dobrepoljskem v ar′, drugod v er.

[1] Namestu D à l m a'c ì j a se govori D à r m a'c ì j a in D o l o m a'c ì·j a, za it. polpetta: p o l'ì`p é't a, za s à r c i'-r a t ì: s à l j'c i'r a t i.

[2] ̹là = ̹l′ = u: d ê'u c, d ê'u k, p o-u·g = p o u'k (t ù· p o u'k, Ribn. = pri sosedu), k o̹l à·c = k o u'c, s t o-̹l à·c = s t o u'c; prim. b ì r ì·č = b à r'č.

votno- in staro-slovenski *lj'* je tudi pri nas *lj'*: lj'u'b, ze·mlj'a.[1]

Pervotno-slovenski *r* ostaja tudi pri nas: mi'r, večé'r;[2] *rj'*[3] se na koncu nadomešča *z r*: gòspoda'r, pred samoglasniki *z rj*: gòspoda'rja, večé'rja, morjé'; *rj* stoji včasi tudi za starosl. *r*: žeravъ, po naše: žàrja·ˎv, od tod: žàrja'vìca; žeravь, žeravlь: žàrja·ˎv *grus, γέρανος*, ruho: ru'ha in àrju'ha.

Pervotno-slovenski *n* ostaja tudi pri nas; ravno tako *nj'*: ko·nj', nj'i'va, nj'e'ga. Goltni *n* pred *k* se rad spreminja v *nj'*: ma'nj'ka, nata'nj'kò.[4] Nemški *ng* se spreminja v *nj'*: *drängen*: drê'nj'atì; *ringen*: ri'nj'ati; sr. vis. nem. *hengen* (= nachlassen, ablassen, aufhören): hê'nj'atì, jê'nj'atì.[5]

Pervotno-slovenski *m, b* in *p* ostaja: mi', bo·b, po·st.

Pervotno-slovenski *v* ostaja pri nas *v* pred samoglasniki in *r*: vo'da, vra'g; pred drugimi soglasniki in na koncu se spreminja v *ˎv*: ˎvla'k, ˎvsa'kì, pra·ˎv, ˎv cé'rkàˎv. Stslov. *vъ* daje, ako se ъ ne izgubi: *u*: u'š, du'rì, zu'naj, udri'ḫatì, ugna'tì, užga'tì. Pred začetnim *u* se rad pojavlja *ˎv*: ˎvu'š, ˎvù·n, neˎvu'màn. Navadno se tudi stari predlog *u* spreminja v *ˎv*: ˎvmàkni'tì, ˎvma'knem; ohrani se ko *u*

[1] V narečjih jlj' ali jl, ali l: kra'jlj'a, kra'jla, kra'la, prekm.: krao.

[2] V izposojenih besedah z dvema *r* se eden nadomešča z ˎl ali pa izpada: ga'ˎltroža iz ga'rtroža, oma'ra iz lat. armarium.

[3] Češko ř, poljsko rz, hervaško sam r.

[4] V narečjih je nj': jnj', jn ali n: ko'jnj'a, ko'jna, ko·jn, ko·n.

[5] Dalm.: enjati, ejnjati; iz jenjati je, goriško γé'njati.

(*ˌvu*) le v takih primerih, kjer tudi iz *vъ* nastane *u* (*ˌvu*): u š l a˙.[1]

Tuji *f*[2] se spreminja rad v *b*, včasi tudi v ˌv: fi'rma: bi'rma; fa'rba: ba'rva; ba'ˌltara: va'ˌltara; bi'nkùštì: vi'nkùštì; foˌl'gati: ˌvbó'gatì (iz boˌl'gatì). Iz *p* je *f* v fra'ča, škrofi'tì; sicer imamo ta glas le v onomatopoetičnih besedah: fàrča'tì, fàrfra'tì itd.

Pervotno-slovenski *d, t, s, z, c, š, ž, č*[3] ostajajo.

Pervotno-slovenska *dj'* in *tj'* sta se ohranila v hervaščini in serbščini;[4] pri nas je *dj'* povsod spre-

---

[1] Namreč ako je za naslednjim soglasnikom izpadel nedoločni glasnik. V tem primeru ima štaj. narečje o d e -, r a z e -, herv. o d a -, r a z a - (iz o d à -, r a z à -) nam. samega o d -, r a z -: o d e g n a t i, o d a g n a t i iz o d à g n a t i in to iz: *o t ъ g ъ n a t i.

[2] Glasu *f* pervotni indoevropski in perv. slovenski jezik ni poznal.

[3] Pervotno-slovenski *d* je ali pervotni *d*, gr. δ ali *dh*, gr. ϑ: ϑυγάτηρ: pervotno-slov. dъći, ϑυμός, lat. fumus: perv.-sl. d y m ъ; perv.-sl. *s* in *z* sta ali pervotna *s* in *z*: sedere: s ê d ê t i, μισϑός, zend: m i z d h a: stsl. m ь z d a, ali pervotna kj' in gj' ali ghj', lit. *š* in *ž*: καρδία: s r ъ d ь c e, lit. š i r d i s; χειμών, zend: zima, stsl. z i m a, lit. ž ë m a; pervotno slov. *c*, novejši *z* (iz *dz*) in *s* je iz *k, g, h*, pred pervotnim *-ai, -oi* (tudi *-vai, -voi*) in po B o d u e n u za i, ъ, ьn: c ê l ъ, c v ê t ъ, l i c e (g. l i č e s e iz *l i k o s, l i k e s e s); d z ê l o, d z v ê z d a, s t ь d z a; d u s ê, d u s i: naše c ê'ˌl, c v ê't, l i'c e, z è l ò˙, z v ê'z d a, s t à z a˙ (koroško s t à z d a˙); perv.-slov. *š* je iz *h*, *ž* iz *g*, *č* iz *k* pred *j*, ь, i, e, ę in pervotnim ê; tudi iz *sj, zj, cj* nastaja *š, ž, č*. V izposojenih besedah je *ž* iz mehkega, *š* iz terdega it. ali nem. *s*: *missa*: m ь š a: m a'š a, *Sattelhacke*: ž a't l a k a.

[4] Pervotno-slov. *dj'* (iz pervotnega *dj* ali *dhj*) daje v stslov. in bolgarščini *žd*, v ruščini *ž*, v poljščini *dz*, v češčini *z*, m e d h j a, m e ž d a, m e ž a, m e d z a, m e z e; *tj'* (iz perv. *tj* ali *kt*) daje v stsl. in blg. *št*, v ruščini *č*, v poljščini in češčini *c*, s v a i t j a, s v ê š t a, s v ê č a, s w i e c a, s v i c e; n a k t i s, n o š t, n o č, n o c; pri nas v goriškem narečju sem-

menjen v *j*; *tj'* je ohranjen na Krasu in v beneški slovenščini, v vseh ostalih narečjih in v knjižni slovenščini je spremenjen v *č*: medj'a: me'ja; svêtj'a: (svê'ća): svê'ča. Pervotni *zdj'* in *zgj'* daje[1] pri nas: *ž, žj, žg*: dà·ž, dàžja·; drò'ž, droži', drožjé'; mòžga'nì. Pervotni *stj'* in *skj'*, ravno tako *sk* pred jasnimi samoglasniki, daje[2] pri nás *šč*: i'ščem; kàr'ščen; ščé·dètì, ščé'dìm (tako bi bilo prav: ne pa: štediti).

Pervotno-slovenski *j* pri nas navadno ostane: ja'rì, je'čmen; včasi izpade ali odpade: e·dàn,[3] pa's (iz pojas); včasi se pristavi: ja·z, ja'blan, ja'gnj'e; ji'lò.[4]

Pervotno-slovenski *g, k, h* ostajajo: gô'd, kó't, hu'd.[5]

§ 11. O slabljenju, preglaševanju in raztezanju samoglasnikov v korenih.

Kratka pervotna *e* in *o* oslabevata v ь in ъ, kar daje po naše *à*, ki se more tudi popolnoma zgubiti, prim. stsl. večerъ in vьčera, naše: večé'r in ‹včé'-

tertja *k*: hki (za hći), pekina (za pećina); v friz. spom. pomeni *k* najberž kj', to je blizu to, kar v herv. ć: imoki = imoći.

[1] V stsl., blg., serb. *žd*: dъždь, moždani, v polj. *ždž*: deždž.

[2] V stsl., bolg., serb. *št*, v čakavščini *šć*, v ruščini *šč*: štędêti, r. ščadj'itj'.

[3] V friz. spom. eže, akože iz ježe, jakože.

[4] V nekih narečjih se *j* semtertja vterjuje v *g*, ali (za *c, č, s, š*) v *k*: gilò (Vip.), vucké, vlaské (ogr.-slov.); nasproti se tuji *g* pred *e* spreminja v *j*: Jé'drùt iz Gertrud, jé'rbas iz Gertfass.

[5] Perv.-slov. *g* je iz perv. *g* in *gh* (gr. χ): perv.-slov. *h* iz pervotno-indoevr. *s*: lit. sausas, stsl. s'uhъ; v izposojenih besedah to seveda ne velja.

raj; hotêti in hъtêti, naše: hotê'ti, hô't[1] in htê'tì, zahtê'vati; *sopiťi in sъpati, naše: sopi'ti[2] in spa'tì; porją in prъtъ, naše: pó'rjem in pàr't.

V nekoliko primerih imamo pri nas oslabel samoglasnik, kjer ima stara slovenščina še polnega, v drugih velja nasprotno, prim. stsl. stoborъ in naše stàbà'r, stsl. kotorъjь in naše kàté'rì,[3] nasproti: stsl. lьvъ,[4] naše le'̨v, stsl. mъčь,[5] naše me'č, g. me'ča,[6] stsl. rьci, naše reci', stsl. rъpъtъ, naše ropo't.[7]

Samoglasnika *e* in *o* sta vštrična glasova in more stati v tem istem korenu zdaj ta zdaj oni, kar imenujemo preglas: te'čì, té'ką̀l, tó'čim, to'čį̀l, oto'k (*insel*), otô'k (*geschwulst*); re'čì, ré'ką̀l, pre'rok, ot-ro'k (*in-fans*); le'mež, ló'mìm; okle[p]ni'ti, oklop.[8] Pri tem je lehko tudi *e* z ь, *o* z ъ nado-

---

[1] Dalm., Register zhes vſo Biblio: Delila Samſonova hut ali luba.

[2] Trub., Postilla I. 30: Taku ſe letu Diteze ſyble inu vsopy.

[3] Stari kajkavski Hervatje, kaker Vramec, Petretič, pišejo: koteri; kranjski stari pisatelji imajo *o* le še v sestavah nekoteri, vſakoteri. Prim. rusko: kotoryj, p. ktory, č. který.

[4] Hrv. lav se vjema sè stsl. lьvъ; pri nas je morda ohranjen pervotni *e*. Trubarjeva pisava te besede kaže, kaker bi se bilo v 16. stol. še izgovarjala là'̨v, làva'.

[5] Iz gotskega meki; tudi tu je pri nas morda stari *e* ohranjen, hrv. mȁ'č.

[6] Primeri še naše re'dką̀v in stsl. rъdьky (poleg redьky) iz nem. *rettich*, in to iz lat. *radice*.

[7] Primeri tudi hrv. topot, topotati, stsl. tъpъtъ, tъpъtati, naše tàpta'tì; »Ta celi Catehismus«, Krelj Ps. 2. Hzhemu Ajdje tapazhejo (= tàpta'jo).

[8] Dalm., Sal. modr. 5; On bo Pravizo oblejkel k'oklopu; 1. Tess. 5: oblizheni s' Oklopom te vere.

meščen, prim. stsl. šьd-,[1] naše šà'ˌl, šla', poša'st in hodi'tì; že'nem in gna'tì (iz gъnati), goni'tì.

Ker se *er*, *or*, *el*, *ol* pred soglasniki spreminja v *rê*, *ra*, *lê*, *la*, se v takih primerih na videz *ê* preglaša v *a*: strê'žem, stra'žim; ˌvlê'čem, ˌvla'čim; plê'zam, pla'zim, oslabelo stsl. plъzêti, naše poˌlzí'. — Pa tudi pervotno dolgi ê se preglaša v dolgi *o* t. j. *a*: lê'zem, la'zim, prê'laz, g. prela'za.[2]

Stari nosni ę (iz *en*, *em*, ali ьn, ьm) se preglaša v ą (iz *on*, *om*): zmé'dem (iz zmé'tem), zmó'ta; zalé'knitì,[3] ló'k, sló'ka nj'i'va,[4] sló'kasta kra'va; sàpé'tì, pó'ta (fem., *fessel*).[5]

Tudi pred *j* in *v* ali *ˌv* se preglaša *e* v *o*, pred *v* celo vedno.[6] Nadalje se spreminja pred soglasniki *oˌv* (pervotni kaker iz *eˌv* nastali) v *u*: plo'vem, plu'tì;[7] slo'vem, slu'tì; kova'tì, ku'jem; *ej* v *i*, *oj* v *ê*: vi'tì (iz *vejti, veiti(?), vê'nàc.[8]

Pred samoglasniki (po odpadu naslednjega ь ali ъ tudi na koncu besed in zlogov) ostaja *oj* in *ov* ali *oˌv*: po'voj, po'kroˌv; tako tudi *on*: spô'na;[9] *en*,

[1] Iz *šed, *hed.

[2] Plot, kjer se črez hodi.

[3] Gorjup, Cirkovnu leitu, Labaci 1770, rabi za vpogniti: vleknati t. j. vléknoti, ˌvlé'kniti: vleknati k vsmiljenju.

[4] Lastno ime njiv, ki so v sredi nekoliko nižje ko na konceh.

[5] Dalm., Mark. 5a: on je zheſtu bil s' potami inu s'ketinami svesan, inu je ketine raſtergal inu te pote ſtèrl.

[6] Prim. novъ iz *nevos, νέϜος, slovo iz *kj'levos, κλέϜος.

[7] Dalm. Sal. mod. 5a: plove; Predg. zh. Dan.: popluli.

[8] Lit.: vainikas, pervotno voinikos.

[9] Ta celi Catehismus, Krelj Ps. 2: Raſtergajmo my ſpunę nyh. V Ribn. sàpônj'a, terta s ketero se konjem na paši sepno prednje noge; izgovarja se prav za prav sapu'jna.

em: zape'nàc (*haftel*), ˛vze'mì; *or*: mori'tì; *er*: be're, oslabelo ьr: bьrati, bra'ti; *ol*: stolъ, naše: sto˙˛l, *el*: stê'lj'a, oslabelo ьl: stьlati, naše: stla'ti. — Za *-en*, *-em* imamo pred samoglasniki navadniše ьn, ьm, po naše: [à`]n, [à`]m: zap[à`]ne˙m, ož[à`]me˙m, ˛vza'mem (z *a* iz *à*): za *ej* imamo v tem primeru ьj (iz česer nastane pri nas vedno, v stslov. tudi lehko: *ij*): vьją, naše: vi'jem; pred soglasniki se *i* dalje krajša v ь, naše *à*, cvьtą (cvisti, cvêtъ), po naše: cvàte˙m (cvàsti˙, cvê't).

Za *e˛v* si moramo misliti oslabelo obliko ь˛v, ki se je pa spremenila v ъ˛v (kaker *ev* v *ov*); to daje pred soglasniki v stslov. *y*, dalje okrajšano ъ, v naši slovenščini *i*, okrajšano *à* ali *à`*, prim. stsl. rъvati, ryti, rovъ, naše: àrva'tì, ri'ti, ro˙˛v; stsl. krъvь, krъvi, naše: kri', kàrvi';[1] stsl. suti (iz *se˛vpti, seupti), sъpą, naše: su'ti, spe˙m (zdaj navadno: su'jem), za'sàp, za'spa (*agger*); stsl. sъhnąti, sъhną, suhъ, naše: sàhni'ti, sa'hnem, su'h, stsl. isъhlъ (exsiccatus), naše: izsàhà˙˛l, -hla˙.[2]

Razteza se *o* v *a*: stoji'm, ˛vsta'nem; st[v]ori'm, stva'r; plo'vem, pla'vam; slo'vem, sla'va; [i]zga'ga (*sodbrennen*, koren, *gǫg, preglašen iz *geg, žeg, žьg); — *e* v *ê*: re'čem, rê'č; te'čem, tê˙kam; oža'ga (*töpferoffen*, *a* iz *ê* zavoljo *ž*); — *à* v *i* (t. j. v stsl. ь v *i*, ъ v *y*): nastla'tì (iz nastàla'tì stsl. nastьlati), nasti'lati, zdaj navadno: nastilj'atì, pa: na'stì˛l, g. nasti'la (*streu*); ko˛l'nem (stsl. klьną), prekli'natì, zdaj navadno: prekli'nj'atì; posàhni'tì, posa'hnem (stsl. po-

---

[1] Prim. κρέας.

[2] Dalm. Jer. 14a: ker ſe je Semla resſàhla; Ez. 97b: naſhe koſty ſo ſe iſſahle.

sъhną), posi'hatì,[1] zva'tì (iz: zàva'tì, stsl. zъvati), pozi'vatì, pozì'ˌv, g. pozi'va.[2] Tako so raztegnjeni zlasti korenski samoglasniki ponavljavnih glagolov. Kjer je koren pervotnega glagola zdaj s polnim, zdaj z oslabelim samoglasnikom v rabi, se raztegne v ponavljavnim poslednji: be'rem, b[à']-ra'tì, pobi'ratì (ne: pobê'ratì); zo'vem, z[à']-va'tì, pozi'vatì (ne: poza'vati). Le pred *m* stoji navadno *é*, pred *nj'* navadno *ê* nam. *i*: za'j[à']mem, zajé'matì; ˌvna'mem, ˌvné'matì; za'č[à']nem, začê'nj'atì, nap[à']ne·m, napê'nj'atì.[3]

§ 12. O mejsebojnem vplivu samoglasnikov v sosednih zlogih in spajanju neposredno vkupaj stoječih.

V nekih redkih primerih se ravna samoglasnik nepovdarjenega zloga po samoglasniku naslednjega povdarjenega ali tudi poslednjega nepovdarjenega: dana'šnj'ì, tada'nj'ì (iz dànà·s, tàda·j). Skoraj sploh se govori: kokô', tokô' (nam. kakô', takô'), ko·kà·r (iz ko·ko·r, za ka·ko·r, ka·kà·r).[4]

---

[1] Dalm. Jes. 16: te Vodé v' Nimrini poſihajo.

[2] Naše izposojenke: ˌvpli'vatì; ˌvplì'ˌv, ˌvpli'va; ˌvpli'vàn se opirajo na šibko obliko plъv- (za: plov-), ki pa menda že v stsl. ni bila več v rabi.

[3] Rusko zanj'imátj' nam. zaimatj' je to, kar naše zajé'matì. Namestu zanimiv bi se po naše prav reklo: zajé'mavàn. Zraven imati ima jemati že stara cerkvena slovenščina; pervotni *i* se vender semtertja še sliši, n. pr. obimati, v otroškem govorjenju: obi'mčkatì.

[4] Razen teh imata Trubar in Dalmatin še neketere posamezne primere; Trubar piše navadno momu ali mumu (za: mìmò·), oba sorota (za: sìrô'ta). Tako je razlagati morebiti tudi šo·tor, šoto·ra za: šato·r, šato'ra, pe-

Ako stojita dva samoglasnika neposredno skupaj, bodi si da *že* pervotno ni bilo soglasnika vmes, ali da je pozneje izpadel, se v mnogih primerih spajata v enega, ki je seveda pervotno dolg. *Že* v stari slovenščini je nastalo iz ne esmь (*j* pervotno ni bilo vmes): nêsmь, po naše nê'sàm, nê·sì, nê' itd.[1] Tudi nê- v nêkъto, nêčьto itd., naše nêkàdô', nê'-kaj, je *že* v pervotni slovenščini skerčeno iz ne vê·[stъ sę]. Pri nas je nastalo nadalje iz ne hoćo: nó'čàm, iz ne imam: nê'mam,[2] iz stojati: sta'-tì, iz pojas: pa's, iz gospoja: gòspa', iz gospoje: gòspé', iz gospoji: gòspê', iz gospojo in gospojejo: gòspó', iz gospojь (gen. pl.): gòspê', iz moja, moje, mojo, mojejo: má, mé, mó, iz mojega, mojemu, mojem, mojej, mojimi; mêga, mêmù, mêm, mêj, mêmì ali mímì,[3] iz Dobrojepolj'e: Dobrê'polj'e, iz zlojega

---

retni'ca ali repetni'ca za: perotni'ca. Bolj razširjena je ta prikazen (»samoglasniško soglasje« ali »vokaljska harmonija«) v neketerih narečjih, zlasti rezijanskem: pripilíca, patalèn za: prepeli'ca, petelì·n, krívaha, jímana za: krívèga, i'mena = imé'na in koroškem: tomu vezhnomu, nabeshzhomu, htomi drujomi »Duhouna branua« za: tèmù večnèmù, nebeškèmù, h temù drugèmù. — Kaj bi bil vzrok, da se govori damô'ₗv v Ljubljani celo da'm za: domô'ₗv, v Ribn. tudi dama' za: doma', klabu'k za: klobu'k, mati'ka za: moti'ka, bra'tava za: bratova in nasproti bradovi'ca, rokovi'ca, moli'na za: bradavi'ca, rokavi'ca, mali'na, ne vemo.

[1] Današnje knjižno nisem, nisi, ni je menda gorenjska dialektična oblika; prikazuje se že v 16. stol. »Ta celi Catehismus« 1595, str. 136: kir ga niſo ſluſhali.

[2] O »nimam« velja blizu to kar o »nisem«.

[3] Ljublj. rokop. »s meymi hudeymi deyli«. Fris. III. »tuima« = tvíma.

(za staro zlajego): zlêga.[1] — Ako tak ê dolžino zgubi, se spremeni, kaker stari ê, v: è:[2] vèvô'da[3] iz vojevoda, lê'pèga, lê'pèmù, lê'pèm, lê'pèj iz: lêpojega, lêpojemu, lêpojem, lêpojej (in to iz pervotnega: lêpa jego, lêpu jemu, lêpê jemь, lêpê jej).

§ 13. O vplivu samoglasnikov na soglasnike in nasproti soglasnikov na samoglasnike.

Goltniki *k*, *g*, *h* so se spremenili pred ь, *i*, *e*, *ê* (to je pervotno dolgim *e*) *že* v pervotni slovenščini v *č*, *[d]ž*, *š*, pred ê in *i*, ki je iz *oi*, *ai*, ali morebiti *že* pred tema, kaker celo pred *voi*, *vai*, v nekih primerih tudi za ь, i, ę[4] pa v sikavce: *c*, *[d]z*, *s*. Tako nastali

[1] V ogerski in herv. slovenščini pa zmaguje pervi samoglasnik, mojega se kerči v moga, zlojega v: zloga. Poslednje pozna celo štajerska slovenščina; »Duh. bramba« str. 39, 92, 171: od vſega sloga.

[2] Samo na sebi se kerči *oje* v *ê*, okrajšano v *è*, na koncu imenovavnika srednjega in rodivnika ženskega spola pa v *é*, kratko *e*, po vplivu sicer navadne končnice: gospé, kaker žené', Do̧lgé izgov. Do̧vjé' *Lengenfeld* kaker ojê', sàrcé' itd. Sicer v imen. srednjega spola le na Koroškem premaguje *e*, drugod *o*: lê'pò, kor. -e.

[3] Pri Trub. in Dalm. jako pogosto: viuda, vivuda, vyuda.

[4] Boduen de Kurtené uči v odtisku iz »Učenyh zapisok Imp. Jurjevskago Universiteta« 1893 g. No. 2: »Dva voprosa iz učenija o »smjagčenii« ili palatalizacii v slovjanskyh jazykah« str. 15, da so se za ь, i, ę in rj" goltniki *k*, *g*, *h*, ako je imel naslednji samoglasnik povdarek, spremenili v *c*, *[d]z*, *s*. Po tem nauku bi bilo berž jasno, zakaj se pravi po stsl. oko: očese, pa ličese: lice. V rodivniku je *k* stal pervotno v obeh primerih pred *e* ter se je moral torej spremeniti v *č*; v imenovavniku pri besedi oko ni bilo vzroka, da bi se bil *k* spreminjal; pri drugi besedi je bil vzrok spremembe i; zavoljo

šumevci in sikavci so se ohranili v naši slovenščini v korenih in v deblih v spregi, nekoliko tudi pred končnicami v sklanji do današnjega dne, dasiravno je glasoslovni zakon, ki jih je rodil, že davno zgubil svojo veljavo.

Že v 10. stoletju se je pri nas *y* spreminjal v *i* in ta *i* ni imel več moči *k*, *g*, *h* pred sebo spremeniti v *č*, *ž*, *š*; za stari množtveni toživnik grêšьniky se je začelo govoriti grêšniki. Ko je bilo to mogoče, pa je moralo biti mogoče tudi grêšnike in več ni bilo vzroka, da bi se bilo še nadalje govorilo v istem padežu za nebnimi soglasniki *e*, za drugimi pa *i*: može pa grêšniki, duše pa roki; nastopil je torej *e* tudi za goltniki: grêšnike,[1] roke. Nadalje se je moglo govoriti poleg tkati: tke, poleg žgati: žge, poleg globo˙k: globokê'jšì, poleg šìba'k: šìbkê'jšì itd. Naposled ni bilo več vzroka, da bi bil moral pred tistima *ê* in *i*, ki sta iz *oi*, *ai*, namestu *k* stati *c*, namestu *g* in *h*: *z* in *s*; zato se je začelo govoriti v množtvenem imenovavniku: grešniki, vragi, varíhi, v edinstvenem mestniku: blagê' ali bla'gè, grê'hè, grê'šnìkè, v dvojstvenem imen. ali tož.: okê', rokê', nogê', ali ro'kè, no'gè itd.[2]

---

njega je *k* prešel v *c* in ta je potem *o* spremenil v *e*. Tako bi se dalo razlagati tudi stslov. otьcь nasproti klicavniku otьče, rusko vosklj'icátj' nasproti klj'íkatj', podvj'izátj'sj'a nasproti dvj'ígatj'. Ali kako bo pa *z* rus. knj'azj' nasproti knj'agj'ínj'a (stsl. knęgynj'i), kako s hrv. pu˙cati, in našim pócatì (na Krasu) poleg pó'katì? In mnogo imen na -ikъ povdarja zadnji zlog, tako tudi rus. ženíh, -á; zakaj je tu ostal *k*, *h*? Nasproti je mnogo besed na -ьcь, ki ne povdarjajo poslednjega zloga in ga menda že pervotno niso.

[1] To obliko imamo že v 3. fris. spom.

[2] Dalm. Ef. a: v' Nebeſkim blagej. — V dvoj. ima večkrat: dvej gubej, enkrat (Ezek. 4, 6): dvej Glavej;

Sploh se je ohranil *c* v: otro'ci in vo‚lcjé';[1] v neketerih narečjih se govori tudi še: ro'cè, no'zè, potó'cè, pra'zè, trêbu'sè.[2]

Še le v naši slovenščini so se spremenili *k*, *g*, *h* v *c*, *z*, *s* pred *ê*, *è* (ki je iz *oje*) v sestavljeni sklanji: vé'lìcèga, vé'lìcèmù, vé'lìcèm, vélìcèj, dra'zèga, dra'zèmù, dra'zèm, dra'zèj, su'sèga, su'sèmù, su'sèm, su'sèj.[3] Od tod je pozneje prešel *c* ob enem *z è* tudi v zaimsko sklanjo: ta'cèga, ta'cèmù, ta'cèm, ta'cèj za takoga, takomu itd. Po vplivu edinstvenega imenovavnika vé'lìki, dra'gi, su'hi se je začelo vender *že* zgodaj govoriti vé'likèga,[4] dra'gèga, su'hèga itd., kaker se zdaj navadno piše; zlasti so goltniki zmagali pred

---

Mat. 18, 9 in Mark. 9, 47: dvej okej, Jer. klag. 1c; obadvej okei. Truber in Küzmič imata poleg okê tudi rokê, nogê, Mat. 18, 8, Mark. 9, 43, 45; Dalm. roki, nogi.

[1] Iz v‚l'cjé, je nastalo v prekmurščini vucké, in tako (na -cke) se končuje mnošt. im. moških besed s *k* pred končnico pri Küzmiču skoraj vedno, na -ci le: otroci; Terplan ima sicer tudi -cke, vendar večkrat samo -ci.

[2] Na Gorenjskem, Koroškem, Beneškem.

[3] Ker je kerčenje pri svojivnih zaimkih in v sestavljeni sklanji v fris. spom. *že* sploh v rabi, smemo sklepati, da se je bilo *že* precej prej začelo, in gotovo ni neverjetno, da je v tistem času še veljal zakon, da se imajo goltniki pred ê (iz *oi*, torej tudi pred ê iz *oje*, *oe*) v sikavce spreminjati. Kedor bi terdil, da so sikavci prišli v sestavljeno sklanjo iz mnoštvenega imenovavnika, bi moral dokazati, zakaj se niso sprejeli v edinstveni moški imenovavnik. Zaimska oblika ta'cega za takogo itd. bi bila sicer lehko nastala tudi po pervotnem tacêmь, tacêma, tacêhъ, tacêmi, ali fris. spom. dokazujejo, da je -ega v sestavljeni sklanji stariše ko v zaimski; zatorej tudi nikaker ni verjetno, da bi bilo nastalo vélicega po tacega itd.

[4] Dalm. piše *že* velikiga, ſuhiga, vender: nasiga, vbosiga.

končnicami, ki nimajo soglasnika, kaker v moškem množtv. im. vé'lìkì, dra'gì, su'hì in ženskem ed. daj. vé'lìkèj, dra'gèj, su'hèj, ki se v izreki ne loči od vé'lìkì, dra'gì, su'hì.

Za *j*, *rj'*, *lj'*, *nj'*, *tj'*, *dj'*, *č*, *ž*, *š*, *c*, *[d]z* so se spreminjali v pervotni slovenščini glasovi ъ v ь, *y* v *i*, *o* v *e*, *y* (prav za prav prv. *on*) v ę, *ê* (stari dolgi *ē*) v *a*, ê (iz *ai* ali *oi*) v *i*. V naši slovenščini imamo gledati tukaj le na *e* za *o* in *a* ali *i* za *ê*, ker nimamo več razločka mej ъ in ь, mej *y* (iz *u*) in *i*, *y* (iz *on*) je pa z *e* nadomeščen.

Do današnjega dne je ohranjen blizu sploh za pervotni *o*: *e* v ed. imenovavniku in toživniku srednjega spola: ojé', morjé', polj'é', spa'nj'e, ple'če, li'ce, na'še, vé'če itd. V 16. stol. se je govoril *e* navadno tudi še v končnicah -em, -ema, -e̦v, -evati itd.: zato velja to v knjižni slovenščini tudi dandanašnji: kra'jem, kra'lj'ema, li'cem, beri'če̦v, spričeva'ti, oznanj'eva'ti itd. Ali glasoslovni zakon, da se mora *o* za *j* itd. v *e* spremeniti, že v 16. stoletju ni imel več moči, saj je bil zlog *jo* za stari *ją* tako pogostoma v rabi; zato nahajamo v omenjenih končnicah že v 16. stoletju tudi *o*: li'com, beričom, oznanjovati, pričovati.

Stari *a* iz *ê* se nam je ohranil v deblu nedoločnika pri glag. 3. verste: dàrža'tì, mo̦lča'tì, sli'šatì, sta'tì (iz stoja'tì) in v neketerih korenih, kaker ža'ba, ža'̦l, ža'r, ja'slì (iz *gêba, gêl-, gêr-, êdtl-). Koren poslednje besede se je rabil navadno brez *j* spred: êd, prim. sn-êstì. Nesestavljenemu glagolu se je pristavil *j* pri nas (in tudi v več drugih slov. jezikih) še le potem, ko glasoslovni zakon, da se *ê* za *j* nadomesti z *a*, že ni več imel veljave, zato: jê'stì za stsl. jasti. V novejšem času so mogli na-

stati tudi glagoli na -êtì s topljenim soglasnikom pred *ê*: glùšê'tì, pàršê'tì.

Zameno pervotnega dvoglasnega *ê* z *i* imamo ohranjeno za topljenimi soglasniki v: nj'i'm, nj'i'mì nasproti onê'm, tê'mì; drugod se je ta *i* vnovič z *ê* nadomestil. Očitno se vidi pri nas to le v dolgo naglašenih zlogih: bojê'h, konj'ê'h, loncê'h, možê'h, sàrcê'h.[1] Trubar pozna edinstveni dajavnik dùšê';[2] v ed. mestniku imajo v 16. stol. srednjega spola besede, ki so bile v imenovavniku na končnici povdarjene, *ê*, ne le mesô: mesê', zlatô': zlatê', temuč tudi morjé': morjê', polj'é: polj'ê', pìtjé': pìtjê', tàrstjé': tàrstjê', orožjé': orožjê', veselj'é': veselj'ê',[3] zelenj'é': zelenj'ê', zvonj'enj'é': zvonj'enj'ê'; ravno tako v prekmurski slovenščini oznanenj'é: oznanenj'ê', stanenj'é: stanenj'ê.[4] V nenaglašenih kratkih zlogih pišemo *i*, kaker *že* v 16. stol. in tudi v prekmurščini; ali beneška slovenščina in stara herv. kajkavščina kažete, da je ta *i* prav za prav è, ker ga omenjeni narečji nadomeščate z *e*, kaker vsaki drugi è: ben. par kralj'e, hrv. na zemlj'é itd.

Moč, ki so jo imeli v pervotni slovenščini jasni samoglasniki na goltne soglasnike in nasproti nebni soglasniki na neke samoglasnike, se je potemtakem v naši slovenščini že davno zgubila. Ali v novejšem

---

[1] Iz Trubarja, Dalm. in Kastelca.

[2] Trub. Psalt. 69, str. 124a: kmui dushei.

[3] Iz Trub. in Dalm.

[4] Küzmič, 1. Pet. 1, 13. 4, 13. 3, 21. — *ê* se rabi celo, kjer bi ne imel pravice, Terplan, psalt.: k povcsenyê, Trub. post. 1, 58: ſerzei [dat.], ſkerbei [loc.], Kastelez, Neb. z. 16: rizhei [loc.].

času se je začela kazati v novič z nekoliko drugo namero in drugačnimi nasledki.[1]

Za *j* in drugimi topljenimi soglasniki se je že v 15. stoletju začel kratki *a* spreminjati v *e*; prim. je za in poleg ja (= jaz) v ljublj. rokopisu.[2] V 16. stol. se nahaja ta sprememba precej pogosto,[3] ne le tje za tja, jest za jast (jaz), češčen za čaščen, temuč tudi: dušem, hudiče, obhajel, Raščičer itd. za: dušam, hudiča, obhajal, Raščičar.[4]

Nasproti se dandanašnji v narečjih, zlasti gorenjskem, kratki *a* pred *j* stanovitno izgovarja ko *e*; kra˙j: kre˙j, zda˙j: zde˙j. V besedi jejce˙ za jajce˙ sta vplivala morebiti oba *j*.[5]

Še bolj je razširjena sprememba kratkega *a* v *o* pred ˛v[6] in ˛l; pra˛v: pro˙˛v, ˛vsta˙˛l: ˛vsto˙˛v itd. — Pol-

[1] Pred sedanjimi jasnimi samoglasniki se spreminjajo goltniki v neketerih narečjih, na Gorenjskem, Koroškem, Primorskem, *k* v *ć* ali *č*, *h* v *š*, *g* v *j*: ćé‘˛ldàr, žje˙, grê‘šì, ćü‘rìt. Vže Dalm. rabi nam. dol. pàrgi‘šče gor. parjiše (pisano prijſhe, 3. Reg. 17 a, Ezek. 13 b), Kastelec (Neb. zyl, 258) vushje (= vužge). V rezijanščini in semtertja v neketerih drugih narečjih se vsi soglasniki, kaker v ruščini, pred *i*, *e* (nekod celo pred ü) nekako topljeno izgovarjajo.

[2] Kratki *a* v ribn. dvoglasniku *ai* se za *j* itd. tudi v *e* spreminja, torej *ai* v *ei*: jei’d, jei‘zdət, gnei‘zdu (iz gnj’êzdò), kei’dən (iz tj’êdàn).

[3] Zlasti pri Trubarju.

[4] Glede končnice prim.: u‘ličar, Ma‘košar (iz Makoše v Ribn.), Vi˙dàrgar (iz Vi˙dàrge = Idrije), Učja‘r (iz Učje v Reziji).

[5] Obliko jejce˙ nahajamo že v 16. stol. Dalm. Tob. 11 b: »od eniga Iejza«. Na dalje se je spremenil *ej* kaker skrajšani ê v è = ì: jìce˙, g. jìca˙ se govori kaker na Kranjskem prav tako tudi na Beneškem; le v množtvu je koren povdarjen in *a* ohranjen: ja‘jca, ja‘jàc.

[6] Pred ˛*v* že v 16. stol.

glasnik se je v 16. stoletju tudi pred ˛l in ˛v spreminjal v *o*; ce'rkà˛v: cé'rko˛v, ledà˛vjé':[1] ledo˛vjé' itd. Terdi ˛l spreminja tudi naslednji nedoločni samoglasnik v *o*: loga'tì, loga'k, loga'k, lohka', loba'nj'a.

Tudi *r* vpliva na neketere samoglasnike pred sabo in za sabo. Pred *r* se spreminja *že* v 16. stol. *ê*, pozneje v narečjih tudi *i* v *é*, v kratkih zlogih *è* ali *ì* v *e*: vé'ra, mé'ra, zapé'ra, pasté'r, se'r (zapi'ra, pasti'r, sì'r).[2] Za *r* so se kratki *è*, *a*, *o* pogostoma spremenili v *e*: pre-, prepeli'ca, vrete'nò, (za prě- itd.), rez- za raz-, mre'z za mra'z, pre- za pro-: preklé'ti, preda'tì itd.

§ 14. Kako se spreminjajo soglasniki po mestu, kjer stoje, in kako vplivajo eden na druzega.

Velika množina našega ljudstva govori zveneče soglasnike *b*, *d*, *g*, *z*, *ž*, *zd* na koncu naglašenih besed ko *p*, *t*, *k*, *s*, *š*, *st*; bo'b, ra'd, Bô'g, vô'z, mó'ž, bra'zd ko: bo'p, ra't, Bô'k, vô's, mó'š, bra'st,[3] kar se zlasti očitno sliši pred *j* in samoglasniki: bo'p jê', ra't i'ma, Bô'k O'če. Nenaglašene besedice, predlogi namreč, pa obderžujejo na koncu svoje zve-

---

[1] Ledà˛vjé' (Küzmič: ledevjé) je iz lędvьje kaker da'˛vrì iz dvьri, u'sànj'e iz usnьje itd.

[2] V 16. stol. se je mej *é* in *í* pred *r* še razločevalo. Pozneje se ta razloček ni čutil več, zato piše n. pr. Pohlin: katira, vira itd. Za sedanji pravopis je odločilna pisava 16. stol.; torej: prešé'ràn (ne: preširen), pa zmi'rom (ne: zmeraj).

[3] V Cirknem in sosednjih krajih na Kranjskem se govore zveneči soglasniki tudi na koncu besed; drugod po Gorenjskem in Koroškem se nadomeščajo *b*, *d*, *g z f*, *s*, *h*: bo'f, me'dvès, Bô'h.

neče glasove: **o b**, **n a d**, **p o d**, **p r e d**, **i z**, **r a z** in celo neme spreminjajo v zveneče: *od*, *z* (iz *ot*, *s*).[1]

Ali pred nemimi soglasnìki se izgovarjajo zveneči nemo: o p t à r' g a t ì, o'p t l a, n a t p ì's, p o' t p l a t, p r e t k o s i' l o m, r a s t e' p s t ì, o t k i' d a t ì, s h o'd, s t à b ó'; nasproti pred zvenečimi nemi zveneče: g l a'z b a, s v a'd b a, g B ô'g ù, g d ê' l ù, v s a'g-d a'n, l ê'b g o l ó'b, v à'z z e' l e n.

Sikavci se pred šumevci spreminjajo v šumevce: š č a' s o m a, i š č í's t ì t ì, r a š č e p é' r i t ì, r a ž a l i' t ì (iz r a ž ž a l i' t ì;[2] ravno tako za njimi: č é'š k ì iz č é š š k ì, č é š s k ì, l a'š k ì iz l a'š š k ì, l a'š s k ì, m o' š k ì iz m o š š k ì, m o š s k ì, m o ž s k ì.[3]

Po vplivu naslednjega sikavca se je spremenil šumevec v sikavec v besedi n ò c ó' j iz n ô ć s ó.

Navadno se ravna sprednji soglasnik po naslednjem; vender tudi nasprotno ni nemogoče, prim. i z b a' in i s p a' iz stsl. i s t ъ b a. Tako je nastalo po vsi verjetnosti k o,[4] k a (k a j) iz č g o, č g a, pervotnoslov. *č ь g o (rod. od č ь t o).

Pervotni naslednji *j* se je že v pervotni slovenščini zravnaval sè sprednjimi soglasniki. Iz *tj*, *dj*, *stj*, *ztj*, *sj*, *zj*, *šj*, *žj*, *čj*, *pj*, *bj*, *vj*, *mj* je nastalo: *tj'* (ć), *dj'* (dź), *štj'* (šć), *ždj'* (ždź), *š*, *ž*, *č*, *plj'*, *blj'*, *vlj'*, *mlj'*.

---

[1] *Ot* in *s* je ohranjeno le v starih sestavah: o t i' d e m, s n i' d e m, s n a' m e m, s n ê' m, s v i' t à k.

[2] V narečjih in pri starih pisateljih vplivajo šumevci tudi na sikavce v začetku prejšnjega zloga: š l i' š a t ì, š l u' ž i t ì.

[3] V češčini in poljščini se spreminjajo šumevci po vplivu naslednjih sikavcev, zato: č e s k ý, n ě m e c k ý, m u s k ý (piše se vender: m u ž s k ý).

[4] K o za k a ali k a j je ohranjeno v nekih primerih v ogerski slovenščini; v Podgori pri Gorici se govori pa vedno le k o.

To se je ohranilo pri nas ko: *č* (ć), *j*, *šč* (šć), *ž[j]*, *š*, *ž*, *č*, *plj'* itd.: pozlače·n, nareje·n, kàr'ščen, pró'šen, izvó'žen, zaduše·n, obdo͑lže·n, pó'čen, ku'plj'en, poza'blj'en, pono͑vlj'en (iz pozlatjen od pozlatiti itd.); pi'ča, re·ja, gó'šča, du'ša, ka'plj'a, plj'u'jem (iz: pitja, redja, góstja, dušja (duhja), kapja, pjaujôm).

Ali tudi ta glasoslovni zakon je *že* davno zgubil svojo moč; *j*, ki je v poznejšem času v dotiko prišel z drugimi soglasniki pred sabo, jih torej ne spreminja več: cvê'tje, dê'dje, hra'stje, gró'zdje, lasjé',[1] vozjé', vo͑lcjé', trakjé', su'šje, la'žjì, globó'čjì, snó'pje, lu'bje, drê'͑vje.

Vnovič se oživlja stari zakon v primerih kaker: tj'e·, tj'a·, tj'a'kaj, tré'tj'ì, tj'ê'dàn, dj'a'͑l, dj'a'nj'e.[2] Tudi *nj'* v imenih srednjega spola je novejša izreka za staro *nj*: dj'a'nj'e, zna'nj'e, zna'mènj'e, u'sànj'e (stsl. dějanije, znanije, znamenije, usnije). Poleg mlajšega vese'lj'e, kaker se govori na Gorenjskem, je ohranjena še tudi stariša (dolenjska) oblika vese'lje; prim. tudi: ó'glìje, ó'gàlje, ó'gàlj'e.

Kaker *tj*, tako se spreminja v pervotni slovenščini tudi *kt* in *gt* v *tj'* = *ć*, po naše *č*; noktis: noć, nô'ć; mogtis: moć, mô'č; duktê: dъći, hči'. Tudi ta glasoslovni zakon je pri nas *že* davno ob veljavo. Vender *kt* ali *gt* tudi dandanašnji ni pri-

---

[1] V ogerski slov. se je spremenilo *sj*, *šj*, *cj*, *čj* v *sk*, *šk*, *ck*, *čk*: vlaské, farizeuške, vucké, vinj'íčke (stsl. viničije). Tako tudi cecatke dête za cecatje, in v kor. tretki, tretkič za tretji, tretjič, pri Skalarju otkide iz otjide (prim. Dalm. Baruh 6: odtydeo = otjideo = otidejo).

[2] Trubar: ke, kiakaj, gial, giane.

ljubljena zveza, *k* ali *g* se pred *t* spreminja zdaj navadno v *h*:[1] nô'ht, nehté'rì, h te'bì.

Dt in *tt* daje *st*: ča'st (koren: čьt), poša'st (kor. šьd), či'slò (iz čistlo), ve'slò (vestlo);[2] *tl* daje *dl* in dalje *l*: *metlo, me'dlò, me'lò; *dc* daje *c* v: sàrcé'.

Pt in *bt* daje *pst* ali *bst*: so'pstì, zé'bstì; v začetku *p* odpada: tì'č, ti'ca. Kako da pišejo naši stari ptuj za tuj, ni jasno. *Bč* se spreminja nekod v *pč* ali *₍vč*, *č*: pčé'la, ₍včé'la ali čé'la; drugod se prestavlja in spreminja v *čm* ali *[d]žb*: čmé'la, žbé'la. *Dč* daje *hč* ali *šč*: dči': hči', šči'.[3] *Šč* daje *š* v: še, nevošlj'ì₍v, na Gorenjskem sploh (razen šči'm iz sči'm); *ščc* daje *šc*, lo'ščàc (Zecke), g. lo'šca, pi'ščàc g. pišca (Trub.).

---

[1] V ogerski slov. dalje v *š*, kto, kor. htô, og. što; kteri, hteri, og. šteri. — Kranjci so si pomagali drugači; kto so omečili v gdô, kar je navadno vse do 18. stoletja; pri tem sta nastala oba mehka glasova ob enem in je torej *g* tako opravičen, kaker *d*, prim. staročeško gderý (kar se je res da pisalo kderý, ali izgovarjalo gderý) za který; *g* je pozneje odpadel, ostalo je samo dô' (Trubar: du); ktérì so preobernili v tkérì (kaker Hervatje kto v tko); *t* je potem mogel odpasti: kérì, prim. Ka'₍lčìč iz Tka'₍lčič. (V gorenjščini se spreminja *tk* v *hk*: hka'tì, s₍lahka', re'hkà₍v, oh kó't itd. Podobno: oh ta'm, pré'hte, poh g₍la'vo itd. za: odtam, pré'dte, pod gla'vo.)

[2] Na Primorskem in Beneškem se spreminja v *s* tudi *d*, ki po izpadu kratkega *i* prihaja pred *t*: narest, navast, povêst (povêdètì). — V narečjih se spreminja *tl* v *kl*, *dl* v *gl*, *tn* v *kn*, *dn* v *gn*: fi'rkàlj' iz fi'rtàlj', ki'klj'a iz ki'tlja (Dalm. kitla), cê'glj'àc iz cê'dlj'àc, kna'lò iz tna'lò, gna'r iz dna'r, gnes iz dnes (štaj.). Za drugod navadno prê'kla govore v Rib. prê'tla.

[3] *Tž* daje *č* v nihče iz niktože, niktže; ta *č* je bil pervotno *ć*, primeri rezij. nihći in staro hrv. nićće, nišće in ničtože, ničtže, ništože, ništže.

Pš se izgovarja po več krajih ko ˛vš: ˛vše‘nò, ˛všeni‘ca, lê’˛vše. *Šš* daje *hš*, *kš*: vi’ššì:[1] vi’hšì, vi’kšì; *ćš*: *kš* ali *č*: véćši: vé’kšì, vé’čì.[2]

Čt daje *št*: ništàr, štê‘tì, šti‘rì;[3] *čk*: *šk*: gàr’škì;[4] *ck*: *sk*: lj’ùskì˙; *ct*: *st*: boga’stvò.

Za *č* in *ž* se *r* na Gorenjskem in nekod tudi na Dolenjskem izgublja: čez za črez, čê’šnj’a, čê‘da, čê’˛vàlj’, čèvô’, čê‘va za črê’šnj’a, črê‘da itd.;[5] žèbé’, žê‘bàc, žèbà˙lj’ za žrèbé’ itd.[6]

---

[1] Dalm. in drugi pišejo še višiši, nižiši, težiši.

[2] V 1. fris. sp. je vuensih brati brez dvojbe venčih (iz vęćših); *ćš* se je bilo torej že takrat sprijelo v *č*, kaker vidimo to še zdaj v rezijanščini, kjer se za vęćši govori vinči, v adv. kjer ni bilo *š* nigdar zraven pa več, vać, ali vi̇ć, torej zmirom s *ć*. Vender je tudi kraško vьéći iz véćši, ne iz većji, kaker pričajo ostali komparativi, ki so vsi na *-ši*, ne na *-ji*. V novejšem času se vsiljuje v knjige večji, kar bi bilo iz vęćiji, kaker višji, nižji, mlaji iz višiji, nižiji, mladj’iji. Jaz sem v svojem rojstnem kraju slišal vi’šjì, ni’žjì, vìsó’čjì, globó’čjì itd. ali zraven le vé’čì, ne véčjì; zato se mi zdi, da je vé’čì iz vé’čšì tudi po tistih krajih, kjer se rabijo sicer komparativi na *-jì*, da ima torej večji prav tako malo pravice kaker n. pr. lê’pjì ali lê’pljì nam. lê’pši.

[3] Zdaj se pa vender govori čte za hočete, in tako že v 16. st.

[4] Pri adjektivih na -čski, na Gorenjskem tudi v drugih primerih: ma’ška za ma’čka, pàška˙ za pàčka˙. Na Štajerskem, semtertja na Primorskem in v 16. stol. tudi na Dolenskem pa je ohranjen *čk* tudi v pervem primeru: gàr’čkî, jùna‘čkì, člove‘čkì; vender le nê‘mškì.

[5] Izpadanje je gorenjsko; na Goriškem se govori čerê‘da, čerê’šnj’a. Napaka je črešplja, kaker je brati v neki mladini namenjeni knjižici; ne vem, ali ni morebiti tisna pomota za čvešplja, ker je čéšpa res iz nemške dial. oblike *zweschpe*, prim. tudi češko švestka. Beseda je nastala iz: (prunus) sebastica.

[6] Po krivem se piše semtertja žrelo nam. želo; žrê‘lo je *Rachen*, *Stachel* je že‘lò.

Zdv izgublja *d*: z v é' č ì t ì, pri Trub. še z d v e - č i t i. [1]

Pred *o* se *ₑv* spreminja v narečjih v *gₑv*; *ₑv* mej soglasnikom in *o* ali *àr'* pa izpada: g o·z d, s t o r i' t ì, t à r' d. [2] Tudi pred začetnim *l* navadno *ₑv* odpada: l a' s, l a' d a t ì (Dalm., zdaj se piše v l a d a t i); vender ₑv l ê' č ì, ₑv l a' k.

Na koncu besed more stati po staro ali en sam soglasnik, ali tudi *c*, *č*, *šč*, *st* in *zd*; ako bi imela kaka druga dva na konec priti, se postavi vmes *à* ali *a*: h r u' š à k, t r è s a' k. Pa zdaj že nismo več tako natančni: l i' š p, č é' š p, s l u' ž b, s t r a' n k, o p ô' m b; vender b a r v, s o d b, t o č k, s p r i č b, o p a z k itd. se tudi zdaj ne bi imelo pisati.

§ 15. Izpadki in odpadki, dostavki, prestavki in druge spremembe po večini primerov ali vmišljenem korenu.

Brez očitnega vzroka se je že pred 16. stol. začel izpuščati samoglasnik pred čestko *že* in ako se je spremenila v *re* tudi njen: n ì h č e· iz n i k t o ž e; n i š t à r iz n i č t o r e; [3] n ì k ó' g r e, n ì k ó' g à r, n ì k ó' m r e, n ì k ó' m à r; n ì č é' s r e, [4] n ì č é' s à r; n ì č é' m à r;

[1] Trajno: d v é' č ì t ì, ponavljavno: p r e d v ê' k a t ì *wiederkäuen*.

[2] Dial. z g ô' n iz z gₑv ô' n, zₑv ô' n, g o·r, d g o·r iz d gₑv o·r, dₑv o·r, g u' n ì iz gₑv ǒ' n ì, ₑv ô' n ì, ô' n ì. — *Za* hrv. »t v r d k a« bi bila t à r' d k a za nas že zadosti terda.

[3] Prim. znani »p i' s a n n i' š t r à c«.

[4] V pisanju zdaj priljubljeno n i č e s a ne velja, prav kaker ne bi veljalo n i g d a, n i k j e namestu: n i g d a r, n i k j e r. Nekoliko čudno je pri p. Hipolitu »k n i č e m r a« (ad nihilum), vender primeri ribn. k j a k a j a za t j' a' k a j e, t a' n k a j a za t a' m k a j e itd.

nìčé'màràn; zanì'kàràn. V 18. stol. ali semtertja malo prej je nastalo iz kakàr, kokàr: kò, iz kìr, ker: kì, iz kàdàr bì: kà bì.[1] Podobno iz bolj'e: blj'e', bà'lj', iz dalj'e: dlj'e', dà'lj', nekod celo iz zavoljo: za̦vlj'e, za̦vàlj'.

Vže davno je odpadel končni *i* v 2. ed. os. sedanjega časa (razen *si*);[2] v 16. stol. se je začelo to goditi tudi v nedoločniku.

Tudi vže davno je odpadel *-t* (stsl. -тъ) v 3. ed. in mn. osebi sedanjega časa. 3. mn. os. je bila vsled tega pervi ed. enaka. Da se ta neprilika odpravi, se je perva ed. prenaredila, bero v: berem, kupujo v: kupujem;[3] *m* je vzet iz primerov dam, jêm, vêm, *e* iz drugih oseb.[4] Ali zdaj je bila perva ed. os. enaka pervi v množini, zgubivši svoj končni ъ, kar spet ni moglo dolgo tako ostati.[5] Pervi mn. os. se je torej pristavil *o*, za berem, ku-

---

[1] Kà bì vê'dè̦l *wenn ich wüsste;* kò bì vê'dè̦l *als ob ich wüsste* in *sobald ich wüsste.* Z našim kà bì prim. slovaško ke bi, ked bi, hrv. kad bi.

[2] Vže v fris. sp. beremo zadenes t. j. zadeneš za pervotno zadeneši, vuez t. j. vês (po pisavi tega spomenika ne: vêš, kar je še le pozneja po analogiji spremenjena oblika) za pervotno vêsi. V 3. sp. stoji še po staro postedisi t. j. poščedìši.

[3] Najdalje (do 16. stol.) se je ohranil stari *o* v 1. ed. os. v besedah verujo in hočo. V 15. stol. (v ljubj. rokop.) imamo tudi še ohranjeno: prošo, obljubljo, odpušćo.

[4] Nespremenjeni pervotni obliki se je pristavil *m* v: čo̦m, nečom (Trub.), ben.-slov. ćon; prim. dvejuh (Trub. za dveju).

[5] V primerih bim, jesàm, jêm, vêm, dam, imam je nastopila ta težava že berž po odpadu končnic ь in ъ, ali pri jesàm in bim se vsled zveze z imeni ali deležniki ni čutila, nam. vêm se je v ed. navadniše reklo vêdê, z ostalimi nemnogimi primeri se je lahko poterpelo.

pujem (iz stsl. beremъ, kupujemъ) se je začelo govoriti beremo, kupujemo, kaker v hervaščini; pervi primer imamo v celovškem rokopisu: odpuščamo. Ta *o* je v naši slovenščini nekaj posebnega zato, ker se izrekuje čisto (kaker *o* iz ą) tako tam, kjer se pravi *o* na koncu izgovarja ko *ò*, kaker tudi tam, kjer se nosni ą na koncu nadomešča z *u* ali *ù* (kaker na Krasu in sploh na Goriškem). Od kod se je vzel ta *o*, ni znano.[1]

Kjer so imele ostale osebe pred končnicami *e*, se je vpostavil ščasoma tudi v 3. mn.; iz prído, prédo, píšo, pléšo je nastalo najprej: prídeo, prédeo, píšeo, pléšeo, potem po primerih, ki imajo v tej osebi *jo*: pridejo,[2] pišejo itd. Na zadnje se je

[1] Da bi se bil ohranil poleg ъ tudi *o* (in *e* v češčini) iz pervotnega indoevr. jezika, kaker se terdi, to se meni nikaker ne zdi verjetno; tudi ne da bi se bil naredil v davnem času iz starišega ъ, preden je ta mogel odpasti, ker se v fris. sp. v resnici vsi prim. 1. m. os. na -m končujejo; *o* je torej pozneje pristavljen in sicer ob času, ko je bila naša slovenščina še v zvezi s hervaščino in serbščino, ne pa več z ostalimi slav. jeziki, ki so šli v tej reči vsak svojo pot. Dobili pa mislim da smo ta *o* iz italijanščine, kjer je končnika -mo iz lat. -mus. — Na Koroškem se sliši tudi dêlamə, vidimə, kar pa ne kaže, da bi bilo pervotno delàmъ, vidimъ; polgl. ə je ali v novič pristavljen, dasi ne vemo od kod bi bil vzet, ali je pa nastal, kar je morebiti verjetniše, iz *o*. Obliki »vpyeme«, »zdychvgeme« v ljublj. rok. (Salve regina) bi mogli stati sicer za vpijemə, zdihujemə, vender ni neverjetno, da ste rabljeni le po vplivu češčine, ki je bila najberž materin jezik duhovnika, ki je napisal to molitev služeč mej našim ljudstvom. Na češki vpliv kažejo zlasti oblike dolinye za dolinè, dolinì, glagogicze menda za klagujoče in Jessysse za Ježuša, Jezusa.

[2] V Dalm. se nahajajo oblike na -eo jako pogostoma in ni verjetno, da bi le tako pisal nam. -ejo; -ejo sicer tudi piše, vender le v posameznih primerih: prejmejo, omijejo,

zgodilo to tudi pri glagolih na -ovati, kùpu'jo: kùpu'jejo, vé'rùjo: vé'rùjejo.

Oblike môja', môjé', môjga', môjmù', môjmì' ali mojê'mì so iz skerčenih ma', mé', mêga', mêmù', mêmì' po moškem imenovavniku mô'j; sedanje knjižne oblike mojega, mojemu (nekedaj mojiga, mojimu), mojimi pa so se vpeljale po vplivu končnic v sestavljeni sklanji in oziru na staro slovenščino.

Prestavljene glasove imamo n. pr. v besedah kaker gomi'la za stsl. mogyla, čveté'rò za četvero, čvàr'st za čàr'stà̦v, čàbé'la za bàčé'la, pu'ška za pu'kša.[1]

Po vmišljenem korenu ali napačni etimologiji je naredilo priprosto ljudstvo iz prosi'nàc: prosé'nàc, iz sèča'n ali sê'čàn: svèča'n ali svê'čàn, iz veverica: lê'verica, iz vra'bàc: gra'bàc, učenjaki iz spoti'kati: izpodtikati, iz bàčé'la, bučela, iz àrde'č: rudeč, iz pré'šuštvo: prešéstvo (contra sextum); po presilnem ali šaljivem poslovenjevanju je nastalo iz Marburg: Maribor, iz klavi'r: glasovi'r, iz lokomotiv: lukamati'ja itd.

ſhipazhejo. *V Trub. N. T. in ps. imamo še stare oblike brez e: pado, kelno, oberno, odydo, vergo, vtihno, iskasho, poklizho, obleiko, vleko, mogo, ostano, veruio, ſueituio, pobegno itd., zraven pa tudi nove: padeio, pisheio, poshleio, viameio, iszheio, lasheio itd., le ne padeio itd.* V post. beremo celo premagujejo, za kar bi bil pisal Dalm. le premagujo; prim. omahujo, shalujo, vojſkujo itd.

[1] Nekod kropi'va za kopri'va, tàké'rì za kàté'rì, v Ribn. bra'̦vàc za vra'bàc, po̦v'na za po'nva, v goriški in ben. slov. k̦vazati za ̦vkazati, bujti, mujti za ̦vbiti, ̦vmiti; poslednja dva prim. tudi v prekmurščini.

Tretje poglavje. O povdarjanju ali naglaševanju.

§ 16. Koliko imamo raznih povdarkov.

Povdarek ali naglas imenujemo navadno z nekolikim povzdignjenjem sklenjeno ojačenje glasu pri izgovarjanju keterega zloga v besedi ali ketere besede v stavku. Po tem razločujemo besedni povdarek in stavčni povdarek. O poslednjem se ima kaj več govoriti v skladnji; tukaj bodi opomnjeno le, da se stavčni povdarek druži z besednim, tako da pada na zlog, ki ima besedni povdarek — razen, ke bi imel keteri drugi zlog posebno važnost za misel — in da se kaže ta povdarek tudi že na pėrvi besedi, kjer rabimo po dve namestu sestavljenke drugih jezikov za enoten pojem, prim.: mo'ja sta'ra ma'ti (meine alte Mutter) in: »mo'ja sta'ra ma'ti« (meine Grossmutter); »tù je Škó'fja Ló'ka« in: »tù je škó'fja ló'ka, tam je škó'fja nj'i'va.«

Nauk o besednem povdarku spada nekoliko v glasoslovje, nekoliko v tiste dele slovnice, kjer je govorjenje o izobražanju debla in oblik besede. V glasoslovju so povedati splošni zakoni naglaševanja.

Naglašene besede imajo povdarek ali na enem ali na več zlogih. Na več zlogih se povdarjajo skerčene iz več pervotno samostojnih besedic: nê'kàdô', nê'koga', do·ka·j, do·kle·r, kà·dà·r, vè·ndà·r[1] itd. in sestavljene brez veznega samoglasnika: pô'ꞁl-zé'màlj'nik, pé'tstô'lê'tnica, devé'tdné'ꞁvnica itd. V poslednjem primeru ima pervi naglašeni zlog tudi nekolik stavčni povdarek.

[1] Vèndàr je iz vêm-da-že po teh spremembah: vêmdže, vèndže, vènže, vènre, vènr, vèndr, vèndàr. *Trubarjevo vini je pač iz vè·nə·r; končni r je odpadel, kaker v gdi iz gdì·r, gdè·r, za ə pred njim piše i, kaker tudi v drugih primerih večkrat.*

Navadno je naglašen v besedi en sam zlog, ki more biti ali dolg ali kratek.

Nenaglašeni zlogi so pri nas kratki; le v posameznih primerih je čutiti še nekoliko dolžine: bêži'm, bêli'lì, trêbu'ha, zlasti v pervem delu neketerih novih sestavljenek: lj'ubosu'mnost, milosàr'čnost, strêlovo˙d itd.

Povdarja se v raznih krajih različno. Za olikano izreko ne morejo imeti vsi načini enake veljave. Deržati se je po pravici kranjskega, zlasti dolenjskega naglaševanja, ker je najbolje ohranjeno in je bilo nekedaj blizu tako tudi drugod.

Razločujemo torej v dolgìh zlogih potisnjeni ' in potegnjeni ' povdarek;[1] pervi pada na pervo polovico samoglasnika, imamo ga n. pr. v: da'n *(Tag)*, vra't *(Hals)*, la's *(Haar)*, mó'ž *(Mann)*, la'čni *(der hungrige)*, si'tì *(der satte)*, mi'slì *(er denkt,* ali *des Gedankes, die Gedanken)*, soli' *(des Salzes)*, soli'te *(salzet* imp.) itd. Drugi pada na drugo polovico samoglasnika, imamo ga n. pr. v: da'n *(gegebener)*, vra't *(der Thür)*, la's *(der Haare)*, mó'ž *(der Männer)*, la'čni *(hungrige)*, si'tí *(satte)*, mi'slì *(denke* imp.), soli' *(er salzt)*, soli'te *(ihr salzet)* itd.

Kratek naglas imamo dandanašnji le eden, potisnjeni: bra˙t, sno˙p, me˙č, di˙m, kù˙p *(Haufe)*, pà˙s, svè˙t *(Rath)*, dànà˙s, pàkà˙l, jajce˙, dèkle˙, trèska˙[2] itd. Nekedaj (ali ne pervotno) je bil brez

[1] Ta razloček je opazil pri nas menda pervi V. Vodnik. V neketerih narečjih se dandanašnji malo ali nič ne čuti. Ali kedor tega razločka ne pozna ali ne prizna, njemu slovensko naglaševanje nigdar ne bo jasno.

[2] Po neketerih krajih se namestu poslednjega povdarja ravno tako kratko predposlednji zlog: pà˙kàl, trè˙ska, ja˙jce, dè˙kle itd. Morebiti se je ravno vsled tega nagnjenja

dvojbe tudi kratki potegnjeni v navadi v primerih kaker: že.na, ze.mlj'a, ro.ka, no.ga itd.[1]

Znamenje ' bodi prihranjeno za tisti povdarek, ki ne vemo, ali je kratek ali dolg, potisnjen ali potegnjen, vemo le mesto, kjer stoji ali je stal; n. pr. v polabščini: jomo', joblü'na za naše ja'ma, ja'blana itd.

§ 17. O razmeri mej našim in starim hervaškim naglaševanjem.

Pervotno slavensko naglaševanje je do zdaj najbolje ohranjeno v tako imenovanem čakavskem narečju hervaškega jezika. To narečje ima nepovdarjene zloge kratke in dolge; povdarjati pa se morejo kratki le na en način, dolgi pa kaker pri nas ali potisnjeno ali potegnjeno: voda˙, víno˙, bru's, klj'u'č, kopa'm, pi'šem itd.[2]

V štokavskem narečju, to je v knjižni hervaščini in serbščini se pomakne vsaki naglas, ako je le mogoče, za en zlog proti začetku besede[3] in sicer tako, da ima sprednji zlog v štokavščini potegnjen naglas,

---

zgubil tudi razloček mej ' in ', ker je namreč *a'* = *aa˙* in se je to spremenilo v *a.a* = *a'*.

[1] Morebiti se je še v 16. stol. govorilo tako. Vsaj Dalmatinova pisava gorra, bodde *(sticht)* kaže na to. Ako se zdaj kje govori že˙na, go˙ra, more to biti iz že.na, go.ra, kaker ' iz ', ali pa tudi naravnost iz žena˙, gora˙, kaker pà˙kà¿l iz pàkà˙¿l.

[2] Mi se deržimo glede čakavščine Mažuranića, ki je brez dvojbe sam slišal čakavski dvojni dolgi naglas. Da ga Nemanić (Čakavische Studien) ni slišal, temu je vzrok ali njegov v tej reči premalo občutljivi sluh, ali pa to, ker je opazoval v takem kraju, kjer je razloček res že zgubljen.

[3] Predlogi veljajo za pervi zlog besede, pred ketero stoje; č. kod bra˙ta, št. ko.d brata itd.

ako je dolg: ‘, ako kratek: ., torej: vo.da, vi‘nò, ko.pám; na pervem ali edinem zlogu se pa vsaj čakavski ‘ spremeni v ’: klj’u’č, pi’šém. Keder ima že čakavščina na pervem zlogu potisnjen naglas, ostane tak tudi v štokavščini: bru’s, bla·to, ko·lo, go·lúb.

Naša slovenščina je v tej reči nekako v sredi mej čakavščino in štokavščino. Pri nas samo kratki povdarek s poslednjega zloga prehaja na predposlednji in tudi to le, ako je v predposlednjem zlogu samoglasnik dolg in če je kratek, ako je *e* ali *o*; v poslednjem primeru nadomeščamo zdaj stariši . z ‘, ali glas je široki, glasu *a* se bližajoč (po tem širokem glasu se razločujeta od pervotno ali vsaj *že* v čakavščini povdarjenih *e* in *o*): vi‘nò, zi‘ma, vo‘da, že‘na.[1]

Kratki naglas na koncu ostane, ako stoji v predposlednjem zlogu *à*, *è*, *ì*, *ù*: dàska·, trèska·, igla· (= jìgla·), gùba·, sùknò·. Semtertja sprejme *à* naglas, pa se vsled tega spremeni v *o*‘: do‘nàs, po‘pàr; tako se iz enakega vzroka tudi *a* spreminja v *o*‘ v besedi šo‘tor in morebiti še keteri. Navadno pa se *a* po vplivu nazaj prevernjenega naglasa spreminja v *e*‘: de‘leč, kre‘gùlj’, pre‘ščìč, ne‘stì̜l, ne‘šla, ze‘šla, ne‘ njèm, de‘ bì itd.[2]

Kratki čakavski povdarek na neposlednjem zlogu se pri nas spreminja v dolgi in sicer največ krat potegnjeni, včasi tudi v potisnjeni: č. li·pa, kra·va, se·la, dete·ta, gomi·la je po naše: li‘pa, kra‘va, sé‘la, dèté‘ta, gomi‘la, č. bese·da, su·knja,

[1] V tem se je vjemala z našo slovenščino in štokavščino po večem tudi polabščina; ruščina in večinoma tudi bolgarščina je ohranila pervotni naglas na končnici.

[2] Da je *a* res vsled naglasa v *e* spremenjen, pričajo primeri, kjer imajo predlogi potisnjen naglas in torej ohranjen *a*: na’-me, za’-me, na’-nj’, za’-nj itd. Prim. tudi: za’nka (za’nj’ka).

li·póm, kra·vóm po naše: besȇ'da, su'knj'a, z li'po, s kra'vo.[1]

Keder ima čakavščina in ob enem ravno tako tudi štokavščina na pervem zlogu potisnjen povdarek, bodi si kratek ali dolg, in se ta povdarek, ako stopi predlog spred, v obeh narečjih ko potisnjen na predlog prestavi,[2] v tem primeru ima naša slovenščina dolgi potisnjeni naglas v večzložnih besedah za en zlog dalje,[3] hrv. o·ko, me'so, ko·lo, ko·pno, go·lúb,

[1] Potegnjeni naglas ima naša slovenščina v takih primerih, keder ima češčina dolg samoglasnik: lípa, kráva, potisnjeni, keder ima češčina kratkega: lipou, kravou. Ni nemogoče, da je, kaker v češčini, tako tudi pri nas v primerih kaker lípa, kráva itd. stara dolžina ohranjena, ki se je v hervaščini skrajšala. Za hervaščino velja, kaker je videti: vsaki pervotno potegnjeno naglašen dolg zlog se skrajša, naglas ostane kratek potisnjen; pri nas velja to le v poslednjem zlogu.

[2] V vsem tem se vjema s hervaščino ruščina; prim. hrv. zla'to, me'so, mo're (ali mo·re), slo·vo, po·lj'e, sr·ce, o·ko, o·či, pe·ći, ko·sti, vo·de, o'vce itd., po ruski: zo·loto, mja·so, mo·rj'e, slo·vo, po·lj'e, sj'e·rce, o·ko, o·či, no·či, pe·či, ko·sti, vo·dy, o·vci itd.

[3] V tem se vjema z našo slovenščino v neketerih primerih bolgarščina; polabščina je šla še dalje od naše slovenščine. Gori naštete besede se naglašajo v naši slovenščini: zlatȏ', mesȏ', morjé', slovȏ', polj'é', sàrcé', okȏ', oči', noči', peči', kosti', vodé', o̧vcé' itd. Ravno tako, vsaj glede mesta naglasa, v bolgarščini: zlato‘, meso‘ (in me‘so), more‘, slovo‘, pole‘, sàrce‘, oko‘, oči‘, nošti‘, pešti‘, kosti‘, vodi‘, ofci‘ ali ofce‘ itd. in v nekedanji polabščini: mãsü‘, slüvü‘, pülj'ü‘ ali pülj'i‘, våkj'ü‘, vücai‘, kj'üstai‘, vüce‘ itd. Za hrv.: bo·ga, me·da, rus.: bo·ga, mj'o·du ima kaker naša slovenščina: boga', medu' ali meda', tako tudi polabščina: bügo‘, medeu‘, s čemer je primerjati bolgarske s členom sestavljene oblike: medà‘t, màžä‘t (moža'), prahà‘t (prahu'), nasproti: kra‘lät (kra'lj'a), bra‘tàt (bra'ta). S polabščino se

ko·rien, vo·du, po· vodu, gla’vu, po·d glávu, po naše: okô’, mesô’, kolô’, kopnô’, goló’b, koré’n, vodó’, po vô’do, glavó’, pod gla’vo itd.

---

vjema naša slovenščina še na dalje v primerih kaker: goló’b, grebé’n, koré’n, làka’t, pepé’˛l, večé’r itd., polabski: gj’ülõːb, grebíːn, kj’öríːn, lükj’üːt ali lükj’íːt, püpéːl, vicéːr itd. V teh primerih povdarja tudi bolgarščina, kaker hervaščina in ruščina pervi zlog. Ali tudi naša slovenščina povdarja v mnogih pervi zlog, kjer ima v polabščini naslednji naglas: jomóː, korvóː, laipóː, råibóː, stj’eukóː, svorkóː, tõcóː, våvnóː, zobóː, hrv. ja·ma, kra·va, li·pa, ri·ba, štu·ka, svra·ka, tu·ča, vu·na, ža·ba, naše: ja‘ma, kra‘va, li‘pa itd. Včasi ima polabščina obe obliki, n. pr. rëpóː in rëːpa, rüzgóː in rüːzga, hrv. re·pa, ro·zga, včasi je bil tudi tam naglas le na pervem zlogu: slåːma, vüːlj’a, hrv. sla·ma, vo·lj’a. Pa tudi druge končne samoglasnike polabščina povdarja, kjer se drži naša slovenščina z bolgarščino vred hervaščine in ruščine, n. pr.: motaiː, saidlüː, zaitüː g. zaitóː, grobléː ali groblåiː, groblåiː itd., hrv. ma·ti, ši·lo, ži·to, ži·ta, gra·blj’e, naše: ma‘tì, ši‘lò, ži‘tò, ži‘ta, gra‘blj’e. Sem gre prištevati tudi besede kaker: jeuzáiːnj’a, paijaváiːcj’a, joblüːna, joblüːn itd., hrv.: ju·žina, pija·vica (čak.), ja·blan, naše: ju‘žìna, pija’˛vka, ja‘blana, ja‘blan.

Naša slovenščina je ostala potemtakem v tem oziru nekako v sredi mej hervaščino in ruščino od ene strani in polabščino od druge. Tudi bolgarščina se je začela pomikati po istem potu, ali ni prišla do srede. — Nekaj posebnega je pa v tem stara hervaščina, kjer se je povdarjalo menda ne le kaker pri nas: blago’, drivo’, tisto’, nebo’, oko’, more’, jime’, srebra’, boga’, bogu’, doma’, kuse’, srpe’, dari’, krvi’, noči’, rieči’, stvari’, uza’l, viha’r, ogra’da, posta’va, potri’ba, prigo’da, pomo’ći, svitlo’stju, utro’bi itd., temuč tudi: blato’, čudo’, dilo’, jato’, lěto’, misto’, salo’, sito’, stado’, zrno’, brime’, pleme’, trnj’e’, zdravje’, vita’r, vosa’k, kami’, oblaci’, sinovi’, roditelj’a’ (gen.), gospoda’ (gen.), rane’, nevolj’e’, knj’ige’ (nom. pl.),

§ 18. Posebej o kratkem potisnjenem povdarku.

Kratek potisnjen povdarek more stati pri nas le na poslednjem ali edinem zlogu, in ta zlog je ali že pervotno poslednji, ali je pa prišel na to mesto po odpadu pervotno poslednjega. Pervotno predposlednji zlog, ki je zdaj na koncu, je dobil naglas ali s pervotno poslednjega, ali ga je pa sam imel že pervotno.

1. Kratki povdarek na pervotno poslednjem zlogu.

Sem spadajo najprej neketeri samostavniki srednjega spola, ki imajo kratki potisnjeni naglas na pervotno končnem samoglasniku v imen., tož., daj., mest-

---

gnj'ida', grba', jama', koža', kruna', rana', škoda', vidra', vuna', božica', omel·a', telesa', usta', vrimena', isti'na, lj'ubi'ca, puni'ca itd. Prim. Gj. Daničić, Prilog za istoriju akcentuacije. Rad XX. Stara hervaščina se je v tem nekako vjemala s polabščino. Ali je torej to stariši naglas od sedanjega, ali je ne·bo, slo·vo, bo·ga, me·da, go·lúb, po·treba itd. iz pervotnega: nebo', slovo', boga', medu', golo'b, potre'ba? To ni misliti; pervič kažejo sorodni jeziki naglas na pervem zlogu, ne·bo, νέφος, ssk. nábhas, slo·vo, κλέος, ssk. śrávas, bo·ga, ssk. bhágât, me·da, pervotno: me·du, ssk. mádhôs, (μέθυος); drugič se da podaljšanje kratkega samoglasnika v primerih kaker nebô', viha'r, pokô'ra itd. razlagati le po vplivu prestopa naglasa sè sprednjega zloga, dasi ta naglas tudi brez prestopa v hervaščini razteza edini ali poslednji zlog: Bo'g, go·lúb, o·bód, za·povied. To raztezanje je menda pervi korak k našemu prestopu: Bô'g, goló'b, obô'd, zapô'vèd. — V vipavščini se sliši za ' jako močan vender čisto kratek potisnjen povdarek: ma·h, presa·dìl itd. za ma'h, presa'dìl. — Češčina ima tudi v tem primeru, kaker v gori omenjenem, za naš dolgi potisnjeni kratek samoglasnik: brus, hlad, les, med, roh, holub, popel, kolo, kopno, spat (sup.) za naše: bru's, gla'd, lê's, mé'd, rô'g, goló'b, pepé'l, kolô', kopnô', spa't.

niku ed., v im. tož. dvojstvenega in množtv. štev.: dnò˙, dna˙, dnù˙, dnè˙, dna˙. Tako: godo‚vnò˙, gùmnò˙, jajce˙, jedàrce˙, lj'ùdstvò˙, moštvò˙, sà‚lstvò˙, stàklò˙, sùknò˙, tla˙, barje˙, žganj'e˙ itd.

Dalje spadajo sem moški samostavniki v ed. rod., daj. in mestniku, dvojstvenem in mn. imen. in tož.: bàta˙, bàtù˙, bàtè˙, bàtì˙, bàte˙. Taki so še: sla˙, sna˙, pàsa˙, šàva˙, dàžja˙, bàzga˙, màzga˙, pàčka˙, sàmnj'a˙, čàbra˙, kàbla˙, pàkla˙, stàbra˙, o‚vsa˙, hàrbta˙, gàrma˙, kàrsta˙, Tàrsta˙, vàrha˙, četàrtka˙, zapàrtka˙, pàrdàca˙, jàgà‚lca˙, kùpca˙, stàržka˙, ščàpca˙, bobka˙ itd.

Dalje neketeri samostavniki srednjega in moškega spola v imenovavniku: osle˙, otroče˙, dàr‚vče˙, Po‚lše˙, Stare˙, Strèle˙ itd.

Debla na *-a* v imen., daj, mestniku ed., imen. in tož. dvojstvenega števila: dàska˙, dàskè˙; tako: àrja˙, bà‚lha˙, drùžba˙, gùba˙, igla˙, igra˙, izba˙ ali ispa˙, màgla˙, màzda˙, sà‚lza˙, slùžba˙, stàza˙, trèska˙, vàr‚vca˙, dùša˙ (pri obleki).

Samostavniki debla na *i* v ed. daj. in mest., ako je v sprednjem zlogu pervotno bil polglasnik: častì˙, kàrvì˙, làžì˙ (vender žàr'dì, po‚l'tì).

Pridevniki v nedoločni obliki v ed. imen., daj., mestniku ženskega, rod. in daj. mošk. in srednjega spola: màrtva˙, màrtvè˙, màrtvèga˙, màrtvèmù˙; tako: krèpka˙, kàrhka˙, làhka˙, sladka˙, šìbka˙, tàmna˙, tànka˙, tàšča˙; neketeri pridevniki povdarjajo tako celo v določni obliki: cvàtnì˙, cvàtna˙, cvàtnèga˙, cvàtnèmù˙, tako: dì‚vjì˙, pùstnì˙, svìnj'skì˙ itd.

Zaimki, števniki: tèga˙, tèmù˙, enè̀ga˙, enè̀mù˙, ‚vsa˙, ‚vse˙, ‚vsì˙, ‚vsèga˙, ‚vsèmù˙.

Velevniki: cvrì˙, žgì˙, žrì˙, začnì˙, odprì˙ itd.

Nedoločnika: cvàstì˙, itì˙.

Deležja: šla˙, šlò˙, šlì˙, šle˙; cvàla˙, cvàlò˙, bìla˙, bìlò˙.[1]

V sedanjiku naglaša gorenjščina v mnogih primerih po staro končnice -va, -ta, -mo, -te: govorì`va˙, govorì`ta˙, govorì`mo˙, govorì`te˙; žìvì`mo˙, tàrpì`te˙, učì`va˙, pùstì`ta˙ itd.

Posamezne besedice kaker: ne˙, nì˙, še˙, tj'a˙, tù˙, ˛vsa˙.

2. Kratki povdarek na nepervotno poslednjem zlogu, ki je najberž sprejel ta povdarek s pervotno poslednjega, ko je imel odpasti.

Sem spadajo imenovavniki prej navedenih samostavnikov moškega spola: sà˙˛l, sà˙n, pà˙s, čàbà˙r, četàrtà˙k itd.[2] Dalje imenovavniki tistih samostavnikov moškega spola, ki imajo v ed. rod. itd. *o*' ali *e*' v predposlednjem zlogu: bo˙b, glo˙g, gro˙zd, otro˙k, ropo˙t, če˙p, že˙p, me˙č itd.

Sedanji čas ed.: cvàte˙š, cvàte˙, izme˙, otme˙, ˛vmàrje˙, napne˙, odpre˙, sàse˙, razprostre˙, tàke˙, zatne˙, žge˙, ožme˙, žre˙, cvre'.

Krajši nedoločnik: it, bo˙st, bre˙st, cvà˙st, gre˙bst, gnj'e˙st, le˙č, me˙st, mo˙č, ne˙st, pe˙č, ple˙st, ra˙st, re˙č, te˙č, te˙pst, tre˙st, vlè˙č.[3]

Moški ed. imen. 2. deležja preteklega časa: bo˙˛l, bre˙˛l, cvà˙˛l, gnj'e˙˛l, me˙˛l, šà˙˛l.

---

[1] Tla˙, tlò˙ za hotê'la, hotê'lo ni gotovo, ali je iz pervotnega hotèla˙, hotèlò˙, ker ima ruščina le hotjê˙la, hot'jê˙lo, hrv. (štok.): ho.tjela, ho.tjelo.

[2] Namestu gr˙m, kr˙st, Tr˙st, vr˙h se izgovarja navadno: gàr'm, kàr'st, Tàr'st, vàr'h.

[3] Po ruščini bi spadalo sem tudi pa˙st (pa'sem). Za d˛l˙bst, m˛l˙st, t˛l˙č se govori, ako se ne motim, do˛l'bst, mo˛l'st, to˛l'č.

Moški ed. deležnik pretekl. časa terpne dobe: zabode'n, razcvàte'n, zgùblj'e'n, pomete'n, prenese'n, oplete'n, pomlaje'n, napoje'n itd.

3. Kratki povdarek na nepervotno poslednjem zlogu, ki je bil na tem zlogu tudi *že*, preden je naslednji odpadel. V oblikah, kjer je poslednji nenaglašen zlog ohranjen, ostane ta naglas na svojem mestu ko ' ali '.

Sem spadajo pervič mnogi ed. imenovavniki moškega spola, kaker: bì'č, bì'k, bra't, ča's, dè'd, dì'm, ga'd, gra'h, hlè'b, hre'n, Jù'd, jù'g, kme't, kra'j, kro'p, krù'h, kù'p, La.h, la'z, ma'k, mra'z, pra'g, ra'j, ra'k, sì'r, spa'k, tì'č, obra'z, bìrì'č, dèklì'č, pogre'b, potre's, kralj'ì'č, Tàržì'č, cìga'n, Loča'n, župa'n, sìroma'k.[1] (Pa: bi'ča, bra'ta, dê'da, mestnik: bi'čù, bra'tù, dê'dù itd.)

Dalje spada sem ed. orodnik gori navedenih besed srednjega spola; ravno tako mn. daj. in mestnik teh in gori omenjenih in mnogo drugih ženskega spola samostavnikov: sùkno'm, jedàrce'm, jedàrcè'h; dàska'm, dàska'h; sestra'm, sestra'h; glava'm, glava'h itd. Dalje ed. imenov. ženskih imen z deblom na *i*; dla'n, mì'š, nì't, rì't.[2]

Moški ed. imenov. pridevnikov: ra'd, sì't, sì'ˏv, zdra'ˏv, na'š, va'š.

Vsi enozložni nedoločniki (razen gori omenjenih in gó'st in pê't ter iz boja't in stoja't skerčenih ba't, sta't) in mnogo večzložnih na *-t* s polglasnikom ali *è*, *ì*, *ù* (redko *a* ali kakim drugim samoglas-

---

[1] Za pr'st, tr's, vr'č, vr't se govori navadno pàr'st itd.; ravno tako za pˏl'h: poˏl'h.

[2] Za smr't se govori smàr't.

